11743

ዛንታ ኤርትራ

RDC
1

ታል ይሓልፍ ጽሑፍ ይተርፍ

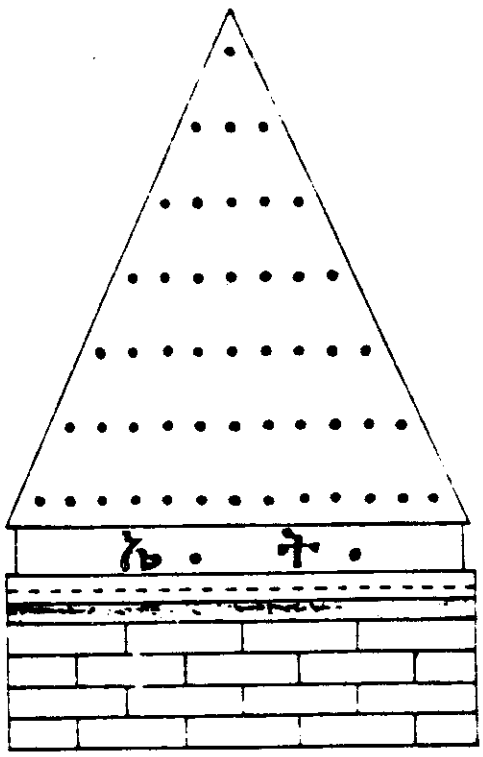

ዝክረ ለማዕታት ኤርትራ

ብ

ፊተ. ሚካኤል ሓላማ ራካ

900
MIK

ዛንታ ኤርትራ

ታል ይሓልፍ ጽሑፍ ይተርፍ

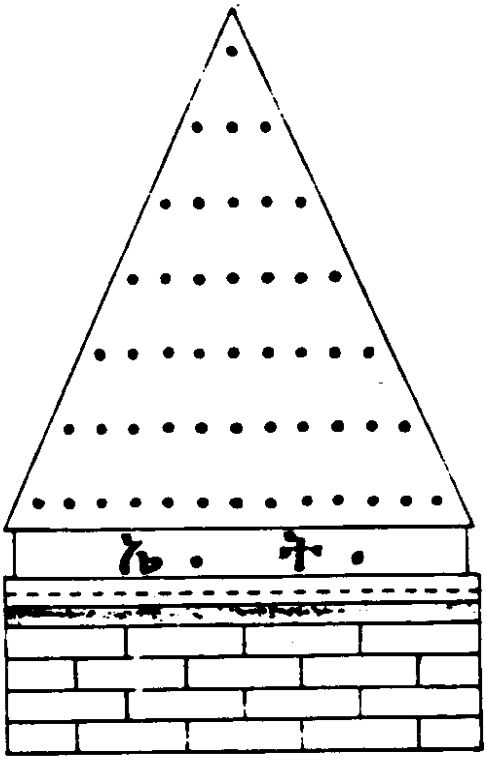

ዝከረ ለማዕታት ኤርትራ

ብ

ፈተ. ሚካኤል ሓላማ ራካ

ዛንታ ኤርትራ

ቃል ይሓልፍ ጽሑፍ ይተርፍ

DOCUMENT RDC

ብ

ፊተ. ሚካኤል ሓሳማ ራካ

ኣን ሚኪኤለ ከሐለፉ። ኣን ንጉሴ ለሀሁን።
ኣዛ ሐሳር ዘንታ ኤርትራ ንገሥግሥት ወይኣለያን
ኤርትራ ዘንታ ሃገርና ንሕርሀ ዘኣ ንገሥግሥ
ሓለፉ ኣንገገር። ከኖ ኣብን ናይ ሃብሻ
ሓቀይሀ ለሀሁኖ ኤርትራውያን ሃሳገር
ሰገዱለ ናይ ዘንታ ቦኣን ወይ ናይ ንገሥ
ኖሁራት ንከሰርኑ ኣዛ ወይሐይሳ።
ኣስተሳስብኖ ትግሬ ሃገ።
ኖለ ገለጹለ ለሳኖ።

ወይሐሪ ሓወልዱ ሰርሃን።

የካቲት 1986 ዓራሲ ፡ ሬት. ሚካኤል ሓሰማ ራካ

ዓራሲ ሓበሬታ ንምርካብ ኣተመልከትን መዓሕፍቲ ፡-

ሓሰቃ ታየ - የኢትዮጵያ ዘርና ህዝብ ትዉልድ
ተክለ ጻድቕ መኩሪያ - የኢትዮጵያ ታሪክ ኑብያ ንክሱም ዛገሎ
ካርል ጉስታብ ሮዲን - ክፍኤ መንሳዕ ዱግም ወፍትሕ መዓጹታት
ኤነኖ ሲትማን - ዘ ፕሪንሰቱን ኤክስፐድሽን ቶ ኣበሲንያ
ኮልሞድን - ወሰጼ ህዝቢ ሓማሴን
ኣ.ፖለራ - ሳ ፓፓሳዚዮነ ኢንዱጂነ ዱሰ ኤሪትሪያ
ኣ.ፖለራ - ሳ ዱና ኤትዮፒ ካ
ኮንቲ ሮሲኒ - ሳ ስቶሪያ ዱ'ትዮፕያ
ሱካ ጹይ ሳበሲ - ሳ ስቶሪያ ዱ'በሲንያ
ሰር ዊ. ባጅ - ኤ ሂስትሪ ኦፍ ኢትዮፕያ
ቱፓር ሓሰን ሑሴን - ንሰ ኧማም ወ ኣእንስ
ዳንተ ኦጹሪዚ - ኮሚሳርያት ዱ ማሳዋ
ፒ.ከደ. ሂቲ - ዘ ኣራብስ
ሮሳንዱ ኦሲቨር - ዘ ዱውን ኦፍ ኣፍሪካን ሂስትሪ
ኣ.ፓዉሰ - ኤ ሂስትሪ ኦፍ ዘ በኻ ትራይብስ ኦፍ ዘ ሱዳን
ኤፍ. ማርቲኒ - ሪሳዚዮነ ሱሳ ኮሎኒያ ኤሪትሪያ ንንኖ 1902-7
- ኢ ፕሪሚ ተንታቲቪ ዱ ክሎኒዛስዮነ ኣግሪካሳ ኤ ፓፓሳመ
ንት ዱሰ'ኤሪትሪያ - 1890/95
ፐርሰ ኤስ.ባክ - ተሰ ዘ ፒፕስ

መሰሰ ዱራሲ ዝተሓሰወ ኢዩ ፡ ካብ'ዚ መጽሓፍ'ዚ ብሙሱኣ ይኽኑን ብኽፈሰ ቀዲሕካ ምሕታም ብሕረ የኽስስ ኢዩ።

ዋጋ 30.- ማርክ ጁርመን

ኣብ ሜዳ ንዝወዲቑ ጀጋኑን
ብማይ ኣብ ዓዲ ንዝሞቱ ሰላማዉያንን
መዘክርታ ኮይኑ ይንበር

መ ቅ ድ ም

ብኣዋኑ ኣተዓሕፈ ምሉእ ታሪኽ ኤርትራ ስለ ዘየሎ፡ ኣብ ሃገርና ኤርት
ራ ካብ ቃልም ኣንሒዙ ኣየናይ ህዝቢ ከምዝተቐመጠን፡ካበይን ከመይን ኣየ
ናይ ዘመንን ከምዝመጸን፡ብገዛኡ ናይ ዝነበረ መራሕቲ መንነትን ዝጥቀ
ሙሉ ዝነበሩ ሓይነት ኣመራርሓን፡ምስ ካልኦት ኣህዛብ ከመይ ዝበለ ርክ
ባት ከምዝነበሮምን፡ኣብ ውሽጢ ሃገር ይኹን ምስ ጐሮቤት ኣተኻየዱ ዉ
ግኣትን መንቀሲኡን፡ዝተርክበ ሓወትን ወይ ውድቀነን፡ዝተበጽሐ እልማ
ኔን ዝነበረ ትምህርታዊ ቓልጠትን ባህልን፡ዝነየድ ዝነበረ ንግዱን ሸቐጣ
ናይ ህዝቢ ምንቅስቓስን ዝነበሮ ናብራን፡በብኣዋኑ ዝነበረ ናይ ሃገር መ
ልክዓ መሬት ኣቀማምጣን ኣረጋጊጽካ ምጽሓፍ የሸግር ኢዩ።

ትጉሃት ፁቂ ወዳኢ ናይ ታሪኽ ጸሓፍቲ፡ናይ ገሰ ዓሌታት ኤርትራ ሕል
ፍ ሕልፍ ኢሉም ዘዓሰውዎ ታሪኽት ኣሎ። ንሱ ድማ ነቲ ሕጹ ብዝነገሳ
ል መጠን ኣብ ሓጺ ክጥርንሮ ዝፍትን ዘሎኹ ታሪኽ ብዙሕ ክረድኣኒ ክ
ኢሉ። ካምኡውን ዓበይቲ ዓፍና ትጉሃት ካለም ምኻኖም መጠን ካብ ኣቦ
ታፂም ዝሰምዑዎ ኣገዳሲ ዘንታታት ስለ ዘድንሑፉና ሓነበይ ንምምሳኽ
ጠቒሙ ኢዩ። ብኣፍ ዝመሓሳሰፍ ዘይጽሑፍ ዛንታ ብንውሒ ዘመንን
ሲኡ ኣገዳሲ ነገራት ከይተረስዓ ኣይተርፍን። ኣንተኾነ ነለም'ቲ ትግሪ ዝብ
ልዎ "ገመፅነን ምን በዲ ኣብ ሕኣሱ ተዓወት" ኢዩ ኣሞ ብተገዳስነት ክ
ንጽዕረሉ ዝግባኣ ነቲ ክሳብ ሕጂ ዝዝከር ዘበለ ብጽሑፍ ምእላሩ ኣይ።

በብቦታኡ ኣናዘርካ ዓበይቲ ፃዲ ኣናሓተትካ ኩነታቱ ተመፅኪት
ካ ምሉእ ታሪኽ ምጽሓፍ ኣጽሳዩ ኢዩ። ኣፍቀርቲ ህዝቦም ምሁራት መ
ንኣሰይ ኤርትራ ብዛገሮ ስምዒት ተዴሪኽም ክፍጽምዎ ትጽቢት ኤርት
ራዊ ህዝቢ ኢዩ። ካብ ስልጡናት ክፍሶ ዓሰማት ዝመጹ ትጉሃት ጸሓፍ
ቲ፡ታሪኽና ንምጽሓፍ ምድካሞም ኣሞ ብቕንቕኣም ጽሒፎም ታሪኽና
ክምህሩና ኣንከሉው፡እቲ ካባና ክዉሰዶዎ ዝግባኣ ንሕና ንዓታቶም ክ
ንሓትት ኣንከሉና ዝለምዓና ሕፍረት ዓቢይ ክዴኮነ ኣይተርፍን። ዘገር
ም'ዩ! ኣብ ዉሽጢ ገዛና ዘሎ ንዓና ዝምልከት ጉዳዓት ክንዴይ ቃሳዓ
ት ተሳጊሮም ክንዴይ ስፊሕ መሬት ኣቑሪጽም ካብ ካልኣ ክፍሶ ዓሰ
ማት ነዝመዱ ሰብ ከማና ታሪኽና ንገሩና ኢሉና ክንሓትት ኣንከሉና

ነፃም ኩሉም ናይ ታሪኽ መዳሕፍቲ
ብምልቃሕን ነቲ ጽሑፍ ንምትኽካሽን
ንምኣታምን ተኽኒካዊ ይኹን ሞራሳዊ
ምኽርታት ብምልጋስ ሓገዘም ዝመፈየሎ
ኣዕሩኽተይ ሰባዊ ምስጋናይ ኣቕርብ

ኩርዓት ኣይስምዓናን ።

ኣብኣከባቢ ናይ ዝርከባ ጐረባብቲ ዛገራት ታሪኽን ጠቅሳሳ ባህሳዊ ኩነ
ታትን ምፍሳጥ ነቲ ናይ ዛገር ታሪኽ ብዝበሰጸ ለሰ ዘብርሆ ክጥቀስ ኣዳሳ
ዩ ኢዩ ። ምስ ዛገርናን ህዝብናን ዝምዕድና ኣሰወን ተባሂሉ ዝኾመነሉን ዛ
ገራት ኣብ'ዚ ክጠቅሰን ዝዉሲ : ኢትዮጵያ ሱዳን ሳውዲ ዓረብ ግብጺ
ምስ ማኣከላይ ምስራቕ ኢየን ። እዚ ታሪኽ እዚ ንምጽሓፍ ብርክት ዝበሉ
ብፈረንጂን ኣዕራብን ኢትዮጵያውያንን ኣተዪሰዉ መዛሕፍቲ ተመልኪተ ኣሰ
ኹ ። ኣስማቶም በብደዚኡ ኣብ ዝጠቕሶ ዘንታታት ስለ ዝርከብ ኣንባቢ ክ
ምልከትም ይኽእል ።

እዚ መጽሓፍ'ዚ ንንቕሓት መንኣሰይ ኤርትራውያን መበራትዲ
ከይኑ ብሳጊው ሕፍና ተዪሪኽም ዝዓመቲ መጽናዕቲ ብምፍጻም ዝተ
ማልኤ ሰፊሕ ዛንታ ጽሒፎም ንህዝቦም ከበርክቱ ዘሉኒ እምነት ዓቢ
ይ ኢዩ ። ህዝቢ ዝሳብርን ዝዓብን መንነቱ ምስ ፈሰጠ ጥራይ ለሰ ዝኾነ
ታሪኽ ብኣዉ ምጽሓፍ ዘይምዝንጋዕ ። ኩነታት ዛገርን ህዝብን ንም
ከትታል ዝጠቅምለሰ ዝኾነ ታሪኽ ምጽሓፍ ግድን ኣድሳዩ ኢዩ ። ታሪኹን
ባህሉን ንዘይትፈለጦ ህዝቢ እንታይ ግምት ክትህቦ ትኽእል ? ዝኾነ ኾይ
ኑ ታሪኽ ዋጋ ዝርከብ : ኣብ ሓቂ እተመስረተ ብዓይነኻ ዝረኣኻዮ ካብ ተመ
ኩሮ ዘሉዎም ዓባይቲ ዝሰማዕነዮን መጻሕፍቲ ተመልኪትካ ዝርኸብካዮ
ን ፍልጠት ክኾውን እንከሉ ኢዩ ። ዝሳሰፈ ታሪኽ ዘንጊዕካ ሓዲስ ታሪ
ኽ ንምፍጣር ምጽዓር ክንቶ ነገር ኢዩ ። በዚ መስረት ዝዓሉ ታሪኽ ዕሳ
ማኡ ይስሕት ።

ታሪኽ ናይ ሓዱ ዛገር : ዝሳሰፈን ዘሉን ፖለቲካውን ሕብረተሰብኣዉን
ኤኮኖሚያውን ኩነታት ተንቲኑ ዝገልጽ : ዝሳሰፈ ዛንታ ንሓዲስ ትውልዲ
ዘመሓላልፍን ዛገር ንምህናጽ ዝድግፍን ሳይንቲፈካዊ ትምህርቲ ኢዩ ።
እሰ'ዚ ዕብየት ናይ ሓዱ ዛገር ብዘሉዎ ታሪኽን ማኣበራዊ ናብራን ኢዩ ዝግ
መት ። ናይ ዓሰም ህዝቢ ኩሉ ሓዱ ዓይነት ባህልን ናብራን ክህልዎ ኣይክ
እልን : ምኽንያቱ ኽኣ እተፈሳሰየ ዓሌታት ክይኑ ኣብ ለበይኑ ወገናት ዓሰም
ለሰ ዝነብር ኽግሩን ሳፈጣኔኡን ሓዱ ለሰ ዘይኽነ ኢዩ ። በዚ መ
ጠን ናይ ዝኾነ ይኹን ዛገር ባህሊ ይሰልጥን ኣይሰልጥን ናይ'ቲ ህዝቢ ጽ
ሳይ ዘማልኽ እንተኾኣ ክይኑ ክነዓቕ የብሉን ። ቀዳሞት ኤርትራውያን
ግርም ዝኾነ ባህሊ መስሪቶም ኢዮም ። እንተኾነ ተመሓይሹ ምስ ጊዜ ክ
ም ዝግስግስ ለሰ ዘይተገብረ ጉድሰት ይርከቦ ። ካብ መስረት ዛገራዊ ባህ
ሊ ከይወዳእካ ምምሕያሹ ኣድሳዩ ኢዩ ።

ናይ'ዚ መጽሓፍ'ዚ ዕሳማ : ኤርትራዊ ህዝቢ ሓድነቱ ዝርኸበሉ
መንገዲ ሳለስ ንምባል ኢዩ ። እግር እርትራዉያን ብሱር መስረቱ ናይ
ስምምዕ ምስኣን ሳዕቤን ምኻኑ ዘይርዳኣ ለብ የልቦን ። ኤርትራው
ያንን ኢትዮጵያዉያንን ለበ-ለልጣን በብእዋኑ ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ኖ
ቕናን ግፍዕን ክዋጽሙ ዝኾኣሉ : ህዝቢ ሓድነቱ ሓልዩ መስሉ ክኾ
ብር ብዘይምኽኣሉ ኢዩ ። ነዚኦቲ ኣብ ኩሳ ዓለም ሕዉለዋስ ዘይብሳ
ናይ ሓንቲ ዓሌት ዛገር ዘየሳ : ጥንቲ ኤርትራ እውን ካብ ብዙሓት ዓሌ
ታት እተኾነወነት እያ ። ይኹን'ምበር ሎሚ ብናይ ብዙሕ ዘመናት መ
ውስቦ ተሓዋዊሱ ሓንቲ ኤርትራዊት ዓሌት ብምፍጣር ሓድነቱ ኣረ
ጋገጹ ኢዩ ። ኣእንኳይዱ ኤርትራዊ ህዝቢ ናይ ቀረባ ዘመናት ዓጽመ-ለ
ውን ሎሚ ምድራ ምስ መግሓሱ ዓጽመይ ዓሌተይ እናበለ ካብ እለፍነ
ኣፍሪቃን ኣመሪካን ኤውሮጳን ሩሲያን ህዝቢ እናኣከቡ ኣብ ርስቲ
አቦታቱም ይመፅሱዎም ኣሰው ። ነቶም ቅድሚ ሰለስተ እሕ ዓመት ጅሚ
ሩ ኣብ እትየጵያ ተርእትዮም ዝነበሩ ብዙሓት ጸሰምቲ ፈሳሻ ዝበሳሉ እውን ካ
ይተረፈ እስራኤል ዓድሞም ንክኾብሩ ፓለቲካውን እማኢታት ሚሬዮናት ገዝዘብን ዝ
ሰርም እስራኤል ኣሽትዮምዎም ። ኤርትራዊ ዘይሓብሩ ምኽንያት የልቦን ።

ኣብ'ዚ መጽሓፍዚ ተጠቒሱ ዝርከብ ዓመተ ምህረት ናይ ም
ዕራባዉያን ኣቆጻጽራ (ግሪጎርያን ካለንዳር) ዝኽተል ኢዩ እሞ : ኣንባቢ
ነዚ ፈሲሱ ክጥቀመሉ ኣዘኻኽር ።

ደራሲ

እግዚኡ ኣድኅና ሰብሐርነ
እስመ ኣፈብነ ረዳኢ
በረዚ ምንዳቤ ወሓዘን
እለመ እምበለከ ባዕዱ
ኢነ ኣምር

ቀዳማይ ክፍሊ

ጥንታዊ ታሪኽ

ታሪኽ ናይ ሓዱ ሃገርን ህዝብን፡መንነት ዝገልጽ ኣገዳሲ ትምህርቲ ኢዩ። ታሪኹ ንዘይትፈለጦ ህዝቢ፡ዝግብኦ ግምት ምሃብ የሸግር ። ኣልዕሰ ኣቢልካ ናይ ርእስኻ ዕብየትን ጭውነትን ንምግሳጽ ምጽዓር ፡ታሪኹ ንዘይትፈለጦ ጕሪቤትካ ግን ኣትሕት ኣቢልካ ምግማት ጌጋ ክኽትል ይኽእል ። ህዝቢ ዓለም በብወገኑ እተፈላለየ ባህልን ስልጣኔን ኣለዎ ። ገሊኡ ናጻ ናብራ ረኺቡ ባህሉ እናኣማሓየሸን፡ቁጠባዊ ናብራኡ እናኣማዕበለን ኣብ ዕብየት ይበጽሕ ። ገሊኡ ዱማ ተጨቊኑ ጥንታዊ ጽሑር ናብራ ተኽቲሉ ፡ብጽኽነትን ሽግርን ተዓቢጡ ክነብር ይርኢ ።

ህዝቢ ዝስልጥን፡ናይ ስራሕን ሓሳብ-ምግላጽን ናጽነት ረኺቡ ፡ንቑሓት ጥበበይናታትን ብቑዓት ኣመሓዳርን፡ንኽፈጥር መንገዲ ኽኽፈተሉ እንከሎ ኢዩ ።ካብኡ ዝተረፈ "ሱቕ በለ፡ሓንቲ ዘይትፈልጥ ዱንቆሮ ኢኻ፡ ዝበልናካ ጥራይ ስማዕ" እናበልካ ንህዝቢ ምቁላል፡ሃገራዊ ስምዒት ናይ ዘይብሉም ሰበ-ስልጣን ተግባር ኢዩ ።በዚ ዓይነት ዝመሓዳር ሓፋሽ ዱማ ዕብየት ክረነብብ ተስፋ የብሉን ። ህዝቢ ኤርትራ፡ወሰዱኡን ታሪኹን ፈሲጡ፡መንነቱ ንምግማት ካልኣይ ግዜ፡ብዝብፈ ሓሳብን ትምኒትን ብዓቕመይ እዛ ሓጻር ዛንታ ክቕርብ እናፃንኩ።

ብኣዋኑ እተዳለወ ጽሑፍ ታሪኽ ስሩ ዘየሰ፡ብመሰረቱ ምሉእ ናይ ነዊሕ ዘመናት ዛንታ ኤርትራ ኣጽሪኻ ምጽሓፍ ቀሊል ኣይኮነን ። እንተኾነ ካብ ጥንቲ ጂሚሮም፡ናይ ወዲ ሰብ ታሪኽ ንምዕሳጥ ብትግሃት መጽናዕቲ ዝገበሩ ጸሓፍቲ፡ናይ ሃገርና ዜና እውን ብመጠኑ ስሩ ዝጠሕሉ፡እቲ ዝገዳፉና ኣሰር ምምልካት ክሕግዝ ይኽእል ።

እዛ ሉሚ ብለምለም ኤርትራ እትጽዋዕ ዘሳ ሃገርና ፡ጥንቲ ናይቲ ብስም ኩሽ ወይ ኢትዮጵያ ዝጽዋዕ ዝነበረ ሰፊሕ ሃገር ኣውራኻ ነበረት ። ሕጂ ዘሎ መሬት ኤርትራ ፡ስፍሓቱ ፡119.000 ኪሎ ሜትር ትርቢኒት ኣቢሉ ይኽውን። ናይ ባሕሪ ወሰናስና፡ካብ ራስ ዱሜራ ክሳብ ራስ ቃሳር ፡ንዉ ሓቱ 800 ኪሎ

ሚኑር ምኟኑ ይግመት ። ኣብ ቀይሕ ባሕሪ ዝርከባ 220 ዓበይቲን ንኣሽቶን ዱሴታት ኣሰዋኣ ። ኤርትራ ኣብ ሰለስተ ዓበይቲ ጁግራፊነዊ ቦታታት ትምቀ ፅ፡ ነበሰነን ወይኑ-ጸጋን ቕሳን ። ናይ ኣየሩ ኩነታት ኣውን በዚ መጠነ ይነክፈፈሉ። ባህርያዊ ኣቀማምጣ መሬት እርትራ ፡ ዓሰምሰነዊ መራኸቢ ስለ ዝኾነ፣ ግብ እተፈላለዩ ክፍሊ-ዓለማት መጺኡም ዝሰፈሩዋን፡ብነ ኣቢሉም ዝሓለፉን ዓ ሌታት ብዙሓት እዮም ። ስለ'ዚ ሱሚ ዘሉ ህዝቢ ፡ግብ ነዊሕ ዘመናት ጁሚሩ በብወገኑ መጺኡ ሓቢሩ ዝተቐመጠ ሌማውን ሃማውን ዓሌታት ኢዩ ። ንሱ ብ መውስቦ ተሓዋዊሱ ሓዱ ኤርትራዊ ዓሌት ፈጢሩ ይርከብ። ህዝቢ ኤርትራ ኣብ ክርስትናን ምእሰምናን ይኣምን ፡ትኽዓተ ቁንቁታት ከነ ይዛረብ። ካብ'ዚ ኣተን ቁንቁታት ኣዚነትን ፡እተን ብዝሰፍሐ ዝዝርበሰን ትግረን ትግርኛን ኢ የን ። መሰረተን ከነ ግዕዝ ኢዩ።

ናይ ጥንቲ ግሪካውያን ጸሓፍቲ ታሪክ በዓል ኣሪስቶተለ ፡ፕለን ፡ሶክራተስ ኣር ታርሽዓ ፡ሲትራቦ ፡ ጵዮዶር ሲኩሉ ፡ኣርቲሚዶር ፡በብኣዎት ኣብ ዙርያ ቀይሕ ባሕሪ ንዝርከብ ሃገራት በጺሖም ፡ዝረኣዩዎን ዝሰምዕዎን ብምጽሓፉ ዘጽንሑልና ዛንታ ክ ም ዝብሉ ፡ናይዛ ሃገር ቀዳሞት ተቐማጦ ትሮግሎዲት ፡ሲቱሩፋኽ ፡ኣክሮፋጺ ነበሩ ። ከምቲ ሽዑ ዝርከቡዎ ኩነታት ገይሮም ነቲ ህዝቢ ብመልክዑን ብስርሑን ብዝበልዖ መግብን ጠቕሳሳ ናብራኡን ኣማሊኡም ጸሓፉ ። ገፊቲ ዓሳን ሃዱ ንትን ፡ኣብ በዓትታትን ብተንኮባ እተሰርሐ ገዛውትታትን ዝነብሩ ፡ከዓን ዘይፈ ጡ ፡ኣንስቶም ናይ ሓባር ፡ዱቄም ኣቦታቶም ኣረጋገጸም ኦሳ ዘይፈልጡ ብስ ም ኣዴታቶም ዝጽውዑ ናይ እንዳ እኖኡም መገን ይኾኑ ፡ብነገስታት ወይ ብ ገዛእቲ ዘይኮነ ብዓበይቲ ዓዱ ዝመሓዱሩ ፡ቃል ዓበይቲ ከም ሕጊ ገይሮም ዘ ክብሩ ፡ዝሓሸ መግቢ ኣብ ዝርክቡሉ ኣውራጁታት እናዘሩ ናብራኡም ከመኣ ይሹ ዝጽዕሩ ፡ቀዋሚ ዓዱታት ዘይብሉም ፡እናበሉ ይገልጽዎም።

ጥንቲ ፡ኣብ ወሰን ግብጺ ክሳብ ህንዳዊ ውቅያኖስ ዝርከብ ሰፊሕ መ ሬት ኣፍሪቃ ብኽፍተ ስም ይፍለጥ ነበረ። ንሱ ጽማ ኩሽን ኢትዮጵያን ዝ ብል ኢዩ ። ኢትዮጵያ ዝብል ቃል ብግሪኽ ጸሊም ማለት ኢዩ ይበሃል ፡ነዛ ሃገር ኢትዮጵያ ኢሉም ዘሰየሙዋ ጁማ ግሪካውያን ምኟናም ይዝንቱ ፡ምኽንያቱ ከኣ ጸሊም ህዝቢ ስለ ዝቕመጣ ኢዩ ።

ሰር ዋሊስ ባጁ ዝበሃል ዱራሲ ፡ኣብቲ "ታሪኽ ኢትዮጵያ" ዝሰየሞ መጽ ሓፉ ፡እቲ ሄሮዱቶስ ዘተዓሀለ ግሪካዊ ጸሓፊ ብ484 -425 ቅጽሚ ልዱተ-ክ ርስቶስ (ቅ.ል.ክ.) ብዛዕባ እዚ ሰፊሕ ሃገር'ዚ ዝገለጾ ከጠቕስ እንከሎ"እ ቲ ብዱቡብ ግብጺ ዝርከብ ሰፊሕ መሬት ፡ብዙሕ ናይ ወርቂ ሃብቲ ፡ናይ ሓር ማዝ ስኒ ከም እ'ውን በብዓይነቱ ብዙሕ ኣዕጻው ዘሉዎ ሃብታም ሃገር እ ዩ ። ኣብኡ ዝቕመጡ ህዝቢ ጁማ ጽዩሮም ዝኽተቱ ፡ናይ ስነ-ስርዓትን ጽቡቕ መለክዕ ዋ ዕዳት ሰውነት ፡ኣብ ካልኣ ህዝቢ ዝነውሐ ዕጹመ ዘሉዎም ኢየም ይብል።[1]

ሱሚ እውን እንተኾነ ኣብ'ዚ ተመልኪቶ ዘሎ ክፍሊ መሬት ኣፍሪቃ ዝቕ መጥ ህዝቢ ፡ብመልክዑ ኮነ ብኽግንነቱ ጽቡቕ ዝና ዘለዎ ኢዩ ። ህዝቢ ኢትዮ ጵያን ሱዓንን ፡ኣንጻር ናይ ወጻኢ ሓይልታት ኣብ ዑጋልን ዓጹዋን ሰዋኪንን ነ ርቱምን ዝፈጸሞ ጁግንነት ዝመልኡ ተግባር ብሩህ ምስክር ኢዩ ።

ኣብ ነዊሕ ዘመናት ኣትሒዙ በብኣዎኑ እናመጸ ኣብ'ዚ ሃገርዚ ዝሰፈረ ወ ይ ብኡ ዝሓለፈ ዓሌታት ብዙሕ ኢዩ ። ነፍሲ ወከፍ ዓሌት ነቲ ዝነበሮ ዘመን ዝሰማማዕ ስልጣኔ ነበሮ ። እቶም ቀዳሞት ፡ዘይሰልጠኑ እኩብ ሕብረተ-ሰብ ዘይፈልጡ ፡ከም እንስሳ ፋሕ ኢሉም ኣብ ዝመሰየም ዝሓድሩ ዝነበሩ ይመስል፡ ቀጺሉ ግን ኣብ ነባሪ ዓዱታት ዝቕመጥ ፡ሕርሻ ምምዕባልን ክብቲ ምርባሕን ክእሰት ዘለዎ ብኢዱ-ጥበብ ዝሰልጠነ ህዝቢ ሰዓበ ። ምስክሩ ጁማ እቲ ዘይ ሕነኽ ዝገዱፈሰና ኣሰር ኢዩ ።

እዚ ህዝቢ'ዚ በብዘመኑ ዓበይቲ ስርሓት ፈጢሪ ። ኣብ ኣዱሊስን ፡ጅ ሓይቶን፡ መጠሪን ፡ኣክሱምን ፡የሓን ፡ዓራቱኽን ፡ጹብር-በዓትን ዝገዱፈልና ኣገዲ ሓውልትታትን ፡ጽሑፋትን ፡ናይ ወርቅን ብሩርን ገንዘብን ፡በብዓይነቱ ኢዱ-ጥበባትን ምስልታትን ፡ኣዱነቾቲ ዝኾኑ ህንጻታትን ፡እንታይ ዓይነት ህዝቢ ከምዝነበረ ንም ግማት ይሕግዘና ። እዚ ተጠቒሱ ዘሎ ኢዱ-ጥበባት ፡ኣብ እተፈላለየ ጊዜ ፡ብኽ ተፈላለየ ህዝቢ እተፈጸመ ይመስል ። ንምሳሌ እቲ ኣብ ዓራቱኽን ዱብር-በዓት ን ዝርከብ ኣሰር ፡ኣብቲ ናይ ቁሓይቶን መጠሪን ኣኽሱምን ኢዱ-ጥበባት ፡እተፈላየ ተከኒካዊ ክእሰትን ኣተሓሳሰባን የርኢ ። እቲ ዘእዝዝ ግን ፡ብኽዋኑ እተዳሕፈ ታ ሪኽ ብዘይምህላው ፡ነዚ ዘዴንቅ ስርሓት'ዚ ዝፈጸመ ህዝቢ ፡ መንነ በየናይ ዘመን ዝነበረን ምኟኑ ፈሊኻ ንምፍሳጥ ዘይምኽእል ኢዩ ። ከም'ዚ ዝኣመሰለ ጉድለት ንኽይርከብ ክኣ እዩ ስልጡናት ሃገራት ዓለም ታሪኾም ብእዋኑ ጽሒፆም ንው ሱዱ ወሰዱ ዘመሓላልፍዎ ።

ካብ400 ክሳብ 100 ቅ.ል.ክ. ኣብ ዘሉ እዋን ፕለን ዝጸሓፆ ፡"ኣብ ኣ ከባቢ ባሕሪ ኤርትራ (ፐሮፕሉ ማረ ኤሪትረዮም)" ኣብ ዝስሙ መጽሓፉ ሰፊሩ ከም ዝርከብ ፡ኣብ ኣሶር ፡ኣብ ባቢሎን ፡ኣብ ዱቡብ በርኻ ሲና ፡ኣብ ናፓታ ኣብ ሕጫዝ ናፃ ዝኾና እተፈላለዩ ዓሌታት ነበሩ ።ኣብ የመን ከኣ እዘን ዝስዕባ፡

ሀ- ሚነይ፡ዋና ከተማኣ ካርና ፡-

ለ- መንግስቲ ሳባ ፡ ዋና ከተማኣ ማዕሬብ ፡-

ሐ- መንግስቲ ከተባኒ፡ግዝኣታ ክሳብ ባብ እል መንዱብ ዘከፋሕፍሐ፡ዋና ከተማኣ ሓንሳእ ታምና ሓንሳእ ጁማ ሳባታ ትሰዋውጥ ፡-

---

[1] W.BUDGE - A HISTORY OF ETHIOPIA - Vol. 1 - P. 1 - METHEN AND COMPANY LTD. 36 ESSEX STR. W.C. - LONDON

መ- መንግስቱ ሕምዓሪት፡ ዋና ነተማኣ ራደዳን ፡- ነበራ ። ኣብ ሓውፊቲ ኣተረኽበ ጽሑፉ ፡ብኢቃውንቲ ተመርሚሩ ነግሰጽ ነምሃኣተኻኣሰ ፡ግብ ኻም ናይ ነፍሰ ዘመነ ቅድሚ ፊዴት ክርስቶስ ፔሚራ ፡ ግብ'ዘን ኣርባዕተ ሃገራት የመ ን ፡ህዝቢ በብጊዜኡ ንባሕሪ ኤርትራ እናሰገረ ኣብ ምብራቓዊ ክፍሊ ኤርትራ ይቕመጥ ነምዝነበረ ይሕብር ። ኣብ መጨረሽታ ዱማ ሓበሻትን ኣግዓ ዝዓንን ዝበሃሳ ዓሌታት ዩቕጣን ብብዝሒ ንኢትዮጵያ ኣተዋ ። ንሳተን ብሓ ጹ ስም ሳባውዓን ይበሃሳ ። ሳባ ድማ ወዲ ዩቕጣን እዩ ። ኮንቲ ሮሲኒን ሉካ ዱይ ሳበሊን ኣብ ዝጸሓፍዎ "ታሪኽ ኢትዮጵያ" ፣ "ታሪኽ ሓባሻት"ን ተገ ሊጹ ነምዘሉ ፡ ምኽንዩት ናይ ሳባውዓን ናብ ኢትዮጵያ ምኣታው ነምዝ ዝ ስዕብ ኢዩ ።

መንግስቱ ሳባ ኣብ የመን ገኒት ፡ ብወተሃዳራዊ ሓይን ንግድን ሰፊጢት ፡ ም ስ ኢትዮጵያን፡ማኣክሳይ ምስራችን፡ህንጻን ፡ ሰቤሕ ናይ ንግዱ ስራሕ የግይድ ነበር ። መ ንግስቱ ሳባ ሓፃፊ ምኻን ዝዒመረሉ ኣዋን ብርግጽ ኣይቆሰጥን፣ኣነተኽነ ግን ብ 1000 ቅ.ፈ.ክ. ኣቢሉ ዝኽውን ፡ሰለሙን ኣብ ኣእራኢል ነረሱ ኣብ ዘነበረሉ ዘ መን፡ናይ ሳባ መንግስቱ ዓቢይ ዝና ነምዝነበሮ ብጥንታውዓን ጸሓፍቲ ተመሰ ኪቱ ይርነብ ። ሓጺ ካብኡ ኽኣ ኣቲ ንግስቱ ሳባ፡ጥበብ ሰለሙን ንምፍሳጥ ና ብኡ ምኻጹ ኢዩ ። ኣቲ መንግስቲ'ቲ ንባሕርን ውቅዓኖሳትን ዝስንጥቓ ዓበ ይትን ቅልጡፋትን ናይ ንግዱ መራኽብ ብብዝሒ ሰራሑ ምስ ጉረባብቱ ሃገራ ት ጽውቅ ናይ ንግዱ ኣገቅአቃሉ ፈጠረ ። ኣብ የመራዊ ወገን ቀይሕ ባሕሪ ኣብ ማዕዱ ሓውሲ ጹሴት ዓረብ፡ማለት ብወገን ኣፍሪቃ ፡ኣብ ዘተፈላለየ ሰ ፈራት ናይ ንግዱ ነቑጣታት መስረተ ። ናይ ማኣክሳይ ምስራችን ህንጽን ኣጫ ሑት ንኢትዮጵያ እናሸጠ ብሰውሙ ኽኣ ናይ ንፍሪቃ ኣጫሑት ንህንጽን ማ ኣክሳይ ምስራችን ይፈኣኽ ነበረ ።

ሉካ ዱይ ሳበሊ፡ ኣብ ጥንታውዓን መጻሕፍቲ ረኺበዮ ኢሉ ዝጠቕሶ ዛ ንታ ነምዘረዱእና፡ መንግስቱ የመን፡ነጋሳ ዝበሃሉ መኰንናት ሰብስብቲ ግ ብሪ ነበርዎ ። ስርሑም ድማ ነቶም ነጋዱ በብሃገሩ እናሰዳቡ ግብሪ መንግስቲ ምኣታው ነበረ ። በዚ ዓይነት ምስ ኢትዮጵያ ንብዙሕ ዘመናት ንግዱ ድሕሪ ምቕዳፉ፣ ሳባውዓን ነቲ መሬታቲ ቆሳእን ጻጋእን ዓህሲሰምን ኣጽኒፃም ን፡ብእየሩን ሃብቱን ዝሰማምዓም ምኻኑ ድሕሪ ምርማጋ ጸም ብ600 ቅ.ፈ ክ. ክሰቱ ዓበይቲ ዓሌታት ሳባ ንኢትዮጵያ ሰገራ ። ንሰን ነብኻ እተን ኣቕድም ኣቢሉን ተጠቕለን ዘሎዋ ሓበሻትን ኣግዓዝዓንን ኢየን ። ምስ ኢትዮጵያውያ ን ሓቢርካ ብሰላም ንምንባር እንተዘይኮይኑ ሃገር ንምሓዝ ወይ ስልጣን ንም ዘራፍ ፅላምኡም ኣይነበረን ።

ሓበሻት መሬቱ በሰሳን ጓጋሜን ሓውዜንን ሒዘም ተቕመጡ፡ኣግዓዝ ያን ግን ካብ ስመጻና ብወገን ሰሚን ኣብ ዘሎ ሃገር ሰፈሩ ። ጸሓፍ ታሪኽ ተክለ ጻድቕ መኰሪያ ፡በቲ ጊዜ'ቲ ናይ ኢትዮጵያ ንጉስ፡ቀዳማዊ ጲኦር ክም ዝነበረ ይገልጽ[2] ሓለቃ ታየ እውን ነዚ ይድግፍ ። ኣብቲ እዋንቲ ሳባውዓን ስልጣን ናይ ቀዳማዊ ጲኦር ፈሊጦም ብሰላም ገበሩሉ ። እንተኾነ ዱሕሪ ገሰ ዓመታት፡ናይ ማጋዲን ኣዩዲን ማሕረዊ ዝነበረ ራማ እተባህለ ንጉስ ህንዲ ንኢትዮጵያ ወሪሩ፡ ንንጉስ ጲኦር ቀቲሉ ሃገር ሓዘ ። እዚ ናይ ዓመጽ ተግባርዚ ንሳባውዓን ስሰ ዘሕዝ ኖም፡ናይቲ ዘዕቅቦም ኢትዮጵያዊ ህዝቢ ሕነ ንምፍዳይ ኣክናሁስ ዝበሃለ ኣብ ውግእ ንክመርሖም መሪጹም ንንጉስ ራማ ኮሩናት ገጢሞም ቀተልዎ፡ንሰራዊቶ እውን ካብ ሃገር ኣውጽኦም ።

ገሊኦም ጸሓፍቲ ታሪኽ ከምዝብልዎ፡ሳባውዓን ኣብልዕሊቲ ህንጻዊ ንንጉ ስ ተዓወቱ፡ኣብ ኢትዮጵያ ስልጣን ሒዞም ነመሓድሩ ጀመሩ ። እቶም ናይ መ ንግስቲ ሳባ ነጋሳ ወይ ሰብስብቲ ግብሪ ዝነበሩ፡ኣብ ኢትዮጵያ ምስ ኣተው፡ብ ጽሓይ ህዝቢ ነፍሲ ወነፍዎም ናይ ወገኑ መራሒ ኮነ ። ብረዚኡ እቲ ነጋሳ ዝብል ስም ናብ ንጉስ ተለወጠ ፡ነገስታት ዱማ ተባህሉ ። ምእንቲ ሕብረት ተሓኒቡዎን ሓጺ ንኹሎም ዝጥቅሰሉ ርእሰ መራሕቲ ሾሙ፡ናይ ንጉሰ ነገስት መዓርግ ነየ'ዚ ሳዕቤን ምኻኑ ይግመት ።

ሳባውዓን፡ ካብቶም ኣብ ሃገር ዝጸንሑዎም ነገዲ ካም ዝሓሸ ስልጣኔ ስ ለ ዝነበሮም፡ንዘመኑ ዝሰማማዕ መንግስቲ መስረቶም፡ሕርሻን ምርባሕ ነብኑን ኣማዕበሉ ይበሃል ። ምስ ጥንታዊት ሃገሮም የመን ዝነበሮም ናይ ባህልን ፖሊቲካ ውን ንግዱውን ትሕዝቶ ብዝሰዓሰ ዱረቒ ቀጸልዎ ። ኣብቲ እዋንቲ ኣብ ዝነ የዱ ዝነበረ ንግስን ሽቆጥን ፡ዝውቱር ዝነበረ ዓይነት ኣጭሑት ፡ዕጣን፡ከርበ፡ ስኒ ሓርማዝ፡ቀርኒ ኣውራሪኽ፡ቆርበት እንስሳ በርካ፡ክብቲ ፡ንቤተ-መቅዱስን ቤተ-መንግስትን መእርሒ ዉዒ ንክልማት ዝኽውን ኣዕዳዉ፡ባርያ፡ ነምኡዱግ ካልኣ በብዓይነቱ ነገሩት ኣብ ኣፍሪቃ ክሰኣኽ እንከሎ፡ኣብ ማኣክሳይ ምስራ ችን ህንጽን ከኣ ፈብሲ ፡ሽታ ነምዓ ዓንበር ፡በብዓይነቱ ዕንጨን ሽልማትን ብስ ውጡ ይግዛኹ ነበረ ።

እንተኾነ፡ሳባውዓን ንሰራዊት ህንዲ ካብ ሃገር ኣውጺኦም ኣብ ኢትዮጵያ ስ ልጣን ጨቢጦም ናይ ሓባር መንግስቲ መስረቱ ንዝብል ናይ ኢትዮጵያውዓን ኣምነት ዘፍርስ ጽሑፍ ታሪኽ፡ሓዲ ስሙ ዘይተረጭሐ ብ2ፋ7-222 ቅ.ፈ.ክ. ኣቢሉ ኣብ ኣ ክሱም ነገሱ ዝነበረ፡ኣብ ሓውፊቲ ቀሪዱ ዝገዲፎ ኣዋጁ ኣተርኽበ ምኻኑ ተክ ለ ጻድቕ መኰሪያ ይጠቅስ ። ነምዝ ዝኽተል ከኣ ይብል ።

"ኮስሞስ እንዲኮፕሉስት ዝበሃል ካብ ግሪኽን ግብጽን ዝውሰዱ ሓንፈጽ በዓል እስክንድርያ፡ብምኽንዩት ንግዱ ንዓዱ ህንዲ ከይዱ ነምሰለ እንከሎ

---

[2] ተክለ ጻድቕ መኰሪያ – የኢትዮጵያ ታሪክ - ኑብዓ-ኣክሱም-ዛጉዌ - ኣን ጸኛ መጽሓፉ - ገጽ 35

ብ5ደ5 ዓ.ም. አጼ ሲስን ኣክሱምን በጽሑ። እዚ ኣዋን'ዚ ድማ ሃጸደ ካ ሌብ ናይ ኣክሱም ንጉስ ኣብ ዝነበረሉ ዘመን ኢዩ። ኮስማስ ኣጼ ሲስ ንብ ዝበጽሓሉ ኣዋን፡ እቲ ናይ ግብጺ ንጉስ ዝነበረ በጥሊሞስ ኤርበዪት ዝተ ባህሰ ኣብ መንጎ 247 -222 ቅ.ል.ክ. ኣብ ኣስጓ ዝርከቦ ዓወት፡ ከምኒ እውን ፊክዕ ኣብቲ ጊዜ'ቲ ዝነበረ ናይ ኣክሱም ንጉስ ኣብ ኢትዮጵያ በብኣው ራጫኡን ኣብ የመንን ዝርከቦ ዓወት፡ ክፊቲኣቓም ነገስታት ነናቓም ናይ ዓወት መዘክርታ፡ ብእምነበረት ኣብ ኣተሠርሐ ዙፋንን ሓውልትን ዝጸሓፍዎ ኣዋጃት ቀጺሉ ወሰዷ። ናይ በጥሊሞስ ኣዋጅ 24 መስመር፡ ናይ ኣክሱም ንጉስ ኣዋጅ ድማ 39 መስመር ጽሑፍ ነበረ። ዝግድስና ናይ ኣክሱም ታሪክ ክሰ ዝኩነ ብፍሳይ ብዛዕባኡ ንቅጽፅ። ንጉስ ኣክሱም ዝርከቦ ዓወታት ካብቲ ባ ዕሱ ዝእሓፍ ብሓጺሩ ከምኒ ዝስዕብ ኢዩ፡-

ሀ-እቲ ንጉስ ብምስራቕን ዳቡብን ንሃገር ግዕዝ (ኣግዓዚት-ኣግዓዝያን) ንዓጋመ፡ ንሲገኤ (ሰገነይቲ-ማሰቱ ይኽውን?) ንኣዋ (ዓድዋ) ንኣንጋፀ ንቲያማኦ፡ ንኣታጋዉ፡ ንካሳኣ (ጋሰ ?) ዘሚቱ፡ ስዒሩ ከምዝሓዘን ካብኡ ኽኣ ንሩባ ተክዘ ተሳሪሩ ንሰሜን ከምዘገበረ።

ለ-ብወገን ምዕራብን ሰሜንን ንሳዚኔ (ባዘን)፡ ንሻኣ፡ ንጋባሳ፡ ንኣታልሞ፡ን ቤጋስ (ቦጎስ-በሺ) ዝበሃሉ ህዝቢ ከምዘገበረ።

ሐ-ንኣኒኔ፡ ንማቲኔ፡ ንሰሲያ (ሳሆ ?)፡ ንሬዉዘን፡ ንሳውሳት፡ ከምዘገበረ

መ-ገየመን እግረኛን መርከበኛ ወተሳዒርን ፊኢኹ ንመንግስታት የ መን ንኹሰን ከምዘገበረን ይገልጽ።"[3]

እዚ ኣዋጅ'ዚ፡ ሓበሻትን ኣግዓዝያንን መጻመርያ ናብ ኢትዮጵያ ምስ ኣተው ነፃሲ ወከፍም ነናይ ባዕሉም ምምኣዳራት መስሪቶም ናጻ ከምዝነበሩ፡ ኣግኣዝያን ድማ ንነዊሕ እዋን ትሕቲ ግዝኣት ኣክሱም ከምዘይነበሩ የረድኣ። ነዚ ክኣ ካብቲ ጉዳዩ ብቐጥታ ዝጣፍሾ ንጉስ ሳፅሽ ዝሓሸ ምስክር የልቦን። ካልኣ ይትረፍ፡ ኣክሱም ነተን ዝቐረባ ጐረባብታ ዝነበራ ዓድዋን ዓጋመን እኳ ከምዘይገዝኣተን ተመስኪሩ ኣሎ።

ኣክሱም ናይ ብዙሓት ሃገራት ኣፍሪቃ ናይ ንግድን ሸቐጥን ቁና መዳበዪ ኮይና ብመሬትን ባሕርን ኣትንግዴ ውርይቲ ከተማ ስለ ዝነበረት፡ ኣብቲ መ ጻመርያ ጊዜ ስማ ዝገነነ በዚ ምክንያት'ዚ ጥራይ ክኽውን ይኽእል። ምስ ስልጡናት ሃገራት ናይ ንግዱ ርክብ ስለ ዝነበራ ብንዉሒ ጊዜ ካብኡም ዝርከበት ፓለቲካዉን ማሕበራውን ትምህርቲ፡ ኣብ ክብ ዝበለ ወተሃዳራዊ ሓይሊ ከ ብጽሓ ክኣለ፡ በዚ ድማ ሓያልን ዓባይን መንግስቲ ክነት። ቅድም ግን ክ

[3] ተክለ ጻድቕ መኩሪያ - የኢትዮጵያ ታሪክ - ኑብያ-ኣክሱም-ዛጉዬ - ፪ኛ መጽሐ ፍ ገጽ 225 -229

ም መንግስቲ መጠን ዓቢይ ግምት ዘይነበሮ፡ ኦልማና ኣብታ ንኣሽንይ ኣውራዊ ኣክሱምን ዓሌት ሓበሻትን ጥራይ ዝተወሰነ ናይ ንኣሽንይ ዓሌት ምምሕዳር ዝነበራ ይመስል።

ሳባውያን፡ ናይታ ዘይቅርዋ ጥንታዊት ሃገሮም የመን ታሪክ፡ ንውሱኽ ወሰኹ ተዘኪሩ ክነብር ብምሕሳብ፡ ኣብታ ሓዲስ ናይ ስጓት ሃገሮም ሄቲ ኣብ የመንን ሕዊዝን ናይ ዝርክብ ኣውራኽታትን ሩባታትን ክተ ማታትን ስም ሰመዩ። ንኣብነት፡ ሳባ (ኣብ ጥቓ መርገብሰ ትርክብ)፡ ዓድ ኣዋ (ዓድዋ)፡ የሓ፡ መሪብ፡ ኣሕሰኣ፡ ብኾ፡ ማራ፡ ምራራ፡ ሰንዓ ፊ፡ ሰሓርቲ፡ ባሪክናሃ፡ መጠራ፡ ዓሪብ ታሪካ (እምባ ታሪካ)፡ ሶርፃ (እምባ ሶይራ)፡ ኣግዓዚ፡ ሓበሻት ዝብል ኢዩ። ንብዙሕ ዘመናት ምስ መንግስ ቲ የመን ጽቡቕ ርክብ ዂሕሪ ምዝዉታር፡ መንግስቲ የመን ነቓምጠ ገና ኣብ ሃገሮም ተሪፎም ዝነበሩ ሓበሻት ጸጬ ቕሩኖም እሰ ዝሓዝዎም፡ ክሊ ጽኡዎም ናብ ኣክሱማውያን ኣሕዋቶም ሰኣኹ። መንግስቲ ኣክሱም ጽማ ወተሃዳር ሰደዱ፡ ንየመን ወረኹ ሓዘ፡ ንብዙሕ ዘመናት'ውን ናይ ኣክሱም ግዝኣት ክፍና ጸንሐት። ጹሓር ግን ምኽንያቱን ጊዜኡን ን ብ ዘይቓሰጥ እዋን ካብ ኣክሱም ናጻ ወጽኣት።

ብ 332 ቅ.ል.ክ. ኣቢሉ፡ ዓቢይ ኣስክንድር ናይ ማቐዶንያ ንጉስ፡ ግዝ ኣቱ ክሳብ መሬት ህንጅን ማእከሳይ ምስራችን ኣስፊሑ ኣብ ሰዋት ዕ ጽሜኡ (25 ዓመት) ኣብ ግብጺ፡ ክተማ ኣስክንድርያ ሞተ። ጽሕሪ ሞቱ እቲ ሰፊሕ ግዝኣቱ ኣብ መንጎ ኣርባዕተ መራሕቲ ሰራዊቱ (ዒነራ ሳቱ) ተመቕሰ። ግብጺ ንበጥሊሞስ ሶተር ኣተባህሉ መራሒ ጦር በ ጽሐች። ተኽታቲሉም ኣብ ግብጺ ዝነገሱ ክልተ ቀዳሞት በጥሊሞስ ሶተርን በጥሊሞስ ፊላዴልፍን ዓሌቓም ግሪክ ኢዮም። ንሳቓም፡ ብ መገን ዓቡብ ግብጺ ንዝርክብ መሬት ገማግም ባሕሪ ሒዞም፡ ሚእክ ኢርሞስ፡ ሌዉቕሶልመን፡ ፊሎቴራ፡ ኔክስያ፡ በራንፔ ኧናበሉ ብቕን ቋኡም ዝሰየሙወን ካተማታት መስረቱ። በዚ ምኽንያት'ዚ ካኻ ግብ ጺ ምስ ጎረባብቲ ሃገራት ዝነበራ ናይ ንግድን ሸቐጥን ሥራሕ ብዝበሰጸ ኣስፍሐች። ነቲ ካብ ብዙሕ ዘመናት ቕሚሩ ምስ ኣክሱም ክካየድ ዝጸንሐ ናይ ንግዱ ርክብ ብዘይ ኸ

ም ከለፍሱ ፡ ኣብ ምለራቓዊ መሬት ኤርትራ ወጻባት ሰዋኪንን ዓቕኽን ካፍኦት ንኣሽቱ መርሶታትን ሃነኡ ፡ኣብ ወጻብ ኣዱሊስ ክሳብ ኣኽሱም ዝበጽሕ መንገዲታት ጸረጉ ፡ብዝሓሰፋዎ ሃገር ዱማ ኣሰሮም ገዲፉ ፡ከምዚ ኢሱም ካኣ ምስ ኣኽሱም ብመሬትን ብባሕርን ክራኸቡ ከኣሉ ። መራኽብ ኣዱሊስ ፡ ሰፋሕትን ቅልጡፋትን ንኽትርኣየን'ዉን ጽቡቓት ነበራ ይበሃል ። ስሰዚ ዱማ ብኣድናቆት ይዉረፈክነ ነበረ ። ካብ'ቲ ብዙሕ ዓርኖታት ገሰ ቁሩብ ክሳብ ሕጂ ዝዝነር ኣሉ ። ንምሳሌ ኣነ ስቲ ክጥሕና ኣነነከሉዋ ክቕሰጥፋ ኣንተዲሰኝ "መን ኣዃገረኒ ኑዱሳይ" ወይ "መነዩ ገዓይ ገመርነብ ኣዱሊስ ዝቑድም"-ኣናበሳ ይዉርፋ ። ከም ኡ ዱማ ገጽብቕቲ ገፅ ብኣድናቆት ክዉረፈሳ "ሰዱራ ክቢር ገዱሪ መርከ ብ ኣዱፅስ"-ንፍሰባ ክም መርነብ ኣዱሊስ ዝስፍሓቱ ይብሉ ።

ናይ ግብጺ ገዛእቲ ወይ ሰጎሊሞስ ፡ንመንግስቲ ኣኽሱም ጠቓሚ ናይ ስልጣነ መንገድታት ነቢቱሳ ። ኣብ ኣኽሱም ኣብዓተ-ንምህርቲ ሰርሑ ፡መተሳፊራት ኣነፅጠኑ ፡ነቲ ክሳብ ሽዐ መዳመጺ ምፅኽት ዘየነበሮ ፈዓሳት ማዕዝ ብሓ ገዞም ካዕብ ሳፅስ ራብዕ .... ኣናተባህሰ መዳመጺ ምፅኽታት ተገብረሉ ይበሃል ። ኣብ'ቲ ኣብ ኣኽሱም ተቐቢሩ ዝጸንሐ ፡ኣቀሻት ናይ ነገስታት ኣኽሱም ዝተዳሕሮ ሓውፅትታት ብግዕዝ ግሪኽን ጉድኒ ንጉድኒ ተዳሒፉ ይርከብ ። ነገም ኡ ኣወን ክፅቲኡ ቕንቕታት ኣብ ቤተ-መንግስቲ ይዝረብ ነገም ዝነበረ ሊቃውንቲ መርመርቲ ጥንታዊ ታሪኻት (ኣርነዮስ፡ዲእን) ሓበሬታ ሊቦም ኡሰዉ ። ነስሞስ ኣወን ኣኽሱም ምስ በጽሐ ፡ባዕሉ ዘስተዉዓሎ ፡ክፅቲኡ ቕንቕታት ኣብ ቤተ-መንግስቲ ይዝረቡ ነገም ዝነበር ኣብ ጽሑፉ መስኪሩም ኣሰ ። እቲ ሓፃፊ ኤዛና ንጉስ ኣኽሱም ፡ንነፃር ጸሳእቱ ንዝርኽቦ ዓወታት ኣብ ሓውፅቲ ኣብ ዝጸሓፎ ኣዋጂኡ "ኤዛና ብእሰ ሔሰን ፡ንጉስ ኣነኩሱም ወሳባ ወሬይዳን ....." በሰ ዝብል ምስ ዓቢት ግሪኽ ዝምድና ዝነበሮ ይመስፅ ። እዚ ነበሃሰ እነነከሉ ግን እቶም ግሪ ኽዉያን ነገስታት ግብጺ ኣብ ኣኽሱም ስፅጣን ሊዘም ነይሮም ማለት ኣይኮነን ። ኣኽሱም ነዳ ነገምዝነበረት እምበር ፡ብኽፅእ መንግስቲ ተገዚኣ ዝብል ዛንታ የፅቦን ፡ብጥሊሞስ ግብጺ ዝግድስ ዝነበረ ምስ ኣኽሱም ጠቓምን ነባርን ናይ ገግድ ስራሕ ምምዕባል ጥራይ ኢዩ ። እዚ ነነኣ ኣብ ናይ ሓባር ጠጭሚ ዝተመርነሰ መንግስቲ ኣኽሱም ዝሕጉሰሉ ብ ምኺኑ ሓገዝ ነገወፌ ግድን ኣድሳዩ ነይሩ ማለት ኢዩ ።

ሓበሻትን ኣግዓዝያንን ዓሴት ዩቕጣን ብምኺኖም ሓዲ ህዝቢ ኣ ኻ እንተኾነ ፡ነፍሲ ወከፎም ናይ ባዕሉ ባህልን ፅምድን ነበሮ ። ኣብ'ቲ ብነስማሞስ ተጠቒሱ ዘሎ ኣዋጂ ንጉስ ኣኽሱም ፡ተመልኪቱ ነገምዝርከ ብ ፡እዘም ክልተ ዓሌታት እዚኣቶም ፡ንኢትዮጵያ ምስ ኣተዉ በብወገኖ ም ርኽቡ ዝኽነስ ምምሕዳር ፈጢሮም ውሽጣዊ ናጽነቶም ሓሰዮ ም ይነብሩ ነበሩ ። ዓሌታዊ ናጽነት ምሕሳው ናይ ሴማዉያን ጽንዕ ባህ ሰን ፅማጽን ኢዩ ። ሴማዊ ህዝቢ ኣብ ዉኽጣዊ ጉዳዩ ማንም ሓይሲ ክ ኣትዎ ኣደፈተን ፡ኣስራኤሳዉያንን ኣዕራብን ናይ'ዚ ምሳሌ ኢዮም ።

ኣዱሊስ ፡ኣንተወሓዱ ሓዱ ኽሕ ዓመት ቅድሚ ኣተስር ሐት ምኺና ይዝነቱ ። ፈርዓን ፡ናይ ግብጺ ነገስታት ፡ንኣህጣብ ባርዓ ገይሮ ም ኣና ኣገዳዱ ክተማታትን ቤተ-መቕዱሳትን ሓውፅትታትን የስርሕዎ ም ነበሩ ። ናይ ባርነት ኣርዑት ዝመሪሮም ፡መንገዲ ክረኽቡ ኣንነከሉው ሃዲሞም ናብ ርሑቕ ሃገራት ይስዱዱ ነበሩ ። ሓዱ ክፍሲ ናይ'ቶም ንኩ ማታት መንፈስን ቴቤን ናይ ግብጺ ክሰርሑ ኣተመዱቡ ባራቡ ፡ብስተር ሃዲሞም ኣብ ኣዱሊስ ብጽሑ ። ብኢዱ ጥበብ ስፅቡናት ስሰ ዝነበሩ ዱማ ካብ ጸሳኢ መነኮናሲ ዝኾኖም ናይ ኣምኒ ገዛውትን ካፍኣ ቕር ጽታትን ሰነሉም ኣብን ሰነፈሩ ፡ወዳብ ኣዉን ገበርዋ ። ኣቀማምጣ ኣ ኣብ ግርም ዝኾነ ወሰን ባሕሪ ክሰ ዝኾነት ክኣ ዓሰም-ሰኾ መራኽቢት ንግድ ወዳብ ኮነት ። ኣዕራብ ፡ባቢሱ ናዉዳን ፡ፋርስ ፡ግብጻዉያን ፡ኣኽሱም ፡መሪዋ ፡ናፓታዉያን ፡ህንዲ ብእኣ ኣቢሱም ኣናተመሳሳሰፉ ንግዱም ክከፍሱ ክኣሉ ።[4]

ኤውሮጳዉያን ጸሓፍቲ ታሪኽ ፡ካብ ጥንታዉያን መጻሕፍቲ ዝርኽብዎ ዛ ንታታት ጠቕሶም ዘዳሰውዎ ጽሑፋት ክምዘመልክፃ ፡ሓበሻት ፡ዕሕሪ ብዙሕ ዘመናት ፡ኣብ ኣኽሱም ብርቱዕ ወተሳዱራዊ ሓይሲ ፈጠሩ ፡ንግዓዝያን ዱማ ሳገራዊ ባህልን ስነጽሑፍን ኣሰልጠኑ ። ናይ ሓበሻት ወተሳዱራዊ ጁግንነትን ናይ ኣግዓዝያን ኣእምሮን ስልጡን ባህልን ፡ክፅቲኡ ኣሕቢሮም ክሰ ዝስርሑ ኣኽሱም ሓንቲ ዝበርትዐት ሓፃፊ ኣፍሪቃዊት ሳገር ክነት ። ብገዚ ኤዛና ክ ኣ ነቱን ኣብ መንጎ ኣኽሱምን ግብጽን ዝነበራ ሳገራት ቢብሓዱ ኣሸንፉ ክ ሳብ መሪዊ ንዘሎ ሰፊሕ መሬት ሒዛ ገዝኣት ። ዘይትድፈር ሓፃፊን ስፋሕ ን መንግስቲ ክነት ። ነዚ ስፊሕ መሬት'ዚ ክንዴይ ዘመን ክምዝገዝእንት መኣስ ክምዝሰቕቕት ዝሕብር ጽሑፍ ታሪኽ ክረክብ ኣይክእስኑን ።

ሳባዉያን ንኢትዮጵያ ክኣት ው ኣነነከሉው ኣምነፃም ኣገታይ ክምዝ ነበረ ብርግጽ ኣይፍሰጥን ። ካብ ኣስማት ኣማልኽቶም ክንግሶት ኣንተኙ ገና ግን ፡ኣረማዉያን ዝነበሩ ይመስፅ ። ኣማልኽቶም ፡ኣስቴር ፡ፀሓይ ፡ምድር ይበሳሉ ነበሩ ። ተክሰ ጻድቅ መኩሪያ ክምዝብሰ ኣንተኙኽዮኑ ፡መኽመርያ ቕንቋ ናይ ሓባኻት ግዕዝ ኣይነበረን ። ቕንቋ ግዕዝን ፊዴሳቱን

---

[4] ተክሰ ጻድቅ መኩሪያ - የኢትዮጵያ ታሪክ - ኑብያ - ኣክሱም - ዛጉዬ - ፲ መጽሐፍ - ገጽ 224

ዝሰመድዎ ካብ ኣሕዋቶም ኣግዓዝያን እዩ።

ላዚማናት ክርስትና፡ኣብ ኢትዮጵያ ብጽጋት ሶርያዊ ቆሮስዮስ (ፎርሚናጦስ) ብ333 ዓ.ም. ኢዩ ዝኣተወ።ናይ ግሪኽን ሮማን ጸሓፍቲ ታሪኽ ከምኡውን ኢትዮጵያዊ ባህሊ ከምዝምስክርዎ፡ቆሮስዮስ ኣ ብ ኢትዮጵያ ላዚማናት ክርስትና ሰቢኹ ምስ መስረተ፡ንፓትሪያርኽ ቅዱስ ኣትናስዮስ ክበጽሕ ንኣስክንድርያ ነገዓ።ብዛዕባ ኵነታት ላዚማ ናት ክርስትና ኣብ ኢትዮጵያ ከኣ ገለጸኡ፡ንሱ ድማ ናይ ኢትዮጵያ ቤተ-ክርስቲያን መራሒ ክኸውን ሸይሙ፡መሐኣኽቱ ክቕጽል መሰሎ።[5] ነገለታት ኣኽሱም፡ላዚማናት ክርስትና ምስተቐበሉ፡ኣቲ ክሳብቲ ኣ ቑንቲ ዘዘዉትርዎ ዝነበሩ ናይ ኣረማዉያን ምልክታት ገጺኖም ኣ ብ ገንዘቦምን ማሕተሞምን መስቀል ነዘውትሩ ጂመሩ፡እዚ ድማ ምስ'ቶም ብክርስትና ዝኣምኑ ናይ ማእከላይ ምስራቕን ምዕራባዉያ ን ሃገራት መራኽብን መፋቕርን ኮኖም።

[5] ROLAND OLIVER - THE DAWN OF AFRICAN HISTORY - SECOND EDITION P.25

ካልኣይ ክፍሊ

ወራሪ ብጃ

ኣኽሱም ካብ ኑብያ ስሒባ ኣብ ናይ ጥንቲ ጹባ ምከተመስለጎት፡እና ጸኽመት ነዓት።ኣብ መጨረሽታኡ ድማ ብጂ ዝበሃሉ ሕዉስዋስ ሓሴታት ኑብያ ጽሕሬ ን50 ዓ.ም. መራሮም ሓዝዎ።[6] ንሳቶም ርሕራሔ ዘይብሉም ኣብ መንነ ገረቤት ህዝቢ ፎርሃትን ሽበራን ዝፈጥሩ፡ነብ ብዙሓት ሓሴታት ዝ ተጠራቕሙ፡ብምዕራባዉያን ድማ ብስም ብሓምሚ ዝፍሰጡ ህዝቢ ነበ ሩ።ንመንግስቲ ኣኽሱም ምስኣዉዱቑ፡ብዙሕ ከይጸንሑ ንጹቡብ ገጾም መራሮም ቀጸሉ፡እብዚ ኣ•ሚ ብስም በጌምድር ዝጽዋዕ ዘሎ መሬት ግዝ ኣት ጐንዳር ነከኣ ሰፈሩ።ነታ ዛገር በቲ ጥንታዊ ስምም በገምድር (መሬት ብጂ ማለት እዩ) ሰየሙዋ።ፈለማ፡ብሕርቮ ዘይግዱሉ መፍረይቲ ነብቲ ዝ ነበሩ ይመስል፡ንጹቡብ ገጾም ዘመቻ ምጭዳሰሎም ድማ መሬት ኣኽሱም ጸቢብን ንምዕራይ ነብቲ ዘይምኾኸን ስለ ዝኾኖም ንማሳዉትም ዝኣነፉ ሳዕሪ ንምርካብ ዝገበርዎ ጉዕዞ ነኽዉን ይኽእል።

ካብ ኑብያ ነብመጹ ኣንነሰሎው ኣንታይ ኣምነት ነበሮም ዝነሰበሮም ታሪኽ ኣይገልጸን፡ጽሕሬኡ ግን ላዚማናት ክርስትና ተቐበሉ።ብሓገዝ ነባህሩት ክርስቲያናዊ ናይ ሓብሽት ባህሊ ሰሚዱም ሰዓብዎ፡ሓበሻ ዝብል ዓሴታዊ ሽም ኣውጹ ነከምናቶም ተቐቢሎም ኣመኑሉ።ኣምሓራ ዝብል ስም ጥ ንቲ ንበጌምድርን ኣብ ዙርያ ጐንዳር ንዝነብር ህዝብን ይምል ነበ በር።ስለ'ዚ ቕንቋ ኣምሓርኛ ብኣኽም፡በዘም ብጂ ዝተጀመረ ይመስል ኣቲ ኣብ ቕንቋ ኣምሓርኛ ዝርነብ ምስ ግዕዝ ዝምድና ዘይብሉ ሃማ ሞ ቃላት ኣውጹ ናይ'ዚ ምኽንያት ክኽዉን ይኽእል።ኣብ መንነ'ቶን ብዙሓት ዓሴታት ብጂ፡ሮም፡ሕዓረብ፡ዘናፍቕ፡ዓርበግዓ፡መናሳ፡

[6] CONTI ROSSINI - LA STORIA D'ETIOPIA - PARTE PRIMA - P.249-252

ይንጂ፡ሓፈራ ዝበሳሳ ይርከባ። ሱ-ሚ ኣብ ኤርትራ ብዘይካ ክፍተ ዓሌት ብኻ ማለት ሕጻረብን ሓፈራን ኧተን ካፊኦት ጸኒተን ለመን ጥራይ ተሬፊ ኣሎ።

ካብ ዓሌታት ብኻ ኧቶም ዝበርትዑ፡ ሮም ነበሩ ይበሃል። ቀዳሞት ጸሓፍቲ ታሪኽ ብዛዕባኦም ክፍተ ዓይነት ርኣይቶ ይህቡ። ጸዓዱ ዓሌት ግሪክ ኢዮም ዝብሉ ኣለው፡ ንደቶኡን ብኺውዓን ኢዮም ዝብሉ ኧውን ኣለው። ነዚ ተዓይ ሓሳባት'ዚ ዘኽተለ ምኽንያት ጽማ፡ ንሳቶም ካብተን ካፊኦት ዓሌታት ዝተፈልየ መፈክዕን ኣቀራርባ ሰውነትን ዝሓሸ ለልጣኔን ስለ ዝነበሮም ኢዮ። ኣብ ጽግም ክፊኤ መንሳዕ ኧውን መሰኽያም ቀዳሕቲ፡ ሰዉነቶም ገኺፍቲ፡ ብዙሕ ዝለልጠኑ ነገሮዝነበሩ ይዝንቶ።[7] ዝወሳቦ ግምቶ ንወዲ-ሰብ ክወሳብ ካብ ዝከኣል ባህርያዊ ግምት ንሳዕሲ ኢዩ። ብሓጺሩ ናይ ዘሎናዮ ዘመን ወዲ-ሰብ ክኣምኖ ዘይክእል ኢዩ፡ ንሱ ኸኣ ነገሮ ዝእዕብ ይብል። ሓዱ ዘይዓለኡ ሮም ምስ ሓዱ ካብኣቶም ተባኢሱ ኸልኧ ሮም ኣጽሕነኒ ኢሱ ሰመና። ንሱ ኸኣ ኣብ ጭባኡ ኣኧተዎ። እቲ ሓያል ንኽቆትሎ ሳበኒ ክብሉ እቲ ሓዱ ኸኣ ንኽኸልኣ ተቃለሱ፡ ጻኒሐም ነኣ ሽዑኽሽዑ ተዓረቕሞ በሉ ንዓ ዉዳኣ ሕጭስ ዱሓን ነዩኑ ኢዩ ኢሱ ካብ ጭባኡ እንተወድኡ፡ ክቃለሱ እንክሎዉ ተጨፍሊቑስ ሞይቱ ረኽቦ። ብበትሪ ወይ ብእምኒ ነዚይተሳረምካ ዝሞትካ ቅቡጽ ኩን ወዲ ኣዳም ኢሱ ዴርበዮ ይበሳል። ካፊእ ሮም ነኣ ሓርማዝ ተጓኒቶ፡ ዓምጺጽ ወሳ ጣ'ሞ ናብ ቃሳይ ነዚይዱ ነቲ ማይ ኩሉ ጽንፎፎ ኣቢሉ ሰንቶዩ ኮፎ ምስ በአ ጐለዐ። ዱሓር "እታ ኣንበጣ ኣጉስዓትኒ፡ ሽዓኽ ጽማ ኣርወየትኒ" በለ ይበሃል። ካፊእ ነዚ ዝኣመሰለ ዛንታታት'ውን ኣሎ።

ሮም ምስ ብኺ መጺኡም ኣብ ኤርትራ ዝተረፋ ሓዳሳት ዓሌት ኧዮም። ኣብ ነበሳን ንዉራዓ ነበረገን ሳሕልን ባርነን ፖሽ-ስቲትን ክሳብ ወልቃይት ጸገዳ ኣብ ዘሎ መሬት ለፈሩ። መዊመርያ መርባሕቲ ነብቲ ነበሩ፡ ዱሓር ግን ሕርኻ ነዚይተርፉ ኣማዕበሉ። ነቶም ንኡሳት ፎጥሊት-ዱቂ ዓዲ ኧውን ብሕርኻ ኣነፋጠኑዎም። ኣብ ማይ ዘይብሉ ዴሳታት ክሞሳቱ። ዘይተዓሕፉ ስለ ዝኾነ ኧናተርስዐ ነገዩ ኧምበር፡ ዝገጠሙዎ ናይ ትግሪ ሕሳይ ክሳብ ቀሩብ ዘመን ዓብይቲ ዓዲ ይዝክርዎ ነበሩ። ስለ'ዚ ኾነ ምናልባት ቕንቕ ትግሪ የዘውትሩ ነይሮም ይኾኑ። ብሓዱ መፁሒ ዝመሳዱሩ ሕቡራት ህዝቢ ነገሞዝነበሩ ብዛዕባኦም በብማ ዜኡ ዝተዓሕፉ ታሪኽ የሊዎኣ። ብዘሕ ናይ ወርቂ ሳብቲ ነበሮም ይበ

[7] ካርል ጉስታብ ሩዱን - ክፊኤ መንሳዕ - ጽግም ወፎኑሕ ወሳዱታት - ገጽ 3

ሳፎ። ብርቱዓት ህዝቢ ስለ ዝነበሩ ናይ መሬሒኣም ትኣዛዝ ምቕባፎ ኧናነበ ዩ ኣሸገሩዎ። ኣብ መጨረሽታ ዝገብሮ ምስ ሰኣነ እቲ ኩመኛኣም "ብምር ቕዱ ክጥፍኣኹም ብመርገም" ኢሱ ሓተቶም። ብምርቓ ምስ በሓዎዱ ማ-እምበኣር ኣንስትዮም ኣወዳት፡ ነብኑትዮም ኣንስትዮ ጥራይ ይውሰዳ-ኢሱ መረቕም። ነገሮኡ ኾነ ኮነ እሞ እቶም ሰብኡት ዝምርዓው ወን ኣንስቲ ስኢናም፡ እተን ነብቶም ጽማ ኣርሓ ስኢነን ለመ ዘይፈረዩ ዩ፡ ጸነቱ። እቶም ክሳብ መጨረሽታ ዝጸንሑ ዝቀብሮም ነበይሕኣ፡ መቓብሮም ባዕሉም ኩዒቶም፡ ብርቱዕ ሕማም ክሕዞም ኧነነሱ፡ መ ርቱም ሓቑፎም ኣብኡ ይኣትዉ ነበሩ። ሳዱ ካብኣም፡ ብዙሕ ወርቂ ዝነበሮ፡ ኣብ ምጽብ ዝተባህለ መሬት መንሳዕ፡ ኣብ ሓዲ ዱኑዕ በዓቲ ሓቢኡዎ ካብቲ ቦታ ንዓዘ። ጸኒሑ ክመለሰ ለለ ዘይነኣለ ጭማ ክምዚ ዝለዕ ብ ገጠመ፡-

ኣሳ ኣነብባት ተርፋ ኧት ኣፎ ምጽብ፣
ኧት ኧዓ ማንነ ሓንሳ ልቅብ፣
ቶር ወቶርሞሮ ወሰማን ቅትብ።

ሮም ብቕንቕ ትግሪ፡ ብዙሕ ግጭምታት ዝገጠሙ ምኺናም፡ ኣናሮ ሊ ንማን ኣብ መጽሓፉ ኧመልኪቱዎ ኣሎ።[8]

ኣብ ሻዱሻይ ክፍለ ዘመን ዱሕሪ ልዱት ክርስቶስ፡ ኣብ የመን ነገሱ ዝነበረ ይሁዳዊ ንጉስ፡ ነቶም ክርስትያን የመን ለለ ዝፍጨሙናም፡ ሓገዝ ኣኽሱም ሓተቱ። ብ 525 ዓ.ም ኣኽሱማዊ ንጉስ ካሌብ ለራዊቱ መሪሑ ንየመን ሰገረ፡ ዱሕሪ ብርቱዕ ውግኣ ጽማ ነቲ ይሁዳዊ ማስሩት ንጉስ ዩ ሕምዓር ከዲሩ ኣሰሮ። እንተኾነ ምሕረት ጠዪቑ፡ ንመገግስቲ ኣኽሱም ግብሪ ክኸፍልን ንክርስትዩን የመን ንክይንሙ ኧምን ቃል ለለ ዝኣተው፡ ንጉስ ካሌብ መሓሮ። ኣብ ዙፋኑ መሲሉ ጽማ ንዕኡ ዝነገሰ ለለስተ ሚኣቲ ወተሳዱሉት ንዲቃ ንኣኽሱም ተመልሰ። ዱሕሪ ገለ ጊዜ፡ ንጉስ የመን፡ ነቶም ለለስተ ሚኣቲ ወተሳዱሉት ብጥልመት ኣቓቲሉ፡ ንክርስቲዩን የመን ብዝበርዐ ጭካኔ ኣሳንሎም። ቤተ-ክርስትያናቶም ኣቃጺሉ፡ ሃይማኖቱ ንዘይነሓዱ ኩሉ ቀተለ። ብሕልፊ ዝተንዱኡ ክርስቲዩን ነጭራን ነበሩ። ነ ልኡ ንጉስ ኣኽሱም፡ ነቶም ክርስቲዩን ክርዱኣ ወተሳዱሉ ኣኽቲቱ ን የመን ዘመተ። የመናውዩን ብዓብይ ቒጣንነት ይቀማኡ ኧምበር እቲ ውግኣ ብዓወት ኣኽሱማውዩን ተረጸመ። ንጉስ የመን ተለፋ ቆሪጹ፡ ምስ ፈረሱ ኣብ ባሕሪ ኤርትራ ጠሲቑ ሞተ። ንጉስ ኣኽሱም ንሓጺ ክርስቲዩን

[8] ENNO LITTMANN - PUBLICATION OF THE PRINCETON EXPEDITION TO ABYSSINIA - P. 86

የመን ኣንጊሉ ፡ብዙሓት ወተሃዲሮት ገዲፉሉ ንኻኽሉም ተመልሰ። እንተ ኾነ ብገለ ምኽንያት እቶም ወተሃዲሮት ነቲ ንጉስ ኣውዲቹም ስለጣንን ሓዙ።

ንጉስ ኣኽሉም ንኣብርሃ ዝተባህሉ ፡ኣንዳራሴ ሽይሙ ፡ንየመንን መሓድር ሰኣኹ። ንሱ በርቲዑ ፡ግዝኣቱ ኣስፍሐ ኣሞ ጽንኡኡሉ ሓይሉ ምስ ኣረጋገጸ ድማ ካብ ኣኽሉም ሸሬቱ ናጽነት የመን ኣወጀ።ንጉስ ኣውን ኣበሰ። ብወተሃዲራዊ ሓይሊ ኣብ ስርዓት ንኽመልሶ ድማ ፡መንግስቲ ኣኽሉም ፡ብኣርኣያ ዝተባህሉ ዝምራሕ ሰራዊት ንየመን ሰኣኹ እንተኾነ ኣርኣያውን ምስ ኣብርሃ ተሰማሚዑ ሽፈተ ፡ምስ መተሃዲሩቱ ከኣ ኣብ የመን ተረፈ። ብፁሕራኡ ኣኽሉም ብናይ የመን ንዓይ ኣይተገዲሉትን።[9]

ነቓም ብይሁዳዊ ንጉስ የመን ኣተቑጥሉ ክርስቲያን ሰማዕታት ነጭራን ንምዝካር ፡ንጉስ ካሌብ ኣብ ሳሕሰ ሓዲገዲም መስረተ። "ሃገረ ንጭራን" ኢሉ ድማ ሰየሞ። ብ1943 ዓ.ም. ንሃገረ ነግራም (ንጭራም) በጺሐ ኣብዙ ዝርክብ ናይ ክርስትና ምልክታትን ፡ናይ ድርኢ ጽሑፋትን ፡ኣቲ ዝርረሰ ቤተ-ክርስትያንን ፡ዓጽን (ክተማ) ተመልኪቶ። ኣብዚ ጊዜኡ ኣብቲ ቦታ ኣቲሰ ፊሮም ዝርከቡ ህዝቢ ብምሉኡም ኣእላማም ኢዮም። ንሳቶም ከምዘዘንተዉከይ "ቅድሚ ግዝኣትና ጣልያን ኣብዚ ሃገርዚ ዝኾነ ይኹን ዓይነት ተንዓኢ ኣንስሳ-ቢርካ ኣይነበረን። ካብ ገሰ ዘመናት ቂሚሩ ግን ብብዝሒ ክረኣዩን ፡ሰብን ማሳዉትን'ውን ክጉድኡ ይርከቡ" ይብሉ። ዘረባኡም ብምቅጻል "ቀዳም ጽኑዕ ስለ ዝነበረ ኣማማሰ ኣብ ሃገረ ነግራም ክቡይቡ ኣይክእሉን ነበረ ፡ሕጂ ግን ዳይቦም ንብኡ ኣሰው።" እናበሉ ገሰጹሰይ። እቲ ህዝቢ ከምዝኣምኖ ፡ተጋዳኢቲ እንእሳ ነተን ኣማማሰ ስዒቦም እዮም ዝመጹ። ኣንማን ሰብ ነናሱ ፡ንናብርን ንዛብእን ከኣ ማሳዉቲ ቀተሉ ዝብሰ ወረ ይስማዕ።

እቶም ዳቂ ዓዲ ከምዘዘንተውሩይ "ቅድሚ ነሮሕ ጊዜ ፡ሓዱ ሸኽ ነቲ ቤተ-ክርስቲያን ዝነበሮ ቦታ ባሪኑ መለኽዱ ክገብሮ ሓሰበ። ምስ ዓበይቲ ዓዲ ተማኺሩ ድማ ጠለ ሓሪዱ ዳም ከፍኦሰሉ መዱበ። ጠለ ከምጽኡ ሰብ ፈኺኹ ድማ ንሱ ኣቑዲሙ ናብቲ ቦታቲ ነገዱ። ንብኡ ኮፎ ኢሉ "እናጸለየ "እንከሉ ድማ ሓዱ ንጹህ ጻዕዳ ክዳውንቲ ዝሰበሰ ሰብኣይ ብሃንዱበት ኣብ ቅድሚ ኡ ዳው ኢሉ 'ኦዘ ተቑሚጥካዮ ዘሉ ኻ ቦታ ቅዱስ ቦታ ኢዩ ኣሞ ዳም ኣይተፍኣሰሉ ፡ብጸባ ገርካ ባርኮ'ኢ ሉ ብቕጽበት ካብ ቅድሚ ዓይኑ ተሰወረ ።"እቶም ዝሰንኽም ሰባት ጠለ ሒዞም ምስ መጹ ፡ነቲ ዝርእዮን ዝሰምዖን ኣዘንቶዮ ፡ነታ ጠፈ መሲሶም ጸባ ከምጽኡ ኣዘዘ። ነቲ ቦታ ቋማ ብጸባ ባሪኹ። ናይቲ ገዲም ሽም ፡ቀዳም "እንዳ ኢየሱስ" ይበሃል ነበረ። እቲ ሸኽ ከኣ ካብዚ መንፈስ እዚ ከይወጽአ "መስቹዱ ዕሣ" ዝብል ስም ሃቦ ።ጉርጉሙ ድማ "ቤት-ጸሎት ኢየሱስ" ማለት ኢዩ።"

[9] CONTI ROSSINI - STORIA D'ETIOPIA - PARTE PRIMA P. 178 - 184

ትግረ - ትግሪኛ

ቅድሚ ሳባውያን ናብ ኢትዮጵያ ምእታዎም ፡ኤርትራ ቃሉይ ስም ከምዝነበራ ኣይዝከርን። ድሕሪ ኡ ግን ሰለበት ረዚ ስም ሰየጠ ት ፡መቐመርያ ኣማዓዝያን ስለ ዝሰፈሩዋ "ብሔረ ኣግዓዚት" ተባህ ለት። ካብዚ ቀዲሉ ቕንቋ ትግረ ምስ እማዕበለት ፡ብቕንቋኽ መሰረት "ትግረ" ተባህለት። ኣብ መጨረሽታ ጣልያን ምስ ሓዝዋ ምእንቲ ብሓዴ ስም ክትጽዋዕ ኤርትራ ዝብል ስም ሃቡዋ። ሰፊሕ ክፍሊ ናይ ባሕሪ ኤርትራ ዝሓዘት ስለ ዝኾነት ኣዚ ዝተዋህባ ስም እዚ እቲን ዓኣ ዝግባኣ ኢዩ።

ድሕሪ መራር ብዛ ግዝኣት ኣኽሉም ኣብ ክልተ ተመቐለ። ብሔረ ኣግዓዚት ኤርትራ እቲ ጥንታዊ ናድነታ ርኽበት። ሓበሻ ወይ ትግራይ ድማ ናይ በይናም ምምሕዳር ኣቑሞም ሓድነቱም ከየጥፍኡ ሓንሳኣ ብንጉስ ሓንሳኣ ኣውን ብመስፍን ይግዛኡ ነበሩ። እንተኾነ ነቲ ጥንታዊ ፓለቲካውን ወተሃዲራውን ሓይሊ ከሐድስዎ ኣይክኣሉን። ኣብ ዓሕራይ ጊዜ ግን ሃጸይ ዮውሳነ ነቲ ጥንታዊ ናይ ህዝቢ ትግራይ ቕግንነት ኣሰዓዒሉ ታሪኹ ምስ ኣሓዳሰ ብፍንገት እሰ ዝሞተ ዝትክኦ ስኢት ዓራት ሰፈር ሰወጠ። ኤርትራ ፡ምክንያቱ ብዘይፍሉጥ ኩነታት ፡ብሓዴ ክትጥርነፍ ኣይነኣሉን። ስለዚ ኣብ እተፈላለየ ጊዜ ነንበይኑ ዓይነት ምምሕዳራት ኣማዕበሰት። ህዝቢ ኤርትራ ፡ጥንታዊ ማዕዝ ቕንቋኡም ገዲፍም ቕንቋ ትግረ ፈጠሩ ፡ብመስረት እዚ ሓዲስ ቕንቋ እዚ ድማ ንዛገሮም "ትግረ" ሰመዩዎ። ጸኒሖም ነኣ ሓበሻ ፡ማዕዝ ገዲፍም ቕንቋ ትግርኛ ኣውጽኡ። ንዛገሮም ነኣ "ትግሪኛ" ሰመዩዎ። ስለዚ ነኣ ክፈቲኣት ሃገራት ብክልተ "ትግረ - ትግርኛ" ተፈልጣ።

ኣብ ሃገር ትግረ ፡መቐመርያ ሓሙሽተ ዝተፈላለዩ መንግስታት ተመስረታ። ኣልፋ ያዕቆቢ ዝስሙ ዓረባዊ ጸሓፍ ታሪኽ ፡ብ827 ዓ.ም እቢሉ ንኤርትራ በጺሑ ሓሙሽተ ናፃ ዝኾና መንግስታት ኣብኻ ናይ ሎ

ሚ ኤርትራ ሃገርና ከምዝርከበ ጽናመስከረ ፡ ኣለማቱን ከምኡ ዝስዕብ የመልክት :-

ሀ - ታንክሽ

ግዝኣቱ ካብ ኣስዋን ክሳብ ጅር በረካ (ባርካ) ዝበጽሐ ሰፊ ሕ መንግስቲ ኢዩ። ህዝቢ ታንክሽ - ሕዳረብ፡ዘናፃኽ፡ኣርበ ግዲ ዝበሃሉ ሰለስተ ዓበይቲ ዓሌታትን ካልኦት ነኣሽቶ ቀበሌታት ብኻን ነበረ። ማእከዲ ጸሓፎ ታሪኽ ከምዝብሉ፡ እታ ናይ ታንክ ሽ መራሒት ዓሌት ስማ "ራብዓ" ትበሃል ነበረት። መራሒ ንጉ ሥ በሺር ኣብኒ መርዋን ስልጡን ወተሃዳራዊ ሓይሊ ነበሮ። ን ሱ ሰለስተ ኸሕ ፈረስና ወተሃዳር ዓረብን ሰሳሳ ኸሕ ግመለይና ሕ ዳረብን ደኣዝዝ ነበረ። ማዕጽናት ወርቅን፡ጽሩይ-ክቡር ኣምኒን (ኣመራሓጽ) ኣምነ-በረኹን ዝነበሮ ስልጡን መንግስቲ ኢዩ።

ለ - በለ ኽን

ብዙሕ ካተማታት ዘለዎ ሃገር፡ህዝቡ ኣረማውያን ጠንቂሬቲ፡ ጸንሪ ዓይኖም ዝነጽዩ፡ክፍተ ካብ ሳዕለዎት ጹርጌ-ስንኖም ዘፅግሉ ነበሩ። በለኽን ኣብ ሳሕለ ዝነበረ መንግስቲ ኢዩ።

ሐ - ባዘ ን

ምስ መንግስታት ባለኽን መንግስቲ ኣለዋን (ኑባ) ዝዲወብ መንግስቲ ኢዩ።

መ - ፃ ር ን

ካብ ምጽዋዕ (ባጽዕ) ክሳብ ሩባ ባርካ ዝበጽሕ ብሓዲ ሓፃ ለ ንጉስ ዝግዛኣ፡ኣብ ምጽሪ ዜን ናይ ወርቂ ማዕጽን ዘሎ ዎ ስልጡን መንግስቲ ኢዩ።

ሠ - ቅ ጣ ዕ

ኣብ መንጎ ባጽዕን ፋይኩን ዘሎ፡ኣብ ክትኣትዎ ዘኽግር ጽ ኑዕ ሃገር ዝርከብ መንግስቲ ኢዩ።[10]

ፋይኩን ዝበሃለ እምዓጺ፡ሎሚ ኣብ ሃገርና ስለ ዘየለ፡መንግስ ቲ ቅጣዕ ካብ ባጽዕ በየናይ ሽነኽ ከምዝነበረ ንምፍላጥ የሽግር ኢዩ። ኣብ ሰምሃር፡ክእኣ ዘይከሓለ ጽኑዕ ሃገር የልቦን።

[10] ኣለ ፃዕቂቢ - ክታብ ኣልቡለዳን - ቀዳማይ ክፍሊ - ገጽ 218 - 219

ኣዘን ተጠቒሰን ዘሉዋ መንግስታት፡ብ8ገ2 ዓ.ም. ከም ዝነበራ ስለ ዝተመለከተ ሰን፡ብፍሕሪ ወራር ብፂ ብቅሰጡፍ ተመሊተን ነጻነተን ዝመለሰ ክሳብ መዓስ ከምዝጸንሓን ስለምነታይ ከምዝወፈቓን ግን ኣይዝከርን።

በለው ከለው

በለው ከለው፡ኣብ ታሪኽ ኤርትራ ብዕብየቱ ኣተፊልጠ ውሩይ ህዝቢ እ ዩ። ዓበይቲ ከዘንቱው ኣንከለው ኣተን ዝበፍሓ ዓሌታት ኢትዮጵያ ሰባ፡ኖባ፡በለው-ከለው ኣዋን ይብሉ። ዘመኑ ብርግጽ ኣብ ዘይፃለጥ ጊዜ፡በለው ከለው ካብ ኑብያ ንኤርትራ ኣተው። ኣብ ኤርትራ ቀቅድሚኦም ሓሙሽተ ናጻ መንግስታት ከምዝነበሩ ተሪጋጊጹ ይርከብ። እዘን ኣቓድም ኣቢሉ ኣብዚ መጽሓፍዚ ተጠቒሰን ዝርከባ ቅድሚ በለው ከለው ዝነበሩ ናጻ መንግስታት ብምንታይ ምኽንያት ከምዝጠፍኣ ይፃለጥን። በለው ከለው ወረኦም ስዓሬወን ዝብል ጽሑፍ ይኹን ኣፍዋ ዛንታ የ ለቦን። ከምኡ'ውን ኣብ ኤርትራ ንበለው ከለው ዝቃወሙ ሓይሊ ዝተኣነፍም ኣይመስ ለን።

በለው ኣብ ኤርትራ ተራፍም፡ናብ ኣርባዕተ ናይ መሳፍንቲ ግዝኣት ከፈሉዋ።

ሀ. መስፍናዊ ግዝኣት ባርካ :- ኣውራዪ ባርካን ምስራቕ ሱዳንን (ከስላ) ዝሓዘ ሰፊ ሕ ምሬት፡

ለ. መስፍናዊ ግዝኣት ጸዓድ-ዘጋ (ጸዓድ-ዘጋ ብጉግረ ዓፅዪ ርእሰ-ነገሰማ ማለት ኢዩ) ግዝኣተ ኣውራዪ ሓማሴን፡

ሐ. መስፍናዊ ግዝኣት ሰራየ

መ. ናቒሽ ብዝብሉ እም ዝርሰጥ ኣዕራብ ግን "ሱኩመት ኣሰ ዘርቃ" ኢሎም ዝጽውዕዎ ዝነበሩ መንግስቲ ኣብ መንጎ ሰዋኪንን ምጽዋዕን ቆመ። ከከው ግን ተፈሰዮም ንወሰቃይት-ጸንዓን ሰሜንን ከይጹም ሰፈሩ።

ብዛዕባ መስረተ-ዓሌትን ጥንታዊ ሃገርን በለው፡ጸሓፍቲ ታሪኽ ነንበይኑ ዝኾነ ርእይቶታት እለ ዝህቡ፡ኣየናዩ ሓቂ ምኻኑ ንምፍላጥ ቀሊል ኣይኮነን። ካብ ዓሙ ብዓረብ ኣውራዪ "ሽሕር" መጺኡም ምስ'ቲ ኣብ ኣንባይን ከንካትን (ሱዓን) ሰፊሩ ዝነበረ ህዝቢ በኻ ተቓሚጠም ብመዉስቦ ሽዉን ምስኡ ተሓወሱ ዝብሉ ኣለው።[11] ካብ ሓዱራሙት ዝመጹ ኢዮም። ስሞም ጽማ ሕዳርብ ኣምበር በለው ኣይከነን። ናይ በለው ስም ዝተዋህቦም፡በልዋይት ዝበሃለ ፍሱይ ቋንቋ ይዛረቡ

[11] STUDIES IN THE LATER HISTORY OF NUBIA - LIVERPOOL ANNALS - VOL. XXIV - PP. 74

ስለ ዝነበሩ ኢዮ ፡ ዝብሉ ኧወን ኣለው ። ጸሓፍ ታሪኽ ዓመራር ፡ ካብ ዱቡብ የመን ነቒሉም ገሱዲን ዝኣተው ቀዲሞት ዓሌት ዓረብ ምኻናም ይገልጽ ፡ ከርዋን ዝተባህለ ግን ፡ በለው ካብ ብለሚ ዝመጸ እም ኢዩ ፡ ናይ ሓቂ እሞ ም ኣይኮነን ይብል ።[12] ኤ.ፓለ ገናይ ክርዋን ርኧይዎ ይነጽጎ ። ገሱ ዝሀቦ ምኽገያት ጽማ ፡ ብለሚ ካብ ጥገቲ ኣብ ግዝኣት ኩሽ ዝነበሩ ሳማዊ ህዝ ቢ ክኽኑ ኣነነለው ፡ በለዉ ግን ብኻጽኻይ ክፃለ ዘመን ፍ.ለ.ክርለቅስ ካብ ዱቡብ ዓረብ ዝመጹ ዓሌት ሕምያር ኢዮም ፡ ዝብል ኢዩ ።

ጸሓፃ ታሪኽ ኣጽሪሉ ፡ በለው ምለቱም ሮም ዝበሃሉ ብቒውዓን ፡ ዲኤ ታዊ ርክብ ኣለዎም ይብል ። ኤ.ፓለ ግን ነዚ ሓሳብ'ዚ መለሪች ክም ዘይብ ሉ ገይሩ ይቆጽሮ ። ካብ ኩሉም ዓረባዉያን ጸሓፍቲ ታሪኽ ፡ ኣረጋጊጹ በለው ሕዓረብ ኣይኮኑን ፡ በይናም ዓሌት ኢዮም ዝብል ኧጽሪሉ ኢዩ ። ገሱ ክዝ ገቱ ኧነነለሉ ፡ ኣብ ዙርያ ኣለዋን ዝርክብ ዓጽታት በብጊዜኡ ዝወረ ፡ በለ ው ዝበሃሉ ፈርለይና ክርለቲዓን ህዝቢ ኣለው ፡ ገሳቱም ኣብ መንን ሓበ ሻን በጻን ኣብ ዝርነብ ሰፊሕ ምጽር-በዳ ዝዘዋወሩ ፡ ቆሉጥ ቁዋዕዚ ዓ ጽታት ዘይብሉም ክሳብ ኑብያ ኧወን ዝበጽሑ ኢዮም ይብል ። መዝ ገቒር ፡ በለው ብ1500 ዓ.ም. ኣቢሉ ካብ ሰሜን (ሱዳን) ክምዝመጹ ገይሩ የዘነቱ ። ባህሊ ሃገር ዝፈለጡ ዓበይቲ ኤርትራዉያን ክምዝብልዎ ግን ፡ በለው ብዙሕ ዓመታት ቅጽሚ 1500 ዓ.ም ቒሚ ሮም ገኤርትራ ይገዝኧዋ ነይሮም ። በዚ ተጠቒሱ ዘሎ ዓ.ም ኣቢት ግን በለው ገኤርትራ ንብዙሕ ዓመታት ጽሕሪ ምግዛኧ ኣብ ምጽኻሞም በጺሑም ነይሮም ክበሃል ይከኣል ። ንምሳሌ ዓምር ቅኑዕ ዝበሃል መለጵን በለው ባርካ ብ 1600 ዓ.ም. ኣቢሉ ብ ናብታብ ዝበሃል ዓሌት ጀዓሌን (ሱዳን) ምስ ተ ሳዕረ ንምጽዋዕ ክደዱ ኣብ ተርኪ ክም ዘተዓቐበ ክሳብ ሩሚ ዝዝክር ዘንታ ሃገር ኢዩ ። እሰዚ ናይ መዝገቒር ሓሳብ መለሪች ዘይብሉ ኢዩ ።

ኮንቲ ሮሲኒ ክገልጽ ኧነነለሉ ፡ በለው ዝብል ስም ዝኣረገ ረዜኡ ዝሓለፈ ክኽውን ይኽኧል ። በለው ገኽፋኧን ገጽቡን ገኹሉ ኧተገለግል ኢያ ። ሰብ ኧነተሞተ ፡ ዓዲ ኧነተነዳዳ ፡ ነብዙ ኧነተጠፍኣ ፡ ሃብታም ኧነተዳኸየ ፡ በለው ኮነየ ኧናተባህለ ይብል ። ተሳገር ማለት ኧውን ይኽውን ። ሓዱ ሰብ ሩባ ክሳ ገር ኧነተዳለየ ፡ በለው ኧልካ ተሳገር ይበሃል ። ብዙሓት ክብትን ወርቅን ንዘኖ ረየ ጽማ በለው ኮይኑ ዱ ኣይኮነን ይበሃል ፡ ኧናበለ ታሪኽ በለው ኣንዊሑ ይትንትን ።[13] ቀጺሉ ጽማ ፡ ኣቦኡም ገኽጠርዕ ናብ ገጉስ ክደዱ ፡ ወዲ ካም ርለተዩ መሪሱኒ ኢሉ ምለ ነገሮ ፡ ኧቲ ገጉስ "ታባቱ ኣህያ ፡ በለው" እለ ዝበሉ

[12] A.A.A. VOL. XXIV - PP. 74-75

[13] CONTI ROSSINI - TRADIZIONI DELL'ERITREA TIGRINA P. 158

ካብ ሸው ኢና በለው ተባሂልና ኢሉም የዘንትው ይብል ። ኧቲ ገኮንቲ ሮሲኒ ዘንታ በለው ዘጽሓሮ ዓቢይ ኤርትራዊ ርኧይዎኡ ክገለጽ ኧገለሉ ፡ "በለው ብዙሓ ት ክብትን ኣማማዕን ዘጥርዮ ሃብታማት ህዝቢ ነበሩ ፡ ብጊዜ ኣባት ገባሕሪ ክረምቲ ጽማ ገነበሰ ዝመሓሰሱ ፡ ካብ መካን ገመካን ዝሳገሩ ፡ መተመት (ነባሪ) ዓጽታት ዘይብሉ ም ፡ ዘይሓርሱ ዘይሓፍሱ ፡ ጽባን ስጋን ለሰ ዝነበረ ምግቦም በለው ተባህሉ ይብል ።[14] ንሳቶም ካብ ዓዲ ዓረብ ተሳዒኩም ፡ ብለዋኪን ብሃረንዉዋ ኣቢኩም በብቒሩብ ፍሱኽ ኧናበሉ ገኧርትራ ኣተው" ኧናበለ ይገልጽ ።

ኣፃመተ ኧር ዝለሙ ለብኣይ ኣብ ሳለታ ለብ ቀተለ ኧሞ ካብኡ ሃዲሙ ኣብ ዱረያት ጽዕቡብ መለዎን ለሱየ ካብ ዓሌት በለው ክኽተለ ኣተው ። ካበይ መጺእ ግ ኧንተበሎ ካብ ለሰዋ መጺእ ኢሉ ኣዓሸዎ ። ምለእ ኧናተቒመጠ ኧነነለሉ ን ጌሉ ብዘይ ቃቓዱ ኣኧተቑሞ ኧርገዱለ ተወሰዱ ። ጹዕቡል ፡ ገኣሞተ ኧር ብሞት ቀጽያ ። ኧርገዱላ ንኣጽከመን ምፅረኧን ዝፈረየ ኢዩ ይብል ኮንቲ ሮሲኒ ።[15] ጸረያት ጽዕቡል ንኧርገዱለ ወኪል ገዲቱ ናብ ንጉስ ክዱ ፡ ኣብኡ ብዙሕ ተቒሚ ጡ ሞተ ይብሉ ። ገሊኡም ድማ ኣይፋሉን ኣብ ዓስ ሓውዒ ኣንዮ ኢዩ ዝሞ ተ ኧናበሉ ይትርጉ ።

ዝኽነ ኮይኑ ፡ ጽቡቕ መጽንሕ ኣጽንሓለይ ፡ ሜስ ክም ባሕሪ ኧንሬ ክም ቆጽሊ ለጋ ክም ሓምሊ ኮይኑ ይጽንሓኒ ኢሉ ንኧርገዱለ ኣዘዙ ። ገሱድማ ኣብ ገመገም ጸጽፈ ሓዱ ፡ ክፍተ ዝኣፋ ዓቢይ ዓስ ለሪሑ ኣብ'ቲ ሜስን ለዋን መርዝን መቀጻልን ሓዊሱ ተዓፈዩ ጸንሖ ። ካብ ዓቂ ኣ ፎሮታይ ብዘይክ ሓዱ ዕውር ኩሉም ኧቱም ኣብ ዓጽን ኣብ ዘመቻን ዝ ነበሩ ናብ ዓስ ኣቱዮም መለተ ኧናለተዩ ምስ ለኽሩን ተቒርጹን ብኡመ ጽ ኧናቒጥቀጠ ብገዱፍ ኣጽጺፋ መጽኡም ይበሃል ። ንምንታይ ኧንተተባ ህሉ ፡ ገጓለይ ብዘይቃቓዱይ ኣለኧተዩዋ ኢሉ ዱረያት ጽዕቡል ነቡኡ ቀቲሉ ርኧሱ ኣብ ኣፍ ዱባ ለቒሱ ተጻዊቱሉ ነበረ ኧሞ በዚ ምኽንያትዚ ተቒደመ ሕነ ኣቦኡ ገኽፈዩ መጽኡም ይብሉ ። ጌሉኽ ለለምንታይ ኢዩ ዘየመር ዓም ገዝብል ሕቅ ኮነ ፡ ሓዱ ጠንቂሳይ ፡ ኧቲ ካብኻ ዝዉሰኧ ነጥፍን ካ ኢዩ ኢልም ብምንባሩ ጌሉ ገኽዚትምርፃ ኮኒንዋ ነበረ ይበሃል ። ኧቲ ዕዉር ምለ ጌሉ ኣብ ማዕዱ ናይ'ቲ ዓስ ነዋ ኢሉ ፡ ኣቲ ጌለይ ኧዚ ዱለ ኮንዲይ ይኧመ በሳ ፡ ንሳ ጽማ ዝኣተ'ምበር ዝወኧኧ ኣይረኧኹን ኧናበለ ን ምለ መለሽችሉ ፡ ኧዚ ጽቓሳ'ዚ ወዲኡዎም ነሕዋተይ ኢሉ ካብኡ ዝሃዱመ ምለ ጌሉ ንለገነይቲ ኣተወ ። ኣብኡ ካብ ጌሉ ሸወዓተ መሰዱ ይበሃል ። ካብኡም ለሰለተ ብዕርቂ ንለሱየ ተመሲሶም ሉሚ ንለም ዝፈር

[14] ዝተጠቅለ መጽሓፉ ገጽ 153

[15] ዝተጠቅለ መጽሓፉ ገጽ 165

ሪዮዎም ኣብኡ ይቕመጡ ኣሰው።

በሰው ብዓሌቶም ዝምነክሑ ፡ንዘይዓሌቶም ዘንዕቁ ፡መሰፈ ወዲ ሰብ ዘይሕልው ፡ብርቱዓት ህዝቢ ነይሮም።ካብ ንዕቀት ዘንከፈ ፡ንኹም ብዘይካ ኣብ ወዲ በሰው ኣብ ካፊኽ ዓሌት ከትኣቱ ዘይፈቕዱ ፡ንሳቶም ግን ኣዋፊድ ካፊኽ ዓሌት ዝምርዓው ነበረ ። ኣብ ትሕቲ ስፈጣናም ንዝመሓዱር ዝነበር ዘይዓሌቶም ህዝቢ ኽምብዛ ጨቈኖም ነገም ባሮት ሓዝዎ ፡መሰፈ ወዲ-ሰብ ዒማ ከፍኽዎ። በዚ ምኽንያት ኽቲ ህዝቢ ተዓሂሉ ንወዲ-ሰብ ካብ ዝግባኽ ንላዕሊ ገመቶም ፡በሰው ዝብፊ ኣም ነገ ጐይታ ነገም ማለት ኮነ ። ክሳብ ሕጂ ኽዉን ብቕንቖ ትግረ "በፍዋየቱ" ክበሃል ኽነክሱ "ጐይታይ ኢዮ" ማለት ኢዩ። በሰው ቕንቖኦም ትግረ ኢዩ ነይሩ ።

ኣብዚ ኽዋንዚ በሰው ኣብ ኩሉን ኣውራዊታት ኤርትራ ፋሕ ኢሉም ይርከቡ ። ቤት መካ (ቤት - መካኽ) ፡ዱቂ ሸረከናይ ፡ዓዲ ኹሉ ፡ሚናስ ፡ወኪ ዱይባ (ወኪቱባ) በሰው ሓማሴን ኢዮም ። ዱቂ መሓመድ መሰጸ ፡በሰው ባኪማ (ባርካ) ዓዲ ናይብ (ምጽዋዕ) ። ሓዱ ክፍሊ ናይ በሰው ባኪማ ፣ ዓዲ ኹሉን ኣብ ኣ ዉራጁ ነበረን ይርከቡ ። በሰው ሳሕፊ ኣብ ሓባብ ኣሰው ። ተዱረር ፡በሰው ሓወ ዓ ኣብ ኣነሰ-ንዛይ ኣሰው ። ዱቂ ኣይታኤስ ፡ዱቂ ኣምሩ ፡ዓዲ ህዝባይ ፡ዓዲ ኣ በዛ ፡ዱቂ መሓመድ ጸዕዲ ኣብ ሰራየ ኣሰው ። ኣብ ትግራይ ኽውን ኣብ ኣዉራጁ ታት መጽብረን ኽገሳ-ዱገብስን ፡ጽድዓን ፡ኽምባ ሰነይትን ፡ገረሓሰታን ፡ሓራማኑ ይርከቡ ። በሰው ካብ ሓውሲ ዱሴት ዓረብ ዝመጹ ዓሌት ዓረብ ምኺኖም ኩ ሉም ጸሓፍቲ ታሪኽ ተሰማሚ ፃምሉ ኣሰው።

ነጻ ንኣሽቱ መንግስታት

ካብ ታሽዓይ ክፍለ ዘመን ኣትሒዙ ካብ ኢትዮጵያን ማኽከሳይ ምስራችን ሱዓንን በብኽዋኑ ሓጸስቲ ዓሌታት ንኤርትራ ኣተዋ። ካብ ኢትዮጵያ ዝመጹ ቤት ሙሲ ፡ቤት ኣወቀ ፡ጠቀር ፡ሊባን ፡ዛውፊ ፡ኣጽከመ-ምሰጋኽ ፡ዓቪም ፡ሱሩን ፡ቤት-ታ ርቀ ፡ሰሓርቲ ፡ከምኡውን ካፊኦት ንኣሽቱ ዓሌታትን ኢዮም። ኽቶም ካብ ማ ኽከሳይ ምስራች ዝመጹ ብኽፊተ ወገን ኣተው ። ሓዱ ክፍሊ ብሓወሲ ዱሰት ዓረብ ኣቢሉም ካብ የመን ንወኽመጥ ባብኤል መንዱብ ሰረሮም ንኤርትራ ኣተው ። ኣብ ምዕራባዊ ገምገም ቀደሕ ባሕሪ ንገሰ ጊዜ ዱሕሪ ምጽናሕ በብቑ ራብ ንከበሳ ኽናወጹ ኣብኡ መሬት ሒዞም ተቕመጡ ። ነሳቶም መዓዉያ (መሓዊ) ፡ዓሳዉርታ ፡ዓዱ ሸኽ ማሕመድ ፡ዱባዓት ፡ሓዲሪም ፡ዓድ ሰይድ ፡በሬ ዓረብ ፡ብሰስ ፡ዝበዱ ፡ራሻይዲ ፡ኢየም ። ኽችም ሓዱ ክፍሊ ዒማ ካብ ሕዱዝ

ንቀይሕ ባሕሪ ሰረሮም ብመርሶታት ዓቒችን ሰዋኪንን ንኣፍሪቃ ኣተው ። ከ ከም ምርጫኦም ከኣ ገሊኦም ንኤርትራ ገሊኦም ንሱዳን ነዱ ። ንኤርትራ ዝኣ ተው ኣፈመዲ ፡አስፈዲ ፡ምዕሱት ፡ኣፍሰንዲ ፡ዓድ ሸኽ ሓምድ ፡ዓድ መዓልሚ መካፊን ካፊኦት ከም ሓራብሰ ዝኣመሰሳ ንኣሽቱ ዓሌታትን ኢየም ። ካብ ሱዓን ዝመጹ ዒማ መሮኒ ፡ናብታብ ፡ኣፍሳንዲ ፡ቀረብ ከናብ ፡ማዕቃቡ ፡ዓገ ር ፡ምሕህት ከናብ ፡ሓፈራ ፡ኣሸራፎ ዝበሃሉን ካፊኦት ንኣሽቱን ኢየም።

ኽዚ ንኤርትራ ዝኣተመ ህዝቢ ብዝተፈላለየ ምኽንያታት ተዱሪኹ ዝተሰ ዱጸ ኢዩ ። ገሊኡ ኣብ ዛገሩ ብዝነበረ ፓለቲካዊ ጭቈና ተሰቓዩ ሰላም ብምሳ ኣን ካብ ጭካኔ ዝዛዱመ ፡ገሊኡ ብነቕጹ ምኽንያት ዝበፅፃ ከኢኑ መሳቢን ምድላይ ዝተሰነዱ ፡ገሊኡ ካብ ንናብራኡ ዝሰማማዕ መሬት ንምሓዝ ... ወዘተረፈ ኢዩ ። ሃሰቃ ታየ ካብ ዝብሉ ፡መዓውዪ ኣብ ዛገሩት ኣስላም ነጊሱ ኣብ ዝነበረሉ ጊዜ ኣብ መንጎ በኒ-ኡመያን በኒ-ሃሺምን ብርቱዕ ውድድ ርን ፓለቲካዊ ግጭትን ስለ ዝነበረ ዛገራዊ ውግኣ ተባርዐ ፡ስለዚኽን ብዙ ሓት ዓሌታት ካብ ሞት ዛዱመን ፊቕዱ ዛገሮት ተሰዲዱ ። ከምኡ ድማ ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ መንጎ ዛጐን ዘርኢ ሰለሙን ኢና ዝብሉ ዓሌትን ፡ፓለቲካዊ ውድድርን ግጭትን ስለ ዝነበረ ብዙሓት ዓሌታት ኣገው ንኤርትራ መጺኤን ብስላም ተቐመጣ ።

ኽዚ ኣብ መጨረሽታ ዝመጹ ህዝቢ ፡ብዘይ ኣፈላላይ ዓሌትን ሃይማኖት ን ኣብ መሳኽ መሬት ኤርትራ ፋሕ ኢሉ ርስቲ ሒዙ ተቕመጠ ፡ብመውስቦ ተ ሓዋዊሱ ኽእ ሓዱ ዓሌት ፊጠረ ። ንሱ ኽዚ ሉሚ ዘሉ ኤርትራዊ ህዝቢ ኢ የ ። ሓፃፍ ህዝቢ እስ ዝነበረ ንመሳፍንቲ በሰው ኣሽኒፋ በብዓዱ ነዳ ንኣሽ ቱ መንግስታት መስረተ ። ኩሉን ብርቱዓት ኣፍቀርቲ ናጽነት እስ ዝነበራ ፡ዋኣ ሓንቲኤን ኽኗ ንኻለኦት ኣሕቢራ ክትገዝኽ ዘፈተነት ወይ ዝዴፈረት የሳን ። ነፍሲ ወከፈን ናይ ነዳ መንግስቲ ምሉኽ መስፈ ነበረን ። ህዝቢ መራሕን ጭቃታ ንን ብጽሳቱ መሪዱ ኣብ ርኽሶም ቆጽሲ ብምንባር ይሸሞም ፡ኽንተ ሰነፋ ዒማ ይስዕሮም ነበረ ። መራሒ ምስ ጭቃታትን ኽማግለ ዓዱን ፡ንጉዲይ ህ ዝቢ ብተገዲስነትን ንጹህ ሕልናን ይፍጽሙ ። ሕግን ስርዓትን የውጽኡ ብኡ መስረት ዒማ የመሓድሩ ። ብኡሳት ይዓርቑ ፡መሬት የካፍሉ ፡ናይ ህዝቢ ህ ይወትን ጥሪትን ብግቡኽ ተሳፊዩ ክነብር ዒማ ኣጥታ ነበይበሉኽ ሰላም ነበነግ ስ ይጽዕሩ ።

ቅድሚ ግዝኣት ጣልያን ፡ፓሊስ ወይ ኽውን ሓለውቲ ጸጥታ ዝበሃሉ ወተ ሃዳር ኣይነበሩን ። ጸጥታ ምሕሳው ብቕጥታ ናይ ህዝቢ ሓሳፍነት ነበረ ። ብኻል ኽ ኣዘራርባ ፡ነፍሲ ወከፉ ዜጋ ኣብ ሰፈሩ ብዝርከብ ናይ ጸጥታ ጉዴሰት ተጠ ዒቕ ይኸውን ። ኣብ ሓዱ ቦታ ቅትለት ወይ ዘረፋ ኽገተተፈጸመ ናይቲ ቦታ ነ ባሮ ወይ ርስተኛታት ብሓሳፍነት ይጥየቕ ። ንበዱለኛ ኣብ ቅድሚ መራሒ

ከቅርቡ ፡ ካብኡ ዝተረፈ ናይ'ቲ ኣተፈጻመ ገበን ሓሳፍነት ክቅበሉ ይግዴዱ ። በዲሰኛ ኣገተጠፍኣ ናይ'ቲ ጉድኣት ካሕሳ ኣተ ህዝቢ ይኽፍሉ ። ነበርቲ ገበን ኣብ ዝዋጸመሉ እዋን ድማ ርስቱ ነበረተረፈ ይወርስ ። ስለዚ ነባሪ ሰሳም ንፃሮ ካብ ነብሩ መቅጻዕቲ ክድሕን ክብልን ፡ ህዝቢ ብግዲ በብሳጹ ብንቕሓት ጸጥታ ይሕሉ ፡ ንበጹሓኛ ነበይስተረ ኣብ ቅድሚ ሕጊ የቕርቦ ፡ በዚ ድማ ሰሳም ይነግስ ።

ህዝቢ ኤርትራ ፡ ቁጽሩ ብዘየገድስ ብነጻነት ክነብር ዝዴሉ ህዝቢ ኢዩ ። ነፍሲ መከፍ ነጻ ምምሕዳር ግዝኣታ ኣብ መኽሸጢ ፉሱጥ ዴቢት ኮሎይት ካብ ተጽዕኖ ባዕዲ ነፃ ነበረ ። ነናይ ገዛኽ ርእሰን ሕግን ስርዓትን ግቡኽ ምምሕዳርን መስ ሪተን ክኣ ብስሳም ነበሩ ። ህይወት መዲ-ስብን ጥሪቱን ብሕጊ ዝሕሉ ክቡር ነይሩ ፡ ነገምዝ ኮሎም ዋጋ ኣኢት ኤርትራዊ ብጥዊት ነገም ቆጽሊ ኣይረገፈን ።

ዝበዝሕ ጊዜ ኣብ መንነ ጐሊባብረ መነግስታት ሰሳምን ጽጉቕ ጉርብትናን ነዚ ምናሰባት ውግኣ ኣነተተገብረግን ኣቶም ዝሰዓሩ ዝዘረፍ ዘሪፎም ናብ ቦታኦም ይም ለሱ ነበሩ ኣገምበር መሬት ጐሊቤን ኣይወረሱን ። ኣዘን ናዓ ንኣሽቱ መነግስታት ኣ ዚኣተን መሬተን ገኣሸ ቅጽሪ ህዝበን ከኣ ውሑዱ ነይሩ ። ኣብ ካልኣ ወገናት ኣፍሪቃ ኣውን ካልኦት ነዓ መነግስታት ነበሩ ። ኣነተኽነ ጓኒሐን ብዙሓት ካብኣተን ኣናሓበሩ ሳበዪቲ መነግስታት ኣቓማ ። ኤርትራውያን ግን ነናይ ገዛኽ ርእሰም ናጽነ ት መሪጸም ክሳብ ግዝኣት ግልፃን ጸንሑ ። እዚ ኽኣ ብመኸ መጠናዊ ጉድንት ኣኽነተሉ ። ኣብ ውጽጢ ጸቢብ ምምሕዳራት ተዓጽዮም ምስ ወዓኢ ርክብ ዘይም ግባሮም ሕብረተሰብኣውን ፓለቲካዉን ኤኮኖምያዉን ምምሕያሽ ክህሰም ኣይ ነካሳሰን ። ናይ ሳገር ልምዓትን ዕብየትን ዝርክብ ፡ ንጀዲገኽ ነባራዊ ፡ ምስ ካልኣ ህዝቢ ሓቢርካ ብምስራሕን በብሳይነቱ ኢዱናብባትን ሓፈሻዊ ባህልን ብምሉ ዉዋጥነኢዩ ።

ንብዙሕ ዘመናት ብሰሳም ዴሕሪ ምንባር ፡ ካብ ፈንoo ዓ.ም ኣቢሉ መሳፍንቲ ኢትዮጵያ በብገዚኡ ወራር እናሰነኣኹ ህይወት ሰብ የጥፍኡ ፡ ሳድታት የቃጽሉ ፡ ነብቲ ዘሚቓም ድማ ንሳዱም ይምሰሉ ነበሩ ። ህዝቢ ነገምዘይዕጻፈሎም ፈሲሞም ማ ንኢርትራ ክገዝኡዋ ኣይፈተኑን ። ተግባሮም ዘበሰ ነኩሉ ኣብ ሽፍትነትን መምብድናን ዝዘመ ስረተ ብምነባሩ ኣብ መንነ ነፅቲኡ ኣህዛብ ሳቢይ ጽልኢ ፈጠረ ።

ምምሕዳር ናይዘን ናዓ መነግስታት ኤርትራ ፡ ኣብ ዴሞክራሲ ኣተመስረተ ነብ ሳሌታውን ሳይማኖታዉን ጸቕጥታት ናዓ ኾይኑ ናይ ፕመት ውድድር ዝፈጠሮ ብ ምንባሩ ፡ ሰብ ብዘይ ስክፍታ ርእይቶኡ ክህብን ንዝመህሰሉ ክመርጽን ነጻነት ነ በሮ ። ከምዚ ሉሚ በሰሙ ዝርኤ ዘሎ ኣነስሳዊ ተግባር ዘይኮነ ፡ ቀዳም ብጋህዲ ወይ ብክውር ህይወት ወዲ ሰብ ምጥፋኡ ጽቡቕ ነገር እዩ ነይሩ ። ኣብቲ ኣዋንቲ ተዓሚጽና ኢሎም ዝሸፍቱ ዝነበረ'ውን ንይተሳኣኑን ፡ ሳገዝ ፈፅቦም ነከኣ ገ ጐንዴር ይኽዱ ነበሩ ። እዩም ቀዳሞት ዝዝነሩ ብ1600 ዓ.ም ኣቢሉም ናብ

ንጉስ እሽዱካብ ጸዓዋ-ዘጋን መንሳዕን ኢዮም ። ብስልጣኑ ኣሚኖም ዘይኮነስ ሓይሉ ረኺቦም ንጸሳኣችም ኣጥቂፆም ስልጣን ነኽፍብሙ ብምሕሳብ ኢዩ ። እንተኾነ በቲ ዘመነ'ቲ ሳዓይ ፊሲል ንጉስ ጐንዴር ዝኣነፍለ ሮ ኣብ ክንዱ ወተሳዴር ፡ መፍርሂ ይኽውን ኢዩ ኢሉ ዝኣምነሉ ናይ ዱገዝ ማኣን ከንቲባን ሽመት ሂቡ ናይ ሳጭኹም ገዛኣቲ ሽይመኩም ኣሎኹ ኢሉ ገሳፂም ይመፅሶም ነበረ ። ንሳብ እሱስ በሳፅ ጸዓዋ ዘጋ ዱገዝማቲ ክብሎ እንክሎ ንዘርኢት መንስዓታይ ክኣ ክንቲባ ኢሉ ሸሞ ።

ጸዓዋ-ዘጋ ናይ ንጉስ ሹመት ተቕቢሎም ብሳብስሱስ ተገዝኡ ፡ መንሳ ፅ ግን ናይ ህዝቢ ኣምበር ናይ ንጉስ ሽመት ስለ ዘይፈፅሙ ገሪሙዎም ፡ ንኽነ ቲባ ዘርኢት ኣሊሮም ንህዝቢ ክሒዱካ ብዝብል ክሲ ንዋርጲ ሽማግሶ ኣት ሪቡዎ ፡ ሽማግሶ ድማ ንዓቡ መርሚሮም ንሞት ፈርዱዎ ።[16] እንተኾነ ሓዱ ካብ ሳቢይቲ ሳጲ "ብሕጊ መንሰፅ ፡ ሹመኛ ብሞት ኣይቅጻዕን" እናበለ ሞጉቱ ካብ ሞት ኣድሓኖ ። ሳዓይ ፊሲል ንጉስ ጐንዴር ኣብፅዕኢ መንሳዕ ስለጣን ስለ ዘይነበሮ ፡ ዝሳቦ ሽመት ገኽድንዕ ዝወስዱ ክጉምቲ የልቦን ። ኣብ መንነ ህዝቢ መነሳዕ ናይ ሓድሕዱ ኮናን ምስ ተሳዕፉ ካብ ሽዑ ቺሚሩ ድማ ኣብ ክፍተ ተገሚፃም ኣብ ክንዱ ሓዱ ክፍተ መንሳዕ ኣበሉ ።

እዘን ነፃ ንኣሽቱ መንግስታት ኤርትራ እምነተን ኣብ ነፍሰን (ኣብ ገዛ ኧ ህዝበን) ስለ ዝነበረ ሓፃናት ኮና ፡ ኣነጻር ዝኾነ ሓይሲ ድማ ገናድነተን ብዘዩ ስግኣት ተኽሳኽሰ ። ከመደ ገደረን ኢየን እዘን ንኣሽቱ ምማሪሕዱራት እ ዚኣተን ኣንጻር ሳቢይ ሓይሲ ተኽሳኺሰን ንብዙሕ ዘመናት ናጽነተን ሓልየነ ክነብሩ ዝኽእሳ ዝብሉ ኣይስኣንን ይኾኑ ። እንተኾነ ናይ ኤርትራ ኮኖታት ከምኡ ከምዝነበረ ፡ ኣሉ ዘይበሃል ሓቂ ምኺኑ ብዛዕባ ታሪኽ ናይ ነፍሲ ወከፍ ህዝቢ ክጸሓፍ ከሎ ክግለጽ ኢዩ ።

ኣርሕቕ ኣቢልና ጥንታዊ ናይ ሳለም ታሪኽ እንተመርመርና ክኣ ንዲዮ ብ ዝበለጸ ክበርሃልና ይኽእል ። ንምስሌ ለዓሮት ንእሽቶይ ካርታኹ ብመሬሕነት ሃነባፅ ካብ ኣፍሪቃ ነቒሉ ንሓውሲ ዱሴት ኢበርዓን ፈርንሳን ሒዙ ንሮማ ተቕልቀለ ። ንሮማ ድማ ብዙሕ ኣስግኣ ። ሮማ 'ውን እንተኾነት ካብ ንእ ሽቶይ ክተማ ሳቢይ ሓይሲ ኮይና ምዕራብ ኤውሮፃን ማእኸላይ ምክሪቕ ን ኣብ ገማግም ማእኸላይ ባሕሪ ዝርከባ ሃገራት ኣፍሪቃን ሒዛ ገዝኣት ። ኣብ ሳለም ሕግን ስልጣኔን ዘርግሐት ። ኣኽሱም ካብ ንእሽቶይ ቁሽት ተሳ ዒሳ ነቲ ኣብ መንነ ኣኽሱምን ግብጽን ዝርክብ ሰፊሕ መሬት ኣፍሪቃ ሒዛ ገዝኣት ። ረፑብሊክ ሳን ማሪኖ ፡ ከውሒ ዝበዝሓ ኸምባ ካብ ብዙሕ ዘመናት ጁሚራ ነፃ ዝጸንሐት ሳገር ኢያ ። ብመበፅ ሳሰርተ ትሽሓተ ክፍሲ

---

[16] ካርፅ ንስታቭ ሩዴን - ክሰኢ መንሰፅ - ዱግም ወፍትሕ ወዳዱታነ - ገጽ 29

ዘመን ነቲ ውሩይ ጋሪባልዲ ኣዕቂባ ካብ ሞት ኣወጽእዎ። ስዎሊ መሬታ ኸብተን ኣብ ኤርትራ ዝነበራ ኣጸቢቑ ዘነጻሉ ፡ቁጽሪ ህዝባውን ዝወሓዱ ኢዩ። ክሳብ ሕጂ ናጽነታ ኣይተዓቖረን። ብህዝቢ ዝተመርጹ ኣባላት ሳገራዊ ባይዓን መራሕ መንግስትን ኣለውዎ። ካልኦት ገኒሾቱ ናጻ ዓድታት ካብጥ ንቲ ቹሚረን ኣብ ኣፍሪቃ ኣለያን ኤርሮጳን ነበራን ኣለዋን።

ኣብ ኤርትራ ዝነበራ ገኒሾቱ ናጻ መንግስታት ኣዘን ዝስዕባ ኢየን፦

1. ግዝኣት ምድሪ ባሕሪ፡ መሬት ሓማሌንን ሰራየን ዘጠቓልል፡
2. ባርካ ምስ ምስራቕ ኡጋን
3. ጋሽ ሰቲት ፡ ባርያን ኩናማን ዘጠቓልል
4. ስለስተ መደርስ (ሳሕል) ሓባብ ዓድ ተማርያም ዓድ ተኽለስ

5. ቤት ታርቀ	13. መገሳዕ
6. ቤት ጣዉቀ	14. ኣገላ ሓጺን
7. ማርያ	15. ስመሮና
8. ቤት ጁክ	16. ሓዘ
9. ዓንሰባ ለመጠሌ	17. ቆርዓ
10. ወዲ ክሳ መለሓል ምስ ኣኽራን	18. ዓሳሙርታ
11. ኣንጋገኣ	19. ዱጉዛይ
12. ሓዪግቲ	20. ሚኒፈሪ
	21. ጽንዓ ጸግለ

ሰምሳር ኣብ ትሕቲ ቁጽጽር ናይብ ነበረት ፡ ናይብ ዒማ ናይ ቶርኪ መከፈ ኢዩ ነይሩ። ብዛዕባ ዱንከፈ ብዙሕ ኣይዮስጥን ። ኣብ ቁሽታት ተመቓቒሉ ም ብንግድ ምስ ኣዕራብ ርክብ ነበርም መራሕቶም ክኣ ብመዓርግ ኮለጣን ዝቖሰጡ ክምዝነበሩ ጥራይ ይዝንቶ ። ኤርትራ በዚ ኽኒታትዚ ንኣ ስታት ሓውሽተ ሚኣቲ ዓመት ጸንሐት ። ኽዚ ዒማ ኧቲ ሓዱ ቖሉይ ክሳ ብ ሕጂ ኣብ ኤርትራ ዝተራእየ ዝበለጸ ናይ ምሉእ ናጽነትን ሰላማዊ ጸጡ ቕ ናብራን ጊዜ ኢዩ ነይሩ።

ናይ ባዕልኻ ምምሕዳር መስሪትካ ካብ ተጽዕኖ ማኽክላይ መንግስቲ ና ጻ ኾነካ ምእራኡ ዓቢይ ጠቕሚ ይህብ። ህዝቢ ፡ ባህሉን ጠቅላሳ ናብራኹን ብ ዝሬልጡ ንቕሓት ኣማሓዳርቲ ተመሪሑ ኣብ ዕብየት ክበጽሕ ይኽእል። በዚ ጊዜ'ዚ ብዙሓት ሳገራት ዓሰም ዝመርሑ ዘሎዉ ጉቹሳታት ፡ ሓዱ ፓለቲካዊ ማሕበር ጥራይ ኢዩ ክህሉ ዝኽእል ብዝብል፡መሰል ኣገልጋኦት ውድባት ተንጊዱ ብሓዱ ፓለቲካዊ ማሕበር ዝውነን ስርዓት ኣለ ዘመሓድሩ ፡ መ ስኪን ህዝቢ ክይዘረብን ርእይቶኹ ክየገልጽን ተኽልኪሱ ሳገራዊ መሰሉ ተገፊፋ ይተርፎ ኣለ። ናይዚ ሳዕቤን ዱማ ሽዎትነትን ናይ ሓድሕዱ ዉግእ ዒም ምፍላስን ሓድነት ሳገር ምጥፋእን ይኽውን ። እቲ ዝኽፍኣ ዱማ

ነዚ ዓይነት ምምሕዳር'ዚ ህዝባዊ ኢሉም ይጽውኦዎ ። እቲ "ካብ ህዝቢ ብህዝቢ ንህዝቢ" ዝብል ጭርሖ ዱኣ ኣበይ ኣሎ ? ህዝባዊ ምምሕዳር ወ ይ'ውን ዱሞክራሲያዊ ስርዓት ፡ ብህዝቢ ተመሪጾም ኣገልግሎቶም ገሚችሚ ሳገር ዘወፍዩ ናይ ህዝቢ ልኡኻንን (ባይቶ) ሰበ ስልጣንን ዝመርሕዎ መንግስቲ ማለት ኢዩ።

ኣብ ሓዱ ሳገር ዝተፈላለዩ ፓለቲካዊ ማሕበራት ምስ ዝህልው ጥቕሙ እቲ ኣብ ስልጣን ዘሎ መንግስቲ ነቲ ብህዝቢ ኽተዋህቦ ኽምነት ክባጉፍ፡ ብዝኣተዎ ወዕፎ ኣገልጉሉቱ ብልክዕ ክገዲ ንምቀጽጻር ይጠቅም ። እንተዂ ክመ ክኣ ብዝሓሸ ክቖሉ ክትካእ ይኽእል ። ህዝቢ ዕብየት ዝርክብ ፡ ሳገራዊ ኽምነት ኣሕዱራ ብሓዱነት ንናይ ሓባር ጠቕሚ ክስርሕ ክሰሙ ኢዩ። ሕብረት ክርክብ ዱማ ኣቕዲምካ ዋጋ መዲ-ሰብ ክሰዕ ክንዲይ ክቡር ምኽት ምቖሳ ጥ የድሊ። ህይወትን ጥሪትን ክብርን ወዲ-ሰብ ተሓልዩ ምንባር ንሓዱነት ሳገር ግዱን ኣዱሳዩ ኢዩ ። መስፈ ወዲ-ሰብ ምሕሳዉን ፡ጉዳይ ዓዱኽ ባዕልኽ ምዋሙሕዳርን ፡ ትምህርትን ሓሳዊ-ጥዕናን ናይ ኤኮኖሚ ምምሕያሽን ተተ ሓሒዘን ዝኽዳ ፡ ብሓዱ ክምዕብሳ ክሰዉ ዱማ ናይ ሳገር ዕብየት ዘስዕባ ዘይፈላለዩ ነገራት ኢየን ። ናይ ሳገር መሰረት ህዝቢ ኢዩ ። መሰረቱ እንተጸንዐ ክኣ ኢዩ ሳገር ኣብ ዕብየት ክበጽሕ ዝኽእል።

እተን ኣብ ኤርትራ ን 500 ዓመታት ኣቢሉ ዝኽውን ኧዋን ብስላምን ዱሞክራስን ናጽነትን ዝመሓዱራ ዝነበራ ናጻ ገኒሾቱ መንግስታት ፡በዚ ሉ ሚ ዘሎ ናይ ምምሕዳር ሳገራዊ ዕብየት ፡ ኣበየናይ፡ መን ፡ ክምዘነበረት ብኽብኽ ኣዘራርባ ኣበየነይቲ ኣውራዲ ኣየናቶ ንኣሽቶ መንግስታት የመሓድራ ክንም ዝነበራ ካብ'ዚ ቀጺሉ ተዘርዚሩ ይርከብ።

ኣብ ኣውራዊታት ሓማሌንን ሰራየን

ግዝኣት ምድሪ ባሕሪ ነቶን ናይ ሉሚ ኣውራጃታት ሰራየን ሓማሌንን ኣማሚሩ ዝሓዘ ክኽውን ኧነክሉ ዋና ክተማኡ ድባርዋ ነበረ ። ካብ ኩሉን ነዳ ምምሕዳራት ኤርትራ ዝሓሸ ፓለቲካውን ወተሃዳራውን ዝና ነበሮ ። ብስቶሉ መሬት ግን ባርባ ን ጋሽን-ሰቲትን ሳሕልን ዝሳበያ ነበራ ። ናይ ምድሪ ባሕሪ ዕብየት ክግለሰት ዝኽኣሰ በቲ ኽዛ መንግስቲ ኽዚኣ ኣንጻር ወራሪት ናይ መሰፍንቲ ኢትዮጵያን ፡ናይባትን ፡ መሓመድ ግራኝ ን ፡ንጉስን ፡ብዘካየዱዎ ኵናትን ዝርክበዉ ዓወታትን ኢዮ ።

ኣብ ኣውራጃ ኣክሉ-ጉላይ

ኣክሉ-ጉላይ ናይ ምድሪ ባሕሪ ክፍሊ ኣይነበረትን ። ኣብ ዉኽጣ ኧተፈላለዩ ነጻ መንግስታት ነበርኣ ። ካብኣተን ዝዝከራ ኧንጋንኣ ፡ኧገላ-ሓጽን ፡ ጽንዓ-ዱግሉ ፡ ዱጉዛይ ፡ ወዲ ክሳ መለሓል ምስ ኣኽራን ፡

ስመጓና፡ቆርዓ፡ሓዘ፡ዓሳውርታ፡ሚኒፈሪ ኢየን።

ኣብ ኣውራዊ ከረን

ኣብ ኣውራዊ ከረን ኸፍሽተ ነዓ ምምሕዳራት ነበራ። ንሳተን ከኣ መነሳዕ ታርቀ፡ሰመጨ፡ጣውቀ፡ቤት-ጹክ፡ማርኝ ይበሃሳ። ካብዘን ሱሚ ኣብቲ ቦታቲ ዘሉዋ ዓሌታት ቅድሚ ኩሉ መጺኤን ዝሰፈርኦ መነሳዕን ማርኝን ኸየን። ኣብ ዝኽተል ምዕራፍ ብዛዕባ ነፍሲ ወከፈን ብዋሳይ ክጸሓፍ ከሎ ብሰፊሑ ክግለጽ እዩ።

ኣብ ኣውራዊ ሳሕፅ

ቆልም ሳሕፅ ብምሉኑም ሓቢሮም ትሕቲ ኣልመዓ ይመሓዱሩ ነበሩ። ብ1600 ዓ.ም. ኣቢሉም ቤት-ኣስገዲ ካብ ሓማሌን መጺኡም ብጥበብ ስልጣን ሒዘም ንቑሩብ ጊዜ ሓቢሮም ጽሕሬ ምጽናሕ ብህርፋን ስልጣን ተባኢሎም ምምሕዳሮም ኣብ ነነስተ መቃቐሉዎ። ናይ ሰሩስተ መቖሰስ ግዝኣት ከኣ ተባህሉ። ሓባብ፡ዓፍ ተማርኝም፡ዓፍ ተክሌስ ማለት ኢዩ። ክሳብ ቀረባ ጊዜ ፍጣ ቀጸሉ።

ኣብ ኣውራዊ ባርካ

ካብ ሱዳን ብዝመጹ ናብታብ ብዝበሃሉ ዓሌት ቒዕሌን ይምራሕ ነበረ። ክሳብ ጣልያን መጺኡም ምስ ኸነግሊዝ ብዝገበርዎ ስምምዕ ተቆሪጹ ንሱዳን ዝመሃብ ምስራቕ ሱዳን ወይ ኣውራዊ ክሰሳ ሓዲ ክፍሊ ናይ ባርካ ኢዩ ዝነበረ። ስሩዝ ኣቲ ብስፍሓት መሬት ዝዓበየ ናዓ ምምሕዳር ንሱ ኢዩ። ብዙሓት ሕዉስዋስ ዓሌታት ዝሓዘ ግን ክም ሓንቲ ቤተ ሰብ ዝመሓዱር ሓይሉ ዘይዕጸፎ ሃብታምን ብዙሕ ህዝብን ነበረ።

ኣብ ኣውራዊ ጋሽ-ስቲት

ክፍተ ጥገታዉን ዓበይቲ ዓሌታት ኩናማን ባርኝን ዝሰፈርኦ ናዓ ምምሕዳር ኢዩ። ቆልም ናይ ነንበይነኝ ምምሕዳር ነበረን። ንብ ዲሕሪዋይ ጊዜ ግን ክፍተኣን ሓቢረን ብመሬትነት ባርኝ ይመሓዱሩ ነበሩ። በዚ ኸዋንዚ ብዙሓት ካልኦት ዓሌታት ኤርትራ ኣብኡ ሰፊረን ይርከባ።

ኣብ ኣዉራዊ ሰምሃር

ህዝቢ ሰምሃር ኣብ ትሕቲ ቀጽጽር ናይብ ነበረ። ናይብ ዕማ ናይቲርኪ ወኪል ኢዩ ዝነበረ። ስለዚ ብኢጣ ኣዙር፡ናይ ቲርኪ ግዝኣት ነይሩ ኢዩ። ኣብቲ ጊዜቲ ሽሕኳ ቲርኪ ናይ ባሕሪ ኸምበር ናይ መሬት ግዝኣት ህርፋን ኸንተዘይነበሮም ነዛ ኣብ ገምገም ባሕሪ ኤርትራ ትርከብ ወዲብ ሒዞ ም ንሰምሃር ብኢጣ ኣዙር ይገዝኡዋ ነይሮም፡

ኣብ ኣውራዊ ዓሰብ

ህዝቢ ቋንቋን ኣብ ንኣሽቱ ዓዉታት ተመቓቒሉ ሱልጣን ብዝበ ሃሉ መሪሕቲ ይመሓዱር ነበረ። ብንግዱ ምኽንያት ምስ ኣዶራብ ርክ ብ ነበሮም ኸንተኾነ ክም ምስ መዓኢ ዝነበሮም ርክብ መጠን ኣይነገፍጠኑን። ክሳብ ሱሚ ካብ ህዝቢ ኤርትራ ኸቶም ዝዲኸቦ ንሳቶም ኢዮም።

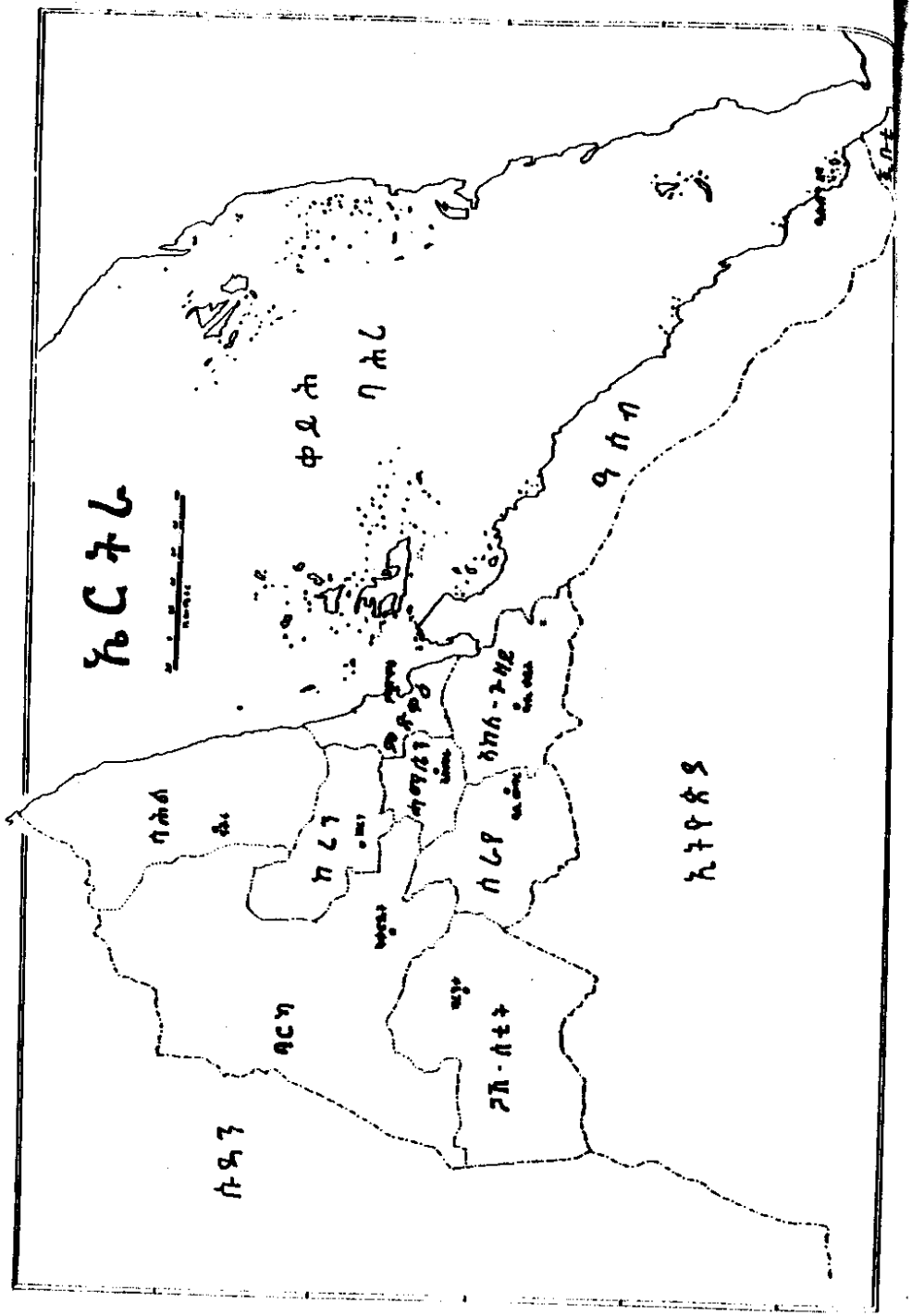

ሳልሳይ ክፍሊ

ናይ ሎሚ ዓሌታት ኤርትራ

በዚ ጊዜ ኸዚ አብ ኤርትራ ዝርከባ ዓሌታት ኸዘን ዝኣዕብኣየን፡-

ኩናማ ወይባዛ
ባርኣ
በሐዉ
ሎጎ ጭዋ
መሓዊ
ዓሳዉርታ
መሮኒ
ኣግኣዝያን
ሰሓርቲ
ኣገዉ
ዱባዓት
ወቐርቲ
ሚኒፈሪ
ኣግነ
ጸግጹገ
በኻ
ሳጐን
ባርጊሰ
ኣያሳንዳ
ውልዱ-ናህ
ኣንከሳ

ዓሞሆይታ
ዓህመሳ
ሓዱሪም
በሳስዋ
ሶማሬ ሓሪናን ባጣዕን
ሓይስ-ማሰ
ሰብ-ጹራት
ታርቀ
ዓሺም
ኣልገዴን
ኣሰመዓ
ኣስፈዓ
ራሻይዳ
ሩግባት
ዓጹ-መዓልም
ምዕሉት
ዛግር
ናብታብ
ሰብኣቡር
ዓጹ ሸኽ መሓሙዱ
ዓጹ ሸኽ ሓሚድ

ኣሸራፎ
ቤት-ዓውዱ
ሓሪብሶ
ጉሪታ
ኣጹ ከመ-ምሰጋ
ዓጹ-ብሽናቅ
ዝበጹ-ብሰስ
ቀረብ-ከናብ
ዓጹ-ሰይድ
ሸኻ-ቡሀ
ዓጹዉሳ
ዓጹ-ሳይቾ
ዓጹ-ብርሓቱ
ሰንዓፈ
ራሻይዳ

ካብ መፃሕፍቲ ዝርክብኩዎን ካብ ሓበይቲ ዓዲ ዝሰማዕኩዎን ባዕለይ ብገዛኽ ርኢሰ ዘተመልከትኩዎን መሰረት ገይሪ ፡ ሎሚ ኻብ ጸርትራ ናይ ዝርከባ ዓሌታት ታሪኽ ክምዝ ዝኽተል ኣሕጽር ኣቢሉ ኣቕርብ።

ኩናማ ወይ ባዛ

ኩናማ ካብ ጥንቲ ዜሚሮም ኣብዛ ሃገር ዝነበሩ ንሎቲክ ዓሌት ኢዮም።[17] ፈሰማ ኣብ መሬት ከበሳ ኤርትራን ትግራይን ክሳብ ቀይሕ ባሕሪ ሰፊሮም ነበሩ። ሴማዉያን ምስ መጹ ግን በብቑሩብ መሬት ኸናሰቕቑ ንምዕራብ ገጹም ሰሓቡ። ብ፰፯፯ ዓ.ም ባዛ ዝበሃል ናዓ መንግስቲ ክምዝነበሮም ኤፊ ሄዕቅቢ ኣ ብ ዝጸሓሮ ታሪኽ ተመልኪቱ ይርከብ። እቲ ብሻምናይ ዘመን ቅኹሚ ፊዱት ክርስቓስ ኣብ ኣኽሱም ነረሱ ዝነበረ ንጉስ ባዜን ንጉስና ኢዱ ይብሉ። ክኽ ዉን ክኣ ይኽእል ኢዩ ፡ ስሙ ኧዉን ይነግረሉ ኣሉ።

ክሳብ ቁሩብ ዘመናት ሃይማኖታ ዘይብሉም ኣረማውያን ነበሩ። ሕጂ ግን ብዙሓት ኣብኣቓይ ሃይማኖታ ክርስትናን ምስልምናን ተቓቢሉም ይርከቡ እንተኾነ እቲ ኣረማዊ ባህሉም ኣይገፈፈን። ኣብ ኩናማ ፡ ጓል-ኣንስተይቲ ናዓ ኢያ። ነፍሳ ባሰሳ ትእዝዛ። ኣብ መንጎ ዒቂ-ተባዕትዮ ብሰንኪ ጓል-ኣገ ስተይቲ ዝሰዓል ቅንኣት ፈጺሙ የሎን። ብፍንግልና ናይ ጓለንስተይቲ ይቕነ ኡ ፡ ንዓኣ ዝወስኽ ብማሰኑ ክኣ ይዋግኡሳ - ዝስዓቢ ወይ ዝሓየሰ ይወስዱ። ሕጋ ምስ ፈረሰ ግን ናዓ ኢያ ፡ ንሳ ዝዴሰየፆ ዕማ ትችበል።[17] ፈታዊኣ ኣብ ገዝኣ ክመጽኣ ኣነክሉ ኣብ ኣር-ዒገ ፊዕሊ ማዕጾ ኩናቱ ይተክል። እዚ ክኣ ትሕዝቲ ምህሳዋ ዘፍልጥ ኢዩ። እቲ ብዒገ ዝመጽኣ ፡ ሰብኣኒ'ውን እንተኾነ እታ ኩናት ክሳብ ትወርድ ገዛኡ ኣይኣቶን ኢዩ። ዝውሰዱ ቁሰውት ናይ መን ምኽ ኖም ንምፍሳጥ አሰ ዘሸግር አምሰ ኣኮታቒም ይወስዱ ፡ ወገን ቤተ ሰብ ኣዲኦም ዕማ ይኾኑ።

ብዓበይቲ ዓዲ ዝመሓዱ ፡ ትእዛዝ ዓበይቲ ክምሰ ሕጊ ገይሮም ዘኽ ብሩ ህዝቢ ኢዮም። ብጥንቆሳ'ውን ይኣምኑ። ዝናብ ንምዝናብ ፡ እኽሊ ን ምፍራይ ፡ ክብቲ ንምብዛሕ ዉግእ ንምስዓር ሓይሲ ኣሎና ዝብሉ ፡ ህዝቢ ዝኣምኖም ጠንቂ ቁሰቲ ኣሰውዎም። ኩናማ ፡ መጽቀጥቲ ዝጸልኡ ፡ ናጽነት ዝፈትዉ ፡ ኣብ ዉግእ ፍርሃት ዘይብሉም ሼጋኑ ፡ ተንኮልን ሓሰትን ኣብ ቤቶም ዘይኣ ተዉ ንጹሳት ህዝቢ ኢዮም።

[17] A. POLLERA - LA DONNA IN ETIOPIA - P. 8

ባርያ

ኣሪስቶትለ በዓለ ቾርነ ኣብቲ ብኻልኣይ ክፍለ ዘመን ቅ.ል.ክ. ዝጸሓፎ ታሪኽ ፡ ባርያ ሓጺ ክፍሊ ናይ ዓሌት መጋባቢ ምኽኖም ይገልጽ። መጋባቢ ዝበሃል ስፊሕ ዓሌት ፡ ካብ ሉዓን ቀበሌ ሩባ ኣትባራ ክሳብ ምዕራባዊ ቆሳ መሬት ኤርትራ ስፊሩ ይርከብ። ቅኹሚ ብዙሕ ዘመናት ባርያ ንኤርትራ ኣትዮም ኣብዚ ሉሚ ሰ ንሕትን መንሳዕን ሒዞምዎ ዘሉው መሬት ተቓመጡ። ትጉሃት ሓረስቶት ክኣ ነበ ሩ። ኣብ ኣልጋዕታ ዝተባህሉ መሬት መንሳዕ ዝገፍፉዎ ዱረት ግራዉቲ ፡ ሓረስቶ ት መንሳዕ ክሳብ ሕጂ ብኹ ይጥቀሙ ኣሉዉ። ንምሳሉ ሓዱ ኧንተኹኣ ዱረ ት ጥሒኑ ወይ ኣፍሪኑ "ዱረት ባርያ ሓሲፉካ" ተባሂሉ ይኽሰስ።

ኣብዚ ተጠቒሱ ዘሉ መሬት ንብዙሕ ዘመናት ቁሕሪ ምቕማጦም ፡ ሓዱ ንጓ እንምስብኡት ምስ ኣንስትኦም ስምምዕ ስኢኖም ፡ ብሕቡኡ ንምዕራባዊ ቆሳ ጐሳ ዙ ፡ ኣብ'ዚ ሉሚ ዘሉዉዎ ኣውራዊ ቁማ ሰፊሩ። ኣንስትኦም ሰብኡተን ምስ ጠፍኡ ወን ክኣ ተጸጬነቕ። ኣብዩ ክምዝኽዱ አስ ዘይፈሓጣ ድማ ክስዕቦኦም ኣይኽ ኣሳን። ተሽሪረን ኧናጉሃያ ጓመት ምለ ጸንሓ እቲ ሃሰዋተን ንኽፈሓናን ዝሰኣ ኑዎ ሰብኣይ ምለ መጸን በኽያ። ቋሕሪ ሕጂ ኣመፈና ንገርፍ ፡ ሰብኡትና ዝበሉና ኑሉ ንዎጽም ፡ በቒኻ ናብኣም ኣብጽሓና ኧናበሉ ሰመንኽ። ሰፈሮም ክይነግረን ኣጠንቂቆምዎ አሰ ዝነበሩ ንኽነግረን ፈርሓ ፡ ግን ሓዴ ጥበብ መ ሃዘ። ሰቕታ ኽንፋኽ መሲኤን ንኽህበኽ ሓተተንሞ ምስ ኣምጽኡሉኽ ፡ በሳ እነ ነዚ ኽንፋኽ እንግረ መንገዱዩ ኧናዘራኽኩዎ ኽኽይዱ እዩ፡ ክረምቲ ማዩ ምስ ሂደመ እዚ ኽንፋኽ ክበቕል እዮ'ሞ ኽዑ ንቕሳ ፡ ንዕኡ ተኽቲልክን ቋማ ኣብ ኣቲ ዘሎናዮ ክንበጽሓ እኽን ኢሉ ተፋነውን። ኽንፋኽ እናዘራኽ ተመሊሱ ፡ ን ሰብኡተን ኧቲ ዝርኣዮ ነገሮም። ክረምቲ ዝበቕለ ኽፋኽ ተኽቲሰን ቋማ መዳ ስብኡተን'ውን ሪኽባ ፡ ዝኣዘዙወን ኩሉ ክፍጽማ ቃል እናኣተዋ ምሒሮም ኽኹ በሉወን ሰመናኦም ፡ ተቕበሉወን ነገን።

ኽግር እስ ዝፈተናኽ ነገሮቲ ዝኣተዋኽ ቃል ፡ ትእዛዝ ሰብኡተን ፈጺማ ገዓታቒም ዘሓጉስ እኩሕ ኩሉ ሰርሓ። ሕጂ ኣንስቲ ባርያ ብሚሕረስ ነነ ብም ርባሕ ነብቲ ክእለተን ፊክዕ ነገሮ ለብኡት እየነ ይበሃል። ለዚ ጊዜ'ዚ ሓፊሩን ማርያን ካልኦት ዓሌታትን ምስ ባርያ ተሓዊስን ይርከባ። ኧቅም ኧነ ዒ ኹመ ኖ ቋሳ ኣረይ ወፍ ዓገባ ኣብ ዓሌት መዓውያ ምኽኖም ይዝንቶ። ባርያ ን ቑሓት ህዝቢ ኢዮም ኣብ ዉግእ ድማ ዕምብርጽ ዘይብሉም ቒጋኑ እ ዮም። መሬቶም ንማሕረስን ንምፍራይ ነብትን ዝበቕዕ ሃብታም መሬት እዩ።

በለው

ኣብዚ ዘሎናዮ ዘመን ፡ በሰው ኣብ ኮሰን ኣውራዊታት ኤርትራ ፋሕ ኢሉ ም ይርከቡ ። ዘመኑ ብርግጽ ኣብ ዘይተፈፀመ ጊዜ ምስ ነበሰው ብሓዲ ካብኑ ብያ ንኤርትራ ኣተዉ ። ነበሰው ተፈሐዮም ንወሰቃፀት ፡ጸገዲን ሰሜንን ከይዱ ም ሰፈሩ ፡ በሰው ነበኣ ኣብ ኤርትራ ተሪፆም ፡ሉሚ ኣብ ሓማሴን ቤት-መካ (ቤት-መኾኻኣ) ፡ዲቂ -ሽሪነንያይ ፡ ሳዲ ፍኩሉ ፡ ሚናስ ፡ ወክ ጽይባ (ወኪዲባ) ኣብ ባርካ ዲቂ መሓመድ መሰጸ ፡ በሰው ባሺማ ፣ ኣብ ምጽዋዕ ሳዲ ናይብ ኣብ ኣውራዊ ነበን ሓዲ ነብዲ ሳ ናይ በሰው ባሺማን ሳዲ ፍኩሉን ፣ ኣብ ሳሕፊ ኣብ ሓግብ ይርከቡ ። ኣብ ኣነሰ-ጉዛይ ተዲርር በሰው ሓውያ ፣ ኣብ ሰራየ ዲቂ ኣይታኤስ ፡ ዲቂ ኣምሩ ፡ ሳዲ ህዝባይ ፡ ሳዲ ኣበዛ ፡ ዲቂ መሓመድ ዓፅዴ ካብ ሳሴት በሰው ኢዮም ። ብዛዕባ በሰው ብስፈሑ ኣብ ገጽ ፈፐ ተገሊጹ ለሰ ዝርከብ ኣብዚ ነበም ኧንዲገና ምትንታኑ ኣድሳዮ ኣይነበነ ።

ሉሳ - ሜ ዋ

ሉሳ ቅድሚ ብዙሕ ዘመናት ካብ ኢትዮጵያ ዝመጹ ሳሴት ኢዮም ይበሃል ። ገዛኢ ዝበሃል ዘይፈለጡ ፡ ሃብታማት ፡ ነዳ ህዝቢ ምስዮም ይዘንት ። ብረዘ ወይ ብዘመን ሃዳይ ሰይፈ ኣርዕድ ፡ ሓዲ ስብኣይ ካብ ኢትዮጵያ ጋሽ ነቦኑ መጺኡ ኣብ ሳዲም ሓዲር ። ጽቡቕ ገይሮም ለሰ ዘይተቐበልዎ ጉህዩ ፣ ኧኽጉድኣም ሓለበ ኧሞ ፡ ንሳዲ ምለተመፀሰ ፡ ፣ንጉስ ፡ ሉሳ ዝበሃሉ ጽሩይ ኣጽዋር ውግኣ ዘሰ ዎም መግዛኣቲ ዘይፈልጡ ሃብታማት ህዝቢ ኣብ ኤርትራ ኣሰው ኢኑ ነሮ ። ንጉስ ነነ ኣብ ሳዲ ኣንጻሩ ዝኾኑ ተኣዛዙ ዘይዎጽው ዘሸግርዎ ሕዝቢ ለሰ ዝነበርዎ ፡ ምኽንያት ሪኪቡ ፡ ሉሳ ቀቲሉም የጥፍኣዎም ብዝብል ሓሳብ ተስፋ ብምግባር ፡ ኣብ ኤርትራ ሉሳ ዝበሃል ሃብታም ህዝቢ ኣሉ ፡ ንዑ ኒዲ ሒ ዝኑም ግዝኣዎ በሉም ። መጺኣም ንሉሳ ወኒኣም ለሳሪዎም ጨሲሮም ጽማ ገዝኡዎም ። ኦምና ጭዋ ኢዩ በኩ ። ጽሕሪ ገለ ጊዜ ፡ ሉሳ ካብ ባርነት ጭዋ ክወጹ ሓለቡ ፡ ብምለጠር ተማኺሮም ጽማ ጨጭዋኣም ክቐትሉ መ ዱቡ ። ብዘይካ ሉሳ ኧክቲ ነነኣ ኑሉም ነበሙዋሉም ፈጻሙ ። ንኧነቲ ምኞ ንያቱ ኧነተሓተቱዎም ፡ ገበሉም ኢዩ በጺሑና ኣይ ነነኣፍናዮን ኧናበሉ መሰሱ ሉም ። እዘም ሉሚ ዘሎው ጭዋ ፡ ዲቂ ኧቲ ካብ ሞት ዝዲሓነ ኣብ ኧነቲ ዝነበረ ኢዮም ይበሃል ። ሉሳ ፡ ዲቂ ተለፋገርግስ ነቅዲ ካብ ቄራ ዝመጹ ኢዮም ይብል ነነቲ ሮኪኒ ። [18] ለሰዚ ጽማ መስርትም ኣገዉ ይመስል ።

[18] CONTI ROSSINI - TRADIZIONI DELL'ERTREA TIGRINA - P. 163

ሉሳ በዚ ጊዜዚ ኣብ ኣውራዊታት ሓማሴንን ሰራየን ኣነሰ-ጉዛይን ነበረንን ፋሕ ኢሉም ይርከቡ ። ነበም ሓዲ ሳሴት ብብዝሒ ሓቢሮም ዝነብሩ ሉሳን ጭዋን ኣብ መንነ ሰራየን ሓማሴንን ዝርከብ መሬት ሉሳጭዋ ሰፊሮም ይርከቡ ። ብሓዲ ሕጊ ብሓዲ ስርዓት ነነ ይናበሩ ፡ ቁንቋ ትግርኛ ኧውን ይዛረቡ ። ኧቲ ኣብ ፈቐዱ ኣውራዊታት ፋሕ ኢለነ ምንባር የጉህየም ለሰ ዝኾነ ፡ ብሓዲሳ ቢሮም ርኧሱ ዝኾኑለ ኣውራዊ ንምፍጣር ይትምነዩ ። ሹም ኣሕዋት ዝበሃለ ህዝቢ ዝመርጽ ናይ ክብሪ መራሒ ኧለዎም ። ብ1974 ዓ.ም ሉሳ-ጭዋ ነብ ሓማሴንን ሰራየን ተፈለዩ ናይ ባዕሳ ኣውራዊ ነበቓቁዲሳ ንመንግስቲ ኢትዮ ጵያ ጠየቑ ። ኧንዲሁ ነዚ ሓሳባትዚ ለሰ ዝዲገፎ ፡ ኧቲ ጉዓይ ተጸኒዑ ነ ቑርበኩ ሓዲ ነብ ኣመሓዳርቲ መሬት ነመዲ ስዮን ኣቑመ ። ኧንተኾነ ኧቲ ጉዓይ ኧና ተጻንዐ ኧንነበሎ ዓለም ኣርኪባ ፋሕ ፋሕ ነነ ። ኧቲ ጉዓይ ነዚምዘሎ ተረፈ ።

መሓዊ (ወማዓውያ)

መዓውዒ ሰፊሕ ዓሴት ኢዩ ። ኣብ ኤርትራን ትግራይን ዝርከብ ዓሴ ት መዓውዒ ኢዩ ተባሂሉ ዝኧመነሉ ኧዚ ዝስዕብ ኢዩ ። ገሊኡ ብጽሑፍ ኧተዲገፈ ነነኽውን ኧንነበሎ ፡ ኧቲ ገሊኡ ነነኣ ነብ ኣፍ ዓበይቲ ኧተረኽበ ኢዩ ።

ኣውራጃ ኣነሰ-ጉዛይ

ሓዞ
ስሩኽሶ
ቱርዓ (ቤት ሰራሕን ቤት መስገ)
ኧንጋንኣ
ኧገሳ ሓጽን
ዓዲግሰ
ሮብራ
ቀይሕ (ዓዲ ቀይሕ)

ኣውራጃ ነብረን

መገሳዕ
ማርዓ
ኣሸንብራ

ኣውራጃ ሰራየ

ጉንዱት ዓይሳ
ጠፈንፈስ
ሰማማዕ
ዓዲ ሹም ብርሃኑ
ቶምዘኧ

ኣውራጃ ሓማሴን

ዲቂ ሸሓይ
ሳምዛ

ኣውራጃ ሳሕፊ

ዓድ ዓምዲይ (ሓዞ)
ዓድ ጋሄድ (ኧገሳ ሓጽን)

ኣውራኺ ዓንነስሐ	ኣብ ትግራይ
ሓለባ	ሓዘ
	ስሩክ ሶ
ኣብ ጂቡቲ	ስመ
	ሓነነ
ሓሶባ	

ቅድሚ ኣብ ቀንጺ ነገር ምኽታው ብዛዕባ ኣዘም ህዝቢ ዝረረየ መዓ ውያ ምግሳጽ ኣገዳሲ ኾይኑ እረኸቦ። መዓዉያ ካብ ኡመያ ዓሌት ቁሪሽ እዩ። ንሱ ኣብ ክተማ መካ ዝተወልዱ ሓደ ካብቶም ንነቢይ መሓመድ ኣማው ክፍጽሙ ዝሓገዙ ሓሙሽተ ዓበይቲ ሰባት እዮ። ኣቦኡ ኣንጻር ነቢይ መሓ መድን ሃይማኖቱን ኮይኑ፡ ኣዋልድ ኡመያ ኸንታይ ክብሃ ኽናበሉ ከይኣመነ ሞተ። መሓመድ ምስ ሞተ ብቑቓዕ ህዝቢ ከሊፋ ተባሂሉ፡ ዑስማን ዘመፁ መዓዉያ ንመሓመድ ተኽኦ። ንሱ ኽን ንመዓዉያ ናይ ግብጺ ገዛኢ ሸሞ።

ኣዕራብ ኣብ ክልተ ዓሌታት ዝተመቐሉ እየም። በኒ ኡሙያን በኒ ሃሺምን ይበሃሉ፡ በኒ ሃሺም ዱቂ ጓል ነብይ መሓመድ እዮም፡ ካብ ዓሌት ሃሺም ጥራይ ኢዮ ክነግለ ዝግባኣ ዝብጹ ኽምነት ክን ነበሮም። ኽዘም ጸግዒ ህዝቢ ዘይነበሮም፡ መቕረባ ነቢይ መሓመድ ብምኾኖም ሸብ ት ንዓና እዮ ዝግባኣ ዝብሉ ንከሊፋ ዑስማን ብፈውሲ መሬዘም ቀተልዎ። ዓሊ ሰብኣይ ፋጥና ጓል ነቢይ ክን ከሊፋ ተሾመ። መዓዉያ ግብሮም ፈሲጡ ሸፊተ። ብሓይሉ፡ ንቃልስጤምን ሶርያን ናብ ግብጺ ሓዊሱ ናጽነት ኣወጁ። ኢየሩሳሌም ድማ ርእሰ-ክተማኡ ኮነት።

ዓሊ፡ ንመዓዉያ ግዱፍ ናብ ስርዓት ተመሰለ ኽናበሉ መዓዱ፡ ምስ ኣበዮ ግን ዓረብን ፋርስን ካልኦት ዓሌታትን ዘሰለፈ ሰራዊት ኮነት መሪሑ ንመዓዉያ ክወግኣ ዘመተ። ኮነት መዓዉያ ግብጻዉያንን ሶርያውያንን ይ ልከጠምነ ዝሓዘ ንኣኽቓይ ሰራዊት ነበረ። መዓዉያ፡ ኮነት ንምስዓር ቆሪጽ ነት ኽምበር ብዝሒ ወተሃዳር ዘየዳሉ ምኻኑ ተገንዚቡ፡ ብዘይ ሓዴ እግ ኣት ተዳልዮ ይጽበዮ ነበረ። ካልኦቲኡ ሓይልታት ኣብ ጐልጐሐ ካርበሳ ምስተራኸበ፡ ሰራዊት መዓዉያ "ሳኣ ኢሳ ሃይሳሳ፡ መሓመድ ሪሱል ኣላህ" ዝብል ጽሑፍ ሰሌዳታት ኣምሪሑ ኣብ ዓዉዲ ዉግኣ ኣተወ። ወተሃዳራት ዓሊ ነዚ ምስ'ንበቡ፡ ኣንዳር ቆርዓን ኣይንዋጋእን ኢሎም ሃዲሞም ከዱ ኣሞ ዱም ከይፈሰሰ ተፈሳሰዩ።

ጽሕሪኡ ዓበይቲ ዓዱ ክሳር ቁዎ ፈተኑ፡ እንተኾነ ዱባዓት ዝበሃሉ ዓሌ ት ሶርያ ካብ መንግስቲ ሸፊቶም ከቢድ ቅጽዓት ተቐጽዮ፡ ሓንቲ ምፍእቲ

እንዲ ብዘይካ ሓንቲ ጽብቕቲ ጓል ኩሳ ጸነተት። እዛ ጓል ንኽምርዓዋ ዝ ጸለየ ኩሉ፡ ዝምርዓዉኒ ንዓኪን ንመዓዉያን ንገዛኢ ግብጽን ዝቕተሉ ጥራይ ኢዩ ኢሳ ኣበየት። ኦሶ'ዚ ነዞም ሰለስተ ሰበ-ስልጣን ዝቕትሉ ሰብ ስተ ሰብኣይ ብምስጢር ተመዓቡ። ዓሊ ኣብ መስረፍ ክጽሊ እንከሎ ብ ካራ ተወጊኡ ሞተ። መዓዉያ ኣብ ብርኩ ተወጊኡ ጸሓነ። ንገዛኢ ግብጺ ዝሓነቡዎ ብጌጋ ንኻልኣ ሰብ ቀተሉ። ዱሕሪ ሞት ዓሊ፡ ሓሰን ዝተባህ ለ ወዱ፡ ወዲ ጓል ነብይ ብምኻኑ ክሊፋ ክኽውን ህዝቢ መረጾ። መዓዉ ያ ኣዉን ተስማሚው ኦልጣኑ ፈለጠሉ።

ሓሰን፡ ጽውታ ዝፈተ ናይ ምምሕዳር ዝምባሌ ዘይብሉ መንኣሰይ ብ ምግባሩ ካብ ሚኣቲ ጊዜ ዘይዉሕዲ ተመርዕዩ ፈትሑ። ግዱፍ ናይ ሃገር ጉዳይ ኣይትዘነግዕ ኣናበሉ መዓዉያ ብዙሕ መኽሮ። ንሱ ግን ናይ ርኣሱ ጉዳይ ጥራሕ ይግድሶ ኦሎ ዝነበረ፡ ንመዓዉያ በዓል ምሉኣ ስልጣን ኣልጋወራኽ ገበሮ። ብዝመሰሎ ንህዝቢ ካመሓድር ክን ፈቐዱሉ። ሓሰን ኣብ ኣርባዓ ን ሓሙሽተን ዕድሚኡ ሞተ። ዱሕሪኡ መዓዉያ ነቲ ከሊፋ ዝብል ሃይማ ኖታዊ ሹመት ኣትሪፉ መፅከ መዓዉያ ቀዳማዊ ኣበለ (መልክ፡ንጉስ)። ኣንጻር ኣምነት ምሸልምና ዝኽነ ኣገባብ ብምፍጻሙ ድማ ኣለሳም ነዚ ብኢዱ ዋኒኑ ዝቐየሮ ሹመት ተቓወሙዎ። እንተኾነ ከልሙጥዎ ኣይከኣ ሉን። መዓዉያ ብዘርኣዮ ከእሰትን ብዝነበሮ ቆልጠትን ትዕግስትን ቅራዲ ኖኑን ሓዱ ካብቶም ዝጓበዮ ነገስታት ዓለም ምኽኑ ታሪኽ ይምስክሩሉ።[19] ኣብ መንጉኡን ኣዕሩኽቱን ንዝህሉ ዝምድና ንምግሳጽ፡ ኣብ መንገሪኡን ብ ጸተይን ሓንቲ ጸጉሪ ኣተሓዚዛትና እንተልያ ኣይበትካን፡ እንተሰዓቡኒ እስ ሕበም እንተሰሓቡኒ ኽኣ እስዕቦም፡ ይብል ነቢ።

መዓዉያ ዋና ነተማኡ ዱማስቅስ ገይሩ ካብ ኩሉ ትሕቲ ምምሕዳራዝ ነቢ ዓድታት ፈሳጣት ኣኪቡ ሃይማኖታን ግጥምታትን ዱርቕታትን ሙዚቃን ታሪኽ ን ብጠቕሳሳ ባሕሊ ኣእሪሑ ነቲ ኣብ ትሕቲ መንግስቱ ዝመሓዳር ዝነበረ ህ ዝቢ ብሓዱ ባህሊ ከምዝኣምን ገበሮ። ኦርዓት መንግስቲ መስረቱ፡ ነቲ ኣብ ኣእዳን ኤውሮቓን ኣቓሬቃን ዝነበረ ሰፊሕ ግዝኣት ኣእሳም፡ ኣብ ኣወራሽ ታትን ጠቕሳይ ግዝኣትን መቕቕሱ በብዱሪኺኡ ኣመሓዳርቲ ሾመ። ናይ መፅኽፍትታት ምትሕልሳዎ ስርዓት (ፓስጣ) ዝመስረተ ኣብ ዓሰም ቀዳማይ ንሱ እዩ።

ካብ ሓንቲ ሶርያዊት ወዲ ዐሊዱ የዚድ ኢሉ ሰመዮ። ኣዱ የዚድ ናይ ቤተ መንግስቲ ናብራ ከቢዱዎ ኣብ ዛገር-ሰብ ክትትመጥ ሓተተት እሞ ፈቐ

[19] - ዶክተር ሓሰን ሑሰን - ኤል ኢማም ወኣስዓሳ - ገጽ 25
- PHILIP K. HITTI - THE ARABS A SHORT HISTORY - PP. 76-79

ዴሳ ድማ። የዚድ ዓችመ ኣዲም ክሳብ ዝበጽሕ ኣብ ሃገረስብ ይችመኖ ነበረ። ሃዳናይን ገማማይን ክኣክነ። ምስ ዓበየ ናይ ቤተ መንግስቲ ኦርዓት ንክመሀሮ ኣቡኡ ወሰዱ። ገሱ'ውን ተማህየ'ሞ ጌግና ኦውን ኮነ። መዓውዪ ናይ ህዝቢ ተዳይነት ከይሰዓሉ ፈለሁ ኣለጋ ወሪኽ ኣይሰየሞን። በቲ "ኣዋጊ "ወ ሰድ ኣብሂ" ዝበሃል ሓዉ መዓውዪ ኣብ ባቕዓድ ተቐሚጡ ንኢራቕ የ መሓድር ነበረ። "ወሰድ ኣብሂ" ድቓሳ ማለት ኢዩ። ኣቡሱፓያን፡ኣቦ መ ዓውዪ ብመሰን ዝወሰዱ ስለ ዝነበረ ፡ ዋሳ ኦኻ ወዱ ምኸኑ ኣረጋገጹ ይ ፈልጥ ኦንተነበረ ብሕጊ ዓረብ ድቓሳ ጽሑኦ ስለ ዝኾነ "ወሰድ ኣብሂ" በሎ። ዝኾነ ዮይኑ መዓውዪ ብገለ ምኽንያት ካብ ማእኣት ኢራቕ ኣፊጣ ሶ'ሞ፡በዚ ጉህዩ ኣብ ሽመቶ ከመይሉ ከምዝምሰለ ብዙሕ ሓሰበ።

"ወሰድ ኣብሂ" ሓዲ መዓልቲ ኣብ ቅድሚ ሓዉ መዓውዪ ቀሪቡ ገየዚድ ኣልጋወሪኽ ግበሮ በሎ። ንሱ ድማ ኑቕብልና ኣቢሉ-ኦዚ ናይ ህዝ ቢ ጽሑኣ ከልዕሰ ስለ ዝኾኦል ኣይከውንን ኢዩ ኦናበለ መሰሸሉ። ኣብ ታ ሽመተይ ምሰለኒ ኦሞ ህዝቢ ባዕለይ ከምዝፈቱ ክገብሮ ኢየ ለለ ዝበ ሎ ኣብ ሽመቶ መሰለ። ህዝቢ ዒራቕ ብርቱዕ ነበረ ኦሞ ፡ንሱ ዝተሰማማ ዓሉ ካልኦ ህዝቢ ኦውን ከምዘይነጽጎ ለለ ዝፈለጠ፡ መሰድ ኣብሂ ዓበይቲ ዓዲ ኣኪቡ ኦቲ ሓሳቡ ኣቕሪቡ ንኾልክልዎ ኦውን ኣተባብያም። በቲ ሓሳቡ ም ስ ተሰማምዑ ፡ ከምኣ ንሱ ዝዓሰዓ ጽሒፋ ንኹሉም ንፈሪሙ ናብ መሰክ መዓውዪ ሒዞምዎ ክቕርቡን ኣድሳዱ ኮይኑ ምስ ዝርክብ ከነ ኣስፈሓም ንኾዛቡን ሰ ኣኽም። ናብ መሰክ መዓውዪ ከይዱም መልኦኽቶም ፊጸሙ የዚድ ድማ ኣልጋወሪኽ ተባህሉ።

መዓውዪ ምስ ሞተ፡የዚድ ወዱ መሓክ ተባህሉ። ሑሰን፡ወጺጌሰ ነብዩ ኢየ ሽመት ንዓይ ይግባኽ ብዝብሉ ዓረብን ፋርስን ኣኽቲኡ ኣንፃር የዚድ ተሳዕለ ኣሞ የዚድ ወግኣ ገጢሙ ቀተሉ ንሰራዊቱ ኦውን በተኖም። የዚድ ለለስተ ዓ መት ጥራይ ነገሱ ሞተ። ዓቢይ ወዱ ብለምሮ ዲግማዊ መዓውዪ ነገሰ፡ኣን ተኽነ ሕሙም ለለ ዝነበረ ምስ ነገሰ ድሕሪ ኣርባዓ መዓልቶ ሞተ። ኣሕ ዋቱ ንኣኽቱ ብምንባሮም ድማ ብሓዱ ቀሪባ ዘመዱ ተተክአ። ኣብ'ዚ ግዜ'ዚ በኒ ሂኪም ዲቂ ንልሰ ነብይ ኣንፃር መነግስቲ ኡመያ ብሓይሊ ተሳዕ ሱ ፡ ካብ ኩሉ ዓድታት ኣለሳም ነገኣ ዲገጽ ረኽቡ ፡ኩሩናት ገጢሞም ለለ ዝሰ ዓረ ንዓሴት በኒ ኡመያ ብዘይ ምሕረት ቀተልዎም። በኒ ኡመያ ሃገር ሰ ቕ ቆም ቡብኣቕጣጫኡ ሃዱሙ። ዓሴት መዓውዪ ንየመን ነገሙ ፡ኣብኡው ን ለለ ዘርክቡዎም ብወኽመጥ ባብ ኤፊ መነዲብ ንኣዎሪቑ ሰገረ። ኣብ ዘይሓዕ ዝተባህለ ቦታ ድማ ንነለ ጊዜ ተቐመጡ። ካብኡ በብቕሩብ ፆሙ ኽ እናበሉ ኣብ ሓውሲ ዴሴት ቡሪ በጽሑ። ኣብዚ ድማ ብዙሕ መሰዱ ጸንሑ። ዳሕሪ ነዊሕ ኣዋን ቀጽሮም ምለ በዝሐ ኾኽበሳ ኤርትራ ጸየ

ቡ፡ ካብኡ ገሊኦም ንትግራይ ነብሩ ፡ካልኦት ኣብ ኣከሰንዛይን ሓማሴንን ለደሩ ፡ጸኒሖም ነኻ ንነብን ፡ሳሕል ፡ለምሃር ፡ለራየ ፡ፋሕ በሉ።

ሳልማን ባይሑቅ ዝበሃል ካብ ዓሴት መዓውዪ ኣብ ቡሪ ይችመጥ ነበ ረ። ካብ ሓንቲ ንልነ ሓወቦኡ ዓረብ ለለስተ ኣመፍት መሰዱ። ኣሕመዋ ሱዘ) ዓብዱላ (ሱሩኽለ) ዕመር (ትርዓ) ለመዮም። ሳልሞን ንዲቁ ኣብ ቡሪ ሓጺጉ ንዝባን ሓማሳን መጽኡ። ኣብዚ ሎሚ ዒምበዛን ተባሂሉ ዝ ጽዋዕ ዘሎ መሬት፡ባርማለ ዝበሃለ ህዝቢ ለፈሩ ዓንሉ ፡ናትም ጋሻ ኮደ ኑኽኣ ተቐመጠ። ሳልሞን ንቐሕ ለብኣይ ለለ ዝነበረ ኾነ ሹም ባርማለ ለለ ዝፈተዎ ኣማኻሪኡ ገበሮ። ጸኒሑ ድማ ጊሉ ንመርዓ ሃቦ። ካብን ኾነ መርዓለ (ማንሹ) መራ (ማርዮ) ዝለመዮም ክፍተ ኣመፍት መሰዱ። ን ቀዳሞት ዒቁ ኾርኡ ኢሉ ንቡሪ ምስ ተመፍለ ድማ ኣብኡ ተረፈ። ማ ንሹን ማርዮን ምለ ኣዲኦም ዓበዩ ኾርለቲያን ነኣኾኑ። ኣቦሓጎኦም (ኣቦኺኦም) ኣጸቢቑ ይፈትዎም ለለ ዝነበረ ድሕሪ ሞቱ ዒቁ ንኾይጉጹኦ ምካብ ዓለርተዉኾዱኾተ ዓሴታት ዝተዋጽኡ መለነይታ ሂቡ፡ኣብ ሃይገት ዝተባህለ ቦታ ኣቕሚጡ፡ርለቶም ኾትነዉን መሪቑሉም።

ገለ ዓመታት ብሓጹ ድሕሪ ምጽናሕ ቦቕሊ ማርዮ ጸሊቑ ብሓለሓለ ኣቢሳ ንኢሮታ ነገጹ። ኣለራ ተኽቲሉም ኣብ ኢሮታ ኮኾቡዋ'ሞ ሒዘምዋ ነኻ ተመፍሉ። ንኾለንኣይ ጊዜ ድማ ጸሊቕ ነዉኋ'ም ኣብኡ ሪኾቡዋ። መ ሬት ኢሮታ ለምለም ለለ ዝኾነ ማርዮ ንማንሹ ሓው ፡ቦቕለይ ካብ ትመር ጸ ኣብዚ ንቀመጥ ቦሎ። ማንሹ ግን ኣታ በዓለቲ ክፍተ ቆጽሊ ሂዩገች ሓዲገ ኣብ ሓጋይ ኢሮታ ኣይቅመጥን ኢሉ ንዓዱ ተመፍለ፡ነገ'ዚ ኢሉም ድማ ተፈላለዩ። በብዓይኡም ነቲ ኣብ ዙርያኡም ዝርክብ ዝነበ ረ ህዝቢ ብጥበብ ሒዞም ማዝኣቶም ኣእቖሑ።

ሓዘ

ሓዘ ቦኽሪ ሳልሞን ኢዩ። ናይ ሓቂ ስሙ ኣሕመዱ ሓዝዋ ኢዩ። ሓ ዙ ብቕንቋ ሻሁ ኦጋ ማለት ኢዩ። ብዙሕ ኦጋ ዝፈቱ ለለ ዝነበረ "ኣሕመዱ ሓዝዋ ለመዮም። ዓለት ሓዘ ኣብ ክፍተ ተመቕሉም፡ ዓለርተ ክፍተ ኣንዓታት ኣብ ኤርትራ ዓለርተ ክፍተ ኦንዓታት ድማ ኣብ ትባሂይ ኣወራኻ ዒጋመ ይ ርነቡ። ብዘይካቶም ኣብ ለመፎና ዝርክቡ ሒዱት ክርለቲያን፡ሃይማኖቶ ም ኣለሳም ኢዮ።

ኣብ ሓባብ ዝርክቡ ዓዱ ዓምዱይ ኦውን ዓሴት ሓዘ ኢየም። ሓዘ ኤርትራ ክላብ ቀሩብ ጊዜ ሕርኻ ኣየዘውትሩን ነብሩ። መቕርት ሕርኻ ክ ፈለጡዎ ዝኽኣኡ ብድሕሪቲ ብጽዓት መንግስቲ ኦንግሊኣ ዝተኸመረ ኣብ ባዲ ዝርክብ ካብ ሩባ ኦንዱኪ ብመለኮታት ዝለገቲ ሕርኻ ምስተዓዘ

ቡ ኢዩ። ኣግማሬን ጠሉ በረፅን የርብሑ ። ኣብ ዓዱም ንንህቢ ዝኽዉን ብዙሕ ኣዕጻዉን ፅነባባታትን ይርከብ ፡ ብመጠኑ ኣዉን ብዙሕ መፃር የ ኣትዉ ። ብዘመናዊ ኣገባብ ዝከታተሉን ዘማዕብሉን ኣንተዝርከብ ፡ ንን ግጽ ዝኣክለ መፃር ዝርከቦ ሃብታም ቦታ ኢዩ ። ሓዘ ክሳብ ሕጂ ናይት ምህርቲ ድሉት ወይ ናይ ኣልጣኔ ህርፋን ኣየርኣየን ፡ ናይ ጥንቲ ቁጣንነትን ኣተሳሳእባን ሒዘም ክነብሩ ዝዉለዩ በቲ ዘሉዎም ምጣኔ ሃብቲ ዝተሓጉ ሱ ይመስሉ ።

ዓዲ ዓምዱይ ንሳኢል ዝኽዱ ኣብ መበለ ኣሰርተዉ ኾብዓተ ክፍሊ ዘመን ኢዩ ይበሃል ። ብምንታይ ምኽንያት ክሳዕ ክንድኣዚ ኣርሒቑም ነገም ዝተንዕዙ ኣይፍሰጥን ። ቁጽሮም ኾኒ ኣንተወሓዱ ብጣዕሚ ሓያሳትህ ዝቢ ኢዮም ። ንብ ሳሕለ ፡ ዓዲ ዓምዱታይ ብሕቑኡ ኣይዉጋእን ፡ ኮሩጎት ም ስ ገጠመ ኣይሃድምን ፡ ንቕጽሚት ደዱቓኣ ኣምበር ንድሕሪት ኣይምለስን ይበሃል ። መራሒ ሓባብ ፡ ክብኣነቓም ተመፅኢቱ ናይ ኩሉም ኣግሰራ (መፀብዩቱ ጠሉ-በረፅ) ኾማምንቲ ገበሮም ።

ሓዷ እቀን ኣብ ሓባብ ፡ ጠሉ-በረፅ ካብ ፅኣፅ ንዓፅሊ በዚ ሓን ነበራ ። ብመጠኑ ዱማ መራሒ ኣግፅራ ክሱር ነበረ ። መሓመድ ናር ፕንገራ ዝ በሃል በዓሉ ዓድ ዓምዱይ ብዙሕ ገነነ ። ፕመት ቤት ኣለገዓ ኣግዲቓ ምሉኣ ሓባብ ኦናቕፅፅ ኣመመ ፡ ክሰዚ ክን ቤት ኣለገዱ ብቑርሃት ይ ክታተሉዎ ነበሩ ። ሓዱ ገዜ ሓባብን ዓድ ተክሰለን ተቀረኽም ፡ ንሱ መራሒ ክይኑ ንዓድ ተክሰለ ሰዓሮም ። ዓዲ ምለ ተመፅሰ ኣየድሕነናን ኢዩ ኢሎም ድሕሪ ወግኣ ኣዘንጊፃም ሓባብ ቀተሉዎ ። ክምዝረሉም ድማ ካብቲ ዝፈርሑዎ ዴሓት ።

ኣቶም ኣብ ኤርትራ ዝርክቡ ዓለርተ ክፍተ ኣንዴታት ኣብ ሸዉ ዓተ ተጠርኒሮም ፡ ብቑጽሮም መጠን ጭቃታት ኣለዉዎም ። ኣለማቶም ክን ኣዘም ዝለዓቡ ኢዮም ፡-

ያመርቶ	ሓመዲ ጋሻ
ሙሳ ዓሊ በጎ	መ ሓመድ ካዶያ
ኮንሱቢ ፍሊ	ዓሰ ዓሊ ጋሻ
ዓሰ ዓሊሳ	

ኣብ መንጎ ወሽመጥ ዙሳን ሩባ ኣንዴሽን ደመሳለሱ - ክረምቲ ኣብቲ ዝናብ ዝወኽ ዓሉ ሩባ ኣንዴሊ - ሓጋይ ድማ ብወገን ዙሳን ዓራፊ ሰን ይኽመሙ ። ንኽብቶም ኣዕሪ ኣብ ዝርክቡሉ ቦታ ይንቀሳቐሱ ። ናብ ራኣም ኣብ ዴምክራሲ ኣተመስረተ አሰ ዝኽነ ፕመኖታትን ጭቃታት ገ ብህዝቢ ይምረጹ ፡ ቋንቋ ኻሆ ድማ ይዛረቡ ።

ሱሩኽሶ (ዓብዓሳ)

ቁሩ እሙ ዓብዴሳ ኢዩ ። ኣብ ኣክለ-ጉዛይ ፡ ሱሩኽ ኣብ ኣትበሃል ቦታ እሉ ዝተወልዱ ሱሩኽሶ ዝብል ተውሳኺ ኦም ሃቡዎ ። ኣብ ኤርትራ ዘሉዉ ዓሌት ሱሩኽሶ ኣዘም ዝለዓቡ ኢዮም ።

ኣንጋንኣ	ጠፈንፋስ
ጉንዴት	ሰማዕማዕ
ቀይሕ (ዓዲ ቀይሕ)	

እዚኣቶም ኩሉም ዴቂ ገብሩ ኣዴናይ (ምሳልባት ሃዴናይ) ኢየም ። ዝ ጠፈሙ እሩኽሶ ግን ኣብ ትግራይ ኣዉራጂ ዒጋመ ኢየም ዘሉዉ ።

ገብሩ ኣዴናይ ካብ ኣሕዋቱ ተፈሊዩ ምስ ሓዘ ኣብ ኣክለ ጉዛይ ተራእዩ ካብኡ ሃመነ ተስፋንኪኤል ዝለመዮ ወዱ ኮይኑ ንጉንዴት ነገዱ ። ካብ ኣሕ ሳኣ ተመርዕዩ ንዑትባንኪኤል ፍርንኪኤል መሰዴ ። ብዙሓት ጠሉ-በ ረፅ ኣግማሬን ኣጥሪዩ ሃብተመ ይበሃል ። ካብ እመን ኣለማት ዴቂን ክባመት ክምዝነኣሉ ሃይማኖቱ ክርስቲያን ኢዩ ነይሩ ። ክመይሱ ዴኣ ኢዩ እግማሬ ዘጥየ ? ክርስቲያን ኣግማሬ ኣየጥርዩን ኢየም ። ዝኽ ነጥይት ጉንዴት ዓይሳ ምለ ኩሉ ኣክባቢ ሩባ መሪብ ዝርክብ መሬት ፡ ኣግማሬ ንምርባሕ ዝለማማዕ ኢዩ ። ካብኣኑ ዘመፀፍት ነነ ኮሎ ሚ ኣዉን ኣንተኾነ ኣግማሬ በኒ ዓምር ኣብኡ ኢየን ዝሓግፃ ። ንብዙ ሕ ዘመን ኣብ ጉንዴት ድሕሪ ምጽማጦም ዴቂ ተስፋንኪኤል ኣሕዋ ዱም ገጺሮም ንዓሳ ወሪዱም ተቕመጡ ።

ኣንጋንኣ ንዓሳ ምለ ጉዓዙ ብጥሪትን ሕርኽን ብዙሕ ሃብተ መ፡ ማርቲኒ ክምዝብሉ ኣንጋንኣ ብዙሓት ፊርሰኛ ወተሃዱርን ጠበና ጁን ዘከዎም ፎጋት ብጐሪባብቶም ዝፍርሁ ህዝቢ ነበሩ ። ብቕጽሪ ዝበዝሑዎም ኣክለን ጉዛይን ካብ ሓማሰን መጺኦም ኣብ ጥቕኦም ስፊሩ ፡ ካገብሩዎም ኣዉን ዴሰዩ ፡ ኣንተኾነ ኣጽዋሮምን ፕግንነቶም ን ተመፀኪቶም ክዴፍርዎም ኣይኮንኣሉን ። ኣንጋንኣ ብዙሕ ሓበን ይለማመዓም እሉ ዝነበር ፡ ሓይሉም ኣሚዋም ንጐሪባብቶም ይንዕቑ ነ በሩ ። ሓዷ መዓፊቲ ሓንቲ ጓፍ ኣንጋንኣ

ኣክለ ጉዛይ ኣኩባት ኣህባየ
ቅፅቅፅ ኣሞ ኣይትብሉን
ጭሆኑ ዓይኒ ማየ ..... ኣናብለት ዴርፊት ።

ኣክለ-ጉዛይ ኣዚ መሪዚ ምስ ለጽሑም ለዐምክ ተዴፊርና ኢሎም ዓ በይቲ ዓዲ ተኣክቡ ። ንኣንጋንኣ ክወግኡ ኩሉም ኣክለ-ጉዛይ ምለ ሰዓብቶም ተስማሚዎም መሪሩ ። ድሕሪ ብርቱዕ ዉግኣ ኣክለ ጉዛይ

ስዓሩ። ንጉሱ ዓውቷት ኧንጋገኝ ኣቃጺሎም ጥሪቅምን ኧኽሎምን ነቡ ወሪሱዎ።ነታ ዝዴረፍት ጓል ብኹርማኹ ኧናገረፋ

ንሰማይ ዓንጺ የብሉ
ዓሳ ማብሪ የብሉ
ኣነክሰ-ጉዛይ ማብሪ መሰሰሉ ..... ዝብልክ ዴርፊ ብሓይሲ ኣድረፋዋ።[20]

ኧንጋገኝ ብትማራይ ዘይግዝኡ ነዳ ህዝቢ ከምዝነበሩ ብመበልፅ ዓስርተ ሾፃ ዓተ ክፍሰ ዘመን ኣብ ኢትዮጵያ ዝቕመጥ ዝነበረ ናይ ማሕበር ኢየሱሳዉያን ካሃ ን መስክሩዎ ኣሎ።[21] ብጠቕሳሳ ኧንጋገኝ ሓሙሽተ ዓድታት ኢዮም ።

ሰሳሕ ኣፈሐግ ዴቂ ናዞ
ቀይሕ ኾር ዴቂ መሓረ

እናኽለ-ዴቂ ዑቕባን ኪኢልን ፃርነ ኪኢልን ኣብ ንንዴት ተራሮም ብለምም ኧንዴ ኣዲኦም ኣሕሳኣ ጉንዴት ተባህሱ።[22] ኣብ ኤርትራ ብለምም ኧንዴ ኣዴኽ ምጽዋዕ ፊሙድ ኢዩ። ቀይሕ ኣብ ዓዲኺሳ ጓል ኣሕጽዮ ለሰ ዝነበረ ኧንዴ ኣሕሙኡ ኣርዑንን ነዊንን ኣዘዙዎ። ትኧዛዝ ገኽፆጽሙ ምለ ኣዕሩኽቱ ምሳ ሮም ንፊዲሎም ኧናወፈሩ ኧንከሱው ሕጽይቱ ሰሚዓ ለሰ ዝጉሃየት ኣብ ማዕዴ ኾይና።

ኣሕሳኣ ኣይኹን
ኣሕሳኣ ጉንዲተ
ሰብኣይዴ ይኧዘዝ
ኣርዑተ ነዊተ ..... ኧነበሉት ዴረፈት

ሕጹያ ምለ ለምዓ ውርዴት ነባይኑ ለሰ ዝተሰምፃ ገኣዕሩኽቱ ግዴቱ ን ይትኽረቱ ኢሉ ብምኽፊነፃ፡ ሕጽይቱን ነፊሱን ሓዴ ዓርኩን ሒዘ ገኣ ከሰ-ጉዛይ ነባይዴ ኣብ ጉዱቦ ወዲ ጉዛይ ተዓቕበ። ኣብቲ ጊዜቲ ነብቲ ጉዱቦ ብሓዴ ኣለሳማይ ለሰ ዝተዘምታ ሕነ ዝፈፅየሱ ሰብ የነዲ ብምን ንባሩ፡ቀይሕ ኣነ ኧፈዲ ኢኩ ነዴ። ኣብቲ ኣለሳማይ ኣትዮ ጓሳ ነብቶ ንኽኽዉን ሓተቑ'ሞ ኧቪ ኢኩ ተቕቢኩ ሓሳው ነብቶ ገበሮ። ፍሕሪ ገሰ ጊዜ ቀይሕ ነቲ ኣለሳማይ ኣዘንጊው ቀቲኩ ነብቲ ጉዱቦ ሒዙ ናብዋን ኤን መሰለን። ንዱቦ በዚ ተሓጉሱ ኣመለገኖ፡ ኧንታይ ከምዝዴሉኽኣ ሓተ ቖ። ዝቕመጠሱ ርስቲ መሬት ክህቦ ለሰ ዝሰመኖ፡ ፊርሱ ጋሊቡ ክኣብ ዝ ዴነክም ኑሩሊኩ መሬት ክወለድ ነክ ፈቕዴኩ። ነክምኡ ገይሩ መሬ ት ሓዘ፡ዓዲ ቀይሕ ኢኩ ኾነ ሰመቦ። ብዙሕ ጥሪት ዝነበረኡ ሕቕይታይ

[20] FERDINANDO MARTINI-RELAZIONE SULLA COLONIA ERITREA Vol III 1903/1 P.195

[21] PROPAGANDA FIDE -ROMA- 1902 P.12

[22] CONSUETUDINE GIURIDICHE DELL SERAE - PREMESSA-

መጺኡ ምስኡ ክቕመጥ ሓተቶ። ሕሩይ ኢኩ ኣሰ ዝተቕበሎ፡ ቀይሕ ብርስ ቶ ሳቕይታይ ብጥሪቱ ማዕረ ተማቕሎም ብሓዴ ክነብሩ ተስማምዑ። ነሱ ብ ሕጂ'ዉን ብሓዴ ይነብሩ ኣለው። ሓዴ ነብፍሊ ካብ ዓሴት ቀይሕ ንብ ኣውህነን ነከዓቲትን ይርነቡ።

ጠፋንፋስን ለማፅማዕን ካብ ኣሕሳኣ ንንዴት ተፈለዮም ምስ ኣድክመ ምክጋኽ ተሓዊሰም፡ርስቲ ሒዘም ይቕመጡ ኣለው። ካልኦት ኣብ ስራየ በብዓዱ ፋሕ ዝበሉ ኧውን ኣለው። ሓዴ ኧንዴ ዴማ ገወፊቃይት ተስዳዱ ም ኣብኡ ተረፋ።

ኣኪሳስን ሓውን ነክፊተ ዓቢይ ዝና ዝነበሮም ሰብ ጉንዴት ነበሩ።ኣ ኪሳስ መራሕ ዓዲ ጉይት ብዙሕ ውግኣት ለሰ ዝሰዓረ ወርኡ ኣብ ነቡሉ ተስ ምዐ። ኣብ መጨረሽታ ነብርድ ሕማም ሓዴ ሙ ነሰቖ ኧንነሱ ኧቲ ክር ኧዮ ዝመጸ ሓው ኣንጻርጽሮቶ ርኧዩ ኧሂ ዴኣ ኣን፡ሞት ትንዕቕ ኧንዱ ኣይነበርካን፡ኧንታይ ዴኣ ኩሚ ተንጻርጽር ኧናበለ ሓተቶ። ኣኪሳስ ኑቕ ብፍ ኣቢኩ፡ኧቲ ሒዙኒ ዘሱ ሰብኣይዱ ቀሲፍ መሊኩላ፡ኧቲ ዝኽጹ ዘሱኹ ዓዲኽ ቀረባዱ ነብይኑ፡ነከመደ ዘይህወኽ ኢኩዎ ዓረፈ ይበሃፍ። ኧዛ ተነፅ ሞት፡መሳፅታ ምስ ኣኽሰ ቋግናውን ይፈርሃ።

ኧፃም ቀንዲ ስሩኽሰ ኣብ ትግራይ ኣዉራዊ ዓጋመ ይቕመጡ። ነከምፅ ማጭ ሌማሞ ዓሴት ሃኩ፡ካብ ተጽዕኖ ናዓ ኾይኖም ክነብሩ ይፈትው። ንና ጽነቱም ብቁራጽነት ይነሰኽኹ። ዱጊፃት ከባጋጭስ ብ1820 ዓ.ም. ናይ ትግ ራይ ገዛኢ ዝነበረ ነገብሮም ምስ ፊተነ፡ኣብዮምዎ ሳዲሞም ናብ ኣከሰጉ ዛይ ዑቕባ ሓተቱ። ኣነክሰ-ጉዛይ ብጉዳዩ ዱሕሪ ምዝታይ ኣዕቕቡዎም። ንኽነ ሳኽኩሰሎም ነክን መለኑ። ሳዕቤኑ ዱማ ውግኣ ኣብ መንጎ ለባጋጭስን ኣነክሰ ጉዛይን ነክነ። ነኮናት ብዓወት ኣነክሰጉዛይ ተዛዘመ። ጽኒሐም ግን ኑሩኽሰ ም ለባጋጭስ ተዓሪቕም ገበሩሉ። ኩሚ፡ሓዴ ክፍሊ ናይ ለሩኽሰ ኣብ ለመጫ ና ይርነብ።

ቆርዓ (ዑመር)

ስሙ ዑመር ኢዩ። ክለምንታይ ቅርዓ ተባሂኡ ክምዝተጸውዐ ግን ኣይፍለጥን። ዓሴት ቅርዓ ካብ ነዊኡ ጊዜ ዱሚሮም ኣብ ክልተ ዝተመቕሉ ኢዮም። ቅርዓ ቤት ሙሲ፡ቅርዓ ቤት ለሩሕ ይበሃሉ። ቤት ሙሲ ኣብ ወረዳ ገንዳዪ ይቕመጡ። ካብ ወርሒ ሚዓዝዓ ክሳብ ጥቅምቲ ኣብ ዴማስ ናክ ብ ምእሩኹ ኧምባ ዴብረ-ቢዘን፡ካብ ሕዳር ክሳብ የካቲት ነክ ኣብ ፋል ግንዲ፡ኧምባ ቆጋን፡ማረይቱ ስሓጡ ዝበሃፍ ቦታታት ይነብሩ።

ቆርዓ ቤት ለሩሕ፡ክርምቲ ኣብ ዴግዳን ኣከባቢ ሩባታት ሓዲስን ዓ ሊገዴንን ይኽርሙ። ብሓጋይ ዱማ ኣብ ዙሳን ኧምባ ገዴምን ፊሩሩን

ኣከባቢ ሕርረጎን ይሓግፉ ። ክፈተ ሓፃናት ዒጋጉ ዓሌት ኢየም ካብ ረሕሩሑ ጭካኔ ይመርጹ ብኡ ኽነ ይሕበኑ ። ትግረ ክሎገሙ ኣነነሰሎው ቶርዓ ትሕረዱነ ይብሉ ። ካብ ሕርሻ ፡ ምርባሕ ነብቲ ይመርጹ ። ናጽነት ዝለምዓምዓ ፡ ጭቱና ዘጸ ልኡ ቅራዓት ዒጋጉ ኢዮም ። መራሕትም ባዕሳቶም ይመርጹ ነበሩ ። ክፈቲ ኣቶም ኣምነቶም ምስሰምና ቕንቂኡም ሃነኣ ኸሆ ኢዩ ።

ምስ ዝኽነ ህውክትን ውግኣን ኦሰ ዝገብሩ ጸሳኣቲ ኣብዚሓም ብጸ ጥታ ብዙሕ ብምጉድኡም ቀጽሮም ወሑድ ነነ ። በዚ ገዜ'ዚ ዝበዝሑ ሃገር ሰቕቆም ንትግራይን ባርካን ሱዴንን ተሰጺጉም ይርከቡ ። ሰንኒ ዓ ዓ ዝበሃሉ ዓሌት ቶርዓ ምስ ነበራ ይርከቡ ።

መንሳዕ

መንሳዕ ዓሌት የዚድ ወዲ መዓውዪ ኢዮም ።[23] ሳልሞን ኣቦኡም ሲ ማዊ መልክዕ ኦሰ ዝነበሮ ባርዒሰ "ዓረቢ" ዝብል ሳጊ ሃቡዎ ። በዚ መሰረት ማንሹ ንቦኽሪ ወዱ ዓረቢ ኢሉ ስም ኣዉጽኣሉ ። ዓረቢ ፡ ብዙሓት ከምዝወ ሰዲ ፡ ንሳቶም ከነ ብዉግኣ ሓጽ ሕጽ ከምዝጠፍኡ ይዝነቶ ። ቤት ዓርባይ ፡ ጸ ቂ ዓረቢ ብዙሓትን ሓፃናትን ህዝቢ ፡ ኩሎም ብዉግኣ ምኽንያት ጸነቱ ። ኣ ሽነብሉ ካብ ሃይገኑ ጉዒዞም ኣብዚ ሱመ ቤት ጌነ ተባሂሉ ዝስመ ዘሉ ቦታ ሰፈረ ። ሰብ ምድር ወይ ርስተኛታት ኣዉን ይበሃሉ ።

ሕጂ ማንሹን ማርቦን ዒቂ ዓረቢ ይበሃሉ ። ኣቶም ቀዲሞት ሰለስተ ኣሕዋቶም ግን ኦሰ ዘይፈልጡዎ በዚ እምነዚ ኣይጥቀሙን ። ቀዲማዊ መ ንሳዕ ካብዝም ሱመ ዘሎዉ ዝሰፍጠኑ ነበሩ ። ቅድሚ ዓሰርተዉ ኽዱኽተ መሰጹታት ዝነበረ ኣቦ መንሳዕ ፡ መሓሪ ፣ 83 ክፍሬታትን 535 ዓናጅዳንን ዝሓዘ ሕጊ ሓገገ ፣ ፍትሕ መሓሪ" ኢሉ ኽነ ሰየሞ ። ኣዚ ኣርባዕተ ሚእ ቲ ዓመት ዝኽዉን ዕፍመ ዘሰዎ[24] ሕግን ስርዓትን'ዚ ካብ ኩሉ ሕግታት ኤርትራ ዝገዓመን ዝሰፍሐን ምኻኑ ይግመት ። ኦሰ'ዚ መንሳዕ "መጽ ጸ ብተር ኢሲትነተር" ይብሉ (ሕጊ ዘሰዎ ህዝቢ ንይነተርገ'ዮ ይብሉ) ።

ቀዲም መሬት መንሳዕ ካብ ኽዕብ መሰን ቀደሕ ባሕሪ ክሳብ ዓብር መንሹ (ኣምባ መንሳዕ) ባርካ ዝበጽሕ ሰፊሕ መሬት ነበረ ። ጉድኑ ካብ ምሕናፍ ክሳብ ሩባ ሳብነ ይበጽሕ ። ብሕርሻን ምርባሕ ነብትን ሃብታ ማት[25] ኦሰ ዝነበሩ ብዙሓት ጸሳኣቲ ይቀናቐኑዎም ነበሩ ። መሳፍንቲ

23 ካርል ጉስታቭ ሩዴን - ክፈኡ መንሳዕ ፡ ጽግም ወፍንሕ ወዓጹታት - ገጽ 1

24 ዝተጠቅስ መጽሓፍ ገጽ 96-107

25 I PRIMI TENTATIVI DI COLONIZZAZIONE AGRICOLA E POPOLAMENTO DELL'ERITREA - 1890-1895 - PP 194-195

ኢትዮጵያን ናይብን ነገብርዎም ጸዓሩ ። ግን ብትብዓት ኦሰ ዝመነቱ ኣይነ ኣፅዎምን ። ናጽነቶም ዒነ ኣየጥፍኡን ነምበር ወሬር ሲ ኣየቑረጸን ። ብገዚ ኣየት ነብቶም ነሳብ ኣገምቡስታ ደጊሰያ ነበሩ ። ንብዚ'ዉን ኣነተኽነ ምስነቶም ነብቲ ነዘምቱ ዝመጹ ዝነበሩ ሻሁን ኣንፃገንኣን ሰሓርትን ካብ ምውጋኣት ይዓረፉን ። ኣዚ ዘየቋርጽ ቀጻሊ ዉግኣት ብሓጹ ሸነነኽ ብጸጥታ ነጉዱኦም ነነነከሎ በቲ ሓጹ ኽነኣ ኩሩነት ዘይረርሑ ነኢሳታት ዒጋጉ ኾኑ ። ነምኡዉን ብዙሓት ነኢሳታት ሓፊየት (ገጠምቲ ግጥሚ) መዕበሉ ። ካብነትም ብዙሓት ሓለይቲ (ገጠምቲ) ትግረ ኣዞም ዝነዕቡ ይዝነሩ ።

ገሳይኹስ ተኽሮስ
ዝብረማርያም ገብሩ
ዕምራን ነሪም በዚሕ
ገብሩ ኢያሱ
ሰሊም ገዱም
ኣዉሳ መሓመዱ
ናታይ ገብረማርያም
ናሽሕ ተኽሮስ
ኣዱሪስ ጋብሻ
ሓምራ መስመር
ኣቡብ መሓመዱ

ዝበዝሕ ግጥምታት ብዛዕባ ዉግኣን ዒግንነትን ስሉ ዝነበረ ዝበርቱዐ ሓቦን ቅራጽነትን መሰኽም ።

ብጥንቲ ዝበዝሕ ኣዋን ነብቲ ንምዝመጣ ዝመገጹ ዝነበሩ ሰሓር ቲ ኢዮም ። ሓጹ ገዜ ወዲ ጡዕማይ ፡ መራሒ ናይ ጸሱት ዝበሃሉ ዓዲ ፡ ነብቲ ነዘምቱ መጺኡ ፡ መንሳዕ ጸፊፃምዎ ሃዲሙ ነከምሰለ ኣነነሰሎ ንሓጹ ን ብዒምበ ኣሓ ንበይት ዝነበረ ገብረስ ወዲ ገንጹር ዝተባህለ ዓዲ ውዕፅ ጓረ ገት ሰብኣይ ንኽዚ መንገዱ ቀተሉ ። ከምዝሉ በብገዜኡ ብዙሕ ጓም ብኽ ገቱ ሰሰ ዝፈሰስ ሓማሴን ፡ ንሰሓርትን ንመንሳዕን ዝዓርቑ ኾማግሉ ነው ጺኡም ፡ መንሳዕ ክፈተ ኣዋፍዒ ምስ ገዝሚ ነነሀቡ ኣሰማሚፃም ዓረ ቑዎም ። ሓንቲ ንዝግብ ሓንቲ ዕማ ንጸሉት ኣተዋ ። ሰብ ዝማብ ብሰኣም ሙር ዓቶምን ገዝሞምን ሒዘም ነብዉ ፡ ብመዲ ጥዕማይ ዝምርሑ ሰብ ጸ ሉት ግን ካብ ነገር ዘይጸገቡ ሰሰ ዝነበሩ ንብ ዒስ ኣትዮም ሜክ ኾናስተዩ ኣነነሰሎው ፡ መዲ ጥዕማይ ነቲ ኣዝማሪ ጸሚው ሕንጻጸ ሚስ ፓቢዙ ተናገ ር በሎ ። ኣዝማሪ ኣቲ ነገር ነብሮ ምኻኑ ኣስተዉዒሉ ነዛይብ ኣይዴሰ ዮን ። መዲ ጥዕማይ ነዲሩ ተናገር ምስ በሎ ፡ ኣነታይ ኢየሚ ዝብሎ ጉይታይ ኢሉ ሉጭ በለ ። ባዕፅኻ ትፈልኖ ተናገር ኣናበካ ኣጸቢቑ ምስ ዴርኾ ፡

አቪ ጎይታዬ ኢሉ

አታ ወዲ ጥዑማይ ሰመይኻዱ
በቕሊ ፈርሰ ሰንጎም የካይዱ
አታ ወዲ ጥዑማይ ጥንቅሰዊት
ሞት ዘይፈርህ ተካሰ ኣምዕት
አታ ወዲ ጥዑማይ መናዘር
ዘማት ገድገድ ኢኻ ዘማት ዓናቕሰ
ቀታሰ ገብረስ ኢኻ ወድ ገንዱር ..... እናበለ ምስ ገጠመሱ ፡ መንሳዕ ተሳዒሎም ነታ ዲስ ነብበቡዋ። መርዓት ነኪኡም ሳዱ ም ክምሰቡ ሳዱሙዎም። ሳዱም ምስተመልሱ ፡ ወጽ ጥዑማይ ፡ ጸባ ኣሳ መንሳዕ ክትስደ ኧትዲኪ ጐበዝ ተሰዓሰ ኧናበለ ንብ ምሱኧ ነበሳ ኣወ ቕ። መንሳዕ'ውን ብወገናም ተዲጥቁ ፡ ኧነተኾነ ኧው ኧውን ኧማግሰሳ ማሲን ንብ መንጎ ኣትዮም ባኧሲ ኣትሪኖም በቲ ኣቕዲሙ ዝተንብረ ኣ ምምዕ መስረት ኧቲ ነገር ነብም ዝሳርዎ ገበሩ።

ነብ ሳዲ ዉግኧ መንሳዕ ሳዲ ለብንይ ነብ ሳዲግቲ ቀቲሱም ለለ ዝነበሩ ፡ መለመር ወዲ ነሰብን ሕመድ ሙሳን ንዓገም ቡለታ ክገሹ ኧንነሱው ምለ ጭፍሱ ሳዲግቲ ምለ ተጓነፉ ፡ ሳዲግቲ ሕነ ክረድዩ ሳለቡ። መራሒ ኧም ግን ነዚ ኧም ንህቢ ዝመለል ወዲ ነገቲባ ነሰብ ንይ ትቕተሱዎ ኢሉ ነሰነሰሱም። ገግዝይ ኧ ዱማ ሳዲጉዎም ኧንተኾነ ጸኒ ሳም ነቲ ምለ እዎ ዝነበረ ሳው መዋቲ ፡ ሕነ ሳዉኻ ሱመይ ዘይፈዲኻ ነብ ኧምባ ነልጋዕታ ምስ ወዱ ዲኻ ነበይ ክትረኽቦም ኢኻ ኧናበሉ ብጸቲ ለለ ዝዲፋዎኡዎ ኣዘንረው ንመለመር ቀተሱ ፡ ብጸቲ ኾነ ንሕመ ድ ቀተሱ። ዲሕሪ'ዚ መንሳዕ ሕነ ክሬድዩ ሳለቡ። ነብቲ ዝረጸሙም ነገመዝር ኣ መንሳዕ ንሳዲግቲ ኣሞም ኧመበር ሳዱም'ሲ ነበይ ነገመ ኻኑ ዝሬልጡ ዝነበሩ ኧይመስነን። ንሳመታኡ ንዉግኧ ተሳጢቆም ንሳገመቡስታ ነዱ ። ነብኡ ዊሚሮም ዱማ ነብ ቅድሚኡም ዝጸን ሳም ሰብ ኧናቕተሱን ሳድታት ኧናቃጸሱን ናብ ንዕልፃ በጽሱ ደበሳ ሾወሳተ ሳድታት ነገመ ዘቃጸሱ'ውን ደዝንፃ።

ንዕልፃ ነብ በሁኽ ሃሩባ ኧትርነብ ሳፃል ሳዲ ነብሊቱ ደበሳል። ኣጋ ምሸት ለለ ዝበጽሱዎ ፡ ቆለሳ ፡ ሰበይቲ ፡ ድኹም ፡ ንነይጉዓኧ ብሕጊ መንሳዕ ሰይቲ ምድሬ ሳዲ ምቅዓል ክልሃሱ ስለ ዝኾነ ንጽባሒቲ ክወሬዎ መዲቦም ነብ ጥቕኻ ለፊሮም ንኽሳምትዎ ለነሳይ ለዲዱ። ኧችም ዝተሳኧሃ ተሳቢኡም ሃሩ ክምልል ነዘ ንምለየም ምለ ተመፅሱ መንዲርን ሕመድን ዝመቲዎ ሕነ ነብ ምዮዳይ ጠጠው ኣይብልን ኧምበር ሳድስ ብርቲዕ ኢዮ ዝነኣል ነይመለልን ኧናበሉ ንብጸፃ

ም ነገሩ። ፍሕሪኡ ኧንዲገና ንጉማርዓም ዝበሳል ዊግና ሰብኻይ ነብ ሳሌት ሳዲ ሳብቲ ምስ ብጾቲ ለኻኹ። ኧዚኻችም ዱማ ሃሉ ተሳዚቦም ንዓና ዘለግንና ሳይሊ የሱን ፡ ሳንቲ ሪዎዲ እዩ ፡ ብንግሶኡ ክነዋዎን ገኾ ኧል ኢና በሉ። በዚ ተለማሚንም ዱማ ነቲ ኹመኛ ሳምኻይ ርኹቲ ኻ ብ ክውል ቦታ ገዲኖም ንንዕልቶ ንግሶ ምዲሪ ጸመዱዋ። ህዝቢ ለንቢዱ ገዘዉቲ ሳዲጉ ሂዲመ ። ሳንቲ ጥንለቲ ሰበይቲ ንኽትሂዋዲም ነብ ገዝኻ ወጽ ኧ ክትብል ነብ ፡ ለብንይ መሊሉዎ ሳዲ መንለሳታይ ብነሩናት ነብብዲ መግ ኧሃ ወዮ ቆልሳ ነብ ነብዲ ወጻ። ብጪዩ ሕማቕ ገበርካ በሉ።

ኧታ ሰበይቲ ግን ምዝመት ንዕልቶ ዘየጉሳየነብ ሂዋ ኧንህዩግ ኢሳብ ቕጥሳ ተዛረበች። ንዕልቶ ኧንታይ ግዲ ኢኒ ኧንተበሳ ፡ ንጉስ ኧኒ ዘሚቶዋ ኻ ይፈልጥን በሉቶ። ንጉስኡ ካባና ዝበልጽ ነዩት ኢሉ ሳለረ። ነብ ከባቢ ዝ ርነብ ሳጽታት ወረ ሰሚዩ ኩሉ በብወገኑ ረድኡ። ነቲ ኹመኛ ምስብጸቶ ቀተሱ ዎም ፡ መንሳዕ ምስ ተመልሱ ሞይቶም ረኽቡዎም። ብብዙኡ ወገን ተኽበቦም ኧንጻር መን ነብምዝዋግኡ ጠፍኡም። ጉማርዓምን በርሳፉን ዝበሳሱ ነብቶ ብ ረቶሳት መሀሕቲ ብሳዲ ወገን ጠኒኖም መስመር ጸሳኢ ጥሒሰም ነብወዱተ ሰማምዐው። ጉማርዓም ንበርሳፉ ጉመርሕዉ ብድሕነት ትነብሳኽል ኢሉ ሳተፃ ኧሞ ንቡ ኾነ ኧነብሳኽል ባ ኢሉ መሰሽሉ። ብሳይሊ ዲፊኡም ወዲኡም ም ስ ረሳቑ በርሳፉ ፡ ኣነ ንመገዲር ነብ ንዕልቶ ገዲሬ ሳዲ ኣይምሰለን ዲሳን ኹኑ ኢሉዎም ንዱሕሪት ተመሲሉ ነብቶ ለብንይ ቀቲሱ ሞተ ይበሃል። ኧው ነብነሰ ጉዛይ "መሳፊቲ መንሳዕ ኣይትረሳዕ" በሉ።

ካርነኽም ነብ ሩባ ምሱውች ብዙሳት ነብቲ መንሳዕ ዘመቱ። መን ሳዕ በብዘሰውዎ ሊዲኡ። ነስረዲን ሳኽሳኽ ዝበሃል ዊግና ነብ ሳሌት ሳጉን ገይቩ እስ ገዝነቢ ነብ ሳዲ ኣይጸንሳን ። ነብ መገኽኡ ምስ ተመልሰ ነብ ብቲ ነብምተዘምታ ተነግሮ ። ንሱ ግን ረገኡ ፡ ንብ ገዝኡ ኣትዮ ገስበይቲ ምለሳይ ወብርሰይ በሳ። ነቲ ዝቕረበትሉ ነብቲ ርብዲጉ ገልጉን ዕትሮ ኦቀገ በኡው ሰትዮ ምለጉስዐ ተሳጢቕ ነብርዲኻ ነብዲ። ነቅም ዘመችቲ ኧብ ፍሽ ይ ንርነበም ኧሞ ፡ ኧነሠ መጺኧ ኣሉኹ ለብኡት ኧንተኽንነውም ኧብኡ ኹንሱ ኧናበለ ተዓህዮም ። ሳዲ ለብንይ መሪጸም ሰነኹሉ ። ብትሕዘ ብኡሩፍ ኧብ ሕምብርቶ ነብወግኧ ዝሳሰባ ፡ ሰብንይ ዘኪሉ ኧሕሰፋ'ሞ ሃዲሙ ነብዲ ። ነብፍሱም ወዲ መለመር መንለሳታይ ንሳዲ ለብንይ ነብቕት ል ኧናጐየዮ ኧንነሰሎ ገበል ኧብ መንጎኡም ኧንቶ ሳባይ ሳባይቲ ኧማራ ቁሪጸ ። ንሱ ድማ ነቲ ገበል ቀቲሱ ጭራኡ ቆሪጹ ሳዲኹ ኑቲ ሰብንይ ንርኪ ቡ ቀተሱ። ኣብቲ ጊዜ'ቲ መንሳዕ ነብ ነገርነኽም ትሸዓተ ቀተሱ ፡ ነብ ኧችም ሳዲ ሞተ ፡ ንዕኡ'ውን ባዕሳንትና ኢና ቀቲልናዮ ይብሉ ። ንሱ ንሳዲ ነብ ነገርነኽም ቀቲሱ ነቲ ሰቢሱዎ ዝነበረ ቅርጠት ነብሪ ስኪቡ እስ ዝተኽ

ዄኖ ፡ መንሳዕ ዄማ ፋረ ዝበሃፍ ቆርበት ኣንስሳ ኣከ ዘየዘመትሩ ፡ ሓዷካ ብ ካርናሽም መሊሱና ባዕፉና ቀቲፍናዮ ይብሉ ። ጓፍ ሕሻፍ ንብ ሳም ሩ ዓዩ ዚን ኣትያ ነበረት ። ዓዷ ተዘሚቱ ጉህያ ነበረት'ሞ ካርናሽም ምስተመፅ ሱ ፡ ዄቂ ሃይገት ንብ ውግኣ ከመይ ወዓሱ ኢሳ ሓተተቓም ። ትሽዓተ ካባ ና ቀቲሉም ሓዷ ከን ካብኦም ሞተ በሱዋ ። ዋይ ኣን ! ኣዘም ሕማቕት ስኣን ሓዷ ወሲኾም ዓሰርተ ዝመፍኡዎም በሉት ይበሃፍ ። ንብቲ ኣ ዋንቲ መንሳዕ ኣተን ዝበገሓሳ ካብቓም ኣ ምሰሉ ።

ሳምራ ወዲ መለመር ሹም መንሳዕ ቤት ኣሻሓቃን ሓያፍ ኮነ ። "ጋንን" ክኣ ተባህለ ። ንፍፍተ መንሳዕ ከሕብር ኣወን ኣመመ ። ብሓይ ሱ ተኣማሚኑ ምለ ኑሉ ግርጭት ገበረ ። ጉሪቤቱ ሰምሃር ብዙሕ ፊርሑዎ ካበዲን ወፍ ሸኽ ዓቢይ መንፈሳዊ ኣስሳማይ ዓርኩ ነበረ ኽሞ ሳምራ የ ደርሳና ኣሉሞ ምእንቲ ቡራኪ ኽሳዚእብሔር መሪዱዎ ክሳፍኽ ኣመለፍ ሞ በፍዎ ። ሳበ ፍን ወዲ ሸኽ ፍማ ፡ ዓሌት መንሳዕ በርሽቱን ግርምኡን ብ ክርስትና ኢየ ፡ ኽነተ መለለመ ለሰ ዝጉዳኽ ግዲፃዎ በለ ። ግን ሰብ ኣይትጉዳእ ብዙሕ ምግናን ፍማ ሕማች ኢየ ፡ ተዓገለ ኢኻ ኽናበለ ብዙሕ ይመኽሮ ነበረ ። ኽነተኽነ ኣይለምፃን ። ንብ መጨረሽታ ኽን ኣ :-

መኩሮ ወኢሰምዕ ዋጋህ ፊግባኽ በዓፍ ኣዷፊ
ሳምራ ሞቱ ኽብ ገነንታ ፡ ወጸውሉ ሞታ ኽብ ኽነር ..... በለ ።

"መዓፉቲ ሞቱ ዝኣኽሉ ኽንተመኽርካዮ እውን ኣይለምዕን ኢዩ ፡ ሳምራ ዝመ ውት ብምግናን ፡ ጸውሉ ዝሞቱ ብኽነር (ሹም ዓዩ ተማርዓም) ኢዩ" በለ ፡ ከ ምኡ ኾነ ። ዱምበዘን ከብቲ ከዘምቱ ንሰምሃር መረዱ ። ንብ ኣናቀሰ ምስ ጭፍሉ መንሳዕ ተሉኪቦም ውግኣ ገጠመው ። መንሳዕ ለሰ ዝነዓሳ ዝ ነበሩዎም ኣፍራስ ወሰዱሎም ። ሓዷ ካብችም ኣፍሉስ ናይ ሾመኛ ዱ ምበዘን ከንቲባ ዑቕባገርኒስ ነበሪ'ሞ ፡ ኣኽዓፉ ፈርሰይ ጥሉይ ስዲዱሰ ይ ኽምበር ኽቱም ካፉኦትስ መሪቑፉካ ኣሉ'ኹ ኣናበሰ ንሳምራ ፊኡ ኽ ሰዲዱሉ ። ንኡ ኾነ ኣኹ'ም ኣይህበካን ብዝብፉ ኣበዮ ። ተመሳሲሱ ዄሕሪ ምፉኣኽ ብሰላም ዘይከውን ኮይኑ ምስ ርኣየ ፡ ብሓይሊ ፈርሱ ከምፉለ ወሰነ ። ጸባ ከብቲ መንሳዕ ክሰቲ ዝዲሊ ይስዓቦኒ ኢኡ ምላ ኣወጁ ብዙሓች ሰብ ሰዓቡዎ ። መንላዕ ኾኣ ተዓፉየም ይጽበዮዎነ በረ ። ቅዱሚቲ ውግኣ ምጅማሩ ካህናት ዱምበዘን መሳቅሳቶም ሒዘ ም ንብ ቅድሚ ሳምራ ብምቕራብ "ምእንቲ ሓዷ ፈርስ ሰብ ኣይጥ ፋኽ ፡ ፈርሱ ሃቦ ኣሞ ተዓረቐ" ኣናበሉ ለመኑዎ ። ቀዲም ከሊኤዮ ሱሚ ገጽ ዑቕባገርግስ ርኤ ኣይህቦን ኢየ ኢኡ ኣበየ ። ዓይር ወ ዱ ፡ ካህናት ዝበሉኻ ኣማዕ ህዝቢ ብኽንቱ ኣይጥፋኽ ምስ በሉ ፡ ፊ ሪህካ ኣነተኹነገ ኪዱ ሰጎ ውዓኽ ኣናበሰ ገሰዶ ። ሰሳም ኣዷሉም

በር ኣይፈራህኩን ፡ ትሩሚ ኣዚን እንተ ወዱቕኩ ኣናተዋጋእኩ ኢየ ፡ ዱሕሬ ኣዚን ኣንተወዱቕኩ ግን ኣናሃዱምኮ ኢየ ኢኡ ኽሳ ሉ (መስንተሩ) ንብ መሬቱ ተኽሰ ። ውግኣ ተጁመረ ። ብርቱዕ መቕ ጉ ለሰ ዝነበረ ኽን መንሳዕ ሩባ ሒዘም ንዱንበዘን ሚይ ከምዘይርኽቡ ገበሩዎም ።

ኮሩናት ሓይሊ ዱምበዘን ኽፍተ ሳዕ ተሰብረ ። ንብ ሳፍሳይ ጊዜ ኣቲ ንብ ጐሹኒ ንቡኡ ዝዋጋኣ ዝነበረ ዑቕባተዱሮስ ወዲ ሳምራ ሙ ናት ናብ ዱሳኢ ኽወርዉር ኽብፍ ተዓንቂፉ ወዓቐ ። ኣቦኡ ፡ ዝተመባ ኣ መሲሉዎ ካፍዕሱ ዱንን ምስ በሉ ኮሩናት ወርዊሮም የማናይ ኢዱ ወግኣዎ ፡ "ጋንን ወዱ መለመር" ኢኡ ግፍብጥ ኣንተበለ ንብ ኽባዱ ለሰ ኣተዱግመ ወዱቐ ። ቤት ንብርሀ ብዘይ ዱሳዮም ብትእዛዝ ንብ ሙናት ኣንዮም ለሰ ዝነበሩ ፡ ሳምራ ምለ ሞተ ኑሉም ብዘይካ ቂዱ ኣ ኖኡ ቤት ንበዛ ካፍኦት ሜዓ ሰቒቕም ነገዱ ። ቤት ኣሸሓቃን ተገፍዉ ዱንበዘን ለሰ ዝሰዓሩ ዱማ ኽፍተ ነጋሬት መንሳዕ ዘሚትም ነገዱ ። ፊ ሪስ ግን ኣይርኽቡዎን ። ካብ ኽፍተኡ መገን ሰሉለተ ሚእቲ ሞቱ ይበሃፉ ።

ካብ ውግኣ ምኽሳር ፡ ነጋሬት ምፍኣኽ ፡ ንመንሳዕ ዝዓበየ ነውሬ ኢዩ ነይሩ ። ዑቕባገርኒስ ተኽሰ ማርዓም ካብ ዓሌት ዓዲ ሃብቱ ኣርሒቑ ገ ይኡ ለሰ ዝነበረ ውግኣ ምስተወዱኣ ዓዲ ተመልሰ ። ነዲኡ ብዘዕባ ሓ ው ምለ ሓተታ ንሳ ዱማ ዱሓን ወዲኡ ኢሳ መለሽንኡ ። "ዋይ ተኻሰ መዓፉቲ ካብ ውግኣ ገድገዱ ዱሓን ወዲኡ" ኢኡ ጎሄየ ። እንተኽነ ሞ ይቱስ ሌሳኡ ንብ ገዛኻእንቱ ካፍዱናቶ ለሰ ዝነበረች ፡ በፍ እነሄፍካ ሓው ኻስ ግቡኡ ፈዲመው ሞይቱ በለቶ ። ቅፍዕ ንሊሱ ሪኣዮሞ "እገናዕ እ ዚ ኢዩ ምፉክትና ወይ ንቑትፍ ወይ ንመውቶ እምበር ኣይንሄዱምን" በለ ። እዪኡ ኽን ትቕብፉ ኣቢሳ "እቲ ካብ ኮሱ ዝዓበየ ንመንሳዕ ዘ ሕፍር ኽፍተኣተን ነጋሬት መንሳዕ ብዱምበዘን ለሰ ዝተዘምታ ሄየ ሕ ኛ ካዱን ርዱእ" በለቶ ። ምፍሪ ንብ ምምስዩ ምክኒ ሓንካስ ፊርሱ ነጋሬት ካምፉለ ንበይት ካዱ ። እተን ኽፍተ ነጋሬት ንብ ሓዱ ብርቱዕ ፊርስ ተዓዲነን ምስእን ለብንይ ተወጢሑ ከምዝነበረ ተመፉነጥ ዑቕባገርኒስ ኽሳብ ዝጥዕሞ ተሓቢኡ ኽከታተሎ ዀሕሪ ምዃንሑ ፡ ን ብ ሓዱ ምቑኽ ቦታ ምስ በጽሐ እናጐየየ እርኪቡ ኑቲ ለብንይ ብሴ ቑ ኽሳዱ ንኽንጸዱ ዓብቲ ነጋሬት እተጻዕነ ፊርስ ተመጢሑ ንዓዱ ዕዝር በለ ። ሶይቲ ንዲዱ ምስ ኣተመ ናይ ለሳም ምክ ኽነቱ ነጋሬት ሃር መ ኣሞ ኑሉቲ ሃዱሙ ዝነበረ ዒዱ ኣተመ ። ብኹግንነቱ ዝንኽፍ "ሃባኽ" (ኣበልባፍ) እምኣ ንውዀኡሉ ። ንዲኡ ብዓመቱ ባህ ኢኡዋ :-

ሃባት ለቤለካ ሳልሕ ልግባኽ መፉዱ ፡

ሃባት ወጳ ሓቲማ ወፍሳ ፈሳይ ግንዱ ፡
ጠሰቐዮ ኢችም ሰፈረስ ሓንክሶ እንቱ ፡
ኣብሮታት ዓና ከፊኤ ጻብጥ እንቱ ፡
ናስራ ወመንሱራ በሰሰየን እት ዓዱ ።

ዱሃብ ቀይሕ ገብእት ተኽሰማርዩም ሽንቱ ፡ ... እሳገጠመ ት ። ኣብታ ዓይር ወዲ ሳምራ ዉግእ ቅድሚ ምጅማሩ ክሳኡ ዘተኽሰሳ ቦ ታ ምፊክት እምኒ ተኽሱሳ ። ክሳብ ሕጂ መዘነርታ ኮይና ኣሳ ። ዱሕሪ ሳምራ ሕሻፅ ወዱ ተሸመ ። ንሱ ዕድሰኝን ቓግናን ኮነ ፡ ኣብ ዝገጠሞ ዉ ግእ ሰዓረ ፡ ሃብቲ መንሳዕ ብረዜኡ እናበዝሐ ክዒ ፡ ምስ ጸዓዱ-ዘጋ ን ሰንሕትን ሱጎን ካርናሽምን መዉስቦ ገዲሩ ዝምድና ዱማ ኣጥረ የ ።

ኣብ መንሳዕ በብረዜኡ ጠቕሳሳ ናይ ጥሪት ቆጸራ (ምቑጻር) ፅሙ ድ ነይሩ ። ብዘመን ሕሻፅ ናይ ምሱእ ዓዱ ጥሪት ቆጸራ ተኻይዱ ፡ መስ መር ሓው ዝሃብተመ ኮይኑ ተረኽበ ። ኩሉን ዓይነታት ጥሪት መስመር ማሰት ኣብቲ ፡ ጠሳ-በጊዕ ፡ ኣፍራስ ኣብቅሐቲ ኣሽዱግ ተቆጺሪን ኩሉ ኹሉን ሸዉዓተ ሽሕ ኮና ። ሕሻፅ ክንዱዚ ሃብቲ ንይነቦን ለሰ'ዚ ኽነ ሓው ብሃብቶ ኮነራ ይንዕቅ ነበር ። ሓዱ መዓፅቲ ብገሰ ምኽንያት ተ ባኢሰም ፡ ገስኻ ሹመኛ እንተኽንነ ፡ ኣነ ብዛብቲይ ካባኻ እበፅጽ ፡ ሓሶት እንተበፅነ ፡ ኣርብዓ ብተይ ፡ ብሓንቲ መዓፅቲ ዝተወፅዓ ፡ ብሓጺ መሳጺ ዝተጨር ማ ፡ ሓጺ ዝሕብረን ይኹን ኢሉ ቈጸረሉ ። ሕሻፅ ነገሥ ዝተዕ ሲጦ ክማንት ንይዱሰየን ፡ ሹመኛ እንነሱኹ ብሓወይ ተዱፊረ ኣሉ ግን ገ፡ሳየ ፡ክሰዚ ኽነ ተባእሱ ።

ብሕረ መንሳዕ ፡ ክፅተ ዓብይቲ ዓዲ ኽንተተባእሱ ፡ ዓዲ ኣብ ክፅተ ተመቕሱ ዉግእ ሓጽሕጽ ንኽይሰዓፅ ብዝነንፅ ክዓር ቀዎም ይድን ኑ ፡ እንተዘይኮነሱም ግን ኣይፈርዱ ኖምን ። ካብ ቤት እሹሓቃን እንተኽ ኑ ናብ ሹም ቤት ኣብርሀ ፡ ቤት ኣብርሀ እንተኹኑ ነነ ናብ ሹም ቤት ኦሽ ሓቃን ንፍርዲ የቕርብዎም ። በዚ መሰረት ዱማ እቲ ጉዳይ ናብ ሹም ቤት ኣብርሀ ተመርሐ ። እንተኹነ ንሱ'ውን ኣብዚ ነገርዚ ኪዱ ነነሸቱስ ሰ ዘይዱሰየ ብሓጺ ርሱቕ መንነኛ እንተተፈርዱ ይሓይሸ ብዝብፅ እንካብ ናይብን ዱረያት ሃይኩን ሐዲኦም ክመርዱ ሓተቱም ። ንዱረ ያት ሃይኩ ስሰ ዝመረጹ ነነ ናብኡ ሰዱዱም ። ነፍሲ ወነሮም 120 ነብቲ ብሁሕ (ንዓኻነት) ነፈሩ ። ኢዘዝ ወዲ ሕሻፅ መገሻ ነይሩ ምስተ መፅለ ወረ ሰምዐ እሞ ዱዱሕሪኦም ስዒቡ ኣብ ጸዓዱ-ዘጋ ሮ ምጉት ዄሚሮም ጸንሱም ። ሓዱ ነገረ ... ኢኩ ኣብ ክንዲ ኣቦኡ ክሳሞጉት ኣብ መንጎኦም ኣተመ ኦሞ መከመር ሰገቢዱ ምስ ወዲ

ሓወይ ምምሀጓት ይትረፈኒ ኢኩ ነገሩ ዓጸወ ። ዓዱ ተመሲሱ ፡ ሰዓ ብተን ጥሪቱን ሒዙ ንባርነ ተሰንዱ ። እብኡ ዓሶ ሓሚሙ ሞተ ። ሪነኡ ዓዲ ኣትዩ ተቐብረ ።

ልባብ ወዲ ሕሻፅ ምስ ሞተ ናይብ ክፅቅስ ናብ ኖርት መጸ ። ንእንግጸ ት ሓንቲ ስብሕቲ ሳም ሓረዱኩ ። ብሕጊ መንሳዕ መፅሓስ ንጋሻ ክሰ ዘይ ትወሃብ እዛዝ ሰብ ልኢኹ እታ መፅሓስ ኣምጽኡዋ በለ'ሞ ናይብ ዱማ ክፅፅም ። ጸኒሑ እዛዝ ባዕሱ ክዒዱ መንጢሑ ወሰዱ ። ጽናሕ እታ ክስ ታናይ እድረ ካባይ ካብ ናይብ መፅሓስ ክትምንጥፅ ኢኩ ነገየ ። ካባኻ ዘይ ወስዱስ እንታይ ግዱ ኢኻ ናይብ ዓባቹ እናበሰ እዛዝ እዉን ብወገኑ ነዱር ። ሓሳማ መጺኡ ንሓው ኣይትበኣስ ግዱፈሱ በሎ ። ኪዱ ቦጵባቹ ነገም ለበይቲ ፡ ናይብ ጎይታይዱ ኾይት መፅሓስ ዝወለድ እናበሰ ሒዙዋ ጽ ዱ ። ናይብ ፡ ተዱፊረ ኢኩ ሕነ ክፈዱ ጨዱረ ። ሰይቲ እዛዝ ሓብቲ ከንቲባ ዓንዱንኪኤል ሹመኛ ዱምበዘን እሰ ዝነበረት ፡ እዛዝ ናብኡ ሰብ ፅኢኹ ፡ ም ስ ናይብ ክንዋጋኣ ንዲሱ ኣሎናሞ ነይወዓፅነነ ነይሓዱርነ ርዳኣ ። ዝ ብፅ መፅኣኾቲ ሰዱዱሩ ። ሓሳማ እዚ ፅኪጡ ንናይብ ንዓ ተሰዓፅ ዓ ዱኻ ኪድ ኢኩ ንኾመርሐ መዱ መሓመድ ዛቡ ብሰይቲ እንቀሰ ። ነነ ንቲባ ዓንዱንኪኤል ንጽባሒቱ ንማሆ ምስ መጸ ሓሳማ ተቐበሎ ። ወራር ና ይብ ኣበይ ኣሰ ኣዛዝነነ ኣበይ ነይዱ ኢኩ ሓተተ ። ናይብ ናብ ዓዱ ነይዱ ኣዛዝ ግን ኣሰ ክመጸነ ኢቶ ኦፈር ዓሽነርነ ነነ ክምስሑ ኢኩ ስብ ሕቲ ሓሪዱ ሜስ ሂቡ ኣእንገዱ ። ኣዛዝ ኣብ ገዝኡ ሜስ ክሰቲ ኣርፊዱ ምድሪ ምስ ቀተረ መጸ ። ነንቲባ ዓንዱንኪኤል ነነ ጸዋይነንስ ኣበይ ዱኣ ጠፈኣነ ዘማይ ኣናበሰ ሓተቱ ። ኣዛዝ ዱማ ንእኽ ው ሕቹ ኢኻ ፡ ውሕቹ ነነ ነይዘር መን የእትዎ በሎ ።

ናይ ናይብ ምህዲም ምስ ፊሰጠ ፡ እዛዝ ንናይብ እህጺሞም ኢኩ ምስ ዓዱ ተባእሰ ። ንኹሱም ዱቂ ዓበይቲ መንሳዕ ወዲ ወዱ ነበይተ ሊፈ ኣሲሩ ክሳብ ቍትሓዮም ዝብሰነ ዝሆ ምስኽ ሓዘም ኢኩ ንኽ ንቲባ ዓንዱንኪኤል ነሆ ። ራነ ወዲ ሓሳማ ነበይተሊፅ ምስኣም ተኣ ሊሩ ነገዱ ። ሓሳማ በዚ ተቐደሙ ምስ ሰዓብቱ ዓዲ ሰቂቕ ንሮራ ቤ ት ንብሩ ተስዱ ። ቤት ንብሩ ብጽቡቕ ተቐቢሉም ኣብ ማኣከፅ ኣስ ፊሩዎም ። ህይወቅመን ጥሪትምን ንኽይጠፍኽ ዱማ ብርቱዕ ሓለ ዋ ገበሩሉም ። ነነነታት ኣሕዚኑዎ ሓሳማ እዚ ዝከዕብ ማጥመጊ ገ መመ ፡-

ጸግበት ማሚ የመተ ወዕቅቤስ ወሰት ኣጽበረት
ምስፅሳ ብጋይት ዱምሪት ዲባ ወሓጸረት
ምስፅሳ ኣራባት መሸን ትበ መዓኽሰት

ሶጸት ባርካ ካርመትታ ከምና ነገት ወትባሓረት
ወዱ ሰብ ወዱ ሰብ ወዴካ ቤት ገብሩ ቈወርት
ኣሰና ወዴው ዱብ ምግብ ከዔሪው ዱብሳ ቈፈርት
ሕና ዩሓንስቱ መምባና ስልጣን ሰመገባ ሰሐጠነት
ወሰዴ ሃከት ዱብ ብኣሳ ሳማ ኣብሑር ሳፈርት
ገርሂት ኵሉም ሓሩሳ ትፎር ጎበ ከዴሓረት
ኣብ መሳራት ዔሪታ ኣገዳ ጠርገት መሰሓሰት
ኣት ኣካና ወጸናሀ ኣግሰ ራካ ክምሰከሰ ነገሰት

ጽሕሪ ገሰ ኣዋርሕ እዛዝ ነኣስቱቱ ዓዱም ክምሰሱ ፈቐዱሎም። ሓሳማ ኣዉነ ተዓሪቑ ዓዱ ኣተወ። ሓሳማ ከርስትያነ ጸሎተኛ ስለ ዝነበረ ንሓዱ ምሽት ቡንነ ዖሙቩተ ቆሎነ እናበሰዐ ኣርባዓ መዓልታት ኣብ ዱብረሲና ድሕሪ ምጸሙ ፋሲካ ምስ ስዊርኡ ይሙዕፉ ነበረ። ንዊኻ ዝሕግዝ ነዝተባ ኣሰ ዝዓርጭ ንዝሰኣነ ዘሰቱሕ ስለ ዝነበረ ሓዱ ዘመነ ጥሜት ኮይኑ ብዙሕ ኣኽሊ ንህዝቢ ኣስቶሐ'ሞ ቀውዒ ኮይኑ ኣቶም ዓዱ ኣኽሊ ስለ ዝረኸቡ መሓመድ ወዱ ሰቓሕኩም ፎዴዮ ክብሰ።ም ኣንተበሰ።: ካይት ብሰ።ም ኢሉ ገንሐ።

ቀሺ ብዴልን: ሓበድን ወዱ ሸኽን: ግርማ መነሳዕ ዝቕንጠጥ ቩመኛኦም ኣብ ኣነዳ ገመፊ ዝሓዱርሱ ጊዜ (ኣንተ መስለሰመ ማለኑ ኢዮ) ኢዮ ኣናበሱ ተነብዮም ነበሩ። ሸኽ መሓ መዴ ዝበሃፊ መገፊ ሳዊ ኣስሳማይ በዓፊ ኣምበረሚ ወረ ሓሳማ ሰሚው ካመለፊሞ ለሰ ዝዴሰየ ዘረባ ኣሎ።ኒ ምዳኝ ኢሉ ሰኣኸሱ። ሓሳማ ዱማ መሰነይታኡ ሰኒዙ ካዔ። ወነበርካ ኣብ መገግለተ ሰማይ ተነቢሩ ይጽበየካ ኣሰ።። ክት ረኸቦ ኣትኽኣሰ ግን ኣነተ መስሰምካ ጥራይ ኢዩ: ዝጸዋዕኩኻ ካኣ ኣ ዚ ገኽነግረካ ኢሰ እየ በሎ። ኣነተኽነ ነዊሕ ዓመታት ይጓበር ቀሺ ወዲ ብዴፊ ካሀን መነሳዕን: ሓበድን ወዱ ሸኽ ዓቢይ ኣስሳማይ መራሕ ሃይ ማኖትን: ንጭዋ መነሳዕ ምምስሳም ካመዝጐዱኡ በብጊዜኡ ተነቢየም እሰ ዝነበሩ ህዝቢ ነዚ ኣሚኑ ጭዋ "ኣንተ መስሰመ ትግረ (ማኣከሳይ ዓሌት) ይኹን ጭዉነቱ ይገፈፎ ዝብፊ ሕጊ ሓጊጎም ነበሩ። ሓሳማ ከኣ ኣየ ናይ መገገዱ ካመዝመርኡ ጠፎኡ። ሃይማኖት ክርስትና ናይ ኣቦኡ እሰ ዘ ነበረ ዔኻ ኢየ ተቕቢሉዎ ዝነበረ ኣምበር ምስጢሩ ፊሊጡ ኣይነበረን። ስ ሰዚ ኣብ ሞነን ኽፊቲኡ ሃይማኖታቱ ዘሎ ፎሰፊይ ክፈልጥ ኣይኽኣለን። ዝ ኽነ ኽይኑ ብዙሕ ኣቦን እሰ ዝነበረ ኧቲ ዝግድሽ መንግስተ ሰማያቱ ንምርካብ ኢዩ ዝነበረ። ምኽሪ ናይ ሸኽ መሓመድ ዝበሰጸ ኽይኑ እሰ ኧተሰም ፱ መእሰመ። ብጭቱ ኧዉን ኽምእሰሙ ለሰ ዝዴሰዩ ነቲ ሸኽ ሓተቱ ዎ ኣሞ ብዛዕባኻትኩም ዝኸኹዎ እሰ ዘይብለይ ሓሳፍነት ኽወስዱ

ኣይኽኽሰን ኽየ በሎም።

ዓዱ ንምምእሳም ናይ ሓሳማ ምስ ሰምዑ ሓዘኑ: ትግረ ንኽብ ልዎ ግን ኣይዴፈሩን: ከምዝ ዝሞተ ቈጺሮም ከኣ እርዓተ ቀብሪ ኣዴሰው ኧሞ ኣብ ኣዴባይ ዱንኒን ተኽሱ። በሩቱ ኣንእቲ ኣፍራስ ተወጢሓን ኧናጋሰባ ኣልቀሳ:ኣብ ጐሪ ቤት ዓዴታት እሰ ኧተእዉየ ቀባሮ መጹ። ኣብ ሃይማኖቱ ክምሰስ ሂዝቢ ሰመሮ: ግን ሓንሳኽ ቆሪጹ እሰ ዝኣተዎ ኣቕ በእም። ነዚ ኹሉ ኧተመልከተ ሰብእይ በዓፊ ሰምሃር: ንዓዱ ክገመ ሰስ: ኣብ ዓይሰት ክሰግዱ እሰ ዝጸንሑም ምስእም ተሓሞኑ ሰገዱ። ናይ ጸሎት መሪሒ ወዲ ወዱ ን ሓበድን መጽሸኽ ኧቲ ኣብ ሳዕሊተ ጠቕሱ ዘሎ ብዛዕባ ምስሰምና ጭዋ መነሳዕ ኧተነበየ ነበረ። ሰናት ምስ መጽኡ: ነቲ ጋሻ ወረ ክህቦም ሓተቱዎ። ን ኡኽን ሓሳማ ወዲ ሕሻፊ መስሊሙ ምስ ቦሎም ኧቲ መራሕኡ ጸሎት ሰንቢዱ "ኣሳህ" በሰ። ኧቶም ሰባት ገሪሙዎም ኧነታይ ኮይኑ ኢዮ ክገዲ ዝሕጐስ ዝስም ብፎ ኢሎም ኧነታይ ኑንነ ቦፉዎ። ንኡኽን ዝገበሮ ኣሕፊሩዎ ዴጣ ን ኢየ በሎም። ሕቶታት ምስ ኣብዝሑሉ ፎማ "ኣቦ ሓጎይ: ጭዋ መ ነሳዕ ኧንተኣስሰሙ ይዴሃሉ: ግርምኣምን ቢኽቶምን ኧዉን ይጠፍኧ ይብፅ እሰ ዝነበረ ንፅኦም ጉህየሎም እየ ዝሰንበፎኩ በሎም"።

እዛዝ ንወዱ መሓሙድ ጓፅ ዓፎ ትማርዓም ቤት ኣስገዲ ኣሕጽ ዩ እሰ ዝነበረ: ናይብ ቦተ ኧዛዝ ዓባኞ ኢሉ ጸሪቶዎ ዝነበረ ተቕይሙ ሕኒኡ ንኽራዲ: ነቲ ኣቦ ጓፅ "ጓፅን ነበር ጓፅ ነብይ ፋጥና እዩ ኽማ ኧሞ ኣብ ኽርስቲያን ክትኣቱ የብሳን: ንወዱ ሸኽ ሳባ ገዝማ ኽኣ ን ዓይ" በሎ። ንኡ ግን "መኧክቱይ (ኒዳነይ) ኣይጠፍምን" ኢሉ ስሳዝ ኣበዮ ኣሲሩ ኣብ ሕርጊን ሓዘ። ንኡ ብምስጢር ገኧዛዝ መርዓ ወሬሩ ጓሉ ክወስዱ ሰኣኽሉ። መነሳዕ:ኑሉ ናይ ናይብ ምስጢር ንጸቢቅም እሰ ዝፈሰጡዎ ተዓጢቕም ነዱ። ናይብን ወዱ ሸኽን ንኧዛዝ ቀቲ ሉም መርዓት ኽወስዱ መጹ። ጽሩይ ተኺላይ መሪጸም ነኣ ተሓ ቢኡም ብምኑ ኧስ ንኧዛዝ ኣብ ዴስ ነዋ ኢሉ ኧነነሱ ለሰፃ መግ ኧዎ። መነሳዕ ኽዋግኡ ተንስኡ: ጥቕ ኡም ዝጸንሑ ዓዱ ተኽሰስ ኧ ዉን ናኣሕግዙዎም ስዓቡ። ናይብን ወዲ ሸኽን ሃዲሞም ምስ ነዱ ኑሉም ናብ ዴስ ተመልሱ። ኣብ ዴስ ኧነነሱዉ ኧዛዝ ኹመኛ ዓዱ ተኽሰስ ቤት ኣስገዱ ትብዓት መነሳዕ ገሪሙዎ ኣብቲ ዝቕለስ ኧዛ ዝ ቀሪቡ ኧቲ ወዲ ዝበሎ ለሚሪፅ ነገዱ ሓተቶ። ንኡ ድማ ኧ ንታይ በለ ወዱ ቈሚፉ በሎ።

ዓዱ ዘርኢት ወዴ ነልብ ትብቀለ ወትትሳመር
ኧት መጋሲታ ጸንሓት ኧማሳ ኑቡብ ዓሪር

ዓፄ ዘርኢት ወፅ ክፉብ ንጋራታታ ሰምዓታ
በኣሰት ፍብሳ መርዓታ ንኸሽ ሓዲስ ኣብ ጥድቃ
በኣሰት ፍብሳ መቓሎሀ ሓራስ ብኸታ ወግር ጂ
በኣሰነ ፍብሳ ንጋረት ሰንግብር ጸሊም ዘብጣ
በኣሰነ ፍብሳ ንማታ ኣግፊ ፍያኣት ወሕታ
በኣሰት ፍብሳ ዋጦታ ራፈዓት እንታ ኣት ሕብጣ .... እናለለ ገጢሙ ኢሉ መሰሰሉ ::ንሱ ክኣ ጽቡቕ ገጠመ በሎ:: ድሕሪኡ መን ሰዕ መርዓቻም ሒዞም ንዓጹም ተመፊሶ:: ኣዛዝ ፍሕሪ ገሰ ዓመት ዝወሰዱ በታ ቀለሲ ዝተሳዕሰ እቓይ ምክንያት ሞተ:: ድሕሪ መርዓ ቀቢጹ ናይብ ነቲ ኣቦ ጓሰ ፈቲሑ ሰዲጹ ::ንዓጹ ክኣ ብጹሓን ተመፊሰ::

ጹረያት ውቤ ካብ ገሰብ ክብቲ መንሳዕ ዘሚቲ ሰብ ኣኒሩ ንክረ ን ገጹ ንክክይድ ኣብ ኣይባባ ምስ ብጽሐ ::ነቕም ዝኣሰሮም ሰነባት ፍረ ክብ ሰም ቆሪጹ መሰለም:: ክምዝ ብምግባሩ ዘይሰፍጠነ ጨካን በዓሰን ም ኟኑ ንፍሰጠ:: ኣብ ሰንሒት'ውን ብዙሓት ካብ ዓሌት ብክን ቀተሰን ክብ ቕም'ውን ዘመተን :: ኧቲ ጅግና ሃኪን ወዲ መዲን ሹመኛ ዓድ ዘማት ሸው ሞተ:: ውቤ ካብኡ ሓሊፉ ሓፍሓፍ ዘመተ ::ኣብ'ዚ ድማ ዝኽፍኣ ጭካኔ ኣርኣየ ብዙኣ ሰብ ቀተሰን ኩሰን ነክቲ ምሰጭ ንቢኡ ወሰዱን:: እዙዝን ቶፊናይን ::ብጅግንነቶም እተፈለጡ ጹቕ በየዂ ንብ'ዚ ሞቱ ::

ክንቲባ ብኸምነትኑ ተድሮስ ::ኸምብዛ ገኒኑ ጉሊቤት ህዝቢ እናዘ መተ ኣሸገረ:: ንዓጹ ድማ ብዙሓት ጸባኣቲ ፈጠሰ:: ነጋስን ተለፋንኪ ኣፊን ዝበሳኡ ዓበይቲ ዓጺ ንዕኡ ንውዲቕም ሓጺኣም ሹመኑ ሓጺ ኣም መስሰለ ሹመት ክወስዱ ተሰማሚዖም ኣውዒቑዎ ::ነጋሪ ተ ኾመ ተለፋንኪኤስ በዓፊ መስሰለ ነነ:: ክንቲባ ብኸምነት ምስ ለዓብ ቱ ንዓጽ ትማርዓም ኦዲኑ ነዉ :: ኣብኡ ምስ ነቑኦ "ካብ ኣብ ለዲ ት ዘሰ ሹመኖ ህበይ ንብ ዓዱ ይበልጽ " ኢሉ ኣብ ሹመቱ ክምለስ ሓይሲ ክህቡዎ ንዓጽ ትማርዓም ሓተተ:: ኣንጻር መንሳዕ ኣይንሕግዝ ን ኢሉም ኣበዩዎ:: ንሓፍሓፍ ነገይዱ ካብ ቤት ታዉቕ ሓይሲ ሒዙ ናብ ሹመቱ ተመፊሰ :: ድሕሪኡ'ውን ኣንጻር ጉሪቤት ህዝቢ ዉግኣ ኣየቋረጸን::

ክፍተ መንሳዕ ኣሕዋት ብምኟናም ነንሓጽሕጹም ነይዋ ኡ ውዕፍ ነበሮም:: ክንቲባ ብኸምነት ግን ነዚ ንይፊሰ ክብቲ ማሕሙዱ ኣዛዝ ዘሚቱ ኣብ ገሰብ መቐሰን:: እዘን ክብቲ ምሰሰን ገንዘብ ሰብ ምዝማች ንዒሕራዩ ዘጣዕስ ኢዮ ኣናበሰ ሓሳማ መኸ ሮ ኣንተኽነ ግን ፊጺሙ ኣይሰምዓን:: ዝገዲዱ ድማ ክብቲ ቤት ኣ ሻሓቃን ኣብ ግዜ ጽድዓ ካብ ባሕሪ ንዓጹ ክንትዋ እንክሎዋ ኣብ

ሮቢት ክዘምተን መጹበ:: ቤት ኣሻሓቃን ዱም ኣሕዋት ክፈስክ ኣይጹሶቦን:: ስሰ'ዚ ክነ ኣይጭክነሱን ይክወን ብማሰት ንራግ ወዲ ሓብቱ ነተን ክብቲ ሒ ዘወን ንዓጹ ክኽይድ ወሰኑ:: ክንቲባ ብኸምነት ነዚ ምስ ፈሰጠ ::ወዲ'ዛ ርግምቲ ውሪሩዋ ኢሉ ኣዘዘ:: ኣዚ ምስተስምዐ መሓመድ ሓሳማ ሰዓብ ቱ ሒዙ መጸ ::ቤት ኣብርሀ ክብቲ ዘሚቖም ብገርገር ኣቢሎም ክዱ:: ተኽሰገዮርጊስ ካብ ዓሌት ዘዉፍ ኣርኪቡ ሓጺ ሰብነይ ካብቖም ጭፎራ ቀተሰ:: መሓመድን ራግን ጹቂ ሓሰማ ድማ እርክቡዎም:: መሓመድ ሓሳማ:መጺኤስኹ ኣም ሰብኣይ ኣንተሎኩም ይግጠም በሎም:: መሓ መድ ጉጉይ ዝተባህሰ ውሩይ ቂግና ኣነ ኣሎኹ ኢሉ ምስተቖበሎ ጸመ ዱ:: ብነፅዎን ገሰብን (ሳቢይ ዋፅታ) መክቱ:: ሚዛናም ማዕረ ነበር::መ ዲ ሓሳማ ንመግኣስቱ ዝሓሰቦ ብነፅፋ ነዉሒ ጐመዱ:: ምክክቱ ድ ማ ክሳብ ራመሚ ይርእ'ሎ:: ራግ ካብ ሩሑቕ ኮሩና ወርዊሩ ንወዲ ጉጉይ ጉንዲ ኣዝዙ ስለ ዝዘበጦ ሞቱ:: ጸኒ ሩሑ ሓሳማ ኣርክበ'ሞ ብ ሞት ወዲ ጉጉይ ሒዚኑ "ኣዚዱ ይሓይኽ መሓመድ"ኣናበሰ ኣፍቀሱ ነቲ ሬሳ ብሓዲስ ዓሰባ ክዲኑ ቀሰብ ቀባሮ ክፅተ ሳም ኣኒሩ ::ንቤት ኣብርሀ ሬሳኹም ቕበሩ ኢሉ ምስ ሰቡ ነገዱ:: ክብቱ ብምሉእነ ተመስ ሰ::

ኣሉሳ ንብ ሓማሰን ሰፊሩ ነቐም ዱሞዝ ዘይነበሮም:ካብ ስርቅን ዘመቱን ዝነበረ ቀለቦም:ሰራዊቱ በብረዛኡ ወራር ኣናሰኣኽ ሰብ ይቕ ኑፍ ዓጽታት የንድኽ ክብቲ ይዘምት ነበር:: ብዘመኑ ብዙሕ ሰብን ጥሪት ን ጠፍኣ:: ሰብ ናይ ህይወቱን ጥሪቱን ዉሕስና ምስ ሰኣነ ንኽቹሕን ክብ ፍ ናብ ግብጺ ኣናተጸግዐ ሃይማኖት ምስ ክብምና ክንቕበል ግጽን ኮኖ:: ብኢትዮጵያዉያን ጥሪት ድኽ ምዝማት ኹግንነት ኢዩ ዝቕጸር፣ስለ'ዚ ን ብ ኢትዮጵያ ነነ ኣብ ኤርትራ ጥሪት ድኽ ምዝራዕ ንገባሬኡ ዘዙርዕ ልማዱ ነይሩ:: ዱበብ ዝበሳፅ ጨካን ኢትዮጵያዊ ብዙሕ ጭፍራ ሒዙ ንኤርትራ መጺኡ ብሳንዱበት ካብ ሩባ ሳባ ንነብቲ መንሳዕ ዘመተን:: ብዙሕ ሰብ'ውን ቀተሰ:: ክንቲባ ብኸምነት "ክርስትና ናይ ጨካናት መ ሳጽንቲ ኢትዮጵያ ሃይማኖት ካብ ኖነት ምስልምና ይሓይሽ"ኢሉ መስለ መ::

መንሳዕ ብዱሞ ክራሲ ዝምርሑ ህዝቢ ስለ ዝነበሩ መኹመርታ ብህዝቢ ዝተመርጹ ኾማግሶ የመሳፍርቐም ነበሩ:: ዱሳር ግን ኧቶ ምኾማግሰ ካብ መንጎ ኣም መራሒ ምምራጽ ኹመሩ :: መዓርጉ ድማ ጸዶኹም:ክንቲባ እናተባህሰ ለለስተ ጊዜ ተሰመጠ:: ንሱ ምስጭቃ ታትን ብዓዱ ኣተመርጹ ኾማግሰን ኮዬኑ የመሳፍር ነበር:: ዒቢይ ኾ ግር ክርክብ ኧንክሎ ግን ነቲ ጉዓይ ዝከታተሉ ካብ ነፍሲ ወክፍ ኣ

እንዳ ብእተመርጹ መነኮቱ ናይ ህዝቢ ባይቶ ይቕመም። ክሳብቲ ሽ
ግር እቲ ዝዋታሕ ነገኻ ኣብ ስራሕ ይጸንሕ።[26]

ኣቐዲሙ ነገሮዝተገልጸ ናይብን መሳፍንቲ ኢትዮጵያን ንህዝቢ መ
ንሳዕ ነገብርዎ ጸዓሩ። ብትብዓት ስለ ዝመነቶም ግን ኣይነኻኹዎን።
ራእሲ ሚነኤል ስሑል እዩ ተባሂኡ ዝግመቶ ኢትዮጵያዊ መስፍን ን
ርብዓ ነብቲ ግብሪ ክህቡዎ ሓተተ። ነገሮዘይ ህብዎ ስለ ዝፈለጠ ግን
ኣብ ነገሬኻን በቕሊ ናይ ኣቢብ ወዱ ባይራይ ሃቡኒ በለ። መንሳዕ ተማ
ኪሮም ሰሚ እንተሃብናዮ ንዓመት እወን ገብሊ ክብለና ኢዩ እኹም
ነገሽዎ። "ሀይገት ምን መትሰማዓ መዘማታ" ኢኹም ወሰኑ። ስሑ
ል እዚ ምስ ሰምዐ ወሪሮም። ዕሕሪ ውግኣ ነገሬይ ሰብ ነገሮዝዋሞ
ተዎ ምእንቲ ክፈልጥ ወተሃዲሩ ብቐጽሮም መጠን ኣብ ሓዲ ነገዉ
ሒ ጸጸር (ወይ ንእሽቶ እምነ) ነገንብሩ ኣዘዘ'ሞ ኩሎም ምለ ንቕመጡ
ኣብ ጩሳሀራት ለዚረ። መንሳዕ ንቕዲሞም ገኹሎም ቆፈሮትን ኣን
ስትን ዕኹማትን ኣብ እምባታት ሓብኡዎም። ነብቲ ኣብ መዲ በይ
ነን ራሕሪሓመን ነገኻ ተሓብኡ። ነተን ነገብቲ ኩሰን መሰዱመን። ህር
ቶን ለሰ ዘጥቅፃም ነገኻ ገኽዘምቶ ኣብቲ ዓዲታት ፈሕ በሉ። መን
ሳዕ መጺኦም ነቲ ሰፈር ንቃጻሉዎ። ፈሕ ኢኹም ዝነበሩ ወተሃዲሩት
ነበይተንነቡ ነሎዉ ኣብ ዘገዝነበሩዎ ወሪሮም ብዙሓት ቀተሉሎም። ስ
ሑፊ ነተን ዝዘመተን ነብቲ ሓዲጉ ሃዲሙዝዉ።[27] ነገምሰለ እን ነገሎ
ሳኽነሩ ኣብቲ ነዘሒ እኽማት ነገፍማለ ኣዘዘ ብዙሕ ነገኻ ኣብቲ
ነገዉሪ ተረፊ። ነገምዞኡ ነገንዲይ ነገምዝኽሰፈ ፊናጠ። እቲ ዝተ
ኽመየ ንንኽቶ ኣእማን ክሳብ ሕጁ ኣብኡ ይርከብ።

መንሳዕ ምለኩሉ ቃቕርን ስኒን ክህልዎም ይጽዕሩ ነገር ይጸፍ
ኡ ነእተተገዱ ግን ብቕሬጽነት ይዋግኡ። ብኣተሓሳስባእም ናይ ሓዲ
ስብ ዕሳማ "ትዕግስትን ፊግስን ጅግንነትን" ክኽውን ኣለዎ ይብሉ።
ዋጋ ወዲ ሰብ ይፈልጡ ነሰብ ብግብሩ እምበር ብቁጽሩ ኣይግመት
ዎን። ብዝሒ ቁጽሪ ብእታችም ዋጋ የብሉን ስለዚ ኽን "ብዙሕ ክሰሕ"
ይብሉ ብኻፍኻ ኣዘራርባ ዝሓበሩ ቆራጻት ኣብ ብዙሓት ዘይለማምዑ ይ
በሉ ማለት ኢዩ።

ስሑፊ ብቤት ኣበዛ ተጸዊዑ ኣፉኣይ ጊዜ ነመንሳዕ ክወርር መጺኡ
ኣብ ገብሩ ገበና ለዚረ። ዱቂ ዑጭባዝ ኣብ ለፈሩ ሜክ ለኣኹሉ እሞ መነ
ኢኻ እነታይኽ ክትገብር መጺእካ ኢኹም ሓተቶዎ። ንዓኹም ክዘምት

[26] ካርል ጉስታቭ ሩዒን - ኣፉኤ መንሳዕ - ዳግም መቶትሕ መዓዱታት - ገጽ ደ9
[27] ዝተጠቅስ መጽሓፍ - ገጽ 28-29

ኢኹ መለሽኡም። ንልዓና ዱኻ እንታይ ኣሎና ዕኽኻት ኢና ነገሬት ኣበዛ ግዳ
ዘይትዘምት ዲቕ ዝበሉ ሃብታማት በሉዎ። ምሒለኩም እንዳዩ ምስ በ
ሉም ፈዉሲ ማሕሳ ንሕና ንነሳሪካ ብየማናይ ጐድኻ ዱቄኣሞ ብዓ
ገማይ ጐድናኻ ምስ ተንሳእካ ኽዕ ማሕሳ ንይጐድንካን'ዩ በሉዎ። ንሱ
ነገን ነገሞታ ዝመኽሩዎ ብየማናይ ጐድኡ ዱቂሱ ብጸጋጣዩ ተንስኤ'ሞ
ንሬት ኣበዛ ብገርሀዎም ነገሰዉ መሪሩ ነገብቶም ዘሚቱ ነገዱ። ንዕዑ
"ኣግፋ መፅሳይካ ሰተሓዋሩ ሕዋሪት ናሰእካ ተኣተ ዱባ" ተባህሰ።

ምስ ዓዱ ትማርዓምን ስምሳሪን እውን ብለንኪ መሬት ኽዕብ ተ
ባኢሰም ይዋግኡ ነበሩ። መንሳዕ ተኽሰኹሎም ኣትረፋዋ፡ ብመሬ
ቆም ለሰ ዝኽርዑ ኾነ

ዉሳድ ሳይገት ዝሳሳ
ዉሳድ ኽዕብ በዲሳ
ዉሳድ ክፍኣ ሰኣክሳ
ዉሳድ ነገፍኣ ሰኣጋሳ ..... ኢኹም ይዲርቆ።

ኣብ ኢትዮጵያ ብዙሕ ዓመታት ዝተቕመጠ ናይ ማሕበር ኢየሱሳው
ያን ነገህን ብመበፈ ዓሰርተዉ ሽዉዓት ነብዮ ሰብ ዘመን ንኡርትፁ በጺሑ
ብዝተመፅነገቶ ዝሳቦ ወረ፡-

"እንጋንኒን መንሳዕን፡ ንቀይሕ ባሕሪ ኣብ ዘርኢ ዱጉዓ ዝቕመጡ
ነገፅተ ነገርስቲያን ናዓ ህዝቢ ኣለው። ኣብ ዓለም ፈሕ ኢኹም ንና
ጽነቃም ብቕራጽነት ነገሞዝነገሳኽሱ ኣይሁዱ፡ ኽዘዎ ነገፅተ ዓሌታት
ንዉን ናጽነትም ሓፅዮም ዝነብሩ ኣብ ግዝኣት ትግራይ ናዓኢየም"[28]
ይብፅ።

መንሳዕ "ኣምረካ ቀብረካ" ይብሉ፡ ዝፈልጠካ ኣብ ገዜ ኽግርካ ይረድ
ኣካ ማለት ኢዩ። ስለዚ ብመዉስቦን ብሞትሕግፃዝን ምስ ነገፅኣ ህዝቢ ነ
ሓብሩ ይፈትዉ። ሓዲ እንግሊዛዊ ጸሓፊ "I SHALL NEVER HATE MAN I
KNOW" ዝበሎ ምለ ሓሳብ መንሳዕ ባርም ይለማማዕ።

እዱተኛ ንዝምፅነገት እገባብ ፎቡይ ሕገ ኣለዎም። ዝዕቁብ ዘበለ
ኩሉ "ጋሻይ ጻዕዲ ሻንፋ" ይበሃል። ንሓዲ ዓመት፡ ሓሳፎንን ናይ ህይወቱን
ጥሪቱን ምሱኣ ህዝቢ ኢዩ። ዓመት ምስ መፅኣ ግን ናይ መንሳዕ ዜማነ
ት ተቕቢኡ ዝቕመጥ እንተኾነ ወይ ነገኻ ሳገር ነገለቕኹ ዝዲሉ እንተኾነ
ይሕተት። ምቕማጥ እንተመረጸ ነገብ ዲቀባት ሓዲ መሬጽን ተኽተፈ (ተ
ዓቕብ) ይብሉዎ። ነገብኡ ትግሪ ናይቲ ገመሪጽ ሰብነይ ይኽውን፡ ዘኽፈዮ
ሓገዝ ነገኻ ነገብኡ ይርኽብ። ኣብ ዓዱን ባሕርን ዝሕረስ መሬት ይህቦ። ኽ

[28] PROPAGAND FIDE ANNALS ROMA 1902 - P. 12

ካ ኣንተ-ኽይኑ ማለት ጥሪት ዝበሃል ዘይብሉ ኦዲተኛ ኣንተ-ኽይኑ ክሳብ ነፍሱ ዝኽእል ቀለብን ዝሓርሱ ኣብዑርን ካብቲ ሓሳደንት ዝወሰዱሉ ይው ሃቦ። ንሱ'ውን ብዘለዎ ክእለት ይሕግዝ። ትግርኛ ምዂት ንኽርእኽን ፋሲካ ፋሲካ ፀ እሙ ለንቲ ጠለሚ ንዘዕቅቦ ይህብ። ዝተቓበለ ሃብቲ መው ኣቲ ዘዕቁበ ኣንተ-ዂኽየ ዘርኢ ሓገዝ የወፍየሉ። እቲ ዓመት ዝተ ቓበለ ለኦዲተኛ ድሕሪ ዓመት ምዕቓቡ ዲዲ ኣለትቅ እንተበለ ግን ኣብ ውሽጢ ግዝኣት መንሳዕ ኣንነስኡ ጉዱንት ነብይርክብ፡ ፕሮፕኛ ሰብ ካ ዘዙ ክሳዕት ዱብ ናይታ ዝዱለያ ዓዲ የፋንዉዎ።[29]

"ለዘመተ ት ሃይገኝ ቶኣተ" እወን ይበሃል። ዝተዘምታ ጥሪት ወይ ካ ብ ጽሳኢ ዝሃዱመ ሰብ ሃይገኝ (መንሳዕ) ምስ ንተወ ዋሕስ ተኪሉም ማለት ኢዩ። ካብቓም ሃይገኝ ንኑዮም ዝተዓቕቡ ዝዝከሩ፡ ሓሳማ ወ ዲ ጸጋማይ በን ኣለገዱ ንሓዉ ባሕር ነጋሲ ኣዛዝ ፕሮኖ ሓባብ ቀተሉ ሃዲጦሙ ምስ ሰዓብቱን ብዙሓት ከብቱን ንሃይገኝ ኣተወ። ተቕቢሎም ዘጹሲ ሓሰዋ መዱቡሉ። ከብቱ ብዙሓት ስለ ዝነበራ ቦታ ምኽካል ኣብ ዮም ዂሕሪ ዓመት ንዓዱ ተመልሰ። ወዲ ባሕሪ ነጋሲ እዛዝ ኣዘንረው ኣቑተሉ። ናይብ ሓሰን ምስ ቱርኪ ተባኢሉ ናብ ሃይገኝ ተዓቕበ። ቱርኪ ሰሚናም ኣብ ፕመቱ ክሳብ ዝመልሱዎ ኣብኡ ጸንሐ።[30]

ከንቲባ ፎውሮ ፕመኛ ሓባብ ጠኻን ከይኑ ዓዲ ጸሲእምዎ ስለ ዝሰዓረ ዎ ናብ ሃይገኝ ተሰዱዱ። ዂሕሪ ዓመት፡ ዝቕመጥ ኣንተ-ኽይኑ ዘይቀቦ ወ ዲባት ክመርጽ ተሓተተ። ንሱ ዂማ ኣነ ፕመኛ እየ ቆሉዩ ርእዩት ክግ ብርሰይ ይግባኣ በለ። ሕረ ንኹሉ ሓዱ ኢዩ ኣይሐወጥን ምስ በሉዎ ጉ ህዩ ዲስ ምእንቲ ከብይብሎም ኢሉ፡ነቲ ካብ ኩሎም ዝዱኽየ ወዲባ ት መረጸ። ዕዱሉ ክሲኡዎ ዂኻ ኹይኑ'ምበር ንሱ'ዉን ወዲባት'ዩ ዱቡቕ ገበርካ በሉዎ። ሓባብ ፕመኛእም ተዋሪዱ ምርእዮም ኣገሠዩዎም ንኽ ንቲባ ቈውሯ ተሳሪቱም ናብ ፕመቱ መሰሉዎ። ራእሲ ወልዱሚካኤል ምስ ተኣለረ መኰንን ወዱ ኣብ ሃይገኝ ተዓቕበ። ጽቡቕ፡ጉበዝ ባርኔ ነበሮ። ከንቲባ ብእምነት ፕመኛ መንሳዕ እውን ሓገቲ እኽልቲ ጽብቕ ቲ ባርኔ ለሰ ዝነበረት ካብኣዛም ክፍተ ዝዉሰዱ ቆልዑት ምሩጻት ክኾኑ ይኽእሉ ኢየም ብዝብልን ሓሳብ ንመኰንን "ፍቃድካ እንተኾይኑስ እዚ ባርኔኻ ምእኻ ባርኔይ ክዋስቡ" ኢሉ ሓተቶ። መኰንን ኦሰ ዝኣበየ ዓዲ ክሰቕቕ ብክንቲባ ብእምነት ተሓተተ። ንሱ ክእ ዓዲ ሰቕቕ ብክንቲባ ብእምነት ተሓተተ። ንሱ ክእ ዓዲ ሰቕቕ ካ። ብዙሓት ካልኦት'ውን ንብ ሃይገኝ ተዓቂቦም ናይ ህይወትን

[29] ካርል ንስታብ ሩዱን - ክልኤ መንሳዕ - ዂማም ወፍትሕ ወዓዱታት -7ጽ 13

[30] IL COMMISSARIATO REGIONALE DI MASSAWA - ASMAR-1911 P. 140

ጥሪትን ሓሰዋ ተገይሩሎም ኢዮ።

ሓጺ ዘመን ዕሪት ሕኻስ ብዙሕ እክሊ ለሰ ዝርክብ ጊዜ ዓዲ ንኽእትዎ ነዊሕ ጊዜ ንድሰዮ። ጊዜ ባሕሪ በጺሑ ህዝቢ ንባሕሪ ክወርዱ እንተዱሰየ ሹመ ኖ ክንቲባ ዳይር እኽሊ ዕሪት ክይንተመ ህዝቢ ንባሕሪ ክወርዱ ክፈክሰ። ናሽ ሕ ተድሮስ "ኢትለበክ ሓበሳኒ ኢትሳግም እብሉ" ኢሉ ኣቀድ ንፍሪሁ ምስለ ዓብቱ ንባሕሪ ክወርዱ ነቑለ። ክንቲባ ዳይር ክኻ ወድ ንበልቲ ዝበሃል ሽሁ ዝ ሳሽሩ ወሪበሳ ካብ ዓሌት በለዉ ጸዊው ኣዝመቶ። ዓሽክር ወዲ ኣበልቲ ን ናሺሕ ቀቲሉም ክብቲ ዘሚችም ብዓዲ ፕማ ኣቢሉም ክሓልፉ እንነክሉ ው፡ዓዲ ፕማ ክኻ ክብቲ መንሳዕ ተዘሚተን እናረእናን እናሰማዕናን ብ መሬትና ኣይነሕፍዎን ኢሉም ዓረቕም ክሳብ መንሳዕ ዘርክቡ ኣጽንሕ ዎም። ዓጽ ዜንን ዓሱስን ግምሆትን ዓይለትን ንመንሳዕ ክነሕግዙ መጹ። መ ንሳዕ ምሸት ለሰ ዘርክቡ ለይቲ ንክይዋግኡ ምስ ወዲ ኣበልቲ ወዕሰ ኣችዮ ም ኣብ ሩባ ኣባናጽ ማዕዱ ንማዕዱ ሓዱሩ። ሓዱ ሽሃይ ዓሽነር ወዲ ኣበ ልቲ ለም ክሳዘብእንነክሉ ሓዱ ባርኔ መንሳዕ ርእይዎ "ንሕና ዱምና ሓዱር ና እንነክሉና ስ ንሱ ጸባ ኣሓና ሓሊቡ ክስቲ ኢሉ ብክሩናት ዘቅዘቑ። ዓጽ ዜን ብለይቲ ናብ'ቓም ሓገዝቲ መንሳዕ ዓሌታት ኧናዘሩ ብዘይካ ዓዱፕማ ፕካፊኦት ኑሉም "ኣዱኩም ጽባሕ ጽቡቕ መዓልቲ የወዕሰና" ኧናበሉ ኣበራጉውዎም። ለሰምንታይ ዱን ኢኹም ካ ንዓዲ ፕማ ኣዱኩም ዘይበለ ኩምዎም ኢሉም ምስ ሓተቱዎም "ዓጽ ፕማ ኩሉ ጊዜ ኣዱኩም ኧዮ ም" ኧናበሉ መለሰሉም።

ካብ'ቱም ዉሩዓት ዱጋት ዓይለት ጋናዱ ወዱ ዓምርን ዓፋ ወዱ ሙ ሳን ተኻፊሉም ነበሩ። ምዱሪ ምስ ወግሐ ዓፋ ወዱ ሙሳ በትሪ ወሲዱ ለለ እተ ጊዜ ጡዎ በለሳ፡ ሓዱ ካብ መንሳዕ ነዛ በትሪ ወርዊሩ ካብ ጸሳኢ ሓዱ ሰብንይ ኧንተሃረመ ክትዕ ወቱ ኢኹም ኧንተዘይከን ዓወት የሎን በለ። ክ ብሮም መስመር ዱማ ንምንታይ ንጠሉጠር ሃባ ብትሕዘ ንወትፃ ኢሉ ጐይዩ ንሓዱ ሽሃይ ብትሕዘ ስልዕ ስልቲ ኣበሉ። ገናዱ ወድ ዓምር ዱማ ፊርሱ ሰሪሩ ኣብ ማኧከለ ዱው ኢሉ "ሰሳም ይሓይሽ ክብቲ መ ንሳዕ ምሰሉ" በሉም፡ሓዱ ካብኣም'ኡናትለስ ዝወርወረሉ ካብ ዓምር "ኣ ና ገናዱ ወኢሉ ኣማናዱ" በለዎም ኧናበለ ፍጬ ፈረ። ዉጣኣ'ውን ተቺ መረ።

ብርተዕ ዉግኧ ተኻየዱ። ኣብቲ መቺመርታ ካብ ዓሰስ ሓገዝቲ መንሳ ዕ ሓዱ መርዓዊ ሞተ። እዚ ንሰምሃር ኣጥሓሮም ዓምር ወዱዩ ኧናበሉ ኻኣ ብቕጣ ንነት ተዋግኡ። ብወገን መንሳዕ፡ ንቓፉምን ክብሮ ምን ዱ ቲ መስመር ንበይኖም ዓለርተ ኧውቂቶ ቀተሉ። መንሳዕ ምስ ሓገዝቶም ዱማ ተዓወቱ። ክብቲ ኾኻ ኑሰን ተመልሰ። እቲ ውሩይ ቺጣና በዓሉ

ሳይሰት ሳፋ ወዲ መሰ ቁሳ ሓዱ እኳ ንይቀተለን። እንታይ ኮነን እንተበለ ፃ፡ጸገም ዱቂ መስመር ክምፅክት ጊዜ ሓሊፉ ኢሉ መለሰኝ። መንሳዕ ንሓ ገዝቶም ገለ ነብተ ነይሳሉ ተስናቢቶምዎም ክኽዱ እንነለሎው ፡ ሓገዝናዮም'ሲ ገለ ነብተ ነይሳሉና ምግዱም እንታይ ማለት ኢዩ ብዝብል ተቐይሞም፡ለ ምሃር ንመንሳዕ ክጉድኡዎም ሓለሉ። ሓዱ ፈታዊ ንመሓመድ ሓሰማ ነገሮ'ሞ ንሱ ክነ ተቐሳጢፉ ንበብሳዱም ነብተ መቂሉ ሳቦም። ከምዝ፣ ኢሉም ድማ ዱሓን።

ጹባሳት ዝበሳሉ ህዝቢ ካብ ወጁራት መጺኡም ምለ መንሳዕ ዝሰፈሩ ብርቱሳት ተዋጋእቲ ለሰ ዝነበሩ ገመንሳዕ ሓይሊ ኮኑዋ። ንብ ነተማ ነብረን እትርነብ ፅርዲ ናይ መንሳዕ መሓለለ(መሓለዊት) ነብተ ነበረች። ጌሰትን ብነ ነይኖም ጸሳኢ ብባርነ ፡ ሓልሓፊ ለሕፊ መጺኡ ነተን ንብ ጐፊጐፊ መጋርሕ ዝጓስዩ ነብተ ነይዘምት ይሕፊው ነበሩ። ዋና ነተማ መንሳዕ ጋድ ም ምህራ ነበረች። ሓዱ ምሽት ነብተ ለሰ ዝዴንጐዩ ነገቲባ ነፅፊ ለመኛ መንሳዕ ሃለዋተን ንኽፊሰጥ ፊቢኡ ስፍሩ ንበረኻ ገጹ ወጹ። ጸፅማች ለሰ ዝነበረ ጌሰት ዱብሳች ጸሳኢ መሊሉዎም ፡ ኣዝገቦም ጸኒሎም ብኩናት መግእዝ'ሞ "ዱስነበች" ኢሉ ብሓወቱ ዘሚሩ ወዱቑ። መን ዱስነበች! ጠፉእና! ኢሉም ሰንበጹ። ሌሳኡ ንብ ፊረሱ ለቑሎም ብሕቡኣ ሳጺ ኣእትዮምዎ ሃዱመ።

ብጽሕፍኡ ፡ ነብይፊሰጥና ብጌጋ ቀተፊነዮ እሎም ሰእኑ። መንዱር ወዲ ነብፊብ ሓፃፅነ ነበረ ፡ ነዞ ምጅንያት'ዚ ነጺጉ ክሳብ ሽዑ ንብ መንሳ ፅ ተራእዩ ዘይረሰጥ ጥንኔ ፊጸመ። ኩሎም ንብ ሳዲ ዝጸንሱ ዱቂ-ተባፅትዮ ዱብሳች ክጅተሉ ኣዘዘ ፡ ነብሎ ኮነ ኮነ። ነብፊተ ማናቱ ንጅ ጅተሉ ካብ ንዲኣም ነወለዱዎም ነለሎዉ መለመር ሓዉ መንዱር ለሰ ዝነዓየም ንሕዲጉ ክሳብ ሰሳም ዝሽውን ሕብእየም ኢሉ ንሰበ ይቱ ሃባ። ንጸ ማናቱ ፂቃምለተመሰሉሳ "መለመነር ምለማር ምውር ግ ባእ" እናበሉት መረቑት።

ጹብሳት ዝበዝሉ ንባርነን ሳሕፍን ፋሕ በሉ። ብጽሕፍኡም መንሳዕ ተገርዐ ፡ ነቲ ለፊሕ መሬትም ብምፍኡ ንምሓዝውን ብነ ንነ ውሉድ ቁድሮም ሸገሮም። ለሰ'ዚ ንነን ምለራጅ ሩባ ሳንሰባ ጥራይ ሒዘም ተቐመጡ። በቲ ጊዜቲ ሰንሒት ካብ ነብሳ ነቑሎም ን ባርነ ገጸም እናተጓጅዙ እንነለው ፈርሰኛ ወተሄር በኒ ሳም ለሰ ዝ ሳገፑዎም ንምለዙቑ ተመሊሰም ኑቲ መንሳዕ ዝገዱፉዎ መሬት ባ ርነን መጋርሕን ሓዙ።

ዱቂ ነንቲባ ነፍብ መለመርን መንዱርን ነዲኡም ጊፍ ሳዲ ሓፍሽ ቤት ጣዉቑ ለሰ ዝነበረች ፡ ነኮታቱም ንኽ ር እዩ ንሓፍሓፍ ነብይዱም እንነለሎው ቤት ጣዉቑ ነብቲ ሳዲ ህብቱ (መንሳዕ) ካብ ነይባባ ዘመቱወ ን። ንሰም ኢዮም ነዝሚቱምወን ብማለነት ዱማ መንሳዕ ንመንዱርን መለመርን ነሰሩዎም። ቤት ማኣለርቲ ለሰ ዘይነበርም ዱማ ንናይብ ንንዘብ ነፍሉም ነብ ቤት ማኣለርቱ ነም ዝሕዞም ገበሩ። ንነብቱም ነገ ተማቑሉ ወን።

ዱሕሪ ገለ ጊዜ ናይብ ንመንዱርን መለመርን ካብ ቤት-ማኣለርቲ ናጻ ፊነዎም። ጸሰንቱም ፡ ሳዲ ነብይንተው እነ ነለሎው ንምቕታሎም ሳ ሊቦም ንንሉም መቕረባእም ጸውዐ። በቲ ሓሰብ ዝሰማምዐ እንተ ኾይኖም ዱሓር ሕነ ነብይፊዩ ምእንቲ ምለእኩም ነብይኩም ቅፍም ን ሶም ነወግኡዎም ሓተቱ። በዚ ድማ ተሰማምዐ ፡እንተኾነ ግብሪት ዝበሳፊ ቀረባ ዘመድ ንገንዝኡ ነብይኡ ኽብ ሳይት ሉመር ተሰኻቦ "ን ነ ሳይነይ ሓሚመ ኣሎኹ ኣሞ ምሳኻትኡም ኽኽይዱ እይኽእን እ የ ለቲ ሓሳብ ግን ተሰማሚዐ ንኡኹ "በሎም። ገሳጭም ምለ ነቑሉ ገጹ ሓጺቡ ብእ ቋራኖ ቀዪሙ ንመንዱርን መለመርን ንብ ዱሳ-ወር ዕ-ስለ (ገፍገፍ) ርኪቡ ህዱመ ነብቀትሰኹም ይመጹ ንለሙ ኢኩዎ ም ንዓጹ ተመልሰ።

ሓገዝ ነብሰምኑ ናብ ሳርኪ-ርእሲ ንቦኣም ነገቲባ ንቢብ ሹም ሳጹገን ምን ነብ። ብጽቡኁ ተቐቢሉ ነብትን መሬትን ከህበኩም እንተበሎም መን ለ ነብትን መሬትን ውሒዱና ሳጽና ነገምለስ ዱሲና'ምበር "እናበኩ ኮርዮም መሊሾምሉ ነብ። ባርያኡ ፊኢኹ ተኽብተልነ እንታይ ነገምዝብኩ ሰሚዕነ ገገረኒ ኢሉ ለንኽ ። መንዱር "ድሮ ንሶና ሞይቱለ እቲ ፊታዊኡ ነገቲባ ንቢ ብ እውን ጠሊሙና ዱሓን" ነብሉ ነብሎ እቲ ባርያ ለሰ ዝሰምዓ ተመሊሱገ ነገቲባ ንቢብ ነገሮ'ሞ ጸዊው ንምለሰንም። ሳበይቲ ሳጽኹም መነ እዮም ኢሉ ምለ ሓተቶም ለምህናይ ፊቲቶ ሳንዲትን ነገሉንት ክፍጡን ነገሩም። እምበኣር ብሕቡእ ረኪብኩም ኽሳር ኩም ንነሳፍዎም አሞ ገሳጓም ዝበኩኹም ነገኒ ማገሩ እናበለ ንቱነዎም። ቅድም ምለኾ ናብ ገዛ ፍቲቶ ነብ ዱ ንዕኡ ርኪቦም ዱማ ንዛሪቡዎ ፡ ንነ ዱማ ምለኡ ነገሮእተርኽቡ ንየፍሰጡ ምለ ሓዱ ነብእ ንነብርኽቡ መሳዱም። እቲ እውን ናብ ሓዱ ሳበሳይ ለኣኽም። ብጽሕፍኡ ናብ ፍቲቶት ተመሊሰም ምለኡ ሓዱሩ። ነብ ገዛ ንንቦወዱ እውን ንጠነ ቀቆም።

ንጽባሒቱ ፡ሳብይቲ ሳዲ ንብ ባይቶ ምለ ተንነቡ ፊቲተት "ሕቪ ዱቂ ነንቲባ ነብብ መጺኡም ፡ሹመት ንይን ዱብን ፡ ምኡሪት ሂብኩም ሳጽና ነገምለስ ፍቑዱብና ፡"እናበኩ እንተ ዝሳትቶ ለ እንታይ ምበ ብኩም" እናበለ ተመነለም ። ንቑትሎም ንቑትሎም እናበኩ ሞፍ ቦኩ። እቶም ንብ ብቦም ዝነበሮም ነብተ ሳብይቲ ግን "ነመት

ካብ ዘይጸሐፍዎ ንምንታይ ዝቕተሉ ፡ተማሒሮም ሓዱም ይመሰሉ " እና በሉ ሓሳባቓም ገለጹ እሞ ባይቶ ብምሉኡ ነገኒ ለዚ ተሰማምዐ ።ፎ ሪዕቶ ጸዊዑ ንምጽኣም ። ንብ ቅርሚ ባይቶ ቀሪቦም ነገኒ ፑመትን ክ ብትን ንይገዱልን ፡ሳጹና ተመሊስና ሓምሊ ንልጋዕታ በሊዕና ክንነብ ር ንዎ ቅዱልና እናበሉ ሓተፉ ። ተፈቕዱሎም ጽማ ። ጸኒሖም ዓበይቲ ዓዲ ተማኪሮም ጥሪት ሓውካ ንይውረስን ብዝብልክ ከብቶም ገኽወ ሃብኣም ንዓዱ ተወከሱ ። ብዘይነ'ቲ ቁመና መጹ ሓመቦኦም በርበር ካፍኣን ኩሎም ከብቶም መሰሱ ሎም ።

ነቲ ህዝቢ ብጥበብ ንፈትዮም ወገኖም ገበርዎ ። ንኹሉም ዓበይቲ (ነቶም ንዓዱም ክምሰሉ ዝሓገሡዎም ከይተረፈ) ኣሊሮም ሽመቶም ወሰዱ ዓዱም መርሑ ። ንብቲ ጊዜቲ መንዱር ኣዚ ዝ ስዕብ ገጠመ ።

ቁሃ በዓልዱ ወንበንቑሃ
ኣዘ ኧሳ ትርኤ ወበድር ሰሃ
ጽብሕ ምድር ገጹ ኧት ኣዲሓ
ክልኤ ሰዕን ፈዘ ወገን ሓ
ክልኤ ኧዝን ለተንስዒ ወሰማዲ
ክልኤ ኧዲ ለክፉ ወለዲመዲ
ከልኤ ለሽንብረብ ልለስዲ
ክልኤ ኧግር ገኻ ወበድሓ
ናስራ ወመንሱራ ልዲዲ ሓ
ክልኤ ቁርበት መዳር ልዘዘሓ
ዓድ ህብቱማ ረኤና ኧብ መወቁሓ
ኧት ኧዲይና በርዲ ዘመተትሳ ኣሓ
ጸገጎባ ሰኒዒምቱ ወሸለ ኣቡየ ፎሬተት
ኧት መሓበር ፈግርባ ኧት ልቡ ሰበተት
ግልብ ጽንዕትቱ ወድ ዕሱም ኢክን ሕራጽ ኣወሒተት

ታሪክ መንሳዕ ኣብቲ ካርፊ ጉለታብ ዝጸሓፎ - ክልኤ መንነብዕ - ድግም ወፎትሕ ወዓዱታት ዘርኢለቱ ብ1913 ዓ.ም. ኣብ ኣክመ ራ ኧተሓትመ መጽሓፎ ብሰፊሑ ይርከብ ።

ማርያ

ኣቑዱሙ ተመልኪቱ ነበሮዘሉ ፡ፎልም ማንሹን ማርቡን ሓቢ ሮም ኣብ ሃይገት ተቑመጡ ። በቕሊ ማርቱ ክልተ ጊዜ ጸሊቑ ንኢሮ ታ ምስ ነባዱት ፡በቕሰይ ኣብ መሪጸቶ ኣብዚ ምቕማጥ ይሕሸኒ ኢሉ

ማርዩ ኣብኡ ሰፈረ ። መሬት ማርያ ፡ኣብ ቅሳን ጹጋን ዝምቀል ሰምሰም ሃገ ር ኧዩ ። ንሕርቫን ነብቲ ምርባሕን ይበቅዕ ።

ጥንቲ ፡ቤት ንወ ቀዳሕ ዝበሃኡ ህዝቢ ሰፈሮምዎ ነበሮዘነበሩ ይዝን ቑ ። ጹቂ ዓዲ ነበምዝብልዎ ፡ንሳቶም ጸዕዳ ዓሴት ዝነበሩ ይመስል ። ኣብጥ ቓ ኢሮታ ፡ጹብር በዓት ዝበሃል ዓበይቲ ጹንጎሳታት ዝመፉኡ ኧምባ ይርከብ ። ቤት ንወ ፡ነቲ ዓበይቲ ኣግውሕ ወቒሮም ንመራሒኦም ዘኽወ ን ቤትን ንፈርሱ መቑመጢ ገበሳን ንዝስተማይ ዘውቁር ጋብሳን ካልኧ ግርም ዝኾነ በብዓይነቱ ዘፍሲ ነገራትን ሰርሑ ። ካብቲ ኣብ ኢሮታ ዝገ ዱቶዎ ኣሰር ኣዘዮም ምዕቡሳት ነበምዝነበሩ ክቓሰጥ ይነኣል ።

ኣብቲ ቦታቲ ምስ በጻእካ ፡ቅፍም ካብ ነውሒ ተወቒሩ ኧተሰርሐ ናይ ባይቶ መኣከቢ ይርከብ ። ብወገን ጹጋም ጽማ ውኽጡ ንትኹል ዝተወ ቕረ ነበም መዕቅር ማይ ዘገልግል ዝነበረ ኣሉ ። ብጊዜ ክሬማት ካብ ጹገ ማይ መሬሑ ዘኧተ መከናታት ኣለዎ ። ብየማን ኧቲ ናይ ባይቶ መኣ ከቢ ዓቢይ ነውሒ ፡ቀቅፍሚ'ቲ ኣቓ ጹገ ናይቲ ዕርዲ ኣብ ሓዱ ዓቢ ይ ጹንጎሳ ብመጠን ቑመኾ ፈረስ ኧተወቕረ ቤት ኣሉ ፡መኧሰር ፈረስ መራሒ ነበረ ነነኣ ይበሃል ። ካብኡ ቀዲሑ ሰለስተ መከሳኽሲ ኧና (መ ንዳኽ) ይርከብ ። ቀዳማይ ኧና ሕለቓ ኢልካ ፡ኣብ ውኽጡ ሓዱ ሓሳው ጸጥ ታ ይው ከብል ዝኽኧል ፡ንመቑመጥ ኹሩት ዝኽውን ሰፈር ብየማን ንዋልታ ነነኣ ብጸጋም ዝተወቕሮ ጹንጎሳ ይርከብ ። ኧዚ ኧቲ ሓሳዊ ጹው ዝብሉኡ ና ይ ጸጥታ መቆጻጸሪ ቦታ ነበረ ይብሉ ። ካብዚ ቦታዚ ክሰተ ኧናታት ሕለቓ ኢልካ በዓቲ ወይ ሰፈር መራሒ ይርከብ ። ኧተን ሰለስተ ኧናታት ካብ ጸ ሳኢ ንምኽልካል ብዝብሉ ዝተሰርሓ ኢየን ፡ጸሳኢ ኣብ ዘጥቅንም ኧዋን ኣብ ውኽጢ ቀዳማይ ኧና ኮይኖም ይነሩኽኡ ፡ምስ ዝኹፉኡ ነነኣ ኣብ ካልኣይ ቀዲሑም'ዉን ኣብ ሳሉሳይ ኧናበሉ ይዋግኡ ። ኧዚ ጽማ ናይ ጸ ጥታ ኧግር ነበምዝነበሮም የርኢ ።

ናይ መራሒ በዓቲ ብጣዕሚ ሰፊሕ ኢዩ ። ኣብ ማኧከሉ ምድሪ ቤት ሐ ዳ ዘይንቑሳቑስ ኣርባዕተ ዝኣኧጋሩ ዓቢይ ጠረጴዛን ብኽምኡ ዓይነት ኧተ ሰርሐ ኣርባዕተ ዓበይቲ መመርኩሲ ነኧዳው ዘሉዎ ወንበራትን (ቕጮ) ብ ምልኡ ካብ ሓዱ ዓቢይ ነውሒ ኧተቑርጸ ልግብጾብ ዘይብሉ ኣብኡ ይርከብ ። ኣብ'ዚ ቦታዚ ነበይዳ ነቲ ነሱ ንብኡ ዝርከብ ጥበባት ብዓይነቱ ተመ ልኪተዮ ኢየ ፡መዘነርታ ንነኽነኒ ጽማ ምእኽምዘሰንዩኒ ዝነበሪ ሓሳውቲጸጥታ ብ ሓዱ ኮፍ ኢልና ተመሊሕና ።

ኧቲ በዓቲ ኧቲ ክልተ ኣፍ ዱገ ኣለዎ ። ኣብ ወዳኢ ፡ጥቓ ኧቲ መኣከብ ማ ይ ፡ዘተኽመሪ ኣዕጽምቲ ዓሳ ይርከብ ። መዓስ ከምዝተኣከበን ካበይ ከምዝመ ጸን መን ከምዝነኣበን ፈጺሙ ኣይፎሰጥን ። ኣብ ውኽጢ'ቲ ናይ መራሒ በዓ

ቲ፡ብወገን ምዕራብ ሓዱ ጉድንድ ኣሎ። ዱቂ ዓዲ ከምዘዘንትውዎ፡ሓዱ ሰብኣይ ብኡ ኣንዩ ኣብ ካልኣ ዓሰም በጺሑ ተመሰሰ። ንሱ ከምዘወረዮ እ ቲ ዝርኣየ ዓለም ካብ'ዚ ናትና ይበልጽ ይብሉ። ብዙሕ ማይ ዝርከበ ብጣዕሚ ጽቡቕ ሰምሰም ዘሎዎ ሰፊሕ ጐፍጐስ ኣዩ። ንዓና ዝመስሉ ህዝቢ ይነብራዎ እንተኾነ ቁጽሮም ብዙሕ ኣይመስልን። ኧቲ ሰብኣይ ማይ ንኽሰቲ ኣብ ሩባ ኮዮ ኢሉ እንነክሉ ጽቡቓት ኣዋልድ ማይ ከቕድሓ መጻ። ካበይ ኣኻ ኢለን ሓተትኽ'ሞ ንሱ'ውን ካበይ ከምዝመጸ ነገረን። ንሳተነኣውን ካበይ ሞ ኣነን ምስ ሓተተን፡ንሕና ካበኹም ኣይኮንናን ቃሉይ ዓሴት ኢና፡ሰብኡ ትና ብኣንስቶም ኣሰ ዝቕንኡ እንተረኽቡኻ ምኽንቲ ከይጐድኡኻ ብቕሰ ጡቃ ዓድኻ ተመለስ በልኦ። በታ ዝኽዷሳ መንገዲ ንዓዱ ተመሊሶ ኩሉ ኧቲ ዝርኣዮ ንህዝቢ ነገረ ይብሉ።

ቤት ንመ፡ካበይ ከምዝመጹን፡ኣብ'ዚ ሃገር'ዚ ኣበዮናይ ኾዋን ከም ዝሰፈሩን፡ኣብ መጨረሽታ ኽኣ ናበይ ከምዝኸዱን ዝገልጽ ዛንታ የልቦን። ድሕሪኦም ኣዉን በብረዚኡ ካልኣ ህዝቢ ተተክኡ፡መነመን ምነባሮም ግን ኣይዝከርን። ንማርዓ፡ኣብ'ቲ ቦታ'ቲ ሰፋሮም ዝጸንሑዎም ካብ ዓሴት በኻ ኢና ዝብሉ ማዕቕቡ ዝበሃሉ ህዝቢ ኢዮም። ሹመኛ ማዕቕቡ፡ኣብ ባ ይቶኡ ሰሰለተ ብጽቡቕ ቅርጺ ዝተለርሓ መናብር ኧምኒ ነበርኦ። ባይቶ ንብ ዝካየዱሉ ኧዋን ገሱ ኣብ ማኧከል ኣብ የማነ ጸጋሙ ድማ ክፅተ ዓበይቲ ዓዲ ይቕመጡ ነበረ። ማርዮ ኣብ ኢሮታ ክቕመጥ ስለ ዝወሰነ ቃቕጽ ክሓት ኑ ናብ'ቲ ሹመኛ ነገሩ። ሹመኛ ማዕቕቡ ሓፍ ኢሉ ተቕበሎ፡ኣብ'ታ መንበሩ ከኣ ኣቕመጦ። ናይ መቕመጢ ቃቕጽ ጥራይ ዘይኮነስ መሬኣነት'ዉን መሪቕሉ። ማ ርዓ ምስ በዝሑ፡ንማዕቕቡን ምስኡም ገዝጸንሑ ካልኦትን ናቓም ትግረ ገይሮም ገዝኡዎም። ግዝኣቓም'ዉን በብቕሩብ ኧናስፍሑዎ ኸዱ። ኣብ ህዉነት ዘረሓ ቕ ኣብ ሰሳማዊ ቦታ ይቕመጡ ስለ ዝነበሩ ድማ ናይ ጸጥታ ሽግር ብመጠ ኑ ኣይነበሮምን። ሰፊሕ መሬት ኣብ ርኣሲ ምሓዘም ቀጽሪ ህዝቦምን ጥ ሪቓምን ኧናበዝሐ ኸዱ። ናይ ባዕሎም ሩዲ ምምሕዳር ድማ ነበሮም።

ረዱኢ፡ሓንቲ ጸሳም ሓንቲ ኽንኣ ቁኒሕ ዝመሰከበን ክፅተ ኣንስቲ ነበርኦ። ኣብ ክፅቲኣተን ከኣ ብዙሓት ወለዱ። ኣቦኦም ረዱኢ ክመውት ኧንክሎ ዱቂ ኧታ ቀኒሕ ኣብ ዓዲ ኣይጸንሑን። ዱቂ'ታ ጸሳም ነሕዋቶ ም ከደተጸበዮን ነቢነገሩዎምን፡ነቦኦም ቀበሩዎ። በዚ ጉዲይ'ዚ ተባኢሰም ከኣ ኣብ ክፅተ ተመቕሉ፡ማርዓ ጸሳምን ማርዓ ቀኒሕን ከኣ ተባህሉ። ማር ዓ ጸሳም ኣብ ዓዱም ክተርፋ ኧንከሰው ማርዓ ቀኒሕ ግን ንግዕር ጫሲ ጐዓዙ፡ኣብ'ቲ ቦታ'ቲ ድማ ዱቂ ዘርኡ ጸንሕዎም። ሓኒሳት ስለ ዝነበሩ ድማ ንጹቂ ዘርኡ ትግረኦም ገይሮም ገዝኡዎም።

ማንሹ ሓው ናፈቕ ንኽርኣዮ ካብ ሃይገት ተበገሰ። ማርዮ'ዉን ሓው

ንኽርኢ ካብ ኢሮታ ንሃይገት ነቕለ። ሰይቲ፡ኣብ ከፍነት ዝተባህለ ቦታ ብ ገርሂ ተንነፋ። ማንሹ ጸሳኢ ዝገጠሞ መሲሉዎ ማርዮ ድማ ነገም ኣ ብ ሓዱ ኧዋን ኩሩት ተወራዊርም ነንሓድ ሕዱም ተወጋግኡ። ማንሹ "ናተይ፡ኣነ ማንሹ ሓው ማርዮ" ኢሉ ክዝምር ኧንክሉ ማርዮ ኽኣ "ናተይ ኣነ ማርዮ ሓው ማንሹ" በሰሞ፡ኧው ነገም ኧተጋገዩ ሬሲጦ ም፡ከሳድ ንኽሳድ ተተሓሒዘም ብሓዱ ዓረፋ። ነገምታ ዝርኽቡዎም ኩነታት ገይሮም ነኣ ቀበሩዎም።[31] መቓብሮም ዓቂነዮ፡ምንዉሉ ዓሰርተዉ ኧዱኧተ ሜትር ጐዱኑ ድማ ሸዉዓተ ሜትር ኧዩ።

ማርዓ ኽሳብ መበፊ ዓሰርተዉ ሾሞንተ ከፃሰ ዘመን፡ክርስትያንነ በረ። ኣብ ዱብር ቅዱስ ጥቓ ኢሮታ ሓዱ ገዲም ነበሮም። ምስፊምና፡ ብነሜን ኧናዲቩኣ ብዝመጸ መጠን፡ሃይማኖት ነርስትና ኣብ'ቲ ቦታ'ቲ ብመጠኑ ኧናዲኽመ ነዱ። ምስፊምና ኧናሰቕሐ ብዝኽዱ ድማ፡ብዘ ይነ ኣብ ዱምበሳስ ዝርነቡ ዓዲ የውሃንስ ዝበሃሉ፡ኧትም ዘተረፈማ ርዓ ኑሉም መስለሙ። ጥሪትም በዚሐን መሬት ስለ ዝጸበቦም ድማ ኣብ ባርካን ጋሽን-ሰቲትን ሱዓንን ፋሕ ኢሉም ይርነቡ።

ኧገሳ-ሓጺን

ዱቂ ዓጽማይ ዓሴት መሓዊ (መዓውዒ) ኢዮም። ዱቂ መሓዊ በዚሐም ካብ ሓውሲ ዱሴት ቡሌ ተሳዒሉም፡ብሽነኽ ዱቡብን ምዕራ ብን ሰሜንን ኣብ ዝተንሰዝሉ ጊዜ፡ኧገሳ-ሓጺን ንዱቡብ ገጽም ከይዱ ም፡ኣብ ትግራይ ኣውራኺ ዓጋመ ተቕመጡ። ጸኒሐም ነኣ፡ምናልባት መሬት ዘይተቕባበሉም ግዱ ኾይኑ ካብኡ ሰቕቕም ተመሊሰም ንኤ ርትሉ ኧትዮም ኣብ'ዚ ሰሙ ሒዘምዎ ዘሎዉ መሬት ሰፈሩ። ርስቶም ነኣ ኾነ። ንሕርሻ ዝበቕዕ ሳብታም መሬት ኧሳዎም። ኧቲ ብሩባ ማይ ሰራው ዝዛሪ ውሕዱ፡ኣብ ማይ ዓይኒ ተዓገቱ ንነውሃሰስ ዱጋ ኧንተ ዝስራሕ ኧቲ መሬት ብዘመናዊ መስናዮታት ነምዝሰተ ምተገብረ'ሞ ብዙሕ ፃሬ ነኣ ክሕፈስ ምተኻኧሰ ነይሩ።

ኧገሳ-ሓጺን ብውግኧ ዘይዱሃሉ ጁጋኑ ምኻናም ኧቲ በብረዜኡ ኣንጻር ጸሳኧቶም ነቀባኹ ኧንነሱው ዘርኣዮዎ ትብዓት ዓቢይ ምስክር ኢዩ። ብኻልኧ ዓሴት ነኣግዘኡ ዘይፈትዉ፡ንናዱነትም ብቕሬ ሪጽነት ዝነሳ ኾሱ፡ብዓሴትም ዝኾሪዮ ህዝቢ ኢዮም። ቅድሚ ግዝኣት ጣልያን መሬ ሒኦም ብህዝቢ ይምሪጽ ነበረ። ጣልያን ነዚ ልማዱም'ዚ ኣጥፊኡም ዘይ

---

[31] A.POLLERA - LE POPOLAZIONI INDEGINE DELL'ERITREA - P.171

መዲ ዓሴቱም ዝጮመሱም ረዚ ኣውን ነይሩ ።

ካብ ዓሴት መሓዊ ኢዮም ዝብል ኣፋዊ ዛንታ ፡ዝኣምኑዎ ኣንተኾይኖ ም ከረጋግጽ ብዝብል ሓሳብ ፡ ብ 1970 ዓ.ም ኣብ ኣከሰ-ጉዛይ ኣመሓዳሪ ኣንከሱኹ ዝርኽብኩዎም ዓበይቲ ዓዲ ሓቲተዮም ነምዝኣምንዎ ነኣ ኣረጋገጽምሰይ ። ቓርዓን ጽንዓ-ዱግሰን ኣብ ኣተዋግኡሉ ዘመን ፡ቅ ርዓ ዓጽመ-ኦጋና ዱቂ መሓዊ ኢዮም ብማሰት ንጽንዓ-ዱግሰ ዝሓተቱ ና ናይ ገንዘብ ሓገዝ ዘይምውፋይና ሓዱ ምልክት ኢዩ ይብሉ ።

ዓዲ ጋሳኽ ዝበሳሉ ሓዱ ነብዲ ናይ ኣገሳ-ሓጽን ኣብ ሳሕል ይቕ መጡ ።መኣስ ንሳሕል ነምዝኽዉ ኣይፍሰጥን ። ኣብቲ ፈሰማ ኣዋናት ሃ ይማኖቶምን ክርስቲያን ነበር ፡ ዱሕሪ ነዊሕ ዘመናት ኣብ መንጎ ኣስላምን ሳሕል ብምቕጣጠም ነነ ሃይማኖት ምእሰምና ተቕበሉ ። ዱሕሪ ፈዱ ሪኽ ምስ ኢትዮጵያ ፡ ዓበይቶም ንነንሰ-ጉዛይ ነይዱም ምስታ ዓባይ ዓ ዱም ኣገሳ-ሓጺን ተሳሰዮም ዛንታኣም ገሰጹ ።

ዓጹግሶ

ምስ ዱቂ ጽንዓይ (መሮኒ) ተሓዊሰም ዝነብሩ ዓሴት መሓዊ ኢ ዮም ።32 ቁዊሞት ተቕማጦ መሬት ስዓሕ ገዲ ፡ምኺኖም ይዝንቱ ። ጽንዒይ ዓሴት መሮኒ ዱሒሮም ብምምዳኽ ብሓይሲ ይኹን ብስምምዕ ተረጋገ ጹ ፡ክፍሰጥ ብዘይተኻኽሰ ኹነት ምስኣም ሓቢሮም ሰፈሩ ። ሕጂ ብሓዱ ስም ጽንዓ ዱግሰ ተባሂሰም ይጽውዑ ። መሬቶም፡ዉን በዚ ስም፡ዚ ይፍሰ ጥ ።

ኣብ መንጎ ክልቲኡ ዓሴት ናይ ኣፈሳሳይ ምልክት ፈጺሙ የልቦን ። ኣየ ናይ ጽንዓይ ወይ ዓዲግሳይ ምኺት ኣይፍሰጥን ። ዛንታ ኤርትራ ክጽሕፍ ሓ ሳብ ስለ ዝነበረነ ብዛዕባ፡ዚ ነጥብ፡ዚ ብተገዳኣነት ሓቲተ ፡ ኣይፈሰጥን ዝብል ኽምበር ተንቲኑ ክነግረነ ዝኽኽል ኣይረኽብኩን ። ብፍሳይ ብዛዕባ ዓዲግ ሳይ ዝተዋህበ ዛንታ ስለዘየለ ፡ ምሩፅብት ጨረሽም ጠፈኣም ስሞም ጥራ ይ ዝተረፈ ነይነገዉን ኣጥርጥር ።

ሮብራ

ዱቂ ሓንነነ ዓሴት መሓዊ ኢዮም ። ምስ ኣገሳ ሓጽን ፡ሓዱ ኢየ መስረትም ። ካብ ኣሕዋትም ሰንበቱ ተፈልዮም ንኤርትራ መጺኡ ም ኣብዚ ኦሚሚ ብኽሞም ዝጽዋዕ ዘሉ ኣብ ኣውራጂ ኣነሰጉዛይ ዝር ነብ መሬት ተቕመጡ ። ኣብ ኣርወ (ዓቢይ ነበል) ዘምልክኹ ዝነበሩ ይመ ስል ። ኣቲ ኣርወ ፡ንሬ ቀለብ ኣንተዘይሂብኩምኒ ነጥፍኣንኩም ኢየ ኢ ሱ ስለ ዘፈራርሆም ፡ በብጊዜኡ ጎርዞ ንሬ ኣብ ገረብ ኣሲሮም ይገድፉሉ ኣሞ መጺኡ ይበልዓ ነበር ይበሃል ። ሓዱ ዘመን ኣግነ ዝበሃል ጋሻ ኾ ይኑ ንሮብራ ኣናኣተወ ኣንነስሎ ሓንቲ ንሬ ኣብ ገረብ ተንሲራ ክትብኪ ጸንሓቕ ። ምኽንያቱ መብነይንን ነነነታታን ኣንተሓተታ ፡ንኣርወ ኣተመ ፈየት ምኺና ገለጸችሱ ።

ኣግነ ፡ነቲ ተመን ቀቲሱ ነታ ንሬ ካብ ሞት ኣጽሒኑ ክምርዓዋ ዝፈቕዱሉ ኣንተኾይኖም ንህዝቢ ሓተተ ። በዚ ተስማሚፃም ነነ ነቲ ኣርወ ቀቲሱ ተመርዓዋ ። ስማ ፡ ኣብነነይ መርስዕ ትበሃል ዝነበረች ዱሕሪ ሞት ኣርወ መሓሪተ ማርፃም ኢኹም ሰመቱዋ ። ነነም፡ዚ፡ኩ ም ነነ ካብ ሓዱን ኣርወ ዱሓኑ ይበሃል ። ስም ዓሴትም ተዘነሩ ነነ ብር ድማ ኣብ ሮብራ ዓዱም ንሓዱ ቀበሌኡም መዓዒ (መዓውፂ) ዝብል ስም ሃብዎ ።

ኣገሳ ሓጺንን ሮብራን ዱቂ ንጉስ መሪዱ ምሕረት ወዲ ዛጓይ ይትባረክ ኢ ና ይብሉ ።ዛጓይ ይትባረክ 1268-1290 ዓ.ም ኣብ ኢትዮጵያ ነገሱ ዝነበር ዘርኢ ዛጉ ኢዩ ። ኽዞም ክልተ ዓሴታት ኽዚነትዎም ነነምዝብልዎ ኾኣ ዛጓይ ይትባረክ ፡ን ሩቓሱዱምን ዮውሳንስን ወርዱምሕረትን ወሰዱ ።ንሳትም ድማ ዮውሳነስ መመ ፡ሩቓሱዱም ንሰንበቱ ፡ወርዱምሕረት ነነኣ ንሓነነነ ወሰዱ ። ሮብራን ዓ ጽማይን ዱቂ ሰንበቱ ኽዮም ። ዓጽማይ ንኽነሳ ሓጺን ወሰዱ ።

ኣፍበርቶ ፓሰራ ኩነታት ኣጽኒዮ ብዛዕባ ኤርትራ ኣብ ዝጸሓሮ ታሪኻ ፡ ካብ ኢሮብ ዝመጹ ዓሴት ኾሁ ኢዮም ዝኾኑ ዝብሉግምት ይህብ ።33 በቲ ሓዱ ወገን ነነኣ ዓበይቲ ኣገሳ ሓጺን ፡ዓሴት መሓዊ (መዓውፂ) ምኺናም ኣሰዝ ኣምኑ ፡ነምኡ'ውን ዓበይቲ ካልኦት ዓሴታት መሓዊ ፡ነዚ ብዘይ ጥርጥር ተቀቢሎ ም ዓጽመ ስጋና ኢዮም ስለ ዝብሱ ፡ዱቂ ይትባረክ ኢና ማለቱም ኣየናይ መስረት ሒዙ ነምዝተሳዕሉ ብሩህ ኣይነነገ ። ዝኾነ ኾይኑ ምስ ዛጉ ብገሰ ምኽንያት ርክ ብ ነይሩዎም ነኽውን ይኽኣፉ ።

ዱቂ - ሸሓይ

ጥንቲ ካብ ኣነሰጉዛይ ዝመጹ ህዝቢ ኢዮም ። ቅድም ንስራየ ነ ዱ ፡ዱሕሪ ገለ ዘመናት ተፋዱ ኣቦኣም ስብ ስለ ዝቕተለ ካብኡ ጉዲዞም ን ሓማሴን መጺኡም ተቕመጡ ። ቋንቋኣም ኾሁ ስለ ዝነበረ "ዱቂ ሸሓይ"

32 ካርል ጉስታቭ ሩዱን - ክልኤ መነሳዕ - ዱግም ወቕትኡ ወሳዱታት - ገጽ 1

33 A. POLLERA - LE POPOLAZIONI INDEGINE DELL'ERITREA - P. 151

ዝብፅ ከም ወሰዱ። ካመጹ ኣንካሰዉ ኣስሳም ዝነበሩ ይመስል፡ሕጂ ግን ኩሉ·ም ክርስቲያን ኢዮም ቕንቋኦም ነኻ ትግርኛ ኢዩ። ንሕዋ ቓም ዓጺ ሹም ብርሃት ኣብ ሰራየ ተረፋ፡ገና ሕጂ ኣዉን ኣብኡ ኣለዉ።

መንሳዕ ንዴቂ ሽሓይ ኣሕዋትና ዴቂ መሓዊ ኢዮም ይብሉ።[34] ዴቂ ሽሓይ ኣዉን ኣሕዋት መንሳዕን ማርዓን ሓዘን ቆርዓን ምኽኖም ይ ኣምኑ።[35] እንተኾነ ኣፅበርቶ ፓሰራ ኣብ ካልኣ ምዕራያ ናይ መጽሓፉ ነገ ም ዓሌት ዓሳዉርታ ገይሩ የቕርቦም።[36]

ዓበይቲ ሓዘ ብዛዕባ ዘንታ ዴቂ ሽሓይ ኣብሲጸም ኢዮም ዝፈልጡዎ፡ ዴቂ ሽሓይ ሓዴ ቕርንጫፎ ናይ ሓሰባ ኢዮም፡ሓሰባ ዱማ ዴቂ ሓ ዘ ኢየም ይብሉ።

ሳ ም ዛ

ሳምዛ፡ዘርኢ ናይ ንጉስ ወረዱ-ምሕረት ኢና ይብሉ። ነም ዝበሃል፡ንጉ ስ ወረዱ·ምሕረት (ምናልባት መስቀን ወይ ሹም ነይሩ ክኽውን ይኽእል) ሓዱ ዘመን ጦር·ሰራዊቱ ሒዙ ገኣከሉጉዛይ መጹኡ፡ኣብ ዓዱ ኣኽኪ ሰ ፈረ። ሓንቲ ሰበይቲ ካብ ዓሌት መረታ፡ገጸ-በርኽት ኢሳ ሓንቲ ሳም ሃበቻ። እንተኾነ ገሰ መፊካዕኽ ብምነባራ ካብታ ሳም ዝወስዱ ምስእ ምር ኽብ መረጻ። ሳም መሲሉ ዱማ ንዓኣ ኣሸተዎ፡ወዲ ኾነ ወሰዱት። ነ ዚ ብምኽንያቱታ ሳም ተጠኒሱ እተወፈዱ ወዳ "ሳምዛ" ኢሳ ሰመየ ቱ፡ንሱ ኽነ ንኹሉ·ም ሳምዛ ፈረየ ይበሃል።

ሳምዛ፡ብዘይነ ኣብ ዓንነበልን ሳሕልን ኣብ ኩሰን ነልኣኦት ኣው ራዊታት ኤርትራ ፋሕ ኢሉ·ም ይርከቡ። ርስቲ ሒዘም ብሕርሻ ኽነ ይ ናበሩ። ሳምዛ ነበሳ ሃይማኖቶም ክርስትና ቕንቋኦም ነኻ ትግርኛ ኢዩ። ኣብ ኣውራዊታት ነበረን ሰምሃርን ባርነን ጋሽን·ለቲትን ዝነብሩ ግ ን ብዘይነ፞ቶም ኣብ ነቢን ዝነብሩ ቕሩባት ክርስቲያን ኩሉም ነልኣኦት ኣስሳም ኢየም፡ዝበዝሑ ዱማ ቕንቋ ኣም ትግረ ኢዩ። ምስ ብሰንዘ ሰዉ ቕሩባት ግን ቕንቋ ብሰን ይዛረቡ።

መሰረቶም ዓጋመ ምኽኑ ይኣምኑ። ኣብ ዓጋመ ዝቕመጡ ዓሌታት ኣመን ሓነ፞ነ፞ን ዲቂ ሃጸይ ይትባረኽ ኢና ይብሉ። ይትባረኽ፡ኣቦ ዮዉሃንስን ሩፉፅያም ወረ ዱ-ምሕረትን ኢዩ ኢለ ዝብሉ፡ሳምዛ ዱማ መስረት ዓሌቶም ካብ ዓጋ

[34] ካርል ጉስታቭ ሩዴን·ካልኤ መነሳዕ - ዱግም ወያኑሕ ወዓዱታት - ገጽ 1
[35] A. POLLERA - LE POPOLAZIONI INDEGINE DELL'ERITREA - P. 41
[36] A. POLLERA - LE POPOLAZIONI INDEGINE DELL'ERITREA - P. 123

መ ምኽኖም ኣብ ርኹሲ ምኹማኖም ዴቂ ንጉስ ወረዱ-ምሕረ ቶ ኢና ካብ ዝብሉ፡ዓሌት ወረዱ ምሕረት ኣሕዋት ሓነነ፞ ምኽኖም ዘረ ጋግጽ ኮይኑ ይርከብ። ስለዚ ዓሌት መሓዊ ኢዮም እንተተባህሉ ገ ጋ ኣይኮነን።

ዓ ጋ መ

ዓሌት መሓዊ፡ካብ ቡሪ ንከበሳ ምስ ጸየቡ፡ዓጋመ ንዴቡብ ገጸም ቀጸሉ ኹም ኣብዚ ኡመር ብስሞም ዝጽዋዕ ዘሎ መሬት ትግራይ ሰፈሩ። ዓጋመ ዓሌት መሓዊ ኢዮም። ሉመር ዘሎው ዓሌት ዓጋመ ዘር ኢ ሰንበቶን ስመን ሓነነ፞ነ፞ን ዴቂ ሃጸይ ይትባረኽ ኢዮም። ካብቶም ቀ ዳሞች ውሩዳት መራሕቶም ሓዴ ሹም ዓጋመ ወፊዱ ኢዩ። ሰበይቶ መ ኽን ብምንባራ ብርቱዕ ናይ ዉሳኴ ህርፋን ነበሮ። ካብዚ ዝተሳዕኩ ነኻ ብ ዙሓት ኣንስቲ ተመርዕዮ፡ኣብ ኸተፈሳሰየ ቦታታት ነንበይነን ኣቕመጡ ነኻም ሰማዊ ሴማዊኛን በብታራ ይኣትወን ነበር። ካብኣተን ነኻ ብዙሓ ት መሰጺ ይበሃል።

ገሊኣቶም ዓበይቲ ትርጉም ናይ፞ቲ ዓጋመ ዝብል ስም ክህቡ ኸ ንነሰው፡ዓጋመ ማለት ካብ ቕንቋ ዓረብ ዝመጽኡ ቃል "መኽን" ዝ ብል ትርጉም ዝሓዘ ኢዩ ይብሉ። ኸታ ቀዳመይቲ ናይ ሹም ዓጋመ ወፊዱ በዓልቲ ቤት መኽን ስለ ዝነበረት "ዓቕማ" በሉዋ። "ዓቕማ" ማለት ነኻ መኽን ማለት ኢዩ። ኸዚ ብጊዜኡ ናይ፞ቲ ኣውራኺ ስም ነነ ይብሉ።

ዓጋመ ብኺማንነቱን ጠቅሳሳ ታሪኹን ዓቢይ ዝና ዘለዎ ህዝቢ ኢዩ። ጸ ሓይ ታሪኽ ሉነ ዴይ ሰበሲ ነበሮ ዝነበሩ፡ኣብ መበፅ ዓሰርተው ሸውዓተ ነበ ሩ ዘመን፡ንጉስ ግራኘ ንኢትዮጵያ ኣብ ዝወረሩ ጊዜ፡ሰራዊቱ ብዓጋመ ኝ ቢሉ ነሕሉፎ ኣብ ዝዴዎኣሉ ኧዋን ገጢሞም በታተንዎ፡መሪቱም ሰቕቕ መንገዲ ነበሮዝፅውጥ ነኻ ገበርዎ። ነቲ ብርቱዕ ዝነበረ ሓይሊ ግራኘ ብዘይ ካ ዓጋመን ግእዝትምጽኒ ባሕርን ነልኣኽ ብቅራጽነት ገጢሙ ዝሰበሮ ሓይሊ የል ቦን ይብል። ቀጺሉ ኾነ ዴረዓት ስባጋድስ ዓጋመታይ ካብ 1818ዓም ክሳብ 1831 ንምሉኣ ትግራይ ጠቕሊሉ ገዝኡ ይብል።

ዴረዓት ስባጋድስ ሰፈሕ ኣእምሮ ነበሮ። ማዝኣቱ ነለፍሕ ምስ ሓሰበ ኣቕዲሙ ሃገሩ ብኤነሮሚ ነበሮዝሳቢ ንምግባር ንድሳዉ ምኽኑ ተረፍኣ እሞ ምስ ኤውሮጳዉያን ዓበይቲ ነጋዱ ርክብ ገበረ። በቲ ዘመን፞ቲ ምዕራባ ዉያን ኩነታት ክለፍቶን ሃብቲ ሃገሩት ብሽቕጥ ነበሮዝሞዙን ብስምንግ ድ ይኣተው ኣምበር ዋና ስርሖሙሲ ፓለቲካ ነበረ። ስለዚ ናይ ፓለቲካ ስርሖም ነበይዘንግው ንግድ የግይዱ ነበሩ። ዝኾነ ኾይኑ ናይ ዴረዓት

ስባጋድስ ለምምዕ ምስ ምዕራባውያን ነጋዱ፡ ሳቢይ ሳገራዊ ጠቕሚ ነበሮ። አብቲ ኸዋንቲ ንባህርያዊ ሳብቲ ሳገር አብ ጠቕሚ ህዝቢ ነውዕል፡ምስ መዳኢ ሳገሉን ዝሰዓሰ ናይ ንግዱ ርክብ ክፍ ጽም ሓሲቡ ናይ ኤውሮፓ ውፃን ምኽሪ ሓተተ። ንፆ ፐርስን ኣፆ ኮፊንን ዝበሳኡ ነገሰተ ኤውሮፃዉ ያን ነጋዱ፡ነቲ ጥዑይን ገለጋስን ናይ ኤነናሚን ፓሰቲካን ዕብየት ዘሳዘሰ ሓሳቡ ተገንዘቦም ንክሕግዝዎ ቃል ኣተውሉ።

ኣፆ ኮፊን ኣጽዋር ከምጽእሉ ንወስን ኢንዲስ ነገዱ። ንሱ ካይተመ ልስ ኸነነሰሎ ሁኸሲ ማሪየ ናይ ጉንዱር ገሣኢ ገዥሉም መሳፍንቲ ኢት ዮጵያ ገብሩሰይ በሎም። ዱግፃን ስባጋድስ ኣብ ሓይሉ ኣሚኑ ኣበየ። ሁኸሲ ማሪየ ነወግኡ ተሳዕሰ። ዱረያን ስባጋድስ ጦሩ ኣኽቲቱ ኣብ ተ ነዘ ተቕበሎ፡ ኣብ ማይ ኣስሳማይ ነኣ ገጠሙ። ተጋሩ በቲ ፊመጽ ጅ ግንነቱም ኣብ ሜጻ ዱብለፊታ ኣርኣዮ፡ንሓይሲ ሁኸሲ ማሪየ መሳሰ ሶም ስባበርዎ። ኸንተኹነ ንዕቀት ስሰ ዝነበሮም ፡ብሓይሲ ኸምበር ብጦ በብ ስሰ ዘይተጠቕሙ፡ ሓይሲ ትግሪይ ሓንሳብ ኣብ ወግኸ ምለ ኣተ ወ ብዘይ ዕረፍቲ ቀጻሰ። ኣምሓሩ ግን፡በብረዘኹ ሓዲስ ሓይሲ ኸ ናምጽኡ ነቲ ዝዴኸመ ሓይሲ ሎስ ዘብረዩዎ፡ ኣብ መጨረሻታ ኸቲ ብዘይ ዕረፍቲ ወግኸ ዝቕጸሰ ወተሃዴር ትግሪይ በቶም ብዝሒ ዝነበ ሮም ንዕሪፍም ዝጻንሑ ሰራዊት ማርየ ተዓብሲሎም ክሰዓሩ ግድነት ኾነ።

ዱረያን ስባጋድስ ተማሪኹ ተኣስረ፡ዱረያን ሓጐስ ዝተባህሰ ወዱ ኸነ ንረዘኡ ሜጻ ሰቕቕ ነገዱ። ቁሩብ ጸኒሑ ፡ናይ ሁኸሲ ማሪየ ዓቀይ ታይ ተመስሉ "እና ኣቅረ ኣብ ዱንኳት ቀረበ። ሁኸሲ ማሪየ "ማን ነው ይህ ጁግና" "እናበለ ክርእዮ ነቲ ዱንኳት ክፍት ምስበሎ ዱረያን ሓጐስ ብጭባት ኣቃጺሉ ቀተሉ። ወተሃዴር ማርየ ድማ ንዱረያን ስባጋድስ ን ንወዱ ዱረያን ሓጐስን ብሐዱ ቀተልዎም። ኣብቲ ኸዋንቲ ንዱረ ዓን ሓጐስ ኸዚ ዝስዕብ ተገጥመሉ።

ወዱ ስዓ መሰዱ ኸዘን ሓራማት
ኣብየት ኣተኳኳስ ኣብየት ኣጠማማት
ሰባር ብራኹዱ በጣስ ጅማት
ወሰዱን ኪ ኤሰ 'ከሎስ ሓጐስ መውጣት
ዓይኑ ዝከ•ሓሰ ከዎ ሓዓማት
ኣብ ገዛ ዝውዕሰ ከዎ ሕሙማት

ናይ ሰሜን ገዛኢ ዝነበረ ዱረያን ወቤ፡ ወዲ ሓው ንማሪየን ሰብኣይ ጌሉ ንስባጋድስን ኣብ ወግኸ መገን ማሪየ ነበረ። ዱሕሪ ሞት ስባጋድስ ከኣ ናይ ትግራይ ገዛኢ ተሾመ። ወቤ ሓዱ ካብቲንም

ጨካናት መሳፍንቲ ኢትዮጵዓ ከምዝነበረ ኣብ ትግራይ ኮነ ኣብ ኤርትራ ዘር ኣዮ ተግባር ብቑዕ ምስክር ኢዩ። ኣጽዋር ከምጽኸ ንመሰንቶ ኢንዲስ ነበ ዱ ዝነበረ ኤውሮፃዊ ኣፆ ኮፊን፡ሽዱኽተ ኸሕ ጠበናዱ ምስ ጠነይቶ ሒዙ ተመፀሰ። ኸንተኹነ ዱረያን ስባጋድስ ዱሮ ሞይቶ ጸንሖ። ውቤ፡ነቲ ኣጽዋ ር ንኽወስዱ ጠየቹ ግን ኣፆ ኮፊን ንውቤ ከሲኡ ነፃም ኣብ ገማግም ቀይሕ ባሕሪ ዝርከቡ ዝነበሩ ስፀጣናትን ውፅቀ ስባትን በብቑሩብ ሽ ጠ።[37] ዱረያን ስባጋድስ፡በቲ ካብ ኤውሮፃውያን ዝረኸቦ ምኽሪ ምምሕ ዱር ነገመሓይሽን፡ ኤነናሚ ሳገር ኣማዕቢሉ፡ወተሃዴር ኣብ ኽንዱ ጥሪት ጽኻ ህዝቢ ብምዝማት ዝነብር፡ ዱሞዝ ኾገብሉ ሓሰበ። እዚ ኾኑ ጽቡቕ ሓሳባት ግን ዱሕሪ ሞቱ ከንቱ ኾይኑ ተረፈ።

ትምዝኣ

ትምዝኣ፡ዱቂ ሓንነነ፡ካብ ገናሕቲ ኣዉራዊ ዓጋመ ትግሪይን ኤርትራ ዝኣተዉ፡ዓሌት መሓዊ ኢዮም ይበሃል። ቅድሚ ነዊሕ ዘመ ን ንሰራየ መጺኦም ተቕመጡ። ብዘይካ ናይ መርዓ ካልኣ ኩሉ ብ ሕረ ኣዱከመ ዮሐንሪኣ ይካየዱ። ብዛዕባ መርዓ ንዝምልከከች ግን "ኣዉሳ ጽምሮ" ዝበሃል ሓዱ ቑሩይ ዝኾነ ናይ ባዕሎም ሕረ ኣለዎም።

ዓዱ ኹም ብርሃኑ

ኣሕዋት ዱቂ ሽሓይ ኢዮም። ካብ ኣዉራዊ ኣከለጉዛይ ምስ ቁም ኣሕዋቱም ነቑሎም ኣብ ሰራየ ተረፉ። ቁንቁ ሻሆ ገዱሮ ም ትግርኛ ተቕበሉ፡ ሳይማኖቶም ግን ኣይለወጡን። ክሳብዘ ኣዋንዚ ብምስሐምና ይኣምኑ ኣለዉ።

---

37 LUCA DEI SABELLI - STORIA D'ABESSINIA Volle. II - P. 51

ዓሳውሮታ

ዓሳውርታ ፡ ጌቁ ዐመር ዓሳኡር ፡ ዓሌት ዓረብ ኢና ይብሉ ። ንሱ ን ዓሊ ጉፍን ኣሕመድ ዓይዱን ዝበሃሉ ክፅተ ኣወዳት መሰዱ ። ኩሉ ም ዓሳውርታ ዱማ ንሱ ዝፈረዮም ኢዮም ። ተራ ሰብ ወይ ዱማ ታሪኽ ብመጠኑ ዘይተኽታተሉ ኤርትራውያን ፡ ዓሳውርታ ኩሎም ኣስላም ኢዮ ም ዝብል ግምት ኣለዎም ። እቲ ሓቂ ግን ነገሮኡ ኣይኮነን ። ዓሳውርታ ኣስላምን ክርስቲያንን ኢዮም ። ኣቓም ዝፀሰጡ ኣዘም ዝስዕቡ ኢዮም

ሓሙሽተ ዓሳውርታ ፡	ዒወን ፡ ዓሳውርታ ሳሕፅ
ዱማዒን ፡	ኣለመዒ (4ተ ፡ ኣለመሪ)
ዜን ፡	ኣንበሰት ገሰባ
ተራ ፡ ኣምኒ ፡	ሓጺና ሳዕሳይ

ሓሙሽተ ዓሳውርታ ብምሩኾም ሃይማኖት ምስልማና ይኽተሉ ። ዋና ምኞማጦም ኣብ ኣውራዒ ኣነሰጉዛይ ኢዩ ፡ ኣንተኹነ ብስራሕ ም ኽንያት ወይ ኣዉን ንጥሪቶም ሳዕሪ ዘርኽቡሉ ቦታ ንምድሳይ ኣብ ካ ልኽ ኣውራዒታት ኤርትራን ትግራይን ፈኑ ኢሎም ዝቕመጡ ኣዉን ኣሰው ። ዝሓለፈ ታሪኾም ከምዝገለጸ ቆራዓትን ዒጋጉን ዝኾኑ ህዝቢ ኢዮም ። ቅድሚ ግዝኣት ጣልያን ምስ ጐረባብትም ኣነሰ ጉዛይን ትግራ ይን ብዙሕ ዉግኣት ኣካየዱ ። መሳፍንቲ ኢትዮጵያ ኣዉን በብዘመኑ ኣናመጹ ይዘምኦምም ነበሩ ። ነዚ ኩሉ መጥቃዕትታቱዚ ግን ብዒግንነ ት መኪትም ይመፅከዎ ነይሮም ኢዮም ። ኣዚ ኾነ ብዙሕ ናይ ህይወ ት ሰብን ጥሪትን ክሳራ የኽትሰሉም ኣምበር ነቲ ካብ ኣቦታቶም ዝወ ሪሱዎ ቁራጽነትን ትብዓትን ነጉድሉ ኣይተርኽበን ። ንቕሓት መራሕቲ ስለ ዝሰነኑ ዘመናዊ ትምህርቲ ክቕስሙ ኣይነበሩን ። ኣብ ነተማትን ዝነብሩ ናይ ትምህርቲ ዕድል ዝርክቡ ግን በሳሕቲ ምኻኖም ኣመኽ ኒሮም ኢዮም ።

ዓሳውርታ ኣብ ዘሰው ሃሪዮም ፡ ናይቲ መናብርቶም ህዝቢ ቕንቕን ሃይማኖትን ባህልን ይጥቀሙ ። ኣዚ ማለት ግን ናይ ዓሌትን ዓጽመ ስ ጋዊ ርክብን ኣንተዘይሃልዩ ባህሉምን ጠቕሳሳ ናብራኡምን ይፈሳስ እዩ ። ኣዚ ዱማ ኣብኣቶም ጥራይ ዘይኮነስ ኣብ ካልኦት ኤርትራውያን ዓሌ ታት ኣዉን ዘሉ ምኽኑ ኣይስሓትን ። ሓሙሽተ ዓሳውርታ ኣምነቶምም ኣብ ምስልምና ቕንቕኣም ነገኣ ሻሂ ኢዩ ።

ኣብ ሃዲጉም ጨዓሉ ፡ ወሪዳ ዓዲ ቀይሕ ዝቕመጡ ፡ ዱግዒኽ ዱግዒን ወገራን ኩሉም ክርስቲያን ኢዮም ፡ ትግርኛ ናብኣ ይዛረቡ ። ኣ ብ ኣውራኺ ነበረን ምስ ታርቀን ጣውቀን ማርያን ተሓዊስም ዝነብ ሩ ዘሰው ኣብ ኣነሰጉዛይ ዝርከቡ ዝበዝሑ ምኽኖም ይግመት ። ሃይማኖቶም ክርስቲያንን ኣስላምን ኢዩ ። ምስ ብሕን ዝቕመጡ ቕንቕ ብሕን ምስ ማርያ ዝቕመጡ ነብኣ ቕንቕ ትግሪ ይዛረቡ ኣብ ጊዜ ፅዒርኽን ኣትሒ ዘም ዱግዒን ማርያ ኣብ ኹም ማርያ መጹ ኣም ብናይ ባዕሎም መሪሒ ይመሓዳሩ ኣሰው ።

ዜን ፡ ኣብ ኣግዓሮ ዝበሃለ መሬት መንሰዕ ፡ ኣብን ዜናይ ኣብ ዝበሃለ ቀበ ሌ ይቕመጡ ነበሩ ። ሓያሳት ስለ ዝነበሩ ዱማ ንመንሰዕ ኣይሬሌሆም መስል ክኽፍሉ ኣገዳዱዎም ። መንሰዕ ንዝኾነ ኽግር ብትዕግስቲ ክሓልፍዎ ስለ ዝመጹ ንጊዜኡ ትኣዛዝ ዜን ተቐበሉዎ ። ኹመኛ ዜን ፡ ኣብ ሰናስ ዝሓለፈ ዕቡይን ን ዓቕ ሰብን ነበረ ። ኣብ ባይቶኡ ሓንቲ መጸግዒ ዝነበራ ኣብ ነመሒ ዝተጸርበ ት ነሞኣ መንበር ነበረቶ ። ንቕርዲ ምስ ተቐመጠ ኣስትንፋስ ሞንቶ ኾነ በጽሖ ብዝብሉ ዝበታ ኣምኒ ማዕረ ኣዝጉ ኣንሥሉ ፡ መንቶ ብዄሕሪት ከይኖ ም ሳነሮም ከቕስሉ ኣንነሰው ፡ ንሱ ኣዝጉ ኣብ'ታ ነኳሰ ኣጥቢቕ ይሰም ፃም ነበረ ። ኣታ መንበር ብኽሰተ ሽነኻ መቕመጢ ስለ ዝነበራ ፡ ኣብ ጉን ፋስ መንቶ ክሳዱም ኩሉ ሳዕ ኣንጻር ንፋስ ኮኖ ይብሉ ነበረ ።

ኣብ'ቲ ዘመን'ቲ ናይ መንሰዕ መሪሒ ፡ መሓሪ ወዲ ሓውጪ ኢዩ ዝ ነበረ ። ክም ፊማዱ መንሰዕ ናይ ነብተ መፅሓስ ንበዓፅ ስልጣን ይወሃብስ ሰ ዝነበረ ፡ ዜናይ መፅሓስ ናይ'ተን ንመሓሪ ተባሂሰን ዝተሓርዳ ክብተ ክወ ሃቦ ኣዘዘ ። መሓሪ ትኣዛዝ ተቐቢሉ ፊጸመ ። ኣዚ ብምወግሩ ነነኻ ስልጣን ፈለጠሉ ማሰት ኢዩ ። ኣንተኹነ ሓዱ መዓሰቲ መሓሪ ሓሚሙ ፊውሲ ስ ሰ ዝስተየ መረኽ ክስቲ ሳም ሓረዱሉ ። ዝሓሽ መረኽ መፅሓስ ስለ ዝኾነ ዱማ ኣጸቢቕ ንኽገላገል ብምሕሳብ ኧታ ባርዓኡ መፅሓስ ምስ መረቕ ሃበ ። መሓሪ ነዚ ምስ ረኣየ ሰንቢዱ ፡ ነታ ባርዓኡ ሕማቕ ገርኪ ፡ መፅሓስ ዱኻ ንዜናይ ኣንጽዩ ዝማገኣ ፡ ነተኽትልኒ ፡ ኪዱ ኣብጽሕሉ በላ ። ንሳ ዱማ ኣብ ጽሓትሉ ፡ ኣንተኹነ ኣጸቢቕ በሊሉ ስለ ዝነበረ ዜናይ ነበየ ። ዝበለስ መፅ ሓስ ዱኣ ኣንታይ ነገብሮ ኣምጺኽክይ ፡ መሓሪ ኣይበሳኪኩዎን ኣይበፅ፡ መፅሓሳ ኣዉን ኣይተበሳኪኩን ኣይትበፅ ፡ ኪዱ ምሰስዮ ፡ ናይ ንዕቀቶ ግ ን ነገርኣዮ ኢየ ኣነበለ ኣባሉ ። መሓሪ ፡ ነዚ ምስ ሰምዐ ፈርሀ ፡ ብትዕቢት ዜናይ ጉህዩ ፡ ነበይ ቀዲም'ነሉ ኣሮሳዮ ስንምቲ ነገውስዮ ነገ ኣን መፋበ ።

መሓሪ ፡ ኣብ'ቲ ኣንጻር ዜናይ ዝሓለቦ መዴብ ንኽረድኡዎ ናብ ፊተ ወቱ ሰብ ሳሕሩ ሰኣገ ። ዕድሚኡ ተቐቢሉም ነገ ዝመጹሉ መዓፅቲ ኣፍለጡዎ ። በታ መዓፅቲ ኧተን መሓሪ ንባርዓኡ ሴፎ ሂቡ ፡ ኣነን ዜናይን

ክንዘራርብ ኣንከሱና ብድሕረና ጸው በሉ፡ወራር ብስሜን ክመጹ ምስ ረኣ
ካ፡ሰፍ መዚዝካ ንዘናይ ክሳዱ ቁረጸ በሎ። መሳሪ ናብ ዜናይ ነበይጹ፡ገሳ
ንብረ ዄገ ርሕቕ ኢልና ክንዘራርብ ኢሉም መጸ፡ዜናይ ነኻ ሰላቦ። ካብ
ሳጺ ወጺኦም ነፍ ኢሎም ኣናተዘራርቡ ኣንነሰዉ፡መንጸሰይቶ ትኽ ኢሉ
ኣናተወርወርሉ ናብ መሳሪ ገጻ መጾኦት። ቅድም ዜናይ እኳ እንተረኻኔ፡ን
መሳሪ ምኣንቲ ክትነክለ ስኞ በለ። መሳሪ ምስለረኣያ ነበይትንስእ ዜናይ
ነቓም ዝመጹ ዝነበሩ ወራር ምእንቲ ነበይርእየሞ ኢሉ ብኽፋ እንነሰሉ
ነታ መንጸሰይቶ ብሳኣኑ ጸቕጡ ቀተሳ። በቲ ሰዓትቲ መራር መጹ፡እቲ
ናይ መሳሪ ባርኔ ኽኣ ንዜናይ ክሳዱ ቆረጸ። መንሳዕን ሓገዝቶምን ዘ
ርዮም ንዜን ኣጥፍኣዎም።

ዜናይ ክልተ ኣንስቲ ነበርኣ። እታ ሓንቲ ካብ ሓማሌን እታ ካልኣይ
ቲ ዕማ ካብ ሳሕፅ ነበሩ፡ጹቕቀን ሒዘን ድማ ነናብ ሳጺን ነበጹ።
መሬት ንመንሳዕ ተረፈ። ብድሕሪኡ መሳሪ ናይ መንሳዕ ናጽነት ኣረጋ
ገጸ፡ንህዝቢ መናበቢ ዝኽውን መምርሒ ሓረጉ ነኻ ብስሙ "ዎትሕ
መሳሪ" ኢሉ ሰመዮ። ድሕሪ ገሩ ሳመተታት ዜን ጹቂ ጓል ሓማሌን ገሳ
ጹም ተመሊሰም፡ትግሪ መንሳዕ ነባይኖም፡ርስቲ ኣቦኣም ሓሪሰም ክነብሩ
ፍቓድ ንመሳሪ ሰመኑ። ተፈቒዱሎም ነኻ ገሳጹም ተመፀሉ። ጹቂ
ጓል ሳሕፅ ግን በብረዜኡ ወራር ሒዘም ኣናመጹ ንመንሳዕ ይዘምኑ
ዋ ነበሩ። ኣብ መጨርሽታ ንሳቶምዉን ተማሒሮም ሳጺም ክምዂሉ ሰመ
ኑ። ሰብ ጹምና ኢዮም፡ኣይመሰሉኡ ኢሉ ዝበዝኡ ህዝቢ መንሳዕ ክመ
ሓሩ ኣይጹሰየን። እንተኾነ ሹም ዑቕባንኪኤል ዝተባህሉ ካብ መሳሪኻ
ብሳይ ወሰጹ ዝነበረ መራሒ፡ናይ መንሳዕ ትግሪ ነባይናም ኣብ ርስቲ
ኣቦኣም ክምሰሉ ኣለ ዝወሰነ፡ህዝቢ ነዚ ተቓበሎ'ሞ ሳጺም ተመፀ
ሉ።[38] ገሊኣም ንብ ምስልምና፡ገሊኣም ነኻ ኣብ ክርስትና ዘኣምኑ
ቕንቕኣም ነኣ ትግሪ ኢዮ።

ኣንበሳተ ገሰባ፡ኣብ ዱቡብ ኤርትራ ናቕቻ ዘፅ-ኣንበሳ ዝርከባ
ክፍተ ሳጽታት ኢየን። ተቕማጦ'ዘን ንኣኽቶ ሳጽታት'ዚኣተን ካብ ሳሴት
ሳሳውርታ ኢዮም። ሃይማኖቶም ክርስቲያን ቕንቕኣም ነኣ ትግር
ኛ ኢዮ፡ካብ ምባፅ ሓሲያካ ብዛዕባኣም ካፅኣ ዝፀሰናን ዘንታ ዮኡን።

ኣስመዓ ሓዲ ክፅሊ ናይ ኣርባዕተ ኣስመራ ኢዮም። ቅድሚ
ብዙሕ ዘመናት ካብ ኣሕዋቶም ሳጺውርታ ተራፊዮም ኣስመራ ን
ትዮም ተረሰቱ። ኣብ ሃይማኖት ክርስትና ይእምኑ፡ቕንቕ ትግርኛ
ኽኣ ይዛረቡ።

[38] ካርሉ ንስታቭ ሩዱን - ክሰኤ መንሳዕ - ቋግም ወያትሕ ወሳጹታት - ገጽ 10 - 11

ጁወን ኣብ ሓሰሓሰ በጉስ፡ምስ ቤት ጣወቕ ይነብሩ። መሬቶም ብዱቡ
ባዊ-ምስራቕ ሳጺ ሰመረጮን ይርከብ፡ጁወኑን ነኻ ይበሃሉ። ቕንቕኦም ብሰን
ኣምነቶም ነኻ ምስለምና ኢዮ።

ተራ ኣምንን ሓጺና ሳዕሳይን፡ነክተ ኣብ ኣውራጁ ሰንዮ ዝርከባ ንኣ
ሽተ ሳጽታት ኢየን። ካብ ነፍሕ ጊዜ ጁሚሮም ኣብ ሰራዮ ርስቲ ሒዞም
ሰፊሩ። ሃማኖቶም ክርስትያን ኢዮ፡ቕንቕ ትግርኛ ኽኣ ይዛረቡ።

ሳሆን ሳሳውርታን ዝበሃሉ ኣብ ሓባብ ኣዉራጁ ሳሕፅ ይርከቡ። ሳሆ
ናይ ቕንቕ ስም ኢዮ። ከሰ'ዚ ኣቶም ኣብ ሳሕፅ ብስም ባሆ ዝጸውዑ
ነበየናይ ሳሴት ምጂኖም ብርግጽ ኣይፍሰጥን። ኣብ መንጎ ኣዘን ክልተ
ሳሴታት ኣዚኣተን ኣፈሳሳይ የልቦን። ብሳጹ ቡም ይምረሳ፡ባህሰንን ፅማ
ጸንን ነኻ ሳጹ ኢዮ።

መሮኒ ሓማሌን

መሮኒ ሓንቲ ካብተን ሰፋሕቲ ሳሴታት ኤርትራ ኢየ። መስረቓም ጹም
ቢያ ምጂኑ በብረዜኡ ኣተዓሕፊ ታሪኽ ይምእኽሮ። እቲ ህዝቢ'ዉን ዝኣምነሉ
ኢዮ። ጹም ቢያ ምስ ኣገዉ ዝዛመድ ቕንቕ ይዛረቡ ምንባርም "የኢትዮጵ ዘርና
ሕዝብ ትውሰድ" ዝጸሓፈ ሓሰቃ ታየ ኣመልኪቶዎ ኣሉ። ከምኡ'ዉን ቕራ፡ጁ
ን፡ዛንሆይ ዝብል ቃሳት ምስኣም ዝመጸ እሰ ዝኾነ ምናልባት ህዝቢ ጹም
ቢያ ሳሴት ኣገዉ ይኽውን ዝብሉ ኣለዉ። ቕራ ብኣገዉኛ ጸሓይ ማለት ኢዮ፡
ጁን ዝብል ጽማ ሓርማዝ ኢዮ ትርጉሙ፡ናይ ዕብየት ምልክት ካኣ ኢዮ። ጁን
ሆይ ክበሃል ኣንነሱ ዎ!ሳቢይ (ብእሰጣን) ማሰት የለምሳ።

ጹቂ ንጉስ መሮኒ ኢና ዝብል ኣምነት ኣለዎም። መሮኒ፡መኣከን
ናይ ኣየናይ ሳገርን ንጉስ ነገሙዝነበረ ብሩህ ኣይኮነን። ኣብ ተርታ ኣስማት ነገስ
ታት ኢትዮጵያ ኣውን ኣይርከብን። መሮኒ፡ሰለጠተ ወሰጹ፡ንሳቶም ነኻ ፋሱ
ቕን ማሱኞን ጫሱኞን ኢዮም ይበሃሉ። ጹቂ ፋሱኞ ኣብ ሓማሌን ተረፋ፡
ጹቂ ማሱኞ ንኣነሰንዛይ ነገጹ። ሳሴት ጫሱኞ፡ገቢናሽምን ነክተ መሪ
ታን ኢዮም። ወሰጹ ህዝቢ ሓማሌን ዘርኣስተ ታሪኽ ዝጸሓፈ ኮሎሞጹ
ን፡መሮኒ ካብ ጹምቢያ ንሱጻን ኣውራጁ ተኽኣ(ንሰሳ) ኣተው፡ጹሕ
ሪ ገሰ ትውሰጹ ጽማ ብባርካ ኣቢሉም በብቑሩብ ንነበሳ ጹይቦም
ኣብ ገቢናሽም ነምዝነፈሩ የዘንቱ። ኣብኡ ምስ በጽሑ ኧዚ ሳገር'ዚ
መን'ዩ ኽሙ ኢሎም ንጹቂ ሳጺ ምስ ሓተቱ፡ሓማኞ ሑሴን ኢዩ ኢ
ሉም መለሱሎም። በዚ መሰረት ነኻ ሓማሌን ተሰንጦየ ይበሃል።

ፋሱኞ ኣብ ሓማሌን ተቕሚጡ፡ንጹቂ ተኽምን፡ምናበ ዘርኣ

ይን ፡ ተክሰ ጓገባን ፡ ዱምበዘንን ፡ ሚሳቋዛናዬን ፌ ሊ ዖ ። ንሳቭም ፡ ቀፍጢ ፎም በዝሑን ስፅጣን ኧዉን ሓዙን ። ጐይችነት ዝፌችዉ ክገዝኡ'ም በር ክግዝኡ ዘይፈችዱ ዓሴት ኢዮም ። ኧዚ ፍክ ናይ ትብዓት ምፅክች ምኳኑ ኣየጠራጥርን ። ካብ ኩሉም ፡ ዱቂ ተስፋጽዮን ክብ ዝበሰ ጸብሰ ፅችነት ኣርኣዩ ንሓማሴን ክኣ ብኹሳ ኣብ ትሕቲኡም ኣኸተዉዋ ። ዘ ጋታቭም (ርኡሰ-ክተማታቭም) ጸዓቋ ዘጋን ፡ ሃዘጋን ገይሮም ኣብ ነንሓ ዱሕጹም ኧና ተወዳዱሩ በብተራ ስፅጣን ይሕዙ ነበሩ ። ቀጺሉ'ም ንሰራዩ'ዉን ኣብ ትሕቲ ግዝኣቭም ሓወስዋ ። ነቲ ውሩይ ግዝኣች "ምጽሪ ባሕሪ" ኣሓዱሰም ዱማ ዋና ክተማኡም ዱባርዋ ገበሩ ። ብረዜ ራኧሲ ጓንዱሃይማኖች በዓፅ ጸዓቋ ዘጋ ፡ ዱቋን ትግሩይን ሰሜን ወሶን ሒዘም ዋና ክተማኡም ዓፂዋ ዝገበሩ ምኂኖም ኧዉን ኣብ መጽሓፉ "ወሶጹ ህዝቢ ሓማሴን" ተመፅኪቱ ይርከብ ። ጸኒሓም በብ ጐፅሰ ነባይኖም ዝበሰጸ መሬት ንምሓዝ ናብ ብዙሕ ቦታታት ፋሕ በ ሉ ። ክንዲ ንዱቡብ ምጹጻፅ ንፎሕሪት ተመሊሶም ንሰሜን ምንቅ ስቓስ ዝመረጹ ዓሴታት ኧዉን ኣሰዉ ። ካብዚኣቓም ኣቓም ንመጂመ ርታ ዝነቑሱ ዱቂ ዘርኡ ኢዮም ።

ዱቂ ዘርኡ

ሓዱ ክፎሊ ናይ ዱቂ ዘርኡ ንሰሜን ገጸም ጉዒዘም መሬት ማ ርዕ ጣዓ (ማርኔ ቀዳኡ) ሓዙ ። መሬት ተቑባቢሱዎም ብሕርሻን ም ርባሕ ካብትን ሃብታማት ኮኑ ፡ ኧክፅን ጸባን መዓርን ካብ ዘፍፅዮም ንሳዕሲ ክርክቡ ክኣሱ ። ብጐሀባብቭም ዝፎርሀ ሓዳሳች ፎማ ፍኑ ፡ነት ም ብቑጽሪ ዝበዝሑዎም ቤት ጣዉቂ ተዋጊኡም ካብ ሓፅሓፅ ኣልቂ ቭም ንቑሳ ዓንሰባ ኣውሪዱዎም ። ጽፓብ ምስ በዝሐ ካብ ፅክዕ ንሳ ዕሲ ገነኑ ፡ ስነአርዓች ኣናፊኡም ኣብ ብፅዕግና ዘንበሱ ፡ ዝነበሮም ኧ ሩም ማሕበራዊ ናብራ ገዲፎም ፋሱፅ ኮኑ ። ንመራሒኡም ምኧዛዝ ኣ በዩን ፡ ነታ ጽብቕቲ ሰበይቲ መራሒኡም ብሓይሊ ኧናዱፊሩዋ ኣሸገሩን ። ቩመኖኡም በቲ ሕማቕ ጠባዮም ተበሳጭዩ ንኽጥፎኡም ወሰነ ። ዓቢይ ኣዱራኽ ኦሰ ዝነበሮ ፡ ነቲ ዓንዲ ማኧክፅ ኮርኪሙ ፡ ብጣዕሚ ሰፊሕ ዕ ጽመ ኣዳፅዩ ፡ ህዝቢ ንምሳሕ ጸወዐ ። መዓር ኮም ፅቢ ነበረሞ ፡ ብዙ ሕ ሜስ ምስ ጨማ ለጋ ቀረበ ። ዕዱማት ኣትዮም ክበፅዐ ክሰትዩ ው ዒሉም ኣጸቢቆም ምስ ሰኽሩ "ነፎሲ ምስ ኧፅሬ" ኧናበሰ ነቲ ኧተኽር ክመ ዓንዲ ማኧክፅ ነቕኒቑ ኣውዱቆ ፡ ኩሉም ዕዱማት ኮንካ ኣብኡ ተቑቢሮም ሞቱ ። እንቃም ኣብ ፏገ ብፃምኧንሓም ዝኣክፅ ካብ ሞት

ዝተረፉ ሓሚቕም ዱኸዮ ። ብረዜኡ ዱማ ማርዓ ቀዳሕ ገዚኡም ትግ ረኡም ገበሩዎም ። ኣብ ሓማሴን ዝተረፉ ዓሴት ዱቂ ዘርኡ ኣብ ወረ ዱ ዱምበዛን ይርከቡ ።

ቤት ብኹፅ (ዓዱ ብዱፅ)

ቤት ብኹፅ ፡ ሓዱ ክፍሊ ናይ ዓዱ ብዱፅ ኢዮም ። ንሓማሴን ገዲፎ ም ምስ ቤት ጣዉቂ ንሰሜን ገጸም ጐዓዙ ። ንገሰ ረዜ ኣብ ሕምረት-ጎይሳ (ቦርካ) ምስ ጣዉቂ ዱሕሪ ምጽናሕ ንምስራብ ኣቢሉም ጉዕዞኡም ቀጺ ሉም ኣብዚ ሉሚ ብለም ቤት ብኹፅ ዝጸዋዕ ቀበሌ ናይ ምምሕዳር ባ ሪንቱ ሰፈሩ ። ኣብዚ ሓዱን ዓዲዚ ምስ ኣተዉ ነሮሕ ነባይጸንሱ ሃይማ ኖት ምስፅምና ተቑበሉ ። ጥንታዊ ባሃሉም ፕኮይርሳዕ ኢኡም ግን ክ ሰብ መጨረሽታ ካፅኣይ ውግኣ ዓሰም ኣብ ክሳዱም ማዕተብ ካብ ምኣሳር ኣይሓዱን ነይሮም ። ኣሕዋቶም ክሳብ ሉሚ ኣብ ሓማሴን ኣሰዉ ።

ቤት ጣዉቂ (ታወቂ)

ዱቂ ስምርጽም ወዲ ዱምበዘን ኢዮም ። መኽመርታ ኣብ ኣበር ኪዓ ጥቓ ዓፂ ተኽሰ ዛን ይቑመጡ ነበሩ ። ጣዉቂን ብዱፅን ኣኧዋት ዱቂ ስምርጽም ኢዮም ። ጣዉቂ ንሰመረጨን ኣብርሀምን ተኽሰ-ዛንን ወሰዱ ። ሰመረጨን ብዙሓት ክብቲ ስሰ ዝነበርኡ ፡ ክብቱ ሒዙ ንዱንዲ ሓፅሓፅ ጐዓዘ ። ኣብኡ ኽን ክፅተ ኣብ በዓቲ ዝሰፎሩ ዝነበሩ ጭንፋዶ ን ሺባኽን ዝበሃሩ ሰብኡት ጸንሑዎ ። መሬት ሓፅሓፅ ፡ንዱሰዩ ዘርዊ ስ ፊሕን ሰምሰምን ኮይኑ እሰ ዝርከቦ ፡ ጸባ ሒዙ ናብቭም ክፅተ ሰባች ክይዱ ኣብ መሬቶም ክቕመጥ ፎቕኹ ሰመኖም ። ጭንፋይ ክፈችዱ ሱ ኧንክሎ ፡ ሺባኽ ግን ኣብቲ ፊሰማ ዱቂ መሬትና ክወርሱ ኧንድ ዮም ኢሱ ኣበየ ፡ ዱሳር ግን ንሱ ኧውን ተሰማምዐ ፡ ስፅዚ ኽኣ ሰመ ረጨን ኣብ ሓፅሓፅ ተቑመጠ ።

ቤት ሙሲ ዝበሃሱ ሓዳፅ ህዝቢ ኣገው ፡ ኣብ ዱብሮ ሙሲ ኧት ታይ ጓንሰባ ሰፈሩ ። ንሰመረጨን ብዙሕ እሰ ዘስማእ ናብ ኣቦኡ ንዓድ ተኽሰዘን ፅኢጉ ኣዎሰጠ ። ጣዉቂ ዒቂይታዩ ኣኽቲኩ ንሓፅሓፅ መ ጸ ። ነቲ ሃገር ርኣዩ ሰምሰም ምኂኑ ኣስተወዲሱ ተሓጉሰ ። ቅዱሚ ንዲ ዱ ምምሰሳኑ ብቤት ሙሲ ሓሊፉ ፡ ንመዱን ጥሪቱን ህይጐዱ ኡዎም ሓዱራ በሉም ። ከምዘይጐዱኡዎ እሰ ዘረጋገዱሱ ንኽሰናበቱም ዱሳ

ን ኩኑ መስ በሱም፡ ሉ።ሚ ሕዱሩ ፡ ወራር ኣዉጺኧና ኣሉ።ና ኧሞ ኧንተ ረኪቦምኹም ክንዱኹም ኢዮም በሐዎ ። ግን ብቕሐጡ ቓ ንዓዲ ክምሰስ ኣሉ።ኒ ኧናበሉ ኣብዮዎም ነገዱ ። ኣብ መንገጺ መራር ረኪቦም ንሰኹን ንዲቀይታዮን ወግኹዎም ። ሰመሪጮን ምስ ሰምዐ ናብቲ ቦታቲ ነብይኡ ቁኑሳተ ንዓዱ መሰዱም ፡ናብ ኣ ሕዋቱ ኽአ ሰኣኽ ። ኣሕዋቱ ካብ ዓዲ መጺኦም ነቐም ቁኑሳት ተሰነቢሞም ወሰዱዎም ። ኧምባ ዱርሆ ታሕታይ ምስ በጽሑ ክ ልቲኡም ቁኑሳት ዓረፉ ። ንዓኧነሩ ኣብኡ ቁቢሮም ንሬሳ ጣዉቀ ግን ንዓኧ ተኽሰዛን ክወለዱዎ ሓሲቦም ክልዕልዎ ኧንተዲሶዩ ፡ኧ ቲ ሬሰ ምስዓፈ ኣበዮ ። ነቲ ኧተቕብረ ካብ ጉድንዱ ኣዉጺኡም ን ኽልቲኡም ኣብ ዓኧ ተኽሰዛን ቀበሩዎም ።

ዱሕሪ ኣርባዓ መዓልቲ ፡ ሓልሓልን ዓኧ ተኽሰዛንን ብሓዱ ተኣ ኽሂቦም ንቤት ሙሲ ወሪሮም ሕነ ክፈዱዮ ተቕንጸሩ ። መዓሩቲ ምኧን ቲ ካዩጋገዩ ነፃሲ ወክፎም ኣብ ክሊጺቱ ኣርብዓ ጸጸር ኣቕሚጡ ንግሦ ንግሦ ሓንቲ ኧናዱርበየ ኣብ መጨጎርኽታ ኑሉም ኣብ ቁጸር።ኡም ተረኪቦ ም ዉግኧ ገጠመ ። ቤት ሙሲ ዊጋጉ ጥራይ ዘይኮነስ ጥበበኛታት ኧዉን ስለ ዝነበሩ ፡ነቲ ብብዝሒ ቁጽሪ ዝዕብሉም ዝነበረ ሓይሊ ብትብዓት ተ ቓወምዎ ። ጠበብቲ ናይ ቤት ሙሲ ዱሕሪ'ቶም ተዋጋኧቲ ኮይኖም ሓጺ ስ ኮሩነት ኧናስርሑ ይዕዱኡ ነበሩ ። ቤት ጣዉቀ ፡ኧዚ ዘይውዳኧ ሓጺኡ ኮሩነት ካብዩ ይመጽኧ ኣሉ። ኧናበሉ ተሸበሩ ። ሰመሪጮን ተሓቢኡ ብ ዱሕሪቱ ዘይሩ ነቲ ቀንጺ ኮሩነት ኧናስርሐ ዝዕዱዕ ዝነበረ ጠቢብ ረኪ ቡ ወግኡ ፡ኤህ ዓሌትካ ኣይብዛሕ ኧናበለ ረረሙዎ ኽአ ዓረፈ ። ቤት ሙሲ ኮሩነት ጐዲኡዎም ተሳዕሩ ። ነሰመሪጮን ዱማ መርገም ጣጺ በጺሑዎ ኽይኑ ፡ዓሌቱ ኣይበዝሑን ።

ዱሕሪቲ ውግኧቲ ፡ ኣብርሀም ፡ ካብ ዓዱ ተኽሰዛን ንሓልሓል ክዘ ዱ ተቕመጠ ። ኣብኡ ኽአ ብዙሓት ወሰዱ ፡ ኧንተ ኮኑ ኑሉም ዱቂ ስለ ዝሞ ቱዎ ተስፋ ቅሪጹ ንኽምንን ክኽይዱ ኧነክሉ ኣብ መንገዱ ሓጺ ሰብኣይ ተንነኖ'ም ኣበይ ኑኽይዱ ኣሉ።ኻ ኧናበለ ሓተቶ ። ሽማሩ ኣዘንቶዩ ክንምንን ምዉሳኑ ገሰጸሉ ። ኧቲ ሰብኣይ ዱማ ፡ሕዲ ንዓዱኻ ተመሰስ ኧሞ ኣብ ጥቓ ገዛኻ ሓንቲ ገረብ ክርኪምካ ሕዱር ፡ንጽባሒቱ ኧታ ገረብ ንምዕራ ብ ገፃ ወዲቓ ኧንተጸንሓትን ገገዳም ክብኻ መንገ ፡ ኧንተዱን ንምስ ራኼ ወዲቓ ጸኒሓትካ ግን ተመሰሊኻ ዓዱኻ ተቕመጥ ፡ብዙሓት ክነ ክንቶወልዱ ኢኻ በሉ ። ኣብርሀም ገዓዱ ተመሲሉ ኧቲ ሰብኣይ ዝመ ኽሮ ፊጸመ ፡ንጽባሒቱ ዱማ ኧታ ኦም ንምስራኼ ወዲቓ ጸንሓፃ ኧሞ ተመርዕየ ዓዱ ተቕመጠ ፡ብዙሓት ኧዉን መሰዱ ። ሕጂ ካብ

ጣዉቀ ኧፃም ዝበዝሑ ናቱ ዘርኢ ኢዮም ። ኣብ ዓዲ ጨፍዕን ፡ዓዲ ገብሽን ፡ ዓዱ ፌዛዕን ፡ዓዱ ሓሬኽን (ዓዱ ጸጥሮስ) ሳምዚሪን ዝበሃሳ ሓ ሙኽተ ቀበሌታት ይምቀሩ ።

ተኽሰዛን ንኧኽቶይ ወዲ ጣዉቀ ኩሉም ኣሕዋቱ ንሓልሓል ም ስ ነገዱ ኣብ ዒምበ ኣቦኡ ተሪፋ ንስራይት ሰገዱ መሰዱ ። ንኑዱማ ንተ ኽሰ ሃይማኖትን ፃሬ ምኽን ሃብትይን ወሰዱ ። ነገፍሲ ገርገስን ኤሎስን ካብ ዓሌት ተኽሰዛን ነንሓዱሕዱም ኧናተወዳዱሩ በብተራ ንዒምበዝ ገዝኡዋ ።

ዱቂ መሮኒ ምስ በዝሑ ሰፊሕ መሬት ንምሓዝ ፋሕ በሉ ። ሓዱ ነገፍሲ ፡ዱቂ ዒምዘባን ወዲ መከትር ኣብ መዒመርዓ መሮኒ ዝሓዝዎ መሬት ተሪፎም ዒምበዘን ሰመዩዎ ። ነፃም ኣብኡ ዝጸንሑ መይ ዱሓር ዝሰዓቡ ካብ መሮኒ ዘይውሰዱ ዓሌታት "መከት" ዝብል ስም ሂቦም ገ ዝኡዎም ። ኹመት መይ ኦልጣን ነይካፈሉ ዱማ ነክክሱዎም ።[39] ምስ ዱቂ መሮኒ ተሓዊሶም ዝነብሩ ዓሌታት ፡ኣብ ጣዕሪሺ ፡ኣገው ይርነቡ ። ኣብ ሽማንጉስ ታሕታይ ካብ ተምቤን ፡ኣብ ዘንገረን ነንኣ ብ ኣኽሱም ዝመጹ ንኣሽቱ ዓሌታት ኣሰዋ ይብል ኣልበርቶ ፓሰራ ።

ቅድሚ ግዝኣት ጣልኒን ፡ ህዝቢ ዒምበዘን ነልቲኡ ቕንቕታ ት ፡ ትግርኛን ትግረን ይዛረቡ ነበሩ ። ኧዚ ሓዲስ ትውልዲ'ዚ ግን ብ ዘይነ'ቶም ናይ ዋራ ተቕማጦ ነልክኑት ትግርኛ ጥራይ ኢዮም ዝዛረ ቡ ።[40] ዓበይቲ ዒምበዘን ዝገጠሙዎ ሕሳይ ትግረ ስለ ዘይተጻሕፈ ተረሲዑ'ምበር ብዙሕን ጽሩይን ነበረ ። ትግረ ልቢ ዝምእኖ ወኒ ዘለዓዕል ቓንቕ ስለ ዝኾነ ፡ሓሳይቲ (ገጠምቲ) ብጊዜ ጌሂ ኮነ ጊዜ ሓጉስ ግጥምታት ንምዋጣር ይጥቀምሉ ። ቀዲም ፡ ትግርኛን ብሰንን ዝዛረቡ ህዝቢ ኧዉን ናይ ልቦም ሂሩር ነውድኡ ኣብ ዝዴሰዩሉ ነዓ ት ብቕንቕ ትግረ ይጥቀሙ ነበሩ ።

ህዝቢ ዒምበዘን ብስም ሓሙኽተ ዘማት ኧዉን ይዋሰጥ ። ብ ዓሌቱ ዝሕብን ቕጣና ኩሩዕ ህዝቢ ምዂኑ ዝሓሰረ ታሪኹ ይምእነ ሪኡ ። ብጊዜ ዒጊያኼ ሓዱገምበስ ኣንዳር መማዛኧቲ ጣልዒን ዝፈ ጸሞ ጽኑዕ ቃልሲ ዘይዱሃፍ ናይ ናጽነት ኣዎቃሪ ምዂኑ ይገልጽ ።

ቤት ኣስገዱ

ብኧምነትን ዘርኣብሩክን ዱቂ ሓዱምበስ ወዲ ዛናዩ ኢዮም ። ብኧ

[39] A.POLLERA - LE POPOLAZIONI INDEGINE DELL'ERITREA - P. 92
[40] ዝተጠቅሰ መጽሓፍ ገጽ 93

ምነት ንኣስገዱ ወሰዱ ። ንሱ ዱማ ንመዎሰስን ንተቐማጦ ሓጢንፋእን ፈርየ ። ዱቂ መዎሰስ ፡ ሃብቴስን ተኽሰስን እዮም ። ትማርዓም ወዲ ኣቢብ እዩ ። ኣቢብ ዱማ ወዲ ገብረ ክርስቶስ ፡ ገብረ ክርስቶስ ወዲ ኣስገዱ ፡ ኣስገዱ ዱማ ወዲ ብኸምነት እዩ ። ኣስገዱን ኣቶኽምን ብሓዳ ኣብ ሓማሊን ይነብሩ ነበሩ ። ኣብ ነንሓዱሕዱም ምስ ተዋግኡ ፡ ኣስገዱ ሰዓር ኣብቲ ካልኣይ ውግእ ግን ኣቶኺም ተዓዊቱ ንኣስገዱ ካብ መሬቱ ሰነጎ ። ኣስገዱ ኣብ "ኩርባ ኣስገዱ" ጥቓ ኸምባዱርሆ ካርነኽም ሰፈሩ ። ኣብኡ ገሰ ኸዋን ጸኒሖም ነኻ ንዓዲንፋስ ነዱ ፡ ቁሩባት ካብኡም ግን ኣብ ኸምባዱርሆ ተረፉ ።

ሓዱ ጊዜ በቕሊ ኣስገዱ ጸሊቕ ንሳሕል ነዱት ፡ ንኽዱሓያ ኣለኡ ተኽቲሉ ምስ ነዱ ኣብ ሻኻ ሮሁ ዝበሃል ሳዕሪ ክንበልዕ ርኽባ ደበሃል ። ዱጉዓ ሳሕል ሰምሰም አሰ ዝኾነ ፈተዎ ፡ ኣብኡ ንኽቅመጥ ነነኣ መረጸ ። ንሓማሌ ን ተመሊሱ ነሕዋቱ ነገረ ። ኣዱነመነ ለሓይሳይን ግዕዲዱን ዘርኣብሩኽነ ብሓኸሱ ተሰማሚዎም ሰዓብዎ ። እናተጓዕዙ ኣብ ጸባብ ታሕታይ ዓንሰ ባ ምስ በጽሑ ፡ ሰበይቲ ዘርኣብሩኽ ሕማም ሕርሲ ተታሕዘት ስለዚ ዱማ ንሱ ኣብኡ ተረፈ ። እቶም ዝተረፉ ኣርባዕተ ግን ጉዕዞኣም ንሳሕል ቀጸሉ ። በቲ ዘመን'ቲ ሳሕል ኣብ ትሕቲ ግዝኣት ኣፋመዱ ነበረ ።

ኣፋመዱ ፡ ብማዕርነት መዲ ሰብ ዝነምኑ ፡ ናይ ዓሴት ምንሻው ዘይነበሮም ፡ ብዱሞክራሲዩሮ መንፈስ ዝምርሑ ነበሩ ። በዚ ምኽ ንያቶዚ ኾነ ህዝቢ ነቲ ሰላማዊ ምምህሕዛር ፈትዩ ካብ ካልኣ ወ ረዓታትኡን እናመዓ ኣብኡም ተሓወሰ ። መራሒኡም ሓዱ ዓመጽ ዘይፈቱ ሓሳፊ ሰብኻይ ኣፋመዱይ ዝበሃል ነበረ ። ኣስገዱ ምስኡ ተሳ ለየ'ሞ ዱኹም ምኻኑ ንእተውዲሉ ገሰ ንገሬግሱዎ ነገመድየሉ ቒመ ረ ። ኣብ መሬት ይዕቅስ አሰ ዝነበረ ዓራት ሰርሓሉ ፡ ኣብ በዓቲ ሰፈሩ ብምንባሩ'ውን ገዛ ሰርሓሉ ፡ ኮፎ መበሊ ዝኾኖ መንበር ንዲፊዞ'ውን ኣበርክተሉ ። መራሒ ኣፋመዱ በዚ ዱስ ኢሉዎ ፡ ኣብ ክንዱኡ ኾይኑ ክስርዕን ክፈርዱን ሸሞ ። ዱሕሪ ጊዜ ነነኣ ኣስገዱ ብኽኣሰፃ ም ነቲ ህዝቢ ወገናም ገበርዎ ጸኒሖም ዱማ ምሉኣ አፍጣን መ በጡ ።

ቤት ኣስገዲ ፡ ንገሰ ዘመናት ኣብ ሳሕል ሓቢሮም ተቐመጡ ። ዲሓር ግን ኧቲ ዘይተርፃ ናይ ዲቂ መሮኒ ናይ ዕብየትን ኽመትን ህ ርፋን ተሳዒሉዎም ተባኸሉ ። ዱሕሪ ነዊሕ ጊዜ ዝወሰዱ ውግእ ኣብ ለሰለተ ተመቕሉ ። ሓባብን ዓዲ ተማርዓምን ዓዲ ተኽሰስን ተባህ ሉ ። እዚ ኣጋም ብሓዱ አም ክጽውዑ ኣነነሰሎው "ግዝኣት ሰሰለተ መዎሰለ" ይበሃሉ ። ይፈሳሰዩ ኣምበር ውግእ ሓዱሕዱ ንየዊረጹ

ን ። ነቲ ዱሞክራሲ ዝነመዱ ዘይዓሴቱም ስፈሕ ህዝቢ ትግሪኛም ገይሮም ብጭቆና ገዝኡዎ ። ኣስገዱ ሓባብ ለሁሉ ዘይፈትዉ ኣሰ ዝነበሩ ኣብ ባይቶ ኣራጺጦም ኮዎ ኢሉም ይወቕሱ ነበሩ ። ኩሉ ቀለቦም ካብ ትግሪኛም ነበረ ። ካብቲ ኧንተኣናጥረዩ ንኽሕልዉመንን ንግርኡም ይህብወን ኧምበር ንሳቶም ኣይጊስዮ ኣይሓልቡ ኢዮም ዝነበሩ ። ኣብ ዓመቶ ሓዱ ጊዜ ናብ ትግርኛም ዘይሮም ኧንኣሳን ኧ ኽልን ጠለምን ኣገርቦም ቀሰብ ዓመት ሒዞም ንዓዱም ይምለሱ። ክዘሩ ኧንነሰሱ ፡ ኣብ ዝሓዱርዎ ዓዲ ነቲ ትግሪ ካብ ዓራቱ ኣልቂቕ ቆም ምስ ሰበይቱ ይሓድሩ ነበሩ ይበሃል ። ብግዜ ማልዩን ፡ ትግሪ ጠሪዎም ነዚ ተግባር'ዚ ኣትረፎዎ ።

ኣስገዱ ፡ ዱምብርጽ ዘይብሉም ቅራዳት ዒጋኑ ኢዮም ። ጭካኔን ጭ ቅናን ገዲፎካስ በልሓት መራሒቲ ኢዮም ። ኣብ'ቲ ኧዋን'ቲ ናይ ሃገር ጽጥታ ምሕሳው ናታዱም ሓሳፍነት ነበረ ። ብፍሳይ ነገም ውልቀ ሰባት ፡ ትግሪኡም ኣኡሊፎም ንይሀቡን ፡ ትግሪ ነጉዲኡ ኧንነሱ ፡ ጉይታኡ ሕማቅ ኢዩ እሰ ዝ በሃል ፡ ነብሮም ነሕሕዉ ነብሉ ብተገዲስነት ይነሳነኽልሉ ። እዚ ልማዱ ኧዚ ነነኣ ናይ ቤት ኣስገዱ ጥራይ ዘይኮነ ናይ ኩሉም ካብ ሰሜንን መተ ሕትን ዝርከቡ ዝነበረ ገዛኡቲ ዓሴታት ኢዩ ።

ቤት በሓይሳይ ቅድም ኣብ ሃገረ ጎዼራም (ሃገረ ነግራም) ን ኣብ ኣ ነባቢኡን ተቐመጡ ። ቁጽሮምን ጥራቶምን ምስ በዝሐ ግን መሬት እሰ ዝጸበቦም ነነሳብ ቆነር ንዘሎ ቦታ ኣእፈሐም ሓዙ ። ናይ ማይ ጭ ንቂ እሰ ዝነበሮም ኣብ ጥቓ ቆነር ሓዱ ዓቢይ ዱልዱስ (ዲጋ) ሰሪሑ ም ብኽረምቲ ንሩባ ባርካ ዓረቓም ማይ ኧናኣተው ንሰብን ነብትን ዝኾነውን የጠሩቕሙ ነበሩ ። ጸኒሖም ዕዱካብ ዝበሃል ዓሴት ብዱ ብ መገን ምዕራብ መጺኦም ኣብ ጥቓኦም ሰፈሩ ። እዘን ነብተ ዓሴታት እዚኣተን ብሓዱ ነነብሱ ኣይነእኣን ። ሳዕቤኑ ኾነ ኣብ መንጐኤን ው ግእ ተሳዕሰ ። ኣብቲ መዱመርታ ቤት በሓይሳይ ተዓመቱ ። ኣብ ዱሕሪይ ግን ዕዱካብ በርቲዓም ኣሸነፉዎም ። ቤት በዚሳይ መሬት ሰቒቆም ንሳሕል ተመልሱ ። ሓመቕ ፡ ኧቲ ዝነበሮም ሃብቲ ኧውን ጠፍኧ ። ኧ ቲ ኣብ ጥቓ ቆነር ዝሰርሑዎ መጠራቕም ማይ ሸርም በሓይሳይ ተ ባሊሉ ነነብ ሕጂ ብስሞም ይጽዋዕ ኣሉ ።

ቤት ኣስገዲ ፡ ታሪኽ ነገብር ዝቤቱ ፡ ኣብ ዝኽዱ ቦታ ገዛኢ ኾይ ኑ ነነብር ዝዱሉ ተባዕ ዓሴት ኢዩ ። ጋሻ ሃዲይት መጺኡ ኧንተ ኣእን ገዱዎ ፡ ነቲ ኧንግዱት ነገም መስፈ ቆጺሩ ነገም ግብሪ ኣብ ዓዓመቱ ነነወሃቦ ይዱሉ ። ፊተዉቲ ኧንግዱት እሰ ዝኾኑ ባሬቆ ኧነ "ኩ ኑ ነ ቤት ኣስገዱ ጋሻይ ዱሓን ፊኧተ" ኧናበሰት ዱቢፊት ሱም ይበ

ሃፍ ። ካብቲ ምዝማት እሰ ዝፈትው ፡ ንባርካን ካበሳን እናኾፉ ጥሪ ት ይዘምቱ ነበሩ ። ትማርዓም ዝበሃፍ ካብ ቤት ጓስገዲ ፍሱይ ጭፍራ ፈጢሩ ጥሪት እናዘመተ የሽማር ነበረ ። ንሱ ቀመቱ ሓጺር ፡ ክትር እኖ ሳይኒ ዘይመፍኽ ፡ ቁውም ነገር ዝፎጽም ዘይመሸፉ ብግብሪ ግን ተባ ዕ ዘይፈርህ ፡ ናይ ውግእ ሜዳ ክእሰት ዝመፍኽ ነበረ ። ሓበሻ ዱም እንተርእየ ይዱሃፍ ኢዮ'ሞ ምስ ሓበሻ ክትዋጋእ እንከሎኻ ሰብ ቀቲ ፍነ ዱም እርእዮ እናበሉ ንሰዓብቱ የበራትዕ ነበረ ። ኣብ ዱብረ ሊባኖስ ዝችመጥ ዝነበረ በዓፍ ኳንዱባ ካብ ዓሌት ፎርፋር ነዚ ሰሚው ይድነቕ ነበረ ።

ሓዱ መዓፍቲ ትማርዓም ጭፍራኡ ሒዙ ንዱብረሊባኖስ ክዘምት መጸ ፡ መጺ ፎርፋር ነገኻ ተሃርሂሩ "ዎ! ተማርዓም ሓበሻ ዱም እ ነተ ሪኻየ ይዱሃፍዩ ትብፅ ነቢርካ ኢኻ'ሞ ንመጣጠን" በሎ ። ትማር ዓም ቁንጹብ ወዲ ፎርፋር ግን ገጪፎ ነበረ ። ምስ ገጠሙኾኻ ትማ ርዓም መጺኡ እዉዱቑ ።

ዛግር ብዙሓት ጥሪት እሰ ዝነበራእም ሓጋይ ካብቓም ንባሕሪ ይ መርዓ ኣብ መሬት መንሳዕ ነገኻ ይሓጣያ ። መንሳዕን ቤት ኣስገዱን ጉ ሪባብቲ እሰ ዝኾኑ ኣብ መንጎ ክፍቲ እቓም ብዱርት ዝራኾቡ ዓሌታት ዘይዓርፎ ውግእ ንኾይፎጠር ተሰማሚፃ ብሰላም ንኾነብሩ ዉዕፍ ነበሮም ። ሓዱ መዓፍቲ ትማርዓም ፈሽ ናይ መንሳዕ ነባይኑ ናብ ሓፃሕሕም እተው ። መሀረቲ ዛግር ነቲ በዓፉ ዝና ትማርዓም ክሰ ዘይፈፅጦ ፐኾርእዮ መጸ ። ኣቦናይ እዩ እኩ ብፃሰጢር ሓቲቱ ምስርእቶም ኾነ "መይሰይ ኧዚ ቁንጹብ ፍቦ ዓዱ ዘሽማር ዘሎ" እናበሉ ብንዕቖት ነገሙዝተዛረበ ንትማርዓም ወሪ በጽሑ ። ክሪምቲ ፡ ዛግር ንዓዱም ምስተመፍሰ ፡ ትማር ዓም ንኾበሳ ዱይቡ ብዙሓት ነብቲ ዛግር ብፃዝማች ሕነኡ ፈዲየ ።

ሓዱ እዋን ቤት ኣስገዲ ነብቲ ክዘምቱ ክሳብ ግንዱዕ ነገዱ ። ኣብ እ ምስ ሰሓርቲ ተራኪቦም ብርቱዕ ዉግእ ኣነየዱ ። ሓዱ ናይ ቤት ኣስ ገዲ ፈርሰኛ ነሩናቱ ወርዊሩ ካልእ ነሩናት ንኾወስዱ እናጋሰበ ንዱሕ ሪት እንተተመፍሰ ፡ ዘሃዱም ዘሎ መሲኩዎም ነብሶም ብጸቱ ሂዱው እሞ ሰሓርቲ እናሰዓቡ ብዙሕ ጉዱኣት ኣወረዱሶም ። ቤት ኣስገሸ ሕነ ንኾፈዱዩ ናብ ኣሕዋፃም ዓዲ ንፈስ ሰኣኹ ፡ ንሳፃም ነገኻ እበዩ ዎም ። ኣለገዲ ዱማ ካብዘይትሕግዙና ሰቀቕናኩም (ኣሕዋትና ኣይ ነገንኩምን) ኢሶም ሰኣኹሶም ። ነገሙዚ ኼኩ ኾነኻ ሕነ ነገይተፈዱየ ተረፈ ።

ሃገርን ታሪኽ ህዝብን ምፎሳጥ ይግዱሶም እሰ ዝነበረ ፡ ሓዱ ዘመን ሃገር ነጽንዑ ህዝቢ'ዉን ክፈልጡ ፡ ሓዱ ጉዕሶ ካብ ዓዱም ተ

ሳዒኩም ንባርካ ነገኩ ፡ ነገዱ ዘይዉዲኽ ሰፊሕ መሬት ፡ ማእሰን ዘይብሰን በብዓይነቱን እንስሳታትን ፡ ጸበን እጋን ነገም ፅብኻ ዝርነቦን ነገይቱ ርኾቡ። ናብ ማርዓ ነገኻ ነገዱ ። ብዙሕ ጥሪት ዘለዎ ብመጠኑ ሃብታምን ጉሩዕን ህዝቢ ርኾቡ ። ኣብ ነገፅተ ብሰን እውን በጽሑ መሬቱ ጸቢብ ጥሪቱ'ውን ዘይብዙሓት እቲ ህዝቢ ግን ብሕግን እርዓትን ዝምራሕ ጭዋን ቁሩጽን ተባዕን ነገይቱ ርኾቡዎ ። ኣብ መወዳእታ ዱማ ኣብ መሬት መንሳዕ ኣተ ው ፡ ሃብታምን ሕጊ ዘኾብርን ተባዓት መሪሑቲ ዘለወዎ ጥርትዩ ህዝ ቢ ፡ ኣብ ሃገሩ ብዙሕ መዓር ዝርከቦ ፡ ምግቡ ጮማን ጸበን ምስ እኾሲ ሜስን ማሰን ዝሰቲ ነባይቱ ርኾቡዎ ። ኣብ መፅፅሪኻ ጸብጻቦም ፡ በቲ ዘዘ ውትርዎ ዓይነት መግብን ብዎሳይ ዱማ ብሜስን ማሰን ፡ መንሳዕ ብፅ ጫ ነገምዝነበሮም ገለጹ ።

ቤት ጹ ኽ

ዘርኣብሩኽ ወዲ ሓዲምበስ ፡ ጊዜ ሕርሲ ሰበይቱ እሰ ዝበጽሐ ፡ ካብ ኣሸን ዱ ተፈልዩ ኣብ ጸባብ ተሪፎ ምስእትም ብእማ "ሰብ ምዱር" ዝጽውዑ ኣብኡ ዝ ጸንሕዎ ዓሌት ሰሪሩ መሬት ሓዘ ። ቤት ጹኽ ብዝብፅ ነኻ ሰመዮ ። ቤትጹኽ ቀጽሮም ውሑድ ኢዩ ። እንተኾነ ተባዓትን ቆራፃትን እሰ ዝኾኑ ነጻነቶም ሒዘ ም ብጸሳኢ ነባይተዱፃሩ ነባሳብ ግዝኣት ጣፅፍን ጸንሑ ። ካብ ዘረባኦምን ፀር ሮምን ሕሳዮምን (ግጥሞም) ነእትውዓፅ ነገምዝነገኻፅ ፡ ንቑሓትን ሰብ ኻ ኣመሮን ነገኹኡ እንነገሩው መስሓቕን ተቀዘይትን ኣውን ኢዮም ።

ሓዱ ዘመን ገሰ ካብ ቤት ጹኽ ኣብ መገሻኣም ኣንነገሰው ፡ ሓዱ ንኣሽ ፃይ ቆፅሳ ኣብ ጸቢብ ጉድጓድ ኣትዩ ምወጻኽ ሰሰ ዝኣበየ ፡ ሰድርኡ ዝንብ ርቃ ጠፈኡዎም እናተጨነቑ እንነገሰው ርኾቡዎም ። ኽሳሮም ኣስተዉፂ ሶም ድማ "ዘረባ ቆፅሳ ፡ ቆፅሳ ኢዩ ዝፈጠጦ ፡ ቆፅሳ ኣምጽኡ" ኢሱም ነቲ ዝመጸ ቆፅሳ ኣብ ኣዎ ታ ጉድጓድ ኣቑሚጦም ቀንጠውዎ ። እቲ ዝተቑ ንጠው ቆፅሳ ምስ በኽየ እቲ ኣብ ዉሽጢ ጉድጓድ ዝነበረ ጽምጺ ቆፅሳ ሰሚው መጽኡ ።

ሓዱ ሰይቲ ክፍተ ሰብ ቤት ጹኽ ኣጋይሽ መንሳዕ ነባይኖም ኣብ ገጽ ገጽ ሓጺሩ ። ገጽገጽ ሙቑት እሰ ዝኾነ ማሕረስ ወጋሕታ ጸሳም ቅጽሚ ሰዓት ሓሙሽተ ይሹምር ። እቶም ኣጋይሽ ዲቂቲም እንነገሰው ድምጺ ሓረስቶት ምስ ሰምዑ እቲ ሓዱ ንብጫዩ "ምድሪ ወረሱ ድዩ" እናበሉ ሓተዩ ። እቲ ሓዱ ኾኻ ትቅብሰ ኣቢኡ ክሳ "መንሳሰ ዓሚፃዩ እምበር ም ድርስ ገና ነይወግሐ" ኢሉ መሰሽኡ ። ብዛዕባ ቤት ጹኽ በብዓይነቱ ዝዉረ ጽቡቕ ዛንታታት ኣሎ ።

ሓዲ ዘመን መስሓሲት ገኒኖም ንነረባብትኖ ኣሸገሩ፡ክሳብ ቤት ጁክ መጺኡምዑ ነብቲ ዘመቱን ዓዲ ኣታጸሩን። ቤት ጁነ ብቕሩጽነት ገጠመውዎም፡ብኣምባ ዓንዳር ኣቢሉም እና ኣህዱሙ ነን ኣብ መስሓሲት ምስ በጽሑ ኩስትር ኣበሩዎም። በዚ ምክንያት ነኣ ሓዱ ገጣማይ "መ ሓዝ ዓንዳር ወሕዝ ዱም ኣዉሓዛ" እናበሉ ገጠመ። ነቲ ብዙሕ ስብ ዝሞቶ ኧቲ ወግኧ ዝተኻየዱሉ ቦታ ድማ መዘነ፡ነይኑ ንክነብር "መ ስሓሲት" ኢሉም ጸዉዕዎ። ንሱ ድማ ኧቲ ሩባ ዓንሰባ ሰንርካ ንሳሕ ፊ ገጽነ ክትነይድ እንነብሉነ ዝርነብ መስሓሲት ዝስመ ነሳድ ኢዩ።

ዱቂ ኣቶሺም

ኣቶሺም መዱ ህዝባይ፡መዱ ዛናይ ሸሞንተ ወሰዱ። ተስፈጽዮን ገብረክርስቶስ ብሩሕ ሩዉዓ ዛርጪናይ መርቆርዮስ ፃዕቅብ ሙሳ ይበ ሃሉ። እዚኣቶም ንዱቂ ኣቶሺም ዝፈረዩ ኢዮም። ተስፈጽዮን ኧቲ ቦኽሪ ካብ ክፊተ ኣንስቲ ኣርባዕተ ወሰዱ። ዓገባ ዘርእይ ታክሰ ሚናብ ይበሃ ሉ። ዱቂ ጸመር (ካብ ክፊተ ኣንስቲ ዝተወልዱ) ብምኻኖም ኣብ መንጎ ኣም ጽፊኢ ንኽይዶጠር ብምሕሳብ፡ኣቦኣም ዓቢይ ናይ ቀዳመይቲ ስ በይትን ንእሽቶይ ናይ ዱሕሪይትን ብሓዱ፡ ዓቢይ ናይ ዱሕሪይቲ ስለይትን ንእሽቶይ ናይ ቀዳመይትን ድማ ብሓዱ ነገምዝቕመጡ ገይሩ ኣመሓ ዱሮም። ታክሰን ዓገባን ኣብ ጸዓድ ዘጋ ሰፈሩ፡ሚናብን ዘርእይን ነኣ ሃዘጋ ሓዙ።

ካብ ኩሎም ዱቂ ፋሱቕ ነኣ ዝሓየሉ ነባይኖም ንድፍን ሓ መሳሰን ገዝኡዋ፡ ካብኡ ሓሲፎም ኧዉን ንሰራይ ሓዊሰም ናይ ጠቕሳ ሰ ግዝኣት ምድሪ ባሕሪ ስፊጣን ሓዙ። ቅድም ታክሰን ዓገባን መር ሑ ኧንተኽነ ጸኒሖም ብኹመቶ ምክንያት ስምምዕ ስኢናም ተባኧሱ። ሃብስሉስ ኹመቶ ይግብኣኒ ኢዩ ኢሉ ኣንዳር ነብቲባ ገብረክርስቶስ መ ሩሲ ጸዓጽ ዘጋ ተሳዕፉ፡ብዘሬ30 ፃ.ም ኣቢሉ ሓገዝ ነበልምን ናብ ሃጹ ይ ሱስንዮስ (ገሊኡም ሃጸይ ፋሲል ይብሉ) ነገዱ። ድኻ ስሰ ዝነብረ ናብ ንጉስ ዘኣትዎ ስኢኑ ብሕማኾ ናብራ ነክሳብ ዝሓብኾ ንብዙሕ ሓመቱት ኣብኡ ጸንሐ። ኹመቶ ነጸሲ ናብ ንጉስ ነምዝኸጹ ነገቲባ ገብረክርስቶስ ምስ ሰምዐ ንኽነታተሉ ኣመሃ ወዱ ሰኣኽ። ኣምሃ ኣብ ጐንዳር ተቐ መጡ ይነታተሉ ነበረ። ሃጸይ ሓዱ ዘይግሉሕ ሓኔፊ ፈረስ ስሰ ዝነብሮ፡ መን ንፋዕ ዝገርሖ ኢኡ ሓተተ። ኣምሃ ወዱ ነገቲባ ገብረክርስቶስ ንሀብስሉስ ንኽቕትሉ ብምሕሳብ ጽቡቕ ኣጋጣሚ ዝርኸበ መስሊሱዎ ናብ ንጉስ ቀሪቡ ኣብዚ ሃብስሉስ ዝበሃፊ ክኢሳ ዘመዱይ ክገርሖ ዝኽ ኧፊ ኣሉ ኢኡ ነገሮ። ሃጸይ ነገኣ ንዕኡ ጸዊው ሃቲ ፈረስ ክገርሖ ዝኽኧ ፊ ኧንተኽይኑ ሓተቶ። ንሱ ኹነ ኧወ ኧኽኧፊ ኢየ ስሰ ዝበሉ ወዮ ፈረሱ ኣቕረበሉ። ሀብስሉስ ብሓቂ ነኢሳ ስሰ ዝነበረ ነቲ ፈረስ ተወጢሉ ነ ስብ ረሃጽ ጥራይ ነብዩ ፈናፊና ዝብፊ ፖሰቦ። ገርሖ ኧዉን። ሃጸይ በ ዚ ተሓጉሱሉ ምኽንያት ንጉንዳር መምጽኢኡ ሐቲቱ ጉዓዩ ስምዐ።

ኣብቲ ኧዋንቲ ሃጸይ ናብ ኹመኛ ዱምበዛን ኣትበጽሕ ምስጢራ ዊት መፊኧኽቲ ስሰ ዝነብረ ነዚነ ዘብጽሓሉ ኧመን ስብ ይጸኪ ም ንባሩ ኣምሃ ይፈጠኖ ስሰ ዝነበረ ኧቲ መንገዱ ነዊሕን ሓጺገኛን ም ኻኑ ኣስተዉዒሉ ሓጺጋ ይርኽቦ ይኽውን ብዝብፊ ኧምነት ሕጂ'ውን ናብ ንጉስ ቀሪቡ ሀብስሉስ ኢየ ብርግጽ ነብጽሓፊኻ ዝኽኧፊ ኢ ሉ ነገሮ። ሀብስሉስ ብዘይ ስግኣት ትኧዛዝ ተቕቢሉ ተብገሰ። ኣምሃ ኻነ ናብ ኣቦኡ ፊኢኡ ንጓምበዘን ተሳኢኹ ኣሎሞ ኣብ መንገዱ ኣጽብቦም ዝቕትፊዎ ስብ ግቢሉ በሉ። ሃብስሉስ ኽሳለዮዎ ነገሙ ዝጓፊዩ ስሰ ዝፈጠኖ ንሳፃም ብዘይተጓበይዎ መንገዱ ወፊቃይች ሒዙ ንባርነ ወሪዱ ጓጅተክሰዛን ኣተወ። መፊኧኽነቱ ኣብጺሑ ኧዉን ብዎሉ ኣቢሉ ንጎንዳር ብፍሓን ተመፊሰ። በቲ ዝፈጓሙ መፊኧኽነትን ኣብ ሚዒዓ ውግኧ ዘርእዮ ቈግንኑትን ባህ ኢሉዎ ሃ ጸይ ጓሉ ንመርጓ ሃበ፡መጓርግ ኣቤት (መከፍን) ኣፍቢሉ ገዛኢ ገ ምብቕ ምሳኽ ሸሞ።

ሰበይቱ ሒዙ ንጓጹ ኣገምሰስ ኧንነሱ ሩይቲ ምስኣ ክሓዱር ኧንተጸሰየ ኧንታይ ኢሰነ ኣንታ ጓገኞ ኧናበሰች ኣበየት። በራዩን ኧዉ ን ኣብ ድንኳን ምኧታዉ ነፍነሳሩኣ። በዚ ሓሪቕ ነብይ ሓሰበ ብሓይ ሲ በትሪ ስሰ ዝወጹጓ ሞተት። ሃብስሉስ ሰንቢዱ ንጎንዳር ተመ ሲቡ ኣብ ክሳዱ ገመዱ ኣሲሩ ናብ ንጉስ ቀረበ ኧሞ በቲ ዝፈጸ ሞ ገበን መሪር ሓዘን ኧናተስምዎ ንፊነ ስሰ ዝቕተፊኑ ሞት ይግ ብኣኒ ኢዮ'ሞ በዛ ሴፈይ ቕተሰኒ በሎ። ንጉስ ብሞት ንሱ ኧኳ ኧንተ ሓዘነ ሃብስሉስ ዝቕተሳ ብዘይድሳዩ ምኽኑ ስሰ ዘረጋገጸ ካብ ሞት መሓሮ። ኧንተኽነ ናይ ኣቤት ኹመት ገፊፉ ዱረኔት ኢኡ ናይ መረ ብ ምሳኽ ጥራዩ ገዛኢ ገበሮ። ኣብ ሓማሴን ኧቲ ቀዳማይ ናይ ዱገ ዝማቲ ኧመት ዝሉበሰ ንሱ ስሰ ዝነበረ ሓሴቱ ገዛ ዱገዝማቲ ይበ ሃሉ።

ዱረኔት ሃብስሉስ ኧርባዓ ሓመት ዝኽውን ገዝኧ። ቦኽሪ ወዱ ገብረክርስቶስ ነነ ሓጋዚኡ ነበረ። ኣቦኡ ኧንነሱ ካብ ቀዳማዊ ኢያሱ ናይ ዱረኔት ኹመት ሪኽበ። ንጉስ ብመንፃፃቱ

የጽንቆ ስሰ ዝነበረ ጓሉ ንመርዓ ሊቡ ግዝኣቱ ክሳብ ተከዘ ምሰኸ ኣስፍሐ። ጓሉ ካብ ገጎንፍር ክሳብ ጸዓዳ ዘጋ ኣትኣቱ ዝወዓሰቶ ጉልቲ ዝሓጸረቶ ርስቲ ጓሉ ክኽውን ፈቐዱ። በዚ ምኽንያት ነኣ ዱቂ ገብረ ክርስቶስ ኣብ ብዙሕ ዓድታት ርስቲ - ጉልቲ ኣናርዩ።

ዱረያት ሃብኣሉስን ወዱ ዱረያት ገብረክርስቶስን ክኢሳታት ኣመሓ ዱርትን ቅኑዓት ፈራዱን ብምገባሮም ክሳብ ሎሚ ህዝቢ ብክብሪ ይዝክሮ ም። ቁሕሪ ሞቶም ዓበይቲ ቈዲ ነቲ ንሳቶም ዝህብዎ ዝነበሩ ቅኑዕ ፍርዲታ ት መሰረት ገይሮም ሕረ ኽንዱባ ኣቕሙ "ክርዓት ናይ ሃብኣሉስን ናይ ገብረ ክርስቶስን" ኢሎም ክነ ሰመዩዎ ። ነዚ ሕግዚ ዝበዝሓ ዓድታት ሓማሴ ን ተቐበሳኑ ፡ ክሳብ ሕጂ ድማ ይስርሓሉ ኣሉ።

ቁሕሪ ፈ7ዐዐ ዓ.ም. ራኣሲ ዓንዷ ሃይማኖት በዓፅ ጸዓዳ ዘጋ ፡ ኽ ልጣኑ ክሳብ ትግራይን ሰሜን መሉን ኣስፍሐ። ንመሉ ኣብ ናክፍተ መቐ ሉ ንኣሕዋቱ ዱረያት ዓሲን ዱረያት ኤማምን በብወገናቸም ክመሓውር ዎ ሸሞም ። ዋና ነገተማኡ ካብ ጸዓዳ ዘጋ ንዓዳዋ ሰዊጡ ንመፃኣፅ ስሑፅ ዘተባህሰ ትግራዋይ ኽንዱራኔኡ ገበሮ ። ካብ ዓዳዋ ንጸዓዳ ዘጋ ኽናተመሳሰለ ምምሕዱሩ የካይዱ ነበረ ። ሓዳ ጊዜ ንጸዓዳ ዘጋ ነብይዱ ኽንነክሎ ፡ ሚኪኤፅ ስሑፅ ክሒዱ ናይ ትግራይ ናጽነት ኣወጁ ። ራኣሲ ዓንዷ ሃይማኖት ንክወግኡ ሰራዊቱ ኣክቲቱ ኣብ ሓማሴን ንትግራይ ነጽኽ ይዱ ኽንነክሎ ፡ ሚኪኤፅ ስሑፅ ኣብ መሪብ ኣድብዩ ጸኒሑ ቀተሎ ። ከምዚ'ሉ ድማ ናይ ትግራይ ናጽነት ኣረጋገጸ ።

ራኣሲ ስሰ ዝቐተሉ ሚኪኤፅ ስሑፅ ራኣሲ ኣበሉ ። ንመሪብ ሞ ሳኸ ኣብ ትግራይ ክሕውሳ ኣውን ፈተነ ግን ኣይተሳወተን ። በብዓወተ ኣዘንጊዑ ኣናመጸ ነብቲ ይዘምት ሰብይቑቶፅ ዓድታት የጥያኣ ነበረ እምበር ንመሪብ ምሳኸ ገዚኡ ኣየገበረን ።

ጸዓዳ ዘጋ ብሰሳም ንብዙሕ ዘመን ኣብ ለፅማን ጸንሑ ። ጹሓር ግን ኣብ መንጎኣምን ሃዘጋ ኣሕዋቶምን ናይ ኑመት ውድድር ተሳፅ ሉ ። ነናፃም ፓሰቲካዊ ፖንታ ፈጢሮም ንሓማሴን ኣብ ክፍተ መቐሉ ዋ ። ኣብ መንጎ ኣሕዋት ውግኣ ኣፅዒሉም ዱማ ብዘይ ንሕስዩ ይቃ ተሉ ነበሩ ። ኣብ ዝኾነ ዉግኣ ዱቂ ማይ ጊይሳን ዱቂ ማይ ፈሳፆን ኣ ናበሉ ምስ ፈክሩ ንፍሕሪት ኣይምሳሉን ። ብዙሓት ሼፖኑ ሓማሴን ኣ ብቲ በብረዘኡ ዝካየዱ ዘነበረ ውግኣ ሓዱ ሕዱ ስለ ዝጠፍኡ ሃገር ኣናዱኽመት ነጢኦ ። መሳፍንቲ ኢትዮጵያ ኾነ መፎቶም ርኪቦም ነቲ ንነዊሕ ጊዜ ነበይተዱፍር ዝኣንሐ መሪብ ምሳኸ ኣናወረሩ ማኣሉያ ዘ ይብሉ ህይወት ለብን ጥሪትን የጥፉኡ ነበረ ። ውግኣ ሓድሕድ ኣብ ኤርትራ ሃገራዊ ፅማዱ ነባይት ሕቕ'ዉን ኣንተኾነ ኣይተረፈን ። ሳዕቤ

ኑ ድማ ህዝቢ ኤርትራ ቅድሚ ሕጂ ኣብ ርኣይዎ ዘይፈልጥ ብርቱዕ ስቓይን ዕንወትን ይርከብ።

ዓዲ ነኣምንን ምሳዱ ዘናይን ፡ ኣብ ሰሜናዊ ምዕራብ መሬት ሓማሴ ን ዝርከቡ ዓሌታት መሮኒ ኢዮም ። ምስ ግዝኣት ኣቁርዱ ዝዓወቡ እሉ ዝኾ ኑ ነገብቲ ብብዝሒ የቑርዩ ። ክሳብ ባርካን ጋሽን ኣናኽዱ ድማ ይንስዮወን። ብጊዜ ክረምቲ ኣብ'ቲ "ዓሻ ጐፅጐፅ" ኢሎም ዝጽውዕዎ ብማእራቹ መ ንኩራ ዝርከብ ሰፊሕ ጐፅጐፅ ይኽርማ ።

ካርንሽም

ካብ በበይኑ ዝኾነ ወገናት ዝመጹ ዓሌታት ዝቕመጡዎ ሃብታም ወ ረዳ ኢዩ ። ገምገም ባሕሪ ስለ ዝኾነ ብጊዜ ቀዪሒ ቁሪሊ ኢዩ ። ካርንሽም: ሰሜናውን ዱቡባዉን ተባሊኡ ኣብ ክፍተ ይምቀፅ ። ዝሃብካዮ ዝቕበፅ ዛብ ታም መሬት ኢዩ ። ቅድሚ ነዊሕ ጊዜ ካብ ተምቤንን ኣጣርግሰን ዝመጹ ዓ ሌት ኣገዉ ኣብ ካርነሽም ይቕመጡሉ ነበሩ ይበሃፅ ። ህዝቢ ገረሚን በሰዘን ኺዜንን ካብኡም ዝተረፉ ምኺኖም ይዝነት ። ዜን ፡ ዓሳውርታ ኢዮም ። ዱፊ ረ መይ እዳ ፊር ዝበሃሉ ካብ ኣመራጺ ኣንስሉጉዛይ ዝመጹ ዓሌት ኣዳ ክ ኾኑ ኽንነክለው ዛውፅ ካብ ዓጋመ ዝመጹ ዱሕሪ ብዙሕ ዓመታት ኣብ ኑግ ራይ መሬት ዛታን ገንዱብታን ምቕማጦም ንኤርትራ ዝኣተዉ ኢዮም ይ በሃፅ ። ብዛዕባ ዛውፅ ኣብ ገጽ 1024ተገሊፁ ይርከብ ። ዛግር ፡ ካብ ወፍቃ ይት ብኣድዓቦ ኣቢኦም ንኤርትራ መጺኦም ኣብ ካርነሽም ሰፊሩ ፡ ብዛዕባኣም'ውን ኣብ ገጽ 1214 ዘሎ ታሪኽም ተመፁነት ። መስፍንቶ ጥንታዊ ኢትዮጵያዊ ዓሌት ኢዮም ። ዱቂ ኧቲ ኣፖበኽ ፡ ነቲ ኣርባዕ ተ ሚኧቲ ዓመታት ንኢትዮጵ ገዝኣ ዝበሃፅ ኣርዉ ዝቕተሰ ኢዮም ይበሃፅ ።

ዱቕ ሰብ ካብ መዳባይ ታቦር ፡ ጸሓቑ ሳም ካብ ዱባርዋ ፡ ዱቂ ኗጥሮስ ካብ ጣዉቀ (ሓፁሓፅ ቦጎስ) ፡ ዓዲ ኣረጊን ኳንዱባን ዱቂ ሚ ናብ ኣሕዋት ኣስገዱን ዓዲ ዼንን ኢዮም ። ኣቦ ዓዲ ሓጎዲ ፡ ተፈዱ ካብ ኣንሰጉዛይ መጽኣ ይበሃፅ ። ኧምባዱርሆ ናይ ነገበይነን ዝኾና ዓሌታት ዓዲ ኢፓ ። ካብ መስፍንቶ ኢና ዘብሉ ገዛ ዱገ ፡ ካፅኡት ገዛ ኺዜን ፡ ገዛ ሃም ፡ ዜን ፡ ጉሮቶም ዝበሃሉ ኣሰዉ ። ጉሮፆ ፡ ዓሌት ሚናብ ኣሕዋት ን ተኸም ኢዮም ይበሃፅ ። ፈሰማ ናይ ኧምባዱርሆ ኹም ፡ ብኧምነት ወ ዲ ሓዲም በስ ነበረ ። ንሱ ካብ ዓሌት ሚናብ ሓዉ ዱቂ ኣተኸምን ዱም በዛንን ኢዩ ። ሓፀሰስ ፡ ግዕዲድ ፡ ኣስገዱ ፡ ሀሰፅ ዝበሃሉ ኣርባዕተ ኣወዳ ት ወሰዱ ። ንሳቶም ኣብ መንጎኦም ኮምምዕ ክኢኖም ተባኸሉ ። ኣክገ

ዱ ካብ ኣምጣ ፋርሆ ጉዒዘም ገዓዲ ንፈስ መስረቶ ።

በቲ ኣብ መንጎኣም ዝነበረ ባኹሲ ስለ ዝፈኽሙ ፡ ኣቲ ሹመት ካፊኣ ዓሌት ንክይወስድዎ ፈሪሆም ንኣዘዝ ዝተባህሉ በዓልዓገነነ (ትግሪይ) ን ክሕግዘም ዱቂ ብኣምነን ጸውዑዎ ። ንሱ ምስኣታቶም ክቕመጥ ጸንሑ ብረዜ ሪኣሲ ኣሉሳ በኺት ዝተባህሉ ሰብኻይ ካብ ዓሌት ናይ'ቲ በዓፊ ዓገነነራይ ነገንቲባ ተባሂሉ ናይ ካርናኽም ሹመይና ኮነ ። ክላብ ማሪያ ን ዝመጹ ኽን ነዚ ሹመት'ዚ ሒዙ ጸንሐ ። ንሱ ምስ ሞተ ማሪያን ንካር ነኽም ኣብ ክፊተ መቕሉም ክፊተ ፈቂ ሾመሉን ። በራኺ ወዲ ዘኺት ብረዜ ማሪያን ዓቢይ ሪዮፊ ገበረ ። ብዘይካ ጸዓዊ ዘፆን ሃዘፆን ንም ሉኣ ኣውራኺ ሓማሴን ጠቕሊሉ ገዝአ ። ብሹመት ብሓታ ነዊኡ ምስ ጸንሐ ፲፱፻35 ዓ.ም ኣቢሉ ኣብ ማዜ ምኽምጋሉ ራኣሲ ተባህሉ ።

ቤት ምኻእን ኣርባዕተ ኣስመራን ዓዲ ንፈስን ዓዲ ኣበይቶን ርኣሰን ዝኽኣሳ ብኻፊኣ ሹመኛ ዘይእዘዛ ናፃ ዓዊታት ኮይነን ንብ ዙሕ ጊዜ ጸንሓ ፡ ማሪያን ኣወን ካምኡ ኢሰን ክቕጽሳ ፈቐዱ ። ህዝ ቢ ኣስመራ (ሃዱሙ) ኣብ ኣርባዕተ ኣንዳ ይምቀፍ ። ኣስመዲ ካ ብ ኣክለጉዛይ ዝመጹ ዓሌት ዓሳውርታ ስርንኦር ካብ ሳሕፊ ዝመጹ ዓሌት ዓውራ ፡ ጉሪቆም ካብ ሰምዕር ዝመጹ ዓሌን ኢየም ዝብሉ ኣለው ገሊኣቶም ነኻ ኣገዉ ኢየም ይብሉ ኣፍእት ነኻ ካብ ዓሌት ሚናብ ኣሕ ቀት ኣትኪምን ኣእገዳን ኢየም ዝብሉ'ውን ኣሊዉ ፡ እቶም ራብዓይ ኣን ጓኽኻ ሺለሰ ዝበሃሉ ካብ ንዉራኺ ኣክለጉዛይ ነገመዝመጹ ኣምጣ ር ክፍሊ ናይ ኣየናይ ዓሌት ምኻንም ክቖሰጥ ዘይተኻእሉ ኢየም ።

ኣብ ሓማሴን ዝቕመጡ ህዝቢ ንብዘን ዝእዕባ ዓባይቲ ወረዳታት ይምቀሉ ።

ታክለ ዓገባ	ዱምበዛን	ሳምዛ ሰሓርቲ
ሚናብ ዘርኣይ	ነገባር	ነገሰሳ ጭዋ
ዱቂ ተኽምሃ	ዓዲ ነኣምን	ሾብዓተ ዓንሰባ
ሚሳዪ ዛናይ	ካርንኽምሃ	ኣርባዕተ ኣስመራ

መሮኒ ኣክለ-ጉዛይ

ዓሌታት ማሉኹን ጫሉኹን ዱቂ መሮኒ ንኣሕዋቶም ዱቂ ፋሉ ኹ ኣብ ሓማሴን ሓዲጎም ናብ ኣነሱጉዛይ ነገሩ ። ኣብኡ ጭማ ዝተፈሳለ ንኣሽቶ ዓሌታት ረኸቡ ። ዱቂ ኣነሰን ታነሰን ካብ ዓሌት ማሉኹ በዚሐም ገነኑ ። ነቲ ኣብኡ ዝጸንሐም ህዝቢ ብዘይካ ኣንደንኻ በብሓዱ ሒዘም ገዝኡዎም ። እዘም ክፍተ ኣሕዋት ዓሌታት ፡ መሬት ክመቕሉ እንነሰለ ው ታክለ ጭሮ ሞይቶ ስለ ዝነበረ ከሙ ተሪፁ ብለም ወዱ ተተክኦ ። ኣብ ክንዲ ኣነሰን ታነሰን ምባል ነኻ ኣነሰን ጉዛይን ተባህሉ ።

ኣነሰ ጉዛይ ዱቂ ማሉኹ ፡ ጉርብትና እንተዘይኮይኑ ምስ ስመኺ ና ናይ ዓሌት ርክብ የብሉን ይብሉ ። ስመኺና ግን ኣቦና ተክለዘን ኢ ይ እሙ ፡ ወዱ ታነሰ ሓዉ ጉዛይ ነኻ ኢዩ ፡ ሹመኛ ስለ ዝነበረ ኽኻ ኣሕ ጽር ኣቢሉም ሹምዘና ስመዮም ይብሉ ። ኣነሰ ጉዛይ ሕውነትና ዝነ ጽጉ ርስቲ ዘይብሉና ኣምሲሉም መሬትና ምእንቲ ክወርሱ ኢዩ ይብሉ ።

መዱነሰ ኣብ ሽዱሽተ ወረዳታት ይምቀሉ ፡-

ጽንዓ-ይግለ	ሓዱግቲ	መስሓለ ወዱነሰ
ዱቂ ሹግና	ኣኽራን ወዱነሰ	ዘርኣ ሙሲ

ዱቂ ጉዛይ (ሓሙሽተ ዱቂ ጉዛይ ኣውን ይበሃሉ) ኣብ ሸዉዓተ ወረዳታት ይምቀሉ ።

ዱቂ ዘርሰናይ	ዝባዉንቲ	ዱቂ ትሕሽታ
ሃዱሹም ጨዓሉ	መጽሒ	ዱቦጨን
ዓረች		

ህዝቢ ስመኛና ኣብ ኣርባዕተ ወረዳታት ይኽረሉ ።

ኣንዳ ጓሂም	ዝባን	ኣምበስት ገሰባ
ኣግሩም (ሳዕሳይን ታሕታይን)		

ኣብ ኣነሰ-ጉዛይ ዝርከባ ዓሌታት ማሉኹ ክፍተ ኢየን

መሪታ ሰበነ	መሪታ ቀፃሕቲ

ኣብ ግዝኣት ዓጽቀይሕ ዝርነባ ካብ መሮኒ ዘይውሰዱ ዓሌታት ንብዝን ዝስዕባ ወረዳታት ይምቀሳ ::

ኽገሳ ሓጽን	ዓሳውርታ	ጉርዓ
ዓዱ ቀይሕ	ሓዘ	ተኹሪር

ኣብ ግዝኣት ወረዳ ዲቀምሓረ ዝርነባ ካብ መሮኒ ዘይውሰዱ ዝስዕባ ኢየን :-

ኽንጋንኣ	ኽገሳ ሓምስ	ዲቂ ኣጽመቆም
ሮብራ	ዲቂ ገብሪ	

ኣብ ወረዳ ስንዓፈ ዘሰዋ ካብ መሮኒ ዘይውሰዱ ዓሌታት እ ዘን ዝቕጽሳ ኢየን :-

ኰጎ ሳርዒ	መኒፈሪ	ሰንዓ
ዓዱ ጉልቲ	ዓብሪ መሳ	

ናይ ኣውራጁ ኣነስተጉዛይ ንብዙሕ ዓመታት ገዛኢ ዝነበረ ካቫሌር ሪናልዶ ብሩኖ ዝበሃሉ ጣልያን ኣብ ዝጸሓፎ ዛንታ : ህዝቢ ኣነስተጉዛይ ኣብ ውግኣ ዂግና : ኣንተ ተበዪሉ ቂምተኛ ሕኒኡ ከይፈዱየ ዘይጽቅስ: ውዑይ ዱም ፡ ጽቡቕ ታሪኽ ክገርቻ ዝፈቱ : ጽኑዕ ሃይማኖተኛ : ብመጠኑ ኣብ ጥንቈሳ ኣውን ዝኣምን : ኣብ ትምህርቲ በሊሕን ንቕኡን ኣንተኹ ነ ኣኣምሮኡ ቀልጢፈ ዝዴኽም ኣሞ ኣዕሚቕ ትምህርቲ ንምቕጻል ዘ ሸግሮ : ቤተ ሰቡ ዘፍቅር ዓሌቱ ዘኽብር ብባህሉ ዝኽርዕ ኢዩ ይብሉ። ኣብ ቱርሚ ማንባር ጸሳኢ ሕቡራት : ጸሳኢ ኣብ ዘይብሉ ኣዋን ክኣ ብፀ ገን (ለፍሬታኑ) ተፈሳልዮም ነንሓጽሕዱም ይቀግኡ :: ኣቲ ምስ ትግራ ይን ዓጋመን ሰራዮን ሓማሬንን ዓሳውርታን ክምኡ'ዉን ኣብ መንጎ ነንሓ ዱሕዱም ዘካይዱዎ ዝነበሩ ዘይዓርፎ ኵናት ብተመኵሮ ዂጋኑን በኣክ ኑን ክምዝነበሮም ይጠቕስ :: መራሕትን ኣመሓዱርቲ ኽማግሰን ካብ መ ንጎ ኣቶም ብኽኣሰቶም ኣተፈጠሙ ዓባይቲ ዓጽታት በብዓሌቱ ተመራ ጸም ጉዓይ ህዝቢ ይቃጽሙ :: ስፀጣን ኣብ ህዝቢ ነባሪ ይብሉ :: ኣብ ገዛ ወግኣ ኵናት ዝመርሑ ኣኔም ዂግነነቶምን ክእሰቶምን ርእዮ ህዝቢ ዝመሪጸም ኢዮም ኣነስሰ ይገልጽ ::41

ኣነስተጉዛይ ካብ ባርነት ሞት ዝመርጹ ዂጋኑ ቆራዓት ህዝቢ ም

41 F. MARTINI - RELAZIONE SULLA COLONIA ERITREA Vol. III ANNO 1902/07
A. POLLERA - LE POPOLAZIONI INDIGINE DELL'ERITREA - P. 134.

ንባሮም ኣዚ ዝኽተሉ ካሻለር ሪናልዶ ዝገዲፈሉና ዛንታ ምስክሩ እዩ። ሐጺ ኣዋን ናይዓጋመ ገዛኢ ዝነበረ ዱጊናት ስባጋድስ ነቓም ናዓ ዝነበሩ ስሩ ክሰ ብ1820 ዓ.ም ኣቢኡ ይኽዉን ንኽግብሩ ኣዘዘም። ኣይንግብር ን ኢና ስለ ዝበልዎ ንኽይወሮም ሬቢሖም ናብ ኣነስተ ጉዛይ ተዓቕቡ። ዱጊዓ ት ስባጋድስ ዂማ ንስሩኽሰ ኣንተድኣ ኣዕቂብ ሃገሞዎም ክወረሩም ኢ የ ኢኡ ንኣነስሰ ጉዛይ ኣጠንቂ ቆም :: መራሕቲ ኣነስተጉዛይ ንምኽቪ ተኣኪ ቦም ዑቕባናዱ ኣሕሊዎና ክንህብ ወይስ ክንዋጋኣ ኢኡም ዘተዱ :: ኣብ ክንዲ ዑቕባኣም ኣሕሊሮም ዝህቡ ንኽዋግኡ መሪናም ክኣ ንስባጋድስ መፍቪ ሃብዎ :: ዱጊዓት ስባጋድስ ኵናቱ መሪሑ ንኣነስሰ ጉዛይ መጻ: ኣነስሰ ጉዛይ ዂማ ንክንቲባ ዑፉኣ ሹም ኣኽቡን መራሒ ኵናት ገዚሮም ኣብ ኮሪቦሳ ኣምባ ዓዘት ካብ ቈሓይቓ ብወገን ሰሜን ዝርነብ ቦታ ብተመ ንቀኙ ተጸበዩዎ :: ዱጊዓት ስባጋድስ ኣብ ሸኻ ኣሳሰ ጥቕ ተጉንዱዕ ሳ ዲሩ ንጽባሒቱ ንማሆ ንዱንዱዕ ወጺኡ ኣነስተጉዛይ ጽኑዕ ኪርዲ ሒዘ ም ይጽበዩዎ ነገምዝነበሩ ኣለተውዲሉ ንኽይገጥሞም ፊርሐ :: ኣነስተጉዝ ይ ኣወን ኣንተኽኑ ኣይዴረሩን ::

ሓንሳብ ጽንኡ ምስ በሉ ዂማ ሓዱ ካብ ኣነስሰ ጉዛይ ንዱቒ ዓዱ "ሰብኡት ኣንተኹንና ንግጠም : ንንስቲ ኣንተኽንና ግን ክንፈትሓ ነናብ ገዛዉትና ንመሰስ " ኢሉ ምስ ተዛረቦም : ኣነገሰ ጉዛይ ፈኒሮም ዉግኣ ቕመሩ :: ብርቱዕ ኵናት ክኣ ተኻየዱ :: ዱጊዓት ስባጋድስ ተሳ ዲሩ ንዓጋመ ተመልሰ :: ለሩኽሰ'ዉን ዓዱም ተመፈሱ : ኣንተኽነ ስባ ጭስ ዱጊዓመ ይመርሮም ኣሰ ዝነበረ ሰላም ስኢኖም ገበሩሉ :: ዱሕ ራዊ ጊዜ ለባጋዲስ ዓጋመን ለሩኽሰን ኢሮብን ኣኽቲሉ ኣነስተጉዛይ ክይተዓሉዉ ኣንነስሎዉ ኣዘንጊው መሪሩ ሰዓሮም : ኣገበሮም ኣ ዉን :: ኣንተኽነ ኣናሸፈቱ የሸግረም ነበሩ ኣምበር ሰላምሲ ኣይሃቡም ን ::42

ኣነስተ ጉዛይ ነንሓጽሕዱምዉን ይዋግኡ ነበሩ :: መዱ ካሰ ንስመ ቒና ግብሪ ኩዕንቲ ከይተርፌ ኣገበሩዎም ::ናይ ስመቒና መራሒ ክንቲባ ቃች ሳት ክግብር ኣንነሎ መዱ ካንቲባ ቃሳት ግን ኣይትገብር ኢሉ ኣንዓር ኣቦኡ ተሳዕሉ :: ስመቒና ኣኽቲቶ ኽሳ ነቡኡ ኣብ ዘንሮ ኵናት ገጠሞ መሪኹ ዂማ ኣብ መሰራሒ ኣሰሮ :: ኣነስተ ኣኽቤን ምስ ጽጉዘይ ብክንቲባ ዱቃኽ ተመሬሖም ንሓገዝ ክንቲባ ቃትሳት መጹ :: ኣብ ዓዲ ባዕዝር ጥቕ ኽ ምባ ሳይም ምስ ክንቲባ ቃሳት ነኵናቱ ገጢሞም ሰዓሩዎ :: ገቡ ግን ኣጹ ኣይሳበን :: ክንቲባ ቃሳት ክመ ኣንዴገና ሰራኹሶን ንቡ መካዱን ኢሮብን

42 F. MARTINI - RELAZION SULLA COLONIA ERITREA Vol. III 1902-07

ጋዕሶን ኣኽቲሉ ኣብ ነበሰሳ ጥቓ ኸምባ ታሪካ ውግኣ ገጢሙ ነቲ ብክ ንቲባ ሰሰሙን ካብ ዓሴት ጎዎሳ ዝምራሕ ዘነበረ ኩሩናት ፍጉዛዩ ስዒሩ ካብ ስመቒና ኣውጽኡ። ንዒጉዛዩ ኣብ ግዝኣቱ ሓዊሱ ከቢድ ግብሪ ኣውዲቑሉም ግብሪ ኻኽፍሉ ነበረተረፈ ኸዉን ኣኽርሉም።

ዒጉዛዩ ንወዲነሰ መስሳልን ኣኽራንን ሓገዝ ጠየቐ። ብነንቲባ ዳቆኣ ዝምራሕ ኩሩናት ወዲነሰን ብግራዝማች ቱርኺይ ዝምራሕ ናይ ሎጎ ሳርዳን ኣብ ስመቒና ተኣነቡ። ነንቲባ ቃሳት ስቡ ኣኽቲቶ ኣብ ኸዲት ጥቓ ኸምባ ሳይምሀ ጸንሑም። ዳሕሪ ብርቱዕ ኩሩናት ፍማ ተሳዒሩ ንዝግ ፊት ሃዲመ። ብዚ ምኽንያት ኣነሰ ነቲ መሬት ኸዲት ወሰዱ ዒጉዛዩ ነነ ካብ ግብሪ ስመቒና ዴሳኑ።

ዳረያት ስባጋዱስ ንእሩኽሶን ንሉ መካዳን ኸንካብ ኣነሰ ጉዛዩ ፈፈዩ ኣብ ግዝኣቱ ሓመሰም። ነንቲባ ገብረኣምሳኽ ስመቒና ኣብ ግዝኣት ስባጋዱ ስ ነዘይትሕወስ ተኽሳኽሰ ኸንተኽን ሓው ነንቲባ ዑቕባነቶስ ሓዱ ኽኖሊ ስመቒና ነገገዝኣ ይግብኣኒ ኢዩ ብማሰት ኣንጻሩ ተሳዒሉ ተቐማኣ። ኣብ ኸዚ ናይ ኣሕዋት ዉግእዚ ሱሩኽስን ኣነሰ ኣኽራንን መገ ነንቲባ ገብረኣ ምሳኽ ነነ። ዒጉዛዩን ነንቲባ ሱሪኖስ በዓፋ ኩሓቲት'ወን ኣንጻር ዴቂ ኡኡብ ዓሴት ጎዎሳይ ስሰ ዝነበረ ምስ ነንቲባ ገብረኣምሳኽ ነነ። ነዙናት ኣብ ጥቓ ቤተ ክርስቲያን ኣንበሳ ዘኮሎ ተሻየዱ። ሙሉኣ መዓልቲ ነነ ወዓሰ። ኣብ'ዚ ዉግእ'ዚ ብዙሕ ሰብ ተወፍኣ ኣብ መጨረሽታኡ ዴማ ነንቲባ ገብረ ኣምሳኽ ሰዓረ። ዴሕሪ'ዚ ውግእ'ዚ ሃዊሕ ነይጸን ሌ ኣብ ሞንጎ ዳረያት ስባጋዱስን ነንቲባ ገብረኣምሳኽን ኩሩናት ተሳዕሰ። ነንቲባ ገብረኣምሳኽ ተሳዒሩ ተኣስረ። በዚ ጊዜ'ዚ ስባጋዱስ ገምሱኣ ትግራይ ገዝኣ።

ራእሲ ማርዮ ናይ ጐንዴር ንመለቓን ትግራይ ነገብር መተሳዴር ጋሳን ኣምሓራን ኣኽቲቶ ተሳዕሰ። ዳረያት ስባጋዱስ ናይ ትግራይ ና ጽነኑ ነኽብር ተዓጢቐ ገሰሜን ገጹ ገስገሰ። ነፀቲኡ ሰራዊት ብ ፲፱፣፬ ዓ.ም ኣብ ተከዘ ማይ ኣስላማይ ተራኺቡ ገጠመ። ኣቐዲሙ ኣብ'ዚ መጽሓፎ'ዚ ተጠቒሱ ነነምዝርነብ ዳረያት ስባጋዱስ ተሳዕሪ ምስ ወዱ ዒጉዛዩ ሓነስ ነነኣ ሞተ። ማሀየ ኸውን ብኢድ ዳረያት ሓሰ ስ ተቐቲሉ ሞተ። ራእሲ ዱሪ ወዲ ራእሲ ማርዮ ኣብ ቦታ ኣቦኡ ናይ ጐንዴር መእክን ነነይኑ ንትግራይ ኣብ ግዝኣቱ ሓወሳ። ንዳረያት ዉ ቤ ናይ ትግራይ ገዛኢ ሾሞ። ውቤ ዴማ ነነንቲባ ገብረኽርስቶስ ነገ ቤት ማኢሰርቲ ፈቲሉ ናይ ኣነሰጉዛዩ ገዛኢ ገበሮ። ዒሓር ግን ውቤ ምስ ዳረያት ወልዴንኒኤል ስባጋዱስ ተሳሪቐ ንእመቒና ነቐንዕ ወተ ሃዲር ኣምሓራ ሃቦ። ገብረኣምሳኽ ንዕዋነት ሃዲመ ኣነሰ ጉዛዩ ኣኽተተ

ኸሞ ኣብ ኩርባ ዓዲዓ ተሰነፈ። ዳረያት ወልዴሚካኤል ብወተሃዳር ኣምሓ ራ ተዴረቆ ንሰበነ ዴየበ።

ኣነሰ-ጉዛዩ ኣድብዮም ጸኒሖም ንዓጋመ ሓዴን ወዴቐዎም። ገብረ በዓ ፊ ዓዲ ነገውሒ ንዳረያት ወልዴሚካኤል ወረኡ ኣወዴቆ። ኣይተ ተስፉስሳሌ ሓው ከንቲባ ገብረኣምሳኽ ከኻ ብኩናት ኣዳረመ ቀተሉ። ዓጋመ ሃዴው እንተኾነ ኣምሓራ እስ ዝተተከእዎም ውግኣ ቀጸሰ። ኣነሰ-ጉዛዩ ተሳዕሩ ዴግሳን ሸውዓተ ዓድታት ሓዴግትን ጠፍኣ። ዉቤ ንገብረኣምሳኽ ኢዱ ክ ህብ ዓዲሞ። ገኡ ግን ሓይሉ ዴኺሙ እሰ ዝነበረ ንሰራዮ ሃዲሙ ነገዴ። ንሳቶም ድማ ሒዘም ንዉቤ ላቡዎ። ኣምሓራ ነኻ ኣብ ኸምባ ቶሳን ኣ ሲሮም ቀተሉዎ። ስመቒና ነኣነሰ ጉዛዩን ነከሰተኣትም ሕነ ገብረኣምሳኽ ክፈድዮ መሓሉ። ዳረያት ካሕሳይ ኣባጋዱስ በዓፋ ዓጋመ ኸውን ሕነ ሓዉን ኣብ ኣዲዓ ዝሞቱ መኳንንቱን ክፈዱ ተዓጥቐ። ዓጋመ ነኣነሰ ጉዛዩ ኣትዮም በብዓዱ ኣገበርዎ። ጽንዓዴግሰን እያሕን ግን ጠበናዥ እ ስ ዝነበሮም ምህግባር ኣበዩ። ዳረያት ካሕሳይ ንጽንዓዴግሰ ክቐጽዕ ነበተ። ስዮም ግዴ ወዲ ሓዎም ንነንቲባ ኸሙን በዓፋ ሓሳይ ምስ ኣይተ ገብረኣምሳኽ ኸኸሉ በዓፋ ወዴነሰ ክፈተኣም ብሓባር ናብ ጽንዓዴግሰ ነዘይዱም ብዙሕ ዴም ነዘይፈስስ ገብሩ በፅዎም። ጽንዓ ዴግሰ ንኽፈተ ኣም ብርቱዕ መውቒዕተ መቒፃም መጽዓኛኣም ቀቲሉም ሰዴዱዎም።

ጽሕሪ ሓዴ ዓመት ዴግፁ ካሕሳይ ንጽንዓ ዴግሰ ነገብር ተዓጢቐ ን ዝባን-ቡር መዲኡ ኣብ ሰምዲ ጥቓ ሓሳይ ሰፌር። ቩም ግዴይ ንዘርኣይ ወዲ ባሕሪ ነጋሲ ተመፅሶ ቩመኛ ጽንዓ ዴግሰ "ዴግፁ ካሕሳይ ኽቐጽዓኩም መዲኡ ኣሎ'ሞ ህዝቢ ነዘይጉዳኸ ኢዱነ ሂብነ ንብር" ኢሉ ሰኻኸሉ። ጽን ዓ ዴግሰ መሰኽቱ ወቒፃም ህዝቢ ኣብ ሰገነይቲ ኣኪቦም፣ ንወግኸ ተዴፉ ዮም ይጽበዮ ነበሩ። ዓጋመ መጹ ብርቱዕ ውግኣ ነዘይኑ ዴማ ጽንዓ ዴግሰ ተሳዕሩ። ኸናተዋግኡ ንነይ-ድፃቶ በራስዮ ሰሓቡ ወተሃዳር ዓጋመ ኽነ ዓ ቢይ ጉዴነት ረኽቡ ብሕፅፊ ዝተወጽዉ ግን ቈልዓነ ሰበይትን ናይ ነነሰጉዛዩ ኢዮም። ናይ ጽንዓ ዴግሰ ጉድኣት ንነነሰ-ጉዛዩ መሰበሰዪ ኽኖም። ኣንጻር ዝ ኮነ ጸሳኢ ሓቢርካ ምምዝጋቶ ብግዲ ኣፎሳዩ ምሻት ተረዲኦም ትሕቲ ሓዴ መሰሕነት ተጠርነቓ። ብዴሕሪ'ዚ ኸፃም ቀዴሞት ንኽብዴት ሓይሊ ሕቡራ ት ነነሰ-ጉዛዩ ዝጠዓሙ ኸንፃንኣ ኢዮም።

ኸንፃንኣ ቀጽሮም ኸኳ ኸንተወሳዴ፣ ጠበናዥን ፊሪነናታትን ተዋፃኸ ትን ብብዝሒ ዝነበሮም ጀፃት ህዝቢ ኦሰ ዝነበሩ፣ ነነሰ-ጉዛዩ ገብሩ ኽብልዎ ም ነይዴፈሩን። ከድፍሮም ዝኽነሰ፣ ከምዀቲ ኣብ'ዚ መጽሓፎ'ዚ ገጽ፲፱ ተጠቒ ሱ ዘሎ፣ እቲ ንፅ ኸንፃንኣ ብንዕቖት ዝዴረፉፃ ዴርፌ ኢዮ። ይፈርሃዎም እሰ ዝነበሩ ኽነ ኣነሰጉዛዩ ምስ ኸገሳ ሓምስ ከይኖም ንኸንፃንኣ ኩሩናት ገጠ

መውቃም ። እንጋገኝ ብቹግንነት ተዋግኡ ፡ እነተኮነ ብቁጽሪ ጸሳኢኮም ተዓብሊሎም ተሳዕሩ ፡ ኩሉን ዓቁታት እንጋገኝ ተቓጸሳ ፡ ከብትምን እኹ ሉም እውን ተዘምተ ።

ፍሕሪ ሓጺ ዓመት ብ1833 ዓ.ም. እገሳ ሓምስ ንእከሰጉዛይ ም ግባር ኣበዩ ። ኣከሰ ጉዛይ ኩሉ ሓይሉም ኣኪቦም ክቑጽዑዎም ገስገሱ ። እ ገሳ ሓምለ ምስ ሓገዝዝም ሮብራን መሪታን እገሳ ሓጺንን ኣብ ጉራዕ ተዓፀዮ ም ጸንሩዎም ። እግረኛ ኣከሰ ጉዛይ ገጽ ገገጽ ስለ ዝገጠመ ብዙሕ ጉድኣት ረኽበ ፡ ፈረሰኛ ግን ብድሕሪት ዘይሮም ንጉራዕ ኣቃጸሉዋ ። እገሳ ሓምስ ተሳ ዒሮም ክግብሩ ተገዳዱ ። ግብሪ ኣብ ፅዕሲ መሪታን ሮብራን እገሳሓጺንን እ ዉን ወዲቑ ። ኣብታ ዓመት እቲኣ መስፍን ጐንዴር ራእሲ ዳሪ ወዲ ራእሲ ዓሊ ምስ ዴረኝት ዉቤ ተዋጊኡ ስዒሩ ኣሰሮ ። ዴሓር ግን ፈቲሑ ነቲ ሽፌ ቱ ዝነበረ ራእሲ ኣርኣያ (ባልገዲ ኣርኣያ) ናብወግኣ ንትግሪይ ሰኣኹ ። ዉቤ ን ኣርኣያ ስዒሩ ኣብ ሓውዜን ተቐመጠ ። ንመዱ ዴረኝት ሸቶን ብሳታ ኮኾቡን ንኣከሰጉዛይ ንኽወሩዎም ሰኣኹም ።

ሹም ግዱይ ፡ ካብ ዓሌት ኣቃጸን በዓፅ ሓሳይ ንመሪርቲ መሪሑ ኣም ጽኦም ኣሞ ኣከሰጉዛይ ንኹሩናት ነይተዓሰው እነነሰው ዝባን ቡር ብሙ ሉኡ ተመሪሩ ተዘርሊ ። ጽንዓ ዴግሰ ገገዛዉቲ ዓሌት ኣቃጸን ኣቃጸሉዎ ። ሰ ራዊት ውቤ ንሃዘም ነዝዘም ምሕሳቡ ምስ ፈሰቡ ፡ ኣከሰ ጉዛይ ንኽነሳኽሱ ኣብ ጸሮና ተኣኪቦም ብኽዱሽተ መገን ተሰሊሮም ንውግኺ ተዓሰው ።

መሪሕ ኮሩናት ከመጭና ፡ ኣይተ ተራዱ ዘገርጊስ በዓፅ መንገዱ-ኦርፊ ፣
መሪሕ ኮሩናት ኣከሰን መሪታን ፡ ከንቲባ ወፅዲ ኪዳኑ ሱሒ በዓፅ ወዴነሰ መኮሳክ፣
መሪሕ ኮሩናት ሳህሱ ጉዴቦ ፡ ባሕሪ-ነጋስ መሓሪ በዓፅ ማይ ኧዝጊ ፣
መሪሕ ኮሩናት እገሳን ተዴርርን ፡ ሹም ታሓሪ ጉሳይ በዓፅ ዴሪጨን ፣
መሪሕ ኮሩናት ሉነን ተርመስን ዴገዒንን ኣይተ ሙሳ ጉሳይ በዓፅ እምባሉት ፣
መሪሕ ኮሩናት ዴንዛይ (ዴቂ ዐቹቡ) ከንቲባ ቱኩኧ በዓፅ ኣብዓ ፣
ጠችሳሳ ቁጽሪ ወተሃዴር ኣከሰ ጉዛይ ዓስርተ ኧሕ ነበረ ። ዋና ኣዛዚ ናይ ኮሩ ት ኣከሰ ጉዛይ ፡ ሹም ታሓሪ ጉሳይ በዓፅ ዴሪጨን ተመርጸ ። ገስ ሓንቲ ሰይቲ ዕርፍቲ ኣዘዘ ፡ ንጽባሒቱ ንግሆ ክኣ ንበሰሳ ገዛም ገከገሱ ። ዴረኝት ሸቶ ውፀን ብሳታ ኮኾቡን ሰሳሳ ሽሕ መተሃዴራት ሒዘም ኣብኡ ሰፊሮም ነበሩ ። ሹም ተሓሪ ፡ ቁጽርና ሓዴ ኣንጻር ሰለስተ ኣሰ ዝኾነ ፡ ንኽንዕወቱ ሓዴ ካባና ሰለስ ተ ጸሳኢ ክቑትል ኣለዎ እናበለ ንወተሃዴራቱ ኣጠናቑቑ ።

ቅፅጣፈን ቀሪብካ ምትኺእን ፡ ዉግኧ ኢዙ ብኢዙ ኣብ ዝኾነ ኩሉ ኧዋን ክኣ ትብዓትን ጭካነን ምርእይ ኣዴሳዩ ምኧት ንነሱ መሳዒ ። ወተሃዴር ጸሳ ኢ ብክርሳት ተነሲፉ ንሜዳ ውግኧ እናተጓዕዘ እንነሰሱ ኣከሰጉዛይ ኣዝረቦም ይጽበቶዎ ነበሩ ። ምስ ቀረበ ዴግ ሹም ታሓሪ ናይ ውግኧ ትእዛዝ ሃቡ ፡ ሓይሉ

ኣከሰ ጉዛይ ብቅጽበትን ብጭካኔን ገጠመ ። ኣብ ማኧከሰ ነይቱ ዝዋጋኧ ዝነበረ ሓይሉ ኣከሰ ጉዛይ (ሳህሉ ጉዴቦን እገሳን) ገጸሳኢ ከቢዱ ጉድኣት ገበሩሉ ፡ እ ንተኮነ ብጸሳኢ ተዓብሊሉ ተሸነፈ ፡ ዴርጋ ኩሉም ከኣ ኣብ ሜዳ ውግኧ ወ ዴቑ ። ድሕሪ ብርቱዕ ውግኧ ኣከሰጉዛይ ተሳዕሩ ። ዋና ኣዛዚ ኩሩናት ሹም ተ ሓሪን ዝበዝሑ ነበራን ምስ ብዙሓት ተዋጋኧቲ ሞቱ ፡ ብዙሓት ከኣ ተማረኹ ም ናብ ዴረኝት ውቤ ተሳኢኾም ተኣስሩ ። ጸኒሖም ግን ንዴረኝት ውቤ ግብ ሪ ክኽዎሉዎ ስለ ኧተስማምዑ ፈቲሑ ንዓዱም መዐሰሶም ።

ውቤ በዚ ዓወቱ ተበራቲዑ ንሓማሴን ዝውን ወረኡ ኣገበሮም ፡ ከሳ ብ ኣውራዊ ከረን ወተሃዳሪቱ ፅኢኹ ብዙሕ ጉድኣት ፈጸመ ።[43] ብዙሕ ህ ይወት ወዲ ሰብን ጥሪትን ዝኧ ኧነተጥፍኡ ፡ ህዝቢ ከረን ምግባር ኣብዩ ንናጽነ ቱ ብቁራጽነት ተኽሳኽለ ። ስለዚ ኽኣ ኧቲ ዝኽበዱ ጉድኣት በጽሎ ፡ ብሕፅሬኽ ኣ ኣብ ክፅቱ ብሰን ። ሃኪን ወዲ በዱን ሹመኛ ብሰን ዓጽ ዘማት ፡ ብቹግንነት ንናተዋግኤ ምስ ብዙሕ ህዝቡ ኣብ ዓሳ-በርዕጽ ሞተ ። ውቤ ንዝበን ሓፅሓፅ ዴዱቡ ንቤቱ ጣውቀ ወረረ ። ኧዙዝን ቃፈናይን ክፅተ ጀጋኑ ዴቂ በየጹ ብት ብዓት ኧናተኽሳኽሉ ምስ ብዙሓት ስዓብቶም ሞቱ ። ብዙሓት ጥሪት ተዘሚ ተን ንትግራይ ከዳ ። ዉቤ በብዓመቱ ብረዜ ቀውዲ ወራር ኧናሰኣኽ ንህዝ ቢ ከረን ሩኡ ኣበሰ ። ብዙሓት ሰሳም ስኢኖም ቂቹሎም ምስ ጸበቦም ሓገዝ ግብጻዉናን ሓተቱ ። ግብጻዉናን ዝሕግዙ ንኣስሳም ጥራይ ስለ ዝነበረ ፡ ኩሳታ ት ኣገዱዑዎም ብዙሓት ካብ ህዝቢ ከረን ሂይማኖቶም ኧናሰወሙ ናብኡ ም ተጸግዑ ።

ሕረኡ ነይይዴዩ ዘይቋቕስ ህዝቢ ኣከሰ ጉዛይ ፡ ሕጁ'ወን ንኮሩናት ተ ዓጥቁ ። ድሕሪ ውግኧ በሰሳ ጨሪኾም ፍፅካናት ነጉ ። ኣገጻር ትግራይን ሓ ማሴንን ጉሶ መካዳን ሰንራየን ሻሁን ዕርፍቲ ዘይብሉ ኮሩናት ኣካየዱ ። ሰራየ ሓገዝቲ ውቤ ስለ ዝነበረ ፡ ሓይሉ ውቤ ምስ ዴክመ ብ1852 ዓ.ም. ኣከ ሰ ጉዛይ ሕኒኣም ንኽፈርዩ ፡ ብኣፃ ኣዛርኔ ሓው ከንቲባ ገብረኣምላኽ በ ዓፅ ስመጭና ዝመራሕ ዓስርተ ክፅተ ኾሕ ኣቢሉ ዝጣመቱ ሓይሉ ቀረ ቡ ። ኣብ ማይ ዓይኒ ተኣኪቦም ፡ ንትግራይ ክንዘምት ዝብል ወረ ኣውሪዮም ካብኡ ተሳዒሉም ንሰራየ ኣብ ቀሰፃ ወረዳ ማይ ጻዕዳ ወረሩዎም ። ኣብ ውግኧ ዝወዓለ ሓይሉ ሰራየ ማዕረ ዓስርተ ኧሕ ኣቢሉ ዝኽውን ነበረ ። ኣ ከሰ ጉዛይ ተዓዊቶም ንኹሉ ማይ ጻዕዳ ኣቃጸሉዎ ። ከብትን ጠሉ-በረዕን እኽ ፍን ኣጽዋርን ኣቕሑት ገዛን መጥሓን ከይተረፈ ዘሪዮም ከኣብ ኩሉ ንኣከሰ ጉዛይ ዝ ኣቱ ኣብ ዓጹ ኧሳ ሰፈሩ ። መጽዓኛን ኣንስትን ካብ ዓዱም ኣምጺእም ኩሉ ወሰ ዱዎ ፡ ድሕሪኡ መሬት ሰቒቑም ዓዱም ተመልሱ ።

---

43 F.MARTINI - RELAZIONE SULLA COLONIA ERITREA Vol. III ANNO 1902/03 - PP 462/80

ውግእ ምስ ሓማሌንን ሰራየን ነነዊሕ ጊዜ ጸንሐ። ኣብ'ዚ ናይ ኣሕዋት ውግእ'ዚ ብዙሓት ናይ ሃገር ሕቑ ዝኾኑ ጓጋኑ ብኽንቶ ይጠፍኡ ነበሩ። እዚ ህውከት'ዚ ኾነ ክሳብ ጣልያን መጺኡ ግዝኣት ዘረጋግጽ ክዘጓረፈ ጸንሐ። ሳብ ይቲ ኣከሰጉዛይ ክምዘዘንትውዎ ፡ ተጋሩ ኣብ ኣከሰጉዛይ ብዙሕ ናይ ጭካኔ ተግባር ኣርኣዩ። ገንብነት ፡ ጥይት ክዘይዉድእ ኦም ምእንቲ ፡ ዓተር ቅልዮም ብመውቦ ኣብ እዝኒ ሰብ የእትውዎ እሞ እቲ ሰብ ክረው ኢሉ ይመውት። ባህታ ሓጎስ በዚ ተግባር'ዚ ሓዚኑ ፡ ንግዚኡ ሓይሊ ስለ ዘይነበሮ ንሓጉብ ክዘዱ ኣብ ቤት ኣስገዲ ምስ ሰዓብቱ ተዓቑበ። ጣልያን ምጽዋዕ ምስ ኣተው ፡ ኣብኦም ክዘዱ ኣጽዋር ተቐበለ ፡ ምስኦም ሓቢሩ ፍጣ ኣንጻር ኢትዮጵያ ተዋግኦ። ጣልያን ክኦ ናይ ዘወፈዮ ኣገልግሎት ካሕሳ ዱገዝማቲ ሽይሞም ናይ ሓዴ ክፍሊ ኣነከሰጉዛይ ገዛኢ ገበሩዎ። ብዙኡ ክዘጸንሐ ካብ ጣልያን ሽፈቱ ኾናተዋግ ኤ ኣብ ሓሳይ ሞተ።

መሪታ ዱቂ ጫሉቕ ፡ ኣሕዋት ገሺናሽም ፡ ኣብ ክልተ ተኽፈሉም መሪታ ለበነን መሪታ ቀዳሕን ተባህሉ። ታሪኹም ምስ'ቲ ጠቕሳል ናይ ኣነከሰጉዛይ ታሪኽ ተተሓሒዙ ዝኽይዱ ስለ ዝኾነ ፡ ብፍሳይ ብዘዕባኦም ዝጸሓፍ ነገር የልቦን።

ተ ዱ ሪ ር

ካብቶም ብገዚኡ ንኣነስ ጉዛይ ዝገዝኡ ዝነበሩ ዓሌት በለው ፡ ዘዚ ፋ ኢዮም። ተዱሪር ፡ ኣቦኦም ዱራር ይብሃል ፡ ሰለስተ ኣንዲ ኾነ ኢዮም። ሰ ለስተ ዱቂ ዱራር እውን ይብሃሉ። ኣብ ሃዘሞ ጥቓ ማይ ዓይኒ ይነብሩ። ዘነ ታኦም ነቲ ጠኾሳሳ ናይ በለው ዛንታ ይስዕብ።

ዓ ዲ ጉ ለ ቲ

ዓዲ ጉልቲ ዓሌት መካዓ ኢዮም ይበሃል። መካዲ ፡ ሰፈሕ መሬት ሒ ዙ መነግስቲ ኣቕሙ ዝነበረ ህዝቢ ምኻኑ ይዝንፃ። መካዲ ዝብሉ ኾም ና ይ ዓሌቶም ዘይነነስ ናይ ገማስቓም እም ኢዮ ይበሃል። ህዝቢ ትግሪ ፡ ንመካ ዓ መወዳድርቲ ናይ ብጋይ (ብኻ) ገይሮም ይግምትዎ። ንኦም ነዞም ክልተ ህዝቢ ዝፈልጡዎም ፡ ብኽልተ ፎራይ መልክዕ ኢዩ። ንብጋይ ነም ገጭያቲ ፡ ነዋሕቲ ቁመት ፡ ጽቡቕን መልክዕ ፡ ነብቅም ኣግማሉም ጠለ-በጊያም ገ ጭያትን ብዙሕ ጸባ ዝሕሰባን ፡ ኣዎራነምን ኣብቅልቶምን ኣኸዱነምን ገጭያ ትን ቅልጡፋትን ነኾነ ፡ ንመካዲ ጭማ ሰራምን ጥሪቶምን ቀንጹ ባት ፡ መጽሓፍኦም ጽኑማት ፡ ኩብቶም ብዙሕ ጸባ ዘይሕሰባ ፡ ገይሮም ይ

ግምትዎም። እሰ'ዚ ኾነ ንሓጺር ስብን ንሓጺር ኣንስሳን መካዲ ይብልዎ።

ኣ ግ ዓ ዚ ያ ን

ኣግዓዝያን ምስ ሓበሻ ሓቢሮም ካብ የመን ንኤርትራ ምስ ኣተው ፡ ብስ ሜን ስመጺና ንዝርነብ መሬት ሒዞም ነበም ዝተቐመጡ ተዲጋገሙ ብገሰ ጸ ሪስቲ ተጠቒሱ ይርነብ። ሱመሚ ኣብ ኤርትራ ዝርነብ ኣግዓዚ ኢየ ተባሂ ሉ ዝግመች ፡ ህዝቢ ሰብነኣቡር (ስኣቡር) ኢዮ።

ህዝቢ ሰኣቡር ብዙሕ ኣይነነን ፡ እቲ ዝርካቡ ግን ኣብ ኣዉራጁታ ት ነብረን ሳሕሰን ፋሕ ኢሉ ይርነብ። ኣብ ዓንሰባ ዓጽ ተኽሌስ ፡ ምለ ሓባ ብ ፡ ምለ መገሳዕ ቁሩብ ፍጣ ኣብ ባርካ ይቕመጡ።

ሰብኣ-ቡር ፡ ትድም ኣብ ቡሪን ፡ ዱጉዓ ኣነሰጉዛይን ዝኾመጡ ዝነበ ሩ ህዝቢ ኢዮም። ኣብ ዓዲ ቀይሕ ፡ ዒሳ ቡር ኣትበሃል ዓይነ ማይ ኣሳ ፡ እ ቲ ኣብ ኣከባቢ ዓዲ ቀይሕ ዝርነብ ቀበሌ እውን "ምድሪ-ሰብኣ ቡር" ደበ በሃል። ሰብኣ ቡር ፡ ማለት ትርጉሙ ህዝቢ ቡሪ ማለት ኢዩ። ቡሪ ፍጣ ኣብ መኾመጣ ዙሳ እትርነብ ኤርትራዊት ሓውሲ ዱሬት ኢዩ።

ሓ በ ሻ

ሓበሻ ፡ ሳባዉያን ዱቂ ዩቅጣን ምስ ኣግዓዝያን ንኤርትራ ዝኣተው ኢ ዮም። ዱራሲ ነገቲ ሮሲኒ ፡ ናይ ሓበሻ እም ትርጉም ክህብ ኣንነበሉ ፡ ሓበሻ ማለት ዱብልኞ ማለት ኢዩ ፡ ዱብልኞ ብኽልተ ይቲርጉም። ሓዴ ትርጉም ፡ ዱቂ ሴማን ዱቂ ዓፌትን ምስ ዱቂ ነገም ተሓዋዊሱም ማለት ኢዩ ፡ እቲ ካልኣይ ነገሩ ፍጣ እም ሓዴ ሰብኣይ ኢዩ ፡ እቲ ሰብኣይ ዒጣ ንይ ቀይሕ ኣይ ጸሊም ሕምልመሳይ እለ ዝኾነ ኢዩ ይብል። 44

ሱመሚ ኣብ ኤርትራ ዘሉው ዓሌት ሓበሻ ስሓርቲ ኢዮም። ንሶም ካብ የመን ዱጉዓ ስሓርታን ዝመጹ ዱቂ ዩጅጣን ምኻናምም ብኣተፈሳሰዩ ዱር ኦቲ ታሪኽ ተጠቒሱ ይርነብ። ስሚም እውን ንገዛኦ ርእሱ ካብ ኣዉራጁ ክሳ ርታን ዝመጹ ምኻናምም ያረጋኦ። ዝኾነኾይኑ ህዝቢ ነበሳ እርትራ ናይ ሓበሻ ባህሊ ኦለ ዝኽተል ሓበሻ ዝብል እም ናይ ዓሌቱ እም ገይሩ ተቐቢሉዎ እዩ።

44 C.ROSSINI - TRADIZIONI DELL'ERITREA TIGRIGNA - P. 160

ሰ ሓ ር ቲ

ዱራኒ ኣፅበርቶ ፓሰራ ከም ዝብሉ ኸንተኾይኑ ፡ሰሓርቲ ካብ ትግራይ ዝ ዝመጹ ሰማዊ ዓሌት ኢዮም ። ፖብዓተ ሰሓርትን ከሪዓውን ኣውን ደበ ሃሉ ።45 ብመስረቱ ግን ብ 600 ቅጽሚ ፅዌት ክርስትስ ካብ ኣውራዊ ኦሓ ርታን የመን ምስ ሳባውያን ዝመጹ ዌቲ ቦቅጣን ምሸናዎም ይኸመን ። ስሞም ኣወን ኣንተኾነ ነዚ ዘረጋግጽ ይመስፈ ።

ሰሓርቲ ኤርትራ ኣብ ኣውራዊታት ሓማሴንን ከረንን ይቕመጡ ። ኣ ብ ሓማሴን ዘሎው ኩሉም ክርስትያን ኢዮም ቋንቋ ትግርኛ ኾነ ይዛረቡ። ኣብ ኣዉራዊ ነዚ ዝርከቡ ግን ኣለሳምን ክርስትያንን ኢዮም ። እቶም ምስ ማርያ ዝቕመጡ ትግሪ ፡ምስ ብዙን ዘሎው ኾነ ብዙን ይዛረቡ ።

ኣ ገ ው

ብዓስራዪ ክፍሶ ዘመን ኣቢሉ ፡ብግዚ ናያዊ ንጉስ ኣኽሱም ፡መርራ ተኽሉሃይማኖት ዝበሃል ኣገው በዓፅ ሳለታ ኣዛዚ ሰራዊት ንጉስ ነበረ ። ብዊግነ ቱን በቲ ንመንግስቲ ዘወሬየ ዕቡቕ ንገፅግሉትን ባህ ኢሉዎ ፡ንጉስ ኣኹ ንመርዓ ሃቦ ፡ናይ ሃገሩ ሳለታ ገዛኢ ከነ ሸም ። ወተሃዲራ ንጉስ ብዊግነነቱ የዕንቕዎ ስሰ ዝነበሩ ፡ብዙሓት ኣብኣጓም ኣገፅገፅቱ ክኾኑ ሰዓቡዎ ። ናብ ግዝኣቱ ሳለታ ክ ኽዘዊ ኸነነስሉ ነጋም ዓሽኮሩ ስሰ ዘጉየዮም "ዘኣጕየየ" ዝብፅ ቅጽፅ እም ሃቡዎ ። በዚ ዌማ ግዝኣቱን ዝሰዓበ ዓሌቱን "ዛጕ" ተባህሰ ። ሓይሊ እሰ ኸተ ሰምዐ ንሓሙኡ ንጉስ ናያዊ ኣውዲቑ ኽነነሳስ መሰነ ። ብዙሓት ወተሃዲራ ኑ ንጉስ በዚ ተሰማሚዖም ኸናኾውሮ ናብኡ ኣተዉ ። በዚ ተበራቲው ኾኻ ሸፈ ተ ንሓሙኡ ስዒሩ ዌማ ነገሰ ። ካብ ሸዐ ዊሚሮም ኣገው (ዛጕ) ብንጉሰ ነገለትነት ንኢትዮጵያ ንጉ5 ዓመት ገዝኡዎ ።

ዘርኢ ንጉስ ሰሎመን ኢና ዝብሉ መሳፍንቲ ሓበሻ ፡ኣኽሱም ሰቂቆም ንሸዋ ተሰዓዱ ። ምቕማጥ መንግስቲ ኣኽሱም ምሟኑ ተሪፋ ሮሃ (ሳሲ በሳ) ኮነ ። ብግዜ መንግስቲ ዛጕ ሃይማኖት ክርስትና ኣብ ኢትዮጵያ ብዝበ ለጸ ማዕበለ ። ብግዜ ንጉስ ሳሲበሳ ፡ዓበይቲ ኣኻዉኡ ወቕሮም ክሳብ ኩመሚ ብዓቢይ ኣፍናቆች ዝዝነር ዘሎ ግርም ዝኾነ በተ-ክርስቲያናት ሰርረ ። ዓሌች ሰሎሞን ዘይኮነ ኣብ ኢትዮጵያ ክነግስ ኣይግባእን ኢዮ ዝብፅ ባህሲ ተ ኽቲሉም ፡ካብ ሰለሙን ንጉስ ኧሰራኤፅ ንውሰኹ እና በሃፅቲ መሳፍን ቲ ሳብኻ ኧንዲገና ለፅጣን ክጭብጡ ካብ ምጽዳር ኣይዓረፉን ።

45 A.POLLERA - LE POPOLAZIONI INDEGINE DELL'ERITREA - P. 113

ብ1300 ዓ.ም. ኣቢሉ ናይ ገዳም ዓብዚ ሲባናስ ኣበምኔት ዝነበረ ኣቡነ ተኽለ ሃይማኖት ፡ካብ ዓሌት ስለሙን ኧየ ዝብፅ ወዲ መሰን ሒዙ ኧናዞረ ምስ መሳፍንትን መኳንንትን ኢትዮጵያ ኣፋሲጡ ፡ንሱ ኣዩ ክነነግስ ዝግብኦ ኧናበለ ሰበኻ ። ብግዜ ነኣኵቶስኣብ ንጉስ ዛጕ ፡ኧቲ ብምሕጽን ታ ኣቡነ ተኽለ ሃይማኖት ዝቕረበ ሰብኣይ ብስላም መንግስትኑት ተረካቡ ስመ መንግስቱ ይኹኖ ኣምሳኽ ተባህለ ይበሃል ። እይፋሉን ፡ኣንጻር ዛጕ ተዋጊኡ ብሓይሉ ነገሰ ዝብሉ ኧውን ኣሰው ።46 ነዚ ዒሕራዋይ ሓሳባትዚ ተኽለ ዓኹቕ መኩርዓ ኧውን ይኹግሮ ። ፊትዩ ዘውዱ ዝኹርቢ ዘሎ ኣደመ ስለንን ፡ስለዚ ንጉስ ዛጕ ብኹሩና ተሳዒሩ ዓሌቱ ዝለቕቕ ይመስል ።

ካብ ጥንቲ ኧሚሩ ምኽንያቱ ብዘይፍለጥ ገለ ዓሌታት ኣገው በብ ገዜኡ ንኤርትራ ኧናመጹ ተቕመጡ ። እቶም ቀዳሞት ኣብ ዛንታ ዝዝነ ሩ ፡ቤት ሙሲን ቤት ኣመቀን ኢየም ። ቤት ሙሲ ኣብ ዒብር ሙሲ ታሕታይ ዓንስባ ሰፈሮም ነብሩ ። ሓፃናትን ጨካናትን እለ ዝነበሩ ፡ንኡሰን ጉሪቤ ኑ ዓሌታት ኣሸገሩ ። ምስ ኩሉ ውግኧን ጽልኧን ስሰ ዝገበሩ ዌኺዊሞም ጠ ፍኡ ። ኣብ ዛንታ ቤት ጣውቀ ብሰፊሑ ተዘርዚሩ ነገምዝርነብ ኣብ መጨ ረሻታ ምስ ቤት ጣውቀን ሓገዝቶምን ውግኧ ገጢሞም ዒሕሬ ብዙኹ መዓ ልታት ዝወሰዱ ነገቢዱ ክቦናት ጨፍሪሾም ጠፍኡ ። ነገብ ኧዚ ገዜ'ዚ ን ዒሓር ካብ ቤት መሲ ኢየ ዝብፅ ዓሌት ኣብ ኤርትራ የልቦን ።

ቤት ኣወቀ ኣብ ሳሕፅ ሰፈሮም ብዙሓት ነብቶን ኣግማፅን ኣጥሪዩ ፡ምለቶም ካብ ሕፂዝ ዝመጹ ዓሌት ኣእፈዲ ነነ ሓቢሮም ተቕመጡ ። ኧነ ተኽነ ስምምዕ ለኢሮም ተቀግኡ ። ኣእፈዲ ብርቱዓት ስሰ ዝነበሩ ንኹሎ ም ቤት ኣወቀ ቀቲሉም ጨሪሹዎም ፡ጣቢቶም ኧውን ወረስዎ ። ኣብ ፅዪ ሊ ቤት ኣወቀ ዝርኩቡዎ ዓወት ተዘኪሩ ምኧነቲ ኾነብር ሓንቲ ናይ ቤት ኣወቀ ገመፅ ነገጺ ክፅቶ ነገፅኦት ኾትግመች ወሰኑ ። ኾሳብ ሕጪ ኾነ ከምኡ ይቕጽፅ ኣሉ ። ናይ ዓወት መዘክርታ ኾኾዉን ብማሰች ኧንተዘ ይነ'ዩት ካብ ካፅኦት ኣግማፅ ዘብፅጸን ተመሳኺ ምኽንያች የልቦን ።

ብዘይካ ኧዘን ኣብ ሳፅኪ ዝተጠቅሳ ዓሌታት ኣገው ኧወን ካፅኡ ት ስመን ዘዩዝነር ኣብ ኤርትራ መጺኡን ነከምዝሰፈራ ዘርፍኧ ኣብ ኣዉ ራዊታት ሓማሴንን ነከረንን ዝርከብ ብቕንቋ ኣገው ዝጽቀዕ ዓኹታትን ቦታታትን ኣሉ ። ንኣብነት ፡ሰራዊቃ (ሳራ - ዊኣ - ቃ) ተኽዲኡ - ስተዩ - ብፅዉ ኢዩ ትርጉሙ ። ሳብረምፃቃ (በዓቲ ንፁዕ) ፣ ወኪ (ኣዛብኧ) ፣ ወኪ ዲይ ባ (ወኪዲባ) ባይት ኣዛብኧ ፣ ሳብረም ሳባርም (ናይ ንፁዓት ንፁዕ) ፣ በግል ሸብነኹ (ስጊዕ ሕረዱ) ይትርጉም ።

46 ROLAND OLIVER - THE DAWN OF AFRICAN HISTOR - P. 28

ኤርትራ ፡ ተቆጣጢት ጋሻ ለሳማዊት ሃገር እስ ዝነበረት ፡ ኣብ ሃገሩ ለሳም ዝለኣነ ወደ ባህርያዊ ሽግር ዘጥቅዓ ህዝቢ ካብ ኢትዮጵያን ሓውሲ ዄሬት ዓረብን ሱዳንን በብጊዜኡ ንኤርትራ እናኣተወ ብስሳም ይነብር ነበረ ። ሓሰ ቃ ታየ ኣብ'ቲ ኢትዮጵያ ዘርና ትወሰቱ ዝለየሞ መጽሓፉ ከምዘመልክቶ ፡ ን ብ ዓጹ-ዓረብ ብጊዜ ንጉስ መዓውያ ኣብ መንነ ዓሌታት ኡመያን በኒሃ ሺምን ፡ ሃገራዊ ኩናት ተሳዒሉ ብዙሓት ዓሌታት ኣዕራብ ንኤርትራን ኢ ትዮጵያን ኣተዋ ። ኣብ መንነ ዛጉን ዘርኢ ሰለሙን እና ዝብሉ ሓበሻን ብ ዝነበረ ናይ ለፀጣን ወፍሪር ኣብ ኢትዮጵያ ኣውን ለሳም ተሳኢት ገለ ዓሌታት ኣገው ንኤርትራ ኣተዋ ። ሉሚ ኣብ ኤርትራ ዘሰፈ ዓሌታት ኣገው ኣዘን ዝስዕባ ምኟነን ይግመቱ ፡-

ቤት ታርቀ	ሲባን
ኣፍካመ ምሐጋኢ	ዛወፅ

ጸራሲ ሓሰቃ ታየ ፡ ዜና መሳፍንቲ 3-3 ኣናጠቐሰ ፡ ኣገው ቅድምስ ሞም ኣጺፅ ነበረ ይብፅ ። ኣጺፅ ፍማ ወጺ ይትረሓም ወዲ ወዱ ንንጉ ስ ዓዊት ኢዩ ። ነናራዊት መሬሉ ምስ ቀዓማይ ምንሲክ መጸ ። ምንሲክ ንንጉስ ነገስት ምስ ኣበሰ ፡ ንሱ ብትሕቲኡ ናይ ሳስታን ገነትን (ሉሚ የዜ) ንጉ ስ ኮነ ፡ ከምኡ'ወን ኖህ ዝበሃፅ ወጺ ኣሞን ወዲ ንጉስ ዓዊት ምስ ቀዓማ ይ ምንሲክ መጺኡ ብትሕቲኡ ካብን ቋራ ክሳብ መተማ ናይ ዘሉ ሃገር ነ ሳ ፡ ነቲ ሃገር ከኣ ቋራ ሰመዮ ። ዓሌቶ ናይ ወዱ እም መሲዱም ሔት ተበሃ ሉ ። ቋራ ብኣገውኛ ጸሓይ ማለት ኢዩ ። እቲ ህዝቢ ቕንቋኡ ኣገውኛ ነበ ረ ፡ ሉሚ ግን ኣምሓርኛ ኢዩ ይብፅ ።[47] ጸራሲ ተኽሰ ጳጽጵ መኩርያ እውን ነዚ ዝመሳሰፅ ሓሳብ ይገልጽ ።[48]

ዛጉ ካብ ከዲሚት ንማስቲ ሳባ ዝተወፅዓ ወዲ ንጉስ ሰለሙን ኢዩ ዝብ ል ሓሳብ ዝህቡ እውን ኣሰው ። እበሃህሳኦም ከኣ ከምዚ ዝስዕብ ኢዩ ። ንግስ ቲ ሳባ ናይ ሰለሙን ጥበብ ክትፈልጥ ንኢየሩሳሌም ምስ ከዱት ፡ ንጉስ ንዓኣን ንከዲሚታን ኣእትዩ ካብ ክወቲኣተን ክፅተ ኣወዱት ወሰዱ ። ወዲ ሳባ መ ነሲክ ተባሂሉ ናይ ኢትዮጵያ ንጉስ ነገስት ክነ ። ካብታ ከዲሚታ ዝተወፅዓ ስሙ ዛጉ ተባህሉ ፡ ንኣገው ዝፈለየ ኽኣ ንሱ ኢዩ ይብሉ ።

ኣገው ኣብ ማእከለ ሃገር ኢትዮጵያ ዝርከብ ሰፊሕ ህዝቢ ኢዩ ። ኣ ብ የዜ (ገነት) ፡ ሳስታ ፡ ቋራ ፡ ዓጋ ዓሞት (ሰባት ኣገው ቤት) ይቕመጥ ። ናይ ኩሉ ም ኣገው መሰረት ግን ሳስታ ኢዩ ። ኩሉም ካብኻ ተቀሪሩ ። ሓዲ ኣዋን ነ

[47] ሓሰቃ ታየ - የኢትዮጵያ ህዝብ ዘርና ትውልዱ - ገጽ 31

[48] ተክለ ጳጽጵ መኩሪያ - የኢትዮጵያ ታሪክ-ንብያ ፡ ኣካለም ፡ ዛንቡ ፩ኛ መጽሓፍ ገጽ 391

ብ ሳስታ ሸውዓተ ለብ ሓርማዝ ክሳዱኡ ንዓሞት ከዱ ። ህዝቢ ዘይ ስፈሮ መሳርን ኣንስሳ በርኻን ዝመፅኡ ለምለም ሃገር ምኟኑ ኣስተው ዒሉም በጫካኡ ኣናዞሩ ኦጋ ኣንስሳ በርኻን መሳርን ኣናተቕሳቡ ሳታ ሃገር ሾብዓተ ወርሒ ዘይሮም ኣጽንዕዋ ። ጥቕማ ለሰ ዝተረፍኡ ዱ ማ ንዓዱም ተመሊሶም ፡ ቤተ ለበምን ጥሪፃምን ወሲዱም ኣብኻ ተመ ሊሶም ተቕመጡ ። ብለም ሾብዓተ ኣቦሓጎታቶም "ሰባት ኣገው ቤት" ሰመዮዎ ።

ገብረ ታርቀ

መጨረሽታ ዝመጹ ዓሌት ኣገው ገብረ ታርቀ ኢዮም ። ካብ ሰቕ ጣ ተሳዒሎም ዱሕሪ ነዊሕ ጊዜ ዝወሰዱ ጉዕዞ ንኤርትራ ኣተው ። ኣብ'ቲ ፈለማ ኣዋን ኣብ ትግራይን ኤርትራን ኣብ ጀተረሳለየ ኣውራጺታት ተቕ መጡ ። ግን ፡ ወይ ምስ'ቲ ኣብኡ ዝጸንሑም ህዝቢ ስኒት ብምስንና ም ይኹን ወይ መሬት ይጽበቦም ፡ ጉዕዞኦም ንለምየን ቀጺሉም ኣ ብ'ዚ ሕጺ ዝቕመጡዎ ዘለው መሬት ምስ በጽሑ ዓረፉ ። ጸቂ መስ ፍን ሓርቤ ኢና ይብኡ ። ሓርቤ ኣብ ቀግ ዝነበረ መለኽን ዛጉ እዩ ። ዓለ ኑ መሳፍንቲ ዛጉ ለሰ ዝኽኑ ዱሕሪ ውፁቶኦ መንግስቲ ዛጉ ፡ ንጉስ ኣ ምሓራ ለሰ ዘሳጉንግም ሃገር ሰቕቕ ይበሃፅ ። ኣብ ኤርትራ ብለምም ብለን ይፍለጡ ።

ቅጽሚ ሸሞንተ ወሰዱ ኣቢኡ ዝኽውን ናብ ኣውራጂ ኣበን ዝመጹ ይመስፅ ። ምኽንያቱ ኽኣ ቅድሚ'ቲ ጊዜ'ቲ እቲ መሬት ናይ መንሳዕሊ እ ቡ ዝነበረ ። እቶም ፈለማ ንከረን ዝመጹ ብለን ፡ ቤት ገብሩ ኢየም ። ኣየ ናይ ዘመን ከምዝመጹ ግን ብርግጽ ኣይፍሰፃን ። ንሳቶም ኣብ ገቦ ፅፅ ሊ መፃርሕ ስፈሩ ። ሕመፍ ሙሳ መንለዓታይ ሓይቲ ብማዕዱ ኣብ ፅዕ ሊ መፃርሕ ሓዊ ሪእዩ ፡ መን ኢየም ኣብ'ቲ ዝሰፈሩ ኢሉ ሓተተ ። ቤ ት ገብሩ ዝበሃሉ ሓዲስ ዓሌት መጺኡም ኣሰው ምስ በፅም ፡ ንባሕሪ ክ መርኺ ተበገሱ ለከ ዝነበረ "ትፅጭ ወትፅጭ ኣና ወኣሰት መፃርሕ" ምለተመሰለኩ ይኹን ኢሉ ንባሕሪ ወረዱ ። ሓሳቡ ክሰቅፅም ኢዩ ዝ ነበረ ፡ ኣንተኽነ ኣብ ባሕሪ ምለ ከዱ ብውግኣ ምኽንያት ሞተ ። ጸኒ ሓም ዱቂ ሕዱ (ብሉን) መጺኡም ኣብ ከረን ሰፈሩ ። ትማርያም ካብ ዓሌት ዓጺ ህብቱ መንለዓታይ ምለ ሰምዔ "ሓሙሽተ ዱቂ ትማርያምን ሓ ሙሽተ ዱቂ ዘማትን ፡ ክሰተ ሓሙሽተ ብሓዱ ኣይነብሩን" ብማለት ንጽጽን ካብ ባሕሪ ምለ ተመሰለኩ ይኹን ኢሉ ምለተመፃለ ንኽሰቕቆም ኣሚ ሙ ንባሕሪ ምለ ወረዱ ፡ ኣንጻር ጸሳኢ ኣናተቀግኣ ኣንነለሉ ሞተ ። ነ

ምዚ ኢሎም ካኻ ታርቀ ብዘይ ገለ ተቓዋማይ ሓንቲ ዒም ከየዕሰሱ መሪኦ ሒዞም ተቓመጡ።

ገብረ ታርቀ ኣብ ለሕለተ ዓበይቲ እንዳ ይምቀሉ። ሕጻን ገብሩን ፍብረን ደበሃሉ። ሕዒ፡ንኣፍርሆምን ተስኣንን ወሰዱ። ኧዚ ኣችም ኣብ ስፍቲ እንዳ ተፈልዮም ስኣነይትን ዘማትን ሐዲምበስን ነጉ። ገብሩን ቤት ገብሩ ፈረየ፡ፍብሩ ፍማ ንዓኡ ፍብሩ ፍሓር ኣዕርባ ዝተባህሉ ፈረየ። ገብረ-ታርቀ ክመጹ እንክሎው ኩሉም ክርስትያን ነበሩ። ካብ ሳስታ ዓዱም ታቦት ቅዱስ ገዮርገስ ሒዞም መጺእም ኣብ መጋርሕ ቤተ ክርስቲያን ሰርሑሉ። ብገዚ እግሮም "ገርገስ እምበሳይ ኣፍራ" ይብሉ፡ ክሳ ብ'ዚ እዋንዚ ኣእሳምን ክርስትያንን ናይ ሓባር እማግሰ መሪጸም ነቲ ቤተ ክርስቲያን የመሓፍርዎ።

ፈሰማ ምስ ማርያ ጽፊኢ ነበሮም፡ፍሓር ግን ተዓሪቑም ንእይ ዋግኡ ውዕፊ ኣተዉ። ታርቀ በቲ ውዕፊ ኣሚናም ዘንግፁ። ማርያ ውውሰ ጠሊሞም ብሃንፍበት ኣብ መጋርሕ ወሪዎም። ብሰን ኣብ ገርገስ እምነት ስሰ ዝነበሮም እጻም ኣብ ዓዲ ዝጸንሑ ከይተዓህሱ ብዝነበሮም ኣጽዋር "ገርገስ ገርገስ" እናበሉ ገጠሙ። ንውግእ ተዓፊዮም ዝመጹ ማርያ ብዙሓት ስ ሰ ዝነበሩ ክጥቃኡዎም ምክእሉ፡ እንተኾነ ሴቓ መዚዙ ዓዕዲ ፈርስ ዝተወ ጥሒ ስብኣይ እናጋለበ ካብ ሰማይ ወሪዱ ኩስትር ስሰ ዘበሉም፡ ማርያ ሃ ዲሞም መንገዲ ዓዱም ጠፊኡዎም ብሰለስተ ኣቕጣጫ ተበታተናም ክ ዱ ይበሃል። ጽግሰፅ በኒ ዓምር ብዛዕባ ገርግስ መ ጋርሕ ወረ ነበሮ። እው መዓፍቲ ኣብ ፋይተት ኣንቶ መጋርሕ ኣሰ ዝጸንሑ ጸገም ገርገስ ብሰን ክ ርኢ ኢኡ ምስ ሰዓብቱ ኣብ ፅጉስ እፍራ ከይኑ ነቲ ውግእ ይዕዘብ ነበረ። ኣ ብ መጨረሽታ ኸኣ "እዝረ እርእየኒ ገርገስ ብሰን ንማርያ ብነፃ ክጉም ዱም" እኡ መለከረ። ጥፅመት ንገዘኡ ጥዑም መጨረሽታኡ ግን ጥፎ ኣት ኢዩ።

ብሰን ብናይ ካፅእ ህዝቢ ባህሲ ኣይማረጹን። ኣብ ኤርትራ ምስ መጹ ቕንቕኣም ካይሰወጡ ነቲ ኣብ ዓዲ ዝጸንሑምን ፍሓር ዝመጸም ን ዓሴታት ቕንቕኣም ኣፅመወዱዎ። ንድሕሪት ምፅሰ ኢሰና እንተተመፅ ሃንና ኸኣ እዚ ናይ ኩሎም ዓሴት ኣገው ሓረሽኖ ጠባይ ካይኑ ንርኽቦ። ንኣብነት፡ቤት ጣውቀ ካብ ዓፍ ተኽለዛን ንሓፅሓፅ ክኸዱ እንከሰዉ ቕንቕ ኣም ትባር ነበር፡ ጉረቤት ቤት መሊ ምስ ኸኑ ግን ቕንቕን ንይሰን ሳዕስሊትን ብሰን ሰመዱ፡ጥንታዊ ባህሎም ገዲፎም ብኡ ይጥቀሙ ኣሰዉ። መንሳዕ ን ቤት ጁኽን ኣዉን ካብ ብሰን ጓይሳ ሰመዱ (ንይሳ ብሰን ክበሃፅ እንክሉ ሓዳ በወዳትን ንዋፅፍን፡ ብሰይቲ ጥራይ ዝዝውተር ቃሉይ ጸወታ ኢዩ)።

ብሰን ኣንዳር መሳፍንቲ ኢትዮጵያን፡ ብግብጻውያን ዝምርሑ ኻ

ስሳም ኩጻንን ብትብዓት ይዋግኡ ነበሩ። መሬቓም ብጸጥታ ጽኑዕ ስሰ ዘይ ነበረ ግን ብቕሊሉ ይርድኡ ነበሩ። ሰራዊት መሳፍንቲ ኢትዮጵያ፡ገንዘብ ጸ ኻ ብምዝራፍ ስኡ ዝነብረ፡ ንህዝቢ ኤርትራ ብፍሳይ ሩማ ገኽፍተ ብሰን ሃሰዩወን። ሩግዱ ኣየር ጥይት ዝወሸጦ እንጌራ ነስእንከተሎም ይእዝዙ፡እ ንተዘይተገብረሎም ይጉድኡ። ውቤን ኣሉሳን ዱበብን፡ ኣብ ኤርትራ ብጭካ ኔኣም ይዝነሩ። ኣንጻር ጦር ውቤ ብዙሓት ቈጋኑ ብሰን ሞይቶም ኢዮም። ካብ ኣፃም ነነኣ መሰራሕትም ነንቲባ ሃኪን ወዱ መዱን ቤት ታርቀ፡ኢዙዝ ን ቓፈናዩን ዱቂ በየዱ ቤት ጣውቀ ንህዝቦመነጥሪትም ብቕግንነት እና ተኽሳኽሉ ኣብ ሜዳ ውግእ ከምዝወዱቑ ይዝነር።

ሓዳ ዘመን መተሳዲር ኣሉሳ ንቤት ታርቀ ወሪሮም ብዙሕ ስብ ኣጥ ፍኡ፡ዓድታት ኣቃጻሉ ማኣሰያ ዘይብሰን ጥሪት ዘሚችም ነነኣ ንኽበሳ ተ መፅሉ። ሸብዓተ ሰብኡት ካብ መተሳዲር ኣሉሳ ብናይቲ ሃገር ሃብቲ ተማ ሪኽም መምስ ጠበናዱ ኣም ኣብቲ ዓዲ ተረፉ። ኧዘም ካብ ብጭቓም ዝተረፉ ፅጥቂ ዝሓዙ ሰባት በብዓዱ እናዘሩ ገንዘብ ጨማ ሚእ...ወዘተ ኣምጽኡ ኸናበሉ ህዝቢ ኣሸገሩ። እቓም ህዝቢ ሸግሮም ንተስፋይ ወዱ ራኪ ዝበሃፅ ጁግና ቤት ታርቀታይ ነገሩዎ። ንኡ ኾነ ሃብተም ሰብኣይ ኣሉ ኢፅነኑም ናባይ ሓብርዎም ለሎም ኧሞ መሬሓም ኣምጽኡሉ። ንኡ ን ብ ቕሽን ለይኑ ነበረ። እቓም ሰባት ተቕቢሉ ጁማ ስብሕቲ ሓሪዱ ወዱ ሳብዕቲ ሚእ ቀበለሎም። ነነም ፅቦም ኖእፅፁን ነስኦቦን ነስኦትዩን ሓዱሮም ም ስ ሰኽሩ ሉነ ኢሎም ዱቀሉ። ሸው ሰፅ መዚዙ ንሸብዓቲኣም ሓሪዱ፡ ትሕቲ መጋርዩኡ ጉድንዱ ሃሎዒቱ ብሓዱ ዱፈናም። ኣብ ርእሲኡም መ ጋርዩ ኣንዱ፡ጠበናዱኡ ኣትረፈ።

ብ1852 ዓ.ም ኣፅገዱንን ባርዒን ሰሰስተ ሚእቲ ፈረሽና ነነይኖ ም ንብሰን ወረሩዎም። ብሰን ንዉግእ ነነይተዱሰው፡ ፋሕ ኢሎም እን ነሰሎዉ ብዙሓት ጥሪት ተዘምቱ። ብጅሕሪኡ ክፍተ ዓመት ብ1854ዓ.ም. ዓሊ ካጋ ዝበሃፅ ግብፃዉያንን ባርዒን በኒዓምርን ሒዙ ንቤት ታርቀ ወረረ። ንነብረን ኣቃጸሉ፡ብዙሕሰብ ቕቲሉ፡ ነብተ ዘሪቓ ፡ 400 ዝኾኑ ቅ ፅዑትን ኣንስትን ብሰን ኣሊሩ ንክሰነ ተመፅሰ። ኣብ መንሳዕ ዝነበረ ኣባ ኧስተሳ ዝተባህሰ ሳዛሪስት ሚስዮናዊ፡ ንነብስነ ብቕልጡፍ ነነይኡ ብሓገዝ ናይቲ ኣብ ነስነሳ ዝነበረ ኣንግሊዛዊ ቆንስስ ዎሰተር ፕሳውዱን ነፃም ቆፅ ዑትን ኣንስትን ንዓዱም ነምዝምሰሱ ነገረ። እው ዘመን ብግዜ ቀውዒ ኣሉሳ ኣብ ሳማሰን ወተሳዲሩ ሰኢኹ ንብሰን ወረረ፡ዓቢይ ጉዳንት ነነን ኣስዓበሉም። ስሰዚ ብሰን ብኧስሳማዊት ግብጽን ነፅናዊት ኢትዮጵያን፡ብኽፅተኡወንን ተጎድኡ።[49]

---

[49] A. POLLERA - LE POPOLAZIONI INDEGINE DELL'ERITREA - P. 158 - 159

ግብጻዉያን ንጓስሳም ጥራይ አለ ዝሕፈው ፡ኢትዮጵያዉያን ግን በንጓሩ ን ክርስቲያን ሰለ ዘጥቃኡ ፡ ፍሕሬ ብዙሕ ሽማር ንፍሕነት ህይወቶምን ጥሪቶምን ክብሉ መሪሕቲ ብለን ናብ ግብጻወያን ኸናኸጹ ሂይማኖት ምክልምና ክቸበሉ ተገዲዱ ። ብጽሕሪኡ ናይ ጓስሳም ወራር ፈጸሙተሬፋ ናይ ኢትዮጵዬ ግን ለለ ዝቑ ጸለ ህዝቢ ብብዝሒ መለለመ ። ነገሞዚሉ ፍጣ ኸቲ ብርቱዕ መለለት ዝነበሮ ናይ ክርስትና ሂይማኖት ኸናዒኽመ ነገሩ ። ቤት ጣውቑ ዒርጋ ነሱሎም ጓስ ሳም ኮኑ ፡ቤት ታርቑ ግን ፍርቅም ክርስቲያን ፍርቅም ጓስሳም ጓሰው ።

ለመፀጨሲ ፡ጓሕዋት ገብረ ታርቑ ኢና ይብሉ ፡ታርቑ ኸውገ ጓሕዋቶም ምኻኖም ይጓምኑ ፡ጓብ ነነገባቢ ዒካ በርዕዳ ፍጣ ይቑመጡ ። ብመለስቲ ቑንቋኡም ብለገ ኢዩ ፡ትግርኛ ኸውገ ይዛረቡ ። ሰኰንገ ብሳቃገ ጓብ ዓዲ ዝጸንሑ ቀዳሞት ርስተኛታት ዒንለባ-ለመፀጨሲ ኢዮም ። ጥገቲ ካብ ነበሳ ዝወረዱ ይኹኑ ኸምበር ናይ ጓየንይ ዓሌት ነብፍሲ ነገሥ ዝኾኑ ኤረጋጊ ጸ ፈራና ጓይነንቲነኑን ። ለመፀጨሲ ብቑጽሪ ዝበዝሑ ለለ ዝኾኑ ዝዓበየ መነሬት ሓዙ ። ፍሕሪ ለመጨሲ ቀጺሎም ዝመጹ ዓሌታት ኸውገ ጓለው ።ኩ ሎም ሂይማኖቶም ነገርስትያን ኢየም ቑንቋ ትግርኛ ናገን ይዛረቡ ።ትሕቲ ኣውራጂ ነገረ ይመሓዲሩ ፡ትግርኛ ለለ ዝዛረቡ ነገን ናብፃነ "ዲለንረቂ ን በሲኒዮ" ለመዮም ።

ዘ ው ፊ

ዛዉፊ ፡ዓሌት ጓገው ኢዮም ይበሃል ። ኢ.ፓለራ ፡ካብ ዓጋመ ዝመጹኢ የም ይብል ። ቅድሚ ብዙሕ ዘመናት ካብ ኢትዮጵያ ናብ ኤርትራ ኣትዮም ጓ ብ ሓማሴን ተቑመጡ ። ናይ መምጽኢኡም ምክንያት ጓይፍለጥን ። ፍሕሪ ገ ለ ዘመናት ብሓጺ ምቑሓናን ተፈናፊዮም ጓብ ፈቑዱ ጓውራጂታት ፈታሰኡ ዛዉፊ ነፊነፍን ፡ዛዉፊ ወኪን ፡ዛዉፊ ዓጺ ኻኻን ጓብ ሓማሴን ተረፉ። ሓጺ ነፍሲ ዛዉፊ ንሃይገት ነይዱም ምስ መንሳዕ ተቑመጡ ። ጽኒሑ ሐጺ ነፍሲ ካብኡም ተፈፊዩ ንማርኛ ነይዱ ተቑመጠ ።

ዓጺ በይኑን ዓጺ ለሊምን ጓብ ኸዕብ ለለባ ለሬሩ ። ኩሎም ሂይማ ኖቶም ነርለትያን ኢዮ ቑንቋ ብለገ ነገጓ ይዛረቡ ፡ትግርኛን ትግረን ኸዉ ን ይኽኸሉ ። ካፍኦት ዓሌታት ዛዉፊ ጓብ ጓውራጂታት ኣነለታጉዛይን ለሬየ ን ይቑመጡ ። ዛዉፊ ነገበሳ ኩሎም ኸምነቶም ጓብ ነርለትና ቑንቋኡም ነገጓ ትግርኛ ፡ዛዉፊ መንሳዕ ነርለትያን ጓለነሳምን ነፍፊቲኡ ቑንቋታት ነገጓ ጓማሚሮም ዝኽኸሉ ፡ዛዉፊ ማርኛ ሂይማኖትም ምለፍጠምና ቑን ቋኡም ነገጓ ትግረ ኢዮ ።

ሲ ግ ን

ሲግን ፡ኸቶም ጓብ ኤርትራ ዝነውሐ ዓመታት ዝተቑመጡ ዓሌት ጓገው ምኻኖም ይግመት ። ጓብ መጽሓፍ ዒግም መገሳዕ ተዘኪሩ ነገም ዘሉ ፡ሲግን ቅድሚ መንሳዕን ዛውፊን ጓብ መነሬት መገሳዕ ዝኑብሩ ዝነ በሩ ጓብ ነርለትና ዝንገሥኑ ህዝቢ ኢየም ። ምለእኡም ጓዒገ ዝበሃሉ ሎ ሚ ፍጬሪሽም ዝጠፍኡ ዓሌት ነበሩ ። ምናልባት ንሰም ኸውገ ጓገው ይኾ ኑ ። ቤተ ነህነት ካብ ጓዒገ ነገሥዝነበር ይዝገቱ ። ታቦትም ማርያም ፡ቤተ ነርለተያኖም ነገጓ ማርያም ብቤሬ ይበሃል ነበር ። ኸዚ ሓዒ ጓብ ጥቓ ዒ ብር ሲና ዝርክብ ቦዓተ ኢዩ ።

ዕጣገ መግዘኢ ዝተዋህቦም መባኸ ለሪቑም ናብ ጠቅሚ ነብሶም ለለ ዘዉዓልዎ ማርያም ነርያ ኸናቑዱ ኸንነከሎው ጓፃ ዒገን ዓጽያ ጓ ብ ውኸጢ ቦዓተ ጓንረፈቶም ይበሃል ። ነገሳብ ጓርብዓ መዓልተ ጓብ መኸ ጦቲ በዓተ ዒርሆ ይገቑ ነበር ፡ ፍሕሪኡ ግን ጓቑረጸ ፡ሓዒ ዛውለታይ ጓ ብ ጓዖዒገ'ቲ በዓጉቲ ሳም ኸገተዝሓርፍ ፡ኸታ በዓተ ምተኸያተት ፡ኸተ ለብጓይ ግን ምሞተ ይበሃል ። ነገሳብ ሕጂ ናይዚ ዛገታዚ ሓቑነት ነገፊል ጥ ዒፊሩ ሃዎኡ ዛመፈየ ዛውለታይ የለን ።

ኤውሮፃዉያን ዒረለተ ፡ነቲ ጓገው ዘርኢ ለለሙን ኢየም ዝብል ዛገ ታ ነጺጎም ፡ዓሌት ሂም ኢየም ይብሉ ። ዝሃብዎ ምኽንያት ፍጣ ቑንቋ ኢዩ ። ቑንቋ ጓገው ምለ ሌማዊ ቑንቋ ዝምፍና የብሉን ። ዝኽነ ኽይኑ ቑንቋ መለረት ገርካ ናይ ሓዒ ህዝቢ ዓሌት ምውሳገ ቅጉዕ ነብይ ጓይለ ም ሳገን ። ንጓብነት ቑንቋ ኸሠ ዝዛረባ ዓሌታት ኤርትራ ዝበዝሓ ዓሌታ ት ዓረብ ምኻነን ታሪኽን የረጋግጸ ኢዩ ። ብቑንቋ ዝፍረፍ ኣንቶኾይኑ ግን ነይነናን ማለት ኢዩ ።

ኣ ገ ው ሰ ራ የ

ቅድሚ ጓገው ፡በብኸዋኑ ጓብ ለሬየ ካልኦት ህዝቢ ነበሩ ። ፍሬሪኒ ሱካ ዓይ ሳበሲ ነገም ዝብሉ ፡ቅጽሚ በለዉ ፡ብለገ ለብኝ ኸንብሄሉ ንግስቲ ኸት መርሓ ሓዒ መንግስቲ ጓብ ለሬየ ነበር ። ጥንቲ ጓገው ካብ ኢትዮጵያ ኸና መጹ ጓብ ኤርትራ ይቑመጡ ምንባሮም ጓብ ታሪኽ ጓገው ተመልኪቶ ጓሎ ነገሥኡ ፍጣ ብለገ ናይ ጓገው ጓም ለለ ዝኾነ ኸቲ መንግስቲ ጓቲ ናይ ጓ ው መንግስቲ ነይሩ ይኸውን ።

በለው ብለሜን መጺኡም ንፍቃን ኤርትራ ምለ ሓዝዋ ፡ጓብ ጓር

ባዕተ ወገን መቐሱም ናይ መሳፍንቲ ግዝኣታት መስረቱ። ሳንቲ ካብኣን ስራየ ነበረት። ንብ መፍቈርሻ ዝነበረ በሐወታይ መስፍን ስራየ ዓረፍት ጽዕቡፅ ይበሃል። ንሱ መራሕ ሰራየ ንብ ዝነበረሉ ኽዋን ፡ ንሞተኹር ዝበሃለ ንገው ንብ ሳስታ ሰብ እሰ ዝቐተለ ካብኡ ሃዲሙ ንስራየ መጸ ፡ ንብ ጸማፃት ጽዕቡፅ ንትዮ ቁማ ዐቕባ ሓተተ። ካበይ መጺኽካ ኽንተበሉ ካብ ሰሰዋ መጺኤ ኢሉ ንዓሸዎ። ምስኡ ኽናተቐመጠ ኽንነሰሰ ብዘይ ዎቕዱ ንጓሉ ንኽተዋ ጠኒሳ ካንኣ ገሸርገዲሳ መሰዱት። ዓረፃት ጽዕቡፅ ብተግባሩ ሓዚኑ ንንሞተኹር ብሞት ቀጽዎ።

ሸርገዲሳ ምስዱኡ ዓብዮ ዓቕመ ንዓም ምስ ካኽሰ ፡ ንማውታ ንቡኡ ፊሰጠሞ ኡኒኡ ክፊዱ ካንኣ ሓሰብ። ካምቲ ንብ ገጽ ብፃና ይዘ መጽሓፍዘ ተገሊጹ ዘሎ ጽማ ንኹሎም በሰው ብዘይካ ሓዱ ዕውር ሰብንይ ምስ ጓኡ ፡ ንብ ዒስ ዓዲ ሓወያ ወኪ ኽም። በሰው ካምዘ ኢሎም ምስ ጠፃኡ ኣጽካመ ምፅጋኽ ፍቂ ሸርገዲሳ ስፅጣ ጨቢጠም ንመሬት ሓዙዋ። ንሞተኹር ካቦ ሸርገዲሳ ንኤርትራ ዝመጸ ብመበፈ ዓሰርተው ሰሰስተ ክፍሰ ዘመን ፡ ኢትዮጵያ ብመንግስቲ ዘጉ ት መሓዪረኡ ንብ ዝነበረት ጊዜ ኢዩ ይበሃል።[50]

ኣጽካመ ምፅጋኽ

ኣጽካመን ምፅጋኽን ኣሕዋት ጹቂ ኣክሰ ምኻኖም ፡ ከንቲ ሮሲኒ ኣብ መጽሓፉ (ገጽ 165) ገሊጹዎ ይርከብ። ጹቂ ኣክሰ ፡ ማይን ምፅጋኽን ተስፋይን ኢዮም። ገሰ ዘመናት ሓቢሮም ብሓዪ ጽሕሪ ምንባሮም ነቲ መሬት ንብ ሰሰስቲኦም መቐፅዎ። ኣንተኽነ ተስፋይ ኽቲ ንኽሸት ተዓሚጹ ኢሉ ምስ ኣሕዋቱ ተባኽሰ። ማይን ምፅጋኽን ተዛርዮም ካብ ዓዱ ኣሰ ዘፅቀቕዎ ብወገን ምዕራብ ጉዒዙ ኣብዘ ሰመር ብኽምመ ጹቂ ተስፋ ዝጽ ዋዕ ዘሎ መሬት ሒዙ ተቐመጠ። ማይን ምፅጋኽን ንበይናዎም ምስ ተረፉ ነቲ ኣቦኣም ዝሓዘ መሬት ሰራየ ኣብ መንጎ ክፍቲኣም መቐሱዎ። ተኽሳ ንማይ በጽሒ ፡ ቁሓይንን መራጉዝን ካኣ ንምፅጋኽ ኮነ።

ሕግን ኦርዓትን ሓፍዮም ብስሰም ክነብሩ ዝጹፉዩ ንቐሓት ህዝቢ ኢዮም ፡ ስሰዘ ጽማኣብ መንጎ ፲፬፷፰-፲፬፸፰ ዓ.ም ኣቢሉ ንብ ዘሉ ኽዋን ሃገሎም ዓበይቲ ንኡሳን ብዝኽዋኑ መጽናዕቲ ጹሕሪ ምክ ኛጹ ግርም ዝኾነ መናበቢ ኦርዓት ሓገጉ ፡ ኤጊ ኣጽካመ ምፅጋኽ ኢሎ ም ኮነ ሰመደይ። ዓዱ ኦርዓት ስሰ ዝኾነ ንዓዱም ስራየ ስየሙዎ። ሰራየ

[50] ዝተጠቕሰ መጽሓፍ ገጽ 139

ዝብሰ ቃሰ ካብ ስርዒ ዝመጸ ኢዩ ይበሃል።[51] ጹቂ ተስፋ ኽውን ንሕጊ ኣሕዋቱም ኣጽካመ ምፅጋኽ ተቐበሉ። ካምዚሉ'ም ካንኣ ኣጽካመ ም ሰጋኽ በብዘሰውዎ መሬቱም ኣስፍሑ። ነቱም ተሬኖም ዝነበሩ መራሔ ቲ በሰው ንብ ዓዱ ጋቡፅ ቀቲሉም ንህዝቢ በሰው ካብ ፊቕዱ ዓዱ ፋ ሕ ካምዝብፅ ገበሩዎ።

ኣጽካመ ምፅጋኽ፡ዓሌት ንይሁዱ ኢና ይብሉ። ካምሀ ኽስራኤሳወያ ን ንጭውነትን ፡ ህዝቢ ንምግዛኽን ዝተመርዱ ህዝቢ ካዪት ይስምፃም፡ ይብፅ ኣፅበርቶ ፓሰራ።[52] ህዝቢ ስራየ ብመስረቱ ዝፍሰፍ ብርግኣቱን ትዕ ግስቱን ኢዩ። ካብ ጽፅኽን ነገርን ርሲቑ ብስኣም ክነብር ዝዴሌ ፊታዉስ ራሕ ኢዩ። ጸሳኢ ዒፊሩ ንብ ሃገሩ ንይንተወን። ኣንጻር መግዛኽቲ ባዕዲ ብጅግንነት ተኽሳኺሉ ናጽነቱ ንኽቢሩ ዝነብር ዝነበረ ህዝቢ ኤዮ። ማሌንን ስራየን ሓቢሮም ናይ ምፍሪ ባሕሌ ምምሕዳር ምስ ንቑሙ፡ህ ዝቢ ስራየ ኣንጻር መሳፍንቲ ኢትዮጵያን ንጉስ ግራኝን ዘርንዮ ቅራጽነትን ፍግንነትን ብሩህ ኢዩ።

ንብዚ ኽዋንዚ ሰራየ ንብዘን ዝኽተሳ ዓበይቲ መረዓታት ትምቀፅ፡

ማይ ተኽሳ	መራጉዝ	ዒቂ ተስፋ
ቁሓይን	ዒቡብ	ዒምበሳስ
ማይ ዓዕዲ	ሰጎ ጫዋ	ዘይፍ ኣክሰ'ም
ጉንዱት ዓይሳ	ጽፅማ	ምስኝም
ትምዛኣ	ዓናግር	

መሬት ስራየ ንብ ቆሳን መይነ ዒጋን ተመቐሱ ፡ ጽቡቕ ንጥዕና ዝሰማማዕ ኣየር ዘሉም ፡ ዝኾነ ዓይነት ኽሽሺ ዘቐሪ ሃብተም ሃገር ኢዩ። ብምኽንያት ሃይማኖቶም ሰሳም ተነፈጉዎም ኽተሸገሩ ካብ ኢትዮጵያ በብኽዎኑ ሃ ዲሞም ዝመጹ ቈበርቲ ዝበሃሱ ካብ ስራየ ይቕመጡ። ዝበዝሑ ካብኣ ቶም ነጋዱ ኢዮም።

ቅጽሚ ብዙሕ ዓመታት ካብ ስራየ መጺኦም ዝተቐመጡ ካብኦት ንብ ምሳፅምና ዝኽምነትም ዓሌታት ኽውን ኣሰው። ንኣብነት ፡ ካብ ማሮ ኮ መጺኦም ዝበሃሱ ኽንዲ ሸኽ ኣዲም ሂናን ፡ ምስኒያም ፡ ሓዱ ክፍሊ ናይ ዓናግር ፡ ዓዱ ሹም ብርሃኑ ኢዮም። ካምኡ'ውን ካርስቲያን ካብም ት ምዝኣን ንንዱትን ዓሌት ዓሳውርታ ዝኾኑ ተራኽምንን ሓጺና ሳዕሳይን ካብ ካልኽ ዓዲ መጺኦም ኽተረስተዩ ኢዮም።

[51] ዝተጠቕሰ መጽሓፍ ገጽ 140

[52] ዝተጠቕሰ መጽሓፍ ገጽ 139

ጉባኤት

ዓሊ ፡ናይ መንግስቲ ዓረብ ክሲፋ ኣብ ዝነበረሱ ኻዋን ፡ካብ ሶርኝ ዝመጹ ዓሌት ኢዮም። ግዝኣት ዓረብ ጸሊእም ኦለ ዝሽፈቱ ፡መንግስቲ ዓሊ ፡ብብርቱዕ መጭጻዕቲ ቀጽጋም። ሓንቲ ምፍኻቲ ኻንዱ ብዘይካ ሓንቲ ጽብጭቲ ንፁ ኮሳ ጠፊኣ ተረፈት። እታ ንፁ ፡መርዓ ንዝሓተታ ዘ በለ ኩሉ ፡ንዓይ ዝምርዓወኒ ንነሲፋ ዓፍን ፡መዓውያን ፡ገዛኢ ግብጽን ዝቐተለ ጥራይ ኢዩ ኢሳ ኣብዮት ። ኦለ'ዘ ፍማ ነዞም ኦለኦተ ንምጭታፍ ነለለተ ተመጹቡ። ክሲፋ ዓሊ ኣብ መለጊፍ ኦለ ብ ብርኩ ተወረኡ ፍሓነ ። ንገዛኢ ግብጺ ዝ መለፍ ለብ. ብንጋ ኦለ ዝቐተሉ ፍማ ንኩ'ውን ፍሓነ:: ፍሕሪኡ መንግ ስቲ ንጹባዓት ብዘለካሕክሕ ጥ ካኔ ቐጽፃም።

ሃዲሞም ንየመን ምለ ካፍ'ውን ካብ መጭተፍቲ ክፍሕኑ ለለ ዘይካኣሉ ብወሽመጥ ባብ ኤል መንዴብ ለረሮም መሬት ኣፍሪቃ ሪገ ጹ። በብቑሩብ ኣናተጋፅዞ ወጫራት ምለ በጽሑ ኣብኡ ለፈሩ። ኣብ ዘ ኽን በዝሑን ሓየሱን። ካብ ለማር ባሕሪ ንሓብሻ ፡ካብ ሓበሻ ፍማ ንለማር ባሕሪ ዝመሳሰለ ኣጭሑት ንግፍ ኣናኽተሩ ኣሽገሩ። ብ1ፋ7ዐ ዓ.ም. ኣቢኡ ፍማ ንጉለ ብኢጹ ማርዓም ለዜዊቱ.ኣኽቲቱ ወረሮም።ጽ ሕሪ ብዙሕ ኣዋድሕ ዝወፍኣ ውግኣ ፡ንጉስ ብኢጹማርዓም ተሸነፉ ንዓኡ ተመፅሰ። ወርቂ ብምሩኡ ንቤተ ክርስትያን ማርዓም ሂቡ ፡ኣብ ፅ ዕሲ ጸሳእቱ ዓወት ኣንተረኽበ ፡ብለም ማርዓም ሓጺ ቤተ ክርስቲደያን ክሰ ርሕ ተመባጺዑ ሓጺ ዓመት ምሉኡ ጥሬሕ ዝባኑ ኮይኑ ጸሰየ ።

ብጽሕፅዘ ኹሉ ፡ምለቶም ኣብ ገማግም ቀይሕ ባሕሪ ዝነበሩ ሱ ፅጣናት ተለማሚዑ ፡ንጹባዓት ብኽፍተ ወገን ወረሩዎም። ጽሕሪ ገሰገ ዜ ዝወለጺ ነጠፍ ኮሩን ኮነ ጹባዓት ተሸኒፎም ብኽፍተ መጓይ ፉሕ እሎም ሃጺሙ። እቲ ዝበዝሑ ክፍሊ ንጺቡብ ኢትዮጵያ ገጹ ነይጹ ኣብ እዚ ራሚ እፉት ዝበሃፍ መሬት ሽዋ ተቐመጡ። እቲ ቁጽሩ ዝወሓ ጓ ወገን ፍማ ንለሜን ገለጊኡ ኣብ መንሳዕ ኣተወ።

ጹባዓት ምለ መንሳዕ ንነዊሕ ጊዜ ብለሳም ጽሕሪ ምቕማጦም፡ ብንጋ ንነንቲባ ካሌብ ፓመኖ መንሳዕ ለሰ ዝቐተሉ ፡መንሳዕ ሐነ ክ ሬድዩ ነጢጽ መቅጻፅቲ ቀጽዕዎም። ብዘይካ ቁሩባት ኩሉም ሃደሞም ንሳሕፊን ባርካን ነጢጹ ። ኣብኡ ነን በዝሑን ሃብተመን፡ትግሪ ናይ ቤ ት ኣለገፁን ናብታብን ኮይናም ተቐመጡ። ብጊዜ ኣንሳሊዝ ፡በብንው ራጫኦም ካብ ገዛእቶም ተሬፍየም ነናቶም ፓመት ወለጹ ።

ጻቂ ዓንጹ

ጻቂ ዓንጹ ፡ቅጽሚ ብዙሕ ዘመናት ፡ካብ ትግራዩ ዝመጹ ዓ ሌት ኢዮም። ቁጽሮም'ኳ ውሑዱ ኣንተነበረ፡ ብኻፍኡ ዓሌት ክግዝ ኡ ዘይዓፍቦ ብርቱዓት ህዝቢ ኢዮም። ንመሳቑንቲ ኢትዮጵን ምግባር ኣብ የም ኣናተቀግኡ ናጽነቶም ሓፍቦም ክሳብ ግዝኣት ጣፍያን ጸንሑ። ሓለለቶንን መቑለይቲ ካብንን ኢዮም። ኣብ ክርስትና ይእምኑ ቕንቂ ኦም ካን ትግርኛ ኢዮ።

ኣጼ ኣብረሂን ኣሽሓቃንን ጻቂ ዕቕባዝቢ ካብ ጻቂ ዓንጹ ለሉ ዝኽነት ምለ መንሳዕ ጽቡቕ ምትሕግጋዝ ነበሮም። እቲ ዝሞዕኖቲ ካሳብ ሕጹ ኣውን ብጽቡቕ ይዝነር።

ሰለስተ ወቕርቲ

ካብ መቕሮ ኣዉራጫ ኣምባ ሰነይቲ ትግራይ ዝመጹ ዓሌት ሉሮ ኢዮም። ኣብ ሓማሴን ዘለሰው መቕርቲ ኣብ ለለስተ ይም ቀሉ መቕርቲ፡ ዓፍ ዘምር፡ ዝባን-ኣንገብ ይበሃሉ። ኩሉም ኣብ ክርለት ና ይእምኑ ቕንቂ ትግርኛ ካን ይዛረቡ። ሓጺ ኽፍሊ ናይ መቕርቲ ኣብ ኣውራጫ ካረን ምለ ማርዓ ይርከቡ ፡መቕር ካን ይበሃሉ። ኡ ሉም ኣብ ምለለጠምና ይእምኑ ቕንቂ ትግሪ ፍማ ይዛረቡ።

መይፈሪ

መይ ፈሪ ፡ንጉስ መርስ ኢዩ ኣቦና ይብሉ። እቲ መይ ፈሪ ዝብ ፅ ለም ንርእሱ መርስ ዝፈረየም ወይ ጹቂ መርስ ማለት ኢዩ ትርጉሙ ንለም ካምዝብፅዎ፡ መርስ ኣፅጋውሪሽ እንከሎ ንጉስ ግራኝ ንኢትዮጵ ዓ ወረረ ።ፓርትገዛዉዓን ንኢትዮጵዓ ክሕግዙ ተጻዋፃም ለለ ዝመጹ፡መ ናስ ክቕበሉም ንለመጫና ካጹ። ኣብኡ ኣናተጸበየም እንከሎ ፡ሓንቲ ሰ በይቲ ንፅ'ቲ ዓጺ ሒዙ ቀነየ። ንዓፁ ክምሰለ እንከሎ ፡ምናብጎ ወዲኣ ንተ ወለፍኪ ንቤተ መንግስቲ ሒዝክዮ ምጺ ፡መቑለጢት ፍማ እዛ ካት ም እዚኣ ምሳኺ ተማፅእያ ኢሉ ጣሳስተም ቤተ መንግስቲ ዘለዉ ካትም ገጻፅሳ።

ንሳ ወዲ ወለጹት፡ እንተኾነ ዓቕሚ ለለ ዝለኣነት ንቤተ መንግለ ቲ ሒዛት ክትካይፍ ኣይካኣሰትን። ኣብቲ ጊዜቲ ነጊሱ ዝነበረ ሓው ለለዝ ሞተ ኣብ ክንዱኡ መይናለ ነገስ። እቲ ወዲ ምለ ዓበየ፡ንዲኡ ካተም

ሂባ ንቤተ መንግስቱ ለዓዜቓ ። ኣብ ቤተ መንግስቲ ምስ በጽሐ ፡ኣቦኡ ፍሮ ሞይቱ ጸንሐ ። እታ ካንትሙ ንቤተ መንግስቢ ምስሮንዮም ናይ ሓቂ ወዲ ሚናስ ምኻኑ ንመን ። ፈመኖ ናይ ኣንዳ ኣኖኡ ሽይሞም ንፍሕ ሪችቶ መሰስዎ ።

ንሱ ሰለስተ ወሰዱ ፡ለሰዚ ዓሌቱ ኣብ ለለስተ ተመቕሎም ፋቃች ሓርክ ፡ ዱሳሞ ፡ ፈዓለ ተባህሉ ። እዚኣቶም ኾነን ንኹሎም ዓሌት ሚኒ ፊሪ ዝፊርዩ ኢየም ። ሚኒፊሪ ፡ኣለሳምጣ ክርስትያንን ኢየም ቕንቕኡም ፍጣ ኻሆ ኢዩ ።

ኣግነ

ኧገሳ ሓምለ ፡ ዲቂ ገብሪ ፡ ዱቂ ኣድመቶም ፡ ለለስቲኡም ዲቂ ኣግ ነ ኢዮም ። ጸሓፍቲ ታሪኽ ብዛዕባ ኣግነ ክፍተ ርእይቶ ይህቡ ። ወዲ ሃጻይ ዓምዳጽዮን ኢዩ ዝብሉ ኣለው ። ኣይፈሉን ፡ ወተሳዒሩት ኢትዮጵያ ንሓባብ ዘ ሚቖም ካብኡ ብንእሽቶኡ መሲዱም ንጎንጹር ዘብጽሕዎ ፡ ኣብ ቤተ መ ንግስቲ ሓጻይ ባኻቶ ዝዓበየ ። ኢዩ ዝብሉ ኧውን ኣለው ። ምስ ዓበየ ለብ ቀቲሉ ንኤርትራ ሃዲሙ መጸ ይበሃል ። ወዲ ንጉስ ፡ ለብ ቀቲለ ኢሉ ምን ፈሪሆ ካብ ቤተ መንግስቲ ንበይኑ ሃዲሙ ውጸ ኣብ ማለት ፣ ካብ ሳሕል ክ ተዘሚቱ ኣብ ቤተ መንግስቲ ዓብዩ ፡ ለብ ምስ ቀተለ ሃዲመ ማለተት ዝበ ለጸ ክእመን ይከእል ።

ሮብሮ ጽማ ጓሎም ዝሃብዎ ክም ተራ ጁግና ቀታል ገበል ኧምበ ር ክም ወዲ ንጉስ ኣይነበረን ። ለለ'ዚ ኣግነ ብወተሳዒር ኢትዮጵያ ተጨው ዩ ኣብ ቤተ መንግስቲ ጐንጹር ዝዓበየ ወዲ ሳሕል ኢዩ ክኾውን ዝኽእል መጺ ንጉስ ለዓብቲ ዘይብሉ ንበይኑ ክኹብክል ወይ ብዝጠፍኦ ክተርፍ ኣሸጋሪ ኢዩ ። ዝኾነ ኾይኑ ንሱ ናብ ሮብሮ መጺኡ ተዓቚበ ። በቲ ዘመንቲ ህዝቢ ሮብሮ ብገበል ተዓሊሉም ፡ ነየሮ ፍኡም ፊሪሐም በጣ እዋኑ ቀለብ እቶኮኖ ጎርዞ ንፊ ኣብ ገሪብ ኣሊሮም ይገፍፍሉ ነበሩ ።

ኣግነ ነዚ ሕልና ዘይፈቅዱ ተግብር ተዓዚቡ ምኽንያቱ ሓተቱም ። ክምኡ ኧንተዘይገበሩ ኧቲ ገበል ክምዝገብኡኦም ነገርዎ ። ንሱ ጽማ ፡ ነቲ ገበል ቀቲለ ኣብ ፍርሲ ኧንተንዱሓንኩኡም ነታ ንፊ ክምርዓዋ ፊቕ ድኡም ዝኾመጠ መሬት ርስቲ ዱ ክትህቡኒ ትኽእሉ ፡ኢሉ ሓተቶም ፡ ሕዙይ ኢሉም ኮነ ተስማምዑዎ ። ኣግነ ፡ በቲ ገበል ዝመጽኣሉ መንገዲ ትሽዓተ ጉዲጓዲ ኮሊቲ ትሽዓተ ኰናት ተኳለሉ ። ገበል ክም ፈማዱ መጺኡ ቡተ ን ኰናት ተስንጢቑ ሞተ ። ኣግነ ነታ ንፊ ኣብ'ቲ ተኣሊራቶ ዝነበረት ፈቲሑ መለዓ ። ኣማ ኣብኣዩ መረለዕ ዝነበረ ፡ኣብ ሓዱን ገበል ለለ ዝተማሕ

ሩ መሓሪተ ማርኝዎም ዝብል ሓዱስ ኣም ሃቡዎ ። ሮብሮ ክም ዉፊ ሉም ንኣግነ ነታ ንፊ ኣመርዕዮም መሬት ሃቡዎ ።[53]

ኣግነ ኣብ ንፊ ሮብሮ ኣርባዕተ ወሰዱ ። ኧዞም ዝለዕቡ ክንኢማ ።

ትሕሽና ፡- ንዓራቶ ዝፊርየ

ኾመ መርኤ ፡- ንዱቂ ኣድመቶም ዝፊርየ

ሓንቡ ፡- ንኧገሳ ሓመስ ዝፊርየ

ለለባ ፡- ንኣር ባርያ ዝፊርየ

ነዚኡም ምስ ወሰዱ ፡ ንድፃት ኣብይዱ ፡ ኣዱኻ ዉጤፍ ዝተባህሰት ኣለሳመይቱ ኣብ ዓሌት ኣባዕታ ኣኧችዩ ሐዱ ወዲ ወሰዱ ። ኧዱ ኢሉ ኾነ ለመዮ ። እዳ ኣለሳም እየም ቕንቕ ኾሁ ኣን ይዛረቡ ፡ኣብ ድ ፃት መሬት ዓሳውርታ ይኾመጡ ። ሓዱ ክፍሊ ኣብኡም ተፈፅዮም ብኽም ዱፊር (ኧዱ ፊር) ኣብ ኣርንኽም ሓማሸን ተኾመጠ ። ሃይ ማናቱም ክርስቲያን ቕንቕኡም ኣን ትግርኛ ኢዩ ።

ዱግዱገ

ዱግዱገ ፡ ኣባይ ኣምዝመጹን ወደ ኣበየናይ ዓሌት ክፍሊ ምኻኖ ም ክፈልጥ ኣይነኣኽኑን ። ኣብ'ነቑዓሞት ዓሌታት ኤርትራ ምኻናምይ ግመት ። ዓዱም ኣብ ዱሰት ጥቕ ኧዱ ዓሊ (ዱጋሊ) ነበረ ። ገሣዉቓም ብኧምነ ዝተለርሑ ኣብ ነባሪ ዓዱ ዝኾመጡ ኣፅቡናት ህዝቢ ምንባ ሮም ቡቲ ገና ዘይፈረሰ ኣብ ቃናኡም ዝርኢ ዘሉ ኣባይቲ ይግለጽ ። ም ክ መንሳዕ ዝነበሩ ኣበ ዝበሃሉ ሓዱ ክፍሊ ናይ ዱግዱገ ኢየም ።

ጥንቲ ለባማት መፅሓፍቲ ክምዝነበሩዎም ይዉረ ። ኣብኣቓም ሓዱ ዓሊ ወዱ መዐ ኢዩ ። ብጋዜኡ ፎሩሓት ቺጋኑን ሃብተማሪንን ነበ ሩ ። ሩባ ዱጋሊ ብለመ ይጽዋዕ ። ኧዱ ማለት ብጥንታዊ ትግረ ፡ ሩባ ማ ለን'ዉን የለምዕ ፡ለለ'ዚ ኧዱ ዓሊ ይበሃል ። ኣብ መሬቶም ጥራሕ ገረብ ክይክረት ዓሊ ኣፍኪሱ ነበረ ። ጓውራ ኣብ ዱግዱግ ንፍ ተሓጽዮም ለ ለ ዝነበሩ ንመርዓ ወፈሩ ። ንኧግረ መንገዱም ኣብ መሬት ዱግዱግ መወዱ ለፍዑ ። ክፍለጡ ምኻኑ ለለ ዝፈለጡ ጽማ ኣብ ጥቓ ዓ ዱ ክብጽሑ ኧንኸሱ ዱርቦዮም ። ኧንተኾነ ኣብ ጭሕሚ ሓዱ ሱብ ኣይ ናይ'ቲ ዝሓይኦ ዝነበረ መወጽ ንኧሽቶይ ቱራጽ ለለ ዝተረፈች ፡ዓ ዱ ምስ ኣተዉ ዱግዱግ ረኣዩዋ ።

ገረብና ኣጥፊኡምፍና ኢሉም ሕነ ክፈርዩ ፡ ነቲ ኣቑምጡሉና

[53] ዝተጠቕሰ መጽሓፍ ገጽ 132

ኢሎም ወፈሮ መርዓ ዝሃቡዎም ከሪሻ ኣግማሔ ኣንጺዱም መግቢ መ
ርዓ ኣብስፀሉ። ንጽባሒቱ ጻዉራ ዓዱም ንክሻዱ ኩሪሻትና ሃቡና ኧ
ንተበሉዎም ፡ ገረብና ንስኻትኩም ኣጥፊኡኩምዎ ዕንርፀይቲ እሰ ዝሰኣንና
መግብኩም ኣብሊሐናሉ ኢሎም መሰሹሎም። ለዚ ተቕሓሒሮም ነገኣ
ተዋግኡ ፡ ካብ ክፍቲኡ ወገን ብዙሕ ስብ ሞተ ። መርዓት ተረፈት ፡ጻው
ራ ዓዱም ተመፀሱ ። ጸኒሖም ብርቱዕ ሓይሊ ሒዞም ንዒግፊግ ወረ
ሩዎም ከምኡ ኧናበሉ ሕነ ክፈዲዱዩ መሳሲኦም ተዋግኡ። ዕሕለ'ዚ
ኧዋንዚ ዒግፊገ ብገሰ ምኽንያት ነንሓዕሕዱም ተፈሳፍዮም ንዒሐ
ት ሰቒቕም ፋሕ ኢሎም ናይ ካፍኦን ግዙኣት ነኑ።

በኛ

ኣብ ኤርትራ ዝጭመጡ ዓሌት በኻ ኧዘም ዝኽተሉ ኪዮም፡-

ኣፍሳንዒ	ዓገር-ነበብ	ቀረብ-ክናብ	ወሰፍ-ናህ
ዋርዒ	ምፅህት-ክናብ	መዓ ቕቡ	ሰበች

ኣፍሳንዒ ክኦብ 1870 ዓ.ም ትሕቲ ምምሕዳር ዕግሶፅ በኒ ዓምር ነ
በሩ ። ዕሕሪኡ ግን በዚሓም እሰ ዝሓየሱ ግብሪ ምኽፋሉ ኣበዩ ። ዕግሶፅ ገረዜ
ኡ ብሓይሊ ነገንብሮም ኣይነኣሉን ኦሰዘ ጸኒሑ ክወሮም ሓሰበ። ኧዚ ምስነ
ፈሉ ክነ ኣርባዕተ ዓሌታት ኣፍሳንዒ ፡ዓዱ ነስረዲንን ዓዱ ዕዲፊን ዓዱ ሓባበይ
ን ዓዱ ዓሊያገን ኣብ ዓቒቕ ሃዲሞም ገሽዕብ መሬት መንሳዕ ክዱ ፡በዚ
ምናገፃ'ዚ ኾነ ነጥቅዖም ኣይነኣሉን።

ብመሰረትኡ ብ1893 ዓ.ም ኣብ መንጎተን ኦሎኒያሊስት መንግስታ
ት ኧንግሊዝን ጣልያንን ዝተንብረ ኦምምዕዕ ፡ዓቒጭ ንኡዲን ምስ ተሞህበ፡ ዓ
ሌት ዓዱ ዓሊያን ንዓቒቕ ተመፀሉ ፡ኧቶም ሰስስተ ግን ኣብ ኤርትራ ተረፉ ።
ኣፍሳንዒ ዓዱ ዕዒፊ ኣብ ሽዕብ ፡ ኣፍሳንዒ ዓዱ ነስረዲን ቱብ ማርሰ ኩ
ባ ሰፈሩ ። ኩሎም ሓረስትኡን መርግሕቲ ነብኡን ኪዮም ።

ሰበት

ሰበት ኣብ ኣወራዪታት ነረንን ሳሕፅን ኣቑርዲትን ተመቕቒሎም ይ
ነብሩ ። ትሕቲ ግዝኣት ዲግሶፅ ነነኣ ተቕመጡ ። ኣግማፅን ቅሩባት ጠሉ-በኒ
ዕን የቓርዩ ። ስራሕ ዝጸፅኡ ዕኻታት ህዝቢ ኪዮም።

መዚቃ የቓቅሩ ። ኣንስትም ነኣ ናጻ ኪየን ። ነም ኩናማ ብግሩጽ
ዘይኮነለ ብስቱር ዕሳየን ይቓጽማ ። ግን ብውዕፅ ፡ሓንቲ ስበይቲ ንሓዲ ትግ
ሪ ነገም ስብንያ ኧንኾይኡ ነተኣችዎ ዮብሓን ። ሰብኡት በንስትም ኣይቀ
ንኡን ኪዮም ። ኣንስትም ካብ ናብታብን በት ኣስገዲን ወተሃዲር መንግ
ስትን ዝኾነ ካፍኣ ጭዋ ዓሌትን ነነኣተዎ ይቓቀዲን ። ባኣሲ ዝመጽኣ
ትግሪ ኧንተኣተዎ ጥራይ ኢዮ።

ዋርዒ

ዋርዒ ኧውን ካብ በኻ ዓሌት ሃዲንዲዋ ኪዮም ። ካብ ክፍተ ኣሕዋ
ት ፋይዲን ኣሕመድን ዲቂ ሄዕቕብ ይውሰዱ ። ቅድሚ ነገፍተ ሚኣቲ ዓመ
ት እቢሎም ካብ ሰዋኪን መጺኦም ካብ ሸባሕ ጥቓ ገዲገዱ ሰፈሩ ።

ዊባ ብቕንቂ ሕዒብ ፡ በዲዱ ማሰት ኢዩ ። ኧግምክፍተ ኣሕዋት በጺ
ዲ ሓሚሞም ስሰ ዝነበሩ ዋርዒ ሰመዩዎም ይበሃል ። ካብቲ የርብሑ ማኣ
ሊስ ኧውን ይሓርሱ ። ክሪምቲ ኣብ መዓሰዱን ዒሳ-በርዕፅን ዘሰሙናን ይ
ኽርሙ ። ሓጊይ ዱማ ኣብ መንጎ ገዲገዱን ዓይሰትን ዘሎ ጉፅጉሪ ፋሕ ኢ
ሎም ይሓግዩ ።

ዓገር-ነበብ

ዓገር ኣብ መሬት ማርዒ ቀዪሕ ዝነብሩ ቀዋሚ ዓዱታት ዘሎዎ
ም ሓረስቶትን መኖረይቲ ኽብትን ኪዮም ። ኣዲ ዓገር ፡ዝወሰዱቶም ኩሉ
ም ይሞቱዎ ስሰ ዝነበሩ ፡ነቶም ክፍተ ዱሕሪዎት ዓገሪታይን ነባይን ዝብፅ
እም ሃበቶም ።

ዓገርታይ ፡ ሰባም ጉራሕ ማሰት ኢዩ ፡ ነባይ ዱማ ህበይ ማሰት ኢዩ ።
ኧዚ ኣለማት'ዚ ዝስመየቶም ዱቃ ዓብዮም ፡ኧቲ ቀዲማይ ንዓገር ፡ኧቲ
ዱሕራይ ነነኣ ንነበብ ወሰዱ ። ነበብ ካብ ኣሕዋቶም ዓገር ተፈሰዮም
ንሳሕፅ ነነዱ ክሳብ ሕጂ ኣብኡ ይቕመጡ ኣለዉ ። ንሳሃም ሰበኽ-ሳ
ማም ኪዮም ።

ቀረብ-ክናብን ወፈሰ-ናህን ምፅህት-ክናብን ኣብ ባርካ ምስ
ህዝቢ በኒ ዓምር ዝነብሩ ዓሌታት ብኻ ኪዮም ። ክሳብ ኧነግሊዝ ዝመጽኣ
ኣብ ትሕቲ ግዝኣት ዲግሶፅ ነበሩ ።

ደንከል

ኣብ ኣውራጃ ዓስብ (ቈንከል) ዝርከብ ህዝቢ ኩሉ ብስም ቈንከል ይጽዋዕ። ቈንከል ስም ዓሌት ኣይከነን ፡ስም ሓዱ ሰብ ኢዩ። ቀዱም ህዝቢ ዓስብ ምስ ንዕራብ ብገማግ ይርከብ ለለ ዝነበረ ፡ኣዕራብ ነጋሱ ገበይሱ መጺኡም ኸ ንነይ ኢዮ ዓሌትኩም ኢሎም ኸንተሓተትዎም ፡ኹመኖና ቈንከል ኢዮ ኢሎ ም መሓኹሉም፡በዚ ፍጣ ቈንከል መጻውሲቲ ህዝቢ ኮነ። ኸቓም ቀንጺ ጸንከል ዝበሃሉ ዓሌት ኣብ ኣውራጃ ባርካ ይቕመጡ።

ኣንካሳ

ኻብ ዓጺ ዓረብ ዝመጻኸና ዓሌት ኢና ይብሉ። ሬሰማ ሓቢሮም ብሓ ጹ ኣብ ዓለብ ይቕመጡ ነበረ። ምስ ለዝሉ ግን ሓዱ ክጽሊ ንሰማን ገጸ ም ክይጹም ንብ በይሱ ተቕመጡ። ካልኦት ካብኣም ተፈልዮም ኣብ ዓሲት ጥቓ ቡሬ ተቕመጡ።

ስለዚ ኸን ኣብ ለለስተ ተመ ቕሉም እንካሳ፡ዓስብን፡ኸነካሳ ለ ይሱልን ኸነካሳ ቡሬን ተባህሉ።

ዓ ማ ራ

ዓሌት ኸነካሳ ኢዮም። ሓዱ ሰብኣይ ካብ ዓሌት ኸነክሳ ንኸበሳ ወጺኡ ምስ ጽንዓ ዓግሰ ተቕመጠ። ዛንታኡ ኸን ክፃሂዚ ዝስዕብ ኢዩ።

ኣቦ ዝበሃፅ ሰብኣይ ካብ ዓሌት ኸነክሳ ምስ ገመራ ንኣክሰንዛይ ፊይ ቡ ኣብ ዓግራ ዓረፈ። ገመራ ካብ ዓግራ ምሻጭ ምስ ኣበዮ ፡ገመሶይ ካብ መ ረጻ ኢሉ ኣብኡ ሰፈረ። ዓግራ ሲብኢ ኢሉኸን ለመዮ ። ብቕንቕ ቈንከል ለምሰማም ሸኻ ማለት ኢዩ ይበሃል። ካብ ጽንዓ ዓግሰ ተመርዕዮ ኣርባዕተ ኣ መዓት ወሰዱ። ጸሲም - ቀይሕ - መረታይ - ገንዛይ ኢሉ ኸን ለመዮም።

ጸሲምን ቀይሕን ንጹግራ ሲብኽ ዝፈረዩ ኢዮም ። መረታይ ንዓግራ መሬት ወሰዱ ። ገንዛይ (ውሽጢ) ኣቦ ዓጺ ኣንገኖም ኢዩ። ዓግራ ሲብኣን ዓጺ ኣንገኖምን ክርስትያን - ካቶሊኽ፡እቶም ዓግራ መሬት ኸኣ ተዋህዱ ኢዮም። ኩሉም ናይ ባዕሎም ርስቲ ዘለዎም ሓረስቶት ኢዮም።

ዓ ሞ ሆይታ

ኣብ ግዝኣት ዓሰብ ዝቕመጡ ፡ዓሳዒመራ (ቀይሕ ህዝቢ) ወይ ጭ ዋ ህዝቢ ይበሃሉ ። ዓጽዒመራ (ጸዓዱ ህዝቢ) ዝበሃሉ ንኣሽቶ ዓሌታት ኣብ ትሕቲ ለልጣናም ይመሓዱሩ ነበሩ። ኣቦና ሓር ኤል ሚዓስ ኢዩ፡ኣሕዋት ናይ'ቶም ኣብ ኣዉሳ ዝቕመጡ ሞዓይቶ ዝበሃሉ ዓሌት ዓጽ ዓሊ ኢና ይ ብሉ።

ካብ ዕዲ ክሳብ ሓውሲ ዱሴት ቡሬ ኣብ ዘሉ መሬት ፈሕ ኢሎም ይ ቕመጡ። ከብትን ኣግማልን ዘርብሉ ገሰ ኸን ገሬቓ ቲ ዓሳ ኢዮም። ብዛ ዕባ ሕርሻ ብዙሕ ቓልጠኔ የብሎምን ። ጎይቶት ፡ገዛኸቲ ኢና ዝብል ኣተሳ ሳለባ ሒዞም ለለ ዝዕበዩ ለከሕ ይጸውኡ።

ዓ ህ መ ሳ

ዱህመሳ ብዓሌቶም ዓዱዓ መራ (ጸዓዱ ህዝቢ) ኢዮም። ኸንተኸነ ብዙሓት ብምኺኖም ትሕቲ ዒሞሆይታ ኣይከኑን ። ካብ የመን ቀበሌ መሰሳ ዝመጹ ህዝቢ ኢዮም ይበሃል ። ንኤርትራ ክኣትዉ ኸንከሰው ፡መራ ሒኹም ዱህሱን ዝበሃል ነበረ ። ንሱ ንመኺመርታ ናብ መብሰ መጸ ፡ነ ብኹ ቀጺሉም ኸቓም ዓሌቶ ንዓሬታ ነብይዉም ተቕመጡ።

ኻብትን ኣግማልን የርብሉ ፡ዓሳዉን ይገፉ ። ነገም ካልኦት ዒንከል ንሳቶም'ውን ብዛዕባ ሕርሻ ብዙሕ ኣይግዒሱን ፡ካብ ገሰ ዓመታት ኣትሒዞ ም ግን ኣብ በ'ዲ ዝተግህሰ ቦታ ኑቲ መሬት ብመለና ኸናስተዩ ክሰርሑ ፔሜሮም ኣለው።

ጹንከል ሃዋኪል

ኣብ ጹሬት ሃዋኪልን ዓጺዝን ዒል-ጉማን ዝቕመጡ ህዝቢ ዓጹዒመራ ኢዮም ። ጥንቲ ብኹመኖ ዒሞሆይታ ቡሬ ደመሓዱሩ ነበሩ። ሕጂ ግን ኻብኣም ተፈልዮም ብገዛኸ ርኸሰም ይመሓዱሩ ኣለው።

ዝለተ ማይ ለለ ዘይብሉም ፡ኻብ ዱሴታት ኣንኩን ባካዕን ብኼ ሳቡ የምጽኡ ። ቀጽሮም ዉሑድ ኢዩ ። ድኻታት ገሬቓቲ ዓሳ ነኽ ኣዮም።

ሓዱር ምዕ

ካብ ሕድሪሙት ዝመጹ ኢዮም ይበሃል። ስሞም ኣውን ነዚ ዘረጋግጽ ይመስል። ካብ ሕድሪሙት ዝመጸ ኣቦኦም ባሳ ኣሕመዉ ይበሃል ነበር ይብሉ። ንሱ ኣብ መብሳ እንዶ ምስቶም ኣብኡ ዝጸንሕዎ ህዝቢ ተቓመጠ ኣብኡ ኽሳ ሰብለተ ወሰዱ። ዱቑ ፡ ዑመር ባሳ (ዒታ ሕረ ዝብል ቅጽል እም ዘሎዎ) ጸሊም ነጋዲይ ፡ ዑመር ባሳ-ጓሳ ሕረ (ቀይሕ ነጋዲይ) ፡ ዒታ ዓሊ ባሳ ደበሃሉ።

እቶም ክፍተ ቀዲሞት ክነግዱ ንመካ ምለ ነጹ ፡ እቲ ገኣሽቶይ ማለን ዒታ ዓሊ ባሳ ናይ ኣሕዋቱ ጥራዝ ብምሉኡ ሰሪቑ ንወኺራት ሃዱመ። ዓሌቱ ኽሳ ክርስትያን ነበት። ዓሌቶም ካብ ዓረብ ምኺኑ ይኣምኑ ፡ ኣሕዋት ኣዳረብ ግን ኣይነገሩን ይብሉ። ዓሌት ዒታ ሕረን ፡ ዓሳ ሕረን ኣብ መሬት ጸነነፈ ኣብ መብራን ቢሩን ኤርታሩን ክሳብ ራስ ጉመይታ ፋሕ ኢሉ ም ይቕመጡ።

በሳስዋ

ካብ ዓጺ ዓረብ ዝመጹ ዓሌት ዓጹዒ መራ ኢዮም ይበሃል። ፈሰማ ኣብ ዱቡብ ዱነነፈ ተቓመጡ ፡ ጸኒሖም ግን ንሰሜን ገጸም ጉዒዞም ኣብ ገልጎል ስዋ ብወገን ዱቡብ ዕዉ ተቓመጡ ፡ በሳስዋ መደ ህዝቢ እዊ ዝብል ስም ሃቡዎም። ካብኡ ቀጸሉም ንሰሜን ጉዒዞም ሕኺ ን ብ መንጎ ሩባ ኣዱናን ጉፋጉፊ ሳዓሲገዱነነ ይቕመጡ ኣሎዉ።

ቅሩባት ክብትን ኣማማፍን ኣሰዋኦም ፡ ብዙሕ ሃብትማት ኣይነት ን። ፍጬዉ ይነግዱ። ሒሮኖባ ዝበሃሉ ዓሌት ዓረብ ምስእም ይርከቡ።

ዱንና

ካብ ሑጻይዓ ዓጺ ዓረብ ዝመጻእና ህዝቢ ኢና ዝብል ኣምነት ኣለዎም። ኣብ ኣምባ ጺሞ ይቕመጡ ፡ ኣብ ሰምሃር ፋሕ ኢሉም ዝ ቕመጡ ኣሕዋት'ዉን ኣለዉዎም። በብዓይነቶን ኣንስሳ ክሳ የርብ ሉ።

ሶማፍ ዓጹ ሳፍሕ

ካብ መጫወርቲን ዝተባህሉ ቦታ ናይ ዓጺ ሶማፍ ዝመጹ ህዝቢ ኢዮም ይበሃል። መሁሉ ኣም ፡ መሓመዱ መጫወርቲ ዝበሃል ነበር። ኣብ'ቲ ፈሰማ ዝመጹሉ ኣዋን ኣብ ሓረና ተቓመጡ ፡ ጸኒሖም ግን ናብ ዓሌታት ባካዕን ኣባጉባን ጉዒዞም ተቓመጡ።

ዝበዝሑ ጊዜ እቶም ሰብኡት ንኣንስትን ቆልዖችን ኣብ ዓጺ ገዲ ሮም ንኽነግዱን ዓሳ ክገፍን ብኺሳቡ ገይሮም ክሳብ ዓጺ ዓረብ ደኽዱ። ኣብ መገሻ ኽሳ ነዊሕ ኣዋን ደጸንሑ። ዛብታማት ኣይኮኑን ፡ ቅሩባት ማሓውቲ ኣዉን ኣለዉኦም። ሰዕሪ ንክበልዓ ኽሳ ንጉፍጉ ሉ ሉዛ ይሰዱወን።

ሓይሰ-ማሉ

ጥንቲ ካብ ዓጺ ህገዲ ዝመጹ ገኣሽቶይ ዓሌት ኢዮም። ኣ ብ መርገብሳ ዱቡብ ክተማ ዓሰብ ይቕመጡ። ብዙሕ ጥሪት ዘይብሉ ም ዱኻ ዓሌት ኢዮም። ቁሩባት ካብኣቶም ኣብ ክተማ ዓሰብ ይሰር ሑ ፡ ቁሩባት ገፈፍቲ ዓሳ'ዉን ኣለዉዎም።

ላጉን

ሳጉን ዲቂ ሰዊ እና ስለ ዝብሉ ኣሕዋት ጠቀርን ኳዜንን ኢዮም መባሉት እዩ። ኣብ መሬት መንሳስን ዲምበዛንን ዓገስባን ዝቕመጡ ኣእሳ ምን ናብርስትያንን እዮም። ናይ ዘዝቕመጡዎ ኣወራሪታት ቕንጭ ይዛቦቡ።

ክም ሕረ ኣሪት ፡ ዓሌት ሳጉን ካብ ቤተ ክህነት ስለ ዝኾኑ ፡ ቦኽሪ ሳጉን ካሃን ናብኽዉን ኢዩ ም ዄቡ። ዘሰፍሐ ዓሌት ሳጉን ኣብ ትግራይ ይር ከብ ይበሃል።

ግርጊስ

ቅዱሚ መሮኒ ኣብ ዲምበዛን ምችማጥ ዝኾምሩ ፡ ባርጊሰ ክሳ

ብ ሳሕፅ ዝገዝአኡ ዝነበሩ ኢዮም ይበሃፁ። መንሳዕን ማርያን ጹቂ ጓፅ ሸም ባር ኣለ ስለ ዝኾኑ ኣቦሓጎአም ምስ ሞተ ምሰ'ካቷም ካዚ ዓፅነኡ ብዝብፁ ሓሰብ ኣቓዲሙ ብህይወቱ ኧንከሎ ካብ ዓሰርተው ኽዱሽተ ዓሌታት ብዝተ ዋጽኡ ህዝቢ ኣስገዩ ንሄይገች ሰዲዱም ፡ርስቷም ክትክውን ካኣ መረቑሱ ም።

ካብ ስግር ባሕሪ ዝመዓኧና ዓሌች ሰዊ ኢና ይብሱ። ብገሰ ምኾንያ ት ዝተሳስሐ ዲኪሞም ኧተ ዝነበሮም ስፈሕ ግዝኣች ኣጥፍኡዎ። ሱሚ ኣብ ኣውራዊ ሓማሴንን ክረንን ይቕመጡ። ዝበንዝሱ ክርስቲያን ኢዮም ውሱ ዲት ኣክሳም'ውን ኣሰዎም። ኣብ ካበሳ ዝርካቡ ትግርኛ ኧቶም ኣብ ኣውራ ዊ ካረን ዝቕመጡ ካኣ ትግረን ብሰንን ካከም ቦታኡ ይዛረቡ።

ሰብዲራች (ሰብ-ዘራ)

ሰብ ዲራች ፡ጥንቲ ኣብ ኣካባቢ ሩባ ዘራ ይቕመጡ ነበሩ ይበሃል። ዘራ ዝበሃል ኣብ መሬች ማርዓ ዝርክብ ካብ ዲጉዓ ግርዕ-ጨዓ ዝወርዱ ካባ ሪ ማይ ዘሉዎ ሩባ ኢዩ። ኣብ ሳዕሲ ዘር ይበሃል ፡ንጉሰጉሰ ምስ ወሲዱ ዘራ ዝብል ስም ወሲዱ ናብ ታሕታይ ዓንሰባ ይሕወዝ። ብሓዲሩ ሰብ ዲራ-ካብ ዘራ ዝመጸ ህዝቢ ማሰች እዩ። ናይ ኣየናይ ዓሌች ንዋሲ ምዂኖም ካዚጋግ ጽ ኣይከኣሰኩን። ካብሪ ነገስች ግን ዓሌች ኣግዓዝያን ኢዮም ይብል ። ኧ ዚ ኾነ ቋንቋ ትግሪ ስለ ዝዛረቡ ጥራይ እዩ ኧመስለነ ።

ምኾንያቱ ብዘይዎሰጥ ፡ካብ ዘራ ናብዚ ሕጹ ዝቕመጡም ዘሰው ዓዲ ጐዓዙ ። ባህልን ቋንቋን ብኻ ካይሰለቦም ትግሪ ቋንቋኣም ኣጽኒዎ ም ክሳብ ሕጹ ሒዘምዎ ኣሰው ። ብገዛአ ርኧስም ዝመሓዱሩ ፡ናዓ ህዝቢ ነበሩ ። ግብጻውያን ንሱዳን ምስ ሓዙ ፡ካብ ወራር ንነኾሕት ፡ትዝዙ ሓሰዋ ኣሽራዎ ኮነ ። መሪሕነት ካነ ኣብ ኣሽራዎ ሓለፈ ። ኣሽራዎ ፡ዓቂ ጌል ነደደ መሓመዱ ኢና እሰ ዝብሱ፡ኣእሳም ብቑሲሱ ትሕቲ ሓሰዋኣም ይዕቑቡ

ሰብዲራች ፡ሓረስቶችን መቐርይቲ ካብችን ኢዮም ። ጽሩያት ዓሌች ድንጉሳ ኣፍራስ ኣለዋኦም ። ኣብ ቀዋሚ ዓዲታት ይቕመጡ ፡ኽቲ ናይ ካበ ሳ ዝመስል ኣንዱ ይዛንዱ ። ገዛውዱም ብዕን ጨዪቲ ሃኒዱም ብሳዕሲ ይ ኽድንዎ ፡ብኣእማን ኧዉን ይሰርሑ ኢዮም ። ኣንጹር ሓዲስ ሂደ ማናት ማህዲ ክ ስብ ሠጮሪሽታ ተዋግኡ ።

ጠቕር ፡ ኟዜን

ጠቕርን ኟዜንን ፡ ነክቲኣቶም ኣብ ገኧኽቶይ ኣስዓ ዝመዱ ዓ ሌች ሰዊ ኢዮም ይበሃል ። ቀስ ብቀስ ካብ ዱቡብ ናብ ገድገዱ መሬች መንሳዕ መጺኡም ተቕመጡ ። ገሰ ዘመናት ሓቢሮም ዱሕሪ ምጽናሕ ፡ኟ ዜን ንነበሳ ሓማሴን ዲየቡ፡ ጠቕር ኣብ ገዱገዱ በይኖም ተረፉ ። ጠቕር ምስ ኧገሳን ስሓርችን ተዋሪኣም ስለ ዝተሳዕሩ ንገዱገዱ ለቀቕም ብኣ ርባዕተ ኧተፅሳሶየ መኣዝናት ፡ንነበሳን መንሳዕን ሳሕፅን ቆርዓን ክጹ።[54]

ኟዜን ኣእሳምን ክርስትያንን ኢዮም።ኣብ ካበሳን ኣውራኺ ካረነን ሳኡ ፅን ይርክቡ ። ገሳቷም ናይ ኢዲ ጥበብ ክኧለት ኣለዎም ፡ ማሕረሸ ቅርፃዝ ካፅኧ በብዓይነቱ ናውቲ ይሰርሑ ።ማሕረሸን ቅርፃዝን ስለ ዝነርሑ ኣብ ገ ሊኡ ዓጽታች ካብ ዓውዲ ርብዒች ኧኸሊ ክወስዱ መሰፅ ኣሰዎም ።

ጠቕር ኧውን ክርስትያንን ኣእሳምን ኢዮም ። ክፅቲኣንም ዓሌታች ና ይቲ ዘዝቕመጡዎ ኣውራኺታት ቋንቋ ይዛረቡ ፡ናይቲ ቦታታች ኧቲ ባህሊ ኧ ውን የዘውትሩ ።

ዓሊም

ዓሊም ፡ቅጽሚ ብዙሕ ዘመናች ካብ ትግራይ ንኤርትራ ዝኣተዉ ዓሌት ኢዮም ኧናተባህሉ ይዝነቱ ። ፈሰማ ሓቢሮም ኣብ ስመቕና ተቕመጡ ዱሓር ግን ምኾንያቱ ብዘይዎሰጥ ሓዲ ክፍሊ ንሓማሴን ካበይዱ ኣብ ወረዳ ዓንሰባ ስፈረ ።

ዱሕሪ ገሰ ዘመናች ካብ ዓሊም ዓንሰባ ኧንዱገና ሓዲ ክፍሊ ተ መቕሉም ንሓፍሓፍ ናብ ሌች ማውቱ ካበይዱም ኣብ መዓርኪ ዝበሃል መ ሬች ተቕመጡ ። ኣብዚ ኧቀንዚ ዓሊም ኣብ ሰለስተ ተመቕሉም ፡ ኣብ ኣ ከሉ ጉዛይ ኧንዲ ዓሊም ፡ ኣብ ሓማሴን ዲቲ ዓሊም ኣብ ኣውራኺ ካረን ዓሊም ይበሃሉ ።

ኧቶም ቀዲሞች ክፍተ ኧንዲታች ክርስትያን ኢዮም ቋንቋ ትግር ኛ ኾነ ይዛረቡ ። ጽሊም ካረን ግን ክርስትያንን ኣእሳምን ኢዮም ቋንቋ ብሰን ዱማ የዘውትሩ ።

ኣፈገዱን

ክብረ ነገስት ፡ ኣፍገዱን ኣግዓዝያን ኢዮም ይብል ። ምኾንያቱ ትግረ ስለ ዝዛረቡ ጥሬይ ኢዩ ኧመስለነ ። ኣብ መንጎ ኣቒርዱችን ሰብዱራች ን ዘሉ ኧምባታች ዒሳዲል ይነብሩ ። ምሩዳች ናይ ውግኧ ኣፍራስ ኣለ ው ዎም ።ፃፈርስ ካነ ጽቡቕ ሰሪሮም ይኾኧሱ ። ቁጽሮም ኧኒ ወሱዱ

54 ካርል ጉስታቭ ሩዲገ - ክፉኢ መንሳዕ - ዱግም ወፃትኡ ወዓፁታት ገጽ 84-85

እንተኾነ ሳገሮም ጽኑዕ ኦስ ዝኾነ ኣንጻር ጸሳኢ መኪቶም ናጻ ኾይኖም ዝነብሩ ዝነበሩ ዄጋኑ ህዝቢ ኢዮም።

ካብ ጸሳኢ ሃዲሞም ዝመጹ ሓሴታት ባርያን ኩናማን ሓሪሁን ሹክር ያን ምስ ዓሴፃም ተሳዊስም ብዘይገለ ስግኣት ትሕቲ ሓሰዋ ኦፃ ይነብሩ ነይሮም። ሓረስትን መፍሪይቲ ነብትን ኢዮም፡ ኣግማልን ጠሰ-በጊዕን ኣውን ኦሳፃም ።ኣብ ቀዋሚ ዓሹታት ነባኣ ይቕመጡ። ኣብ ምስልጠና ይኣ ምን ዝዛረቡሉ ቋንቋ ኾነ ትግረ ኢዩ።

ሓሰንጋ

ሓሰንጋ ፡ ኣሕዋች ዓጺ ንኣምን ዄቂ መሮኒ ኢዮም ዝብሉ ኣሰ ው ፡ ገለ ኾነ ኣብ ሰራየ ዝኾመጡ ዝነበሩ ዓሌች ኢዮም ይብሉ። ኣብ ወረዳ ዓቂ - ተስፋ ኣብ ገዲም ዓብረ መ ሮ ቈርዮስ ዝተርክበ ጽሑፍ ነገሙ ዝብ ሉ ፡ ብ 1520 ዓ.ም ኣቢሉ ባሕሪ ነጋሲ ናይ ጽባርዋ ዝነበረ ፡ባሕሪ ነጋሲ ድሩይ ወይ ዓብ መዲ ብሉን ሰገጭ ፡ ስብጊዜኡ ኣብ ዝሬጸሞ ብዙኃ ነጥናች ኣብ ፅዕሊ ጸሳኣቱ ዓወታት ኦስ ዝተጐናጸፈ ፡ብሓይሉ ተኣማሚ ኑ ንኑብያን ነክሳብ ምወዓኹ ጸሓፂ ንዘሎ መሬትን ኣቑኒው ክገዝኣ ሓስበ።

ነባራዊቱ ኣኻቲቱ ፡ ሩባታት መሪብን ጋሽን ተኸቲሉ ኣናተዋግኤ ነ ሳብ ነብስሳ ዘመተ። ብወግኣን ብዓሰን ዝእንክፉ ብዙሓት ስራዊት ኣናፃ ኤ ንኡ እዉን ሞተ። ሒዱት ኣብ ስራዊቱ ንዓዓም ተመልሱ። ሓሰንጋ ኣ ብ ነብስሳ ተረፊ ። ትግረ ቋንቋ ኡም ነባዮናፃኡ ጽማ ነብሳብዘ ቀረባ ጊዜ ጸ ንሉ። ሕጁ ግን ነሱም ጐረባብቱም ዓረብኛ እሰ ዝዛረቡ ኣብርኣሲኦ ን ዓረብኛ ናይ ቈርዓን ቋንቋ ኦስ ዝነነት በዚ ተሳሒቦም ቋንቋኡም ገበሩዋ ፡ ትግረ ኾነ ተረፈ ።[55]

ኤሊት - ቢታማ

ኤሊትን ቢታማን ነብተ ንኣሽቱ ዓሴታት ኣብ ኣወራጁ ጋሽን ሰቲትን ዝቕመጣ እየን። ካብዩ ነገምዝመፃን ናይ እየናይ ዓሴት ነፍሲ ምኂነንን ዝገልጽ ታሪኽ የለቦ ን ። መሰረቱ ሃማሮ ዝኾነ ናይ ርእሰን ቋንቋ ኣሰውን ። ብስልጣኔ ዝዳሳሩ ኢዮም ነብቲ ብምርባሕ ነነኣ ይናበሩ።

---

55 A. POLLERA - LE POPOLAZIONI INDEGINE DELL'ERITREA PP. 189-190

ህዝቢ ሳሕል

ሳሕል ፡ ኣብ ቆሳን ዕግጣን ዝተመችሰ ብኽፊተ ከረምቲ ዝጥቀም ፡ ውዕ ይን ማኣንሳይን ዝሑሰን ኣየር ዘሉዎ ሃገር ኢዩ ። ናይ ሳሕል ዕግዓ ፡ ሮራ ይ በሃል ። ፊዕፊነነቱ ካብ ጽዋሒ ባሕሌ ካብ ፯፻00 ሜትር ይበልጽ ። ሮራ ሳባን ፡ ሮራ ኣስገዱ፡ ሮራ በቅሳ፡ ሮራ መስሓልን፡ ሮራ ቀይሕን ተባሂሉ ኣብ ሓመ ሽተ ይምቀል ። ብጊዜ ቀወዲ ሰይቲ ሰይቲ ብዙሕ ኣስሓይታ ኦስ ዘሉዎ በረጽ ይገብር ። ኣብ ሮራ ፡ስርናይ ኦገም ዓተር ዕቱን ጣኖ ይዝራኣ ። ኣብ ቆሳ ማሽላ ን ዕቱንን ብልቱግን ይቦቀል ።

ካብነት ኣግማልን ጠሰ-በጊዕን ካብ መጠን ንሳዕሊ ብዙሓት ነብራ ። መሬቱ ነነኣ ብብዙሕ ምኽነያት ማሳዉቲ ንምፍራይ ዝበቅዕ ኢዩ ። ኧንለሳ በርካ ነገም ዓጋዜን፡ጠለበጭ፡ስሳሕ፡ሕንሹ፡መፎሩስ፡ ኧተፈሳሰያ ዓይነት ኣዕዋ ፍ ፡ ነብሲ፡ዝብኢ ደርነቦ ። ሓራምዝ ብጊዜ ግዝኣት ግሪፃን ጠፊኣም ፡ ኧቲ ሓዲ ገበዩ ተሪፉ ዝነበረ ብ1950 ዓ.ም ብኧርጋን ምኽነነት ኣብ ኣምባ ዓይገት ሞተ ።

ህዝቢ ሳሕል ኣብዘን ዝኽተሳ ምክትል ወረዳታት ይምቀል

ሓባብ	ቤት መዓሳ	ኣለመዲ	ራሻይዲ
ዓጽ ተኽሰስ	መካል	ኣስፈዲ	ኣብሓሽሳ
ዓጽ ሸኽ	ዓጽ ትማርዩም	ራግባት	በሰው ሳሕል
ዓጽ መዓልም	ዓጽ ጸውሁ	ኣዎሳንዲ ሳሕል	ዓጽ ሰመረልኡል
ዓግዲገ	ሳሆ ዓሳውርታ	ኧግልምባ	ዓባዓት

ኣለመዲ

ቅድሚ 1600 ዓ.ም. ዓሌች ኣለመዲ ኣብዚ ሃገርዚ ሓዲ ነቲ ጊዜቲ ዝሰማማዕ መንግስቲ ወይ ምምሕዳር መስሪቶም ነበሩ። ኧዚ ምምሕዳር'ዚ ብሚሕመዋ ኣለመዲይ ይምራሕ ነበር። ንሱ ተንኮፊ ዘይብሉ ሓሳፊ ስሰ ዝነበረ- ካብ ክፍኣትን ዓመጽን ዘረሓቐ ኮይኑ፡ ሓቂ ነየናዎ ኣ፡መስልመ ዲ ሰብ ሓልዩ የመሓድር ነበረ ። ነዚ ሰሳማዊ ምምሕዳር'ዚ ብዛጎም ካብ ካልኣ ዓዲታት ኧናመጹ ብዙሓት ዓሌታት ናብኡ ይሕወሱ ነበሩ። በዚ ምክ ንያት ኮኣ መንግስቱ ስፊሑ ንምሩኣ ሳሕል ጠቕሰሩ ። ብ1600 ዓ.ም. ኣ ስገዱ ካብ ነበሳ መጺኡም ምስ ኣለመዲ ተቕመጡ። ቀስ ኢሎም ነቲ ህዝቢ

ቋሕሪ ምጽንፃም ብብዙሕ ትዕዝብትን ተመኩሮን ነሮሕ ጸኒሖም ብስ
ሳም ክልጣን ሓዙ። ጨካናት ገዛኢቲ ኮይኖም ህዝኣ ነቲ ዒሞ ክሳሊ ዝሰ
መጸ ስኣማዊ ህዝቢ ብጭቆና ገዝኡዎ።

ኣልመዳ፡ ካብ ሕዜዝ ብመንገዲ ጓቕኞ ቀይሕ ባሕሪ ስጊርና ዝመ
ፃእና ኢና፡ እቦና ኾነ ማሕሙዱ ኣልመዳይ ይበሃል ይብሉ። ኣልመዳ፡ ተንሙ
ል ዘይብሉም ገርሂ ህዝቢ ነበሩ። እምብዛ ገርሂ ካብ ምኼኖም ዝተሳዕሉ ዕ
ሽነት'ውን ኣይተሳዕኖምን። ዓድ ቀይኽ ዝበሃሉ ዓዲ፡ መሪሕቶም ጉርሒ ነ
ምዘይነበሮም ይዝነቶ። ሓዱ ጊዜ ንግስቶም ኣዓሺቦም ነጉዓዙ ኣነነሱ
ው ብዙሕ ዝናብ ስለ ዝዘነመ ብርቱዕ ውሕኽ ምሕሳዎ ነበርዮም። ንዓና
ነዞም ሓያላት'ሲ ዉሕኽ ነመይሉ ይዄፍርና? ኢሎም ነታ ንግስቶም ኣብ
ዓሌት ኣቕሚጦም ንኹንትስጋር ናብቲ ውሕኽ ኣንበርዋ። ዉሕኽ ምስ ዓ
ሬታ ሒዙዋ ምስ ነገዳ፡ ተዓፈርና ኢሎም ኣስዓሮም መመዚዘም ነቲ ው
ሕኽ ፀጨፍጨፈዎ፡ ንግስቶም ግን ነቕሕኑዋ ኣይነገኑን ይበሃል።

ግዞኣት ሳኣዘ ኣብ ኢድ ኣለገዲ ምስ ሓሰፈ፡ ብዙሓት ኣልመዳ ናብ
ልኽ ወረዳታት ፋሕ በሉ። ነብቲ ብምፍራዩ ዝናበሩ ህዝቢ ኡዮም። ሱስን
ን ሓስገን ዝበሃሉ ክልተ ኣሕዋት ወሰዱዎም። ፋቂ ሱስን፡ ኣልመዳ
ዝብሉ ስም ቀጸሉ፡ ዱቂ ሓሰን ግን ዓዉራ ተባህሉ።

ኣስፈዳ

ኣስፈዳ ኾውን ካብ ሕዜዝ ብመንገዲ ጓቕኞ መጺኡና ይብሉ።
ንላቓም ነገሙዝብልዎ ኣቦኣም በዓል መካ ኢዩ። ሓዱ ጊዜ ምስ ብጸቱ
ሓዱ ምስጢራዊ ነገር ነገብሩ ኽሞ ነይገልጽዎ ተስማምዑ። ዱሓር ግን ን
ሱ ነቲ ምስጢር ኣይሓዘን፡ ንነልኽ ሰብ ስለ ዝነገረ ኾነ ፈሸሉ። በዚ ም
ኽንያት ዱማ ኣስፈዳ በሉዎ ይበሃል። ትርጉሙ ኣፍሽለ ማለት እዩ።

ኣስፈዳ ኣብ ሳሕል ምስ ቤት መዓሳ ተቕመጡ። ኣብቲ ዓዲ ቤት መ
ዓሳ ሓንቲ ፋይተት ነበረት። ሰዓድ ዝበሃል ኣስፈዲታይ ኣደቀረትሞ ንዱቂ ቤ
ት መዓሳ ነነ ንዓቕቶም። ሰዓድ ምስ ሓደቱ ስዒዱ ሓንቲ ሳም ነበረፃም
ቀሰቦም ዱማ ካብኣ ነበረ። ዱቂ ቤት መዓሳ ብናይ ሰዓድ ምኽንያት ፋ
ይተት ስለ ዝጸልኣቶም ንነብሕስ መውዕ ነታ ሳሙ ሓሪዱም በልዑዋ። እሰለ
ኾነ ንሱን ሓደቱን ቀሰብ እኪኖም ተሸገሩ። ምስ ሓደቱ ንከበሳ ነይዱም ኣ
ብ ሓዱ ፑመኛ ኣትዮም ክልቲኦም ኣ ሩኒ ሪኾቡ። ስዒዱ ብዙሕ ጽብቕ
ቲ ስለ ዝነበረት ኣቲ ፑመኛ ንወዱ ነመርዐዎ ንሳዓድ ነነ ንሱ ክህቦ ዝ
ስማምዑ ኣንተኾይኖም ሓተቶም። ሓሳቡ ተቕቢሎም ነነ መርዓ ገበሩ።

ሰዓድን ስዒዳን ክልቲኣቶም መሰንቅ (ክራር) ጽቡቕ ይወቕዑ

ነበሩ። ሳዓድ ንመርዓቱ ስዒዱ ነነ ንሰብኣኻ ምቑሳጥ ኣብዮም ምሱኽ ሰይ
ቲ መሰንቆ ክወቕው ይሓድሩ ነበሩ፡ ምስ በዝሖም ነነ ወዱን ንፅን ናይቲ
ፑመኛ በብወገናቶም ነቦኣም ነገሩ። ገሱ ዱማ ንሳዓድን ሓቖቱን ምኽን
ዓቱ ምስ ሓተቶም፡ ቤት መዓሳ ሸታ ዝነበረቶም ሓንቲ ሳም ነግህዝቑተሉ
ሱም ገሊጾም ሕነ ክፈዱቑ ሓይሊ ክህቦም ሓተቱዎ። ሓይሊ ሰብ ሂቡ
ሕነኹ ነብፈዲ ንሳዓድ ሰዱው። ሳዓድ ንቤት መዓሳ ብዙሕ ጉድነት
ብምግባር ሕነኹ ፈቑዩ ንነበሳ ተመልሰ፡ ብድሕሪኹ ንሱ ንሰበይቲ ንሳ
ንሰብኣንዩ ፈለጡ።

ንሳቶም ብዙሓት ወሰዱ። ኧዞም ኣብ ሓማሴን ዘሉዉ ኣስፈዳ
ዱቕም ኢዮም። ዓድ ኧቑርስ ዝበሃሉ ኣብ ዓሌቶም ንኑዳን ነብይዱም ን
ብኹ በዝሑ ክሳብ ሕጂ ኧውን ዓሌቶም ኣብኹ ኣለው ይበሃል። ኣብ ሳኣ
ል ዝተረፋ ኣስፈዳ፡ መሬት ተቕቢሉዎም ቀልጢኖም በዝሑ፡ ኣብ ኑሉ
ሳሕል ክነ ኣስፈሑም መሬት ሓዙ።

ኣብ ሳሕል ቤት ኣወቀ ዝበሃሉ ሃብታማት ህዝቢ ኣገዉ ይቕመጡ ነ
በረ። ብዙሓት ኣማማሬን ክብትን ጠፉ-በረዕን ነበሩኣም። ምስ ኣስፈዳ
ስኒት ክኢኖም ምስተዋግኡ ኣስፈዳ ተዓዊቶም ጨቢሾም ዄምሰሱዎ
ም። ናይ ዓወቶም መዘነጥታ ነባይኑ ክነብር ነቶን ዝወረሱወን ኣማማሬ
ቤት ኣወቀ ክብ ዝበሉ ዋጋ ሂቡወን። ሓንቲ ገመሬ ቤት ኣወቀ ግምት ናይ
ክልተ ካልኣት ኣማማሬ ተዋህባ። ኧዚ ኾነ ክሳብ ሱሚ ይቕጽል ኣሉ።
ቤት ኣስገዲ ሳሕል ምስ ሓዙ፡ ኣስፈዲ ትግርኣም ነቶ፡ ኣብ ምሱኽ ኤር
ትራ ኾነ ፋሕ በሉ።

መካፍ

መካፍ ካብ ሕዜዝ ብመንገዲ ፊጽፊጸ ንኤርትራ ዝኣተዉ ንኧሽ
ቶይ ሴማዊ ዓሌት እዮም። ትግሪ ናይ ሓባብ ነባይኖም ነነ ይቕመጡ ነበሩ
ብ 1946 ዓ.ም. ምምህሕዳር ኧንግሊዝ ንኾራም ትግሪ ካብ ኣስገዲ ኣሳቒ
ቆም በብዓሌቶም ናይ ባዕሉም ሹመት ሂቡዎም። መካፍ ሓዱ ክፍሊ ናይ
ኣልመዳ ነቦ፡ ዱሓር ግን ዓሌት ኣልመዳ ኣይነገነን ኧናበሉ ምስ ጠርዑ
ናይ በይኖም ሹመት ተዋህቦም።

ራሻይዳ

ብ 1870 ዓ.ም ኣቢሉ ካብ ሓውሲ ዒሴት ዓረብ ንኣፍሪቃ ሰሪሮም
ኣብ ሰዋኪንን ዓቕቶን ተቕመጡ። ዉግኧ ማህዲ ምስተሳዕሰ ካብ ሱዳ

ን ሃዲሞም ንሳሕሰ መጹ ። ሱዳን ብኸንግሊዝ ፡ ኤርትራ ከኣ ብጣፅን ተታሒዘን ኩነታት ምስ ረዳኢ ሓዱ ክፍሊ ራሻይዓ ንሱዳን ተመልሱ ።

ራሻይዓ ኣርባዕተ ኣንዓታት ኢዮም

ዝነናት ባራትኽ
ባራሳ ቂሃዲን

እቶም ሰለስተ ቀዳሞት ካብ ኽምበርሚ ክሳብ ቃሮራ ኣብ ዘሎ ቀበሌታት ይመሳለሱ ። ንግማልን ጠሰ-በረዳን የርብሑ ፡ ንፈግት ሓረስቶት ኽውን ኢየ ም ። ቅልጡፋት ኣግማል ኣለዋኦም ። ካብ ሱዳን ንኤርትራ ኮንትሮ ባንዳ ኣ ቆሑ የመሳልሱ ።

ቂሃዲን ግን ኵሎም ገፈፍቲ ዓሳ ኢዮም ። ንፈሰማ ጊዜ ኣብ'ታን ብለ ሜን ዓለየት ዓህሳኽ ዝርከባ ዱሴታት ዱሓልን ሓራትን ሰፊሩ ፡ ገለ ጊዜ ጸኒ ሖም ግን ንዓዲ ዓረብ ተመልሱ ። ካብኡ ኣብ ዝጥዕም ኽዋን ኽናመጹ ዓ ሳ ገፊፎም ንዓዱም ይምለሱ ።

ሩግጋት

ኣበና ዓብዱሳሂ ኣብን ኣቦባኽር ኣለዲቕ ኢዮ ይብሉ ። ካብ ሕዂዝ ዝመጹ ዓሌት ዓረብ ኢዮም ። ዛንታኡም ከምዝብሉ ፈሰማ ኣብ ሳሕል ሓዱ ክፍሊ ናይ ምምሕዳር ኣልመዳ ኮይኖም ተቐመጡ ። ኣለገዲ ኣብ ሳሕ ል ኣልጣን ምስ ሓዙ ዱማ ብዙሓት ካብ እም ኣብ ካልኽ ኣውራዂታት ኤ ርትራ ፋሕ በሉ ።

ብ2ዜ ኣንግሊዝ ናፃም ፆራይ ኽመጹ ተዋህቦም ። ኣብ ሳሕልን ባርካን ኣናተቐመጡ ብሓዱ ኽመጹ ክመሓዱሉ ጸኒሖም ብ1958 ሩ ግባት ባርካ ተፈንጪሉም ኽመቶም ፈሰዩ ።

ዓፍ ጻውራ

ዓፍ ጻውራ ኣሕዋት ኣልመዳ ኢዮም ። ማሕመዱ ኣልመዳይ ን ሑሰንን ሓሰንን ወሰዱ ። ሑሰን እቲ ዓቢ ንኹሎም ኣልመዳ ፡ ሓሰን ሓው ኽን ንጻውራ ፈረዩ ። እቶም ጻውራ ዒቂ ዑመር መሳጸ ይበሃሉ ። ምምሕዳ ር ሳሕል ኣለገዱ ምስ ሓዙዎ ኣልመዳ ናታቶም ኮግረ ኾኑ ፡ ጻውራ ግን ኮግረ ኾይኖም ብኽልኸ ዓሌት ክግዝኡ ኣይፈቕዱን ። ተባዓት ጁጋኑ ስ ሰ ዝነበሩ ኾን ኣንጻር ኣለገዱ ክሳብ መጨረሽታ ንናጽነትም ተኾሳኾሱ ። ብ1800 ዓ.ም. ኣረሱ ቂጽሮም ወሑጽ ኮይኑ ፡ ኣለገዱ ኮንብርዎም ምስ ፈተኑ ጽሕሬ ነዊሕ ጊዜ ዝወስዱ ኮሩነት ካብ ባርነት እዱች ይሓይሽ ኢ

ሉም ዓዲ ሰቒቕም ንክሰሳ ክፅዱም ተቐመጡ ። ጣልያን ንኤርትራ ምስ ሓዙ ሩብ'ቲ ናይ ፈሰማ ቦታኡም ተመልሱ ፡ ብናይ ባዕሉም ሹመኛ ክመሓዱሩ ክኣ ተፈቕዱሉም ።

ጻወራ ብዙሓት ኢዮም ። ኣንተኾነ ተፈሳልዮም ኣብ ብዙሕ ኣወራ ኛታት ፋሕ ኦሉ ዝበሉ ሕጂ ብገዛኡ ርእሳ እትሓፍር ጻውራ ሳሕል ኖራ ይ ኢኔ ። ጻወራ ሳሕል ንግማልን ጠሰ-በረዳን የርብሑ ፡ ምስ መነሳስን ግ ርኒን ቤት ጣዉቕን መስሓሲትን ዝነብሩ ግን ካብቲ ምርባሕ ይመርጹ ማሕረስ ኣውን ኣለዎም ። ጻወራ ሃዙሎም ኣስሳም ኢዮም ቓንቂኡ ም ክኣ ቓንቂ ትግረ ኢዩ ።

ዓፍ መዓሬም

ዓፍ መዓሬም ካብ ዓዲ ዓረብ መጺእና ይብሉ ። መማህራን ሃይማኖት ምስልምና ኢዮም ፡ ኣብ ኣይዓበት ክኣ ይቕመጡ ። መማ ህራን ቆርዓን ክይኖም ኣብ ካልኣ ዓፍታት ፋሕ ዝበሉውን ኣሰው ። ዓፍ መዓሬም መርባሕቲ ኣግማልን ክብትን ኢዮም ።

ምዕሉት

ህዝቢ ምዕሉት ካብ ሕዂዝ ኽምባ መዓሳ ዝመጻእና ኢና ይብሉ ። ናይ ኣቢይ መሓመድ ቀሪባ ዓጽመ ስጋ ኢና ብማሰት ዓቢይ ኩርዓት ይለዎማ ። ንሳቶም ካብ ሕዂዝ ብመንገዲ ዓቒኞ ገኣያሪቃ ሰገሩ ፡ ካብኡ ንኤርትራ ኣ ተው ። ምዕሉት ንብ ሰለስተ ዓበይቲ ዓሌታት ይምቀሉ ፡ ቤት መዓሳን ፡ ኣብ ሕሸሳን ዂንጊገን ክኣ ይበሃሉ ። ፈሰማ ሓቢሮም ኣብ ሳሕል ተቐመጡ ዱሓር ግን ቤት መዓሳ ንባርካ ፡ ዂንጊገን ንኣውራዂ ክገን ፡ ኣብ ሓሸሳ ዱማ ኣብ ክፍተ ተመቒሉም ሓዱ ክፍሊ ኣብ ሳሕል ተረፉ ። እቶም ሓዱ ወገን ክንኣ ንባርካ ክዱ ።

ዂንጊገን ጸኒሖም ኣብ ሰለስተ ተመቕሉ ፡ ሓዱ ክፍሊ ንክበሳ ሓ ማሌን ዒየቡ ኣብ ዱንበዛን ክኣ ዘንጊገን ዝበሃል ዓዲ መስረቱ ። ኡጆም ኣ ልኣት ወገን ዱማ ንብ ዓንሰባ ሰመጨሲ ይርከቡ ። ኣብ ዓንሰባን ሓማ ሌንን ዘሎው ኩሎም ክርስትያን ኢዮም ፡ ቓንቂ ትግረ ገዲፎም ክኣ ት ግርኛ ምዝራብ ሰመዱ ።

ቤት መዓሳ እውን ኣብ ሰለስተ ተመቕሉ ፡ ቤት መዓሳ ዓፍ ማሕ መዱ ፡ ቤት መዓሳ ሓማሌን ፡ ቤት መዓሳ ዓፍ ዓቆብ ክኣ ተባህሉ ። ዱግሽ ል መራሕ ብኒ ዓምር ትግረኡ ኮይኖም ክግብሩሉ ኣዘዞም ። ቤት መ

ዓሳ ሓማሴንን ቤት መዓሳ ዓጽ ፃቅብን ብዘይ ኣንዳርነት መሪሕነቱ ተቐቢሉም ኣብ ባርካ ተቐመጡ። ቤት መዓሳ ዓጽ መሓመፍ ግን ናጻ ኮይኖም ክነብሩ መሪጸም ኣበዮዎ። ዉግኣ ፍሕሪ ምክያዱም ንሳሕፊ ተመሊሰም ካብ ስርጣን ፍግሰፍ ወጹ። ፍግሰፍ ከጥቅንም ኢሉ በ ብረዜኡ ወሪር ሰንዱሉም። ኣንተኾነ ብቕግንነት መኪቱም ብዙሕ ስብ ኣሰ ዘጥፎኡሉ ፉኺሙ ገፍሮም። ቁጽሮም ውሑዱ ግን ገማገ ም ሓይሊ ጉሪቤቶም ዘይዐጸፉ ሓፃሳት ኮኑ። ብዙሓት ክብቲ ዘሰዉኡም ሃብታማት ኢዮም። ብናይ ገዛኻ ርኣሰም ሹመኛ ዝመሓዱሉ ብፍውነቶ ም ዝዊሃሉ ሓፃሳት ዓሌት ኢዮም።

ዌንገረን-ነገረን ናቶም ሹመኛ ይሃልዎም ኣምበር ትሕቲ ምእሰኔ ቤት ጣዉቀ ኢዩ። ቤት መዓሳ ሓማሴንን ቤት መዓሳ ፃዕቅብን ንፍግሰፍ ይግብሉ ነይሮም ብረዜ ኣንግሊዝ ካብኡ ወጺኦም በብወገኖም ነናይ ገዛኻ ርኣሰም ሽመት ረኽቡ። ዌንገረን-ነገረን ብሰገ ይዛቡ ቅሩባ ነ ርእትያን ኣሰውዎም መብዛሕትኦም ግን ኣብ ምእሰምና ይንሃሉ።

ዛ ግ ር

ዛግር፡ ካብ መልቃይት ብኣፍፃቦ ኣቢሉም ንኤርትራ ነገሙዝኣ ተው ይዝንቱ። ነገመጹ ኣንነሰው ዝነበረ መሬሒኦም ኣቢ ይበሃል። መ ዌመርታ ኣብ ምራሁ መሬት መንሳዕ ሰፈሩ ብብኡ ንነበሰ ዱይቦም ኣብ ካ ርነኽም መሬት ሒዘም ተቐመጡ። ምስ በዝሑ ኣብ ሰሰስተ ተመቐሉ ም ሓዱ ክፍሊ ኣብ ካርነኽም ተረፈ፡ ጽቲ ካልኣይ ንመሬት ማርኒ ጐሳ ዘ ኣቲ ዝተረፈ ኽኣ ንሳሕፊ ነገዱ። ዛግር ካርነኽም ክርስትያን ሓረስቱ ት ኢየም፡ቀዋሚ ሳሪታት ነገኣ ኣሎዎም። ቅድሚ ግዝኣት ጣልያን ነ ብቲ ኣውን የርብሑ ነይሮም።

ዛግር ማርኒ ሓረስቶች ኢየም፡ ነብቲ'ውን የርብሑ፡ኣብ ቀዋሚ ሳሪታት ነገኣ ይቕመጡ። ዛግር ሳሕፊ ክሳብ ረዜ ጣልያን መርባሕቲ ነብቲ ነበሩ ሕጂ ግን ማሕረስ ኣውን የዘዉትሩ፡ኣብ ሳመት ክፍተ ረዜ ሰፊር ዝፈጸጡ ሰበኽ ሳግም ኢዮም።

መ ነ ኹ ሰ ይ ቶ

መነኹሰይቶ ኣብ ኣመሻና ኣትርክብ ንኣሽቶ ሳዲ ኢዩ። ካብ ሳጋመ ዝመጹ ካቶሊክ ህዝቢ ይቕመጡሙ። ብናይ ሃይማኖቶም ምክን ያት መንግስቲ ኢትዮጵያ ስለ ዘሳነነም ብረዜ ጣልያን ሃዲምም ንኤርትራ ኣተው። ጣልያን፡መሬት ሂቦም ኣፍሳዱ ሓለዋ ገበሩሎም።

ሳ ቕ ይ ቲ

ሳቕይቲ ካብ ትግራይ ዝመጹ ዒቂ ሕነኽም ኢየም። ብዙሓት ክብቲ ዘዋ ረዩ ሃብታማት ነበሩ። ኣብ ኤርትራ ምስ ኣተው ኣብ ሳዲ ቀይሕ ሰፈሩ፡ምስ ረስ ተኛ ሰብ መሬት ኣሕሳኣ ክቕመጡ መዉቡ። "ኣሕስኣታይ ብርስቶ ሳቕይታይ ብ ጥሪቱ"ዝብል ስያመመዕ ገበሩ። መሬሕነት ንሳቕይታይ ተዋህበ።

ሳቕይቲ፡ብዙሓት ክብቲ ስለ ዝነበርኦም ምናሐገት ኣብ ኤርትራ ቅድ መ ምኣታዎም ሰበኽ-ሳግም ነይሮም ክይኮኑ ኣጥርጥር። ኣምነቶም ክር ስትያን ዝዛረብዎ ቕንቋ ነገኣ ትግርኛ ዝነበረ ይመስል።

በ ኒ ዓ ም ሮ

በኒ ዓምሮ፡ ዒቂ ዓምረ ማለት ኢዩ። ዓምር ግን ዝወሰዱም ኣቦኦ ም ኣይነበረን፡መራሒኦም ኢዩ ነይሩ። ንሳቶም ሓቢሮም ብሓዱ ዝነብሩ ብ ጥቕሚ ዝተኣሳሰሩ ብዙሓት ዓሌታት ኢየም። ሓቢርካ ገምንባር ሰሳም ዘዉሲ ም ኺኑ ተረዲኦም፡ሰባማት ኣብታቶም ኣብ ምንጎቶን ዝተፈሳሰዩ ዓሌታት ባኽ ስን ህወከትን ንኽይርክብ፡እም ካብ ጥቕሙ ጉድኣቱ ክገይጠእሕ ብምሕሳ ብ ኩሳቶም "በኒ ዓምር" ተባሂሉም ብዘይ ኣፈሳሳይ ብሓዱ ዓሌት ኽንምኑ ተስማምዑ። ህዝቢ ኽኣ ነዚ ውሳኔ'ዚ ተቀበሉ። ኽቲ ክም መሓበሪ ኣቦ እሙ ኣተቀበሉ፡ናይ ባርካ መስቅን ዝነበረ ዓምር ቅንኑዕ ካብ ዓሌት በለው ኢዩ። ናቶ ዘርኢ ኣብ ባርካ ይርክቡ፡ዓዲ ናይብ ኽውን ዓሌቶ ኢየም። ህዝቢ በኒ ዓምር ኣብ'ዘነ ዝኽተሳ ዓሌታት ይምቀፉ።

ዘጋ	ቤት ዓወዲብ	ዓጽ ቓልዓብ
ዓጽ ዓሊ በኺት	ዓጽ ሃለሪ	ዓጽ ሳሊሕ
ዓሰ ማን	ፅይዓብ	ዓጽ ተዋ ስ
ዓጽ ኣሕመጽ ዓወጽ	ዓጽ ሓሸፊ	ስንካት ክናብ
ዓጽ ዓሊ	ዓጽ ንፉታና	ሰበኾ
ዓጽ ናስሕ	ዓጽ ሕመብራ	ዓጽ ኡ ኩ ጽ
ዓጽ ኣብሪሀም	ዓጽ ሸንዓብ	ዓጽ ኩ ኩ ይ

ካብ ሓማሴን ዝመጹ ዓሌት ሳብዓ ኣብ ዘጋ ይቕመጡ። ንዓጽ ኣረይን ዓጽ ኩኩይን ዓጽ ኡ ኩ ጽን ዝፈረዮ ኢየም። ቤት ብጁፊ ኽውን ካብ ዓዲ ብጁፊ

ሓማሌን ዝመጽ ኢዮም። ካልኦት ካብ ከበላ ዝመጹ ሳጹ ሓሸሳን ሳጹ ኣጹምቡ ሸን ሳጹ ነበራትን ኢዮም።[56]

በኒ ሳምር ቕንቋታት ብዂን ትግሪን ክልተኡ ኣሕቢሮም ይዛረቡ። ብወገን ሳ ሕል ንኤርትራ ዝኣተው ብዂ ቕንቋኦም ገዲሮም ቕንቋ ትግሪ ተቐበሉ። ኣብ ባ ርካ ግን ክልተኡ ይዛረቡሉ።

ናብታብ

ባርካ ግዝኣት በለው ኦንከሎ ፡ ሓዱ መንፈሳዊ ለብኣይ ካብ ሳሌት ዪሳለን ካ ብ ሱዳን ንኤርትራ መጺኡ ምስኦም ተቐመጠ። በለው ፡ ንሱም ንዘይ ሳሌቶም ኣይ ህቡን ለለ ዝነበሩ ፡ ንሱ ብስቱር ምስ ሓንቲ ንፅ በለው ተራኺቡ ፡ ጠነሰት። ሽዘ ም ስተፈልጠ ንፅ ጎይቶች ኣጥኒስካ ተባዚኡ ተቐትለ ይበሃል። ቅድሚ ሞቱ ነታ ዘጥነሳ ንፅ ናይ ሳሌቱ ምሰክት ዝነበሮ ቀለቤት ሂቡ ፡ ወዲ ኦንተወለዱኪ ሽዚኻ ሂብኪ ገሳዱይ ለዱድዮ ፡ ወዲይ ምሟኑ ክፈልጡ ኢዮም በሳ።

ምስ ቀተልዎ ፡ ነቲ ርኦሉ ኣብ ክንዱ ዝቕብርዎ መስፈር ኦሽሊ ለለ ዝገበ ርዎ ፡ ወዱ ምስ ቅለዑት ክጻወት ኦንከሉ "ወድ ረኦለ ምድ" ኦናበሉ ይጸርፃዎ ነበረ። ኦንታይ ማለት ምኟኑ ነዱኡ ኦንተሳተታ ክሳብ ዝሳቢ ኣይነገረቕንም። ምስ ሳበየ ግን ብዛዕባ ኣቦኡ ኩሉ ኣዎሊጣ ኦታ ካንታም ኦውን ሂባ ንሳዲ ኣቦኡ ሰዱዱቕ። ኩነታቱ ንሳዱቦኡ ምስ ገለጸሉዎ "ናብታብ" ኢሉም ሰመዩዎ። ዝ ጠጠሜ ማለት ኢዩ። ሕነ ኣቦኡ ንክፈዱ ወተሃዱራትን ኣጽዋርን ለለ ዝሃበዎ ንበለው ወረኡ ሰሳሮም ፡ ብሓይሉ ክኣ ናይ ባርካ ገዛኢ ኮነ። ናይ ስልጣኑ ምልክት ሴፃን ፅሉይ ቆቢዕን ይገብር ፡ ምቕማጡ ኣብ ዘጋ ጥቓ ክተማ ኣቁርዱት ኢዩ።

ንግረ ዝዛረቡ ሳሌታት በኒ ሳምር ጥንቲ ክርስትያን ነበሩ። ብሕሓፊ ቤት ብኽልን ሳጹ ሳሊ በኺትን ክሳብ'ዚ ቀረባ ኦዉን ናይ ክርስትያን ምልክት ማዕተብ ይገብሩ ነበሩ። ኣብ'ዚ ጊዜ'ዚ በኒ-ሳምር ብምሉኦም ኣለሳም ኢዮም በብሳይነትም ኦንለሳታት ዘፍርዩ ሳብታማት ህዝቢ ነበሩ። ኦንለሳታትም ኩለ ን ፡ ካብቲ ጠሰ-በጊዕ ኣፍሩለ ኣብቅለቲ ኣኦዱግ ገጁፍቲ ናይ ብኺ ጽሩፃት ሳሌት ኢየን። ህዝቢ ባርካ ብሓፈኻ ርጉኦ ትዕግስተኛ ኣብ ዘይምልከት ዘይ ኣቱ ህዝቢ ኢዩ። ቅድሚ ኣርብዓ ሳመታ ኺሚርም ማሕረስ የዘውትሩ ኣለዉ።

[56] ዝተጠቕስ መጽሓፍ ገጽ 230

ሳጹ ሸኽ

ካብ መካ ዝመጹ ዱቂ ሸሪፍ ሑሰን ኢየም ይበሃል። ኣብ ሳሕል ፡ ሃይ ማኖት ምስልጠናና ዝዘርግሑ ብህዝቢ ኣለሳም ዝተፈትው ኢየም። ካብ ሕኺ ዝ ብመርሶ ሳቲቶ ኣቢሉም ንኤርትራ ኣተው። ኣብ'ዚ ኦዋን'ዚ ኣብ ለለስተ ሳበቲ ቲ ኦንዱታት ይምቀሱ ፡-

ሳጹ ሸኽ ሓምድ ኣብ ሳሕል
ሚጹ ሸኽ ሳብዱል ቃድር ኣብ ኦምበርሚ
ሳጹ ሸኽ ገራቢት - ኦንሳ ኣብ ባርካ

ከም መራሕቲ ሃይማኖት መጠን ፡ ኣለሳም ይፈትውዎምን የኽብርዎ ምን ፡ ምጹዎት ክብትን ገንዘብን ይህብዎም ፡ ንሱ ኽኣ ኣብ ጥቕሚ ኦፃም ምስ ሳጹ ሸኽ ዝቕመጡ ዱኻታት ይውዕል። ጥሪት ሳጹ ሸኽ ኣግማልን ጠ ለ-በጊዕን ኢየን። ክሳብ ቀረብ ኦዋን ብማሕረስ ኣይግዱቩን ነይሮም ፡ ሕጂ ግን ናይ ገዛ ኩነታት ለለ ዘገዱዱም ኣብ ማሕረስ ዘንቢሉም ይርከቡ።

ዱብሪ መሳ

ዱብሪ መሳ "ዱብር-ማርዓም" ማለት ኢዩ ይበሃል። ካብ ኣስጣምቡል ዝመጻኦና ዱቂ ሱልጣን ገርጊስ ኢና ፡ ካብ ኢስጣምቡል ዝመጸ ኣቦና ኦስማዕል ይበሃል ይብሉ። ካብ ዘንታኦም ክፍሰጥ ነበም ዝተኻኦለ ብ1600 ሳ.ም. ኣቢሉም ንኤርትራ ዝኣተው ይመስል። ኣብ ክልተ ኽኣ ይምቀሱ።

ዱብሪ መሳ ኣሳዱስ ዱብሪ መሳ ሳብ-ሳለ

ኦንም ቀዲሞች ኣለሳም ኮኑ ፡ ኦንም ዱሕሪዎች ግን ገና ክርስትያን ኣልዉ ኣሳዱስ ለበኽ-ሳግም ኢየም ይሓርሱን ክብቲ የርብሑን። ሳብ ሳለ ኣብ ነባሪ ሳ ዱታት ይቕመጡ ፡ ይሓርሱ ነብቲ ኦውን የርብሑ። ናይ ክልቲኡም ኦንዳታት ቕን ቁ ሻሆ ኢዩ ፡ ቀድሮም ዱማ ብዙሕ ኣይነነን። ኣብ ስመዲና ኽኣ ይነብሩ።

ኣንቲለ ሸኽ ሳረ

ሓዱ ክፍሊ ናይ ሳሌት መዲ-ኦምባሉሕ ፡ ካብ ሳጹ ሳረብ ዝመጹ ሀመንፈ ሳውዳን መራሕቲ ሃይማኖት ኢየም ይበሃል። ኦብራሀም ኣቦኦም ዕውር ነበረ። ንሱ ካብ ኣውሳ መጺኡ ምስ ሳዱዳመራን ሳሳዳመራን ተቐመጠ። ሳሌቱ ሃይማኖት ም ለልምና ይምህሩ። ኣብ ዱንከለ ዱማ ይነብሩ።

ኦብራሀም ፡ ንኣነቲ ለ ሸኽ ሳረ ፡ ሸኽ መሓመዱ ፡ ሓጂ ኣብኩር ፡ ዘበሃ

ሉ ሰላስተ ኣወዳት ወሰዱ። ካብ'ዛም ሰላስቱ ኣሕዋት ዝሓረዩ ምስ ጸንካሬን ሻሆን ኣለው። ናይቲ ዘዝቕመጡዎ ቦታ ቐንቂ ከኣ ይዛረቡ።

ቤት ክሲፋ ፡ ቤት ቃዲ ፡ ቤት ሸኽ መሓመዥ

ሰላስቲኡም ኣብ ዙሳ ይቕመጡ ፡ ዓሌቶም ከኣ ነንበይኑ ኢዮ። ቤት ክሲፋ ዲቂ እቲ ፊኡኽ ነቢይ መሓመድ ፡ ኣጽም ባክ ኢና ይብሉ። ብ1890 ዓ.ም ካብ ዓሳዉርታ ዝመጹን ዓሌታት ጸንካሬን ዲለሞን ቤት ፋቅሕን ካብሱዳን ዝ መጹን ካፍኣት ዓሌታትን ምስኡም ይቕመጡ።

ቤት ሸኽ መሓመድ ካብ ዓዲ ዓረብ ዝመጹ መራሕቲ ሃይማኖት ኢዮም ደበሃል። መቃኸኽፃም ሃይማኖት ምምህር ሰለ ዝኾነ ብዙሓት ካብኡም ኣብ ቀ ባይል ሰምሃር ፋሕ ኢሉም ይቕመጡ። ቤት ቃዲ ፡ሕጊ ሸሪዓ ስለ ዝፈልጡ ቃ ዲ ካብኡም ይምረጽ ነበር። ቤት ቃዲ ኣውን ዓሌት ዓረብ ኢና ይብሉ።

ቤት ተመክል

ቤት ተመክል ኣብ ኣዎታ ዝተባህሉ ኣብ ጥቓ ዙሳ ዝርከብ ቦታ ይቕመ ጡ። ካብ ዝተፈላለዩ ዓሌታት ኢዮም። ብማሕረስን ምርባሕ ካብትን ከኣ ይነ ብሩ።

ዓብ ጺሳ ሰንዓ

ቅድሚ ብዙሕ ዘመናት ካብ ሰንዓ መጺኡም ኣብ እመቕና ሰፊሩ። ዓጹም ዘኪሮም "ሰንዓ-ፈን" ኢሉም ሓተቱ ይበሃል ፡ ከሰ'ዚ ሰንዓፈ ተባህሉ መበራቓም ኣውን በዚ እምነ ተፈልጠ። ናቕም ክፍልታት ኣብ ኣከሰጉዛይ ዓዲ ጉልትን ድባር ኣስሳምን ይርከቡ።

ጫ በ ር ቲ

ኣቦታቕም ብነብይ መሓመድ ንዓዲ ሓበሻ ዝተሳእኩ ነበሩ ይበሃል። ጫበርቲ ፡ ኣገልገልቲ ኣግዚኣብሔር ማለት ኢዩ ዝብል ትርጉም ዝሀብዎ ሰባ ት ኣለዉ።[57] ሓዲ ኣብ መራሕቶም ኣሕመድ ኤል ነጋሽ ይበሃል ፡ ኣብ ገሊሳ ልታ ይቕመጥ ነበረ ምስ ሞተ ድማ ኣብኡ ተቐብረ ፡ ዓመት ዓመት ከኣ

[57] ዝተጠቕሰ መጽሓፍ ገጽ 150

ይንገሩ።

ሰሳም ዲቂዮም ካብ ኢትዮጵያ ንኤርትራ ዝኣተው ኣስሳም ኩ ሎም ብሳዲ ጫበርቲ ይበሃሉ። ዝበዝሑ ነጋዱ ኢዮም ፡ንፋሳት ሬተልቲ ኣወነ ኢዮም። ብሂይማኖትም ጽኑዓት ብምኻኖም ስሩ ኣምነትም ብዙሕ ሽማር ረኺቦም ኢዮም።

ምጽዋዕ

ከተማ ምጽዋዕ ብዙሓት ብሔራት ይቕመጡዋ። ሓበሻ ፡ዓረብ ፡ህ ንዲ ፡ሱዳን ፡ቱርኪ ፡ዩንዝሳሊያ ኢዮም። ሕጥምሉ ፡ኽምኩሉ ፡ ገራር ፡ጥ ዋሰት ፡ሸኽ ስዕድ ፡ ዓብዱልቃድር ፡ ምስ ከተማ ምጽዋዕ ይቐጸራ።

ብ2ዜ ማልያንን ግዝኣት ኣነግሊዝን ብንግዱ ዝማዕበለሉ ከተማ ነበረች። ሕጂ ግን ወዲቓ ኢያ። ንግዱ ይኹመሙ ስራሕ'ውን የልቦን።

ጺሴታት ቀይሕ ባሕሪ

ኣብ ቀይሕ ባሕሪ ዝርከባ ጺሴታት ኤርትራ ዓበይቲ ምስ ንኣሽቶ ክልተ ሚኣትን ዕስራን ኣቢሰን ይኾና። ህዝቢ ከባም ስርዓት ዝሰፈረነ ግን እዘን ዝስዕባ ኢየን።

ባጽዕ	ኖኽራ	ጎባራ	ጺሴት	ዓህሳካ
ጥዋሰት	ኖራ	ኣርወት	ባካዕ	
ዓብዱልቃድር	ዲሆሽ	ሃዋኪሽ	ሓረት	

ህዝቢ ዘይቅመጠነ ጺሴታት ኣነተኾና ኣውን ኣብ ኣገሬግሱት ናይ ሃገር ጥቕሚ ይውዕሳ ኢየን። ንመተሃዲራዊ ኣገልግሉትን ንሓሰዋ ጸዋታነ ከምኡውን መዕረፍ ገሬፎቲ ዓሳነ ይጠቕማ።

ብዘይካ ነባሮ ነተማ ምጽዋዕ ፡ኣብ ካልኦት ጺሴታት ዝቕመጥ ህዝ ቢ ኩሉ ሕማቕ ናብሉ ዘሕልፎ ዘሉ ህዝቢ ኢዩ። ነዚ ኣነታቶዚ ንምምሕ ዳሽ ብዝኽነ ይኹን መንግስቲ ኣተወስዱ ስጉምቲ ከኣ የልቦን።

ዓዲ ናይብ

ዓዲ ናይብ ካብ ዓሌት በስው ኢዮም። ምቕማጥ ናይባት ፡ቅድ ም ሕርደኑ ነበረት፡ ጺሓር ግን ዓዲ ናይብ ተባኢህም ኣብ ክልተ ስለ ኧተ መቕሉ ዓፍ ናይብ ዕስማን ምቕማጦም ኣምኩሉ ገበሩ። እሰ'ዚ ኣብ

ክንዲ ሓዱ ክልተ ናይብ ኣብ ሓዱ ኸዋን ይገዝኡ ነበሩ።

ዓጺ ናይብ ዱቂ ኸተ ናይባርነ መስፍን ዝነበረ በሰወታይ ዓምር ቅንኑዕ ኢ ዮም። ፎዓሰን ገበሰው ስዒሮም ስፅጣን ምስ ጨበጡ ፡ዓሴት ዓምር ቅንኑዕ ንምጽዋዕ ነገዱ ። ኣብኡ ክኣ ናይ ቱርኪ ናይባች ነጥ።

ዓይሶት

ዓይሶት ዝብል ስም ፡ቤተ ስብን ስዱተኛን ዝብል ክልተ ትርጉም ኣሰ ዎ። ንዓይሶት ዝመስረቱ ፡ዓብዱል‌ራሑል‌ን ፀንማን ሽንሬይን ዝበሃሉ ዱቂ ዓምር ዓሊ ቀዱማይ ናይብ ናይ ሕርጊጎ ኢዮም ይበሃል።

ኣብ መንጎ ዓሳን ሱባር-ጉማን ዘሉ ስፊሕ ቀበሌ ገረብ ዝመልኡ ን ሕርሻ ዝበቅዕ መሬት ኢዩ ዝነበረ ። ኣዞም ክልተ ኣሕዋት ካብ ሕርጊጎ ጐዲዞም ኣብኡ ነፈሩ። ንብቲ ኣብ መንጎ ሩባታት ሰባብን ኣርጕዱን ዘሉ ጐልጐል ማሕረስ ኣማዕበሉ። በብኸዋኑ ሽናመዱ ካልኣት ዓሌታት ምስ ኣም እሰ ዝስፈሩ ዓባይ ዓዲ ነገነት ። ዓይሶት ፡ህዝቢ ዝሓርሰሳን ዝንግዱ ሳን ዓባይ ዓዲ ኢያ ።

ጉምሆት

ገሊኡም ነገምዝብልዎ ፡ጉምህ ዝበሃል ሕጹ ጨሬሹ ዝጠቕኡ ዐፃ ኣብ ጐልጐል ዓይሶት ስሰ ዝነበረ ፡ኧታ ዓዲ እሙ ወሰዲት ዝብል ክሽውን ሽንነስሉ ካልኣት ፍማ ፡ኣደፋሩን ፡ኣብዚ ቦታዚ መቕመርያ ጉምሕጹ ዝበ ሃል ዱንነስል መጸ ፡ኧታ ዓዲ ንኣ ብስሙ ተጸውዓት ደብሉ ።

ኧዚ ካልኣደ ሓሰባት ሓቂ ይመስል ፡ምኽንያቱ ንኣ ፡ዓዲ ብስም መራሕቲ ወይ ዓበይቲ ሰባት ምጽዋዕ ልሙድ እሰ ዝነበረ ። ዝኾነ ኾይኑ ኧ ቲ ሉሚ ኣብ ጉምሆት ስፈሩ ዘሉ ህዝቢ ካብ ዓሌት ዱንነስል የብሉን ። ነባር ዓዲ ኢያ ፡ህዝባ ብማሕረስ ኣይሰልጠኑን ጥሪቶም ኧዉን ብዙሓት ኣ ይነብሩን ። ኣብ ዱሕራይ ዘመናት ጉምሆት ቁና መዱበር ነገንሮባንዱ ነበ ሪት ።

ነበራ

ነበራ ኣብ ቀበሌ ሱባር-ጉማ ኧግሪ ኧምባ ዱንነሱ ይቕመጡ። ህዝቢ ነበራ ካብ ዓድ ዓሸከርገ ቆርዓን ቤት ሰራሕን ሮቕሮቕን ፋነት-ሓረንን ኧዳን ባራዱታን በሰው ሕርጊጎን ዓድ ጻዉራን ኣንከሳቡሪን ሳምዛን ካርንሽምን ዴምበዛንን የመንን ዝተጠራቕሙ ህዝቢ ኢዮም።

ቅሩብ ማሳውቲ ዘፃርዶ ፍካታት ሓረስትት ህዝቢ ኢዮም። መሬቶም ዝ ኣነክሉ ዝናብ ስለ ዘይረክብ ኧቶቶም ቅሩብ ኢዩ ። ጥንቲ ነበራ ዝበሃል ቕ ንቂ ይዛቡ ነበሩ ።ንሱ ዱማ ኣተሓዋወስ ትግርኛን ትግረን ኢዩ ። ሕጂ ግን ክልቲኡ ቕንቂታት ፈሳልዮም ይዛረቡ ። ብኣጋ ክብረምቲ ኣብ መንጎ ግንዱዕ ን ነፈሲትን ይኸርሙ ።

ገዱም-ስክታ

ገዱም ስክታ ብቕንቂ ሻሆ ተቕመጥቲ ኧምባ ገዱም ማሉት ኢዩ። ተቕመጥቲ ሕርጊጎ ርተሳዱር ናይብ ስለ ዝነበሩ ካብቶም ክጓስዩ ጊዜ ኣ ይነበሮምን ኧም ንኽጓስዩሉም ንገዱም ስክታ ይህቡወን ነበሩ ይበሃል።

ገዱም ስክታ መርሳሕቲ ካብቲ ኢዮም። ማሕረስ'ውን ቁሩብ ይሓርሱ ብገዛ ክረምቲ ኣብ ነፈሲትን ዓይዱረስን ግንዱዕን ይኸርሙ ። ቀና ምቕማ ጦም ግን ኣብ ኧምባ ገዱምን ዓሲዓሰን ጋድም-ዓዓየትን ዱግድግታን ኢዩ።

ዓሱስ

መስረትቲ ዓሱስ ካብ ዓሌት ዓድ መዓሐምም ኧዮም ። ዓድ መዓሐም ካብ ዓዲ ዓረብ ዝመጹ ኣብ ሳሕሐን ሰምሃርን ነገሱት ኣዉራዊታት ኤርት ራ ፋሕ ኢኡም ዝቕመጡ መማህራን ሃይማኖት ኧዮም ።

ናብራኧም ኣብ ማሕረስን ምፃራይ ነብትን ዝተመርኮሰ ኧዩ ። ክረም ቲ ኣብ መዓሐድን ግርግርን ይኸርሙ ። ሹመኛኧም ብህዝቢ ዝመርዱ ብዱሞክራሰያዊ ኣመራርሓ ዝካየዱ ህዝቢ ነበሩ ።

ክሳብ 1878 ዓ.ም ንዝኾነ መንግስቲ ግብሪ ኣይክፈሉን ፡ነፃነቶም ሓልዮም ዝነበሩ ህዝቢ ኢዮም ። ሽው ዘመን ራኧሲ ኣኡሳ ኣገቢሩ ትሕቲ ሹም ዓድ ኣሓ ገበሮም ። ብ1881 ዓ.ም ጣሕፃን ካብ ዓድ ኣሓ ፈለዩ ናፃ ም ሹመት ሃቦም ። ኧምነቶም ኣስሳም ኢዮም ቕንቂ ትግረ ክኣ ይዛረቡ ።

ዓድ ኣሓ

ዓድ ኣሓ መፍረይቲ ካብቲ ማሰት ኢዩ ። ንሳቶም ቅድሚ ሰለስተ ሚኣቲ ዓመት ካብ መሬት ሻሆ ዝመጹ ኢዮም። መሪሑ ዘምጽኣም ና ስረሳ ዝበሃል ነበረ። ካብ ዙሳን ካልኧ ቀበሌታት ስምሃርን ዝተኣከቡ ህዝቢ ምስኣም ሓቢሮም ይቕመጡ ኧሰው ። ሓረስቶትን መፍረይቲ ካብን ኢዮ

ም።

ክረመቱ ኣብ ከበሳ ሓማሌን ጓይቦም ይኸርሙ፡ካብ ርእተኛ ህዝቢ መሬት ኸናተቐበሉ ይሓርሱ፡ሳዕሪ ብላሰ ኸናኽፈሉ ኸኣ ከብቶም ይጓስዩ። እምነ ቶም ኣስላም ኢዮም ቕንቂኦም ከኣ ትግረ ኢዩ።

ዓፂ ሹማ

ሹማ፡ስም ሰበይቲ ኢዩ። ንሳ ጓሉ ዑመር መሳጸ ካብ ዓሌት ጻውራ እያ ኣብ ባርካ ተመርዕያ ነበረት። ሰብኣያ ብሕማቕ ስለ ዝሓለፈ ምስ ሓብታ ሃዲማ ን ርሒብ (ሳሕፅ) ከዱት ይበሃል። ካብኡ ቀጺሳ ንዓይሰት ከደዳ ምስሓብታ ኣብኡ ተቐመጠት። ክፍተኤን ኣሕዋት ምፅኑዓት ስለ ዝነበራ ናይ ዓበይቲ ውሩዳት ሰባ ት ኣጥናቕት ርክባ። ሓዲ ካብኣቶም ከኣ ናይ ሕርጊጎ መራሒ ናይብ ዓምር ዓሊ ነበረ። ንኡ ነታ ንኣሽቶይ ሓብታ ተመርዓው።

ናይብ ስብኣይ ሓብታ ንናሕፅውዋ ዓኸከር ምስ ኣጽዋሮም ሃባ። ካፅ ኦት ዓሌታት ኸውን ብውሳዮም መጺኡም ምስኣ ሓቢሩ። ምስ በዝሑ ኸቲ ቀሽት ዓፂ ሹማ ተባህሰ። ብርኣሱ ክመሓዱር ከኣ ቒመረ። መራሒቱ ባዕሳ ሹማ ከነት። ሹማ ካፅኣይ ጊዜ ኣይተመርዓወትን፡ኸንተኽነ ክፅተ ጓወዲት ብወለን መሰሓት።

ዓሌታቲ ዓፂሹማ ካብ መንሳዕን ዓሳውርታን ቁርዓን ሌት ቒኽን መስ ሓሪትን ሓባብን ዓፂ ትማርኣምን ሓማሌንን ዝመጹ ኢዮም። ዓፂ ሹማ ምስ ዓይሰት ኸትዳወብ ቀበሌ ኢኣ። ኸታ ህዝቢ ብብዝሒ ዝቕመጥነ ዓጹ፡ማርኣም ገስት እያ። ህዝባ ብኽረምቲ ኣብ ዒብር መዳርን ፋገናን ሰለሙናን ኣማናዕን ይኸር ሙ። ሓሪስቶት ኢዮም፡ብዙሓት ከኣ ኣይኮናን ኸምበር ከብቲ ኸውን የቖርዩ ኢዮም።

ዓፂ ዓሸ ከር

ቀዳማት ተቐማጦ ዓፂ ዓኸከር ካብ መሬት ሻሁ ዝመጹ ኢዮም። ዋጣር ዝበሃል ሰብኣይ ካብ ፍዓት መጺኡ ኣብ'ቲ ኣብ መንጎ ሱባር-ጉ ማን ዓይሰትን ዝርከብ ጉፅጉፅ ሰፈር። ዓኸከር ናይብ ናብኡ ከባዲም ምስኡ ስለ ዝተቐመጡ ኸታ ኦፍሁ ዓፂ ዓኸከር ተሰምየት ይበሃል።

ምስ ዋጣር ኸተሓወሱ ዓኸከር ናይብ ካብ ዓፂ ትማርኣምን ዓ ፂ ጓውራን ሱዒንን ሓማሌንን ዙሳን ኸድፊርን ፋንት-ሓሪክን ዝመጹ ዓ ሰታት ኢዮም፡ሓሪስቶትን መፍረይቲ ከብትን ከኣ ኢዮም።

መ ስ ሓ ሪ ት

ኣብ ገምገም ቃሳይ ዝቕመጥ ህዝቢ ማለት ኢዩ። ህዝቢ መስሓሪ ት ካብ ኣርባዕተ ዓሌታት ተዋጺኡ ኸተኣከበ ኢዩ። ንሳቶም ድማ፡-

ዓፂ ዓሊ ማራ ካብ ሕርጊጎ
ዓፂ ዓሊ ፃገ ካብ ፎቅሮት
ዓፂ ባፂንገ ካብ ጓውራ
ዓፂ ዓለሙ ካብ ዒንከፋ

ሓሪስቶትን መርዓኡቲ ከብትን ኢዮም። ሓጋይ ኣብ ታሕታይ ዋ ቒሮ ይቕመጡ፡ክረምቲ ኣብ መሬት መንሳዕን ብሰንን ሓማሌንን ይቕመ ጡ። እምነቶም ኣስላም ቕንቂኦም ከኣ ትግረ ኢዩ።

ዲናን - ፋናን

ኣብ መንጎ፡ንብዚ ሃገርዚ ዝቕመጡ ዝነበሩ ጥገታዊያን ዓሌታት ሱ ሚ ግን ዝጸነቱ ዲናን ፋናን ይዝነቢ። ናይ ወሰፉ ህዝቢ ሓማሌን ታሪኽ ዝጸ ሓፊ ክፅሞዲን ከም ዝብሉ ኸዞም ክፅተ ዓሌታት ብዙሕ ሃብታማት ነበሩ። ገዛዉቶም ብወርቂ ክሳብ ምስራሕ ዝኽኸሉ ነበረ ኸቲ ሃብቶም። ሃገቲ ሮ ሲኒ ከኣ ነዚ ጽውይጽዋይ ዝመስፅ ዛንታ ኸናዴገሬ ኸዞም ህዝቢ ኸዚኦም ብዙሕ ዓመታት ቅድሚ ወራር ብዒ ኣብ ሓማሌንን ሰማናዊ ክፍሊ ሃገ ርን ሰፊሮም ከምዝነበሩ የዘንቱ።[58]

ባህሲ ሃገር ኸውን ዲናን ፋናን ካብ ፅክፅ ንሳዕሲ ሃብታማት ከም ዝነበሩ የዘኻኽረና። ህዝቢ ብሳዕባኦም ዝብሉ "ዓሰም ከንቶ - ዓሰም ከንቶ ንዲናን ፋናን ኸኳ ዘይከነቶ"። ብዙሕ ሃብቲ ይፃህሮምም ኸምበር ካብ ፅንወት ከምዘይ ኣርሓኖም የረድኸ። ኦም ዲና ጨቢኹ ጠፊኡ ኢዩ። ፋና ግን ገና ይዝከር ኣሎ። ሓዲ ብለም ፋና ዝጽዋዕ ቀበሌ ካብ ኣውራ ኳ ከብን ይርከብ፡ከምኡኸን ኣብ ኤርትራ ፋና ንንፅ ኣንስተይቲ ዝወፃ ብ ለም ኢዩ።

---

58 CONTI ROSSINI - STORIA D'ETIOPIA - PARTE 1 - PP. 273/276

እዚ ብሓጺሩ ተመልኪቱ ዘሎ ናይ ነፍሲ ወከፍ ዓሌታት ዘንታ እዚ ናይ ነዊሕ ጊዜ መጽናዕቲ ፍሪ ኢዩ። ዝኾነ ኩይኑ ታሪኽ ኤርትራ ብምሉኡ በዚ ተጻሒፉ ዘሎ ኣኺሉዎ ማለት ኣይኮነን። ህዝቢ ኤርትራ ኣብቲ ናይ ነዊሕ ዘመናት ሃሰዋቱ ዝፈጸሞ ብዙሕ ኣገዳሲ ታሪኻት ኣሉ። ዝተራቕቕን ዝሰፍሐን መጽናዕቲ ኣካይዱን ዝተዓረየ ጽሑፍ ንህዝቢ ምጹራብ ዝሓሸ ኣለ ዝኾነ ንጀዘኡ በዚ ተመሲጉ ክጸንሕ ግድን ኮነ። ማለት ናይ ታሪኽ መጻሕፍቲ ፈጢሽካ፡ ምስ ዝምልከቶም ዓበይቲ ሳድን ክገምኡዎን ምሁራትን ተዘራሪብካ፡ ተዓርዩ ኣብ ጥቓ ሓቂ ዝቐረበ ታሪኽ ንምጽሓፍ ብምሕሳብ ኢዩ።

RDC 1

11743

ራብዓይ ክፍሊ

ግዝኣት ባዕዲ

ብ1557 ዓ.ም ቱርኪ፡ ንምጽዋዕን ኣብ ገምገም ቀይሕ ባሕሪ ዝርከባ ንኣሽቱ መርሶታት ሰዋኪንን ዓቕኾን በይኡ ክገብኦን ካልኦትን ሒዘም ግዝኣቶም ገመሽጢ ሃገር ገጸም ክየስፍሑ ክሳብ 1875 ዓ.ም ብሓጺሩ ን 318 ዓመታት ጸንሑ። መንግስቲ ዑስማን (ቱርኪ) ፍኪሙ ምስ ተፈላለየ ዮ፡ነተን ኣብ ባሕሪ ኤርትራ ዝነበራ ግዝኣቶ፡ብፍላዩ ነቲ ኸዉ ናጽነቶ ረኺቡ ግዝኣቶ ክስፋሕፍሕ ዝሸባሸብ ዝነበረ መንግስቲ ግብጺ ሓፍገሉ።

ናይ ግብጺ ሃገርታ፡ ሰፊሕ መሬት ሒዛ ዓቢይ መንግስቲ ንምምስራት ስለ ዝነበረ፡ ንሱዳን መሪራ ፍሕሪ ነዊሕ ጊዜ ዝወሰዱ ውግኣ ኣብ መሬት ኤርትራ ዝርከብ ዝነበረ ካሰሳን ካምኡዉን ባርካን ሓዘት። ቀጺላ ከኣ በብቕሩብ ንኣመራጂታት ከረንን ስምሳርን ኣብ ግዝኣታ ሓወሰተን። ዝዓብኣ ሓይሲ ሃገር ስለ ዘይነበረ ፍጣ ገመሽጢ ፈራኣ ገኹሰን ኣመራጂታት ካበሳ ክሳብ ጉዓጉዲ ሓዘት። ብመራር መሳፍንቲ ኢትዮጵያ ተሸገሩ ሰሳም ስኢኑ ዝነበረ ህዝቢ ኤርትራ "ኣብ ቀታሊት ኢትዮጵያ፡ ሰሳማዊት ግብጺ" ብዝብሉ ሓሳብ ንግብጺ ብሰሳም ሃገር ክትሕዝ ንዴፋ። ምስኣ ሓቢሩ ግን ንኢትዮጵያ ንይመግኣን።

ኣማመ ግብጺ፡ ንመሽጢ ኢትዮጵያ ገዓ ንምፍራኽ ምኻኑ ተገንዚቡ ሃጸይ ዮዉሳንስ ሰራዊቱ ኣኽቲቱ ኣብ ጉዓጉዲ ውግኣ ገጠማ። ኢትዮጵያ ፍጠዓን ብጅግንነት ተቀጊኣም ብዙሓት ወተሃዳሪኦት ግብጺ ምስኦም ዓራቕሉ በደ ቀቲሎም ዓቢይ ዓወት ረኸቡ። እዚ ናይ 1875 ዓ.ም. ዓወትዚ መሪኡ ዳብ ግብጺ ኣለ ኣተስምዐ ዝመንግስቲ ግብጺ ብዙሕ ኣፍርሆ።

መንግስቲ ግብጺ ሕነ ክፈጽ ኣለ ዝመዱበ፡ ብፅውራ ሓሰን ወጺ ገጉስ ግብጺ ዝምራሕ ዝበርትዓ ሓይሲ ፅኢኹ ኣብ ጉራዕ ኣስኣሮ። ክከሳኽል ተግጢቑ ዝመጸ ሰራዊት ኢትዮጵያ፡ ግብጺ ኣብ ጽኩር ዕርፍታት

መዳፃው ኣዳዊዱ ኣድብዩ ይጽበ ምነባሪ ተመልከቱ ብቑጥታ ኣብ ው
ግኽ ክንኣ ኣይዳለየን። ለሰዚ ሃጸይ ዮውሳንስ በቲ ሐመድ ክኸሰቱ ተጠ
ቒሙ ብሜሳ ክዋጋኽ መሪጸ። ኧቲ ነገር ብዕርቂ ክሳርዎ ንሓሰን መራሕ ጦ
ር ግብዲ ሓተቶ። ሓሰን በዚ ተሰማሚዑ ዘተ ክካይዱ ወሰኑ።

ኧንተኾነ ሃጸይ ዮውሳንስ ብጉርሱ ፡ ኣብ መንጎ ጽኑዕ ዕርዲ ሒዙ
ዘዝገበን ፡ ኣብ ቅሩዕ ቦታ ፋሕ ዝበሰን ክገመደ ገርሃ ክዝተ ይክንፅ ፡ ለሰ
ኧዚ ኧቲ ኣብ ዕርዲ ዘሰ፦ ሰራዊቶ ኩም ኣብ ጎልጎፅ ይውጻኽ ኸዐ ዘተ
ንዅምር ሰሎም። ወየም ሳዓኹ ግብጻውዓን ክን ክምኹ ገበረ። ወተሳፍ
ራች ግብጺ ንጎልጎፅ ምስ ወረዱሉም ኢትዮጵዓውዓን ብጥይትን ንራፌን
ብጥስጥስ ኣቢሉም ጨሪሸም ብዙሕ መሳርዓ ወሰዱ።

ሓሰን ምስ'ቶም ዝተረፉ ሒዱች ወተሳፍራ ብርቱዕ ዕርዲ ሒዙ ብመድ
ፍዕ ተኸሳኽሰ። ኣብቲ ዝነበር ኩነታት ጎሓሰን ንምሓዝ ምጽላር ካብ ጥቕሙ
ጉድኣቱ ይሳቢ ስለ ዝነበር ሃጸይ ዮውሳንስ ንራሽሲ ባርዓኹ በሳፅ ኣሕሳን፡
"ከይሳድም ካቢብካ ሓፀዎ፡ ስንቁ ምስ ወድኣ ባዕሱ ኢዱ ክህብ እዮ" ኧሱ
ኽኣሳዝ ሳቦ። ኧንተኾነ ሓሰን ንራሽሲ ባርዓኹ ዕስራኽሕ ቕርቪ ኣባጠራን ጠበ
ናዱን ጉቦ ሂቡ መንገዱ ክስ ዝተኸፍተሱ ብለይቲ ሞሲቑ ንምጽዋዕ ኣተወ።
ዱሕሪ ውግኽ ጉራዕ ግብጺ ገሰሰስቲኹን ኣወራዊታት ካበሳን ኣወራዊ ካርዝን
ብክምህምዕ ንኢትዮጵዓ ገዲፋ ፡ባርዝን ጋሽን-ለቲትን ሳሕሐን ሰምሃርን ዱን
ክልን ሒዛ ተቑዐመጠች።

በቲ ዘመንቲ ጽሳዱ ዘጋን ሃዘጋን ንሓማሴን ኣብ ክልተ መቕሱም
ኧናኣዋግኹ ብዙሓች ቒጋን ብጥይት ኣሕዋቶም ሳቦ። ብ1872 ዓ.ም.ጽ
ጋዓት ሃይሱ ኣብ ሜዳ ውግኽ መዲቑ ስለ ዝሞተ ሃዘጋ ስዒሮም ዲረዓት
ወሰዱሚካኤል ሰሎሙን መራሒ ነነ። ሃጸይ ዮውሳንስ ንራሽሲ ባርዓኹ ናይ
ኧተን ግብጺ ዝሰቑቑወን ኣርባዕተ ኣወራዊታት ኤርትራ ገዛኢ ኾሞ። ዲረዓት
ወሰዱሚካኤል ምግባር ኣብዩ ናጽነት ኤርትራ ክኽብር ውግኽ ኣንጻር ሃ
ጸይ ዮውሳንስ ፃመችጻፉ መሪጸ። ንጎዘዬኹ ዝነኽሰ ሓይሲ ለለ ዘይነበሮ
ንነበረን መሪዱ ኣብ ሓፀሓፅ ሰፈረ። ካብ ግብጻውዓን ንጽዋር ተቑቢሱ ወ
ተሳዳሩ ኣሰፍጢኑ ዱሕሪ ክልተ ሳመቱ ሓይሱ ምስ ኣረጋገጸ ንውግኽ ተ
ዳፃቡ ንሓማሴን ተመልሰ።

ሓዲ ንግሆ ኣብ ኣስመራ ቤተ-ክርስትያን ኧንዲማርዓም ጸሱች ሕፅሩ
ዱሕሪ ምብጻሕ ኣንጻር ራሽሲ ባርዓኹ ውግኽ ዌመረ። ኣብቲ ኧዋንቲ ሓይ
ሲ ባርዓኹ ካብ ጸጸራች ክሰብ ሳጺሱ ኣብ ዘሱ ቦታ ሰፈሩ ሳብረ። ተጋ
ሩ ዘይተጸበይዎ ቆራጽነት ናይ ኤርትራውዓን ለሰ ዝጎንፆም ንዱሕሪ ኧናስሓ
ቡ ክዋግኹ ዌመሩ። "ሓንቲኣ ተኖልጥ" ዝብል ናይ ክልቲኹ ወገን ጭኻኔ
ተራኧየ። ብዙሕ ህዝቢ ኾን ጠፎኣ። ተጋሩ ዱሕሪ ሳዱ ሰግዱ ምብጽሖ

ም ብሓይሲ ንችዱሚት ክንዱፎኹ ጸዓሩ። ለሰ'ዚ ኾን ዉግኽ ኢጽብኣጽ
ኮነ ፡ማኧለዓ ዘይብሱ ሌሳታት ኣብ ሜዳ ተዘርግሑ ፡ራሽሲ ባርዓኹ ኧቁ
ን ኣብኹ ሞተ። ክም ሐማዱ ናይቲ ጊዜቲ ኾን መራሒኹም ምስ ሞተ ተ
ጋሩ ሜዳ ዉግኽ ለቒቕም ንሳገሮም ነጸዱ። ኤርትራዉዓን ሳቢይ ሳወት
ሪኪቦም ንጊዜኹ ናጽነቶም ጨበጡ። ወፅዱሚካኤል ራሽሲ ለለ ዝቑተ
ለ ክም ሐማዱ ሳገር ራሽሲ ኣበለ። ኣብቲ ጊዜቲ

ወኻርዓ ሳጽ ለሳግኹ ጸጊብኪዱ፡
ኧወ ጸጊበ ኢየ መፅዱ ዝሓሊዱ፡

ኧናተባህሉ ተዱርፊ።

ሓይሲ ኤርትራ ንኢትዮጵዓ ኣፎርሃ። ኧንተኾነ ሃጸይ ዮውሳንስ ጐራ
ኹ ለለ ዝነበረ ፡ንራሽሲ ወፅዱሚካኤል ለፅሳነይ ፆለጥ ኧሞ ናይ መሪ
ብ ምሳሽ ንጉስ ክገብረካ ኢየ በሉ። ወፅዱሚካኤል ለለ ዝኣበየ ክኢ ንዓ
በይቲ ሳገር ብምለጠር ሪኪቡ ካብኹ ፈለዮም። ናቓም ጸጋፆነት ምለ ኣ
ሪጋገጸ ፍማ ንራሽሲ ኣሱሳ ናይ መሪብ ምሳሽ ገዛኢ ገይሩ ብርቱዕ ሓይሲ
ሂቡ ንኤርትራ ሰኣኾ።

ራሽሲ ወፅዱሚካኤል ንህዝቢ ኣብ ማይ መሳዓ ኣኪቡ ኣንዓር ጸ
ሳኢ ክንክሳኽፅ ንተሳጠቕ በሉም። ኣኾበኞታት ግን ኑሩም ሱቕ በሉ
ጸጋገወሙ ክዘረቡ ኧንተሳጸሞም መፅሲ ዝህብ ተሳኧነ። ሓዱ ኣብኹ ዝነበ
ረ ኣክለጉዘታይ ኮኑታቱ ኣለተወሲሱ ኧናጐሃየ -ጐይታይ ኧንዓባ ተኣነር ኢ
ዩ ዝብሰካ ዘሱ ኧሞ ተኣሰር በሉ። ዱሕሪኹ ኣኾባ ፋሕ በሉ።

ራሽሲ ኣሱሳ ምለ መዳ ብዘይ ሓዱ ውግኽ ኣብ ሳዱ ራሽሲ ሰራ
ረ ብለለም ኢዱ ክህብ ንራሽሲ ወፅዱሚካኤል ሳዱሞ። ቩማምንቱ ለሰ
ዘግድዕዎ ኮን ኮይፈተወ ኢዱ ሳበ። ብቑጥታ ኮይ ኣለሮ ድማ ሳዕቤኑ ኮይ
ኮብድ ፈርሄ። ለለ'ዚ ኮን ንቑሩብ ጊዜ ነዓ ገዲኖ። ጸኒሑ ግን ምስ ሳብይ
ቲ ሳዲ ተማኪሩ ግብኧ ኮገብር ወሰነ። መኳንንቲ ናብ ግብኧ ምለ ኣ
ተው ንራሽሲ ወፅዱሚካኤል ተማሕጸንኒ ኢኡ ዝሕዝ ሓዱ ለብኧይ ካ
ብቑም ሳበይቲ ሳዲ መሪዱ መዳበ'ሞ ዋሳ ሓዱ ኮን ዋሕለ ኮይኮኖ ኣጠ
ንቑቕ።

ናይ ዕድመ ቆጸራ በጺሑ ኮኑ ኣብ ግብኧ ምለ ኣተወ ኮም'ለምም
ፃም ኧናተበልዐ ኧናተለንየ ኧንኮሎ ሓዱ ካብ'ንም መኳንንቲ ተንሲኡ
"ተማሕጸንኒ ጐይታይ" ኢኡ ንራሽወፅዱሚካኤል ናብ ራሽሲ ኣኡካ ኮለነ።
ራሽሲ ወፅዱሚካኤል ተንሲኡ ስርዓት መፅኤ ፡ኣኡሳ ኾን ዋሕለ ኑኾሱ
በሉም። ራሽሲ ወፅዱሚካኤል ዋሕለ ኾኾኑዎ ዝሓተዩም ኮኑም "ን
ኣኾም ዝኣኾፅ ኮወሓለ ሓይሲ የብሉይ ጐይታይ" ኧናበሉ ኣበዮዎ። ዝ
ወሓነ ምለ ለኣነ ኾለ ራሽሲ ኣኡሳ ፡ዋሕለ ዘይብሱ ኧንታይ ይኾውን

ኣናበሰ ሓተቶ። ንሱ ኸኣ ይኸስር ዝብል መልሲ ሃቦ። ባዕልኹም ተፈሊፁኩም ኣምጽእና ተኣሰሩ ኢኹ ኣሲሩ ናብ ሳጻይ ዮውሳንስ ንትግራይ ሰዱ። ኣብ ኸምባ ሰሰማ ትግራይ ነኸ ተመቒሑ። ራኸቢ መልዓሚካኤል ምስ ተኣስረ ኾኻ ነምሰዚ ዝስዕብ ተገጥመ።

ግራዝማኝ ጱ ኢኩን ኣይመውትን
ቀኛዝማች ጱ ኢኩን ኣይመውትን
ፊተውራሪ ጱ ኢኩን ኣይመውትን
ሰራዊት ን ኣበልካዮ ፋሕ ብትን
ነብትረነብ ክትስእን ዘይትፎትን
ሓልሓል እንነከሉን ጽቡቕ መሬት
ሰናዲር እንነከሉን ጽሩይ ብረት
እንታይ ኣተወን ኣብ ሰንሰለት

ሳጻይ ዮውሳንስ ክሳብ ዝመውት ኣብ ኸምባ ሰሰማ ጸንሑ። ዒሳር ግን ሳጻይ ምነሊክ ፈትሖም ኣብ ኣኽሱም ተቕመጡ ሕማቕ ጊዜ ኣሕለፈ። ራኸቢ ኣሱሳ ከይጎድኦ ዝኣተወሱ ኪዳን ዘኪሩ ማሲንቆ እናተጻወተ

ኣነስ ማየ ኸስቲ ሓዊ ኸለሕን

ጠ/ሳም ማሕሳስ ናንጌይ ከይድሕን....እናበሶ ይዜርቃ

ነበረ። ከም ዝተነበዮ ኾኻ ራኸቢ ኣሱሳ ብጥይት ኣሕዋቱ ተቕቲሉ ሞተ።

መስንቁር ዝበሳፅ ኤውሮጳዊ ወዲ ስዊዘርሳንድ ኣብ ምጽዋዕ ሰራሕተኛ ናይ ስዊዘርሳንድ ማሕበር ንግድን ናይ እንግሊዝን ፊርንሳይን ተጠባባቒ ቆንስልን ዝነበረ፡ብ1874 ዓ.ም. መንግስቲ ግብጺ ፓሻ ዝብ ሉ መሳርግ ሊቦም ናይ ምጽዋዕን ምስራቕ ሱዳንን ናይ ግብጺ ማዝኣት ኣመሓዳሪ ሸሙዎ። ግብጺ ንምሉኣ መሬት ኤርትራ ዝሓዘት ንሱ ብዝሃ ቦ ምኽሪ ነበረ። ንምምሕዳር ክጥዕሞ ዋና ቤት ጽሕፈቱ ንከረን ኣጉዲዙ እታ ኣብ ኣማነ ዕርዲ ነብን ኸትርነብ ገዛ ሰሪሑ ነበሮ መዲቀሲቱን ቤት ጽሕፈቱን ተጠቕመሳ። ሓንቲ ብሉን ካብ ዓሴት ዓዲ ኢዱነበለ ኣኽተመ። ንሳ ኣብ ቀዳማይ ሰብኣዓ ክፍሰ ዝበሃለ ወዲ ወሲዓ ነበረት።

መስንቁር ንክፍሰ ናይ በይ መሳርግ ላቦ። ጽሕፊ ገለ ጊዜ ክፍሰ እሰእ ሞተ፡መስነቒር ካልኣይ ቀብሪ ገይሩ ንኹሉም ኣብ ግዝኣት ግብጺ ዝርነቡ መ ሬሕቲ ቀባይሉ ዓዲመ። ናይብን ሩግሰልን ሹመኛታትን ከንቲባታትን መጹ። ንሓ ጊ ከየቕየምካ በብመሳርጎም ምቕማጦም ኣጽሳዶ ኮይኑ እሰ ዝተርክበ መ ስንቒር ናይ ሹመኛታት ምኽሪ ሓተተ። ነዚ ብግቡኡ ክፍጽም ዝኽእል ከገ ቲባ መሓመድ ወዲ ሓሳማ ሹመኛ መነሰስ ኢዮ'ሞ ንዕኡ ኣእዝ ዝብል ም ናክርሪ ሃቡዎ፡ ከምኡ ኾኻ ገበረ። ኣብ መጨረሻታ ከንቲባ መሓመድ ብዘር ኣዮ ክእሰት ተሓጒሰም መስንቒር ፓሻን ሹመኛታትን ኣመስገንዎ።

ብ1874 ዓ.ም. መንግስቲ ግብጺ ንመስንቒር ፓሻ ሃገር ስማሬ ክእዝ ኣዘዘ። ዝተዋህቦ ትእዛዝ ተኽቲሉ ኣብ ወሰን ባሕሪ ንዝርክብ መሬት ሶ ማሬ ሓዘ። በቲ ግዜ'ቲ ሳጻይ ዮውሳንስ ብውሽጣዊ ግርግታትን ብናይ ወዳኢ ጸሳ ኽን ተሽገሩ ኣብ ዘየቕርጽ ዉግኣ ተጸሚዱ ነበረ። መነሊክን ኣጼቢቕ ክዉክም ብምሕሳብ ሓቢሮም ንሳጻይ ዮውሳንስ ንኾወግኡ ንመስንቒር ፓሻ ጠይቖ ሓ ሳቡ ስለ ዝተቀበሎ፡ ኣብ ወሎ ተራኺቦም ንትግራይ ክዘሃሞ ተስማምዑ። በ ዚ መስረት መስንቒር ኣብ ሰሜን ንወሎ ኣተወ። እንተኾነ ብ1874 ጸዳር 1875 ዓ.ም. ኣብ ጥቕ ባሕሪ ዓሳሳ 40 ኪሎሜትር ዝኽወን ብወገን ሰሜን ታጫራ ዝርክብ ቦታ፡ወተሳዱሩ ሰይቲ ዓሪፎም እንነከሉ፡ ብዓንክል ተኾ•እሮም ጠፍኡ። ንሱ'ውን ምስኻ ንልነነርን ሰለይቱ ኣብኡ ስለ ዝሞተ ኣብ ሓሳቡ ኣይበጽሖን።

ብ1881 ዓ.ም. ሽኽ ኣሕመድ ኣልማህዲ፡"መሃዲዓ" ዝብል ሓ ጺስ ሃይማኖት ኣስሳም ፈጠረ። ንሱዳን ከብ ግብጺ ናጻ ንምውጻእ ተሳዒሱ እናተዋግኡ ዓወት ድሕሪ ዓወት ስለ ዘመዝገበ፡ ግብጻዉዓን በዚ ሳንዱበታ ዊ ሓይሊ'ዘ ተዓሊሎም ናይ መንግስቲ እንግሊዝ ሓገዝ ሓተቱ። እንግሊዝ ክሕግዝዎም መጹ፡እንተኾነ ዝገዱዱ ጉድኣት ረኸቡ። ብዙሓት ወተሃዳሪ ኑ ኣጥፍኡ። መሬሕ ሰራዊትም ሲቪኟርዱን ንርእሱ ኣብ ውግኣ ካርቱም ሞተ። ኣብ ሱዋኪን ድማ ዐለማን ድግና መሬሕ ሓይልታት ማህዲ፡ እንነ ግሊዝ ቅድሚ ሽዑ ተጓኒፉዎም ብዘይ ረብጥ ናይ ውግኣ ሜሳ ተጠቒሙ ነቲ ኣኽቢቡዎ ዝነበረ ብርቱዕ ሓይሊ እንግሊዝ ቡቲኑ ሓቢዩ ዓወት ረኽበ።

ናይ ማህዲ ብርታዊን፡ ናይ ኣፍሪቃ መሬት ንምሓዝ ምስ ፈርንሳ ዝነበሮ ውድድርን፡ ንእንግሊዝ ስለ ዝበርትዓ ነታ ሽዑ ዉክምቲ ዝነበረ ት መንግስቲ ጣልኣን ኣብ ኣፍሪቃ ግዝኣት ምእንቲ ክትረክብ ኣብ ዉግኣ ክትሕግዛ ሓተተታ። ጣልኣን ነዚ ዕድመ'ዚ ብታሕንስ ስለ ዝተ ቀበለት ኮነ ብ1885 ዓ.ም. እንግሊዝ ንግብጻዉዓን ብሰሳም ኣልቂ ቓ ከተማ ምጽዋዕ ንጣልኣን ሃበታ።

ሓይሊታት ማህዲ ንኤርትራ ኣትዮ ህዝብን ጥሪትን ኣጥፍኤ። ብ ወገን ምስራቕ ክሳብ ሽዕብ፡ብወገን ምዕራብ ድማ ክሳብ ሸግለት፡ንዘ ሶ መሬት ብሓይሉ ሓዘ። ህዝቢ ኤርትራ፡ብፍሳይ ድማ ኣብ ሃይማኖት ም ስልምና ዝእንምን፡ነቲ ሓዲስ ናይ ማህዲ ሃይማኖት ክብሃ ኣዕናዊ ገይሮም ኣለ ዝሓሰቡዎ ኣንጻሩ ኾነ። ምስ ኢትዮጵያ ሓቢሮም ድማ ወግኣዎ። ኣ ብ ሸግለትን ካሬትን ምስ ኣሱሳ ክይኖም ንሓይሊ ማህዲ ዝነበሩ ኾነ ፈ ረሰኛታት ባርካ ኢዮም። ኣብ ማይ ኣዋልዳ ጥቕ ሽዕብ ምስ ኣሱሳ ሓቢ ሮም ንሓይሊ ማህዲ ዝዓምኣት ድማ ኣቡሁት ቀባይሉ ሳሕልን ስም ሃርን ኢዮም።

በቲ ጊዜ'ቲ ኣቡ ዓንቼ ዝበሃል መራሕ ወተሃዳር ማህደ 30.000 ዝግመት ሰራዊት መሬሱ ኣንጻር 90.000 ዝግመት ሰራዊት ንጉስ ተኽለሃይማኖት ናይ ጐጃም ኣብ መተማ ተዋጊኡ ሰዓሪ። ንጉስ ተኽለሃይማኖት መሬት ሰቕቕን ዓዱ እሰ ዝተመልሰ ፡ኣቡ ዓንቼ ብዓንብያ ኣቢሉ ክሳብ ነተማ ጐንዳር በዊሑ 44 ቤተ-ክርስትያናት ኣቃጻለ። ነቲ ዝኸቦ ናይ ክርስትና ኣስርዖ ን ኣጥቓኹ።

ኣቲ ንጻይ ዝገርመኒ ፡ ሓይሉ ማህደ ንእልጡናት ወተሃዳሪት ኣ ንግሲዝን ምላርን ነበምኡዉን ብቁጽሪ ንዝቦንዝሐ ሰራዊት ኣምሓሪን ኧናኻ ሽነፈ ክነሱ ፡ ኣንጻር ኤርትራዉያንን ተጋሩን ክዋጋኸ ኧንነሱ ግን ተ ዓሂሉ ኧናተሳዕረ ምህዳሙ ኢዮ (ሸግለት-ኮፊት-ማይ ኣዋፊድ ፡ መ ተማ ኣብነት ኧየን)።

ጣልያን ንመኺመርያ ጊዜ ንኣፍሬቃ ዝኣተዉ ብ1873 ዓ.ም ኢዩ። ብእምነ ቡሁተኖ ናይ ንግድ ኑባንያ ካብ ሓዴ ሱልጣን ኢየ በሃሊ ኢብራሂም ዝእሙዱንከለታይ ኣብ ዓሰብ ንኧሽቓይ መሬት ገዚኡም ብዕ ለት ፲፩ ሚያዝያ ፲፰፸፭ ዓ.ም. ኣብ ዓሰብ ባንዴራ ጣልያን ተሰቕሉት። ፈለ ማ ዝገዱለም ምስ ማኧከላይ ኢትዮጵያ ናይ ንግድ ርክብ ምፍጣር ኧንተዘ ይነበሩ ግዘእት ንምስፋሕ ኣብ ሓሳቦም ዝነበረ ኧይመስልን። ኦሰ'ዚ ነን ምስ ንጉስ ኧዋን ሱልጣን ኧዉሳን ክስማምዑ ጸዓሩ ። ኧዘም ክልተ መራሕቲ ኣንጻር ሃጻይ ዮውሳንስ እሰ ዝነበሩ ፡ ኣንጻሩ ገምግሞካት ድማ ኣጽዋር ሰሰ ዘድሰዮም፡ ሽግሮም ነቃልሱ ነቲ ብጣልያን ዝቕረበሎም ሓሳብ ተቀቢሎም ኣብ ግብሪ ነዉዓሉ ዎ።

ንጉስ ምነሲክ ፣ናይ ኣዉሳ ሱልጣን መሓመድ ሓንፈር ብዋበብ ነብ መራር ሃጻይ ዮውሳንስ ሰሰ ዘድሓኖ ጽቡቕ ዕርክነት ነበሮ። ኦሰ'ዚ ተስማሚ ፃም ጣልያን ኣብ ሃገሮም ብስካም ክንግዱ ዘድሊ ሓለዋ ሳቡዎም። ሰውጢ ናይ'ቲ ንጣልያን ዝሸጥዎ ናይ ንግድ ኣቕሑት ድማ ኣጽዋር ኧናተቕበሉ ብ ዙሕ መሳርያ ኣነቡ።

ብ1882 ዓ.ም ጣልያን ምስ'ቶም ናይ ወሰን ባሕሪ ሱልጣናት ተሰ ማሚፃም ንዓሰብ ብዋባዚትነት ሓዙዋ። ቁሩብ ጸኒሖም ነን ጊዜ ስ ሰ ዝሓገዞም ነቲ ንግድ ጥራይ ዝብል ዝነበረ ሓሳባቶም ሰዊጦም ኣብ ኧፍሪቃ ግዝእት ክሕዙ ናፈቑ። ኦሰ'ዚ ድሕሪ ምጽዋዕ ምሓዞም ግዝኣት ም ንኽእፍሑ ንውሽጢ ሃገር ገጹም ገስገሱ። ክሳብ ማይ ኣማል ኣብ ዎጽዋዕ ብወገን ምዕራብ 40 ኪሎ ሜትር ዝርክብ መሬት ሓዙ።ሬእ ሲ ንኡሳ ኣብ ኣእመሩ ወሬዱ ነቶም ተስኪፎም ገነነሩ ሓመኹተ ሚኣቲ ወተሃዳር ጣልያን መሳነ ወረ ዘይብሉ።ም ጨረሾ ም።

ሃጻይ ዮውሳንስ ብኽልተ ብርተጓት ጸነኣቲ ተኽቢቡ ተሸገረ፡ብም

ስራቕ ኢጣልያ ብምዕራብ ከኣ ማህዲ ኣብ መተማ ጸቕጥታት ኣዘውተሩሉ። ኣብ ሬዕሲ መሳፍንቶ ኧምነት ብምስንኣ ፡ንጻሳኧቱ ባዕሱ በብሓዴ ክድምእሰም ኣ ሰ ዘዴሰየ ምስ መኒኡም ቅድም ኧንተተዋግኤ ዝሓይሽ ምኽኑ ነካህሩት ምኽ ሬ ሓተተ። ንሳቶም ድማ "ጣልያን ጸሳኢ ኧኳ ኧንተኽነ ክርስትያን ምኽኑ ኣዩተር ፍን ኢዮ ኧሞ ቅድም ነቲ ኣረሜን ኣእሳማይ ኣጥቃኧ"በሉዎ ይበሃል።

ሃጻይ ዮውሳንስ ካህሩት ዝሃብዎ ምኽሪ ተቕቢሉ ተዓጢቑ ገመተማ ዘመተ። ኣብ መተማ ገጢሙ ንወተሃዳር ማህዲ ኣዕነዎ። ሰራዊቱ በቲ ዘርኽ ቡዎ ዓቢይ ዓወት ካብ ሬኽዕ ንሳዕሊ ተሓጉስም ንወተሃዳሪት ማህዲ ኧምብዘ ንዒቆም ፡ብዘይ ጥንቃቄን ኣድሳዱ ሓሰዋን ምስ ሃጻይ ዮውሳንስ ቁሩባት ወተ ሃዴሪት ገዲኖም ነቲ ኣብ ኣከባቢኡም ዝነበረ ዓድታት ንምዝራፍ ነዓ።

ሰራዊት ማህዲ፡ነዚ ኩነታት'ዚ ኣድኒያም ነቲ ሰፊር መረርዎ። ነቶም ኣብኡ ዝጸንሑ ቁሩባት ወተሃዳሪትን ሃጻይ ዮውሳንስን ቀቲሉም ፡ርእሱን ዘ ውዱን ናብ ነብሩፋ ማህዲ ንካርቱም ሰኣኹዎ። እቶዮጵያዉያን ተጋሩ ክንዲ ሓዴኡ መራሒ መሪጻም ሕነእም ዝፈርዩ ፡ንጉሰም እሰ ዝሞተ ተበታተናም ን ዓዱም ተመልሱ ፡ኣብኡ ድማ ነንሓድሕዶም ተዋጊኦም ተፋሰሱ ፡ነምዚኡ ከ ኣ ሰራዊት ትግሬ ዋና ኣኺኑ ዓነዉ።

ብሞት ሃጻይ ዮውሳንስ ዝሓዘነት ጓፍ ትግሬ ፡-

ተካፊ ዓዲ ኢየሱስ ዘይብሳ
ኣፊጋ ፈርሱ ወሰዱዎ ፓሳ

እናበሉት ኣፍቀሰት። ቀጺሳ ነገ ፡-

ኣበይ ገዱዎ ኩምዎ ንኣባ ይሰቅ ካሳ
ጓፍ ህበይ ኧኳ ዘይትድርቢ ሌሳ
ዝብል ፍኹነ ወለንቶት።

ድሕሪ ሞት ሃጻይ ዮውሳንስ ፡ምነሲክ ብዘይ ተወዳዳሪ ናይ ንጉሰ ነገስት ዘውዲ ዓፍኤ። ኩሉም መሳፍንቲ ኢትዮጵያ ድማ ብሰፊጣኑ ኣመኑ።

ወተሃዳር ትግሬ ካብቲ ዝነበሮ ገሰ ቦታቱ ኤርትራ ምስ ሰቕቕ፡ ጣልያን ብዘይ ኧምራኧ ሃገር ሓዙ። ህዝቢ ኤርትራ ንብዙ ሕ ጓመታት ብወራር መሳፍንቲ ኢትዮጵያ ተዳኺሙ ኦሰ ዝነበረ ንጣልያን ብዘይ ከቢድ ተቓውሞ ተቕበሎ። ጣልያን ኣብ ኤርትራ ጸጥታ ኣኽቢሮም ኧዎትነት ኣጥቕኡ። መኺመርያ ምስ ኣተዉ ብዛዕባ ኤርትራ ዝሳቡዎ ም ኣክርነት ከምዕዚ ዝኽጽፉ ኢዮ

"ጥንቲ ኤርትራ ፡ነዛ ጣልያን ዝሓዝናያ መሬትን ንውራቕ ተኽእን (ነሰሰ) ሱዋኪንን ጠኽሲሳ ዝሓዘት ሰፋሕ ሃገር ነበረት። ኧቲ በብ ንውራኽኡ ኣብዝ ሃገር ዝርክብ ኧዱ ጥበባትን ናይ እልጣኔ ኣሰርን ፡ናይ'ዛ ሃገር

ዝሓሰፈ ዕብየት ደምስክሪፍና ። ብጊዜ መንግስቲ ኣኽሱም (ቅሽሚ ንኽሱም ንጉብዓ ምውራራ ማለት ኢዩ) ኽኒ ክይተረፈ ነጻ ሓዳፊ መንግስቲ ነበረ ት ። ዕሕሪ ውፍቀት ኣኽሱም ክሳብ ንሕና ንሕዛ ኣኣሚኑ ዘገበራ ሓይሲ የልቦን ። ኣብ ዓሕሪዋይ ዘመናት ግን ብወራር መሳፍንቲ ኢትዮጵያ ኦሰ ዝዓ ኻመት ብቕሲል ክንሕዛ ክንዕከና ፡ መሳሰት በቲ ምስ መሳፍንቲ ኢትዮጵያ ዝነበሮ ጽልኢ ምኽንያት ህዝቢ ኤርትራ ብክሰሳም ክቕበሰና ተገዲዱ ። ክ ሰ'ዚ ኢትዮጵያ ብዝገበረትሰና ሓገዝ ንንኣዱ "[59] ይብል ።

ጣልያን ገመሬት ኤርትራ ኻብ 1887 ክሳብ 1888 ዓ.ም. ንብ ውሽጢ ክሰ ተ ዓመት ብምሱኡ ሓዝዎ ። ብ 1890 ዓ.ም ጭማ ኤርትራ ብዝብል ሓዲስ ስም ኣሕሊሮም ግዝኣትም ምሻና ኣወጁ ። ጸጥታ ኦሰ ዘኽበረ ክኣ ህዝቢ ነቲ ካብ ብዙኣ ዘመናት ዝናደቕ ዝነበረ ናይ ሰሳም ንፈስ ክተንፍስ ክኣሰ ። ብወራር መ ሳፍንቲ ኢትዮጵያ ሰቡን ጥሪቱን ዘጥፍኣ ሓፋሽ ህዝቢ ኤርትራ ናብ ግልያን ኣንዳ ተዓስክረ ኣንጻር ኢትዮጵያ ተዋግኣ ። ሃገራዉያን ክምበጣፅ ልኹ ኣ በሱን ክንቲባ ማሕሙድ ቤት ኣስገዱን ናብታብን ባሰምግሱስ ካፈሰ በዓል ሰራ የን ኣንጻር ግልያን ተዋግኡ ። ህዝቢ ስሰ ዘይሰዓቦም ግን ተሸነፉ ።

ሃጻይ ምነሊክ ፡ ብዘዕባ ናይ ኢትዮጵያ ምስ ናይ ወጻኢ ሃገራት ኽትዎ ጽሞ ርክብ ዝምዕህዝ ጉዳያት ምስ መንግስቲ ግልያን ኣብ ውጫሌ ሓዲ ስምምዕ ፈርመ ። ኽንተኾነ ኽቲ ናይ ኣምሓርኛን ግልያንኛን ጽሑፋት ነንበይኑ ትርጉማት የስምዕ ነበረ ። ኣብ'ቲ ናይ ግልያንኛ ጽሑፍ ፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ ምስ ወጻኢ ሃገራት ብቕጥታ ዘይኮነስ ብመንግስቲ ግልያን ኣቢሳ ትጥቀም ይ ብል ነበረ ። ኣብ'ቲ ናይ ኣምሓርኛ ግን ፡ ኣድሳዪ ኽንተኾይኑ ብመንግስቲ ግ ልያን ኣቢሳ ትጥቀም ይብል ነበረ ። በ'ዚ ኽቲ ውዕል ፈራሱ ውግኽ ኣስዓበ ። ግልያን ንትግራይ ወሪሮም ብምስራቕ ክሳብ ኽምባሳጁ ብምዕራብ ክንኣ ክሳብ ዓድዋ ሓዙ ።

ሃጻይ ምነሊክን ኽተን ጸሃይቶን ሰራዊትም ኣኽቲትም ንትግራይ መ ጹ ። ኽተን ጸሃይቶ ብሙሉ ባዕሳ ኽትኽዝዞ ቻራይ ጦር ነበራ ። ሓዱ ሰንበት ንማ ሆ ኣብ ዓድዋ ኣብ ቤተ-ክርስትያን ቅዱስ ጊዮርጊስ ቅዳሴ ዕሕሪ ምስማዕ ሃጻይ ምነሊክ ናይ ውግኽ ትኽዝዝ ሃበ ። ቅጽም ናይ ኽተን ወተሃዳር ኣተ ወ ፡ ዱሳር ናይ ምነሊክ ሰዓበ ። ዕሕሪ ብርቱዕ ውግኽ ብዙሕ ዱም ፈሲሱ ግልያን ተሳዕሩ ። ኢትዮጵያ ኣንጻር ዘመናዊ መሳርያን ስልጡን ወተሃዳርን ዝርክበቶ ጳወት ንመሳኣ ጳለም ኣዱነቕ ። በቲ ተርኪቡ ዝነበረ ኦጎታት ኢት ዮጵያ ንግልያን ካብ ኤርትራ ብዘይ ኽግር ጨቢሰ ካተውጽኣ ምኽንሳት ነ ይሩ ። ኽንተኾነ ምኽንያቱ ብዘይተፈልጠ ጉዳይ ፡ መሬት መሪብ ምሳኽ

[59] FERDINANDO MARTINI - RELAZIONE SULLA COLONIA ERITREA Vol. III P. 1564

ነታ ዝነሳሪታ ግልያን ገዲፋቶ ወተሃዳሪታ ሒዛ ንዕኽሽሪት ተመልሰት ።

ግልያን ንኤርትራ ካብ 1885 ክሳብ ሚያዝያ 1941 ዓ.ም. ገዝኣ ዋ ። ንብ ግኖን ዝተመለሪተ መሰልጠ ወዲ ሰብ ዘይሕሱ ጉዳኢ ግዝኣት ነበ ሪ ። ናይ ዓሌትን ቁርበትን ኣፈሳሳዪ ዘሎም ፡ ዓዕዱን ጸሪምን ብሰሳም ክነብ ራሉ ዘይነበኹሉ ጽቶኞን ዎንቶንን ዝኾነ ኣገዛዝኣ ነበረ ። ገዛውትን ኣብያ ተ መግብን ፡ ኣብያተ ሕክምናን መዕሪፍ ኣጋይሽን ፡ ቡና ቤታትን ናይ ሽቕጥ ፍኳ ናትን ፡ ጸዓዱ ዝኣንዉዎን ጸለምቲ ዝኣንዉዎን ኧናተባህሉ ተፈላልዮ ነበረ ። ክተማታት ኣብ ክፍተ ተመቕሉ ዞጣ ጸዓዱን ዞጣ ጸለምትን ተባሂሉ ይጽዋ ዕ ። ኧፃም ዘገልግሉዎም ዝነበረ ሓኸር ክይተረፉ ኧዉን ጸዓዱ ወተሃዳራ ትን ጸለምትን ዝቕመጡዎ ፡ ገዛ ባንዲ ጥልያን ገዛ ባንዲ ሓለቓ ተባሂሉ ይጽዋዕ ነበረ ። ኧቲ ገና ክሳብ ሉሚ ዘይተለጓ ዘሎ ናይ ገሰ ዞጣታት ነተማ ኣስመራ ሓዲ ካብቲ ታሪኻዊ ምስክር ኢዩ ።

ኤርትራዉያን ሰሪሖም መነባብሮኣም ነዝመሓይሹ ናዓ ኣይነበሩን ። ንቕሑት ንግዱ ምምዓኽን ምጠንቕን (ኢምፓርት-ኤክስፓርት) ንኢጣልያኖ ዘጋ ጥሪዶ ኧተፈቕዱ ነዞት ኤርትራዉያን ንብ ገዝኣም ብኤኮኖሚ'ውን ተጨቁኖም ተሸገሩ ። ንብ ዝኾነ ነገር ቀዲምነት ንጸዓዱ ይዋሃብ ። ዘዕዘም ዘመ ዓሊም ይቕጻዕ ። ኤርትራዊ ሓባይ ማኪና ንምዝዋር ዘኽእል ኣእምሮ የብሉን ተባሂሉ ኻብ 30 ኮሎንታል ንሳዕሊ ኧትጽዕን ማኪና ክይዝወር ነ ፋሃኽል ነበረ ።

ኧተን ነይረን ክበሃሳ ዝኽእሳ ክልተ ሳይነት ኦርሓት ፡ ሓንቲ ብዉሑ ጽ ቁምዝ ኣብ ገዛዉቲ ውፍቂ-ሰባት ግልያን ምግልጋሉ ፡ ኧታ ካልኣይቲ ኾ ኣ ሓኸር ኦሮነሳ ግዝኣት ግልያን ንምለፋሕ ናብ ዉግኽ ምኻድ ኢየን ። ክልቲኣተን ኦኣ ካብ ናብ ናብ ንጹህ ንዲኣተን ይበገዝሉ ነይሩ ። ህዝቢ ኦሉሕ ነኽ ሪክብ ብመንግስቲ ግልያን ዝተወለዱ ኦንም ቲ ቁሳ ሓዲ ኧኒ ኣይነበረን ።

ቁሩብ ዓመታት ቅድሚ ካልኣይ ውግኽ ዓለም ምኹማሩ ፡ ግልያን ሓዲ ዓቢይ ጎዕናዊ መዲብ ኣብ ማብሪ ንምዉዓፅ ሓሰበ ። ንቲ ድማ ኣብ'ቲ ንጥዕና ዝሰማማዕ መሬት ዱጉሳ ዝሰፈረ አርትራዊ ህዝቢ ናብ'ቲ ባሶ ዘሎም ቁሳ ብሳይሲ ኣጉዲዙ ንመሬቱ ዱጉሳ ብምሱኡ ጸዓዱ ኦለፍረሱ ዝብል አይ ዘነበረ ። ብካልኣይ ውግኽ ዓለም ምኽንያት ኧዚ ሓሳብ'ዚ ፈሺሱ ተረሲ ።

ግልያን ኣብ ዓድዋ ናይ ዝርክቡዎ ወጽፉት ኦነ ንምቓዳይ ኣርብዓ ዓመት ተቕረቡ ። መሰሊኒ ዝበሃል ሓኒፊ ሰብኣይ ኦልጣን ሒዙ ፡ ናይ ሮንቲ ሮማዊ ሃጻያዊ መንግስቲ ክምስርት ኢየ ኦዓቡኒ ኧናበሰ ሞራል ህዝቢ ሓፍ ኣበሰን ናይ ተበቃልነት መንፈስ ኧዉን ኣሕዱሪሱን ። ህዝቢ ብምሱኡ ዱንሮ ኧም ብ 1935 ዓ.ም ኣብ ሐዕሪ ኢትዮጵያ ውግኽ ኣዊጁ መርዛም ጋዝ

እናተጠቕመ ኣብ ሽውዓተ ወርሒ ዝወሰዱ ጊዜ ኣዲስ ኣበባ ሓዘ። ኢትዮጵያ ግዝኣቱ ምኻና ብኣዋጁ ንሓሰም ኣፍሰጠ። ነተማታት ጥራይ ሒዙ ንሓሙሽ ተ ሓመት ተቕመጠ። ገጠር ብነፈሩ ግን ብሓርበኛታት ተታሒዙ ጸንሐ። ብ1941 ዓ.ም. ወርሒ ሚዳዝያ ብእሙር ናይ ኪዳን ሓይልታት (ኣሳይድ ሮ ርስክ) ካብ ኢትዮጵያን ኤርትራን ተባሪሩ ወጽኤ።

ወተሃደራዊ ምምሕዳር እንግሊዝ

ግለጋን ብወተሃዳር ሕቡራት ሓይልታት ካብ ዛገር ተባሪሮም ምስ ወጹ፡እነ ግሊዝ ናይ ሕቡራት መንግስታት ወኪል ነይሮም ካብ 1942 ክሳብ 1952 ዓ.ም.ን ኤርትራ ኣመሓዳሩዋ። ኤርትራ፡ጠቕሚ ዝርክበት ብረዚ ምምሕዳር እንግሊዝ ኣዩ። ኣብ ነዝማታትን ገጠራትን ብዙሕ ናይ መግዝኣ ቤት-ትምህርቲ ቕይሙ ህዝቢ ክንእልጥን መንገዲ ተኸፍተሉ። ክኸሉት ዘለዎ ፍጣ ንወዳኢ እናናዳጉ ት ምህርቶ ክቕጽል ናጽነት ርኸበ። ብናይ ዮኒስፃ ሓገዝ ዝተጠቕሙ እወን ብዙ ሓት እዮም።

ኣብ ነተማታት ዝነበረ ኣብያተ ሕክምና ጀናተመሓየሽ ብጽሬት ተታ ሕዘ። ኣብ ዛገረ-ሰባት ለብወረዳኡ ንእሽቶ ኣብያተ ሕክምና ተሰሪሑ ጠቕሚ ናይ ጥዕና ኣገልግሎት ወሬየ። ዝኾነ ሰብ ነምህ ክእሰተ ንግዲ ነንሃይድ ተ ፈቅዱ። ማሕረስ ክመሓየሽ፡ ኤኮኖሚ ዛገሮውን ንክምዕብል ኣመሓዳር ተ እንግሊዝ ንድሳዩ ዝኾነ ምኽሪ ሃቡ።

ምስ ፓሊእን ምምሕዳርን ዘገልገሉ ኤርትራዉያን ቅድሚ ኽዑ ዘይ ፈልጡዎ ነብ ዝበለ ቦታ ሓሳያንት ተዋህቦም። ብ1946 ዓ.ም. ቀዳሞት ናይ ኤርትራ ሓገዛቲ ኣመሓዳርቲ ተመርጹ። ነገም ንድሳይነቱ ኾነ ቁጽሮም ኣብ ቈጻመት እናወሰኸ ነዱ። ኣብ ትሕቲ ተቆጻጻርነት እንግሊዛውያን ነገም ኣ መሓዳርቲ ወረዳታት ነገገልግሉ ጸጊሎም ክእሰቶም ዘመለነገሩ ድሕሪ 1948 ዓ.ም ናይ ወረዳታት ምምሕዳር ምሉእ ሓሳደንት ተዋህቦም።

እንግሊዛውያን ዛገር ነሰቁ እንነሰሎዉ፡ነቅጽ ብኽእሰቶም ብ ቕጣት ነባይኖም እተመለከረሉም ናይ ኣወራጁታት ንመሓዳርቲ ዝገሩዎም ብወገን ፓሊእ ነነ እቶም ናይ ኢንስፐክተር መሓርግ ዘነበሮም ድሕሪ 1948ዓ. ም.መሰንናት ነባይኖም ብነልገጣኖም ነመሓድሩ ቈመሩ።

ነጋዱን ሓረስቶትን ብናይ መንግስቲ ፓሊሲ ተዳጊሮም ድርጅታቶ ም ነመሓይሹ ተቓሰሉ። እሰ'ዚ ናይ ናጽነት ጣዕምን ናይ ንግዲ መቕ ሪትን ኤርትራዉያን ክፈልጡዎ ዝኽንሉ ብጊዜ ምምሕዳር እንግ ሊዝ እዩ።

ሓምሻይ ክፍሊ

ፖለቲካዊ ምንቅስቓስ

ኤርትራዉያን ብዛዕባ ነነነታት ዛገሮም ብዘይ ሓዱ ስግኣት ክዝትዩን ሓሳ ቦም ነገሪጹን መንግስቲ እንግሊዝ ረቕዲሎም። ብ1943 ዓ.ም. ብመሪሕነት ፈተውራሪ ገብረ መስቀፅ መፍዱ ናይ ፓሰቲክ ምንኹስቕስ ተኺመረ። ክሳብ 1945 ዓ.ም. ነኻ ኣብ ግበይቲ ነተማታት ጥራይ ተወሲኑ ተረፈ። ረሳማ፡ንሙሱኽ ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ ዝሓንት ሓዱ ፓሰቲካዊ ማሕበር ጥራይ ነበረ። ድሕሪ 1945 ዓ.ም. ግን መቕለሕ ድምጺ ፓሰቲክ ኣብ ኩሉ መዳእናት ኤርትራ ተዘርጊሉ ህዝቢ ዛገረ-ሰብ እወን ግዲኡ ክዓወት ዂመረ። ፓሰቲክ ኣብ ህዝቢ እናተፈልጠን እና በዝሑን ብዝኸዱ መጠን፡እቲ ሓውጹ ዘይተርፎ መርዛም ናይ ኣፈሳሳይ ስሚ ኣብ መንጎ ህዝቢ ክእርሶሕ ዂመረ።

መፍዱኣብ መፍዲማርኒም "ናጽነት ኣሰዋሃ ምሳኽ" (ኤርትራ ምስ ትግ ራይ) ዝብል ሓዲስ ሓሳብ ኣቕረበ። እዚ ገህዝቢ ኢትዮጵያ ዘናውጽ ሓዱገኛ ፓ ሲቲክ እሰ ዝነበረ ኢትዮጵያን ማሕበር ፍቕሪ ሃገርን ብሓይሊ ተቓወምኦ። ና ይዚ ሳኽቤን ነነ ህይወት መፍዱኣብ ንምጥፋእ በብኸዋት ተፈተነ። ሓንሳእ ብፈውሊ ገሰሳዩ ፍጣ ብጥይት ካብ ዝወረዱ ሓዱጋታት ዱሓነ።

እንግሊዝ፡ኤርትራ ነክመቕሩ ብዝነበሮም ኽማሜ፡ ዓበይቲ ኣስሳም ኣኪቦም ንእስሳም ኤርትራ ዝጠምር ኣብ ሃይማኖት እተመርኵሰ "ራቢጣ ኤፊ ኽስሳሚያ" ዝብል ፓሰቲካዊ ማሕበር ነቕሙ ምክሪ ሃቡዎም። ነዚ ካብ ኣኽዋ ቖም ነክርስትያን ክፈልዮም ዝኽኽል ሓሳብ፡ዚ ኣስሳም ለሰ ዝነጸጉዎ፡ እንግ ሊዝ ንሓሳቡ ካብ ግብሪ ዘውዕለሱ ካልኽ መንገዱ ሃሰስ ክብል ዂመረ።

ህዝቢ ሰሜንን ቆሳን፡ኽማግለን ትግረን ተባሂሉ፡ገዛኽን ተገዛኽን ነዚ ኑ ኣብ ክፍፅ ሕብረተሰብኣዊ ክፍልታት ተመቕሉ ኦለ ዝነበረ፡ እንግሊዝ በዚ ጽ ኹም ነጥቢዚ ተጠቕሙ ኣብ ሓወት ክበጽሕ ነነሰ። ኸቶም ትግረ ዝበሃሉ ዝነበሩ "ራቢጣ ኤፊ ኣስሳምያ" ዝብል ፓሰቲካዊ ማሕበር ኣቕሞምም እንተሰ ርሑ ካብ ኽማግለ ዝበሃሉ ዝነበሩ ፈልዶ ነሠውጽኦምን በብሓሉቶም ድማ

ነናይ ባዕሉም ሽመት ነገም ዝህቦምን ኣረጋገጸሉም ። በዚ ተማሪኾም ነኻ ራቢጣ ኤፅ ኣስሳሚዩ መስረቱ ። ኣንግሊዝ ነኻ በዚ ዓስ ኢሉዎ ነቲ ዝሃቦም ተስፋ ኣብ ግብሪ ካውዓሉ።

ናይ ራቢጣ ኤፅ ኣስሳሚዩ ኣመስራርታ ቁና ምኾንዩት ፡ኧቲ ኣብ መነ ጎ ሽማግለን ትግረን ዝነበረ ነገሥ ዘመናት ዝጸንፈ ናይ መጽቀጥቲ ፎረ ኣምበር ሃይማኖታዊ ኣይነበረን ። ትግረ ፡ነዚ ሓሳብ'ዚ ንረዘናዊ ጥቅሞም ይቀ በሉዎ ኣምበር ቁና ኣማሜኑምሲ ንህዝቢ ኤርትራ ብሃይማኖት ክፈላልዩዎ ዘይም ነባሩ ፡ህዝቢ ኣስሳም በብኣዋኑ ኣስዒቦም ዘርኣይዎ ዝበለጸ ናይ ስምረት መነፈ ስ ይምስክሮ ።

ህዝቢ ኤርትራ ብሓሳብ ምቍልሳይ ገዲቱ ኣብ ሓዱ ጥርንፎ ፓለቲካዊ መ ሪገጽ ዒው ነገምዝብፅ ንምግባር ብ1946 ዓ.ም. ኣብ ቤት ፀዮርፀአ(ኣስመራ)ሓጺ ጠቅሳል ናይ ፓለቲካዊ ማሕበራት ኣኸባ ተገብረ ።ኣንተኾነ ምቅሕሓርን ዝገዱ ዱ ጽልኣን ኣኸተሰ ኣምበር ዘመሓይኽ ነይኑ ኣይተርኽበን። ማሕበር ፍቕሪ ሃገ ር ብመሪሕነት ተፍሳ ባይሩ ፡ራቢጣ ኤፅ ኣስሳሚዩ ፍጣ ብመሪሕነት ኢብራሂም ሱፅጣን ተፈሳሰየን ፡ነናተን ፓለቲካዊ ትፅሚ ሰዓባ ። መፅዱኣብ መፅዱማርናም ሰዓብቲ ስኢኑ ሓሳቡ ኣብ ግብሪ ክወዕሉ ኣይነኣሰን ።

ምቕጋም ናይ ኣተፈላሰዩ ፓለቲካዊ ማሕበራት ንኢትዮጵያ ስለ ዘፍሮሓ ብገነዘብ ተጠቒማ ኣብ መንጎ ህዝቢ ጽልኣን ምፍላስ ዒምን ፈጠሪት ። መ ንኣስይ ናይ ኢትዮጵያ ፓለቲካ ተኽቲሉም ፈቕዱኡ ሰብ ኣናቕተሉን ጥቡቱ ሽ ና ዘሊፉን ዝገዱዱ ኣፈላሳይ ፈጠሩ ። ኢትዮጵያ ፡ንነጽዓት ኤርትራዉያንን ተ ጋሩን ስንቅን መሳርያን ኣናሳበት ናይ ዉንብድና ስራኣ ክፍጽሙ ኣበራትዓ ፆም ።

ኣንግሊዝ ኣዉን ብወገናም ፡ኣብ መንጎ ክርስትያንን ኣስሳምን ጽፅ ኢ ተመእሊቱ ኧቲ ናይ ሃገር ምም ቅቓፅ ሓሳቦም ክፍጸመሉም ነቲ ኣብ ሕጊ ዝወጸ ተግባር ብምድጋፎ ንሸፍቱ ጠበናጭን ጠፃይትን የበርክቱ ነበሩ። ብወገን ኣንግሊዝ ብቓሳይ ነዚ ስራኣ ኣዚ ኣተመዱበ ኢንስፐክተር ብራንስ ዝበሃፅ ኣንግሊዛዊ ነበረ ።

መንግስቱ ኢትዮጵያን ኣንግሊዝን ዘሰኣኹዎም ሸፍቱ ፡"ሓርበኛታት ኢና" ዝብፅ ፕሮፓጋንዲ ነዚሓም ፡ናጽነት ሃገሩ ንዝጥይቕ ሰላማዊ ሰብ ህይወቱን ጥቡቱን ብምጥፋኡ ንህዝቢ ኤርትራ ኣጭከምዎ ። ክፅቲነትም መንግስታት ንህዝቢ ብሃይማኖት ክፈላልዩዎ ብዙሕ ጸዓሩ ፡ኣንተኾነ ነግ ን ኣይተመፅኣኡምን ።

ብ1948 ዓ.ም ሸፍቱ ብዝነበሮም ናይ ኢትዮጵያን ኣንግሊዝን ዲገኖ ተጠቒሞምዎ ነብቲ በኒ ዓምርን ኩናማን ብምዝማትን ለብ ብምቕታፅን ን ሸገሩ ። ኣብ'ቲ ዓመት'ቲ ናይ ወረዓ ሓፁሓፅ ኣመሓዳሪ ነበርኩ ።

እቲ ኩነታት ኣብ'ቲ ዝነበሮ ኣጸቢቕም ገኺበሳኹዎ ምኣንቲ ፡መነግ ስቲ ኣንግሊዝ ኣብ ቀበሌታት ማርፃን ቤት ጣዉቕን ኣንጻር ሽፍታ ክትዋግኡ ብ ዝብፅ ብዙሓት ኣስሳም ነጭ.ሰባኽ ክቲቦም ገመንሱሉ ስዒዱዎም ። ኣብኡ ም ስ በጽሑ ወዮም ሸፋቱ ሰቒቕም ኣይዱም እሰ ዝጸንሑ ቅፅዓ ሰበይቲ ጥሪይ ሪኽቡ ።"ነቲ ዓዱታት ኣታጽፅዎ ፡ነቲ ህዝቢ ኽነ ኣሳጉጉዎ" ዝብፅ ትኹዘዝ ምስ ተዋህቦም "ሽፍታ ክትሃድኑ ኢኹም ዝበፅኩምና ኣምበር ዓዲ ክተቃጽሉ ን ህዝቢ ነተሳጉጉን ኢፅኩምና ኣንተትኽኑ ኣይምመጻእናን ፡ሕጂ ኣዉን ዓዱታት ንምንዓድ ሕፅናና ስለዘይፈቕዱፅና ጠበናዱኹም ተቕበሉና ንዓዲት ና ክንምለስ ኢና"በሉዎም ። ዒም ንዱሓት ከየቓሰቡ ነነኣ ነንዓዱም ተመፅኡ ።

ብዘመን ኢትዮጵያ ብ1965 ዓ.ም እቶም ቀዳማት ብጠያይቲ ኣሕዋት ም ነማንዱስ ተቓጺሉም ዝጠፍኡ ቅፅዓን ሰበይትን ፡ዓዱም ዝነፊዱዎማ ኣኽ ማት ኣንስእዎን ኣጽዋሮምን (ሰፅ-ንራዱ - ካራ) ኧተወርሱን ህዝቢ መርፃገ ቤት ጣዉቕን ኢዮም ። ንምነታይ ኣንተበፅካ ፡"ተኣዚዘም ኢዮም ኣንታይ ብዒ ኣሰዎም"ዝብፅ መፅሲ ትረካብ ። ዝኾነ ኽይኑ እቶም ነጭ.ሰባኽ ኣውገ ተኣዚዘም ነይሮም ኢዮም ግን ብሕፅና ዝሰርሑ ለሰ ዝነበሩ ኣሕዋቶም ነጉሥ ኾኡ ኣይዓሰዩን ።

ኣብ ሰራዬ ምእስነ ዝነበረ ኣዝማች በርሄ ኣብ ፆዜማ ብምጽሓፍ ንህዝ ቢ ምኽሩ ክፅግስ ኣንነከሎ "ናይ ዓዱም ውግኣ ለሰ ዘይተርስዐ ፡ናይ ኑርነታ ፎ ን ነሥ ቍለሊ ኣውን ገና ለሰ ዘይሓወየ ፡ምስ ኢትዮጵያ ምኣባር ጠቕሚ ኣይኮነ ናጽነት ይሕሸና"ለሰ ዝበሉ ብጥይት ኤርትራዉያን ኣሕዋቶ ተወጊኹ ሞተ ።

ራኹሲ ተሰማ ኣስመሮም "እምሓሩ ኣሸንኳይዱ ክገዝኡኽለ ክትገዝኡም እኳ ወዮ ኢየ"በሉ።ናይ ኤርትራ ንኤርትራዉያን ፓለቲካዊ ማሕበር መስረቱ ክኣቑና ፕሊዱንት ብምኾን መርሓ ። ብ1950 ዓ.ም ናይ ሳሕለ ኣመሓዳሪ ኣንነሰሱ ኣብ ናቕፋ ሓዱ ንመንግስቲ ንነሞሕ ዓመታት ዘገልገለ ሻኒና ዝበሃፅ ሰባም ሽማግለ ሱብኣይ ነበረ ። ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ብፈዱረሽን ትሕበር ዝብፅ ናይ ሕቡራት መንግስታት ዉሳኔ ምስ ሰምዒ "እ ኣምሳኽይ ግዝኣት ፎጨካናት ኣምሓራ ክየርኣኻ ውሰዱኒ"በለ ። ኢትዮጵያ ኣብ ምንታይ ኩነኔት ክምዝነበረት ዘይተረድእኒ ለሰ ዝነበረ ሕብረት ብምጽፅኡ ጉሃኹ ፡ሕማቕ ተዛሪብካ ኢለ ፍጣ ሓሳበይ ገለጽኩሉ ። ክምኻ ትምኒቱ ዓለርተዉ ሓሙኽተ መዓሬተ ቅ ድሚ ፈዱረሽን ምኣዋጁ ዓረፉ ።

ክንደባ ኣቑታይ ፐሮፀ መንሳፅ ፡ኧማግለ ሰብኣይ ርኣይቶኡ ክህብ ኧነ ክሎ "ኤርትራ ናጽነታ ኧንተወስዱት ይሓይኽ ፡ፍሑር ናይ ኢትዮጵያ ምምህሓዳ ር ምስ ዘመናዊት ኤርትራ ኣይሰማማዕን ኢዩ ፡ኧንተዘይኮነ ግን ዓሰወይና ክመንካ ኣብ ካርቱም ምቕማጥ ይጠፍጽ "በለ ። ንኡ ኣብ ዓዱ ዓሪፉ ተቕብረ። ህዝቢ ኤርትራ ግን ካርቱም ሓሊፉ ኣብ ሻፅኦት ዛገሩት ዓሰም ኧውን ፋሕ ኢሉ

ኣብ ለጸት ይርከብ ኣሉ።

ሓዱ ኽ ማግሲ ኤርትራዊ (ብህይወቱ እስ ዘሉ ኽሙ ምግሳጽ ኣየጽልን) ነቲ ብ ኽንቱ ዝፈስስ ዝነበረ ንጹህ ዒም ኣስተውዒሉ "ህዝቢ ኤርትራ ከንዲ ኣብ ኽግዚኣ ብሔር ኣሚኑ ናጽነት ሃገሩ ዝጥይቕ ኣብ ሓዱ ሰብ ኣሚኑ ብፕሮፓጋንዳ ሃይሉ ስሳ ሴ ተማሪኑ ምስ ጨካን ኢትዮጵያ እሉ ዝሓበረ ኣብ ዓቢይ ሽግር ወዲቑ ይርከብ ኣሉ" በለ ። ሓዱ ስራሕ ስኢኑ መዓናጥኡ ዝነቐጸ ናይ ማሕበር ቍቅሬ ሃገር ኣባ ል ዝነበረ ኤርትራዊ "ኣምሳኽ ሰጋስ ኢዩ ፡ኢትዮጵያ ወይ ሞት ፡ካብ ክልቲኤን ሓ ንቲኤን ክህበና ኽንተሰመንናዮ ፡ ክልቲኤን ሂቡና "በለ።

ኣብ ቍርቂ ኣርባዓታት ኣቢሉ ህዝቢ ኤርትራ ኣብዘን ዝኽተሳ ፓሰቲካዊ ማሕበራት ተመቓቒሉ ነበረ ፦-

ማሕበር ቍቅሬ ሃገር	ማሕበር ምምቓል ሃገር
ራቢጣ ኤል ኽስላሚያ	ፕሮ ኢጣልያ
ኤርትራ ንኤርትራውያን	ራቢጣ ኤል ኽስላሚያ ኣልሑራ

ናይ ኣርባዕተ ጓበይቲ መንግስታት መርማሬት ኽማግሉ (ኮሚሽዮን) ንዲይ ኤርትራ ንምጽናኒ ብተን ሕጓር ተፃሩ ዓ.ም ኣስመራ ኣትዮም ክሳብ ፯ ናቹ ተ ተፃሩ ዓ.ም ጸንሑ ። ናይ'ዛ ኮሚሽዮን መፅእኽቲ ፡ምስ ህዝቢ ብቑጥታ ተራኺባ ብ ዛዕባ ሃገሩ ኽንታይ ፓሰቲካዊ ሓሳብ ክምዘሰዎ ንምፍሳጥ እሉ ዝነበረ ንኹሉን ኣወራ ቒታት በብሓዳ በጽሑወንን ፡ንልኡኻት ፓሰቲካዊ ማሕበራት ተቓቢሉም እዘራቡን ። ድሳይ ህዝቢ ሓተቱ ፡ኣብ ኤርትራ ናይ ዝቕመጡ ዱቂ ወጻእን ፡ናይ ንግጽ ማሕበራትን ናይ ሃይማኖት መራሕትን ርኢይ ጠየቑ ። ፍብራካታት በጽሑ ፡ምስ ወሃብቲ ስራሕ ን ሰራሕተኛታትን ተዛረቡ ። ክተማታት ኽውን ረኣዩ ።

ናይ ኽንግሲዝን ማልያንን ናይ ወጻኢ ጉዳይ ሚኒስተራት ብዘቕረቡዎ መጹብ "በ ቪን-ስድርጓ" መስረት መንግስታት ኽንግሲዝን ማልያንን ኢትዮጵያን ፡ኤርትራ ኣብ ክፉተ ተቓሪፃ ፡ኣውራጁታት ክበሳን ፍንክፍን ምስ ኢትዮጵያ ክሓብር ፡እቲ ዝተረፈ መሬት ሰሚ ንን ምዕራብ ሰምሃርን ምስ ምስራች ሱዳን ሓቢረን ንጓሰርተ ዓመት ትሕቲ ምምሕዳ ር ኽንግሲዝ ጁሕፅ ምጽናሕ ፡መንግስቲ ብጁ ዝበሃል ሓዲስ መንግስቲ ክምስርች ተሰማምዓ ።

ኣብ መንጎ ገሊኡን ኣብ ጹብ ዝርከባ ቀበሌታት ኣርትራን ሱዳንን ህይወት ምጭ ፋኽን ጥቡት ምዝራፍን ይዝወተር እሉ ዝነበረ ፡ብ፲፱፭፭ ዓ.ም ነዚ ጉዳይ'ዚ ንምፍታሕ ኣብ ተምበደ (60 ኪ.ሜንር ብወገን ሰሜናዊ ምዕራብ ጎሮማ ኽትርከብ ናይ ሕርሻ ልምላት ቦታ)ና ይ ሱዳንን ኤርትራን ወከልቲ ኻኽባ ተኻየዱ ።ኣብ'ቲ ጊዜ'ቲ ናይ ኤርትራ ወከልቲ ክ'ንና ዝሰ ኣኽና ነፍስሔር ዑመር ሓስኖን ኣነን ነበርና ክምኡ ኽወን ብወገን ሱዳን ብዙሕ ህዝቢ ተኻኪቡ ነበረ ።ኣብቲ ጓጋጣሚ'ቲ ናይ ሱዳን ዋና ኣመሓዳሪ ዝነበረ ኽንግሲዛዊ ሮበርት ሃዉ ፡ምስራቕ ሱዳን ተቓሪፃ ምስ ሓዱ ክፍሪሲ ናይ ኤርትራ ሓቢሉ ናይ ብዂ ናጻ መን ግስቲ ክቕዉም ምጂኑ ነቲ ተኻኪቡ ዝነበረ ህዝቢ ኣፍሰጠ ። ህዝቢ ምስራቕ ሱዳ

ን ነቲ ኣዋጂ'ቲ ክምሳ ሓፂ ዓቢዩ ብስራት ተቕበሉ ።

ህዝቢ ስሚንን ቅሳን ኤርትራ ኽዚ ሓሳብዚ ኣብ ግብሪ ክዩውዕል ፡ ተሰግራማታትን ወኪሳትን ናብ ኮሚሽዮን ብምልኣኽ ኣንጻሩ ተሳትፉ ። ብወኪሳት ህዝቢ ኽተዋህበ እምዕታ " ናይ ኤርትራ ምሉኽ ናጽነት ንጹ ኪ ፡ምቕራጽ ዘበሃል ግን ጨቤኽና ኣይንቕበልን ፡ብሃይማኖት ምኣልምና ምኽንያት ካብ ክርስትያን ኣሕዋትና ክንቓረሉ ንይንዲ'ን " ዝብል ነበረ።

ድግሉል ጁሳን ኣልሑሴን ፡ናይ በኒ ሳምር ጠቕሳሲ ኹም "ኤርትራ ካብ ምቕራጽ ፡ምስ ኣሕዋትና ክርስትያን ሓቢርና ኣብ ኢትዮጵያ ምኽታው ይሕሸና "ብማሉት ምስ ስሳ ኽሕ ህዝቡ ናብ ማሕበር ቍቅሬ ሃገር-ኣንጽነት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ክምዝኣተወ ስኣሉ ኣብ ዘሉዎ ጋዜጣ ገሊጹ ንኮ ሚሽዮን ኽውን ብጽሑፍ ኣቕሊጦም ።

ኮሚሽዮን ፻ናይ ማሕበር ቍቅሬ ሃገር ዋና ጸሓፊ ኣቶ ተጽሳ ባይሩ ጸ ዊ ፭ም ፡"ኣንጻር ድሳይ ህዝቢ ምዕራባዊ ቅሳን ስሚንን ክመዩ ገርኩም ኤር ትራ ኣብ ክልቱ ክንቑሪጽ ትሰማምዑ" ኢሉም ሓተቱዎ ። ንሱ ድማ ፡"ህዝቢ ምዕራባዊ ቅሳ ብባህርይኡ ናጽነት ኽምበር ሕብረት ስሉ ዘይብሉ ፡ነቲ ፆላ ኣ ዱና ኢትዮጵያ ክንሓብር ዘሉና ባቢይ ሃረታ ሕጁ ክጸንጉዮ ንዓሕሱዩ ኽው ን ፅንቅፋት ክፈጥረሉ ስሉ ዝኽእል ንጊዜኡ ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር ኽንግሲ ዝ ኽንተጸንሑ ይሓይሽ ብዝብል ሓሳብ ኢዩ ምምቕቃሉ ኽንጽግሮ" ኽና በሉ መልሲ ሃበ።

ናይ ኣርባዕተ ጓበይቲ መንግስታት ኽማግሉ (ኮሚሽዮን) ብሓሳብ ተፈ ሳልዩ እሉ ዘይተስማምዔ ፡ጉዳይ ኤርትራ ናብ ባይቶ ሕቡራት መንግስታት ተ መሓሳሰፈ ። ባይቶ ሕቡራት መንግስታት ኽውን ሓፂ ውሳኔ ንምሃብ እሉ ዘይክእሉ እቲ ጉዳይ ንዘይተወሰነ ጊዜ ክምዘሉም ክጸንሕ መዪበ ።

ኣብ ራብዓይ ጠቕሳሲ ኻኽባ ሕቡራት መንግስታት ብውሳኔ ቁ.228 (IV) መሰረት ካብ ኖርወይን ቦርማን ዒቡብ ኣፍሪቃን ንተማሳን ፓኪስታን ን ዝተመርጹ ኽማግሉታት ዝኣባላቱ ሓዲስ ኮሚሽዮን ቅይሙ ንኤርትራ ተሳኽነ ። ኮሚሽዮን ንኤርትራ ኣትዮም ሃገር ኹሉ ዘይሮም ዘርኢ መ ጽናዕቲ ፍሕሬ ምፍጻሞም ኽተፈሳለየ ሓሳባት ኣቕረቡ ።

ሀ) ኖርወይ ፦ ክበሳን ጸንክፍን ምስ ኢትዮጵያ ክሕውሳ ፡ምዕራ ባዊ ቅሳን ስሚንን ግን ንረዘኡ ኣብ ትሕቲ ምሃሕጓር ኽንግ ሲዝ ክጸንሓ ዝብል ሓሳብ ኣቕረቡ ።

ለ) ቡርማን ዒቡብ ኣፍሪቃን ፦ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ብፌዴሬሽን ክት ሓብር ፡ነቶኺ ውክፍ መነግስቲ ማሰት ኢትዮጵያን ኤርትራን ብሕገ ዝተዋህበን መሰረት ክቢሩ ክነብር ዝብል ሓሳብ ክልቲ ንቓም ኣቕረቡ ።

ሐ) ጊተማሳን ፓኪስታንን :- ኤርትራ ንዓሰርተ ዓመት ትሕቲ መጕዝችን ሕቡራት መንግስታት ክትጸንሕ ዕሕሪኡ ምሉኣ ናጽነት ክወሳባ ዝ ብል ምሕጽንታ ኣቕሪቡ ::

ባይቶ ሕቡራት መንግስታት ነቲ ብኮሚሽዮን ዝቀረበ ኣተፈሳለየ ርኣይ ፃታት ተዓዚቡ :ብውሳኔ ቁ. 390 A (V) ናይ ታሕሳስ 1950 ዓ.ም ኤርትራ ብፈዲረሽን ምስ ኢትዮጵያ ሓቢራ ትሕቲ ዘውዲ ኢትዮጵያ ክትመሓዳር በየነ ::

ኣብ መበገሲ 325 ጠቕሳሲ ኣኼባ ባይቶ ሕቡራት መንግስታት ናይ ዕሰን 14 ታሕሳስ ብምስጢራዊ ምርጫ ዱክቶር ኣንስ ማተንሶ በዓፋ ቦኢ ሺዓ ናይ ሕቡራት መንግስታት ኮሚሽነር ኮይኑ ምስ መንግስታት ኣንግሲዝ ን ኢትዮጵያን ህዝቢ ኤርትራን ተመያይጡ ናይ መንግስቲ ኤርትራ ፈዲራል ምምሕዳር ሕገ መንግስቲ ንዓሰቡ ኮቕርብ ተመርጸ ::

ሕገ-መንግስቲ ኤርትራን ፈዲራል ኣክትን ተዓፀቡ ብዕለት 3 ጣን ቦት 1952 ንባይቶ ኤርትራ ቀረበ :: ዱክቶር ኣንስ ማተንሶ ነቲ ሕጊ ኣብ ዂ ኤርትራ ኣብ ዘቅረቡሉ ጊዜ "ኣብ ኤርትራ ነባሪ ሰላም ክርክብ :ናይ ኤርትራ ምሉኣ ውሽጣዊ ናጽነትን ናይ ዘውዲ ኢትዮጵያ ሉዕሊነትን ቕጹም ክቢራ ክነብር የድሊ" ኣናበሉ መግለጺ ሃበ ::

ባይቶ ኤርትራ ድሕሪ ብዙሕ ኣኼባታት ብዕለት 10 ሓምሲ 1952 ዓ.ም ንሕገ-መንግስቲ ኤርትራ ኣርግኡ :: በዚ መሰረት ክኣ ፈዲራል ኣክትን ሕገ-መንግስቲ ኤርትራን ብዕለት 11 መስከረም 1952 ዓ.ም ኣ ብ ሃጸይ ሃይለ ስላሴ ቀሪቡ ጸዲቑ :ኣብ ግብሪ ኣውዒ መዓለ ::

ኣብዚ ኩሉ እዋናትዚ ቀሳ ሓዲ ፓለቲካዊ ማሕበር ኣኺ ይኹን ንፈዲረሽን ዝሓተተ ኣይነበረን :: እቲ ገሊኡ ምስ ኢትዮጵያ ሓቢሩ ብሓጺ መንግስቲ ክመሰርተ ዝዓሊ :እቲ ገሊኡ ክኣ ናፃ ኤርትራ ሒዙ ሓጺ ናፃ ዝኾነ ኤርትራዊ መንግስቲ ክምስርት ዝዓሊ ኂዩ ዝነበረ :: ኣንተኾነ ህዝቢ ክይፈለየ ዱም ኣውን ብኾነቱ ክይፈለ ብምሕሳብ :ህዝብን ፓለቲካዊ ማሕበራትን ንውሳኔ ባይቶ ሕቡራት መንግስታት ተቕበሉ ::

ሻድሻይ ክፍሊ

ፈደረሽን ኤርትራ-ኢትዮጵያ

ሕጊ ፈዲራልን :ሕገ-መንግስቲ ኤርትራን ብግቡኣ ተዓፀቡ ምስ ተጨረሸ፣ኣቦ-ወንበር ባይቶን :መራሕ-መንግስትን ተመርጹ :: ኣቦ-ወንበር ባይቶ ኤርትራ ዓሊ ራዓያ :መራሕ መንግስቲ ቁማ ተቋሳ ባይ ሩ ኮኑ :: መራሕ-መንግስቲ ተቋሳ ባይሩ መላርሕቶ ሚኒስትራት ሸይ ሙ መንግስቲ ኣቆመ :: ካብቲ ባይቶ ኤርትራ ዝፈጸሞ ብዙሕ ጌጋታት: እቲ ዝዓበየ ንናይ ኢትዮጵያ ንጉሰ ነገስት ኣንጋራሴ ኣብ ኤርትራ ንክቕመጥ ብሕጊ ምቃቕዱ ኢዩ :: ምኽንያቱ ክኣ ናቱ ህሳዊ ንናይ መንግስቲ ኤርትራ ምምሕዳር ዕንወት ዘምጽኣ ምኽኑ ዘይጥርጠር ሓቂ ምነባሩ ኢዩ :: እዚ እቲ ዝዓበየ ይኹንምበር ካልኣ እተፈጸመ ጌጋታትውን ኣሉ። ንኡ ኽኣ ፣ ወጺባት ባጀዕን ዓሰብን ፣ መዓርፎ ነፈርቲ ኣስመራን ፡ቡስጣን ተሳፍንን ፡ናይ ሃገር ውሽጢ ኣንትስቃሴን (ትራንስፓርት)፡ መንግስቲ ኢት ዮጵያ ንኽትውንኖ ክምኡዉን ናይ ኢትዮጵያ ወተሃዳር (ጦር-ሰራዊ ት) ኣብ ክተማታት ኤርትራ ንኽሰፍር ምድቃድ ኢዩ ::

እንጋራሴ ካብ መቒመርያ ኣትሒዙ :ሕጊ ፈዲራል ዋጋ ክምዘይብሉ ብ ምቕጻር ፡ኣብ ኢትዮጵያ ዉሽጣዉን ወጻእን ዝበሃል ስልጣን የልቦን ፡ስል ጣን ኩሉ ናይ ቓንሆይ ኢዩ ፣ ክምናይ ቓንሆይ እንጋራሴ መጠን ክኣ እ ልጣነይ ኣብ ኤርትራ ወሰን የብሉን ብማለት ብሓይሉ ሳዕለዋይ በዓል ስ ልጣን ኮይኑ ሰርሐ :: ኣብ ዉሽጢ ጉዳይ ኤርትራ ጣልቃ እናኣተወ ፡ናብ እቲ ምምሕዳር ብዙሕ ዕንቅፋት ፈጠረ :: በብኣውራጃኡ እናዘረ ምስ ሰብ መዚ መንግስትን ሹመኛታትን ተራ ህዝብን ቀጥታ ርክብ ገበረ :: ና ይ ገዛእ-ርእስም ጠቕሚ ዝርእዩ ናይ ህዝቢ ጉዳይ ዘዘንግው ኤርትራ ዉፃን ፖለቲካኡ ተቕቢሉም " ፈዲረሽን ይፍረስ :ኤርትራ ኢትዮጵያዊት ጠቅሳይ ግዝኣት ኢያ " እናበሉ ሰበኹ ::

መንግስቲ ኤርትራ :ብሕጊ ዱምክራሲ ዝተመስረተ :ዘመናዊ

ምምሕዳር ስለ ዝነበረ፡ ብጽሑፍን ዘረባን ሓሳብ ምግላጽን፡ ኣኼባ ታት ምክያዱን፡ ናይ ሰራሕተኛታት ማሕበር ምቑምን ቃቕድ ነበረ። በንጻሩ ኣብ ኢትዮጵያ ዴሞክራሲ ኣይነበረን። እንተኾነ ኢትዮጵያዊ ህዝ ቢ፡ ነቲ ናይ ኤርትራ ዴሞክራሲ ተመልኪቱ፡ ነምኡ ክቕቀዱሉ ንምጥያ ቕ፡ ብግልጺ እኳ እንተዘይዴሊ፡ ውሽጠ-ውሽጢ በዚ መንፈስ'ዚ ኣተዳ ገፊ ምን ቅእቓ'ለ ኣነቦዱ። እዚ ድማ ነቲ ዝነበረ ፍሑር ስርዓተ-መንግ ስቲ ኢትዮጵያ ዓቢይ ለግኣት ፈጠረሉ። ድምጺ ኤርትራ ዝበሃል፡ ነዓ ጋዜጣ ንኡነታት ፓለቲካ ኢትዮጵያ ክይሓኽኽ ብግልጺ ኣሕቲሙ እናውጽኣ ንህ ዝቢ ኣነቓቕሑ። እዚ ብትግርኛን ዓረብኛን ዝሕተም ጋዜጣ ዋጋኡ ዓሰር ተ ሳንቲም ነበር። እታ ትግርኛ ንበይና ተፈልያ ኣብ'ቲ እዋን'ቲ ኣብ ትግራይ ሓዱ ቅርሺ ትሸየጥ ነበረት። እዚ ኽኣ፡ ህዝቢ ትግራይ ክሳዕ ክንዲይ ናይ ፓለቲካዊ ሓሳቡ ንምግላጽ ሃረተ ክምዝነበሮ የረድኣ። ጋዜጣ ድምጺ ኤርትራ ንክትክህክፅ፡ እንዲራሴ ንመራሕ-መንግስቲ ሓተቶ። መራ ሕ መንግስቲ ግን ንገዛእ ርእሱ ብዴሞክራሲ ይኣምን ስለ ዝነበረ ነቲ ሕቶ ነጸጎ።

እንዲራሴ ኣብ ዘይስልጣኑ ኣትዩ፡ ነታ ጋዜጣ ክልክሳ። ነቶም መራሕ ታ ድማ ኣሊሩ፡ ኣብ'ቲ ሕጋዊ ዘይኮነ ናይ ፈዴራል ክፍተኛ ፍርዲ-ቤት ኢ ሉ ዝሰየሞ ንፍርዲ ኣቕረቦም። ኣንጻር ሕጊ፡ ክኽሰራ ተፈሪዱም ንኣዲክ ኣበባ ተሳእኩ። ኣብ ቤት፡ማእሰርቲ እውን ተታሕዘ። ንክፍቶትሉ እንተዄ ሰዩ፡"ንጋኣም ኣሚኖም ብጋዜጣ ንህዝቢ ክፍልጡ" ተሓተቱ። እምቢ ኢሎም ስለ ዝኣበዩ ድማ ኣብ ቤት-ማእሰርቲ ተዓጉኖም ተረፉ። እ ንዲራሴ ጥርዓን ህዝቢ ብቑጥታ እናተቓበሰ ውሳኔታት ይህብ ስለ ዝነ ነበረ፡ሓቂ ዘይብሉም ተንኮለናታት ኤርትራውያን ሰብ ጉዳይ ናብኡ እናቕረቡ ሓቂ ንምጥፋእ ይጽዕሩ ነበሩ።

ብሕጋዉያን ሳዕሰዋይን ጠቅሳልን ኣብያተ-ፍርዲ ኤርትራዝ ወሃብ ውሳኔታት፡ኣታ ሕጊ ዘይፈልጣ ናይ ፈዴራል ክፍተኛ ፍርዲ-ቤት ተቓርሰ ነበረት። ብዛዕባ መሬት ዴቂ መሓረ ብናይ ኤርትራ ቤት ፍርዲ ዝተዋህበ ሕጋዊ ውሳኔ፡ናይ ፈዴራል ክፍተኛ ፍርዲ-ቤት ኣፍረ ሶ። እቲ ብሕጊ ዘይፍናን ዝነበረ ናይ ፈዴራል ክፍተኛ ፍርዲ-ቤት ዝበ ሃል፡ነቲ ብኣብያተ-ፍርዲ ኤርትራ ዝወሃብ ዝነበረ ሕጋዊ ፍርዲ ም ፍራስ ጥራይ ዘይኮነስ፡ንመንግስቲ ኤርትራ እውን እንተኾነ ዕስራን ሓ ሙሽተን ሽሕ ቅርሺ ክሳራ ክትክፍል ፈረዱ። ቅትዕ ፍርዲ ኣይኮ ነን ኢሳ መንግስቲ ኤርትራ ምስ ነጸገቶ፡ ኣብ ባንክ ተቕሚጡ ካብ ዝነበረ ገንዘብ መንግስቲ ኤርትራ ብኢዴ ቀኒኖም ወሰዱዎ።

ህዝቢ ኣፃሪኡ ክሳብ ዴም ምቕባስ ዘብጽሐ፡ ኣብ መንጎ ሽማግ

ለን ትግረን ዓፍ-ተኽለስ ሳሕሉ ዝነበረ ናይ መሬት ክርክር፡ኣንጻር ሕገ መንግስቲ ኤርትራ ናብቲ ናይ ፈዴራል ክፍተኛ ፍርዲ-ቤት ዝበሃል መሪሖም ንፍርዲ ኣቕረቡዎ። ንጠቕሚ ሓዱኣም እንተተፈሪዱ ኣቲ ካ ፊኣይ ኣንጻሮም ክፍለ ከውን ብዝብሉ ውዱታዊ ስልቲ ኽኣ ንኽሰቲኣቶ ም መገን ኣቕዮሙም ኣናበሱ ንነዊሕ ጊዜ ብቅጻራታት እናኣመሓላለፉ ዴሕሪ ምጽናሕ፡ፈዴረሽን ምስ ፈረሰ ብዘይ ሓዱ ፍርዲ ዓጸዉዎ።

ሓዱኽ መሳርግ ዝወሰዱ ወይ እውን ሽመት ዝወሰኽ ናይ መንግስ ቲ ኤርትራ ሰራሕተኛ ናብ እንዲራሴ ክዘይዱ ኢዱ ክነስእ ይግዴፍ። ኢዱ ዘይነስኤ ግን ኣንጻር ስርዓተ-መንግስቲ ሂጸይ ሂይሉ ክሳሴ ስለ ዝቐጸር እናተጸውዐ ይግሰጽ ነበረ። ካብ'ዚ ኣንም ሓዱ ኣነ ነይረ። ብ1954 ዓ.ም ናይ ቀይሕ ባሕሪ ኣውራጂ ገዛኢ ተሸይመ ኢዱ ክዘነጻእኩ ንምጽዋዕ ካ ዴኩ፡እንዲራሴ በዚ ተቀይሙሉዱ ነበረ። መንግስቲ ፈረንሳይ ገኢትዮጵ ያ ሓንቲ ንኢሽቶይ መርከብ ህዳብ ክሰ ዝሃበታ፡እንዲራሴ ንዓኣ ንኽቕበ ል ንምጽዋዕ ለለ ዝመጸ ኣብኡ ተራኽብና'ሞ፡ኣውራጂ ገዛኢ ንለኻ ዴግ ኢሉ ሓተተኒ። እወ ምስ በፅኑዎ፡እምበኣር ንኣስመራ ምስ መጻእ ካ ንቤተ ጽሕፈተይ ንዓ፡ዝብሉኻ ነገር ኣሎኒ እናበሉ መሲኹሉይ ነገዱ።

ንኣስመራ ምስ ነገፁ፡ንናይ ምምሕዳር ዋና ዲረክተር፡ብእንዲራ ሴ ዝተጸዋዕኩ ምኳነይ ኣዎሪጠ፡ክኽይዱ ሓተትኩዎ። እሱ ዘይቀዱሉይ ካኣ ናብ እንዲራሴ ነገፁ። ንሱ ተቕቢሉ ኣዘራረበኒ፡እቲ ዝተዋህበካ ኽ መቶ ናይ መን ይመስለካ? ኢሉ ሓተተኒ። ቀጺሉ'ውን ዝኾነ ኽመት ናይ ሂጸይ ሂይሉ ክሳሴ ኢዩ፡ብዘይካ ቃቕዱ ዝኽውን ነገር የለቦን እሞ ሓዱኽ መሳርግ ክርክብ እንከሎ፡እቲ እተሸይመ ሰብ ናብ ቤት-ጽሕፈት እንዲ ራሴ መጺኡ ኢዱ ክነስእ ግዴን ኢዩ በለኒ። ነዚ ኣገባብ'ዚ ዘይፈልጦ ሰሪዝነ በርኩ ብዘሓሰፈ ንጋ ይቅርታ እናሓተትኩ ብዝመጽኦ ግን ትእዛዝ ዘይጽ ም ምኳነይ ኣረጋገጹ ወዳእኩ። እንዲራሴ ነዚ ኣገባብ'ዚ ዝኽተሉ ዝነበ ረ፡ህዝቢ ኤርትራ ኣብ ሕጉን መንግስቱን ኣሚኑ ንፈዱረሽን ምእንቲ ኣጽኒዑ ክይሕዝ ኢዩ።

እንዲራሴ ኣብ ኩሉ ገዳኒት ኢዱ እናኣተመ፡ነቲ ብጽቡቕ ዝጎየዱ ዝነበረ ናይ መንግስቲ ኤርትራ ምምሕዳር ዕግረግር ኣእንዩ ኣዩኽሞ። ነቲ'ም ምስ መንግስቲ ኤርትራ ስምምዕ ስኢኖም ስርሖም ዝገዱቕ ኤርትራ ውዳን፡ስራሕ እናሃበ ኣንጻር'ቲ ናይ ሃገሮም ምምሕዳር ክሰርሑ ኣበሉ ዓም። ኣብ መጨረሽታ ኽኣ ንሱ ኣቕዲሙ ዘይተሰማምዓሉ ሽመት ክይወሃብ ንመራሕ-መንግስቲ መጠንቐቕታ ሃበ። መራሕ-መንግስቲ ዴጊ ዩን ተዓሳ ባይሩ፡ናይ ፈዴራል ሕግን፡ስልጣን መንግስቲ ኤርትራን ክጥራ ክነብር ብትብዓት ተኽራኽረ። ንእንዲራሴ ኽኣ ኣብ ዘይስልጣኑ ካ

ብ ምኣታዉ ክቐጠብ ኣጠናቐቐ። እንተ ኾነ ኣምሓራ ክምዝብፅ ዋ "ሓጌፉ ካሰ ስርዓት ምን ኣባቶ" ኢዮ እሞ ሓይሉ ኣሚኑ ናይ ዕማርሚ ስርሑ ቀጻሉ። እቲ ጉዳይ ኣብ ክቢዱ ኩነታት ስለ ዝበጽሐ ናብ ዂንሆይ ከ ቕርብ ግድነት ኮነ። ንክምኾነ ናይ እንዳራሲአም ተግባር ኣጽዲቑ።

ኣባሳት ባይቶ ኤርትራን ቀጽሮም ብርክት ዝበሉ ናይ መንግስቲ ኤር ትራ ሰበ-ስልጣንን ነቲ ንዛገር ብእምነት ነገልግሉ ዝኣተውዎ ቃለ ዘ ንጊፃም ዱሳይ እንዳራሲ ንኽማልኡ ኣንጻር ሕጊ ሰርሑ። መራሕ መ ንግስቲ ተዱሳ ባይሩ ኣብ ርእሲቲ ምስ እንዳራሲ ዝነበሮ ዘይምእምማዕ ብዙሓት ኣባሳት ባይቶን መሳርሕቶን ስለ ዝመለሙዎ፡ ተገዲው ስልጣኑ ዓኽመ። እቲ ዝነብረ ኩነታት ነብሲ ክይኑ ሎርሑ ንምቕጻል ስለ ዘሸገ ሮ ጅማ ብዱሳዩ ኣብ ስልጣኑ መሪዱ።

መንግስቲ ኤርትራ፡ ብናይ ፈጻሪ ሕጊ መሰረት፡ ናይ ኤርትራ ምሉ ኣ ውኽላዊ ምምሕዳር ሰነበ ናይ ሓጺ መንግስቲ ኣቑም ተዋሂቡዎ ንብ ሰለስተ ስልጣን ይኽፈል። ንሱ ኸኣ፡-

ሀ- ሓንጻጽ ሕጊ ባይቶ

ለ- ፈጻሚ ምምሕዳር

ሓ- ሕግን ፍትሕን

ብምንባሩ ንኹሉ ውኽላዊ ኩነታት ዛገር ነብመርሕ ዝኽእል ኣኹፉን ብቕ ዕን ኣባሳት መንግስቲ ብሕጊ ተመለሪቱ ቆይሙ ኢዮ። ንብ ውኽጢ ጉዳ ይ ኤርትራ ምሉኣ ስልጣን ዝህሰዎ ነገኣ መንግስቲ ኤርትራ ጥራይ ም ኻኑ ብሕጊ ተሓንጺጹ ኢዮ። እንዳራሲ ንብ ውኽጢ ጉዳይ ኤርትራ ኢኹ እናእተመ ዕማርማር ምዃጣሩ ነገኣ ኣንጻርቲ ንምጣምኣራት መንግስቲ ኤርትራ ዘፍቀዱ ሕጊ ምንባሩ ብሩህ ነይሩ። ናይ ሕጊ ምፍራስ ተግባራ ት እንዳራሲ፡ ንጊዜኡ እኳ ንመንግስቲ ኢትዮጵያ እንተዘይገዲኾ፡ ዉ ዒሉ ሓዲሩስ ንኤርትራ ጥራይ ዘይነኣ ንምሉኣ ኢትዮጵያውን ነይቲ ረፈ ነገሞዝጉድኤ ኣዒቡ ብሰፊሑ ክዝንቶ ኢዮ።

መራሕ-መንግስቲ ተዱሳ ባይሩ ኣብ ስልጣኑ ዂሕሪ ምዉራዱ፡ እቲ ኣብቲ እዋንቲ ምክንፋ እንዳራሲ ዝነበረ ፊተዉራሪ ኣስፍሃ ወ ልዱሚነኣፋ፡ ናይ ም/እንዳራሲ ቦታኡ ነብይገዲፈ፡ ብሓገዝ መንግስ ቲ ኢትዮጵያ ብተወሳኺ መራሕ-መንግስቲ ኤርትራ ንክእውን ተመር ጻ። ናይ ዒረያት መሳርማ ኣዉን ተዋህበ። ተዱሳ ባይሩ መራሕ-መን ግስቲ ነኣብ ዝነበረሉ ጊዜ፡ ትሕቲ እንግሊዝ ዘገልገሉ ተመኩሮ ዝ ዒሰቡ ሰራሕተኛታት ስለ ዝነበርዎ፡ መንግስቲ ኤርትራ ንህዝቢ ብቕዕ ኣገልግሎት የወፊ ነበረ። ኢትዮጵያ ነዚ ስልጡን ምምሕዳርዚ ነገሞ ኣብ ነት ወሲዓ ኣብ ክንዲ ትጥቀመሉ ከተጥፍኦ ጸዓረት። ኣጥፍኣት ዱማ።

ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ብውዕል ኢያ ሓቢራ። ንሱ ነኣ ንብ ሕገ ፈጺሙ ተዘርዚሩ ይርነብ። ሓዱ ኣብቲ ሕግታት ዱማ ብዘዕባ ጉምሩክ እዩ። ብመሰረቱ ወዓባትን፡ መሳርሮ ነፈርትን፡ ኣብ መሬት ኤርትራ ዝርነብ ናይ ጉም ሩክ ሰፈራትን፡ ብመንግስቲ ኤርትራ ክመሓዱር እዩ ዝግብኦ ዝነብር። እን ተኾነ ኢትዮጵያ ብሓይሉም ወሰዱዎ። እዚ ዱማ ምምሕዳር ጥራይ ዘይኮ ነስ ኣብ ናይ ግምሩክ እንቶት ንመንግስቲ ኤርትራ ዝብጽሓ ገንዘብ ምኽፋል እ ውን ኣበዩ። መንግስቲ ኤርትራ ግዱኡ ክረክብ ምስ ሓተተ፡ ምስ ነበ እሉግ ን ፊናንስ ዝዘርቡ ኮሚቴ ክሰእኽ ተዓዱሙ ሰለስቱ ናይ መንግስቲ ሚኒስትራት በብረዚኡ ገንዲስ ኣበባ ተሳእኑ።

ሚኒስትራት ኢትዮጵያ፡ ናይ ክፍሊ ፊናንስ፡ ብሓቂ ሓሳፍነት ዘይእም ፃም ኮይኖም ተረኽቡ። ኣብ እተፈጸመ ኣኽባ "እንዴት ነዉ እኮ? እስቲ ይታያፍ፡ ስብስባው ሰነን ይቀጠር" እናበሉ ኣኽባ የናውሑ። ኣብቲ ካፍ ካይ ኣኼባ ዱማ "እስቲ ካንዱ ሳምንት በኋላ እንገናኝ" ብዝብፁ እና ናውሑ ሰለስተ ወርሒ የጸበዩዎም፡ ምስ ቀበጹ ኾነ ንኣለመሪ፡ ይም ሰቡ። እንዳገና ኾነ ክዘራረቡይኽዱ፡ ዕንክሲፅ ኣቢሉም ኮነ ይመሳኑዎ ም። ነምዃዚ እናገበሩ ዓሰርተ ሳመት ሓንቲ ነገይሳቡ ኣታሊሎም ዱሕሪኡ ፈጺሪኽን ኣፍሪሶም ገንዘቦም ሒዘም ተረፉ።

መንግስቲ ኤርትራ ብገንዘብ ስሉ እተሸገረ ናይ መሬት ግብሪ ፖ00.000 ቅ.ኢት. ክድይብ ንባይቶ ኣቕሪቡ ኣወሰነ። ናይ ኢትዮጵያ ፓለቲካ ንመንግስቲ ኤር ትራ ብኤኮኖሚ ምዴካምን ንህዝቢ ክፈሳፍን ለስ ዝነበረ፡ ዂንሆይ ንንእስመራ ምስ መጹ "ንህዝቢ ኤርትራ ናይዚ ዓመትዚ ግብሪ ሚሒር ናዮኣሉ" ኢሎም ኣወጁ። ቤት ምኽሪ (ባይቶ) ከሚቴ ንውዲኣም ምስአም ክሪኽቡ ሓተቱ፡ ተ ረቐዱሎም ዱማ። እቲ ፃዱም ሳገራዊ ሓሚድ ፈረጅ ንብ ናንጻዲ ከሚቴ ጉይኑ "ዂንሆይ፡ ህዝቢ ኤርትራ ክይ ባዕሉ መንግስትን ቤት-ምኽርን ዝመሳሰሉ ርሙኣ ውኽላዊ ናጽነት ዘሉዎ ስለ ዝኾነ ንብ ገዝኡ ብዝመስሉ ዓይነ ት ክስርሕ መስፈ ንሉዎ፡ እቲ ገንዘብ ከንዳ ዓዱ ከመሓዱርሉ የድልዮ እዩ ንብ ዘይስልጣንነትም ንይትእተው" በሎም። እዚ ዝንክሰ ድያቢት ስለ ዘይተጸበዮ ብዙሕ ነገሮ!" ናይ ሎም-ዘበን ግብሪ ኣብ ናንጻዲ ህዝቢ ንሕና ገኽፍሉ" በሉ።

ዱሕሪዚ ከኣ "ክግርካ ተረዲእና ነቲ መንግስቲ ኤርትራ ዘወዱቐፉን ግብሪ ኣቓሊስናዮ ኣሎና" ዝብል ኣዋጁ ብንግርኝን ሳረብኝን ተጻሒቃ ንብዝርጋሕ ንዘዞሙም ብናይ ሓይሊ እየር ነፈርቲ ኣብ መሉእ ኤርትራ ዘርጉሑዎ። እቲ ከንከፍሎ እና እሎ ም ቃል ዝኣተውዎ ናይ 1953 ዓ.ም. ግብሪ ፍጣ "እንዴት ነዉ? ምን ነዉ እኮ ሸግሩ?" እናተባህሰ ከይተኽፍለ ተረፈ። መንግስቲ ኢትዮጵያ ውዑሳት ብዘይምኽባ ሩ ንህዝቢ ኤርትራ ዝወረዱ ስቓይን ዕንወትን ብዙሕ ኢዮ።

መንግስቲ ኢትዮጵያ ነቲ ከኽብሮ ቃሕ ኣንዮ ዝተቐበሎ ፈጺሪ ሽን ምስ ኤርትራ ንምፍራሱ ቆሊጹ። መሕኸቲ ናይ ሓዱስ መራሕ-መንግስቲ ፈጺሪሽን ንምፍራስ ስለ ዝነበረ ኣቲ ብዉሽጡ "ዝስምዓ ዝነበረ ተቓውሞ" ከገሰጽ ጎይከኣለን። ዘዘራርቦም ዝነበረ ሰብ-ምስጢሩ ክምዝብፅዎ ቋማ "ፈጺሪሽን ምፍራሱ ኣንጻር ፍሳዩ ክምዝነበረ" ኢዩ። ዝኾነ ኾይኑ ም/ኣንጻራኒ ኾይኑ ኣንጻር ኣንጻራኒ ክስርሕ ከሰ ዘይክኣፅ ፣ ሃታ ናይ ም/ኣንጻራኒ ቦታ ክሰትቖ ነይሩዎ። እዚ ሓዱስ ሱነታቶዚ ንኣንጻራኒ ክም ፍሳዮ ንኽጻወት መንገዲ ስለ ዝኽፈተሉ ፣ ባዕሉ ገባሪ ሓጻጊ ኾነ። ኣባሳት ባይቶ በብሓጹ እናጻውዐ ንቓዱም ሕብረት ክፍምጹ ሓተቖም። ኾኣ ኣኳ ገለ ንናይ ባዕሉ ም ጥቕሚ ክብሉ ካብ ቓቕዱ ክወጹ እንተዘይዱሉ መብዛሕትኦም ኣባሳት ባይቶ ንሕቶ እንጻራሲ ጎይተቐበሉዎን። ዝገበረ ገይሩ ንሕጋዊት ባንጻራ ኤርትራ ጎውሊጹ ፣ ንቕንቕታት ኤርትራ ኣትሪፉ ፍጣ ኣምሓርኛ ተክኦ።

ህዝቢ ኤርትራ ብጋህዱን ብሕቡእን ኣንጻር'ዚ ተግባርዚ ክንቀሳቐስን ድምጹ ክስምዕን ጀመረ። መንግስቲ ኢትዮጵያ ንሓዪሲ ህዝቢ ኤርትራን ንጋሶቲካዊ ሱነታቱን ኣትሒቱ ገመገ። ነ'ቲ ህዝቢ ዝበጽሖ አልጣኔን፡ ዝሓለፈ ታሪኹን ፣ ኣብ ኣከባቢኡ ዝርከብ ኩነታትን ፡ መርሚሩ ክርድኦ አለ ዘይነእለ ክኣ ኣብ ዓቢይ ጌጋ ወዲቖ። ብዙሓት ኤርትራውያን ፡ ኣንጻር ጠቕሚ ዛገር ንጋታት ንኽፍጸም ፡ ሓገዞም ሰገሱ። ኤርትራዉያን ሰበ-ስልጣን ካብ ባዕዳውያን ገዛኦቲ ዘዘዉተርዎ ጽቕጠኛ ዝኽፎኦ ፡ ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ፈጸሙ። ፍትሒ ኣናፍኡ ፡ መስፈ ወዲ ሰብ ገሃሱ። ንዱህ ተጸቕጠ ፡ ተንከሰኛ ዘበለ ኩሉ ግን ድሳዩ ረኽበ። ኣብ መንነ ኤርትራዉያን ሰበ-ስልጣን ኣቲ ናይ ህዝቢ ጉዳይ ዝብል ዕሳማ ተረስዐ ፡ ሹመት ንምውሳብን ፡ ገንዘብን ምእካብን ፡ ብሓጺሩ ገናይ ግሊ-ጥቕሚ ፡ ውድድር ማዕበሰ።

ፖሊስ በቲ ብገዚ ኣንግሲዝ ኣንጻር ሽፍታ ክስርሓሉ ዝወጸ ዘስኳሕ ክሕ ኣዋጅ ፣04 ዓንቀጽ ፣0 መሰረት ክሰርሑ ምሉኣ ስልጣን ተዋህቦ ም። ገዝጠርጠርዎ ሰብ ብዘይ ፍርዲ ንሰለስተ መርሒ ክእስሩዎን፡ እናኣሓጸ ሱ ድማ ገነዊሕ ጊዜ ኣብ ቤት ማእሰርቲ ንክሕዝዎ ስልጣን ዝህብ ሕጊ ነበረ። ፖሊስ በዚ ሕግዚ ተጠዊሞም ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ብዙሕ ጉድኣት ፈጸሙ። እቲ ካብ ኩሉ ዝኽፍእ ነገኣ በቲ ኣብ ሃይማኖታትን ፡ ኣውራጁን ፡ ዓሌትን ፡ ናይ ግሊ ሕነ ምፍጻይን ዝተመርኮሰ ተግባራቶም ዘስካሕኽኩ ጭካኔ ምዮጃሞም እዩ ክብዲ እግርን ዝባንን ብዙሓት ሰባት ብኣጸቢቖ ዘረሳነ - ሓዊ ዝመስል ማዕጸ ፕ ወይ ሓጺን ምትካእን ፡ ማይ ዝመልኣ ጥርሙዝ ወይ ፍኒስኮ ኣብ ቓ ፡ ነብሲ ብምእሳር ምንጥልጣልን ፡ ርኽቢ ስብ ንብ በርሚል ማይ ብምጥራጉ ምስጉን ፋስ እኒኑ ክሳዕ ዝሽነር ምዕባጥን ፡ ክምኡውን ካልኣ ናይ ጭካኔ ክርሓክ

ፈጸመ። ኣንጻር'ዚ ጭ ቕኔ እዚ ጠሪዕካ ዝስምዕ መንግስቲ ንይነበረን። ህዝቢ ኤርትራ ካብ ዴቂ ዘይተጸበዮ ጭካኔ ወረዱ።

ካልኣይን ሳልሳይን ናይ ባይቶ ኤርትራ ምርጫ ፡ ሕጊ ዘይተኽተሉ ነበረ። መንግስቲ ፡ ኣፃም ቓጹም ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ ዝብሉ ሰባት ክምሪጹ እሉ ዝዴሉየ ነፃም ኣንጻር ኢዮም ዝብሉም ንኽይምሪጹ ተኽሳኽሉ። ካም ሪኡ ንዘይዴሉይዎ ሰብ ፡ ምኽንያት ፈጠሮም ይኣክርዎ ፡ ምርጫ ምስ ሓለፈ ከኣ ይፈትሑዎ። ብሕጊ ንዝተመርጸ ፡ ኣብ ባይቶ ንኽይኣቱ የባርርዎ። ን ምሳሌ ፡ ኣኪቶ ዝበሃል ዴንክል ፡ ህዝቢ ዓሰብ ብዴምጹ ብልጫ መሪጹ ዝ ሰንኹ ፡ ነቲ ብሕጊ ዝግብኡ ወንበር ባይቶ ንኽይሕዝ ተኽልክለ። ብሕጊ ምስ ክሰስ ዴማ ናይ ኤርትራ ጠቕላሊ ቤት - ፍርዲ ፡ ብሕጊ ዝተመርጸ ለሰ ዝኾነ ቦታኡ ክሕዝን ናይቲ ንኽዱኽተ ወርሒ እተኽልክለሉ ም ሱኣ ዴምዞ ክወሃብን ፈራጹ እንክሱ ፡ ም/ኣቦ ወንበር መልኣክ ሰምጹ መጥሮስ ነቲ ፍርዲ ክምዋጋ ዘይብሉ ነጺጉ፡ነቲ ኣባል ባይቶ ኣባሬሩ፡ ኣብ ክንዱኡ ብዘይ ሕጋዊ ኣገባብ ካልኣ ክምዝምሪቱ ገበረ።

ንምርጫ ኣብ ውድድር ክኣቱ ዝዴሰየ ናይ መንግስቲ ለሕቶኛ ኣብ መ ንግስቲ ዝሓዘ ቦታ ለቒቖ ንኽወዳደር ተፈቕዱሉ። በዚ መስረት ብዙሓት ተወዳዲሩ ኣሞ ኣፃም ዘይተመርጹ ናብ ስርሖም ክምለሱ እንተሓተቱ ተኽልክሉ። ስለ'ዚ ካኣ ስራሕ ስኢናም ፈቕዱ መንገዲ ቀንፈዘው ክብሉ ተገዱ። ሽግር ቤተ-ሰብ ዝኽበፉም ሰባት ገበናት ናብ ምዋጻም ዘነቢሉም መስርያ ብምርካብ ነፃም ዝጉድኡዎም ሰበ-ስልጣን ክቐትሉ መዳቡ። ሓጺ ካብኣም ፡ ገብረመድህን በላል ኣስመራ ንመለካክ ሰላም ዲሞክራስ ተከሰ ሰሓ'ሞ ብሓለዉቲ ም/ኣቦ ወንበር ቆሊሉ ምስ ተታሕዘ ኣብ ቤት-ሕክምና ኣንቶ ኦፐረሽን ገበረ። እንተኾነ ምስጢር ንኽየውድኣ ሓጺ ሰ ይቲ ነቲ ኽተጠብሖ ብኻራ ቀዲዱ ስለ ዝሓረፈ ፡ መስርሕቶ መን ምነባ ሮም ክይተፈልጡ ተረፉ። በቲ ጊዜ'ቲ ማሕበር ሶብዓተ ዝበሃል ምስጢራዊ ማሕበር ተመስረተ ኣብ ኩሰን ክተማታት ኤርትራ ይስርሕ ነበረ።

ም/ኣቦ ወንበር መለኣክ ሰላምዩመጥሮስ" ማሕበር ሓዋርዳት ፍረ ሂይማኖታ ዝብል ማሕበር ኣቑሙ ብለዓለ እዚ ማሕበር'ዚ ኣብ ስለስለተ መርሒ ፉ ን እናወድኡ ክሽየጥ ኣቓቑዱ። እዚ ሱዳን'ዚ ብትእዛዝ ሰበ-ስልጣን ዝሽየጥ ስለ ዝነበረ ፡ ነጋዱ ፈርሆም ክዴፈተው ይገዝኣዎ ነበሩ። ናይ ኣውራጁ ገዛኢቲ ፡ ሱ ንራ ንኽሸጡ ብናይ ምምሕዳር ዋና ዲረክተር ጽሑፍ ትእዛዝ ምስ ሱተሪ ተተሓሒዙ ይመሓሳስፈሱም ነበረ። ነዙ ዘይሸጠ ብሕማች ዓይኒ ይርእ ስለ ዝነበረ ንኣ ጉይታ ንምሕንስ ዝግበር ዝነበረ ውድድር ብርቱዕ ነይሩ።

ናይ ሃገር ኤኮኖሚ ጨሪሹ ስሰ ዝወዱቖ ፡ መንኣሰያት ስራሕ ስኢ

ናም ተሸገሩ። ጴቂ-ተገፅታዮ፡ናይ ጐልበት ስራሕ ወይ ካኣ ንብ ጦር-ሰራዊት ንክኽተቡ ንኤትዮጵያ ይኽዉ ነበሩ። ኣዕራብ ዕጽፊ ረኺቦም ንብ ዛገ ሮም በንዚን ክሓፍኡ ምስ ቐመሩ ካዱምቲ ኣጽሰይኽም ኣሞ፡ኤ ርትራዉያን ጴቂ ኣንእትዮ ናብኡ ተሰዲዱን ክሰርሓ ተገዲዱ። እንተ ኾነ ንሳቶም ብዛይማኖት ምእሰምና ዝንምና ጥራይ ስለ ዝጸሰዩ፡ክ ርስቲያን ኤርትራዉያን ጴቂ-ኣንእትዮ ንቤተ-ሰብን ካብ ሽግርን ጥሚ ትን ንኽወጽን ኩብሳ፡ለመን ሰዊጠን ሓሲማ ፋጢማ ክዲኺ እናተባ ህሳ ስራሕ ክርኽባ ነንኣሳ። ገለ ካብኤን ድሕሪ ብዙሕ ዓመታት ንብ ኣነጥሪ ኣለሳም ብምጭማጠን ኣምነተን ሰዊጠን መጽለማ።

ኤርትራዉያን፡ ኣጸምዩ ብረሳጸም ክነብሩ ዝጸወዩ ስዕሕተኛ ህዝቢ ስለ ዝኾኑ፡ኣብ ኢትዮጵያ ቤት-ሽ ህን ቡንን፡ ነኣሽቱ መሳርፎ ኣጋይሽረሰ ተሳኑ)፡ቤት-መሸጣ ብንዚንን፡ ነኣሽቱ ቤተ-መሓዱስ ብጉግሰታታትን መ ኻይንን ክምጹዉን ማሕሪስን ተኺሉም፡ምስ ኣሕዋቶም ኢትዮጵያዉ ያን ብሸራሕ ተሓባቢሮም፡ ብመዉስቦ'ሩን ተኣሳሊሮም ክቕመጡ መ ዱቡ። ንብ ኣዲስ ኣበባ ዝርህባ ዓበይቲ ናይ ንግዲ ኩባንያታት ንምሁራት ኤርትራዉያን ብኽብብ ዝበለ ዒመወዛ ኣናቈጻራ የለርሕኣም ነበሩ። ናይኤ ርትራዉያን ዓወት ንኢትዮጵያዉያን ባህ ለለ ዘይበሉም ክዕንቅፎም ተሳ ጥቁ። ናይ ንግዲን ኢንዱስትሪን ሚኒስተር ካኣ ንተወሳሰኡ ሰሜን ኩብ ዝበ ለ ናይ ኣራሕቦታ ንይትሳቡ ዝብል ጽሑፍ ትእዛዝ ንኹሉም ናይ መጻኢ ናይ ንግዲ ዓበይቲ ኩባንያታት ኣመሓሳሰፊሉም። ንሳቶም ግን፡ ኢት ዮጵያዊ ኣምበር፡ነቲ ስራሕተኛ ሰሜንን ዒሱም ክፈሳልዮም ለለ ዘይክእሉ ኣቲ ትእዛዝ ካብርሃሉም ሓተቶም። ነዚኣ ክስማሉ ኣ ለ ዘይክእሉ ካኣ፡ጠውዮ፡ክብ ዝበለ ክፉት ናይ ኣራሕ ቦታ ክርሃብ እንሃሎ ንዕኡ ካኖልጡም ኣሞ፡ንቡ ዒማ ብቕዕ ለብ ክልእሽሃሎም ካምዝኾነ ብምንጋሕሰሳብ መለሽሉም። ሓለፍቲ ኩባንያታት ነዚ ነገር ኣዚ ንኤርትራዉያን ብምለጢር የካፍልዎም ነበሩ።

ኤርትራ ኣብ ገመገም ባሕሪ ለለ እትርህብ ንናይ ንግዲ ኣቕሑት ንወጻ ኢ ንምልኣኽ ጸገም ዘይብሳ ብምሻና ብዙሓት ዓበይቲ ናይ ወጻኢ ኩባንያታት ኣብዛ ሃገር ኣዚኣ ስርሓቶም ከማሊጹ ይመርጹ። ፊዓትን ቮልክስ ሻገንን ዝበ ሃሳ ኩባንያታት ኣቲ ናይ ምባግጥማም መኻይን ፋብሪካታተን ኣብ ዒቀ መሓ ሪ ኣገሳ ከቕጣኡ ሓተታ። ኣብ ኣዲስ ኣበባ ኣንተዘይኮይኑ ከምዘይፍቀዱ ምስ ተነግረን፡ ዋናታት ናይ ቮልክስዋገን ክንብቦ ኣንሃሎ ው፡ናይ ፊዓት ግን ተለማሚዓም ንኣዲስ ኣበባ ካዱ። እንተኾነ ቑቕኛ ካይተቀህቦም ብዙሕ ዓመታት ጸንሉ። ክላብ ስርዓት ሃይለ ስላሴ ዝወድቕ ካኣ ኣይ ተፈቕዱሎምን ነበር። ንብዙሓት ኣብ ኤርትራ ዝነበሩ ፋብሪካታተውን ዝበ

ሰጸ መለፉ ክንሃበክን ንኣዲስ ኣበባ ጉዓሃ ብማለት ናይ ገባዱን እ ንዱስትሪን ሚኒስተር ዓዒመን። ሓንቲ ፍጠሻ ጉዓዘት ካለኦት ኮኣ ፍጠንፈራት ነበታ።

ጸጥታ ኣናተበሳሽወ ጥምየት ነኣ ኣናበዝሑ ነዉ። ናይ ሃገሮም ኽግ ር ዝመሪሮም፡ ኣዱሪስ ዓዋተን ዓሰርተ ሓዱ ሰዓብቱን ነኣ ብሓዱ መስከረም 1961 ዓ.ም ኣብ ባርካ ንንጻር መንግስቲ ኢትዮጵያ ውግእ ኣዊጁም፡ ሰውራ ኤርትራ ከም ዝቆመ ኣተበስር ቀዒመይቲ ጥይት ተኵሱ። ህዝቢ ኤርትራ፡ነዚ ወረ'ዚ ብታሕንስ ተቕበሉ። ናይ ፓሊስ ዋና ኣዛዚ "ኽፎትነቱ ገዲፍኩም ኣብ መንገዲ ሰላም ተመለሱ" ዝብል መልኣኽቲ ሰዱዩሎም። ሓምዱ ኣዱሪስ ዓዋተ ቲማ ብቕንቋ ማለያን ነም'ዚ ዝኽ ተል መልክኒ ላቦ "IO USCITO PER MIA TERRA - NON USCITO PER RUBARE" ትርጉሙ ነኣ "እነ ንዓዲየ ኢየ ወጺኤ - ንኽሰርቕ ኣ ይመጻእኩነ" ማለት ኢዩ። ኣዚ ጽሑፍ'ዚ ኣብ ዕለታዊ ዜብተር ፓሊስ ተስ ነይ ይርከብ።

ብ 1962 ኣብ ኣቕርዜት፡ንኣንዲራሲ ኽነራል ኣበይ ኣበበ ምስ ለ ዓብቱ ቦምብ ለለ ኣተዴርበዮም፡ ካብ ሚኣቲ ንሳለሲ ዝኾኑ ሰሳማዉያ ን ሰባት ብጦር ሰራዊት ተቕቲሉም ጠፎኡ። ዑመር ሓሰኖ ናይ ሕግን ቍጥሕን ሚኒስተር ናይ መንግስቲ ኤርትራ ኣብኡ ሞተ። ካብነትም ቦምባ ጸ ርብዮም ተባሂሉም ብጠርጠራ ኣተታሕዙ ሓዱ መሓመድ ኤል ሓሰን ሓሰኖ ነበረ። ኣብ ቤት-ፍርዲ ቀሬቡ ንዕሰራ ዓመት ኮኣሰር ተፈሬዱ ይግባ ይ ለለ ዝበለ ጉዲዮ ንኽምርመር ንኣዲስ ኣጦባ ተሳኣነ። በዚ ማዜ ኣዚ፡ ፎዱም ሕብረት ኣንተኽነ ህዝቢ ቀቢጹ ኽፎትነት ይገፍፎ ብዝብል ሓሳብ ይኽዉን፡ቅልጡፎ ናይ ፎዱም ሕብረት ስጉምትታት ተወስዱ። ዝተጠርጠረ ኩሉ ኣናተታሕዘ ተኣስረ። ኩሉ ኣብያተ-ማኣሰርተ ኾነ መልኣ። ኣንዳ ራሲ ንኣባሳት ባይቶ በብሓዱ ኣናጸዉዐ ንፎጹም ሕብረት ክኹምጹ ሓተ ቶም፡ኣንተኽነ ብዙሓት ካብኣቶም ኣብቲ ፈዴረሽን ይከበር ዝብል ኣ ምነቶም ጸኒዎም ሓሳቡ ምቕባል ኣበዩ።

ብዙሓት ካብ ሰበ-ስልጣን መንግስትን ኣባሳት ባይቶ ኤርትራን ነ ቲ "ተሸይጡ ኣነነሱ ዘይበልዐ፡ምስ ተሳዕረ ይማኣስ" ዝብል ምስላ ተሸ ተሉም ገንዘብ ምኣካብ ዋና ዕላማኦም ነነ። ብእሞም ነምኡ'ዉን ብ ኦም ኣገለቶም ወይ ዱቶም ኣብ ምዕራባዊ ቆሳ ዝሕረስ መሬት (ኮንቶስየ) ኣናተቕበሉ ንፈረንጂ ኣካርዮም ብዘየ ሓንቲ ክሳራ ካብ'ቲ ኣቶት ንኽኦን ታልነ ሓጻ ቅርሺ ክሰይ ኣናተቕበሉ ሃብቲ ይዉልቡ ነበሩ። ዝበዝሕ ዘሎ ኣቲ ባናናን TTPዮንን ኽንርችን ካልኣ በብዓይነቱ ኣሕምልትን ነይኡ ብዙ ሕ ኣሽሓት ኵንታሳት ከሰ ዝኣቱ፡መኽስቡ ሰዚ መጠን ምነባሩ ኣይክሓ

ዳን። ኧቲ ሕርሻ ንምምዕባል ተባሂሉ ካብ መንግስታዊ ባዃት ዝተፈቅዳ ገንዘብ ኧፃም ብሓቂ ሓገዝ ዘድሐቦም ዝነበሩ ዕኻታት ሓሊንዳት ፈጺሞ ም እደተጠቕምሉን፡ ምናልባት ምህሳው ኧወን ኣይፈልጡን ነይሮም ይኽ ኑ። ንሰበ-ስልጣንን ናታፃም ሓገዝ ንዝነበሮምን ጥራይ ኢዮ ዝተዋህበ። በዚ ገንዘብዚ ዝሐምዐ መሬት ካኣ የልቦን።

ሓገዝ በዓል ስልጣን ዘይብሉ ስራሕ ስለ ዘይረክብ፡ መንኣሰይ ተስፋ ቕሪጹ ኣንጻር መንግስቲ ክሰዓል ተገዲዱ። ኧታ ሓንቲ ዝተረፈት ምርጫ ካኣ ሰውራ መስሪቱ ብረታዊ ቃልሲ ምክፃፍ እለ ዝነበረት፡ ናብኣ ንምብ ጻሕ ጸዓቢ። ዕሕሪ ዓቢይ መስዋኧቲ ዕማ በጽሐ። ቁጽሪ ተጋዳላይ ኧ ናበዝሐ ሓይሊ ገዲሊ ኾነ ኧናበርኾዐ ብዝኾዱ መጠን፡ መንግስቲ ብ ጸጥታን ኤኮኖምን ተጎዱኤ። ሓይሊ ገዲሊ ንምዴካም ኮማንዱስ ም ቕጻር ግዴን ነበነ። በዚ መሰረት ነበኣ ብኧስራኤሳዉያን መኮንንት ዝ ሰለጠኑ ኣርባዕተ ሽሕ ኮማንዱስ ኣንጻር ገዲሊ ተመዲቡ። ንሳቶም ኣብ ነገጹ ን"ጸሳኣ መንግስቲ" ፈሰዮም ዝወግኡ፡ ቆልዓን ሰበይትን ዴኾ ምን ኣረንቲን ምቕታል መረጹ። ኧዚኾነ ንጠቕሚ ሰውራ ኮነ። ምኾንኖ ቱ ዕማ ቤተ-ሰቡ ብዘይ ምኾንኖት ዝተቕትሉ ነበሮኡዉን ንርኣሱ ሞት ዝፈ ርሐ ናብ ገዲሊ ኧናተሓወሰ ኣንጻር መንግስቲ ነዋጋኧ ተዓጥቀ። በብቑ ሩብ ነበኣ ኣብ ነገጹ ገዲሊ፡ መንግስቲ ዒኾመ።

ህዝቢ፡ ብሳይማኖት ኣብ ነፊተ መቑሉ ምኧንቲ ነበዴኾም፡ መ ንግስቲ ብቆሳይ ህዝቢ ኣስሳም ነውቃዕ ኣዘዘ። ኧዚ ዕማ ንዴኤነት ህ ዝቢ ክርስቲያን ሓኪቡ ዘይነነስ፡ ኧቶም ክርስቲያን ናይ ኣስሳም ጉዴ ኣት ርኧዮም ንብኣንም ነበሙዝቆሰዩ ንምግባር ኢዮ ዝነበረ። ኧነተኾነ ኣይነነሱን። ታሪኽ ዓዱም ዘይፈልጡ ተቕማጦ ነተማታት ኧነተዘይነዩን ሓፋኧ ህዝቢ ኤርትራ ነቲ ናይ መንግስቲ ሪሳማ ፈንፈኖ። ኣብ ገዛውቲ ክርስቲያን ተሓቢኣም ሕይወቶም ዘድሓኑ ኣስሳም ኣሸሓት ኢዮም። ህዝ ቢ ኤርትራ ርሕሩሕ ኣብ ርኧሲ ምኧኑ፡ ክርስቲያን ምስ ኣስሳም ዓዱ መ-ስጋ ስለ ዝኾነ ተጨኻኺኑ ብሳይማኖት ዝፈሳስ ኣይኖነን። ኣብ መሳ ኧ ኤርትራ ክስታናይ ኣስሳማይ ዓዱመ-ስጋ ዘይብሉ ወይ ኣስሳማይ ክ ስታናይ ዓዱመ-ስጋ ዘደብሉ ጨፍሮኹ የለን።

ኧቶም ኣብተን ቀዳሞት ሽምንተ ዓመታት ብሓይሊ ፓሊስን ኮማን ዶስን ንበይኖም ዝተጠቕው ኤርትራውያን ብሔር-ሰባት፡ ኣብ ኣንሰሳ ጉ ዛይ ናይ ኻሆ ቀበሌታት ንብ ነርጎ ነባኣ ናይ ቤት-ጼኽን ቤት-ታርቀን ቤት-ጣውቀን ማርያን ኢዮም። ኢትዮጵያ ነምዘይኾርሕ ርሳሱም ተረ ጹእም ብርግንነት ተዋግኡ፡ ቆልዓ ስበይንም ብጥይት ተቃጸሱ፡ ዓዲቶ ም ነዲዓ፡ ጥሪትም ተዘረፈ። ንሳቶም ግን ነዚ ኹሉ ኽግር'ዚ ናትና ኤ

ሱም ተሸነምም። ሓዴ ጊዜ ዓንሆይ ሃገር ነበጽሑ ንንስመራ መዲ ኡም ኧንነሱው ፡ንም/ኣቦ ወንበር ባይቶ ኧርትራ መሰንክ ሰሳም ይመጥርሃ ገናይ ፖሊስ ኮሚሽነር ተዴሳ ዑቕቤትን ብዛዕባ ናይ ኤርትራ ፖሊቲክ ምኽባር ጸጥታን ኣበርቲዎም ክሰርሑ ሓዴራ በልዎም። ም/ኣቦ ወን በር ፎጹም ሓፃፊ ኮነ፡ ክሸይምን ክስዕርን ከኣለ፡ ንሱ ዘቕርቦ ምሕዴን ታ ኩሉ ቅቡል ኮይኑ ኣብ ግብሪ ይውዕል ነበረ። ናይ ፖሊስ ስራሕ ብዘ ርኢ ኩሉ ተዴሳ ዑቕቤት ናይ ሳዕሬዎት ሰበ-ስልጣን ቁጽጽር ዘይብሉ ብዝመለሱ ዓይነት ሰርሑ።

ኤርትራውያን ሰበ-ስልጣንን ኮማንዱስን፡ ናይ ህዝቢ ኣካል ምኧ ኖም ሪሲፃም፡ ናይ ብሕቲ ጥቕሚ ዝርኽብሉ መንገዲ ተኽቲሉም ሰ ርሑ። ፎጹም ሕብረት ንነኽውን ዝጽዕሩ ዝነበሩ ካኣ ንኢትዮጵያ ኣፍ ቂሮም ዘይነነስ፡ ጊዜያዊ ጠቕሚ ርኧሶም ነበይ'ዴሰሉም ምኧኑ ስዲ ቡ ክግሰጽ ኢዮ። ኧንዴራሴ ንኣባኣት ባይቶ ብሙሉኡም ኣፎቶ ፊዲሬ ሽን ነዘፍርስ ዘይነኽእሰ ምኧኑ ምስ፡ተርዴኤ ሓዴ ካብ ሕጊ ወጻኢ ዝኾ ነ ተግባር ፈጺመ። ዘይስሩዕ ኣኽባ ባይቶ ከፎጸም ኣዘዙ፡ ኣባኣት ተጸወዩ። ብዙሓት ኣባኣት ባይቶ ኣስኣም ኧቲ ምእጠር እስ ዝፈሰጡ ኧይመጹን። ናይ ባይቶ ኣባልነት ክብሮም ነበይተሓለወሎም በቃም ነበምጽኧዎም ዝተሳኧ ኑ ፓሊስ ብሓይሊ ካብ ገርካን ሳሕልን ነምሃሩርን ንንስመራ ኣምጺኡ ም ከም ኣጣል ኧናኹብኑቡ ናብ ባይቶ ኣኧተወዎም። ቢትወዲዳ ኣስፍሃ ወልዲሚካኤል ብዕለት ፲፯ ሕዳር ፲፱፷፪ ዓ.ም. ሰዓት ፲፡20 �somቀ ናብ ባይቶ ኤርትራ ኣትዩ፡ ካብኻ መዓልቲ ኧቲኣ ፈዲሬሽን ፈሰሱ ኤ ርትራ ሓንቲ ተራ ናይ ኢትዮጵያ ጠቕላይ ግዝኣት ነበምዝኹነት፡ ነዚ ውሳ ኔ ኧዚ ንምፅቃፍ ነኣ ቀሳ ሓንቲ ዝግበር ነገር ነበምዘየሎ ኣፎሊጡ ዘርባኡ ምስ ዓዳው፡ ኣባኣት ባይቶ ምኧንቲ ነበይዘቡ፡ በቃም ኮነ ተባሂ ሉ ኣብኡ ንኢቦምዎም ዝነበሩ ብዙሓት ኢትዮጵያውያን ጩብጨባን ብዙሕ ዋጭቋጫን ተፈዳመ። መራሕ መንግስቲ ናብ ኧንዴራሲ ነበይዱ መፅኧኽቱ ነበምዝፈዳመ ኣፎሰጠ።

ህዝቢ ኤርትራ መሰሉ ተገፊፉ ኧናሓዘነ ኧንነሱ፡ ራዲዮ ኢትዮጵያ ግን ህዝቢ ኤርትራ ፈትዩ ብኣባኣቱ ነፎጹም ሕብረት ምስ ኣዲኡ ኢትዮጵ ያ መሰነ ኧናበሰ ብጨብጨባን ዕፅፅታን ንዓሰም ኣፎሰጠ። ፈዲሬሽን ም ስ ፈረሰ ኧቶም ኣፎቑርቲ ኢትዮጵያ ኢና ዝብሉ ሰበ-ስልጣን ዝጸፅኧዎ ወሳኔታት ተወሰዱ። መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣንጻርቲ ብመንግስቲ ኤርትራ ዝዝውተር ዝነበረ ግፎዓዊ ተግባራት ምኧና ነተረዱኧ፡ ኧቲ ዝተረጸመሪ ጋታት ናይ ሰበ-ስልጣን ኤርትራ ሓኣፎትት ምኧኑ ብመግዲ ኣፎሰጠት፡ ን "ኣዋጅ ፲0፬ ዓ.ነቀጽ ፲0" ነኣ ኣንጻር መሰፈ መዲ ሰብ ኢዮ ብማሰው

ብሕጊ ኣትሪፈቶ ። እንተኾነ መንግስቲ ኢትዮጵያ ነቲ ዝቀጸም ዝነበረ ግቑዕታት ዒጋፊቱን ተሳባባሪቱን ምኻና ህዝቢ ኤርትራ ኣፃሪዮ ስለ ዝፈፀሞ ነዚ ሓዲስ ፕሮፓጋንዲ ኣይተቐበሎን፡ ስምዒቱ ክፈውጥ ስለ ዘይከኣሉ ኸኣ ገፍሉ ብዝሰዓሉ ዒሪኻ ቀጸሉ።

ሰበ-ስልጣንን ብዙሓት ኣባሳት ባይቶን ብመስረት ሕገ መንግስቲ ኤርትራ ንህዝቢ ብኽምነት ህገሓግሉ ዝፈጸሙዎ ማሕሳ ጠሲሞም፡ ኣገዳር ፍሳይ ህዝቢ ንፈዲረሽን ኣፃሪሉ። ናይ'ዚ ሳዕቤን ድማ ናይ ኣሽሓት ንጹሳት ዒም ፈሰሰን ደቅጽሬዉን ኣሎን ። ጥራት ህዝቢ ጠፊኡ ኸኣ ሳገር ዓነወ ። እንተኾነ ምፍራስ ፈዲረሽን ዘስዓቦ ጉድንት ንሳቓምዑን ብመጠኑ ጠዓሙዎ ። ፈዲረሽን ንምፍራስ ብምሕጋዞም፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ ተሳጒሳ፡ ስርሓም ኣብ ኤርትራ ክትጽሉዎ እትገድፍዎ መሲሉዎምን ነበር ። እንተኾነ ኧቲ ናይ ማኪያቬሊ ፍርዲ ኣብ ዘፍሲ ግዜ ኣብ ልዕሊ ዘዝግብኦም ሰባት ወዓሉ ። ቅሩብ ሰመሩንት ጽሕሪ ምፍራስ ፈዲረሽን ኩነታት ምምሕዳር ኤርትራ ተሰዋመጠ ። እንዲራሊ ናይ ሳገር በዓል ምሩኽ ስልጣን ሃነ፡ ቦታ ናይ መራሕ መንግስቲ ተሳነ፡ ኧቶም ፈዲረሽን ንምፍራስ ብሓይሊ ዝሰርሑ ሰበ-ስልጣን ንኣዲስ ኣበባ ተሰመጡ።

ኧዚ ውሳኔ ኧዚ ነቶም ሰበ-ስልጣን ኣሕዘናም፡ ጓሂኦም ክሓብኩ ኸኣ ኣይከኣሉን ። ንኣዲስ ኣበባ ክንቕሱ ኣብ መዓርፎ ነፈርቲ ኣስመራ ነፋሪት ኧናተጸበዩ ኧንከሎው ፡ ሓዱ ካብኣም ጉሀያት ምኻኖም ዘስተዉዓሰ "ስለምንታይ ትጉህዮ ? ቅጉዕ ውሳኔ ኢዩ ዝተዋህበ። ኧቶም ኣዱ ና ዝበልና ናብ ኣዱና ክንንበይድ ፡ኧቶም ዓድና ዝበሉ ኣብ ዓፁም ክ ተርቃ ተፈቅዱ ። ንሕና ባዕሳህና ብዝሓተትናዮ ዝተዋህበ ፍርዲ ስለ ዝኾነ ፡ ቅጉዕ ኢዩ ኧሞ ተቐበልዎ" በሎም ። ዝኾነ ኾይኑ ፈዲረሽን ንምፍራስ ብኧተገብረ ጌጋ ከረድኣም ኧምበር ንሱ ኧዉን ፡ ነቲ ዉሳ ኔ'ቲ ተሳጒሉ ተቐቢሉዎ ማለት ኣይኮነን ።

ናይ ፓሊስ ኮሚሽነር ብቕሲፊ ዘይሰዓፊ ሓያፊ ሰብ ስለ ዝነበረ፡ መንግስቲ ብዘይ ክሰውጦ ሓሲቡ ፡ ንትምህርቲ ንዓዲ ኣመሪካ ክኸይዱ ዕ ዕድመ ነበሉ ። ንሱ ግን መጨረሻኡ ቅኔር ምኻኑ ፈሊጡ ኣበየ። መንግስቲ ኢትዮጵያ ዒሳዩ ስለ ዝርክበ ክድርብየኒ ኢዩ ዝብፅ ጥርጣሬ ኣሕዲሩ፡ብዝገበሮ ጌጋታት ተጣዒሉ ፡ ፈዲረሽን ክጸንፅ ዝብ ፊ ሓዲስ ሓሳብ መጾ። ንሳዕሰዎች መኰንናት ፓሊስ ኣኪቡ ፡ ናይ ኤርትራ ሕገ መንግስቲ ኣምዲኡ ብግሰዲ"ሳይሰ ስሳነ ፈዲረሽን ክ ፍርስ ስልጣን የብሉን፡ ንፈዲረሽን ነፍርሶ ዝኽእሉ ኧቶም ንዕኡ ዝበየኑ ሕቡራት መንግስታት ፀኡኻቕም ሰዲዱም መርሚሮም ኣድሳቡ ኾይኑ ኧንተርክብዎ ጥራይ ኢዩ"ኧናበለ ሕገ-መንግስቲ

ኤርትራ ፈርብዩሎም ንቤት-ጽሕፈቱ ተመፀአ። ሃሰን መኻይን ፓሊ ስ በንዚን ክመፅኣ ፡ ኮማንዱስ ድማ ተዓጢቑም ብተጠንቀኞ ክ ጻንሑ ኣዘዘ።

ሓዱ ካብቶም መኰንናት ኣምሓራይ ስለ ዝነበረ ፡ ብሕቡኧ ናብ ኧንዲራሲ ከይዱ ሃሉቲ ምስጢር ነገረ። ብተሰፍነ ምስ መን ክምዝ ዛረብን ኧንታይ ክም ዝብልን ምስ ተፈለጠ ክኣ ሽግር ኧንተሎነ ንዓ ክንዘራረብ ኢሉ ኧንዲራሲ ጸውዎ ። ኧንተኾነ ንሱ ኣበየ። ንኣዲስ ኣ በባ ክፍኻ ንዓኑሮይ ድሳይካ ክንትዛረቦም ጸዊዎምኻ ኣለው ኧንተበሎ ኧውን ፡ ጨነሹ ክምዘይክይድ ኣፍሰጦ ። ድሕሪዚ ጦር ሰራዊት ኣሲሮም ክምጽኡዎ ኧንዲራሲ ኣዘዘ ። ጦር ሰራዊት ንዋና ቤት-ጽሕፈት ፖሊስ ኣኽቢቦም ንኽኣስርዎ መኰንናት ጦር ንቤት-ጽሕፈቱ ክዱ። ኧንተኾነ ኣውቓማቲክ ጠበንዃ ኣዳዊዱ ንኽትኩሰሰሎም ኣንተዮ ኣኧዱግ ኢሉ ሓፍ ምስ በሉ ሃዲሞም ወዱ ። ጸኒሖም ኧቶም መ ኰንናት ጦር ሰራዊት ንመኰንናት ፓሊስ ቀቅድሚኦም ኧናኹብኩ ቡ ብድሕሪኦም ተኽዊሎም ኣብ ቤት ጽሕፈቱ ተቐፅቀሉ። ብቕድሚ ት ፖሊስ ስለ ዝነበሩ ክትኩስ ኣይከኣሉን። በቲ ሰዓትቲ ሓዱ ተኰሊ ተ ሰንዮ ፡ ኮማሽነር ክኣ ሞተ ። መን ክምዝተኰሰ ብርግጽ ኣይፍሰጥን። መኰንናት ጦር ሰራዊት ክምዝብልዎ ግን ባዕሉ ነብሱ ቀተለ ።

በዚ ድማ ኧቶም ፈዲረሽን ይፍርስ ኢሎም ሰብ ዘሽግሩ ዝነበሩ ሰበ-ስልጣን ኤርትራውያንን ናይ ፖሊስ ዋና ኣዘዝን ኣብ መጨረሽታ ብዝ ፈጸምዎ ጌጋታት ተጣዒሰም ኣንጻርጸሩ ፡ግን ድሕሪ ማይ ንበሳቲ ኣየዱሉ ንን ኢዮ ። ኧቲ ዝረጸምዎ ገዛኒዊ ጥቕሚ ርኢሶም ንክዊጉድሎም ኧን ተዘይክይኑ ብሓቂ ናይ ኢትዮጵያ ፍቕሪ ክምዘይነበሮም የረድኣ ። ብ1983 ዓ.ም. መፅኣክ ሰላም ዲመጥሮስ ናብ ምጽዋዕ መጸኡ ፡ ብትኧ ዛዝ ንህዝቢ ኰተሬ ክኽየጠሉ ሓተተኒ ፡ ሕጊ ኣይፈቕዱንዮ ኧንተበሬኩ ዎ ኸኣ "ንጉስ ሰማይ ክሳብ ዝርዉኣ ፡ንጉስ መሬት ይጉድኣ" ኢሉ ነቲ ባዕሉ ዘፍርሶ መንግስቲ ረሲዑ ፡ መሕረፎ ንዓይ ወቐስ ።

ብ1967 ዓ.ም. ሃጸይ ሃይሉ ስላሴ ንኣስመራ መጺኦም ኧንከሎው ን መኳንንቲ ኤርትራ ኣኪቦም "ቈቅኹም ስለ ዝሸፈቱ ፡ኢትዮጵያ ናይ ጸጥታን ኣኮኖምን ሽግር ገጢሙዋ ኣሉ ።ንኢትዮጵያ ኸኣ መሬት ኧምበር ኤርትራዊ ህዝቢ ኣየድልያን ኢዩ" በሉ ። ነዚ ምባሉም ነቲ ብዛዕባ ኤርትራ ቅጽሚኦምን ብጊዜኦምን ዝነበረ ኢትዮጵያዊ ኣተሳሳስባ ኢዮም ዝገለጹ። ቅጽሚ ማዝንት ማሉያን ዝተፈላለዩ መሳፍንቲ ኢትዮጵያ በብኧዋኑ ኧና መጹ ክም ወገበዓ (ወረበሳ) ሰብ ኧናቕተሉ ጥሪት ዘዘሪፎም ንዓዱም ይመሰሱ ነበሩ ኧምበር ፡ ኤርትራ ዓዱም ኤርትራዊ ህዝቢ ክኣ ሓም

ም ገይሮም ኣሚኖም ኣደፈልጡን ። ነተን ንብ ቀይሕ ባሕሪ ዘሰዋ መዴባት ስለ ዘውሰየኦም ከኣ ኤርትራ ንብ ክልተ ክትምቀፍ ምስ ኣንግሊዝን ጣልያንን ዝፈጸምዎ ስምምዕ ኸኩፉ ምስ ክር ኢዩ ። ሰውራ ኤርትራ ኣውነሳ ዕቤን ናይቲ ዘይትኑዕ ቀንጻሊ ምምሕዳር ኢትዮጵያ ምኻኑ ከዝንጋዕ ኣይግብኦን ። ኣንጻራሲ ኣውን ብሽነኹ ንብ ሓጺ ንኹባ ፡ህዝቢ ኤርትራ ንኢትዮጵያ ኣየውሰልያን እዩ ፡ብማለት ጸረሙ ንመኻንንቲ ኤርትራ ንቃሲጡ እዩ ህዝቢ ኤርትራ ነዚ ተጓዚቡ ፡ንብውሕሪ ሕጂ ምስ ኢትዮጵያ ሰላም ከምዘየለ ተገንዚቡ ንረዜኡ ካብ ሞት ንኽውሕን ፈቐዱ ክንጭሮታትን ሳገራት ን ፋሕ ኢሉ ንብ እዳት ይርከብ ኣሉ ።

ብ1967 ዓ.ም. ንብ ከተማ ባረንቱ ፡ሓጺ ተጋጺላይ ገናይ ጦር-ሰራዊት ኮለነል ቀቲሉ ንሱ ኣውን ሞተ ። ናይ'ዚ ሕነ ንኽረኹቡ ጽማ ፡ጦር-ሰራዊት ነቶም ብረዜ ሳገር ንመን ፡ናይ ማሕበር ቆቕሪ ሳገር ሰዓብቲ ዝነበሩ ዓድ ኣብሪሂም ኣሚናም ንብ ዓዱም ኣነነሰው ኣኽቢቦም ብጥይት ጨሪሽዎም ። ዓዱም ኣቃጺሉም ጥሪትም ዒሎሰቡዎ ሬሳታቶም ከኣ ንብ መሮር ዴርብየ ም ነዛብኣ ገዓፉዎ ። ናይ ማሕበር ቆቕሪ ሳገር ንብ ጋሽን ሰቲትን ሓሳፊ ዝነበረ ናይዕ ካብ ተኹምቢያ ሰብ ዓዲሙ ገሬሳታት ናይቶም ብረዚ ፓሰቲክ መሳርሕቱ ዝነበሩ ዓድ ኣብራሂም ቀበረ ። ንምሽቱ ጦር-ሰራዊት ካብ ገዝኡ ወሲዱም ምስ ሻብዓይ ርኣሱ ካብ ከተማ ተኹምብያ ኣውጺኡም ቀቲሉ ም ዴርበዮዎ ። ከምዚ ኢሉ ኸኣ ኣቲ ንማሕበር ቆቕሪ ሳገር ዘበርክቱ ዎ ኦፁሕ ፡ዓለቡ ሞት ነነ ።

ህዝቢ ሻሆ ፡ብኮማንዱስን ጦር-ሰራዊትን ነገም ጠሰ-በዱ ብጥይት እና ተሳጭነ ዝንብሮ ምስ ሻገሮ ፡ዓዱ ሰቐቐ ንባርካ ተሰደዱ ። ጦር-ሰራዊት ንቆ ልዓ ፡ሰበይቲ ፡ካብ ባርካ ብሓይሊ ብባቡር ኣምጺኡም ንብቲ ንብ መንጎ ዴንነ ሱን ግንዴዕን ዝርክብ ቦርካ ዴርቢዮም ገዲፉዎም ። ካብ ባርካ ክሳብ ግንዴዕ ንገጡዓዛ ኣነነሰዋ ፡ጥኑሳት ንብ ባቡር ኣዋገራ ፡ድኹማት'ውን ሞታ ። ብዘደ ምግብን ገዛን ክዳንን ንብ ቦርኻ ተዴርብዮም ዝለተማይ ጠብታ እኳ ትኹን ብምእንኣኖም ቆፅዑት እንጌራ-ማይ .. ሃቡና ኧናበሱ ብንንጸርዱሮት ይ በኽዮ ነበሩ ። ገለ ገበርቲ-ሰናይ ተቑማጦ ግንዴዕ ብዝማባኣ ተዓጢቕም እተንዝከንለሎኦም ቆሩብ ኣንጌራን ማይን መንጸፍ ተንኮበትን ለገሱሎም ። ኧዚ ግን ኣኻሊ ኣይነበረን ። ንብቲ ኧዋንቲ ገለ ኤርትራውያን ዝገዴዱ ፍካኔ ኣብ ልዕሊኹም ንርንዮ ። ኣዘም ካብ ካልኣ ወረዳ ዝመጹ ገለ ኣርትራውያን ኧዚ ኣንቅም ፡ንብቲ እቶም ሻሆ ከይፈተው ተገዲቱም ለፊርምዎ ዝነበሩ መሬ ት ክሓርሱ ለለ ዝዴሰዩ "ኣዘም ሻሆ ንልቑቑልና" ብማለት ናብ ጠኽላይ ግ ዝኣት ጠርዑ ። ናይ ምጽዋዕ ኣውራዊ ገዛኢ ኣነ ለለ ዝነበርኩ ኣልቅቅም ዝብል ትኣዛዝ ተዋህበኒ ። ተግባሩ ብጣዕሚ ዘሕዝን ለለ ዝነበረ ዴማ

ኣየልቅቕን ኢለ መለሽኩ ፡ካሳብ ኩነታት ተለዋዋጡ ባዕሳቱም ገዲፎ ምዎ ዝኸዱ ኣብ ዝነበርዎ ቦታ ጸንሑ ።

ገድሊ በርቲዑ ንብ ኩሉ ንውራዊታት ፋሕ ለለ ዝበሉ ጦር-ሰራዊት ን ኮማንዱስን ንህዝቢ ትተሓባበሮም ኢኻ ብማለት ብጣዕሚ ኣሸገሩዎ ። ሓጺ ናይ ኢትዮጵያ ፖርላማ ንባል ዝነበረ በዓል ሕርጋ "ናይ ምጽዋዕ ን ውራዊ ገዛኢ ኧብሃ ዴቂ ዓዱ ካብ ንውራዊ ክረን ንምጺኡ ንህዝቢ ለምሃር ኣብ ሽማር ንውዱቑዎ ይርከብ ኣሎ" ብዝብል ብቑጥታ ኣብ ዂንሆይ ከለ ሰኒ ። ኧቲ መንቀሲኡ ዘይዎለጥ ነገሪ ኧቲ ሓቁነቱ ገ ምቃለዎተመርሚሩ ሓለት ምንባሩ ለለ ዝተረጋገጸ ከኣ ካብ መቑዓዕቲ ዱሓን ኮኑ ።

ህዝቢ ለምሃር ፡ንጦር-ሰራዊት ኧንተሓገዘ ብገዴሊ ፡ንገዴሊ ኧነ ተዴገፈ ከኣ ብጦር ለለ ዝተጐድኤ ኣድሳዮ ናይ ጸጥታ ሓለዋ ክማበረሉ ንመገማለቲ ኢትዮጵያ ኣመፅከተ ። ኧንጌራሲ ፡ጥርዓኖም ተመፅኪቶ ኧቲ ህዝቢ ዘዴፊዮ ሓለዋ ምኧንቲ ክረክብ ፡ንብ ዓለርቶ ቦታታት ክኧክብ ኣ ዘዘ ። በዚ መሰረት ከኣ ናይ ወረዓታት ገዛኧትን ፡ናይ ፓሊስን ጸጥታን ሓለፍት ን ፡ሹመኛታት ዓዴን ፡መራሕቲ ሃይማኖትን ፡ኧማግለ ዓዴን ዘለውዎ ኮሚ ቴ ኣቁመ ።

ኧቲ ጉዳይ ብስርዓት ፍሕሪ ምምርማሩ ንብ ውሽጢ ለለስተ ለሙ ን ጸብዓብ ብጽሑፎ ቀረበሉ ። ኧንተኾነ ንብ ክንዲ ኧቲ ዘተስፈዎ ሓለወቲ ጸጥታ ዝፅኧኽ ፡ጦር-ሰራዊት ነቲ ዝተኣከበ ህዝቢ ዴምሲለም ነቲ ቀበሌ ንዓለርቶ ሓሙኽቶ መዓልቲ ክፍህለለዎ ኣዘዘ ። ጦር-ሰራዊት ንብ ክፅቶ ተ ኾፊሉም ሓጺ ፍፍራ ብዓይለት ኧቲ ካለኣይ ፍማ ብኧምበርሚ ወረሩ ። ሓይሊ ዘለዎ ሰብ ሃዴመ ፡ቆለዓን ለበይቱን ፍኹምን ግን ተጎድኡ ። ጥኑ ሳት ክሳዴማ ኧንነሰዋ ንብ ፈቐዱ ጫካ ኣዋገራ ፡ገዛዉትን ኧኽፊን ተቆ ጸለ ፡ጥሬትን ገንዘብን ኧለማት ኣንለትን ተዘረፈ ።

ናይ ህዝቢ ኣውዳት ምስ በጽሓኒን ኧንጌራሲ ብለፅነኪ ለለ ዝነገ ርኩ ክፍተ ሳዕለዎን ናይ ጦር መሥገናት ክለይፈነካ ኢየ ኧሞ ምለኣም ናብቲ ቦታቲ ነዋኻ ኩነታት መርመሪርካ ጸብዛብ ለዴዴለይ በለኒ ። መሥገናት ም ለ መጹ ኾነ ምለኣም ሓቢረ ነዋኩ ። ብዓይነይ ነምዝረኣኹዎ ፡ተካፊ ን ርኢት ኢዩ ዝነበረ ። ዓድታት ተቆጺሱ ሓሙኹሽተ ጥራይ ተረፈ ። ቆልዑት ነ ሮሮኦም ብኻራ ዝተሓርዱ ፡ንብትን ንግማፊን ነፃልኦት ኧንለነታታችን ብጥ ይቶ ተኾሰቲሮም ኣብ ሜዳ ሰም ኢሎም ይረእዩ ነበሩ ። ነቲ ካብ ቁሳ ሃጺ ሙ ንምራራ ዝወጽኡ ህዝቢ ካብ ኣለመራ ዝተሳኧኩ ጦር ኩሰስተሩዎ ። ኣብዚ ወራርዚ ዝጠፍኡ ቁጽሪ ህዝቢ ከምኡ'ውን ጥሬት በቲ ሹመኛታት ቀበሌ ዝሳቡኒ ጸብጻብ መለሪት ኩነታት ብለፈሱ ብጽሑዎ ንጠኾሳይ ግ

ዘእት ኣቕረብኩ ።

ነቓም ናይቲ ወራር'ቲ መራሕቲ ዝነበሩ ክፍተ መኾንናት ብቑጥታ ። ስለምንታይ ህዝቢ ትጉዓኡ ኢሉ ኣነተሳተንከምዮትሕቲ ቁጽጽረይ ከምዘይኮንን መፅሲ ክህቡ ዒማ ዘይግዱዱት ምኽንያትን ብቑጥዓ ኣ ፍሰጡኒ ። ምናልባት ኣሕሉቑም ዘይነበሩ ኣነተዝኽን ምጎዱኡኒ ኣ ውን ይኾኑ ።

ብዛዕባ ድሕነት ህዝቢ ብምግዳስየ ጦር ከም ገበነ ቆጺሮምዎ ብ ቁጥታ ንኽጐሰኡኒ ስለ ዘሳሰቡ "ዝምርመር ናይ ጸጥታ ጉዳይ ኣሉና ኣም ናትካ ሓገዝ ስለ ዘድልየና ፡ንምሸት ሰዓት ኽዱሽተ ምሳና ንዓይሰ ት ክትከይድ ተቕረብ "በሉኒ ። ኣነ ኽኣ ሕሪይ ዝብል መፅሲ ሃበኩዎም።

እቲ ሓሳባቶም ዝነበረ ኣብ መንገዲ ቀቲሎም ብገድሊ ተቐቲሉ ክብሉ ኢዩ ዝነበረ ። ብዛዕባኡ ክዝንቶ ኽኣ ኣኽባ ገበረ "ንሱ ነቲ ንዱሕ ስራ ሮቱና ቀተልቲ ብምባል ዘይስሙ ስለ ዘልበሰ ይቀተል"ዝብል ዉሳኔ ሃቡ ። ክፍተ መኾንናት ክንኣ ኣገዳር ኮኑ ። "እዚ ዝፍርዱ ዘሉ ኣወራጁ ገዛኢ ኢዩ ፡ና ይ ሓዱ ኣውራጁ ገዛኢ ስራሕ ዒማ ናይ ህዝቢ ህይወት ምሕሳው ምኸኑ ዘየጠ ራጥር ኢዩ ፡ህዝቢ ኣይሞተን ክይበሳል ክኣ ሞይቱ ኢዩ ፡ናቤቱ ኽውን ጠሬኡ ኣሉ ፡እሰ'ዚ ኣነተተኽሳኽሰ ግቡኡ ስለ ዝኾነ ክም ገበን ክቕጸር ኣይግ ባኣን ፡ንሕና ኣይንሰማማዓሉን ኢና ፡ንስኻትኩም ግን ናይ ዒምዲ ብፅ ፍሴ ስለ ዘሎኩም ዒሳይኩም ግበሩ "በሉዎም ።

እዚ ሓዱስ ሓሳብ'ዚ ነቲ ኣኽባ ስለ ዘናውሐ ኣቲ ናይ ቆጸራ ሰዓት ሓሰፊ ። ኣነ ኽኣ ብገርሀይ ክፍተ ገዚ ስልክ ፎዊሰ "ምዕሪ ይመለ ኣሉ ፡ኣ ንኽዱ ዘሎና ስፍራ ኽክ ብጸጥታ ዘየተኣማማመን ኢዮ'ሞ ቀፅጢፎና ንኽድ" በለኩዎም።"ስራሕና ምስ ጨረስና ክነሪፅጠካ ኢና" ዝብል መፅሲ ሂቦምኒ ዘተኣም ቀጸሉ ። ኣብ መወዳኣታ ነቲ ናይቓም ክፍተ መ ኮ ኖንናት ሓሳባት ካፅእት'ሙን ሕፀናኣም ወቒሱዎም ዒገፉዎ ። እቲ ይቀተፅ ዝብል ው ሳኔ ተሪፉ ለፅኪ ፎዊሱም "ንሱሚ ኣብቲ ቦታቲ ምኻድ ተሪፉ ኢዩ ፡ኣ ፎሳዩ ሃይኑ ምስ ዝርክብ ካፅኧ መዓልቲ ክንነግረካ ኢና"በሉኒ ።

ድሕሪዚ ኩነንት ንጽባሒቱ ንኣስመሬ ክደዱ ኩነታት ህዝቢ ንኣንዱሰ ኣብሀሀ ድሕሪ ምንጋር ናቲዩን ናይ ምሱኣ ኣውራጁ ህዝብን ሓዘን ገሰጽኩ ።እቲ ንወራር ዝወፈረ ጦር ናይ ምቕታፅ ተግባሩ ይቕጽፅ ስለ ዝነበረ ከኣ ቆሉ ኣብ ስፈ ሩ ክምሰስ ትእዛዝ ክመሓሳልፎ ሰመንኩ።ንሓጋዚኡ ኤርትራዊ ሚኒስተር ጸ ዊዑ ነቲ ዝቕረበ ሓሳብ ገሰጸሩ ፡ንሱ ዒማ "ጦር ቅድሚ መዓልቱ ክምሰስ ኣ ይግባኣን ክሳብኻ እተወሰነት መዓልቲ ይጽናሕ" ዝብል ርእይቶ ሃበ ። እን ዓራሴ ኽኣ እምበኣር ክምሰዚ ዝሰማዕካዮ ኢዩ ኸሞ ዘመቻ ክቕጸፅ ኢዩ በ ለኒ ።

እቓም ብኽራሩ ጎሮሮኡም ዝተሳርዱ ቆፅዑች እናተራእዩኒ ሕፀ ናጺ ክሳርፈለዩ ፊጺሙ ለሰ ዘይከአለ ገእንዲራሴ ናይቲ ኩነታትቲ ክ ብዒት ዒጋገመ ገሰጻክኩ ግን ሓሳቡ ክለውጦ ኣይከአለክን ።ንጽባሒቱ እ ቲ እንዲራሴ ሓሳባቱ ለሰ ዝለወጠ ናብ ቤት-ጸሕፊቱ ጸዉዓይሳጦር ኣብ ስፈ ሩ ክምሰስ ለሰ ዝመዲብኩ ነቲ ናይ ዘመቻ ሓሳፊ መኾንን ጸዋዐ ትእዛ ዝ ክህቦ ኢየ ኸሞ ኣብ'ዚ ኮፎ ኢፅካ ጽናሕ በሰኒ። እቲ መኾንን ምለ መጸ ክነኣ ትእዛዝ ተቀህቦ ፡ንሱ ግን ፡ጦር እንዲሕሪ ኣብ ስፈሩ ተመሲ ሱ ጂብሃ ነቲ እተቕጸለ ሳዒታት ለኢሱም ናብ ወፃኢ ክዝርግሑዎ ኢየ ም ኸሞ ዘመቻ እገተቕጸለ ይሓይሸ በለ ። እንዲራሴ ኽነ ግዲ የልቦን ለ ኢሱም ኣብ ዓለም ይዘርግሑዎ ፡ትእዛዝ ኢዮ ፡ይመለስ በሉ እሞ እቲ ወ ራር ዝቕጽፅ ዝነበረ ጦር ናብ ስፈሩ ተመፅሰ ።

ነቲ ምግብን ገዛን ስኢት ዝሳቐ ዝነበረ ህዝቢ ብቕፅጡፍ ሪዱኤት ክ ግበረሉ ኢለ ስለ ዘመፅከትኩ ፡እንዲራሴ ምሳይ ንምጽዋዕ ወሪዱ ፡ነቓም ካብ ዒዱም ተባሪሮም ኣብ መንገድታት ምጽዋዕ ግንዲዕን ሰፊሮም ዝ ነበሩ ህዝቢ በጺሑ ኣዘራረቦም :"ሓዘኑ እውን ገሰጻሉ ም"። ሓዲ ካብ እቓም ኣብ ረንዲዕ ዝጸንሑ ግዲይ ናይቲ ወራር "ኣይትሕዘን ! ድሕሪ ሕጹ እውን ቀጽፅ ፡ካብ መንግለትን እንጽበዮ ምሕረት የልቦን ፡ባዕሳህ ና ኢና ጠፊእና ኣብ ክንዲ ናጽነት ንብፅ ፡ኣዒ ንዘይትኽነና ፡ኣዒ መሊ ሉና 'ኢትዮጵያ ወይ ሞት' ኢፅና ኣምዲእና ነሎ ም " በሎ ። ብድሕሪኡ እንዲራሴ ፡ንዒንሶይ ነረረ ክሳብ ዝኣክል ረዲኤት ዝርክብ ፡ንረዛኡ ዓ ሰርተ ሽሕ ቅርሽን ፡ሾብዓተ ሚእቲ ኮሎንታፅ እኽፅን ፡ሓሙሽተ ሽሕን ሰለስተ ሚእትን ዚንጎን ፡ክምኡ ድማ መለርሕ ገዛ ዕንጨይቲ (ሱሕ) ሂበ ኣሎኹ በለ። ካፅኣ ተወሳኺ ሓገዝ ኣይተረኽበን ፡ዝኽነ ኽይኑ ብሓ ሰዉቲ ጸጥታ ዝተጐድኣ ህዝቢ ክም ምጽዋዕ ሓገዝ ዝርክበ ኣውራጁ ለሰ ዘይነበረ ብመሀጠኑ ሞራሉይ ሓፎ ክብፅ ነጓሳ።

ኩነታት ጸጥታ እናተበሳሽወ ለሰ ዝኽዲ ፡ጉዳዩ ተጸኒው ኣድሳዩ ስጉምቲ ንኽውሰድ ተባሂሉ ፡ኣብ ጠቕሳይ ግዝኣት ብመራሕነት እንዲ ራሲ ዝተኻየዲ ሚኒስተራትን ዋና-ዲረክተራትን ኣውራጁ ገዛእቶን ዘለ ዉዎ ኣኽባ ተገብረ ። ኣብ'ዚ ኣኽባ'ዚ እተኻፈሉ ናይ ኣውራጁ ገዛእቲ ፡ና ይ ጸጥታ ምብልሻው ሓሳፍነት ንህዝቢ ብምለካም በብሓዲ ሓሳቦም ገሰጹ ። ናተይ ሓሳብ ኻብ'ዚ ዝተፈለየ ለሰ ዝነበረ ፡ጸጥታ ዝተበላሸወ ብ መንግለቲ እምበር ብህዝቢ ክምዘይኮነ ፡ኮማንዱእን ጦርን ንንዱሕ ህዝቢ ቀቲሎም ወዲ ጥሪቱ ኣጥፊኡም ብጥምየት እገተዘይሳቐ ፡እዚ ክሊፍ ኩነታት ንይምተፈጥረን ኢለ እቲ ዝተገብረ ጌጋታት ዘርዚርኩ ሪ ምዝራብ ፡መተሳዱር መንግስቲ ኣብ ቅድሚኡ ንዝጸንሐ ዘበለ ኩ

ሱ ወስን ኢሱ ከደቀተሰን ዓድታት ከየዕነወን ኣእካፊ ከየቃጸሰን ቆሰዓ ሰበይቲ ካብ ምጉዳእን ይቈጠብ ካብኡ ዝተረፈ ናይጀጥታ ምብፋሻው ደገድጽ ኣ ምበር ኣይመሓየሾን ኢዮ ኢሰ ሓሳበይ ገለጸኩ።ካብቶም ኩሎም ኣኽበኖታ ት ሓጺ ዋና ዱረክተር ጥራይ ንሓሳበይ ዲገፈ ።

ካብቲ ዝተራእየ ኩነታት ተበጊሰ ፡ እቲ ሓቂ ዝተረጸመ እሰዝተንተንኩ ኣንዓራሴ ቦቲ ሓሳበይ ተቐይሙ "መተሳዳር መንግስቲ ስርሑ ይፈፅም እዩ ፡ ካምዚ ንስኻ እትብሉ ዘኩን ጠባይ የብሉን ፡ ተጋጊኻ " ኣናበስ ብዓብይ ቁጥዓ ገሰጸኒ ። ድሕሪዚ ኣኼባ'ዚ ኣቶም ካብ ሓዴጋ ጦር ዘውጽኡኒ ክፅ ተ መንኣሰይ መሰገናት ፡ ዝነምንዎ ሰብ ፅኢዮም ፡ ጦር ክቐትሉኒ ሓሲቦም ከምዝነበሩን ድሕሪ ሕጂ ኣውን ኣንተዘይተጠንቀቕኩ ከምዘይመሕሩኒ ገሊጾ ም ህይወተይ ኣንተሓሰኩ ከምዝሓይኽ ምክሮም ሰገሱሉይ ። መንነቓም ካብ ምግሳጽ ግን ተቈጠቡ ።

ብገዜ ኣንግሲዝ ዝነበረኒ ናይ ኣመሓዳሪ ስፅጣነይ ተጠቒመ ፡ ና ጽነትን ሰሳምን ፍጹም ናይ ኤኮኖሚ ራህዋን ንምርካብ ምስ ኢትዮጵያ ኣ ዓና ንሕበር ብማሰት ኣብ መንጎ ህዝቢ ኢትዮጵያዊ መንፈስ ዘርገሐ ንብ ዙሓት ዘኣመንኩ ነበርኩ ። ኢትዮጵያ ንገጹህ ሰሳማዊ ህዝቢ ክትቀትል ም ስ ረኣኹ ግን ሕፅናይ ወቕሰኒ ፡ ኣንዳርዚ ጭካኔዚ ከኣ ሓዘነይ ክሓብኣ ኣይከኣፅኩን ። ስሰ'ዚ ዱማ ንቕንጻሊ ተግባራት መንግስቲ ኢትዮጵያ ብግ ፅኺ ኮነንኩዎ ። ብገዜ ኣንግሲዝ ፡ ኢትዮጵያ ክብፅ ኣንከሱኹ ፡ ናይ ሃገር ሓድነት ተረኺቡ ብስሳም ንምንባር ዲኣ'ምበር ፡ ኤርትራዊ ህዝቢ ቀሰብ ጥይት ወተሃዳር ኢትዮጵያ ኮይኑ ብኽንቱ ክጠፍኣ ፡ ኣብ' ሓሳበይ ብፍጹም ኣይነበረን ፡ ናይ ዝኾነ ኣባል ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ሓሳብ ዘነበረ ኣውን ኣይ መስሰንን ። ስሰ'ዚ መንግስቲ ኢትዮጵያ ካብ ጭካኔ ዝመፅኡ ተግባራት ክት ቁጠብ ኣምሪረ ተዛረብኩ ።

ኣብ ኣዉራጂ ምጽዋዕ (ሰምሃር) ኾዚ ዘይበሃፅ ጭ ካኔ ዝመ ፅኦ መቕተፅትን ምዝራፎ ጥሪትን ምቅጻፅ ዓድታትን ክፃጸም ኣነ ነገሱ ኣብ ነፅፉኣት ኣውራጂታት ኣውን ጸጥታ ነበረ ኅይሩ ማለት ኣይኮ ነን ።ናይ ኣዉራጂ ኣነሰጉሳይ ናይ ጸጥታ ጉዳይ ኣውን ዝገዳጺ ነበረ።ወሃሃ ዱር መንግስቲ ነቐም ንኽተማ ዝኣትው ሻሁ በብገዜኡ ካብ ዕዓጋ ኣናኣ ረዩ ለይቲ ሰይቲ ብጭካኔ ቀቲሉም ኣብ በርሻ ይድርብዩዎም ስሰ ዝነበሩ ህዝቢ ቅሳነት ስኢኑ ተሸጊሩ ነበረ ። ተጋዲሰቲ ምግቢ ዲፅቦም ኣብ ዱ ርዓ ዝተባህሰ ዓዲ ኣሰ ዝኣተው ፡ ክወግኣዎም ኮማንዱስ ተሳኣኩ ።ኣነ ተኽነ ተጋዲፅቲ ሃዲሞም ነበሩ ።ወዮም ኮማንዱስ ንሓንቲ ኣብጥቓ ዓዲ ገበይና ስገም ትዓድጽ ዝነበረት ሰበይቲ ረኺቦም ብዘይ ሓዱ ምክንንዩት ኣስሳመይቲ ብምኻና ጥራይ ኣብ ነብዲ ሾብዓተ ካራ ኣኣኑዮም ቀተ

ሉዋ ።በዚ ተግባሮዚ ኾነኻ ሕፅና ዘይብሉም ጨካናት ምኺናም ገለጹ። ኣኽነኺይዱ ሰበይትስ ኣነስተይቲ ኣነስሳ ኣኳ ትነሓቒ ።

ኣብ መሬት ማርዳ-ቀዳሕ ፡ ሹመኛ ናይ ዛውፅ-ማርዳ ብዘይተፈልጠ ም ኽንዳት ብተጋዲሰቲ ተቐንሰ። ህዝቢ ፡ ግቡኣ ሓሰዋ ንኽግበረሉም ናብ መን ግስቲ ጥርዓናም ኣቕረቡ ።ጦር ከመጹኩም ኢዮም ኣሞ ተኣኪብኩም ጽ ንሕዎም ስሰ ዝተባህሱ ፡ ኣብታ ቅጸራኣም ምግብን መጽተን ኣዓፅዮም ተኣ ኪቦም ጸንሑ ። ጦር ምስ መጹ ድማ ስብሕትን ጸባን ኣኽፅን ኣንገዱዎ ም ። ኣቶም ዝተሳኣኩ ጦር በሉዓም ሰትዮም ምስ ኣእከቡ ፡ ኣዎ ፎ ናይመ ንግስቲ ክንገረኩም ስሰ ዝኾነ ንዑ ኣብ'ዚ ተኣኪቡ ኢሱም ንምፅኣቲ ዓ ዲ ኣኪቡዎም ። ጽቡቕ ወረ ንኽሰምዑ ተስፋ ዝነበሮም ህዝቢ ኮነ ኣብ ሓጺ ነፅንፅ ተቐመጡ ።ጦር ድማ ኣኽቢቦም ብኣዉቕማቲክ ኣጽዋር ቆሰዉዎም ። ሓምሳን ሸምንተን ብኡ ንብኡ ሞቶ ብዙሓት'ዉን ተጐዱኡ ። መንግስቲ ኢትዮጵያ ሽፍትነት ኣምበር ሰሳም ከምዘይዓሲ ብተግባሩን ህዝቢ ገለጸ ።ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተጐዱኡ ህዝቢ ፡ መብዛሕትኡ ኣነ ዓር ገዱሲ ዮይኑ ናይ መንግስቲ ሓሰዋ ዝሓተተ ወይ ድማ ብገዜ ዓዱይ ዓዱይ ናይ ማኣበር ፍቕሪ ሃገር ሰዓቢ ዝነበረ ኢዮ ። ኣዚ ክኽነሱ ዝኽ ኣሰ ምክንያት ድማ ክፍሰጥ ኣይተኻኣሰን ።

ብ 1968 ዓ.ም ብዛዕባ ኣቲ ዝተበሳሸው ኩነታት ጸጥታ ንምዝታይ ብመሰሕነት ኣንጻራሴ ዝተካየዱ ሰበ-ስልጣንነ ሹመኛታትን ናይ ሃይማናዩ መራሕትን ዝተካፈልዎ ሳቢይ ኣኼባ ኣብ ናይ ኣስመራ ቤተ-መንግስቲ ተ ገብረ ።ንኤርትራዉያን ብሃይማናዮት ክትፈሳሲ ኢትዮጵያ ዝፈተነቶ ኣማሚ ፈሺሱ ፡ ህዝቢ ብሓጺ ተጠምረ ። ኣቶም ናይ ኢትዮጵያ ዋና ኣሙናት ዝነ በሩ ናይ ገዲማት ኣበምኔታት ኣውን ነቲ ፍንፍን ናይ ሳመጸ ፓሊቲክ ኢትዮ ጵያ ኮነኑዎ ። ናይ ማኣበር ፍቕሪ ሃገር ኣባልን ጽኑዕ ዲገፈ ኢትዮጵያን ዝነ በር ናይ ገዲም ዲብሪ-ሲና ኣበምኔት ኣባት ሃይሰማርዳም ተርኸበ ኣውን ከይተረፈ ኢትዮጵያ ብዘርኣየቶ ጭካኔ ኣእካኣኪሱ ብዘይ ሓዲ ፍርሃት ኣብ ቅድሚ ህዝቢ ወቕሳ ፡ ብፍሳይ ብዛዕባ'ቲ ኣብ ልዕሊ ኣእሳም ዛው ልቱ ማርዳ ኣተፈጸመ ኣረማዊ ጭካኔ ኣምሪሩ ተዛረበ ።ኤርትራ ምስ ኣዲ ኣ ኢትዮጵያ ክትሓብር ዝስዕኣና ፡ ህዝብና ኢትዮጵያዊ ናጽነቱ ረኺቡ ብሰ ሳም ንኽነብር ኣምበር ፡ ተጨቋኑ ኣብ ዝገዱዱ ባርነትን ህውከትን ሞ ትን ክኣቱ ብምሕሳብ ኣይነበረን ። ስሰ'ዚ መንግስቲ ኢትዮጵያ መቕተፅ ትን ጭካኔን መጽቀጥትን ፖሊቲካኡ ሰዊጡ ፡ ፍትሒ ይግበር ፡ ወዲ-ሰብ ብኽንቱ ኣየጥፍኣ ኣናበሰ ብሕርቆርቆት ተዛረበ ። ናይ ኤርትራ ነፃሲነ ዊት ቤተ-ክርስቲያን ጳጳስ ንጭካኔ መንግስቲ ኢትዮጵያ ኮነኖ ። ኣብ ጊ ዜ በዓሳት ህዝቢ ኣብ ቤተ-ክርስቲያን ምስ ተኣከበ ፡ ንምእመናን ወን

ገል ኧናሰበኽ መንፈሳዊ መፅኧኽቱ ኣብ ዝቖጽመሉ ሰዓታት ፡ ኑቲ ናይ ናጭቆናን ቅትሰትን ፓሰቲካ ኢትዮጵያ ከይወቕስን ንሰብ-ስፅጣን ኪ ዓመጽ ካብ ምቃጻም ክቕጠቡ ከይመዓጹን ሓሲቖ ኣይፈልጥን ። ናይ ገዲም ፌብሪ-ቢዘን ኣበምኔት ኧውን ነቲ ፋሺኧታዊ ተግባራት ናይ መን ግስቲ ኢትዮጵያ ኧናወቕሰ ፡ ኤርትራውያን ኣንጻር ጭቆናን ዘይሕጋዊ መቕተልን ሓቢሮም ክነሳኽሉ ኣበራንዐ ።

ኮማነዱስ ኣብ ክተማ ከረን ሰፈሮም ፡ ካብ ማኧከለ ክተማ ምሸት ም ሸት ሰብ ኧናወሰዱ ፡ ብዘይ ሓጺ ምኽነያት ኧናቕተሉ ኣብ በረኻ ብምድርባይ ፡ ኻ ብ ውሽጢ ሓጺ ዓመት ብግምት ናይ ኣርባዓ ዝኾኑ ሰባት ሃይወት ጓጥፎኡ ሓጺ ካብቓም ዝተቖትሉ ናይ መንግስቲ ሰራሕተኛ ነበር ። ሓጺ ኮማንዱስ ሰዓቱ ብሓይሲ መንጢሉ ስለ ዝወሰዱሉ ፡ መንግስቲ ዘሉ መሲሉዎ ናብ ኣውራጂ ገዛኢ ኣመሓካተ ። ንሱ ዱማ ናብ ሓለቓ ኮማንዱስ ሰኣኽ ። ኧቲ ሓለቓ ኧውን መፅሲ ክሀበካ ምሸት ሰዓት ሾብዓተ ተመለስ ኢሉ ኣፋነዎ ። ከምን ቆጻሪ ኡ ምሸት ምስ ተመፅሶ ፡ ብሰንፍሮሸር ካብ ክተማ ኣውጺኡም ኣብ በረኻ ቀ ቲሎም ዱርበዩዎ ። ሌሳኡ ኣብ ሳልሳይ መዓልቲ ተረኺቡ ተቕብረ ።

ነጋጹ ክተማ ክረን ፡ ክብቲ ንኽገዝኡ ካብ ክተማ ሰለስተ ኪሎ-ሜትር ኣቢሉ•ም ብወገን ጐፅጐፅ መጋርሕ ወጹ ። ኣውራጂ ገዛኢ ብዝሃቦ ሓበሬ ታ መሰረት "ናይ ኧፍታ ክብቲ ኢየን" ተባሂሉ ጦር ናብቲ ቦታ ቲ ተሳኧኩ ። ነቶ ም ነጋጹ ኣኪቦም ኧናገረቖ ሰለ ዘበሳጨውዎም ፡ ሓጺ ካብኣቶም ጹሙ ፊሲ ሉዎ ንሓጺ ወተሃዳር ጸፍፃ ። ጦር ምኽነያት ረኺቦም ዱማ ዕለቡን ሾብ ዓተን ነጋጹ ቀተሉ ፡ ኩሉ ገንዘቦም ፡ ወን ዘረፉዎ ፡ ንኽተማ ተመሲሶም ካኣ ብዙሕ ሰብ ገፊፆም ንኽኣሰሩ ናብ ነቕጣ ፓሲስ ኣብጽሑዎም ። ኣውራ ኧ ገዛኢ ገተግባር ጦር ኽብኖዎ ኧንነሱ ፡ ኧቲ ሓለቓ ፓሲስ (ትግራዋይ እዩ ነይሩ) ግን ገበን ስለ ዘይፈጸሙ ከይኣሰረ ነንገዛውቅም ኽምሰሉ ሰቕቆም ኧፃም ዝተቖትሉ ነጋጹውን ብዘይግቡኧ ስለ ዝኾነ ጦርን ኣውራጂ ገዛ ኧን ናይቲ ገበን ኧቲ ተጠየቕቲ ምኺኖም ኣይሓብኣሉምን ።

ጦርን ኮማንዱስን ሓቢሮም ንተጋዳልቲ ክዲፊዩ ንምድሪ መንሳዕ ብሓጺ ነገሩ ። ክሳፍሙ ዘይክኧሉ ሓምሳ ዝኾኑ ቆልዑትን ኣንስትን ኣብ በዓትታት ተሓቢኦም ኧነክሰው ረኽቡዎም ኧሞ ንኹሎም ቀተሉዎም ካብኡ ሓሊፆም ንገሰብ ኣተው ። ህዝቢ ኩሉ ሂዲሙ ፡ ዓስርተ ሓሙኽ ተ ኣረገውትን ዕዉራትን ነገምኡ'ዉን ንዓታቱም ማይ ክስትዩ ኣብኡ ዝ ተረፋ ዕድሚኡም ዓሰርተ ዓመት ዘይመፅኡ ቆልዑትን ጥራይ ምስ ረኽ ቡ ፡ ንኹሉም ኣብ ሓጺ ኣጉዱ ዓጽዮም ብሓፂ ንቃጸሉዎም ። ኧዚኽ ኣ ዘይረዊ ናይ ምቕታፅ ጸምኢ ኦሰ ዝነበሮም ጥራይ ኧዩ ኧምበር ካብ ከምዚኣቶም ዝኣመሰሉ ሰባት ክመጸም ዝኽእሉ ዘይርህ ጉድኣት ብ

ቍጹም ኣይነበረን ።

ዓብረ-ሲና ሓጋዚት መንግስቲ ኢትዮጵያ ኧዩ ተባሂላ ብገድሊ ተቓጸ ሰት ። ህዝቢ መግብን ገዛን ስኢት ኣብ ዓቢይ ኽግር ስለ ዝወዱቕ ናይ መነ ግስቲ ሓገዝ ጠየቕ ። መንግስቲ ፡ ገዛውቲ ሰርሓትሉ ምን ፡ ንጊዜኡ ካብ ኽግር ጥሜት ዘዉጽኧ ሓገዝ ኧውን ገበረትሉም ። ኣብቲ ኧዋንቲ ብነ ጭ ሰባሽ ዲብሪ-ሲና ተመሪሑም ዝመጹ ጦር ኣብ ገርገር ንሓጺ ሰብዓን ሓ ሙሽተን ዓመት ዝዕድሚኦም ገብረንኪኤል ተስፋን በዓልቲ-ቤቱን ከምኡዉ ን ንሓጺ ሓሳፍ መንገዲ ምስ(መርዓት)ገሱን ቀተሉ ። ካብኡ ንሰሰባ ተመሊ ሶም ዓጽ ዓርዕ ንዝበሃሉ ዓዲ ወረሩ ፡ ጥይት በቒ ቆም ዱማ ነጓም ዝረ ኽቡዎም ሰባት ኣራኧሶም ብኧምኒ ኧናጨፍጨፉ ቀተሉዎም ። ኧዘ ዱማ ኣስሓም ብምኺኖም ጥራይ ኧንተዘይኮይኑ ዝፈጸሙዎ ገበን ኣይነበረን ።

ብ1968 ዓ.ም. ገድሊ ንሓጺ ካብኣቶም ዓበይቲ ትምዝኣ ሰለ ዝቖተሉት መንግስቲ ኢትዮጵያ ሕነኡ ንምፍጻይ ፡ ነቶም ኣብ ሳዘሞ ዝቖመጡ ዝነበሩ ቁጽሮም ክንድ'ዚ ኢዩ ተባሂሉ ክግመት ዘይተኻኧሰ ሰሳማዊ ህዝቢ ሻሆ ኣጥፍኡ ፡ ካብ ጥሪቶም ዱማ ብዙሓት ተዓምሰሳ ። ህዝብና ብዘይግቡኧ ጠፍኣ ኢሉም ንመንግስቲ ዘመፅኩቱ ዓበይትን ኣብ ክተማ ዝቖመጡን ሻሆ ኩሉም ተኣሊሮም ንጎሙ-ጎፋን ኧሲባቦርን ካልኦት ሃገራት ኦሮ ሞን(ጋሳ) ኧናተሳኧኩ ተኣስሩ ። ኣብ ሳዘሞን ወረዳ ዲቖ-መሓረን ብፅ ማቒ ክብቲ ክንእዶ ዝመጹ ዝነበሩ ብጥይት ጦርን ኮማንዱስን ዝጠ ፉኡ ህዝቢ ሻሆን ኣስሳም ሰምሳርን ማኧሰፃ የብሉዎምን ።

ብ1972 ዓ.ም. ገድሊ ዓቢይ ሓይሊ ኮነ ፡ ዓርጋ ኩሉ ሳገርሰብ ኤርትራ ኣብ ትሕቲ ቁጽጽሩ ኣኽተዎ ። ናይ ኮማንዱስ ሓይሊ ኧናዱኽመ ኮዱ ፡ ጦር ሰራዊት ኧውን በብዝወፈርዎ ስለ ዝተጠቕዑ ኣንጸርጸሩ ፡ ኧዚ ኮቢድ ኩሃ ት ኮኣ ንመንግስቲ ኢትዮጵያ ብሓቂ ኣስግኡ ። ኣብ መንጎ ኧንዲራሲን ጦ ርን ናይ ዘይምስምማዕ መንፈስ ተፈጥረ ፡ በዚ ምኽነያት ዱማ ጦር ነቲ ዋና ቤት-ጽሕፈትም ናብ ክረን ኣጉዒዞም ሓጺኡ ምቕርራብ ብምግባ ር ንገድሊ ክመቕዑ መዲቡ ። ናይ ጦር ዋና ኣዛዚ ጄነራል ተሾመ ዕርገ ቱ ንኣዲስ ኣበባ ከይዱ ፕሳን ኣዴፅዩ ተመፅሰ ። ሓጺ ቒዓም ምስ ሰ ዓብቱ ንክረን ንኽኽይዱ ምስተበገሰ ፡ ኮምቴ ዝዉረ ሓቂ ኧንተ ዱኣ ይኑ ፡ ገድሊ ንምንቅስቓሳቱ ብኽኧሰትን ጥንቃቄን ዝከታተልዎ ዝነበ ሩ ይመስፅ ፡ ኣብ ሰሳስተ ቦታታት - ቒዓማይ ጭፍራ ኣብ ክሳድ ፅቢ ት ግራይ - ኻልኣይ ኣብ ትሕቲ ናይ ሳብረምጋቓ ሰፈር ጦር ዘሉ ኧንጭሮ ታት - ሻፅሳይ ኣብ ጥቓ ዱፅዱፅ ዓንሰባ ዓሪዱም ይጽበይዎ ነበሩ ይ በሃል ።

ቒዓማይ ጭፍራ ሱቕ ኢሉ ኣሕለፎ ፡ ኧቲ ኻልኣይ ግን ተኮሊ

ከፊቱ ንዕኡን ምስኡ ዝነበሩ ወተሃዲሩቱን ቀተሎም። ተጋዲሑተ ናይ ጁነራል ቆቢዕ መሲዱም ከዱ። ነፃም ካብ ከረን ንኽረድኡ ዝተሳእኡ ኮማንዱስ፡ ኣብ መንገዲ ኣጽብዮም ብዝጸንሑ ተጋዲሑተ ብዛንዱበት ተጠቕዑ ብዙሓት'ዉን ቆሰሉዎም ።ኣብ ዝሓስቡዎ ከይደፍሑ ኾኻ ተረፉ። ወሮበላ ተባሂሳ ትነዳኽ ዝነበረት ገርሲ ፡ነቲ ህዙር ሓይሊ መንግስቲ ኢትዮጵያ ሰንከፊከፊ ብምባሳ ካብ ኣተገመተቶ ንሳዕሲ ነይና ተረኽበት።

ጁነራል ተሾመ ቀዳም ዝሞተ፡ ኣነ ዱማ ብኮማንዱስ ተስገየ ብስራሕ ምኽንያት ሰንበት ካብ ዓዲ ቀይሕ ንሰንዓፈ ነቐፊኹ። ገርሲ ኣብ መንገዲ ኣጽብዮም ጸኒሖም ብኣዉቶማቲክ ኣጽዋር ዱብዱቡና። ኣብ ቀዳማይ ግጥሚያ ዓሰርተ ሽዱሽተ ካብና ተመረኽም መዱቑ፡ ሓዱ ካብኣትም ኣነ ነበርኩ ፡የማናይ ኣግሪይ ተመረኹ ቆሰልኩ ፡ሓዱ ኮማነ ዱስ ክኣ ሞተ። ዓርጋ ምስ ተሸነፍና ድሕሪ ሓዱ ሰዓት ኣቢሉ ዝኽወነ ሓዱስቲ ኮማንዱስን ጦርነ ሪዓት መጺኡም ሓገዙና ፡ ዉግኝ ካብ ሰዓ ት ዓሰርተ ክልተ ፎርቂ መዓልቲ ክሳብ ሰዓት ኣርባዕተ ድሕሪ ቀትሪ ቀ ዓሰ። ድሕሪኡ ተጋዲሑተ ሰሓቡ ፡ምውት ወይ ቁስሉ ኣብ ሜዳ እስ ዘ ይገዱቃ ኣነታይ ጉድንት ከምዝረኽቡ ክፍሰጥ ኣይተኻእሰን። ኣብ'ዚ ውግኣዚ ብዝወረዱኒ መቐለልቲ ምኽንያት ነኻ ንኣስመራ ተሰወ ጥኩ።

ኣብ'ቲ ኣዋንቲ ጦር-ሰራዊት ብዝወፈርዎ ገርሲ ኣናጸፍዓቶም ብሕርቅር ቆት ሰሳማዊ ሰብ የጥፍኡ እስ ዝነበሩ ፡ጥቓ መንግስቲ ቀ ሪቦም ኣንተተቕመጡ ካብ ሞት ዝድሕኑ መሲሉዎም ፡ቆሰሉትን ኣንስ ትን ድኩማት ዝሸምገሉ ሰባትን ካብ ሃገረ ሰባት ተኣኪቦም ኣብ ያና ዝ ተባህለ ጥቓ ከረን ብብዝሒ ሰፊሮም ነበሩ። ድሕሪ ሞት ጁነራል ተሾ መ ፡መንግስቲ ኢትዮጵያ ፡ንሱ ንዘልዓለም ተዘኪሩ ዝነብሪኡ ኦሮሕ ክፍጽሙ ሓሰቡ። ናይ ከረን ኣዛዚ ጦር ገንዲኦ ኣበባ ተጸዊዑ ነዱ። ምስ ሓበይቲ ኣብ ኣስመራ ተመልሰ።

ሓዱ ወርሒ ኣቢሉ ድሕሪ ሞት ጁነራል ተሾመ፡ሕነ ክፍዱ ትእዛዝ ተዋህበ። ኧፃም ካብ ከተማ ከረን ዝወፈሩ ጦርን ኮማንዱስን ነታ ካብ ከረን ክልተ ኪሎ-ሜትር ኣቢሉ ርሒቓ ትርከብ ያና ኣክቢቦም፡ነቲ ህዙር ብኣዉቶማቲክ መሳርያ ዛንኩትዎ። ኣብ'ቲ ህልቂትቲ ሾብዓተ ሚእትን ዓሰርተ ኣርባዕተን ነፍሲ ክጠፍኻ እንከሎዋ ብዘይካ ሰለስተ ተሽማግለ ሰብኡት ካልኦት ኩሎም ቆሰሉትን ኣንስትን ነበሩ። ኣንስ ቲ ቀቲሎም ሽልማተን እዉን ዘሪፎም "ገዓይ ዘራፍ" እናበሉ ተ መልሱ። ሓዱ ጭፍራ ጦር ከኣ ንህዝቢ በሲግዲራ ኣብ ዉሽጢ

መስፍኖ ኣእትዮም ብጥይት ብምቁብዓብ 160 ሰብ ቀተሉ። ኣ ብ ሓዱ ቁሽት ጥቓ ሳብረምጋቕ ዝነበረ ህዝቢ ሓሰዋ ክረክብ ኣብ ጥቓ ሰፈር ጦር ተዓቁቡ ከብትዕ-ሓዱ መዓልቲ ሱሳ ሰብኡት እናሰገዱ እንከሎዉ ብምሉኡም ብጦር ተቐትሉ።

ንገሰብ ዝወፈሩ ጦርን ኮማንዱስን ኣብታ ዓዲ ሰብ እስ ዘይርኸ ቡ ንዓኣ ኣቃጺሉም ኣዕነውዎ። ኮማንዱስ ነቲ ዚንጎ ካብ ገዛዉቲ እ ናሰቕቕ ብመኻይን መንግስቲ ጽዒናም ንዓዱቶም ወሰዱዎ። ህዝቢ ገሰብ ኣቕዲሞም ሂዲሞም ንኽተማ ከረን ኣተዉ። ዝበልዕዎ ስኢና ም ብጥሜት እስ ኣተሸገሩ ፡ሽወዱናዊት ሚስዮን ንሓዱ ኦፍራ-ቤት 25 ቅሮሺ ኢት. ንወርሒ ኣናሃበት ንረዜኡ ካብ ሞት ኮተድሕኖም ከኣስት። ገሰብ ሳሳ ሽወዱናዊት ሚስዮን ዝሰልጠነት ዘመናዊ ት ዓዲ ስሰ ዝነበረት ሓሰፍቲ ሚስዮን ንዓኣ ንኽርኽቡ እስ ዝመዱቡ ንኣስመራ መዱ። ናብ ገሰብ ንኽይነዱ ኾኻ ብጦር ተኽልክለኩ። ጉዲፍ ክሳብ ጁንሆይ እስ ዝበጽሐ ድማ ነይዱም ንኽርኽቡዋ ፃቕዱ ተቀህዞ ም። ነቲ ዝዓነወ ኩሉ እኪሎም ንመንግስቲ ኢትዮጵያ ኮምዝሓዘት ገሰዱሳ። በዚ ምኽንያት'ዚ ነኻ ኣብ መንጎ ኢትዮጵያዊ ጋዘጠኛ ነይ ሽወዱን ኤምባሲ ናይ እነ-ጽሑፍ ሓሳፊን ክርክር ተሳዕሉ። ኣብ ኢት ዮጵያ ሄራልዱ ዝተባህሉ ጋዜጣ ነኻ ፎጋሪሞም እናጻሓፉ ተወቃቕሉ።

እዞም ነገም ኣራዊት ብዘይ ርሕራሐ ዝተሓረዱ ንጹሓት ህዝቢ፡ንጁነራ ተሾመ ገምቾታልስ ይትረፉ ናይ ምማቱ ወረ እዉን ኣይነበሮምን። ቀታሊኡ መን ከምዝነበረ፡እቲ መንግስቲ ኣይጠፍኦን፡እነተኾነ ክጸፍሮ ስለ ዘይከነ ለ ነቲ ካብ ሞት ንምድሓን ኢሉ ኣብ ጥቓ ከተማ ዝሰፈረ ድኹም ህዝቢ ኣጥፊኡ።

ካብ'ዚ ሰዓት'ዚ ንጸሓር ከኣ ኩሉም ኣቶም ካብ ፓሰቲክ ርሒቕም ዝ ጸንሑ ኣብ ኣስመራ ዝጐመጡ ዝነበሩ ኤርትራውያን ሚንስተራት ጸኢታ፡በቲ ወተሃዲራት ኢትዮጵያ ዝፈጸሙዎ ጭካኔ ዝመልኦ ኣረመናዊ ተግባር ዱሞም ፈሲሑዎም ተኣኪቦም ንኣዲስ ኣበባ ከዱ። ምስ ጁንሆይ ተራኺቦም ከ ኣ ሓዘን ምሉኣ ህዝቢ ኤርትራን ናይ ባዕሉም ሓዘንን ገለጹሉም። ጠቅላይ ሚኒስተር ኻፃ ኣኽሊሉ ሃብተወልዱ ተጸዊዑ፡ንዓዩ ኣመፃርዩ ርኣይቶኡ ክቕርብ ተኣዘዘ። ነፃም ሚኒስትራት ኣብ ቤት-ጽሕፈቱ ዓዲሙ ቃሉም ሱሕሪ ምስማዕ "ስም ኢትዮጵያ ብጁብሃ ጠፊኡ፡ጁብሃ ብኣንብሉን ኣንገ ብሮን፡ኩሉ ዓሰም ተጸየፈና። "እዚ ብመንግስቲ ተገይሩ ዘሎ ሒዱት ኢዮ፡ንኤ ርትራ ካብኡ ብዝሓሰመ መቕጻዕቲ ክንቀጽዓ እና" ኢሉ ፈጸረ። ኧፃም ምኒስተራት እዉን ብዘይ ሓዱ ክግንት ክሳብ ዝቃጸል መሪር ዘረባ ተዘረ ቡዎ።

ብ1972 ዓ.ም ንናይ ኣዉራዊ ሰራዩ ገዛኢ ፊተዉራሪ ኽምጣዩ ሓዱሽ ገድሊ ምስ ቀተሉዎ ፡ኢትዮጵያ ሕነ ናይዚ ክፈድዮ ንምስእያም ዝበሃሉ ኣብ ዓምበሳስ ዝቕመጡ ህዝቢ ኣጥፍኡ ። ቅድሚ ፈዲሊሽን ኽዘም ህዝቢ ኽዚ ኣም ብሹመኛኣም ተመሪሓም" ኢትዮጵያ ወይ ሞት" ኽናበሉ ብቆራጽነት ዝ ሰርሑ ኢዮም ። ስለዚ ክነ ኢትዮጵያ ትጎድእና ዝብፅ ጥርጣሬ ፅጪሑ ኣይ ነበሮምን ። ጦር ሰራዊት ንዓምበሳስ ምስ መጹ ተንኪቦም ተቀበሉዎም ። ናይዚ ኢትዮጵያዊ ደቅሮም ዓስቢ ክነ ጠያይት ጦር ሰራዊት ነነ ። ነቒም ኣብ ሞት ተራፍም ዝተበታተኑ ዱቂ ምስእያም ድማ ኻርስትያን ህዝቢ ሰራየእ ገዛዉቓም ሓቢኡም ኣብ ኹንገጉ ሞት ብምፍሓኖም ዝሰዓሰ ሰብኣዉን ሃገራውን ተግባር ፈጸሙ ።

ኣብ ኩሉ ኣዉራዊታት መቐተልትን ዘርፋን ስለ ዝኾነ ፡ቅሰጓ ሰበይቲ ኣብ ኩሉ ዓውታት ብቓሳይ ክነ ሻሁ ዓዓቓም ኽናሰቐቕ ኣብ ክተማታት ኣተዉ ። ኣብ ኣስመሁ ኣብ ፈቐዱ መንገውታት ዕዓጋ-ሓመስን ዕዓጋ-ዓርብን ተኣኪቦም ብሓሰንጊ ጥሜትን ቁርን ኽናተገርቑ ኽንክሱዉ ብወገን መ ንግስቲ ኢትዮጵያ ኣተገብረሎም ሓገዝ ዋሳ ሓንቲ የሉን ። ካልኣ ይትረ ፍ ሕማም ተሳገብ ንኽይቀጠር እተመስዱ እጉም ኣይነበረን ። ኣብ ገዛእ ሃገሮም ክነ ዝሓሰምም እዱተኛታት ኮኑ ።

ኣብ ኣዉራዊ ኣቁርዱት ዝቕመጡ ዓሌት ኣሽራፍ ቅድሚ ፈዲሊሽን ኣብ ዝነበረ ፓለቲካዊ ምንቅስቓስ ፡ምስ ኢትዮጵያ ምሕባር ንኤርትራ ዝበሰጸ ጠቕሚ ይህባ ኣዩ ብዝብፁ ኣምነት "ሕብረት ምስ ኣዴና ኢትዮጵያ" ኽናበ ሉ ዝሰርሑ ኢዮም ። ኢትዮጵያ ንኤርትራ ምስ ኣተወት ድማ ኣሽራፍ ብዘርኽቡ ዎ ዓውት ሓበን ኽናተሰምዓም ኽምነቓም ክየጉዱሉ ሃገራዊ ተግሮም ቀጸሉ

ብሰብዓታት ፡ጦር ሰራዊት ኣብ ኣዉራዊ ኣቁርዱት በብቁበሉኡ ኽናወረ ሩ ሰብ ክቁትሉ ኽንክሰው ኣሽራፍ ፡ኢትዮጵያውያን ኢና ፡ጦር ኣይጎድኡናን ኢዮም ብማሰጉ ክይሃዱሙ ብዘይቓርሃት ኣብ ዓዱም ተቕመጦማም ኽንክ ሰው ጦር መጺኡም ዲምሰሉዎም ። ኢትዮጵያ ንኽሙናታ ክይተረፈ ኣብ ኣፉ ጉፍ ሓሳባ ኽንታይ ክምዝኾነ ንምዕሳናን ንሰብ ሸገሮ ። ስለዚ ክነ ህዝቢ ኣብ ሰዕሲ ኢትዮጵያ ኽምነቱ ንጉዱሰ ።

ብ1974 ዓ.ም ንኽነራፍ ተሾመ ዝተክኤ ናይ ሰሜን ጦር ኣዛዚ ፡ንኣ ቁርዱት በጺሑ ንተሰነይ ክኽይዱ ብነፋሪት ምስ ነቐሉ ፡ጦር ንጽዋሮም ተሓ ጢቕም ንክተማ ኣቁርዱት ወረሩ ። ኣብ ቅድሚኦም ዝጸንሑም ዘበሰ ኩሉ ቀ ተሉ ፡ብዙሕ ሬሳታት ክነ ኣብ ክተማ ተሰጢሑ ተረኽበ ። ኣብቲ ጊዜቲ ኣዉራዊ ገዛኢ ዝነበረ መሓመድ ኡጉዱ ሄሮዱ ፡ሰናማዊ ሰብ ኣይትጉድ ኡ ኣንተበሉም ናብ ሰፈር ጦር ሰራዊት ወሲዱም ኣስሩዎ ። ቕነራፊ ኣማን ግንዱም ኩነታት ሄገር ክጽንዕ ንኣቁርዱት ምስ መጸ ሰሚኑ ካብ ቤት-ማ

ሽሰርቲ ኣወጽኦ ።

ናይ ሰሜን ጦር ኣዛዚ ንተሰነይ በጺሑ ኣርሑ ፊጺሙ ንኣስመራ ምስ ነቐሉ ፡ጦር ክምቲ ንኣቁርዱት ዝገበሩዎ ንክተማ ተሰነይ ኣውን ወ ረሩዎ ። ኣብዚ ኣቲ ዝኽበዱ ጉድኣት ፈጺሙ ። ኣብ ተሰነይ ዝሞተ ሰራ ስለ ስተ ሚኣቲ ኣቢሉ ተገመተ ። ካብ ክጎታቱ ክለንጠዉ ሓሓ ክምዝነኣኣ ፡ኣ ብ ኣዘን ክፅተ ክተማታት ኣዚኣተን ዝተፈጸመ ገበና ብተኣዛዝ ኣቲ ቕነራፊ ኤዶ ክበሃሉ ይክኣሉ ።

ኣብ ኤርትራ ዘገልግሉ ዝነበሩ ኢትዮጵያዉያን ሰነራሕተኛታት መገግ ስቲ ፡ኤርትራውያን ብኣዉራዊ ኣተፈላለዩ ነንሓድሕዱም ዘይክገበሩ ምኻ ኖም ኣስተወዲሎም ፡ነዝን ነትን ኣኹኻ ኽናበሉ ብምግጣው ክበጽሕዎ ዘይክኣሉ ምኦጠራት ብምርካብ ይጥቀሙ ነበሩ ። ብገዜ ፈዲሊሽን ካብእ ትዮጵያ ዝመጹ ዝነበሩ ናይ ፈዲራል መንግስቲ ሰራሕተኛታት ፡ኣብ ሰዕሲ ኤ ርትራውያን ሰራሕተኛታት መንግስቲ ጸብሰፅ ኢሉም ንኽረንዩ ምኣንቲ ፡ ናይ ክብሪ መሓሰውታ ተባሂሉ 40% ኣብ ርኣሲ ዓሞዞም ተወሳኺ ገን ዘብ ይወሳቦም ነይሩ ። እዚ ኽኣ ድሮ ንኤርትራ ክምቲ ግዝኣቲ ሃገር ፡ንኤር ትራውያን ድማ ክምጣዙኣት ዝገመቱዎም ይመስፅ ነበረ ። ናይ ጐይትነት ጠባይ ክርኢዮ ግዱ ብመንግስቲ ቍሉይ መምርሒ ተዋሂቡዎም ነይሩ ኾይኑ ፡ኣብ ሰዕሲ ሰራሕተኛታት ኤርትራ ዓቢይ ንዕቀኝ ነበሮም ። ኣብ ዝ ኽነ ይኹን ኣኹጣ መይ መንግስታዊ ግብሺ ፡ቀዳምነት ይዓሰቦ ነበረ ፡ እዚ ኽነ ኣቲ ናይ መንግስቲ ፖሊሲ ነዚ ጠባይዚ ዝነማማዕ ስለ ዝነበረ ጥራይ ኢዩ ።

ኩነታት ናብራ ህዝቢ ኤርትራ ካብ ገዜ ናብ ገዜ ኣናኽፍኣ ኽዳ ፡በብመዳ ልቱ ነፈርቲ ኣናተሳኣካ ቦምብታት ብምፍርሳይ ዓዱታት ወቕዓ ። ካብ ሳዕሲ ጡረ ምባ ኣናነቍሓ ካብቲ ገሲበን ምስዝኣክባ ብትሪሊ ተኹስተራ ። ከምዝኣ ኡራ ዱማ ህዝቢ ሰናም ስኢት ፡ጥሪቱ ጠፊኡን ሰለ ዝኽፍኡ ዓዱታቱ ኣናሰቕቕ ን ስዓት ምኻጽ ቈመረ ። እዚ ጥራይ እውን ክይኣኽሰ ፡ኣብቲ ህዝብን ካብት ን ኣንስሳ በርካን ዝጥቀሙሉ ዓይኒ-ማኔት ሕሚ ኣናነስነሱ ብዙሕ ሰብ ካዕስተሩ ፡ጥሪት ካኣ ዱርጋ ኩሰን ተዒምሰሳ ብዙሓት ኣገኣሰሳ-በረኻ ወን ጠፍኡ ። ኣብ እጋ መወዓኣታ ናይ 1974 ዓ.ም ኣብ ኾዕብን ሩባ ሳባ ን ፡ብዘይተፈጠጠ ሕማም 250 ሰብ ንመዓፉቲ ይሞቱ ክምዝነበሩ ኣብ ገሰብ ሰፊሮም ዝነበሩ ፖሊስ ብረቁዮ ንመንግስቲ ኣቓሰጡ ። እቲ ካብ ኣፃም ሕሙማት ፡በቲ ካብ ክረን ዝተሳእከ ሓኪም ዝተወስዱ ዲም ፃህኣ ተመርመረ ኣቲ ሕማም ብሰንኪቲ ካብ ማይ ዝመሰዱዎ ኦሚ ክምም ዝነበረ ተረጋገጸ ። እዚ ጉዲይዚ ይግድሰኒ ስለ ዝነበረ ናብ ናይ ክንክ ን ጥዕና (ጤና ጥበቓ) በዓሰ መዚ ክይዱ ውጽኢት ናይቲ ዝተፈጸመ

መርመራ ክነግረኒ ጣተችኩም። ነው ንጉሥ ቀዳማዊ ኪዩ መመለሻ ብሳ
ዕባቴ ጉዳይ ነገኣ ፈጺሙ ክነግረኒ ከምዘይክእል ኣፍሰጠኒ። እቲ ናይ
ሳቦራቶሪ መርማሪ ሓኪም ኤርትራዊ ስለ ዝነበረ ብስቶር ነዘይዲ ምስ
ሓተትኩዎ ስሚ ምኺኑ ነገረኒ። መንግስቲ ፈሊጡ ይገብሮ ስለ ዝ
ነበረ ነኣ ገመሕወዩ መይ መነሳኽሲ ዝኽውን ፈውሲ ፈጺሙ ኣይ
ሃበን። ገፍሲ ኣፋውስ ኣምጺእም ነቓምህ ሕሙማት ፈወሱን፡ነቲ ዓ
ይኒ-ማያት ኣጽሪይዎን።

ኣብ ዓይነ-ማያት ሳሕል ስሚ ክንስንሶ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተሳኣኡ
ክሓጽቲ ኤርትራውያን ብገፍሲ ተታሒዞም ኣብ ናቕፋ ተቐትሉ። ብ1975 ዓ.ም ብ
መንግስቲ ዝተሳኣኩ ሰባት፡ኣብ ከተማ ኣስመራ ዞባታት ዕዳጋ-ዓርብን ከባቢኡን
ኣብ ዝር ክብ ዓሳታት ማይ፡ስሚ ነስኒሶም ብዙኣ ሰብን ማልን ዝጉድኡ፡ብ
ህዝቢ ተታሒዞም ናብ ፓሊስ ተረኒቡ። ብናይ መንግስቲ ትኣዛዝ ኣተገብረ እቡ
ሕ ስለ ዝነበረ ድማ ፓሊስ ነቓምህ መረዝቲ ማዩ ናዓ ሰቐቕዎም። ህዝቢ ዒጋ
ጊሙ እኳ ኣንተጠርዐ ዝሰምዎ ስኢኑ ተረፈ።

መንግስቲ፡ንኤርትራውያን ምስ ህዝቢ ኢትዮጵያ ንምብኣስ ብዝነበሮም
መዳብ ክኣ ሓዱ ሰይቲ፡ጦር ነዕዳጋ-ዓርቢ ከይዱም መርዓትን መርዓውን
ተጋሩ ቀተሉ። ንጽባሒቱ ድማ "ኤርትራዊያን ኣብ ዓሴት ተመርኵሶም ህዝ
ቢ ኣናፈሳሰዩ ኢትዮጵያውያን ይቐትሉ ኣለው" ኣናበሉ ብረድዮን ጋዜጣን ወ
ረ ዘርግሑ። ኣንተኾነ ጦር ሰይቲ መጂኡም ባዕሉም ነምዝቐተሉዎም ነሱ
ስብ ስለ ዝፈሰጠ፡ህዝቢ ነቲ ወረ ዋጋ ኣይሃቦን።

ኣብ መጪመርያ ፲፯፻፸ ዓ.ም. ኣቢሉ ናደ ዱርጌ መተሳዲር ጸጥታ ንኣ
ዋፅኡ ተመሳሮ ኣስመራ ብምስጢር ኣንጻር ገፍሲ ክነሰርሓ ሓዲሙወን፡እ
ንተኾነ ገሳተን ኣብ መንጎ ክሰተ ሓዊ ነዘይነን ሞት ስለ ዝፈርሓ"ንኣኹም ኣይ
ንስርሕ ንገፍሲ ኣይንሕግዝ ብሰሳም ክንነብር ኢና ንዴሲ" ኢለን ስለ ዝኣበያ
ኣብ ክተማ ኣስመራ ቀቲሉም ህዝቢ ርእዩወን ምእንታን ክለ ክሕ ኣጥ
ባተን ቆሪጻም ኣብ ኣዱባባይ ሰጢሐም ገዲቓወን። እዝስ ረሕራሑ ድዮኖ
ካኔ? ሕፍና ዘለዎም ኢትዮጵያውያን መፍሲ ክህቡሉ ንገድሮ። ኣየወ! ክገ
ዶይ እናኾነ ኢየን ኣጡባቱ ዝተቆርጸ ሬሳታት መነኣሰይ ንዋፀዱን ናብርእያ እ
ንከሊዋ፡ብኋላ መሳነጣኤን ዝሳረረ ብብክፃት ድማ ኣሚንተን ዝፃረ?

"ኤርትራውያን ብኣፈሳሳይ ሳሴትን ንውራጁን ዝኣምኑ ተፈንጪልቲ፡ኣብ
መንጎ ኢትዮጵያዊ ህዝቢ ጽሰእን ህውከትን ክፈጥሩ እተሳጥቁ ጸሰእቲ እ
የም፡ህዝቢ ኢትዮጵያ ጸሰኣኻ ፍሰጥ"ብማለት መንግስቲ ብዝነዝሑ ፕሮፓ
ጋንዳ ምክንያት ብዙሓት ኣብ ኢትዮጵያ ዝቕመጡ ዝነበሩ ሰሳማውያን ኤር
ትራውያን ተጐድኡ። ኣብ ካፋ ጠቅሳይ-ግዝኣት ዝነብሩ ዝነበሩ ብዘይካ'ቓም
ገሰ ብጥበብ ዝሳዱሙ እንተዘይከይኑ እቓም ብገርሆም ዘጸነሑ ኩሉም

ተቐተሉ። ኣብ ካዉሳ ዝነበሩ ፲፩፬ ኤርትራውያን ሓርሽቱ ኩሎም ብሺፕ
ጽያወያን ተሓርዱ።

ሞት ፊሪሓም ዓዱም ንኽምሳሉ ብኣዉቓቡስ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ንኣስመራ
ዝነቐሉ ኣብ መንገዲ ጎኚምን በጌምድርን ብዘይ ርሕሩሔ ተገርፉን ገንዘበም
ተዘምቱን ኣዴዉን ቃም ተገፈፍም ጥራሕ ዝባኖም ተረፉ ገሰ እውን ሞቱ።
ተከዘ ምስ ሰገሩ ህዝቢ ትግራይ ነም ዓቕሙ ምግብን ክዳንን እናሰገሰ ብ
ሰሳም ኣሕሰሮም። ገፍሲ ኣስመራ ኣትዮም ዝተዋግኡሉ መዓፉቲ፡ወተሃ
ዱር ኢትዮጵያ ኣብ ቅድሚኡም ዝጸንሐም ዘበሰ ጉሉ ሰብ ቀተሉ። ሰብኣይ
ሰበይቲ ዓቢይ ንእሽቶይ ብዙኣ ሓሰቖ። ኣብታ ፈሰማ መዓፉቲ ኤቲኣ፡ኣብ
ማእከል ክተማ ጥራይ ፭00 ዝኽውን ዝወዱቑ ሬሳታት ብኣምቡሳንስ እናተ
ኣርየ ኣብ ሆስፒታል ተኽመረ። ሰቡ ዝጠፋኣ ንሆስፒታል እናኽዱ ሬሳ ዘመዱ
ኣሰልዩ ይቕብር ነበረ።

ኣብቲ ፈዚቲ ገፍሲን ጦርን ቁትሪ መዓፉቲ ኣብ ማኣከል ክተማ ን
ስመራን ወኪ-ሮባን ውግኣ እናገጠሙ እንከሱዉ ሓዱ ክቓሉ ናይ
ጦር-ሰራዊት ኣብ ዉሽጢ ህንጻ ኣስመራ ቦኒቨርሲቲ ጥይናም ይቐኑሉ
ነበሩ። ሓዱ ካብቶም ኣብ ጠቅሳይ ግዝኣት ጸጥታ ክኽብሩ ተመዲቦም
ዝነበሩ ፖሊስ፡ብዘይ ሓዱ ዕሳማ ንማኣከል ክተማ ገዱ ይቶኩስ ነበረ። ጦ
ር ነቲ ተኵሲ ኣስተዉዒሉም ንጠቅሳይ ግዝኣት መጹ። ትኽ ኢሉም
ድማ ናብቲ ቤት ጽሕፈተይ ዝነበሮ ሳፅሳይ ዱርቢ ዱየቡ። ንዓይን ጥቓ
ይ ዝነበሩ ዱክቶር ኣርዓዱም ተዉሳን ኣቶ ተኽሰ ዑቕባዝማን ሰስእተ ዋና
ጸሓፎትን ብባዙቃ ኣሰንዮም ንታሒቲ እውረዱና። ፊትኾም ድማ ዋሳ
ሓንቲ መሳርያ ኣይረኽቡፅናን።

ኣብ ታሕቲ ምስ ወረድና እቲ ኣብ ኣፍ ዱገ ዝጽበ ዝነበረ መራሒኦ
ም ናይ መንነት ወረቐትና ከነርእዮ ምስ ሓተተና፡ኩሉህና ኣርኣናየ። እ
ቶም ቀጡዓት ወተሃዳሩ "ወሮበሳ ሁሉ የመንነት ምስክር ወረቐት ኣሰው
ንዲኖታትን በኹብሃ ተገድሰው በከተማዉ በየመንገዱ ተጥሰዋሰ፡እነኚ
ሰዎች የኹብሃ መንድማሞች ኣሰ ሆኑ መበቀል ኣሰብን" እናበሉ ንከተማ
መሲዱም ክቐትሉና ዱሰዩ። ኣምሳኽ ካብ ሞት ድሓኑ ክብሰ ግን፡በ
ታ እዋን እቲኣ ሓዱ ዝሬሰጠና ናይ ሕብረተ-እዚ መኰንን ብኡ ሓሰ
ፊ። መራሕ ጦር "ትፈልጦም ዲኻ" ኢሉ ስለ ዝሓተቶ "ሰህሰናየ ሰመ
ስክር፡እነኚህ ሰዎች ጋጹ ኢትዮጵያውያን ናቶዉ" በሉ እሞ ክሰቀና ደ
ሰየ። እቶም ወተሃዳር ግን ምንም እንተኾነ እዚኣቶም ክቕተሉ ኣሰ
ዎም ኣብ ዝብል ጸንዑ። እቲ መኰንን ብሓፂ ርጉእ ሞዋ ሰብ ስለዝ
ነበረ፡ቀስ ኢሉ ብህፍኣት እናተዛረበ ንወተሃዳሩ ዱሕሪ ምርዲኣ "ናብ
ቤት ጽሕፈት ኩም ኪዱ ተመለሱ ንኽተማ ግን ኣይትውጹኡ፡ጦር እገ

ተ ረኽቡኹም ኣይመሕሩኩምን ኢዮም" ኸናበሰ ኣሰናበተና ።

ወተሳዪራት ኢትዮጵያ ቀትሪ ምጽሪ መዓጹ ድኳናትን መኽዘናትን ብቦ ምብ ኸናኸፈቱ ኣዋርችን ራድዮታትን ተሰቢኽናትን ክዳውንትን ጫማታትን ካልኣ በብዓይነቱ ኣቕሑት ንግድን ዘራዎም ኣብ መኻይን መንግስቲ ኸናጸጓ ኑ ንሰፈሮ ም ወሰዱም። ባራትን ሆቴሳትን ኣብያተ-ምግብን ፋብሪካታትን ኩሉ ተዘፊ። ናይ ኤርትራዉያን ጥሪት ዘበሳ ዓበይቲ ናይ ጽዕነት መኻይን ምስ ተሰ ሓቢኤን ኸናዘራቱ ኣብ ሰፈር ጦር ኣከቡወን። በብመንገዱ ኸናዞሩ ዋናታት ኣ ናቕተሉ ብዙሓት ንኣኽቱ ናይ ገዛ መኻይን ሰርቑ ። እቲ ኩሉ ካብ ኤርትራዉያ ን ዝዘረቓዎ ጥሪት ብወተሳዪር ኣሰንዮም ናብ ቤተ-ሰቦም ንኢትዮጵያ ሰኣኹ ዎ።"ኣንጻር ቓም ብዘይ ግቡኣ ዝሳብተሙ ቡር ጅዋታት" ኢና ዝብሉ ተራ ወተ ሳዪራት ህይተረፉ፣ዋናታተን ብዓመጽ ቀቲሎም ዝዘመቱወን መርቐዲሳት ተወጢሖም ብምዛር ንባስሎም ኸቓም ዝኽፍኡ ብርጅዋ ኮኑ ። ስሰዚ ካኣ እቲ ኣንጻር ካፒታሊስት ኸናበሉ ዝሰብኩዎ ዝነበሩ ሳብቲ ጸሲኣም ዘይ ኮነነ ፡ በቓም ርሂጹም ሳብቲ ዘጥቢቶ ሰባት ስሰ ዝቐንኡ ምፍን ተጋሂዱ ።

ኣብ ናይ ብሕቲ ገዛዉቲ እናኣተው ወርቅን ገንዘብን ካልኣ ክቡር ጥ ሪትን ዘመቱ ። ንእተቃወሞም ካኣ ቀተሉ ። ኣብ ከተማ ምጽዋዕ ፡ ንገሰ ሸቃ ጦ ተሳባበርቲ ገርሲ ኢኹም እናበሉ ቀቲሎም ገንዘቦም ዘመቱ ። ኣብ ከ ተማ ሳሰብ ኤርትራዉያን ነም እንስሳ ተሳድኑ ። ብጥይት ተቓጺሉም ዝ ጠፍኡን መኻይናምን ካልኣ ጥሪቓምን ዝተዘምቱ ማእሰያ የብሉምን ። እዚ ኹሉ ጭካኔ ዝመፅእ ገበን እናተፈጸመ እንከሎ ግዴታ ዝብል በዓፅ ስልጣን ዋሳ ሓዴ እኳ ኣይተረኽበን ። ወተሳዪራት ነዚ እከይ ተግባርዚ ዘካ የኹ ንጠቕሚ ርእሰም እንተዘይኮይኑ ንድሕነት ኢትዮጵያ ኣይነበረን ። እዚብ ምኖጻሞም ካኣ ንሳንሮም ጐድኡዎ እምበር ፊጺሞም ኣይጠቕሙዋን ። ህዝቢ ትሳነት ስኢኑ እናሳዴመ ንበርካ ካዴ ፡ መንእሰይ ካኣ እንጻር ዓመጽን ጭካኔን ንምምዝካት ኣብ ገዳሲ ተሳወሱ ።

ኣብ ክፍሲ ሳይሲ ባሕርን ሓይሲ ኣየርን ዘገልግሉ ዝነበሩ ኤርትራዉያን መተሳዪራትን ነዚሕተኛታትን ተሳባበርቲ ገርሲ ኢኹም ተባሂሎም ተኣስሩን ተቕጥቀጡን ፡ ገለዉን ተቕትሉ ። ጸኒሖም ድማ መንገዲ ምስ ርኽቡ ሳዲሞ ም ኣብ ገርሲ ተሳወሱ ። ናይ ክፍሲ ጸጥታ ኣባሳት እና ዝብሉ ብከምዓ ሳ ፊኝ ዝልሰዩ ወተሳዪራት ብናይ ግሲ መኻይን እናተጠቕሙ ካብ ማእከል ከተ ማ ሰብ ሳፊናም ብምዉሳድ "ገንዘብ ኣምጣ" እናበሉ ገንዘቦም ድሕሪ ምዝራፍ ቀቲሎም ኣብ መሮር ይድርብዩዎም ነበሩ ። ምእንቲ ከይዎሰጡ ናይ ግሲ መኻይን ሒዘም ኣብ ጥቓ ባንክታት ዱዉ ይብሉ ። ካብ ባንክ ገዝ ብ ወሲዱ እንዝወጽእ ኹሉ ኣገዲዱም ኣብ ማኪና እናሰቕራ ንበርካ ወሲ ዱም ገንዘቡ ድሕሪ ምዝራፍ ቀቲሎም ይድርብይዎ ነበሩ ። ገንዘብ እዘሰዎ

ሳብታም ፡ ጸሳኢ ሳገር ኣምሲሉም እናኽሰሱ የእስርዎ ፡ ኣብ ቤት ማእሰርቲ ዋጋ ዕዲጋ ይግበር ፡ ብዙሕ ገንዘብ ብምኽፋፍ ዘሐጎሰም ድማ ይቐታሉ ።

መንግስቲ ኢትዮጵያ ፡ ህዝቢ ብሳይማናዊ ንምዕቃሳይ ብዝነበሮ ፅ ሳማ ፡ ክርስቲያን ምእንቲ ንናጽነት ሳገሩ ክፅይቃለስ ንምዕንቃፎ ፡"ዒብሳ ኣንጻር ክርስቲያን እተሳዕለት ናይ ኣስሳም ገርሲ ኢኑ" ዝብል ፕሮፓጋን ዲ ነዝሑ ። ነዚ ሕሱር ፕሮፓጋንዲ ውሑዲት ኤርትራዉያን ተቕቢሎም ክዴግፎዎ እንከለዉ እቲ ሰፊሕ ህዝቢ ግን ነጸጎ ። ዕጡቓት ዒጋት ክ ርስቲያን ኣባሳት ዒብሳ ብቕጽሮም ካብ ኣስሳም ዘይውሑዱ ስለ ዝነበረ ዒብሳ ኤርትራዊት ገርሲ እምበር ናይ ሳዴ ወገን ፡ ሳይማናት ፡ ጥራይ ኣይ ነበረትን ። ናይ ኢትዮጵያ ጭካኔ ካብ ፅነዕ ምስ ሳሰፈ ፡ ሳፋሽ ክርስቲያ ን ህዝቢ ኣብ ፅዕሲ ኣሕዋቱ ኣስሳም ዝወርዱ ዝነበረ ሳመጽን ግፍዕ ን ብሽሰፉታ ክርእዮ ስለ ዘይፈቕዱ ተሳጢቑ ኣብ ጐድኒ ኣሕዋቱ ብ ምስሳፍ ነቲ ገርሲ ሳቢይ ሳበን ኮኖ ። ኤርትራዊ ህዝቢ ሓዴ ምኽኑ ኢትዮጵያ ሽዑ ተረድኣቓ እሞ ሳዴታት ኣስሳምን ክርስቲያንን ብሳባር መቕዐት ። ኣብ ካበሳ መዓጉ ወረዱ ፡ ቀሁ ተዱ ምስሰት ፡ ኣብ ኣክባቢ ሃ ብረም ጋቓ ዝነበረ ቁሽታት ሳነው ፡ ወኪ-ዱባ ሳዲ-ንፋስ ኂዘን በሰዛ ሳዲ-ገብራይ ብጦርን ኮማንዱስን ተዱብ ዱባ ። ብዙሳት ሳዴ ታት ሳማሪኔንን ሰኑየን ኣክሰ-ጉዛይን ብመሬትን ኣየርን ተወቕሳ ፡ ብ ሳጺሩ ሽዑ ኣብ ኤርትራ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ዘይተቓጸሉት ን ውራጁ የፅቦን ።

ጦር ተቕርቁርቲ ሳገራውያን ክመስሉ በርገስ ተሽጺኖም ኣብ ኮተማ ኣስመራ እናዞሩ ነቶም ብገርሆም ኣብ መንገዲ ዝጸንሑዎም ኤርትራውያን መ ገሸሰያት ብጽሩይ ትግርኛ ገይሮም "ኢትዮጵያ እኮ ኣጥፊኣምሩ ኢዮም ፡ ምሰ ጃ ብሳ ሓበርኩም ዘይትዋግኡ ፡ ድሕሪ ሕጂ እንታይ ክይተርፈና" እናበሉ ዘይሓሰቡ ዎ ዘረባ ክዛረቡ የስሕቶዎም እሞ ኣብ መጨረሽታ ብስክኪ ሓኒቕም ይድር ብይዎም ነበሩ ።

ኣብ ኮተማ ኣስመራ "ሓዋ ኣጥዎኽ" ተኣዊጁ ሰብ ድሕሪ ሰዓት ኽዴ ኾተ ድሕሪ ቀትሪ ካብ ገዝኡ ካይወጽኽ ተኽፊኪሉ ፡ ጦር ግና በቲ ከይረሳ ዱ ካብ ሰላማዊ ህዝቢ ዘሚቑም ዝኣክቡዎ ገንዘብ ኣብ ባራት ተሳጸዮም ክ ሰኽሩን ኮስዕስዑን ይሓድሩ ነበሩ ።

ዱርማ ንናይ ኤርትራ ጉዲይ ብሰላም ክፈትሕ ብዝብል ሓሳብ ምስን ረባብቲ ሳገራት ክዘራረቡ ሓዴ ክሚስዮን ሰንኹ ። መፅእኽቶም ሬዲሞም ንእዲስ ኣበባ ምስተመልሱ ድማ ምስ ህዝቢ ክመያየጡ ጉንስመራ መ ጹ ። ህዝቢ ብብኣውራጁ ወኪሳት መሪዱ ኣብ ማዘጋዚ ቤት ኣስመራ ገሰ መሳሰፊታት ዝወሰዱ ኣኼባታት ተኻየዱ ። ኣብዚ ኣኽባ'ዚ ህዝቢ ብዛዕባ

ሃገሩ ዘሎዎ ርኣይቶ ክገልጽ ተሳኢመ። በዚ መሰረት ከኣ ነዎሊ ወከፍ ሰብ ከም ክእለቱ ዝመሰሎ ተዛረበ። ኣብ መጨረሻ ድማ ሽማግሌ ተመሪጹም ን ተጋዲላይ ናይ ዕርቂ መገገዲ ከረድኡ ተወሲኑ ሓዱ ጉጅለ ናብ ተጋጽሎ ሓርነት ኤርትራ ካልኣይ ጉጅለ ከኣ ናብ ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ተመዲቦም ነበሩ። እንተኾነ ክልቲኦም ገድሊታት ንሓሳብ ዴርጊ ነጺነም ብምራኽ ናጽነት እንተዘይኮይኑ ምስ ኢትዮጵያ ክዝትዩ ነበሮም ዘይብሎም ኣ ፎለጡ።

ዴርጊ ሓሳብ ህዝቢ ምስ ፈለጡ "የጸጥታ ወተሃዳር" ዝበሃሉ ሜሽ ነር ሰዲዱም ገለ ካብቶም ኣብ ኣኬባ ዝተኻፈሉ ሰባት ኣጥፎኡ። ነበይኡ ኽውን ብዙሓት ኣብ ኣኬባ ዝነበሩን ዘይነበሩን ሰበ-ስልጣንን መራሕቲ ሃይማኖትን ዓበይቲ ሓውን ብዘዩ ብቕዕ ምክንያት ኣሲሮም ንኣዲስ ኣበ ባ ወሰዱዎም። እዞም ገጹሳት ሰባት ኽዚኣቶም ሰብኣዊ መስሉም ተገ ፊፎም ብዘይ ሓዱ ፍርዲ ሽውዓተ ዓመት ተኣስሩ። ገለ ካብኣቶም ኣብ ቤት ማኣስርቲ ተቕችሉ፡ገለ ኸኣ ብሕማም ሞቱ፡ካልኦት ድማ ኣብ ቤት ማኣስርቲ ከለው ብዝሓዱሮም ሕማም ካብ ቤት ማኣስርቲ ምስ ወጹ ሞቱ።

"ናይ ንናስ ዝኽነ ምኾነ፡ናይቲ ሓወይ ገረመኒ ኣነ" በለ ዲራፋይ። ህዝቢ ብመኾተልትን ማኣስርትን ኣብ መሪር ሽግር ኣብ ዝርከበሉ ሰዓ ት ገሊኦም ኣወራሂወን ንጅሳውን መንፈስ ዝዓበጦም ኤርትራውያን፡ኣበ ዴርጊ ኣናቕረቡ "መዲ'ዚ ኣውራጃ ተኣሊሩ ፡መዲ'ቲ ኣውራጃኽ ለለም ንታይ ዘይኣለር" ኸናበሉ ኣብ ክንዲ ነቲ ጉዳይ ብሳገራዊ ሜይኒ ተመልኪ ቶም ዝለርሑ ነቶም ኣሕዋቶም ዲቂ ሩባኦም ከኽእሉ ይጽዕሩ ነበሩ። "ሓው ሳምር ፡ሓጺን ሳብር" ይብሉ ትግሪ ዝሰመሩ ኣሕዋት ሓጺን ይሉብሩ ማለት ኢዩ። ከይሰመርካ ድማ ዓወት ዘበት!

ኦ! መንኣሰይ ኤርትራ!

ኣቑዲሙ ብዝርዝር ተገሊጹ ነገሮም ዘሎ ፡ኣቦታት ኩም ናጽነት ንምጽዋ ባጥ በብዘመኑ ዕድል ኣጋጢሙዎም ነይሩ ኢዩ። እንተኾነ ኣይተጠቕ መሉን። ምክንያቱ ድማ ብዙሓት ብረዜያዊ ጥቕሚ ተታሊሎም ነብ ናይ ባዕሎም ጉይትነት ናይ ባዕዲ ረሳ ምኻን ኣሰ ዝመረጹ ኢዩ።

እታ ንህዝቢ ኤርትራ ዓባይ ዕንቅፋት ነይና ዘሳ "እነ ነመርሕ፡ነ ብኡ ዝተረፈ ሃገር ይኾፋኣ" እትብል ኢያ። ኣሰ፡ዚ ኾነ ተዛቦምኡ ኣይረ ዳጽኡ ተባኢስም ኣይዕረቑ "ፍሕ ጭንጣራሕ" እትዶዎም ናይ ባዕዲ ግዙ ኣነ ነባይኖም ይተርፉ። "ሽግዚኣብሔር ቢጠሳ ኣይማታም በበትር ፡እኳዳና ገረ ይሸኽፈሉ ምኽር" ይብሉ ኣምሳሉ። ሽግዚኣብሔር ነብ ሰሪ መዓቱ የዳሕ ነና።

ኣቦታት ዝተጋገዩ ስሉ ዘይተማህሩ ይኽውን፡ናይ ሱ።ሚ መንኣሰይ ግነ ዕድሉ።ም ሊቡዎም ስሉ ዝተማህሩ ንሽማር ነበመይ ገይሮም ነበም ዝፈትሑዎ ኣይጠፍኦምን ኣሞ ሃገር ቅድሚ ኹሉን ፈትኪ ኹሉን ምኳና ተገንዚቦም ሓቦ ገይሮም ኣብ ክንዲ ንዓይ ንሃገረይ ብዝብሉ መንፈስ ኣገዳሕሪ ሰሪሖም ዓወት ኣይስኣኑን ኢዮም።

ህይወት ወዲ ሰብ ሓዳር ኢያ፡በዛ ዘይትስዕበና ሓሳዊት ዓለም ተ ገራህና ኣይንከሓሓድ። መንኣሰይ ሓቢርኩም ጉዳይ ሃገርኩም ግበሩ፡ ብሓጺር ዝዕድሜኡ ጥቕሚ ኣይትታሉ፡ካብኡ ዝተረፈ ኣቶም ዝሽገሩ ሱ።ሚ ንእኹም ጽባሕ ዲቕኹም ኢዮም። ፈሊጥካ እትዎጽሞ ጌጋ ተ ጣዒስካ ኣይምሰስን ኢዩ።

ነቶም ኣብ ማዔ ምእንቲ ሃገሮምን ህዝቦምን እተሰዉኡ ኣሕዋቶ ኩምን መሳቱኹምን ቕጋኑ መንኣሰያት ኣይትረስዑዎም። ሕሰናኹም ከይወቕሰኩም። ንሳቶም እዉን ንኣኽቶ እዮም ነይሮም ክነብሩን ክዕ ሰቱን ኣይምጸልኡን እንተኾነ ሓቦ ገይሮም ቤዛ ህዝቦም ክኾኑ ለሰ ዝመረጹ ሃገራዊ ግቡኣም ፈጺሞም ዘይሕነክ ታሪክ ዝመስረቱ ኢዮም።

ሓዱ ካንፈረንሳዊ ካህን "ዓመጽ ንገባሪኡ ኣብ ዕገወት የብኽሕ" ኢሉ ኣ ብ ሓዱ ፊቢ-ወሰድ መጽሓፎ ዝጸሓፎ ዘረባ ነበም ትንቢት ነዊኑ ኣብ ማብሪ መዓሰ። ሰበ-ስልጣን እትዮጵያ ዝፈጸሙዎ ዓመጽ ብዘኽፎኡ ጐዲኡዎም ኢዩ። እነሆ ሃያይ ሃይለ ስላሴ ብኪዱ ኣንም ሰብ ንምጥፋኡ ዝጥቀሙሉም ዝነበሩ መተሃዳሩት ብጭካኔ ተቕትሉ። ሬሳኡም ብስርዓት ኣብ ጉድንዱ ተቕቢሩ ነጣርፎ ኣካ ዕድፊ ኣይርኸቡን። ነበም እ።ውን መሳርሕቶም ዝነበ ሩ መሳፍንትን ሚኒስትሩትን ጄነራሳትን ብዘይ ፍርዲ ብጥይት ተቕፊዮም ኣብ ሓዱ ጉድንዱ ተዓፍኑ። ካብቲ ኹሉ "ጉልተይ" ኸናበሉ ንብ ህዝቢ ብ ምምጋዛዕ ብምጭቓንን ዝውንነዎ ዝነበሩ ሰፊሕ መሬታት፡ሓንቲ ን ኣኽቶይ ናይ ብሕቲ ንቑብሪ ትኽውን ቦታ ኣኳ ሰኣኑ። መስኪን! ኣኽሊኡ ሃብተወፊድ ንኤርትራውያን ዝገዱዉ መቕዳዕቲ ከውድቕሎም ብትምኒ ሕቲ ዙጭድር ዝነበረ፡ብኣመናቱ ወተሃዲሩቱ ተረሺኑ ሞተ። ኢድ ሰንሒ ት ጸናሒት! እዚ፡ኩሎም ገበርቲ ዓመጽ ነምፅሙሉ ዘይነኣኡ ግ ዲ ኢዩ።

ናይ መንግስቲ ጭካኔ ኣም ብዛ በዚሉስ ኢትዮጵያውያን ኣወን ነዊዚ ፉ ኮነንዎ። ብዘይካ ዉሑዳት ሰባት ኣቶም ዝበዝሑ ኣቲ ክመጸም ዘኽኣሰ ኣሉታዊ ሳዕቤን ፊሪሆም ብግሬጺ ኣይተዛረቡን። ሓዲ ናይ ሕረ ሲቕነት ም ስክር ዘሰዎ ናይ ጦር-ሰራዊት ኻምበፋ፡ብስራሕ ምኽንያት ንክረን ነበይ ዱ ብዝኣዮ ጭካኔን ኣብ ሰዕሊ ቆሰዲ ሰበይቲ ዝፎጸም ዘነበረ ኣራዊታ ዊ መቕተልትን ኣስካሕኪሑ ሮ ብዘይ ፈጸሙዎ ገበን ምሉኣ ቤተ-ሰባት

ብኽንቱ ምናፋኝ ፡ ንብዚ ዘሎናዮ ዘበን ተሞዳዓሬ ዘይብሉ ሳቢይ ገበን ኢዩ" ኢሉ ነሞነና ። ካልኣይ ናይ ሕርሻ ሊቕ ኢትዮጵያዊ ዕማ ኣብቲ ና ይ ባይቶ ኤርትራ ንዲሁሽ ዝነበረ ብዛዕባ ሕርሻ ኣስተምህሮ ክህብ ተ መዲቡ ናይ ኣስተምህሮ ኮርሱ ቅድሚ ምጅማሩ ፡ነቲ ናይ ንባሳት ባ ይቶ ዝቕመጡሉ ዝነበሩ መናብርት ፡ጠቕሳሳ ናይቲ ቦታ ትሕዝቶን ኣ ትኩሩ ጽሕፈ ምስትዉዓል "ብህዝቢ ዝተመርጹ ኣባሳት ባይቶ ኣብ ኽዚ ቦታ'ዚ ተቕሚጦም ንዛገርም ብዘርኢ ጉዳዩት ኽናተመያየ ጡ ሃገራዊ ዉሳኔታት ዘሕልፉ ዝነበሩ ቅድስ ቦታ ኢዩ ። ሕጂ ግን ኽዚ ምኂኑ ተሪፉ ማንም ቤት ጽሕፈት ኮይኑ ይርከብ ። ናይ ሓቂ ታሪኹ መዳኢ ትዉልዲ ክገልጾ ኢዩ" በሉ ።

ሓጸር ትንተና

ቅድሚ ግዝኣት ጣልያን ብመሳፍንቲ ኢትዮጵያ ዝወርዱ ዝነበረ ናይ ጭካ ነ ተግባር ኣገዲዱዎ ኽኪ ንግዚኡ ህዝቢ ኤርትራ ንጣልያን ነቲ ፈተወ ኽንተ ቕበሎ ፡ ውዒሉ ሓዲሩስ ኣቲ ናይ ባዕዲ ግዝኣት እናመረሮን እናኽበዱን ስለ ዝኽዲ ንኢትዮጵያ ነጣም ጸማዊ ገይሩ ግዝኣት ጣልያን ንምቅዋም ዝተ ሳዕለ ዘበለ ናብኣ ይዕቅብ ነበረ ። ካብቶም ኣስማጹም ዘዝነበረ በዓል ብሳ ንጌታ ሉሬንሶ ታኽዘዝ ፡ ዱፃር ኽምባየ ፡ ኣፃ ተስፉንኪኤል ወልደማርያም ፡ ብሳንን ገታ ኤፍረም ተወልዱመድህን ፡ ኣፃ ዱዊት ዑቕባዝረ ነበሩ ። ብዙሓ ት ካልኦት ከኣ ናይ ጦር መኰንናት ነይሮም ብኽኣለት ንወተሃዳር ኢትዮ ጵያ መርሑ ።

ብ 1935 ዓ.ም. ጣልያን ንኢትዮጵያ ምስ ወረሩዋ ካብቲም ብወገን ሶማሌ ተስሊፎም ዝነበሩ ኤርትራውያን ዓሽካር ጣልያን ፡ ሰሓለተ በጦ ሎኒ የሙኺ ንጣልያን ጠንጢኖም ምስ ኢትዮጵያውያን ተሓወሱ ። ብወገን ኤርትራ ተስሊፎም ዝነበሩ ኣፃ ሰለባን ኣፃ ዓንዱምን ምስ ዉጥፍርኣም ኣብ ገ•ዱኒ ኢትዮጵያ ጠጠዉ በሉ ።

ብ1936 ዓ.ም. ኣቢሉ ይኽውን ፡ በቲ ጣልያን ኣብ ሰዕሊ ኢትዮጵያውያን ዘካይዱዎ ዝነበረ ጭካኔ ፡ ዱሞም ፈሲሑዎምም ኣብርሃ ዱቦጭን መነኽ ኣስነ ዓምን ዝተባህሉ ክልተ ቅራዓት ኤርትራውያን ፡ ንጹነራሰ ግራሪያኒ ኣብ ኣኽ ባ ኽንኸሉ ቦምብ ጹርብዮም ኣቑሰሉዎ ። ሃዝቢ ኤርትራ ነቲ ቀዲም ካብ ኢ የጵያ ዝወርዱ ዝነበረ ጉድኣት ኩሉ ረሲዑ ምስ ኢትዮጵያ ሓቢሩ ብሓዲስ መ ንፈስ ሃገር ንምህናጽ ቁሪጹ ፡ነቲ ብሕቡራት መንግስታት ዝተዋህበ ናይ ፈዴራ ል መንግስቲ ንቕም ተቕበሉ ። ኣብ ትሕቲ ጽሳል ኢትዮጵያ ብሰሳም ነነብ ር ነኣ መሰነ ። ኽንተኽነ ነዚ ኹሉ ኤርትራውያን ዘርኣዉዎ ጽቡቕ ውሳዩ ኢ ትዮጵያውያን ዋጋ ኣይሃቡዎን ። ፈዴረሽን ኣብ ግብሪ ምስ መጣሰ ዱማ ብግ ልጺ " ምን ኣባቱ የጣልያን ባርያ ፡ ንጭበርባሪ ሓማሊን ። መነሲክ ሰጣልያን ሸጦን ሃዩሳ ስሳሌ በገንዘቡ የገዛዉ " ኽናበሉ ብባቢይ ገዕቕት ተዛረቡ ፡ መ ሰል ኤርትራውያን ዝኽነ ናይ ውኽጣዊ ምምሕዳር ናጽነት ብኢዱ መነና ኡም ኣቓረቡዎ ፡ ስለምንታይ ንዝበሰ ኹሉ ኸኻ ኣሰሩ ገፊ ቀተሉ ።

መንግስቲ ኢትዮጵያ ፡ ኤርትራዊ ህዝቢ ነባሮዝየዱልዮም ዱጋፊሞ ም ኣረዲኡም ኢዩም ። ኽዚ ዝብሉ ዘሎኹ ብጽሰኢ ስም ነኽኾኻ ዘይክነ ስ ንብ ሓቂ ዝተመስረተ ምኂኑ ኽዚ ቀጺሉ ንብ ታሕቲ ተተንቲኑ ዝር ነብ መሪዱኢ ኽህብ ።

ሀ. ቅድሚ ግዝአት ጣልያን፡መሳፍንቲ ኢትዮጵያ ንላገርና ኤርትራ ከም ናይ ላዕን ሚዴ ገይሮም፡በብጓመቶ ሰራዊቶም ኸናሰኻኹ ህይወት ሰ ብ ብምጥፋእን ጥሪት ብምዝማትን ኣኽሊ ጓኳታት ብምትጻፋን ኣጥፊኸዎ።

ለ. ጣልያን ላገር ሰቒቆም ጓዲ ንመን ምስተባህለ፡ኢትዮጵያ ምስ'ቝም ንጠቕሚ ርኽሶም ዝሰርሑ ባዕዴውያን መንግስታት ኸንግሊዝን ጣልያንን ሓቢራ፡ነቲ ብጓኽመ ስጋ ዘይተፈላሰየ ህዝቢ ኤርትራ ኣብ ክፍተ ክምቀፅ ተስማምዐት።[60] በዚ ፍጣ ብሓቂ ኢትዮጵ ያዉያን ዜጋታት ክምህዘይት ሓስቢና ኣረፍ ኢት።

ሐ. ነቲ ናይ ፈዴራል ሕጊ ክም ፈዴሱን መንፈሱን ኣኽቢሮም ክሕፍዉዎ ኣብ ቅድሚ ህዝቢ ኤርትራን ንህዛብ ጓለምን ብማሕሳ ዝኣተዉዎቃፅ ጠሊሞም ላጻይ ላይለ ስላሴ ኣንጻር ፍሳይ ህዝቢ ኤርትራ፡ነቲ ሕገዊ ዉኽጣዊ ምምሕዳር ኣፍረሰዎ።በዚ ፍጣ ኣብ ላገር ህውክት ክ ምዝፍጣፅ ገበረ።

መ. ብ1962 ጓ.ም. ላጻይ ላይለ ስላሴ ንኤርትራዉያን ሰበ-ስልጣንን መሂ ንንትን ጓበይቲ ጓድን ኣብ ናይ ኣስመራ ቤተ-መንግስቲ ኣኪቦም።"ንኢ ትዮጵያ ኤርትራዊ መሬት ኸምበር ኤርትራዊ ህዝቢ ክምዘየድፅ ፄ" ኸናበሉ ብመግዲ ኣቓሊጦም።ኸዚ ቃሳትዚ ኣብ ካልኸ ኣኽባ ብኸ ንዴራሲ ተዴግመ።

ሠ. ክምቲ ላጻይ ላይለ ስላሴ ዝበፅዎኸንዴራሲኹም ኸዉን ዝዴገሞ፡ህዝቢ ኤርትራ ስለ ዘየድሰዮም፡ብመሬትን ብኣየርን ብዘይ ንሕስፃ፡ሰቡን ጥሪቱን ብምድምሳስ፡ነቲ ብቓሰ ዝተዘረብዎ ብግብሪ ኣብ ለራሕ ኣ ዉጓፅዎ።ንህዝቢ ኤርትራ ኢዩ ዘይተረድኦ ዝነበረ ኸምበር፡መንግ ስቲ ኢትዮጵያስ ኣብሪሁ ነረሩ ኢዩ።

ንህዝቢ ኤርትራን ኣህጉብ ኢትዮጵያን ኣብ ለቕይን ኽግርን ዘውዴቕ ኣቲ ኣዕናዊ ፓለቲካኣ ምኟኑ፡መንግስቲ ኢትዮጵያ ክንትኣምን ይግብኣ።ናይ ህዝቢ ባህርያዊ መለክ ገፊፁካ ሰሳም ካምዘይርክብ ተራኸዩ ኢዩ፡ሕጂ ኸዉን ይር ኽ ኣሰ።ከሰዚ ናይ ኢትዮጵያ ሰቡ-ለልጣን መለክ ህዝቢ ክሕፍው ብግዲ ኣድሳዩ ኢዩ።

ባዕፃካ ዝፈጓምካዮ ጌጋታት ሓቢኸካ ናይ ካልኦት ጌጋታት ጥራይ ምማ ሳኽ ኣየድሕንን ኢዩ።ኤርትራ ብኢትዮጵያዉያን ጥራዩ ኣይኮነትን ዝጓነዎት ኣውራ እኳ ድኣ ብኤርትራዉያን ኢዩ።ብሓቂ ንጠቕሳሳ ድሕነት ላገር ክ

60 REPORT OF THE U.N.C. FOR ERITREA - OFFICIAL RECORD - FIFTH SESSION SUPPLEMENT Nº8 (A/1285)

ስራሕ ኽንተድኣ ኮይኑ ኩሉ ኤርትራዊ ጌጋኡ ፈሲጡ ክኽሊም ኣለዎ።ኽንታ ይ ከምዝገብር ክኣ ኣይጠፍኦን።ሓድ ሓዴ ካብቲ ክሳብ ኩሚ ዝተፈጻመ ጌጋታት ክምዚ ዝስዕብ ይጥቀስ።

ሀ. ብ1873 ጓ.ም ኸቲ ቒግና ራኸሲ ወልዴሚካኤል ዝተኣማመነሱም ዝ ነበር ሹማምንቱ ከዲያም.ንጸሳኢ ኣሕሊፎም ስለ ዝሃብዎ ኤርት ራ ኣብ ትሕቲ መግዛኣቲ ኢትዮጵያ ኣተወት።በዚ ኣገባብዚ ድማ ነቲ ብመሪሕነት ራኸሲ ወልዴሚካኤል ተረኪቡ ዝነበረ ናይ ህዝቢ ዓወት ዋጋ ዘይብሉ ገበርዎ።

ለ. ድሕሪ 1942 ጓ.ም. ላገር ንመን ምስ ተባህለ፡ክሳዱቲ ላገሮም ኤርትራዉያን ዓሽክር ኢትዮጵያ ክይኖም ካብኣ ጠበናዱን ጠጓይትን ኸናተቓበሉ ንኹሉም ኸቶም ኤርትራ ንኤርትራዉያን ናጽነት ይሕ ሸና ዝበሉ ንጹላት ህዝቢ ብጥይት ስለ ዝዴብዴቡዎ ኸቲ ቅንዕ ና ይ ናጽነት ምንቅስቓስ ተጓንቒፈ።ድሕሪ ክንዴይ ራዕዴን ኸበራን ክ ኣ ህዝቢ ፈዴረሽን ክቕበል ተገዴዱ።

ሐ. ብረዚ ፈዴረሽን ክኣ ኤርትራዉያን ሰበ ስልጣንን ፓሲስን ንህዝቢ መ ሰሉ ገፈሮም ብምድሃሉን ምኸሳርን ምቕጥቃጥን ምቕታሉን ኣሰ ባቡ ኣጥፍኡ።ብሓይሊ ኢትዮጵያ ተዴገሮም ዝዴሰዩዎ ጓይነት ገበገ ፊጸሙ፡ብዘይገለምቫንያት ብጥርጣሪ ጥራይ ሰብ ኸናካነሩ ብማዕ ጺድ ወይ'ዉን ዝኾነ ሓጺን ኸናርሰት ክብዲ ኸማርን ኸንማድጓን ኸናተኮሱ ኣብ ሰብ ክቢድ ስቓይ ኣውሪዱ።

መ. ዘይዴፊዮዎ ሰብ ንምርጫ ባይቶ ኸንተቐረበ፡ምኸንቲ ክይካፈል ክሳብ' ቲ ኸዋናት ምርጫ ዝሓፈፀ ኣብ ቤት ማኸስርቲ ይሕዝዎ።ብሕጊ ንዝተመርጻ፡ንሳቶም ዘይዴፊዮዎ ሰብ፡ናይ ባይቶ ወንበሩ ክይሕዝ ይኽፈክፈዎ፡ካብ ባይቶ ሰጉጎም ክኣ ኣብ ክንድኡ ንሳቶም ዝ ዴፊዮዎ ክምዝምሪጽ ይገብሩ።

ሠ. ብስርዓት ንኸተሸሙ ምስሴነታት ብዘይ ምኽንያት ኸናሰዓሩ ኣብ ክንድኡም ነቶም ኸሙናቶም ኣባሳት ባይቶ ይሸሙ።ክምዚ ኪኡ ክኣ ህዝቢ ስራሕ ስኢት ኸናተሸገረ ኣባሳት ባይቶ ናይ ኣባልነትን ምስሴነን ዒሞዝ ይረኽቡ።

ረ. ብኣውራዄን ዓሴትን ህዝቢ ፊሳፊዮም፡ንወገኖም ዘበለ ስራሕን መ ዓርማን ኸናሃቡ በዓፊ ስልጣን ወገን ዘይብሉ ዴርበዩ።"ኢትዮጵያ ብሓዴ ንጉስን መንግስትን ዝጸንሐት ላገር ኢዓ፡ትሕቲ ኣየነይቲ ባ ንዒራ ክንዋጋኽ ኢና፡ፈዴረሽን ኣየድፊየናን ኢዮ፡ይፍረስ"፡ኸናበ ሱ ነለቡኹ።ኸዚ ፍጣ ንኢትዮጵያ ሓፃዮምሳ ዘይክነስ፡ኣንጻር ፍሳይ ኢትዮጵያ ኸንተኽዱ ኸቲ ንጊዜኡ ዝርኽቡዎ ዝነበሩ ና

ይ ማሊ ጥቅሚ ንኽይተርፍም ኢዩ ። ምስ ኢትዮጵያ ተስማሚ ፃም ብምስራሕ ዕማ ናይ ህዝቢ ኤርትራ መሰፈ ዝኽነ ሕጋዊ መንግስቲ ኣጠዪቕ ።

ሰ. መንግስቲ ኤርትራ ምስ ወዲቕ ጥቅሞም ስለ ዝተረፍም ኣኽወዩ ። ነቲ ፈትዮም ዘውዲቕዎ መንግስቲ ካምፊሱ ኽነኣ ሰውራ ክሰዓፍ ኣበሉ ትው "ወይ ኣክይ ዱህ!" ኣብ ኢሮጳ ክሎ ምሕሳው ፉ ይሓይኽ ? ወይስ ዘሎ ኣጥፊኣካ ከተምፊሰ ምዕባርጋር ?

ኣብ ኣዱ ኖስካ ትወዲዓ ዱውር ኣትካ ወትነብር :
ፃህታ መኾለ ጥዕሳ ዱማ ኣይትፈግር

ይብሉ ትግረ ። ባዕልኻ ኣትገብሮ ንጋ ዘወትር ክሳኹየካ ይነብር : ዋይ ኣነ ኢልካ ዘይትወጸ ጣዕሳ የኽትፉ ማለቱ ኢዩ ። ራኣሲ ወፊጹንኪኤፉ ተኣሊሩ መግዛእቲ ባዕዱ ምስ ነበጹ : ህዝቢ ነቲ ብ ኽንቱ ብቑሊፉ ዘጥፍኦ ናጽነቱ ዘኪሩ ብምጉላዩ

ንጉስ ሳማ ኬን ዝዕዋኖ :
ኣብ ኢዱካ ክሎለ ፊማኖ :

ኣናበለ ሐዘኑ ገለጸ ።

ቀ. መን ግስቲ ኢትዮጵያ ህዝብኹም ኣጥፍኡ ኣንተበሉም : ንማንዱ ንገዝብን ኽመትን ንምርካብ ኣሕዋቓምን ኣጸታቱምን ንዝኾኑ ቆፊላ ሰበይቲ ብጥይት እናቃጸሉ ፍኬለዎም ። ህዝብኻ ብዘይ ምኽንያቱ ምጉዳኡ ኞግነነት ቈጺሮም ዕማ "ንሕና ዄጋኹ" ኣናበሉ ፊክሩ ።

በ. በዚ ጊዜ'ዚ ኤርትራዉያን ኣብ ክንዲ ኽጣር ህዝቦም ተመፊኪቶም ሳቢ ሮም ናይ ሳገር ጉዳይ ዘካይዱ : ጠበናኹ ኣም ናብ ነንሳጽሕዱም ኣቕኒዎም ስለ ዝፊሉሱ : ነቲ ናይ ኢትዮጵያ ኣከይ ተግባር ሳቢይ ዱጋፎ ኮይኖም ይርከቡ ።

ኤርትራዊ ባዕሱ ሳገሩ ኣናጐዳኣ ኣንከሉ ንመንግስቲ ኢትዮጵያ ጥራይ ምወቃስ ሳቢይ ጉድለት ኢዩ ። መዂመርያ ሓዴነቱ የረጋ ግጽ : ሕማሙ ይፈዉስ : ንጸናኒ ካብ ሱሩ ን ኽቡንቅስ ። ከምዚ ሕዱ ዝርኤ ዘሎ ግን : ኤርትራዉያን ኣእዋት ዱቂ ሳንቲ ሳገር ምኺኖ ም ዝኣምኑ'ኺ ኣይመስፈን ።

ት ዕ ግ ስ ቲ

ትዕግስቲ ነፍስኻ ንምቁጽጻር ኣትጠቅም ሳባይ ነገር ስለ ዝኾነት ቀ ጋኔ ኽቡር ኢዩ : ዝዉንነዋ ከኣ ውሑዳት ኢዮም ። ንሳ ናይ ጽቡቕ ግብሪ መ ሰረት ኢያ ኣም ብኣ ዝጥቀም ሳወይቲ ሳወታት የመዝግብ ። ምናልባት ዘይ ፈልጣ ከም ኣንቖና ይትርጉማ ይኽውን : ስለዚ ከኣ ናይ ቁጠሳኡ ባርያ ከይኑ የንጸርጽር : ይቀትል : ይዘምት : መሰፈ ወዲ ሰብ ይግህስ ። ኣንተዘይጸረፈነ ዋጭ ዋጭ ኣንተዘይበለነ ከኣ ሰብኣዊ ኽብሩ ዝጠፍኡ ኮይኑ ይስምዎ ።

ሊቓውንቲ ሳለም "VIOLENCE IS THE RESULT OF FEAR" 'ነዊሪ ውጽኢት ናይ ፍርሳት ኢዩ' ይብሉ ። ኣዚ ሳቒ ኢዩ : ሓዱ ሰብ ፈራሕ ኣንተኹነ ኮይኑ ከይቀተሉኒ ክቀትል ብዝብል ሰነፍ ኣተሳሳእባ ህይወት ንዱሳት የጥፍኡ ። ሊቓውንቲ ሳገርና ኣውን : ትዕግስቲ ናይ ሰላም መሰረት ምኺና ኣሚኖም : ሰብ ትዕግስቲ ከዘዉትር ምኽሮም ካብ ምፊጋስ ተቕጢቦም ኣይፈልጡን ።

ኢትዮጵያ : ዝቑተሱት ሕጂ ኣውን ምቕታፍ ኣንቅጽሉ ዘሳ ንቕልሳን ሰበይትን መሳርያ ዘይብሉም ሰላማውያንን ኢያ ። ኣብ ኤርትራን ትግራይን ከ ተማ ኣዱስ ኣበባን ኣተፈጻመ ኣከይ ግብሪ ናይ ፍርሂ ሳዕቤን ምኺኑ ኣይ ነሳሳን ። ናይ ኣምሓራ ፍርዱ "ሰብኣዊ መሰፈነትም ኣይትጠይቕ : ባሮት ነመንኩም ንበሩ : ካብኡ ዝተረፈ ነጥፍኣኩም " ኢዩ ዘሎ ። ኤርትራዉያን ነዚ ከቢድ ዘይቕንዕ ፍርዱ ብዘይ ይግባይ ዝቕበልዎ ኣይነበሩን ። ይግባይ ዝብል ዎ ኽኣ ኣብ ሳይሉም ኢዩ ።

ሳዱ ሕብረተ ሰብ ገኽሳቢ : ስነ ኦርሳትን ትዕግስትን ናይ ሳሳብ ም ግሳጽ ናጽነትን ነበሮኡ'ውን ናይ ወዲ ሰብን ጥሪቱን ክብሪ ምሕሳው ማጽ ን ዘፍልይኡ መሰረታውያን ነገራት ኢየን ። ዘይ ቕንዳት ሰበ-ስልጣን : ናይ ሳ ሳብ ምግሳጽ ናጽነት ዝኽልክሉ : ምኽንቲ ሊቓውንቲ ከይፎጠሩ ኣም ህዝቢ ነቒሑ ንዲይ ሳገሩ ባዕሱ ነበይስን ኢዩ ። በርትራንጽ ሩሰል ዝበሃ ል ኣንግሊዛዊ ነጥምዚ ዝስዕብ ይብል ። "MEN FEAR THOUGHT AS THEY FEAR NOTHING ELSE ON EARTH - MORE THAN RUIN, MORE EVEN THAN DEATH; THOUGHT IS SUBVERSIVE AND REVOLUTIONARY, DESTRUCTIVE AND TERRIBLE; THOUGHT IS MERCILESS TO PRIVILEGE, ESTABLISHED INSTITUTIONS, AND CONFORTABLE HABITS; THOUGHT IS ANARCHIC AND LAWLESS, INDIFERENT TO AUTHORITY, CARELESS OF THE WELL-TRIED WISDOM OF THE AGES." (SEE SELECTED PAPERS) ትርጉም ናይ'ዚ ዝተጠቕሰ ጽሑፍ ከኣ "ዱቂ ሰብ : ካብ ዝኽነ ኣብ ምድሪ ዘሎ ነገር ሃሉ ኣብሊጹም ዝፈር ሑም ሳሳብ (ወደ ርኣይቶ) ምግሳጽ ኢዮ ። ካብ ዑና : ካብ ሞት ንሳ

ዕሊ ኸወን እንተኾነ ይፈርሕዎ። ሓሳብ (ወይ ርእይቶ) ተጻባኣን ሰው ራዉን ፡ ኣዕናዉን ሓዳገኛን ኢዩ ። ሓሳብ (ወይ ርእይቶ) ንማዕሚ ዘሰዎ ልማዅ ዝኾተልን ንብሕጊ ዝቆመ ለርዓትን ንመሰልን ርሕራሔ ዘይ ብሉ ኢዩ። ርእይቶ ፡ ፋሉልን ሕጊ ዘይክተልን ለልጣን ዘይግድሾን ን ብዕድመ ዝበለለ ተመኩሮ (ወይ ፍልጠት) ዘይሓጅቦ ኢዩ፡"

እዚ ጽሑፎዚ ፡ ናይ ሓሳብ ምግላጽ ናጽነት ብዙሕ ሰዉጢ ነገምጽእ ዝኾ ኸፊ ምኽኑ የረድኣና ። እሰእዚ ከኣ እዮም እንታም ናይ ነፍሶም ጥቅሚ ጥራይ ዘሕሰ ው ሰብ-ለልጣን ናይ ሓሳብ ምግላጽ ናጽነት ዝኽልክሉ ።

ሃገር ምግሕጋል ብረዛ ሰሳምን ውግእን ዝቅጽሉ ገድሊ ኢዩ ። ፍልጠቱ ኣ ማዕቢሉ ናብ ጥቅሚ ሃገሩ ክወዕሎ ዝዓሊ ሰብ ኣቓዲሙ ናይ ሓሳብ ዋጋ ኣጽኒ ዑ ዝስዕቦ ሽግር ነዘይርሂ ብቕራጽነት ክሰርሕ ይግብኣ ። ናብ'ዚ ንምብዳሕ ሕጉ መርሓ መነገዱ ኸኣ ትዕግስቲ ኢዩ ። ኣሪስቶትለ "ትዕግስቲ ነፍስኻ ንምቁጽጻ ር እንትሕግዝ ናይ መንፈስ ሓይሊ ኢዩ" ዝብሉ ትርጉም ይህባ ።

ብረዛ ሮማውያን ፡ ኣብ ዉግእ ዝተማረኽ ኩሉ ደቀተለ ዝብሉ ሕጊ ነበረ፡ ሓዳ ጊዜ ሓዳ ሮማዊ ጄነራል ኣብ ዉግእ ንዝማረኹም ጸሳእቲ ኣለሮም ክ ለ ዘይቀተሉም ነበኣ ተኽሊኡ ቤት - ፅርዱ ቀረበ። መፈሊ ኽህብ እንነሱ "ነ ብሉ ዘሸንፍ ኽፍተ ጊዜ የሸንፍ" በለ። "ንጸሳኢ ኣብ ጳውጺ ኮናት ስዒ ፡ ነቲ ምስእም ዝነበረኒ ጽሑኢ እወን ለለ ዘሸነፍኩ ነበፍተ ጊዜ ነም እተሳወትኩ ገይረ ኸቊጽሮ "በለ ፡ በዚ ነኣ ናዓ ወጽኤ።

ፖንጲ ንናይ ሃገር ህንጺ ገዛእቲ ዝነበሩ እንግሊዝ ብትዕግስቲ ኣሸነፋ ነብ ሃገር ኣውጽእም ። ብትዕግስቶን ሰሳማዊ ዕሳማኡን ነኣ ኣብ ቅጽሚ ለለ ቡን ሳለም ሳቢይ ማምት ረኽበ ። ኣይንለታይን እቲ ናይ'ታ ንዕንወት ወጺ ሰብ መለረት ዝኽነት ኣቓሚኽ ቦምብ ኣቦ ነደተረፈ እኳ ትዕግስቲ ፖንጲ ገሪመዎ "ናይ ትዕግለትካ ሰሳማዊ ኣተሓሳስባካ ዘዉተኽታተሉ ዒሕረቛይ ትውልጺ ኣ ብ'ዚ ሳለም ነምዝነበርካ ንምእማን ይሽግሮ ይኸውን "በለ ። ነቲ ኣዕናዊ ኣብ መጨረሽታ እቲ ሰሳማዊ ነምዝማርኽ በዚ ነቓፍሳጥ ይነኣል ።

ኢትዮጵያዉያን ፡ ፊታዉነ ጽሳእነ ነበደፈሉዶ ፡ ብዎሳይ ነኣ ቆልዑትን ኣንለትን ኽማግለታትን ምቕታሉም ትዕግስቲ ዘደብሉም ምኽኖም የረድኣ። ምቕታልን ምዝራፍን ምለ ባህሉም ተተሓሒዙ ዝነብር ኢዶ ። ወተሃዴራት ኢትዮጵያ ኣብ ቅጽሚ ንጉሰም ነኣዝምሩ እንነሱዉ " ገዲይ ! ዘራይ!" ይብሉ ። ንመን ቀተሉን ዘረፉን ? ንኢትዮጵያዉያን ኣሕዋቶም ።

ብረዛ ዒርረ ድማ "ቀይ ኽብር" ዝብሉ መዳርግ ወሰኹ ። ቀተለ ትን ዘረፍትን ኣሸበርቶን ምኽኖም ነኣ ባዕሉም ብገዛእ ሰሳኖም መ ለኪሮም እሉዉ ። ምስ ቀተፍነን ዘረፍትን ሰሳም ነምዘደርከብ ርግጽ ኢዩ ።

ብጭካኔ ጽ ሰሳም ነምስረት ይነኣል ኢዩ ? ንይመስለንን ፡ ጭካ ኔ ጭካኔ ኢዩ ዝወሰድ ፡ ዘሉናዮ ዘመን እውን ኣብ ግምት ምእታዉ ኣይሳ ጹ ኢዩ ። ብጨካናት ገዛእቲ ተሸቢርካ ብቕርሃትን ሪዕድን ካብ ምገባር ን ነቶእ ባርነት የልቦን ።

ኣብ ሳለም ጽቡቕ ታሪኽ ገጹሮም ብዕብየት ዝዝከሩ ፡ ትዕግስቲ ዘ ርንጹ ጥራይ ለለ ዝኾኑ ፡ ሰብ-ለልጣን ወይ ኣገጻር ሰብ-ለልጣን (ተቓው ሞ) ነገጹ ዓቅሲ ጽበትን ጭካኔን ፡ ትዕግስትን ምሕረትን እንተለመዱ ገዛገሮም ጠቒሞም ለሞም ብጽቡቕ ተዘኪሩ ነነብር ይኽእሉ ።

ሻብዓይ ክፍሊ

ስደት

ህዝቢ ብመራኽን ኣየርን ብኣውቶማቲክ መሳርያን ቦምብን ኣለ ዝተጨፍጨፈ ሰላምን ናይ ልቢ ፅሪውትን ስኢኑ ህይወቱ ንከድሕን ንስደት ገስገሰ። እቲም ቀዳሞት ንጀጋ ስዒኖታት ብ1970 ዓ.ም ዱብ ሱዳን ሰገሩ። ዓለም ለኻዊ ቀይሕ መስቀል ተቓቢሉም ንዘኣዊ ሓገዝ መፈቱሉም ክብ መገግለቲ ሱዳን እዉን ዝሕረስ መሬት ኣውሃቡዎም።

ድሕሪ 1975 ዓ.ም መቕተልትን ዝርፍያን ኣለ ዝገጹዱ ብዙሓት ዓ ድታት ተቓጺሉን መነባበሪኦም ኣለ እተዱምስሰ.... መዘተረፈ ህዝቢ ብብዝ ሒ ንሱዳን ገጹ ተጓዕዘ። መገንጹ ርሑቅን ጽንኩርን ብምኻኑ ቅልውትን ኣንስትን ድኹማትን ብጽምእን ጥምየትን ንንጻርጸሩ ገለ ኣብ መገንጹም ዓ ሪቃ ገለ ኻኒ ኣብ'ዚ ንተዉ ነይተባህሉ ጠፍኡ። ኣብ ዘይፈልጡዎን ዘይተዓ ሰዉሉን ናይ ለዒት መገሻ ሓንቲ ንጽሒ ክዳን ሉቢለዓም ቀንሪ ብጸሳይ ሉይቲ ብቕሪ ተገርፁ። ዝሕግዞም ነኻ ሰኣኑ።

ብዙሕ ኽግርን ጸበባን ኣሕሊፎም ኣብ መራኑ ሱዳን ምስ ኣተዉ ኣ ቲ ብቀይሕ መስቀል ዝመሳሰሎም ሓገዝ ዉሱን ብምኻኑ ኽግሮም ነቕፅሰ ሉም ኣይነኣሳን። ቁጽሪ ለዒተኛታት ካብ ጊዜ ናብ ጊዜ ኣናበዝሑ ነዉ። ማ ዕረ ማዕሪኡ ድማ ናብራ ኣናኽበዱ ነዉ። ብሕልሪ ኣብ ነዞማታት ሱዳን ቁ ጽሪ ለዒተኛታት ኣናበዝሑ ብዝኽዱ መጠነ ቁጥ መግብን ነብራይ ገዛውትን ኣ ናወለኽ ነዉ።

ኣብ ነዞማ ነስኣሳ ሓዱ ብጥቃ ኣተስርሑ ሓዱ ክፍሊ ገዛ ቅጥሚ ለ ዒተኛታት ምምጽኦም ኣዱስተ ሹኔ ዝኽረ ዘነበረ ናብ ለሳ ሹኔ ዳየቡ። ለዒ ተኛታት ዝንክፉ ገንዘብ ለሰ ዘይብሉም ኣብ ክፈታ ሰርኻ ኣናስፈሩ ሰድሉ ም ይረግሙ። ክሳብ 1977 ዓ.ም ካብ ሳዱ ዝወጸ ለዒተኛ ኤርትራዊ 300,000 ኣቢሉ ተገመተ። ክሳብ 1985 ዓ.ም ኣቲ ንብ ሃገር ሱዳን

ተሳቐቡ ዝነበረ ስዒተኛ ኤርትራዊ ጥራይ ፍርቂ ሚሬዮን በጽሒ። እዚ ነቲ ዕጹፊ ረኺቡ ናብ ካልእት ሃገራት ንፍሪቃን ካልኦት ክፉሰ ሳለማትን ዝተጓዕዘ ከደጸብ ጸብካ እዩ።

ዓቕሉ ዝጸበቦ መንኣሰደ ንሳዒ ሳራብን ኤውሮጳን ኣመሪካን ክከምም ብልሳተ ተሰጊሩ ስራሕ ረኺቡ ኣብ ስዒት ንዘሰው ቤተሰቡ ክሕግዝ ጸሳረ ።እ ንተኾነ ኣብ ርእሲ ስዒት ዝኸፍአ ሽግር ባዕሎም ኤርትራዊያን ፈጠሩ። ኣብ ክንዲ ሓቢሮም እናተሓጋገዙ እቲ ናይ ሓባር ሽግር ክፈትሑ ዝጋጹ፡ብው ጽባት ተፈላልዮም ነንሓጽሕጽም ተዓልኡ ። ኤርትራዊ እንተርኣዩ ምእንቲ ስላም ሃደብሉም መገንዲ ይሬውጡ ፡ብጎቦ ሳይኖም እናረእዩዎ ይሓልፉ። ሓቢርና ሓዳስ ኤርትራ ክንሃንጽ ኢሎም ተሳጢቆም ዝወጹ ፋሕ በሉ። ኣብ መንጎ ህዝቢ ኤርትራ ተራእዩ ዘይፈልጥ ፍልልይ በሰሀ ተገልጸ።

ካልእስ ይትረፎ ፡ኣብ መዉለቦ እኳ ሓዲ ንሓንቲ ዘይ ንፉ-ኣዉራኽ ኡ እንተወሰዓ "ተመጺዑ ንፉ-ኣውራኽኡ ዘይወስድ ነቢ ፡ኣብ ኣውራኽኡ እኳ ንፉ ቁሽቶ" እናበሉ ይጽህሉዎ። ሕበሩ ኢሉ ንዝመኽሮም "ቁሺ ም፡ ኣድሓርሓሪ" እናበሉ ስሙ የጥፍእዎ ። ነቲ ካብ ጥንቲ ኣብ መንጎ ህዝብ ና ዝጸንሓ ሕውነታዊ ፍቕሪ ተጻየፍዎ ። ኣበይ ዓኣ ኣሎ እቲ ሃገራዊ ፍቕ ሪ ኢሎም ብኣፍም ዝልፍለፍዎ ፤ እቲ ጽልኢ ኣብ መንጎ መንእሰይ ጥራይ ነበይ ነውን፡ገለ ሳበይነን መሪሕቲ ሃይማኖትን እውን ነበይተረፉ ዝስዕብዎ ብ ሕማቕ መንፈስ እተመስረተ ኢዩ።

ከም ኤርትራዊያን ኣብ ዝተፈላለየ ሃገር ዝተለዉኡ ንህዛብ ኣለዉ። ንሳጓም ብሓጽነት ሃገሮምን ህዝቦምን ስሰ ዝኣምኑ ፡ተፋቒሮም እናተማኽ ሩ ብሳባር ይሰርሑ ። ተራኺቦም ዝዘናግዑ ኣብያተ ወግዒ (ክሳብ) ነፈፃም ንናይ ሓባር ጉዳይ ይጥቀሙሉ ። ኤርትራዊያን ግን ገመጺ ሃገሮም ኣብ መነ ገዲ እንተተንነቓም እኳ ሰላም ክብልዎ ንደፈቕዱን። ስማዕ እስክ ኤርት ራዊ መንእሰይ ! እዞም ከም ስዒተኛ ዝተቐበሉኻ ሃገራት ክሰብ መሳስ እሙ ሕ ሊቦም ካብ ሳብቲ ሃገሮም እናካፈሉኻ ትነብር ደመስሰካ ? ንምንታይ ሓቢ ርካ ብምኽርን ዘተን ንባዕልኻን ዓቅኻን እትጽሕንሉ ብሰላም ሳዲ እትነ ብሩሉ መንገዲ ዘይትምህዝ ? እስክ ሕሰብሉ ።

ኤርትራ ክትጽሕን ሓንቲ ብእርባዕተ ፈዳሳት እተሓንጸጸት ቃል ትእኽ ለ ።ንሉ ቀሳልን ፍትውትን ኢያ ፡ኣብ ግብሪ ክተውዕሳ ግን ብሕልፊነክም'ዚ ና ይ ዘመናውያን ኤርትራዉያን ሳይነት ኣተሓሳስባ ንዘለዎ ሰብ ካብ መጠን ንሳዕ ሲ ክባጭ ኢያ። ንሳ እታ ነተ-ጽምጻ ጥዑም ቃሳ ፡ክትስምዓ መንፈስ ሃገራዉ ያን እተሓጽስ "ሕ - ብ - ረ - ት" እትበሃል ኢያ። ሳስ እብሰኪ ክር እብ ሰኪ እንተኣበኺ ዝብኢ ይብሳዕኪ ክምዝበሃል ሕብረት ዝኣበየ ናይ ፍሰ ልይ ውጽኢት ምስ ሪኣየ ይጠሳስ ።

ሃገራውያን በሳል ኣልኣሚን ሳብጹል-ሰጢዮን ንትሰ መንሳሳይን ብጸቕ ምን ፡ናይ ሃገር ባህሳዊ ጸወታ ኣምሊሎም ብምስጠራዊ ሚሳ ፡ናይ ሃገር ፍቕሪ መንፈስ ቅድሚ-ሰብ ኣብ መንጎ መንእሰይ ዝዘርግሑ ፡ዕሳምእ ም ንሕብረት ኢዮ ዝነበር ። እቲ ሰሚዕካዮ ዘይጽገብ ሙዕዝ ሙዚቃ ዘ ሰነዮ "ኣይ ኣሕዋት እንዲና ጹቂ ሓጺ ሩባ" እናበለ ዝፎምር ናይ ሃይሉ ገብሩን ፡"ኣታ ሰኣን ዘተ ሰኣን ምኽሪ" ዘብሉ ናይ ባርኽት መንግስትኣብ ን ምኽርታት'ኳ መኒ ኤርትራዉያን ኣሰዒሉ ኣብ ሕብረት ካብጽሖም ኣ ይከኣሰን ። ኣንገት ሰምን ተፈጠረ ፡ኣዙሮ ሰማየት ይበሃል ።

ሃገርና ብኢኮና እናጥፋእና ፡ካልኣ ክርሕርሓልና ምጽባይ ፡ናይ ሰባ ማት ኣተሓሳስባ ንይኮነን ። እቲ ንህዝቢ ኤርትራ ዝጉድኣ እቲ ኣብ መንጎ ኣ ርትራዉያን ዘሎ ጽልእን ምንዕዓቕን ኢዩ። ነዚ ክነሽንፎ ካብዘይንኽእል ግን ሕመቕና ነመስክር ኣሎና ማሰት ኢዩ። ብሃርፋን ገንዘብ ተዓብሲልና ብኽንቱ ካይንጠፍኣ ንጠንቀቕ ። ገንዘብ ሓሳፊ ኢዩ ፡ሃገራዊ ፍቕሪ መስሪ ችካ ብስንዮምዕ ምንባር ይበልጽ ።

እዚ ኣብ ሳድና ጥንቲ ዘይነበረ ሉሚ መጺኡና ዘሎ ጽልኢ ሓድ ካብ ምንታይ ዝተሳዕለ ኢዩ ? መርሚርና መሰረቱ ፈሲጥና ንንጸጎ ። ኣ ብ ርእሲቲ ንሃገርና ዘጥቅዕ ዘሉ ዉግእን ናይ ዝናምዕ ምጥፋእ ባህርያዊ ሽግራችን ናትና ምቶልሳይ እንተተወሰኽ ጉዳዩ ካብዘዝኽብድ ፈሲጥና ሰ ሳም ንግበር እሞ ራህዋን ሽግርን ሃገር ብሓባር ንካፈሉ ።

ዝበዝሑ ኤርትራዉያን ስዒተኛታት ይዉሓድ ይብሃሉ ዝተማህሩ ስ ሰ ዝኾኑ ጽቡቕን ሕማቕን ክፈልዩ ዝኽእሉ ብምኟናም ንዝተባህሉም ጥራይ እዉ ከይበሉ ጥቕሙን ጉድኣቱን መርሚሮም ዝሓሸ መንገዲ ክ ሕዙ ይግባእ ። ኣብ ዝኾነ ይኹን ጉዳይ ናይ ገዛእ ርእሰኽ ሓሳብ መሰረት ኮይኑ እቲ ናይ ሰብ ምኽሪ ከም ተወሳኺ ገርካ ምቕባል ዝሓሸ እዩ ።

ሃገራዊ ጉዳይ ንዝምልከነት ዘይትትምነሉ ሓሳብ ምስዓብ ብዝበሰጸ ሓዳገኛ ክኽውን ይኽእል ። ኣዕናዊ ዘይኮነ ሃናጺ ዝመስለካ ነገር ካብ ምግ ሳጽ ኣይትቍራህ ። ሓዳ እንግሊዛዊ ዱራሲ "ንሓቂ ንይዱቑሩዋን ፡ካብ ሞትን ሳዕሊ ይፈርሁዎ" ይብል ። እዚ ኽነ ሞቶ እናረእዩን ፡ይጠፍኡ መሃሳዎም እና ፈለጡን ፡ሓቂ ምዝራብ ይፈርሑ ። ስለዚ ኽነ ስኽ ኢልካ ሙጣቶ ይመርዱ ማሰቱ ኢዩ ። እንተኾነ ሳሳብካ ምግሳጽ ወይ ዝመስለካ ምግባር ዘይብሉ ና ጽነት ካብ ሞቶ ይኽፍኣ ። ሞት መሳልቱ ምስ ኣኽለ ዝኽልክሎ ዮብሉን ፡ና ጽነት ግን ብትብሳት እንተዘይተኽራኽርካሉ ኣይር ከብን ።

ሓድነት ኣረጋጊጽካ መከት

ሃገራዊ ጉዳይ ብሓፈሻ ንኽሱ ኤርትራዊ ዝግድስ ኽምበር ንገሰ ቍልቍ ሰባት ወይ ዉጽባት ጥራይ ዝምልከት ኣይኮነን። እሰ'ዚ ሃገራዊ ጥቕም ን ሽግርን ሓቢርካ ምክፋል ናይ ምሉኽ ህዝቢ ግቡኽ ኽዂ። እንተኾነ ኣብ እዳጉ ዝርከቡ ኤርትራዉያን መብዛሕትኦም ሃገራዊ ሓሳፍነቶም ዘንጊዖም ካብ ቃልሪ ጽልኢ መሪጾም ተፈሳልዮም ይርከቡ። ህዝቢ ብጽንቂርናን ጥሜትን ሕማምን ብጠያይቲ ጸሳኽን ኽናረገፈ እንከሎ ነዚ ናይ ኣሕዋት ጽልኽን ቓልፊዩን ተወሲኹዎ ዝሰዓሰ ጉድኣት ዘኽትል ምኽኑ ምሕስ ብ ኣጽሳዪ ኢዩ።

ኤርትራዊ እተሰዳ ሓቢሩ ናብ2ዴፊ ኣምበር ክፈሳስ ዕሳማኡ ኣይነብረን ሕጂውን ክኽውን የብሉን። ነዚ ዝተረፍኡ ገሰ እዴተኛታት ነቲ ናይ ሓድነት ዕሳማ ክዓውቱ በብወገናዮም ዘይሕሰፍ ቓልሲ የካይዱ ምህሳዎም እውን ዘይክሓድ ሓቂ ኢዩ። ቅድሚ ክፍተ ዓመቶ ኣቢሉ ይኽዉን ጉጠርነፎ" ዝብል ንብ ኣመሪካ ዝዳሉ ጽሑፍ ኣንበብኩ። ናይ ሓቂ ታሪኻት ዝጠቕስ ፡ ንህዝቢ ኾኻ ናብ ሓድነት ዝዕድም ኣገዳሲ ጽሑፍ ነይሩ። ካብ ትሕዝቶኡ ክፍሰጥ ክምዝክኣሰ ብግዱሰት ሃገራዉያ ን ዝዳሰ ምኽኑ ንይስሓትን። እዚ በዘም ዝተጠቕሱን ካልኦትን ዝካየዱ ዘሎ ናብ ሓድነት ዘምርሕ ተግባራት ክምዕብል ኣገዳሲ ኢዩ። ዝዂመርካዮ መዳብ ኣብ መጨረሽታ ምብዳሕ ናይ ዂጋኑ ዕድል ከሰ ዝኾነ ዂመርቱ ብቕሩጽነት ክቕጽፉዎ ተኻፋ ኽገብር።

ናይ ሃገር ዴሕነት ወይ ዕንወት ኣብ ኢድ ምሁራት ኢዩ ዘሎ ፡ ምኽንዩ ቱኽኣ ትምህርቲ ጉርሒ ከሰ ዝፈናር ፡ ብተገዓለነት ንሃገራዊ ጉዳይ ክስርሓሉ ኽንክሎ ለቓሚ ኢዩ። ክንዳር ጥቕሚ ሃገር ገግሲ ጉዳይ ክመዕፅ ኽንክሎ ግን ዕንወት የኽትል። ህዝቢ ትሕቲ ሓዱ ውድብን መሰረነትን ተጠርኒፉ ኽንተዘይስርሒ ጠፊኢ ኢዩ። ኣብ ኣዉራጁውን ባህሰዉን ጉድሰታት ዝተመቕቕሰ ሃገራዊ ዓወት ክመዝግብ ፈጺሙ ኣይበቅዕን።

ህዝቢ ምእንቲ ክፍሕን ክሳብር ይግብኡ ፡ ክሳብር ዴማ ናይ ምሁራትን ዓበይቲ ዓድን መሰረቲ ሃይማኖታትን ኦምዓመዕን ንጹህ ሃገራዊ ምትሕግ ፆዝን የድሊ። ህዝብና ቀዲዩ ብዓበይቲ ዓድን መሰረቲ ሃይማኖታትን ኪዮ ዝመሓዳር ዝነበረ። ንሳቶም እሙኡ ይፈልጡዎ ፡ ክም ጠባዮ ክኣ ይኽዱዎ። ጽቡቕ ምኽሪ ይህቡ ፡ ንዝተባእሱ ክኣ ይዓርቑ ፡ ክምኺ ኪኡ ዴጣ ህዝቢ ብስሳምን ፍቕርን ይነብር ነበረ። በዚ ዘመንኒ ግን "ዓበይትን መሰኤቲ ሃይማኖታትን ኣዴሓርሓርቲ ኢዮም" "ምኽሮም ኣይትስማዕ" ዝብል

ክብ ባህሲ ሃገርና ዝወጽ ኽምነት ስለ ዝሰፈነ ፡ ዝበዝሑ መንኣሰይ ካ ብ መንገዲ ሓቂ ወጺኡ ኢዩ። ክዘተረፍኦ ካብ መንገዲ ሓቂ ወጺኡ ኣብ ሽግር ኣትዩ ናይ ሕልና ሰሳም ስኢነ ክዕገርግር ይርከብ።

ዓበይቲ ዓዲ ዝበዝሑ መሁራነ ኣይኮኑን ፡ እንተኾነ ንጽህናን ባህርዛዊ ን ቕሓትን ኣሰዎም። ህዝቢ ክም ኣቦታቱ ገይሩ ስለ ዘኽብሮም ክነ ካብ ንምሁር ን ዓታቱም ይኣምንን ይሰምዕን። ኩሎሚ ግን እቲ ክፉኽ ገዚ ንገሊኦም ዓበይቲ ዓድን መሰረቲ ሃይማኖትን ኽወን ስለ ዘዓሸዎም ኣብ ክገዲ መንነኖታት ክይኖም ናይ ሰሳም ተግባሮም ዝፍጽሙ ፡ ናይ እተፈሳሰዩ ውድባት ሰዓብቲ ክይኖም ነቲ ተ ኣጉዱ ዘሰ። ናይ ጽልኢ መጋርዒ ክሳውሩ ይርከቡ። ዓቢይ እንተዓሸቡ ፡ መገሽ ስይ ኣይሐብምን። ካብ መን ክቀድሕ።

መገገዲ ፍቕሪ ጸባብን መሰርን እዩ። ብኣ ንምሕሳፍ ክነ ሓቦን መስ ዋእን ይኖይቕ። ብፈረንጂ እ ካ "SELF-ABNEGATION" ይበሃል። ምእንቲ ህዝብኻ ነፍስኻ ምሙራጽ ማለት እዩ። ስለዚ ካብ ጽልኢ ምስ ኣሕዋት ፡ ካብ ተንኮለን ዓመጽን ህርፋን ገነዘብን ምርሓቕ። ናይ ኩሉ እነቢ ፈጣሪት ህር ፋን ገነዘብ እዩ። ፍቕሪ ገንዘብ ፡ ህዝብኻን ሃገርካን ክሳብ ምሽጥ የብጽሕ እዩ። ንዓይ ይጥዓመኒ እምበር መሬት ፍሕረይ ሳዕሊ ኣይብቕሳ ዘይምባል። እዚ ናይ'ቶም ነፍሶም ክቕጻጸሩ ዘይክእሉ ሰነፋት ኣተሓሳስባ እዩ።

ታሪኹን ባህሉን ንዘይፈልጥ ህዝቢ ምሕባር ቀሲል ኣይኮነን። እሰ'ዚ ቀዓማይ ተግባር ዓበይትን ምሁራትን ፡ ነቲ ህዝቢ መንነቱ ክፈልጥ ምሕጋዙ እዩ። ኩሉም ምሁራትን ዓበይትን ኩሉ ነገር ሪሲንም ን ህዝቢ ታሪኹን ባህሉ ን ናይ ቀዳምት መሰሕትን ጂጋኑን ሲቃውንቱን ሃገር ሓቂ ታሪኽን ክየጋነኑ ይ ምሳሩ። ናይ ሃገርና ጁግራፊካዊ ኣቀማምጣን ምስ ናይ ኣብ ኣክባቢኡ ዝርክብ ህዝብን ሃገራትን ዘንታ ክም'ዝፈለጥ ይግበሩ። እዚ ኣሰራት እዚ ብግቡኽ ገም ፍዓም ኣውራ ክእሰት ዘሰዎም ሰባማት ዓበይቲ ሃገረ-ስብ ስለ ዝኾነ ፡ ገጽፊ ታት ብኣም ተጠቒሞም ህዝቢ ንምሕባር ይኽእሉ። ብሓፂ ኣፎቃሪ ሃገሩ ዝ ኾነ ኤርትራዊ ኩሉ ኣብ ዘሉ ሃፁቦ ንዂሕነት ህዝቡ ክሰርሕ ይግብኡ። ሃገራ ዊ ግቡኽ ኣብ ዝፍጽመሱ እዋን ዕንቅፋት ክይተጋነየ ኣይተርፍን ፡ እንተኾነ ግን ምእንቲ ህዝቢ ኢሱ ክቕበሎ ኣለዎ።

እሽግር ኤርትራውያን ንምፍታሕ ይሕግዝ ኢዩ እሰ ዝኣምነሉ እዚ ዝኽ ተል ሓጺር ዛንታ ንእንባቢ ኣቕርብ። ዴሕሪ ቀዳማይ ውግእ ዓለም ኺፓን ኣብ ርሑቕ ምእራቕ ገጢና ጉሀባብቲ ሃገሩት ገምዉራር ተዓጥቀት። እታ ን ኣእኽይ ግን ክም ሓዳ ኣካፋ ዝሓበረት ቂፓን ንኦሪያን ሓዳ ክፍሲ ናይ ሩሲያን ሓዘት ፡ ሃገር ፎና ንምዉራር እውን ገስገሰት። ማእከላይ መንግስ ቲ ፎና ዱኪሙ ንሙራእ ሃገር ምቑጽጻር ስለ ዘይክላሰ ገዛእቲ ክፍፍታት ሃገር እታ ዓባይ ሃገሮም ፎና ብጻሳኢ እናተወረረት እንከሳ ወግእ ሓዱሕዱ

የነበረው ነበሩ። ጫታን በዚ ተጠቅማ ኣብ ዝገጠመቶ ውግኣ ኽናተጓወተት ዛገር ትሕዝ ነበርት።

በቲ ኽዋንቲ ሓዱ ካብ መሳፍንቲ ዝውሰድ ጹይምስ የን ዝኸሙ ፎናዊ ትምህርቱ ንምጭዳፍ ንኣመሪካ ከይዱ ኣብ ኣፅማ ማተር ዝተባህለ ዩኒቨርሲቲ ትምህርቱ ፅጨሪሽ። ዛገሩ ብጫፓን ከምዝተወሊዶት ምስ ሰምዒ ብዙሕ ጉሃየ ንበይኒይ ዋሳ ሓንቲ ክገብር ኣይክኽፍን ኢየ ኢኩ ተስፋ ከይቆረጻ ንዛገሩ ዘ ድሕነሉ መንገዲ ከናዲ ጨመረ። ንጉዳዩ ዝኽወን መሳርሒ ገንዘብ ከኣ ኣ ይነበሮን። ካብ ኣመሪካ ተሳዒኩ ኣብቲ ሩጻ ክፍሲ ፎና ኣተወ። ኩነታት ብግቡ እ ኣጽኒው ኽኣ ህዝቢ እንተዘይተማህሊ ከም ዘይሓብር እንተ ዘይሓበሊ ፍጣ ንዛገሩ ክከሳኽል ከምዘይክእል ኣረጋጊጹ ንኣመሪካ ተመልሰ። ኣብ ኣመሪካ ዝርክቡ ዝነበሩ ፎናዊያን ኣኪቡ ኽኣ ኣብቲ ሩጻ ክፍሲ ዛገሮም ንዝነበረ ህ ዝቢ ምንቃሕ ኣድሳዮ ምኻኑ ገለጸሎም። ናይ'ዚ ቅዱስ መልእኽቲ እዚ ጁማ ሪ ክኽውን ፅመቑራጹ እውን ሓሳቡ ኣካፈሉም።

ሓሳቡ ብጨብጨባ ተቕቢሉም ከም ክነእሰቶም ናይ ሞራሉን ንነዘብ ን ሓገዝ ክገብሩ ምኻኖም ኣተለፈዮም መረቑዎ። ሰለስተ ካልኦት ምሁራት ንዛ ገሮም ከገልግሉ ምስኡ ሓቢሮም ከዱ። ንሳቶም ፡ ምሁራትን ሰብ ጽቡቕ ድ ሳይን ጸንፃበር ታሪኽ ዛገሮም ኣዕሚቕም ዝፈልጡ እዩነበሩን። ኣብቲ ህዝ ቢ ቀሪቦም ክረድኣዎ እንተ ፈተኑ ፡ህዝቢ ባህሉ እምበር ሳይንቲፊካዊ ኖል ጠቅም ስለ ዘይርድኦን ዘይግድሶን ነጻነም። እዘም ሰባማት መንእሰይ ነቲ ዝነበረ ኩነታት ኣስተዉዒሎም ነቲ ህዝቢ በቲ ዝፈቶዎ መንገዲ ክቕርብዎ መዓቡ። ቅዱም ንጥቃ እ ሽማግሲ ሳድን ክረድኡ ጸዓሩ። ርሕሪ ገለሽማር ኮን ተሳወቶ። ርሕሪኡ ንጥቃታትን ሽማግሲ ሳድን ነቲ ካብእም ዝሰምዕ ዎ ንህዝቢ ክረድኽዎ ሓተቶ።

እቶም ሰባማት መራሕቲ ሳዲ ህዝቢ እናኣገበ ናይ ትምህርትን ዘ ስዕቦ ሓድነት ሳድን ጥቕሚ ኣረድኡ። ህዝቢ ንምኽሪ ሳበይቶ ብጹስታ ተቕ ቢሉ ክመሃር ተሰማምዓ።[61] ኣንን ብጹቶን በብቦታኡ ናይ ንባብን ጽሕፈትን ትም ህርቲ ንምሳብ ተሳጥቂ። በቶም መራሕቲ ሳዲ ገይሮም ነቲ ህዝቢ ታሪኹን ባህሉን ታሪኽ ቀዳሞት ሳበይቶን ሊቃዉንትን ሳዱም መሃሩዎም። ናይ ዛገር ግጥምን ዜርዮን ዛንታን ሙዚቃን በብሳይነቱ ትልሂታትን ኣብ መንጎ ህዝቢ ብሰፊሑ ከምዝዋፈናን ገበሩ። ካብ እዩ ሳበይቲ ማጥሚታትን ዛንታን ዜርዮን ዛገር ጸሓ ፉ። ንህዝቢ ካብ ሕማምን ድክነትን ጸሳእን ዝድሕነሉ መንገዲ መሃርዎ። ህዝቢ ብቕሲኡ ክርዱኡ ዝኽእል መጻሕፍቲ ኣዳልዮም ኣበርክቱሉ።

[61] PEARL S. BUCK - TELL THE PEOPLE - INTERNATIONAL INSTITUTE OF RURAL RECONSTRUCTION - SILANG, CAVITE, 2720 - PHILIPPINES 1981 - PP. 33-34

ነቶም ንባብ ዝተማህሩ ፡ ብገዲኡም ንመሃይም ክምህሩ ዛገሮም ግቡ እም ምኽኑ ስለ ዘረዳኡዎም ፡ዝነቕሑ ኩሎም ትምህርቲ ኣብ መንነ ህዝቢ ብሰፊሑ ንምዝርጋሕ ከኣሉ። ያነነ መሳርሕቱን ናብቲም ውግኣ ሓድሕድ ዘካይዱ ዝነበሩ ሰብ-ስልጣን ክፃፈታት ዛገር ቀሪቦም ናይ ጠቕሳሳ ዛገር ጠ ቕሚ ሓሳሲ ኩሉ ምኽኑ ኣረዱኡ። ነቶም ወተሃዳሪት ከንቶሑ ከኣ ቕቕ ጽ ጠየቑ ስለ ኣተፈቕዱሎም ጽማ ንወተሃዳር ንነቕሖም ኩሩናቱ ሓድሕዱ ጠጠዉ ኣበሉ ፡ ኩሉ ሓቢሩ ኽኣ ንነጻር ጸሳኢ ተሰለፈ።[62]

ናይ ትንግሬን ክፃሲ ዛገር ህዝቢ ናይ ትምህርቶን ጥዕናን ኤኮኖሚን ምምሕጓሽ ስርሑ ካበየቕረጸ ኣነጻር ወራር ፎፓን ይዋጋሽ ነበረ። ንጐሪባ ብቲ ክፃፈታት ዛገር መሰረቲ ኣብነት ኮኖም። እታ ሓቂ ስለ ዝመሃሩም፡ ናይ ትንግሬን ህዝቢ ካብ ኩሉን ገድፊታት ፎና ዝበሰጸ ተባዕ ኮነ። ንቕሓ ቶ ናብ ኩሳ ፎና ቅድሚ ምዝርጋሕ ክዓብጦ ወተሃዳር ፎፓን ሰለስተ ጊ ዜ ብርቱዕ ወራር ፊኢነ ፡ ኣብ ሰለስቲኡ ጊዜ ኽኣ ጸፊዑ መሰሶ። ካ ብተን 4፻2 ዓድታት ነተን ኣብ ጥቓ ዋና መንገዲታትን መእመር ባቡር ም ድርን ዝነብሩ 21 ዓድታት ንመሓዝ ጥራይ ከኣኻ።[63] መራሕቲ ገፍሲ ዓ ወቓም ናይ ትምህርቲ ሳዕቤን ምኽኑ መለከሩ። ሓቢሩ ለስ ዝመከተ ከ ኣ ህዝቢ ፎና ተዓወተ።

ህዝቢ ፊዕሲ ወርቅን ሽመትን ኢዩ። ህዝቢ ብስኳምን ጨስታን ዘይነ ብረሱ ዓሰም ማዕሚ የብሉን። ህዝብኽ ብጸሳኡቲ እናተቕትለን ብጥሜት፣ ሕማምን እናተሳቐየን እንከሎ ንበይንኻ እንተጠዓመካ እንታይ ጥቕሚ ኣ ሰም። ሕፍናኻ ይድቅስልካዓ! ናይ ወዲ ሰብ ዋና ጸሳኡቲ ባርነትን ቁንቁርና ን ድክነትን ሕማምን ግዕዘይ ምምሕዳርን ኢየን። መስፈ ወዲ ሰብ ብወ ዲ ሰብ ክግፈፍ ግቢይ ጌጋ ኢዩ። ናይ ሓዱ ዛገር ዜጋ ኩሉ ፡ብዘይ ፓለቲካ ዊ ጽቅጠት ብዛዕባ ዛገሩ ዘሎም ሓሳብ ክገልጽን፡ ባህሉን ቋጠባዊ ኑ ሕዝቑን ጠቕሳሳ ናብራኡን ዘመሓይሽሉ መንገዲ ክስዕብን ፡ መሰፈ ኣለዎ።

ናይ መንግስቲ መሰረት ህዝቢ ኢዩ። መሰረት እንተጸንዒ ክኾ እዩ ናይ ዛገር ሰላምን ዕብየትን ክርክብ ዝክኣል። ናይ ዛገርካ ታሪኽን ባህልን ምዎሳጥ ንመጻኢ ዕድል ዛገርካ ዝሳበየ መሰርያ ምኽኑ ዘይምርሳዕ። ታሪ ኹ ፈሊጡ ብናብሉ ዛገሩ ዝሕጠን ናይ ህዝቡ ጉዳይ ክርስዕ ኣይክእልን። ኦ - ህዝቢ ኤርትራ ታሪኽካ ዘክር - ኣቲ ቅንዕ መሰልካ ክሕሰወልካ ብ ቁራጽነት ሓቢርካ መክት። ጸሊም ይኹን ጻዕዳ፡ ኩሉ መግዛእቲ (ኮ

[62] ዝተጠቕሰ መጽሓፍ ገጽ 41

[63] ዝተጠቕሰ መጽሓፍ ገጽ 115-119

ሎኒያሊዝም) አፈሳሳይ የብሱን ። ክሽውን እኳ ናይ ጸሲም ይኽኖኝ ፡ ምኽንያ ቱ ኽነ ካብ ዘይትጽበዮ ምነጪ ስለ ዝወርዱካ ኢዩ ። ማለት ብናይ ባዕል ካ መንግስቲ ዝመጸካ ናይ ጭካኔ ተግባር ብምኟኑ ኢዩ ።

<u>ብምስትንታን ኣስተውዕሎ</u>! ኣብ'ቲ ፈለማ ኽዋነ ኢትዮጵያ ንኤርትራ ብሓይሊ ወተሃዳር ኣይሓዘታን ፡ ክትሕዛ እውን ሕጋዊ መሰፈ ኣይነበራን ። ህዝ ቢ ኤርትራ ኩነታት ኣገዲዱዎ ብውዕል ፈዴሬሽን ንብ ትሕቲ ዘውዲ ኢትዮጵ ያ ኣተወ ። ኩነታት ኣገዲዱዎ ማለተይ ፣ መንግስቲ ኢትዮጵያ ፡ ኤርትራ ዘይሃ ገሮም ምኻና ንረጋገጸም ስለ ዝፈጠሙ ሓዱ ክፍሊ ቀሳይ ኤርትራ ንምዝራ ቕ ምኽንቲ ክጥዕሞም ምስ ባሪዱ መንግስታት ኣንግሊዝን ጣልኒንን መኽ ሮም ኤርትራ ንብ ክፅተ ክትምቀፅ ተሰማምዮ ። ህዝቢ ኤርትራ ሃገራዊ ክልሱን ሓፍነቱን ተሓሰቶሉ ክነብር ስለ ዝዴሊ ግን ካም ዓራቕ መንገጺ ገይሩ ፈዴሬሽን ተቐበለ ። ናብራኡ ብስላም ካካይድ ካነን ቕመረ ።

እንተኾነ ሰብ-ስልጣን ኢትዮጵያ ፡ ህዝቢ ንዝዴፊዮ ነገር ንዓታችም ክልምን እምበር ጉዳዩ ባዕሉ ካካይድ ስለ ዘይዴፊዩ ፡ ህዝቢ ኤርትራ'ውን ካም'ቅም ፀቋኖም ዝሓዝዎም ኦሮሞን ፡ ወሳማን ፡ ሻንቅላን ፡.. ወዘተ ኣ ብ ጉዳይ ሃገሩ ተመልካታይ ጥራይ ከይኑ መሰፈ ወዲ ሰብ ዘይብሉ ኾነ ብር ስለ ዝዴሰዩዎ ብሓይሉም ንሕጋዊ መንግስቱ ኣፍረሱሉ ። እሰም ንታይ እንተበለ ኾነ ሃጸይ ሃይሰለሳሴ ባዕሉም "መሬቶ እምበር ህዝቢ ኤርትራ ኣየዯፊየናን" በሉ ። ካም'ታ ዝበሉዋ ኾነ ንህዝቢ ኤርትራ ብ መሬቶን ኣየርን ብለምን ኣጥፎኡዎ ::

ሳዲ ከመሓይሽ ኢየ እናበለ ዝተሳዕሉ ዴርጊ ኾነ ንኽፈቲኡ ን ህዛብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ንብ ህልም ዝበለ ፍኽነትን ሕማምን ንፈ ዴቆ ። ሰብ-ስልጣንን ወተሃዳሩትን ዴርጊ ካም'ቲ ንህዝቢ ካብ መሳፍን ቲ ንምዉጻእ ተሳዒልና ዝብሉዎ ክፅጽሙ ኣይተርኽቡን ። ህዝቢ ኢትዮጵ ያ ምዓንም ጊዜ መሰፈ ወዲ ሰብ ሪኪቡ ኣይፈልጥን ፡ ሎሚ ብጊዜ ዴር ጊ ኾነ ብዝገዲዱ ተጨቊኑ ይርህብ ። መሰፈ ዘሉዎም ሰብ-ስልጣንን ወተሃዳሩትን ጥራይ ኢዮም ::ተማሂርና ኢና እሞ ሃገር ካነዕሪ ዝብሉ ዝነበሩ ሪከዲስ ወሰዱ ፡ ዋና ተግባሮም ዓመጽን ጸቕጥን ዘርፋን ነበነ ። ህዝቢ ሃብቱ ብወተሃዳር ተዘሪፉ ብጥሜትን ሕማምን ይሳቐ ምህሳዉ ዓለም ኩሉ ዝፈልጦ ኻሉ ዘይበሃል ሓቂ ኢዩ ።

ካብ 1983 ክሳብ 1985 ዓ.ም ኣብ ዘሉ ጊዜ ብምኽንያት ጥሜትን ሕማምን ሰብኣዊ መልክዑ ዝጠፍኡ ኣብ ተሌቪዥን ዝርኡ ዝነበረ ንሕፉ ና ዘለዎ ህዝቢ ዓለም ዘስካሕክሐ ኩነታት ህዝቢ ኢትዮጵያ ምነባሪ ዘ ይክሓድ ኢዩ ። ዘገርም ኢዩ ! ዴርጊ ፡ ንህዝቢ ሰኒሉ ካይበልዕ መንገጺ ዓጽ ዮን ፡ ባዕሉ ዘሪፉ ኣድክዶን ፡ ህዝበይ ጠምዩ ሓግዞኒ እናበለ ይሐምን ። ህ

ዝቢ ካብ'ቲ ኣኽሱን መዓሩን ጸባኡን ዝፈስስ ሃብታም ሃገሩ ሓንቲ ካይርኽ በ ኣብ ናይ ሐማኖ ርብሚች ስርናይ ክጽበ ተርታ ክሕዝ ተገዲዱ ።

ኤርትራ ግዝኣት ኣኽሱም ከምዘይነበረት ብ 24 - 22 ቅ.ፈ.ክ. ንጉስ ኣኽሱም ዝነበረ ኣብ ሓውፊቲ ጽሒፉ ዝገዲፎ ኣዋጅ ምእክር ኢዩ ። ብረዚ ኤዚና ፡ ኣኽሱም ነቲ ክሳብ ኑብዓ ዘሉ መሬት ሓዘት ፡ ኤርትራ ኣብ መንጉ ክፅቲኣቱን ሃገራት ስለ ኣንርክብ ፡ ኤዚና ናይ ግ ጽን ብኣ ሓሲፉ ሒዙዋ ይኽዉን ። እዚ ግን ወራር ኢዩ'ምበር ኤር ትራ ኣኽሱማዊት ነይራ ማለት ኣይኮነን ። ስለ'ዚ ነዚ ምኽንያት ገርማ ኤርትራ ኢትዮጵያዊት ኢያ ማለት ጌጋ ኢዩ ። እዚ ካም መነሪቱ ክው ሰጽ እንተኾኣ ካይኑ ፡ ሱዳን እውን ኢትዮጵያዊት ኢያ ማለት ኢዩ ። በ ዚ ዘሉናዮ ዘመን ጽማ ኮሎኒዓሊስት ብዓመጽ ሕዘምዎ ዝነበሩ ሃገራት ኩሉ ዘይናቅም ብምኟኑ ኣሚናም ሶቂጫ ሙዎ ኢዮም ::

ብ 752 ዓ.ም ኣቢሉ መንግስቲ ኣኽሱም በቅም ካብ ሱዳን ዝመጹ ዓሌት ብኂ ተጠቒዑ ምስ ወዯቐ ፡ ኤርትራ ካብ ኣኽሱም ተፈሰፃ (ብዘይካ ግዝኣት ጣልኒንን እንግሊዝን) ን 1200 ዓመታት ዝኽውን ጊዜ ናዓ ዝነበ ረት ሃገር ኢያ ። ጽሕሬ 1200 ዓመታት ናጽነት ፡ ሱ'ሚ ኤርትራ ኢትዮጵያ ዊት ኢያ ምባል ካብ ሓቂ ዝረሓቐ ፉጹም ዓመጽ ኢዩ ።

ኢትዮጵያ ፡ ጉዳይ ኤርትራ ንዓይ ዝምልከት ውሽጣዊ ጉዳይ ኢዩ ትብል ። እንተኾነ ኤርትራ ፡ ብሳዕሰዋይ ባይቶ ዓለም ዝቆመ ሕጋዊ ሳለ ምሉኽዊ መሰፈ ዝነበሮ መንግስቲ ነይራዋ ኢዩ ። ንዕኡ ዘኽክሞ ፡ እ ቲ ናይ መንግስቲ ሃጸይ ሃይሰለሳሴ ገበናዊ ውዱታት እኳ እንተነበረ ፡ ና ይ ኤርትራውያን መቓንጪፉ እውን ኣትሒትካ ዘይግመት ሓዲ ካብ'ቲ ዘዓኽመ ሪቂሒታት ምኟኑ ኣይክሓድን ። ኤርትራውያን ሓቢሮም እነ ተ ዝኽሳኽሱ ሕጂ እውን እንተኾነ ሓቢሮም እንተ ዝምጉቱ ፡ ንጉዳይ ኤርትራ ሕጋዊ መፍትሕ ሂበን ኣብ'ቲ ቅጽሚ ሶሚ ንፈዱርኽን ዝ መሰነ ባይቶ ካም እንዱገና ዘቕርብኡ ሃገራት ኣይመተሳእናን ።

እቲ ዘይውዱእ ሰብኣዊ ሕፍና ዘይቕበሉ ምዕምዓጽ መሳፍን ምጥፋእ ህይወት ወዲ ሰብን ፡ ኣብ ሰላም ክምሰስ ተስፋ ዘይብሉ ኩ ነታትን ኢዩ ንህዝቢ ኤርትራ ካብ ኢትዮጵያ ዘርሕቆ ዘሎ ። ህዝቢ ኤር ትራ ነቲ ብተፈጥሮ ዝገጠሞ ጸገማት ብዓዕሪ ክሸንሮ ቑሪጹ ገሊኡ ጽ ራሕ ክረክብ ንወዳኢ ሃገራት ኣርሒቑ ካዲ ፡ ገሊኡ ጭማ ነዊሕ ካይክዳ ንውሽጢ ኢትዮጵያ ጉዲዙ ክከም ክእሰቱ በብዓይነቱ ንኣሽቱ ስርዓ ት ኣቕመ ፡ ምስ ናይ ንግድ ኩባንያታት ስራሕ እተዓስበ እውን ነበረ ። እንተኾነ መንግስቲ ሃጸይ ሃይሰለሳሴ ነቲ ናይ ኤርትራውያን ንጹህ ግ ስንሳ በብዓይነቱ ሽግራት ፈጢሩ ዓንቀፎ ። ንምጥቓን ኣጸቢቑ ክ

ጥዕሞ ኽኣ ነቲ ሕጋዊ መንግስቲ ኤርትራ ብኢዱ ዋኒኑ ኣፍረሶ። ሽዚ ንምፍጻም ዓማ በቶም ጠለምቲ ህዝቦም ኤርትራዉያን ሰበ-ስልጣን ተጠቕመ።

ሽመት ጥራም ኢዩ፡ ሓሳፍነት ለለ ዘኽትሉ ግን ቅራጽነት ይሓትት። ብጊዜኡ ዝነበሩ ኤርትራዉያን ሰበ-ስልጣን ሕጊ ተመርኩሶም ሓቂ ነዋጽፍኡ ብትብዓት ኣንተ ዝነሳኽሱ ህዝብን ጥሪቱን ኣይምዓነወን። "ካብ ፈራሕ መራሒ ጭግና ገባራይ"። ብጊዜኡ ናይ ዝነበሩ ኤርትራዉያን ሰበ-ስልጣን፡ ብሓዲ ንሰ-ኣባሪዕ ተኹሰ ምስ መጸ ጠንጢኑወን ዝሳዕም ይምሰል። ሰብ-መዚ ከሞ ምኽኖም መጠን፡ ነቲ ዝመርሕዎ ህዝቢ ክሳብ ሞት ኣዉን ኣንተኽይኑ ክከናኽሉ ሓሳፍነቶም ነይሩ፡ ኣንተኽነ ግቡኣም ካብ ምፍጻም ግሳዊ ና ብራኦም ምምሕዳሽ መሪጹ።

ሻምናይ ክፍሊ

ህዝብን ባህሉን

ህዝቢ ኤርትራ ብመስረቱ ጥዋ ባህሊ ኣለዎ። ንሱ ኽነ ኣብ ቃርሂ ኣ ግዚኣብሔር ኣተመስረተ ናይጽቡቕ ተግባር ዕሳማ ዝኾተሉ ኢዩ። ኣቦታትና ተ ንኩሉን ሓሶትን ይጸልኡ። ሰብ ካብ ሕማቕ ጠባይ ኽርሕቅ ይምዕቁ፡ ሰሳ ም ይፈትዉ። ንዝተባኣሰ ይሓርቁ፡ ንዝሸገሮ ይሕግዙ። ኣማኒኡ ዝጠፍም ገ ሓሶት ዝዛረብን፡ ተነሃሰኛ ኣብ ሕብረተሰብ ኤርትራ ዋጋ የብሉን። ኤረ ንሓ ሳዉስ "ወጂ" ይብሉዎ። ብህዝቢ ገጹግ ኮይኑ ኽኣ ንምስ ክርነት ኣይሰቕዕን ኢዩ። ቀዳሞት ንዘኬቱዎም ኣሕሲዮም ኣይህቡን፡ ይስየፉኡ ምኽንያቱኽ ኣ ዑቕባኻ ኣሕሲዎካ ምሃብ ስንፎና እሰ ዝቕጸር ኢዩ።

ኣቦታትና ነዚ ጽቡቕ ጠባይኡ ተኽቲሎም እሰ ዝሰርሑ፡ ሰሳማዊ ሕቡ ር ህዝቢ ኣጽኒሖምልና። ሉሚ ኣባና ዝርኤ ዘሎ ግን፡ ኧቲ ሓስዩ ብተንኩ ሰ ንብጻዩ ኣብ ጌጋ ዝመርሕ፡ ጉራሕ ክኢሳ ተባሂሉ ይነኣድ። ሰክዕ ኣንፃ ር'ቲ መሰረታዊ ባህልና ንሰርሕ ኣሎና ማለት ኢዩ፡ ኣቦታትና ብዘይ ፍር ሃት ብቕኑዕ መንገዱ ዝኽዱ ዝነበሩ፡ ንብቲ ዝሳሳሰ ሓይሊ (ዘሰኣሰማ ዊ ሓይሊ) ኣሚኖም ነቲ ምድራዊ ሓይሊ ጊዜኔዊ ብምኽኑ ዋጋ ኣሰ ዘ ይሳቡዎ ኢዩ። ናይ'ዚ ጊዜ'ዚ ወሰዱ ግን በንጻሩ ኢዩ ዝሰርሕ ዘሎ። "ቀ ዳሚሃ ሰጥበብ ፈሪሃ ኣግዚኣብሔር" ቃርሂ ኣግዚኣብሔር ዘሰዎ ሰባም ኢዩ። ናይ ጽቡቕ ግብሪ መንገዱ፡ ኣምነት ኣብ ኣግዚኣብሔር እዩ፡ ብመ ጻኢ ህይወት ዘይኣምን፡ ካብ ምዕማጽን ኣከይ ምስራሕን ዝኽልክሎ ም ንም ነገር የልቦን።

ናይ ገንዘብ ሀርፋን ናይ ሕብረተሰብ ሰንወት ክኽንትሉ ይኽእሉ። ኣ ብ ኣግር ንውጺቹና ዘሉ ብዘይካ'ቲ ካለኣ ባህርያዊ ነገራት፡ ባህልና ዘይም ክንታሉን ዘይምቃሳጥን ከይኮነ ኣይተርፉን። ንመሃር ንሕተት፡ ዝሓለፈን ዘሉን ታሪኽና ንቓሰጥ። ንባህሊ ሃገርና ኣቓኹስ ኣቢሉና ኣይንርኣዮ። ኣቦ ታትና ካብ ገንዘብ፡ ጽቡቕ ስም ብዝበለጸ ይመርጹ ነበሩ።

ሰብ ዝብሉ ብምስማዕ ጥራይ ተወሲንካ ንጉዳይ ሃገርካ ብጸቢብ ምርኣይ ዘየኽርዕ ጠባይ ኢዩ። ካብ መሰረታዊ ሃገራዊ መንፈስ ከይወ

ጻሽካ ሓንጎልካ ብዝፈቕዱልካ መጠን ብዛዕባ ሃገርካ ዘሎካ ቅኑዕ ርእይቶ ካብ ህዝቢ ምዝርጋሕ የድሊ ፡ቅኑዕ ርእይቶ ክበሃል እንከሎ ህዝቢ ኣሕቢሩን ንፋቕሩን ንጠቕሶ ዘውዕል እንተኾይኑ እዩ ፡ንጉድና ርብሓታት ንምድልዳል ክኽውን እንከለ ግን ንሃገር ይጎድኣ። ኣብ ዘመን ኦሕማኔ ስለ ዘሎና ካብ ዓኪታወን ኣውራዊውን ክሊ ወጺእካ ናይ ሰፊሕ ሃገር ጉዳይ ምግባር ብዝበሰጸ ይጠቅም። ብዝተረፈ ኣብ መንጎ ኣሕዋት ዉሃሉ ኣድሓርሓሪ እዩ ፡ሱቕ በል ጥራይ ስማዕ ዋጋ የብልካን ፡ኣይርድኣካን እዩ ፡ዝብል ቃሳት ክዝውተር የብሉን። ኤርትራዊ ስዒተ፣ ካብ ክምዚ ዝኣመሰለ ዘርባ እዩ ሃዱሙ ዝወጸ ኽምበር ዝድህሉ ስእኑ ኣይክነን ፡ኣምሓሩ እንጽ'የሉወን ዝድህሉ። ኣብ ናይ ሶሚ ዘሎ ባህሊ ኤርትራ ሽውን ክኽእለም ዝግብኦ ሓድሓዲ ነገራት ኣሉ።

ኤርትራዊ ፡ተራ ሰብ ክሳብ ዘሎ በትሓሳስባኡን ስርሑን ፍዱም ሃገራዊ ኢዩ ፡ምስ'ቲ ሕብረተሰብ ተሓዊሱ ብጽቡቕ መንፈስ ይመሳሰል። ቅሩብ ትምህርቲ ወይ ሽመት እንተረኽበ ግን ካብ'ቲ ሕብረተ ሰብ ይፍለ ፡ጉይት ነት ክርኢ ክኣ ይጽዕር። ኣብ ስልጡናት ሃገራት ክምዚ ዝኣመሰለ ጠባይ ገዑቕን ጽዮፍን ኢዩ። ብመሰረቱ ትምህርቲ ዝድለ ንነፍስኻ ተጠቒምካ ንህዝቢ ክትጠቕመሉ ኢዩ። ፍልጠትካ ንህዝቢ ምክፋሉ ግቡኣ ናይ ኣፍቃሪ ሃገሩ ዜጋ ኢዩ። ህዝቢ ሓድሓዲ ኣድሳዩ ነገራት ንኽፈልጥ ኣስተምህሮ ምሃቡ ናብ መንገዱ እልጣኔ ምምርሑ ፡ብጊዜ ኽግሩ ዱማ ኣብ ጉድኑ ናብነግ ኩሉቲ ዝክንፋ ሓገዛትካ ምውፋይ በዚ ክኣ ናብራኡ ክምዘመሓይሽ ምግባር ናይ'ቲ ንክመሃር ዕድል ዝርክበ ዜጋ ግቡኣ ኢዩ።

ሰብ ዝዓብን ጽቡቕ ታሪኽ ዝድፍን ንህዝቡ ብዝውፍዮ ጠቕሚ ኣገልግሎት ኢዩ። ኣዚ ሰልጢኑ ዘሎ ህዝቢ ዓሰም ኩሉ ፡በዚ ንሕና ንኽጽ ዘሎና መንገዱ ኢዩ ሓሲፉ። እንተኾነ ኣርሒቕም ዝርኣዩ ሰፋሕቲ ኣእምሮ መራሕቲ ረኺቦም ፡ሰብ ክም ናኽሰቱ ክሰርሕ ፡ሓሳቡ ብናጽነት ናብ ህዝቢ ክዝርግሕ እሰ ዝተረኽዱሉ ዓበይቲ - ሊቃውንትን ክኢሳታት-መራሕትን ክፍርዮ ክንሱ እዚንፃም ነገኣ ነቲ ህዝቢ ክምሓዱ ቤተ ሰብ ቋጺሮም እሰ ዝሓልዮሉ ናብ ኣልጣኔ ይመርሕዎ፡ ዝበሰጸ ናጽነት ይህብዎ ፡ ክምዚ ብምፍዳሞም ከኣ ሃገራዊ ምዕባሌ ይሰፍሕ።

ኣብ ታሪኽ ሃገርና ክምዝተራእየ ፡ሃገራዊ ጌጋታት ንክይፍጸም ህዝብና ኣቕዱሙ ኣይክሳኽፉን ኢዩ። ጌጋ ንምእራም ኣቕዱሙ ክንዱ ዝጽዕር ተመፅ ካቲ ኽይኑ ይተርፍ ፡እቲ ነገር ተበሳሽዩ ህዝቢ ምስ ተጐፍኡ ንምዕራይ ይሰዓፅ። እዚ ኽኣ ዓቢይ ጉድኣት ፖኽትፅ። ንምሳሌ ብጊዜ ራእሲ ወፅዒሚ ግኤል ብዙ ሓት ሓገዝተ እሰ ዝጠሰሙዎ ናጽነት ሃገር ጠፍኤ ፡ዒሓር ግን ኩሉም ተጣዕሙ።

ብሓምሳታት ፡ስኣነ እምምዕ ህዝቢ ኣብ ኢዱ ዝነበረ ናጽነት ኣጥፊኡ ፈዒረኽነ ክችበፅ ተገዲዱ። ፈዒረኽነ ኾውን ፡ሰበ-ስልጣን መገግስቲ ኤርትራ ነ ብርክት ዝበሱ ኣባሳት ባይቶን ምስ ኢትዮጵያ ተሰማሚዖም ኣንጻር ዱሳይ ህዝቢ ኣዎረሱዎ። ጸኒሖም ግን ኩሉም ተጣዕሱ።

ሓቢርና ሃገርና ናጻ ክነወጽኣ ኪሎም ምሁራት ተዓጢቆም እሰ ወዱ ህዝቢ ምሉኣ ዒገፋ ሃበም ፡ኣብ ጉድናም ካይኑ ተዋግኤ ፡ኣንተኾነን ሳፃም ኾውን ሓንቲ ክበሓዙ ጠበናዱኦም ኣብ ነንሓድሕዱም ኣጕኒፃ ም ዒም ህዝብን ተጋዲልትን ብኽንቶ ኣፍሰሱ።

" ንሓድሕዳ ኣተፈሳለየት ዘበሳት መንግስቲ ትጠፍኣ ፡ቤት ዱማ ንር ኣሳ ኣተፈሳለየት ትወድቅ ኣዓ "ይብል መጽሓፍ ቅዱስ ሉቃስ ፲፩ ምዕራ ፍ ቁ.፲፯ ። ኤርትራዊ ኣብ ስዒት ኣንከሉ ክቢተስማምዐ በዚ ሕጂ ሒዙዎ ዘ ሉ ኩነነታት ዓዱ ኣንተኣተወ ኣንታይ ዝመሰለ ወጽዓ ኮን ክኽንፅ እዩ? ዘይምስምማዕ ጉድኣቱ ንሰፊሕ ህዝቢ ኣምበር ፊልዩ ንሓዲ ወገን ጥራይ ዘይምኻኑ ክፍሰጥ ይግባኣ።

መሰረት ባህሊ ኤርትራ ፡ኣብ ምትሕግጋዝ ስለ ዝኾነ ፡ኤርትራዊ ዒን ስዒተኛታት ኣብ ዘሉዉ ሃፀዮም ክተሓጋገዙ ሃገራዊ ግቡኣም እዩ። ሕብረተሰብ ምግሓጋፉ ኣብ ፍፅሲ ግሳዊ ጉዳይ ቀዲምነት ክህልዎ ይግባኣ ፡ኣብ ውልቃውዒን ሃገራውዒን ምኽን ይግባኣ። ኣኽንኂይዱ ኤርትራዊ ዒን ዒቂ ሓዲ ሩባ ፡እቶም ኣብ ስዒትና ኣዕሩቦምና ዘሎዉ ኽኒ ዘይ ዓሴትና ምእንቲ ድሕነት ወዱ ሰብ ኢሎም ሃብቶም የካፍሉና ኣሰ ው።ዕድሉ ሂቡዎ ገንዘብ ዝገበረ ኤርትራዊ ስዒተኛ ንኣብኡ ዝሓም ቁ ዒቂ ሃገሩ ኣካፍፉ ኣድሳዩ ኢዩ። በብዓዱ ዘሰዉ ስዒተኛታት ኤር ትራዊን ናይ ግብረ-ሰናይ ማሕበራት እቑምም ንዝሸገሮ ሓዎም ምሕ ጋዝ ግቡኣ ኢዩ። ኣብዒተ ወግዒ ኣፈፃም ኣብ ነፃ ጊዘኡም ሓቢሮም እናተኣኻቡ ብዛዕባ ኽግራቶም ምዝርራብ ጠቕሚ ኢዩ።

ህዝቢ ዓሰም ኩሉ በብዓዱ ባህሊ ኣሰዎ። ኣዚ ዱማ ክም ቁጠባዊ ምዕብልና ሃገሩ ስልጡን ወይ ዱሑር ክኽውን ይኽኣል። ኣብ ዘይስ ልጠና ሃገሉት ፡ናይ ኩሉን ብሔራት ባህሊ ኣሰማሚዕካ ክንጹ ሓዲ ሃገራዊ ባህሊ ምዎጣር ፡ኣተ ናይ ንኣኽቶ ብሔራት ኣለ ዝንጸግ ፡ኣዳም ባህ ሉም ኣተነጽጎም ዓሴታት ክም መጽቀጥቲ ይኽብጹም እሞ ጊና ኣም በር ዒቂ-ሃገር ምኽናም እይእምዐምን። ኣዚ ዱማ ንናይ ሃገራዊ ግቡኣም ምዝንጋዕ ምኽንያት ይኽውን። ናይ'ቲ ሓፋሽ ህዝቢ ኣካል ምኽናም ክርእዮ ዎ ይግዳዱ ፡ስለ'ዚ ዱማ ካብ ሓፈሻዊ ግቡኣም ወጺኡም ናይ ግሊ-ዓሴት ጠቕሚ ክማዕብሉ ይሓስቡ ፡ክምዚኡ ኽኣ እቲ ሃገራዊ ሓድነት ይጉ ዳኣ።

ሓዲ ካብ'ቲ ኣብ ዘይሰልጠና ሃገሉት ኽግር ዘስዕቡ ነገራት ፡ናይ ንኣኽቶ ብሔራት ቅኑዕ መሰል ዘይምሕሳው ምኽኑ ፡ኣሉ ዘይበሃሉሉ

ኢፃ። በዚ ምክንያት ናይ ንኣሽቱ ብሔራትን ዓሌታትን ቅኑዕ ፍሳዪ ም ፍጻም ኣብ መንጎ ዓሌታትን ብሔራትን ነባሪ ሰላም የኽንፅ። ነዚ ሰላ ምዚ ንምምዳኽ ግን ቅኑዕ ኣገባብ ክካየዱ ግድነት ይኽውን። ብዛ ገራዊ መንፈስ ንዛገራዊ ሓድነት ክሰርሑ ሰብ ጽቡቕ ፍቓዱ ዝኾኑ ካብ ኩሉ ዓሌታት መሪጽካ ኮሚቴ ብምቕጣም ፡ ናይ በብዓዱ ዘሎ ባ ህልታት ኣሰማሚዕካ፡ ህዝቢ ኩሉ ዝቕበሎ ሳገራዊ ባህሊ ምፍጣር ናይ ሳገር ሓድነት መሰረት ይኽውን። ሙዚቃን ዲርፍን ንደሳን ግጥም ታትን ምስሳን በብዓይነቱ ናይ ሰውነት ምንቅስቓስን ሕጻን መርዓን ቀብርን ጠቕሳሲ ንናይ ህዝቢ ናብራ ኣድሳዩ ዝኾነ ነገራት ኣሰማሚ ዕካ፡ ሓዱ እኳ መስለይ ጉዱኡኒ ክብሳኡ ዘይ ክእልፅ ኩነታት ም ፍጣር ፡ ሓድነት ህዝቢ ተሓልዩ ክነብር ዓቢይ ግዲ ይጸወት።

ኣብ ኤርትራ ክሳብ ሕጂ ባህሊ ካይማዕበሰ ዝጸንሐ፡ ኤርትራውያን ም ሙራት ኣንተተጋገዩ ካይዉቀሱ ፊሬሙም መዳሕፍቲ ኦዮ ዝብሉ ኣሰዉ። እዚ ነቐፊታዚ ኣንተድኣ ሓቂ ኾይኑ ከምኡ ምዃንዳሞም ሪ ጋ ኢዩ። ኣብ መኾመርታኻ ገጋ ፃመዃንም ባህርዳዊ ኢዩ፡ ገጋ ፍሕሪ ብዙ ሕ ኣራሕን ነዊሕ ተመኩሮን ይኣረም። ካይዛሰራሕካ ተመኩሮ ኦሰ ዘይር ኩብ ካኣ ምስራሕ የድሊ። ምዕባሌ ዝርኩብ ሓሳብ ንሓሳብ ተሰዋዊጥ ካ ኦሰ ዝኾነ ክንዕ ግዜን ኣድሳዩ ኢዩ። ዝኾነ ኩይኑ ግን ክንዕ ቀ ጋ ክህልዎ ዝኾኣ ብጽሑፉ ኣንተኾይኑ ጥራይ ኢዩ ፡ ንሱ ድማ እቲ ገጋ ኢዩ ኢልካ እናገለጸካን ብኽመይ ክእረም ካምዝግብኦ እናሓበርካ ን ብምቕራብ ኢዩ።

ናይ ርእስኻ ባህልን ታሪክን ምፍሳጥ፡ንጥቕሚ ሳገር ንምስራሕ ይ መርሕ ፡ ናይ ወጻኢ ባህሊ ምስቲ ናይ ሳገር ምድብሳቕ ምጽጋር ግን ህ ዝቢ ኦሰ ዘይቅበሎ ጉድኣቱ ካብ ልክዕ ንሳዕሲ ኢዩ። ዝኾነ ኾይኑ ናይ ካልኣ ሳገር ባህሊ ምፍሳጥ፡ ነቲ ባህልኻ ብዝበሰጸ ንምርዳኣ ኦሰ ዝጠቕ ም፡ከም ተመሳኺ ምፍሳጡ ኣይከፍእን።

ህዝቢ ኤርትራ በብኣዉራዊኡ ወይ ከኣ ብብዛባኡ መናበቢ ሕጊ ኣንዲባ ኣሰዎ። ኣብ ሓማሌን ሓሙኽቶ ሕጊ-ኣንዲባ ኣሰዋ። ኣብ ሰ ራዋ ክልቶ፡ ኣብ ኣከለጉዛይ ከኣ ኣርባዕቶ ሕጊ ኣንዲባ ኣሰዋ፡ናይ ኣከ ሰ ጉዛይ ሻሁ ድማ ሕጊ ሽሬዳ ይስዕቡ። እዘን ሕጊ-ኣንዲባ እዚኣ ተን ኩሰን ጽሑፋት ኢየን። ኣብ ክረን ሓሙኽቶ ሕጊ ኣንዲባ ኣሰዋ፡ ካብዚኣተን ግን ናይ መንሳዕ ቕትኣ መሓሪ ጥራይ ኢዩ ጽሕፎቲ፡ ካል እ ኩሉ ብቕዕ ዝተታሕዘ ጥራይ ኢዩ። ቤት ታርቀን ቤት ጁክን ቤት ጣ ዉቀን ኽም ሶዊጦም ምስእቲ ናይ መንሳዕ ሓዲ ዝኾነ ሕጊ ኣሰዎም ማርዓ ኽተፈልየ ዘይተጻሕፈ ሕጊ ኣሰዎም ካልኦት ዝተረፉ ኩሎም

ሕጊ ሽሪዓ ይስዕቡ።

ካብ ታሪኽ ብዙሕ ጠቕሚ ኦሰ ዝርከብ ፡ታሪኽ ጽሒፍካ ህዝቢ ከምዝፈ ልጦ ምግባር ዓቢይ ረብሓ ኣለዎ። ታሪኽን ፡ፍልጠት ይህብ ፡ኽግንነት ይምህር ፡ስልጡ ን ይገብር ። ሳይንስ ዝምዕብል ፡ታሪኽ ብምጽናዕ ስለ ዝኾነ ፡ስልጡናት ሳገራት ቀ ዓምነት ንሳገራዊ ባህልን ታሪኽን ይህቡ። ቕንቕታት ትግረን ትግርኛን ፡ብግጥ ምን ምስላን ስልጡናት ኢየን። ህዝቢ ኤርትራ ንቕሕ ስለ ዝኾነ ብዙሕ ከይሓለ በ ብሳንዓበት ግጥምን ምስላን ዲርፍን ክፈጥር ይኽእል።

ግጥምን ምስላን ናይ ህዝቢ ፡ማሕበራዊ ናብራን ናይ ክባቢኡ ባህር ዳዊ ኩነታትን ዝገልጽን ፡ንጋታት ንምእራም ዝጠቕምን ትምህርቲ ኢዩ። ግጥ ሚ ብዎሳይ ናይ ሓዱ ሰብ ሳገራዊ ስምዒትን ናይ ኽግንነት ወንን ናይ ፍቕርን ዲስታን ሐዘንን ሓሳብን ይገልጽ። ምስላ ኽነ ማዕዳ ዝህብን ናብ ኽቡኞ መንገዲ ዝመርሕን ምኽሪ ኢዩ።

ጽሑፍ ኤርትራ መብዛሕትኡ መነሪቱ ማዕዝ ኢዩ። ኣግዳዝነን ካብ የመን ንኤርትራ ክኣትው ኣንከሰው ሒዘምዎ ዝመጹ ኣሳ ኣብዚ ዝዘር ግሕዎ ፊዲል "ግዕዝ" ይበሃል። ቅድሚ ሚስዮናዉንን ካቶሊኽን ፕሮቶስታ ንትን ኣብ ኤርትራ ምእታዎም ቕንቕታት ትግርኛን ትግረን ይዘረባ ኣምበር ይጸ ሓፉ ነበርዘይነበራ ጸሓፎ ታሪክ ፖሰራ ይገልጽ።[64] ቕንቕ ትግረ ክሳብ መበ ሰ ዓሰርተዉ ሰሩስተ ክፍሰ ዘመን ፡ግዝኣት በሰዉ ክሳብ ዝወድቹ ናይ ም ሱኽ መሪብ ምሳሽ ቕንቕ ነበረት። ህዝቢ ትግረ ጽሕፈት ስለ ዘየዘውትር ዝ ነበረ፡መፅኽቱ ንምስዳድ ብግጥሚ ይጥቀም ነበረ።

ሓዱ ሰብ ሓሳቡ ብግጥሚ ክገልጽ ኣንከሉ ፡ካልኦት ካብኡ ናብኡ ነቲ ግጥ ሚ ብርኣሰም ሒዞም ኣብ ህዝቢ ይዝርግሕዎ፡ በዚ ኽነ ናይቲ ገማግይ ሓሳብ ይ ግለጽ። ኣቲ ዝዲረስ ግጥምታት፡ መነፈስ ሰብ ዝሳነጽ ለለ ዝኾነ ክእለት ዝነበሮ ኩሉ ኣጽኒዑ ክዲጋግም ይጽዕር ። ተዋጋኣቲ ንምብርታዕ ብገዜ ኩሩናት ናይ ጁግንነት ግጥሚ ይዘወተር። ቕቅርን ዲስታን ሓዘንን ንምግሳጽ ኣዉን ብሕሳይ ወይ ግጥሚ ይጥቀሙ ነበሩ ። ቅድሚ በሰው ዝነበሩ ሮም ዝበሳሉ ህዝቢ ክ ይተርፉ ብቕንቕ ትግረ ይገጥሙ ነበሙ ዝነበሩ ሊትማን ዝተገህሰ ጸሓፊ የረገ ግጸ።[65] ፖሰራ ኣውን ነዚ ሓሳብኡ ከምዝዉግሮ ይገልጽ።[66]

ሰሜን ኤርትራ፡ጥንቲ ብገዲማት ዝተኽበ ፡ክርስትና ዝኣምነቱ ህዝቢ ዝቕመጦ ኣውራጂ ነበረ። ኣብ መንሳስ ገዲም ዲብረሲና ይርከብ ፡ገዲም ጻሪ ዲ ኣምባ ኣብ ቤት ታርቀ ፡ዲብረ ሰላም (ዲብረ ሳሳ) እንዳ ኣቡና ጳጥረሮስ

---

64 A.POLLERA - LE POPOLAZIONI INDIGENE DELL'ERITREA P. 29

65 E. LITTMAN - PUBLICATION OF PRINCEPTON EXPEDITION TO ABYSSINIA Vol. I P. 86

66 A.POLLERA - LE POPOLAZIONI INDIGENE DELL'ERITREA P. 33

ኣብ ኣውራጃ ኣቓርዛት ፡ ዓብርቃዕስ ኣብ ማርያ ፡ ሃገረ ንፍራም (ሃገረ ነግራም) ነ ብ ሳሕል ይርከብ ። ካብዚኣተን እተን ክልተ ኣሰዋ እተን ለሰስተ ግን ስመን ጥራ ይ ተራፉ ይርከብ ።

ኣብ ዳሕራይ ጊዜ ቕንቋ ግዕዝ ተራፉ ፡ሃይማኖት ክርስትና ብትግርኛ ምስባኽ ምስተጫመረ ፡ ቕንቋ ትግርኛ እናኸሰበ ከዱ ። እዚ ዕማ ኣብ ሰሜና ዊ ወገን ናይ ሃገር ነቲ ሃይማኖት ክርስትና ጐድኣ ። ምኽንያቱ ከኣ ብምለሉ ቕን ለሜንን ናይ ኣለሳም ሃይማኖት መማህራን ኣትዮም ነቲ ህዝቢ በቲ ብ ሕፊፊ ዝርድኦ ቕንቋ ትግረ ለቢኾም ብቕሊሉ ሃይማኖቱ ከለዉጥዎ ለለ ዝኽ ኣሉ ኢዩ ። ኣብ ምድሪ መንሳዕ ብፍሳይ ግን ፡ መንሳዕ እንተመለሰሙ ግርምኣም ይ ጠፍኽ ዝብል ትንቢት ለለ ዝነበረ ፡ዝመለሰመ ጭዋ መንእሳዓይ ጭውነቱ ይገ ፈፍ ኢሉም ሕረ እዉጺኦም ኮሳብ መበል 19 ክፍለ ዘመን ጸንዑ ። እንተኾነ መሳፍንቲ ኢትዮጵያ ይፍጽምዎ ብዝነበሩ ግፍዒ ህዝቢ ለለ እተሸገረ ሰናም ም እንቲ ክረክብ ኣብ ግብጻዉያን ተጸግዐ ፡በዚ ኾነ ሃይማኖቱ ክፈዉጥ ተገዲዱ ።

ኣብ ኣውራጃ ነበረ ዝነብር ክርስትያንን ኣለሳምን ኩሉ ሓዳ ባህሊ ኣለዎ ። ሃይማኖት ናይ ጽፊኢ ወይ ኣፈሳሳይ ምኽንያት ኣይኮነን ። ኣብ ሓዴ ቤተ ሰብ ዝተፈላለየ ኽምነት ዘለዎም ሰባት ኮህልዉ ይኽእሉ ፡እዚ ግን ነቲ ሕውነት ምን ሕብረተሰባዊ ሩብር እምን ኣይፈዉጠን ። ሓሓንሳእ ኣብ መንነ ኣለሳምን ክርስትያንን መወለቦ እውን ይርከብ ኢዩ ። ፍሕሪ መርዓ ግን ሰበይቲ ሃ ይማኖት ሰብኣዪ ትለዕብ ።

ዝኽነ ሰብ ኣብ ዘሰ፡ ኣልቡ ናይ ሃገሩ ፊኡኽ ኢዩ ። ማለት ፡ናይ ሓዴ ሃገር ግምኑ ዝውለዱ ካብቲ እቓም ዜጋታቱ ዘርእዩም ጠባይን ክእሰትን ለለ ዝኽ ነ ፡ሰብ ከይተረፍኦ ሃገሩ ንዓለም ብጠባዩ የፍልጣ ። በዚ ምኽንያቱ ፍማ ነጉ ሉ ለብ ንሃገሩ ብጽቡቕ ክፍልጣ ሓሳፍነት ኣለም ። ካብኡ ዝተረፈ ካብ ግቡ ኡ ይጐፍል ። ሓንቲ ካብጉን ክትዝነግፀን ዘይግብኣ ጠባዩኑ ትዕግለቲ ኢዩ ። ንሳ ናይ ጭውነት መስረት ከይኖ ንወዲ ሰብ ናይ ክብሪ ሸልማት ትኽኖ ። ብትዕግ ለቲ ፡ቅዱሳት ኣብ ፊዕሊ ለይጣን ፡ነገለስታ ክነ ኣብ ፊዕሊ ጸሳኽቶም ተዓወቱ ።

ኣብ ዘየእትወካ ነገር ጣልቃ ምእታውን ፡ሰብ ብምንዓፍ ፍማ ኦነ ስርዓ ኑ ዝጐዓሎ ዘለባ ምዝዉታርን ፡ቅሰት ይበሃል ። ብልማዱ ኤርትራዉያን ክነ ቅሰት ናይ ለንድና ምልክት ኢዩ ። "ዓቕሊ ዋጋ ብቕሊ" ይብል ባህሊ ኤርትራ ። ነፍ ሱ ዝነምን ሃተፍተፍ ኣይብልን ፡ምኽንያቱ ፍማ ከምዘርክበሉ ለለ ዝፈልጥ ኢዩ ። ፈራህ ግን ብዘለባ ዝሓልፈሉ መሲሉዎ የንጸርጽርን የዕገርግርን ኣብ መጨረሽ ታ ግን ወዓቕ ኢዩ ። "ማናዘት ምን ኣእመቶ ትፈረሄት" ይብሉ ትግረ ። ሬሳ ስ ለ ዘይዘረብ ይፍራህ ማለት ኢዩ ። ሬሳ ፡ዘይንቀሳቐስ ሙዉት ነገር ለለ ዝኽነ ክ ፍራህ ኣይምተገብኤን ፡እንተኾነ ከምኡ ዝፍራህ ነገር የልቦን ። ካየናይ ጁግና ኢዩ ሬሳ ሓቂፉ ዝሓጽር ? ቅሩብን ጥዑምን ዘለባ ንበሃሲኡ ሸልማት ኮይኑ፡

ናይ ቤተ ሰቡን ዝዓበዮ ገዛን ጭውነት ዝገልጽ ለለ ዝኽነ ብናይ ሃገር ባህሊ እተጸገፈ ኢዩ ።

ፕሳያን ኣሪስቓተልን ዝበሃሉ ክልተ ዓበይቲ ግሪኻዉያን ፈሳስፋታት "ቅዱ ሚ ሓሳብካ ምግሳጽ ፡ወትሩ ነብለኻ ምቕጽጻር ማርነት ክኽዉን ኣለዎ" ይብሉ ። ኣቓዪምካ ነፍለኽ እንጽሕሪ መሲኽካ ፡ጽቡቑን ሕማቑን ክንፈሊ ትኽእል ። እዚ ኣተሓሳስባ'ዚ ምስ ናይ ኤርትራ ባህሊ ይሰማማዕ ።

ሰብን ጥሪቱን ምኽባር ፡ለኒትን ሰናምን ይፈጥር ። ሃገራዊ ሓሳፍነት ዝ ለምዓ ኤርትራዊ ነቲ ኣብ መንነ ለዲተኛታት ኤርትራዉያን ዘሉ ናይ ፍልፍይ መ ንፈስ ነገለተንትን ነሱ ዝለመዓ ሓዘን ዓቢይ ነቦነነ ኣይተርፍን ። ዒቂ ሓንቲ ሃገር ኮይናም ፡ንሓዲ ዕናማ ነገመዝግቡ ዝወጹ ምኄናም ሪሲዓም ፡ቅድሚ ሕጂ ኣብ መንነ ህዝቢ ኤርትራ ተራኽዩ ዘይፈልጥ መሪር ጽልኢ መለሪዲም ይር ነገቡ ። እዚ ናይ ታሪኽነ ዘይምውሳጥ ዝወለዱ ፍቢ ነቦነነ ኣይተርፍን ።

ኣይግድሰንን ኢዩ ፡ናይ ነፍለይ ጉዲይ ጥራይ ኢየ ዝገብር ፡እንታይ ኢዩ ቤተ ሰብን ዘመጽነነ ፡ኣቦይን ኣዴይን ንመፅፍም ክብሉ ኧምበር ንኣይ ነገ መፅዲኡ ኢሉም ኣይተራኽቡን ። ኣነ ብባህርይ ዝማዕበልኩ ሓሰኻ ኢየ ፡ኧናበ ሉ ቅናዒ ዘይብሉ ዘረባ ክዛረቡ ዝለምዑ ኧዉን ኣሰው ። እዚ ኣበሃህሳ'ዚ ነ ቲ ጭዋ ባህሊ ኤርትራ ዘፍርስ ኢዩ ።

ለዲተኛ ኤርትራ ንጠኹሚ ርኣለኻ ክትብል ሕለበሉ እሞ ፡ብዘይሕ ብሊት ዓወት ነገሙዘየሎ ተረዲእነ ሕበር ፡ብጽልእን ኣረሳሳይን ዝእንመን ግን ናይ ህዝቢ ጥፍኣት ዒጋፈይ ኣይነገኩን ክብል ኣይክእልን ።

ሃገር ክሳቢ ሊቃወንትን ጫጋኑን የድልይዎ ። ንሳቓም ዝጥጠሩ ፍማ ብ ህዝቢ ኢየም ። ኣብ ገሊኡ ሃገሬ ፡መራሕቲ ክለፋጣኖም ተጠቒሞም ንሊቃወንትን ጫጋኑን ኣብ ቅድሚ ህዝቢ ለሞም ብምናፋኽ ይዉህልዎም ኣሞ ዋጋ ዘይብሉ ም ይገብሩዎም ። እዚ ዝጥጽሙ ክነ ኣብ ነብሶም ተኣማምነነት ለለ ዘይብሉም ካብእም ዝበልጸ ተረኪቡ ቦታኦም ክየልቅቑም ንሞክልኽል ኢዩ ።

ናይ ሞራል ዒጋፎ ገመጹ ሰብ ኣበርቲዑ ኣብ ዓወት የብጽሑ ፡ናይ መን ግለቶን ህዝቡን ሞራል ዒጋፎ ዘይብሉ ሊኞ ወይ ሺግና ግን ተለፋ ብምቕፉ ጽ ዒንዘዙ ኣእምርኡ ይጠፍኽ ኣክሞ ዋጋ ዘይብሉ ክገይኑ ይተርፍ ። ብገዜ ሃ ጸይ ምነሊክ ሓዴ ባልቻ ዝበሃል ዓንዲል ናይ "ጋሳ ባሳባን" ነበረ ። ሃጸይ ምነሊ ክ ዓቢይ ማእኣት ክህብዎ ክምዝመዲኡ ምለተፈልጠ መሚንንቶም "ሰብኡ ለኢነን ነዚ ዓኻ ትሽሞ" ኢሉም እንጻሩ ሃገኑ ይበሃል ። ንለም ግን "ሺግ ና ብናዉርገው ጁግና ይሆናል" ኢሉም ለለ ዝሸሙዎ ብሓቂ ጁግና ኾይ ኑ ተረኽበ ። ዒገያት ባልቻ ሉሚ ኣብ ታሪኽ ኢትዮጵያ ዓቢይ ቦታ ሒዙ ይር ኽብ ። "ንርሓ ዘይብሕለ ኣየርሓን ኢዩ" ይበሃል ። ንተንነለኾን ሉፍሳፍን ዘይነነ ፡ንህዝቡ ዝሓሊ ንፋዕ ሰብ ኣጁኻ ኧናበልነ ሞራሳዊ ዒገፎ

ምሳብ ጥቅሙ ንሃገር ለሰ ዝኾነ ህዝቢ ብምለትውዓል ክሰርሓሉ ይግባኣ።

ንሃገር ጽቡቕ ኣገልግሎት ዝወፍዩ ሰባት ክርክቡ እንከለው ስሞም ንኹሉ ጊዜ ተዘኪሩ ምእንቲ ክነብር መተሓሳሰቢ ክግበረሎም ኣድሳዩ ኢዩ ንኣብነት ሓውፋቲ ወይ እውን ብስሞም ዝጽዋዕ ክም ቤት-ትምህርቲ ዝኣመ ሰለ ፍርቕታት ወይ እውን ብስሞም መንገዱታትን ኣዒባግኤትን ምጽዋዕ ክ ምኡዉን ታሪክም ተጻሒፉ ኣብ ህዝቢ ምዝርጋሕ። እዚ ፡ጥቅሙ ነቲ ኣገል ጋሊ ኣይኮነን ፡እንታይ ዒኣ ኣብነቱ ተኽቲሎም ካልኦት ሲቃወጉንን ቈጋንን ክፍጠሩ ንመብርትታዕ ኢዩ። ካልኦት ሃገራት ዓሰም ኣብ ክብ ዝበለ ስልጣኔ ዝበጽሑ በዚ ኣገባብ ምኳኑ ግሉጽ ኢዩ።

ትምህርቲ

ቅድም ኣብ ኤርትራ ብዛዕባ ትምህርቲ ብዙሕ ስለ ዘይፍለጥ ዝነበረ ፡ዝግ ዒሰሉ ሰብ ብዙሕ ኣይነበረን። ቁሩባት ሰባት ናይ ሃይማኖት መራሕቲ ንምኻን ዝን ባሌ ዝነበሮም ኣብ ኣብያተ-ክርስትያንን መስረዓትን እናኽፍቱ ፊዱናት ምቑጻ ርን ቁሩብ ምጽሓፍን ምንባብን ይመሃሩ ነበሩ።

ኣምሓርኛ ናይ ኢትዮጵያ መንግስታዊ ቕንቋ ብምንባሩ ብመጠኑ ይጽ ሓፍ ነበረ ። ትግረኛ ትግርኛ ግን ይዝረብ እምበር ይጽሓፍ ኣይነበረን። ብ መበል 19 ክፍለ ዘመን ምስዮናዉያን ካቶሊኽን ፕሮቶስታንትን ንኤርትራ መጺኦም ሃይማኖቶ ምስፋሕሕ ምስ ጀመሩ ህዝቢ ብቕሲኡ ምኽንቲ ክ ርኽኦም ብቕንቋታት ትግረኛ ትግርኛን መጻሕፍቲ ኣዳልዮም ኣቕረቡሱ።[67]

ጣልያን ንኤርትራ ምስ ሓዙ ኣብ ክተማታት ኣብያተ-ትምህርቲ ከፊቱ ፡እን ተኽነ ኤርትራዉያን ካብ ራብዓይ ክፍሊ ንሳዕሊ ክይመሃሩ ብሕጊ ለሰ ዝኽል ክሱ ፡ብ1942 ዓ.ም. ፍሕሪ 58 ዓመት ጣልያን ካብ ሃገር ክወጹ እንክሎ ው ብቤት-ትምህርቲ ጣልያን ኣቢኡ ናይ ትምህርቲ ሲቹነት ምስክር ወረቐ ት ዝርክብ ኤርትራዊ ቀሳ ሓዲ እኳ ኣይነበረን።

ኣብ ኤርትራ ትምህርቲ ዝማዕበለ ብጊዜ እንግሊዝ ኢዩ። ኣብ ሃገር-ሰ ብ በብወረዳኡ ብዙሕ ኣብያተ-ትምህርቲ ተኽፍተ። ኣብ ክተማታት ኣብ ዒታ ትምህርቲ ተወሲኹ መዓርግ ትምህርቲ ክሳብ ማእከላይ ዒረፍ በ ጽሐ። ኣብ ክተማ ኣስመራ ምሽታዊ ኣብያተ-ትምህርቲ ተኽፊቱ ዓበይት ን መንእሰያትን ብሓባር እናተማህሩ ፍልጠቶም ክመሓይሹ ክኣሉ።

ብ1952 ዓ.ም. እንግሊዝ ሃገር ሰቕቐም ምስ ክዱ ዒርጋ ሃሉን

[67] A.POLLERA - LE POPOLAZIONI INDIGENE DELL'ERITREA P.29

ናይ ገጠር ኣብያተ-ትምህርቲ ተዓጽዋ ፡ኣብ ክተማታት ግን ናይ ትምህርቲ ጹ ረፍ ሰዓሰ። መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ኩሉን ዓበይቲ ክተማታት ኤርትራ ና ይ ካልኣይ ዒረፍ ኣብያተ-ትምህርቲ ሰርሑ። ናይ ብሕቲ ማሕበራት ክም በ ዓል ክምቦኒ ፡ሳሳሰ ፡ሳንታ ፋሚልዩ ፡ቅድስቲ ማርዓም ፡ወንጌሳዊት ሚስዮን ፡ና ይ ዓረብ ሕብረት-ሰብ ብናይ ገዛእ ርእሰን ተበግሶ ናይ ካልኣይ ዒረፍ ኣብ ያተ-ትምህርቲ ብምስራሕ ትምህርቲ ንምስፍሕፋሕ ሓገዘን ወሊዩ።

ኣብ ኣስመራ ፡ዩኒቨርሲቲ ምስራሕ ኣጽሳዩ ኮይኑ ስለ ዝተረኽበ ፡ዒረ ዩት ሓጭጉ ጊልዓጋብር ፡ዒረዩት ዘርኣም ክፍሰ ፡ዒረዩት ፍስሃየ ተስፋሚካኤል ኣነን ብሓዲ ክ።ንና ነዚ ዕሳማ'ዚ ንምምሳሽ ናይ ሻቲካን ሓገዝ ለመና። ነቲ ብ1958 ዓ.ም. ንኽበጽሕ ናብ ኣስመራ መጺኡ ዝነበረ ፊኡኽ ናይ ሻቲካን ፊመና ናብኡ ብጽሑፍ ኣቕረብና። ገንዘብ ተፈቕዱ ናይ ሳንታ ፋሚ ፊዓ ማሕበር ጽዩኒቨርሲቲ ዝኽውን ክሃንጹ ተወከሱ። ብ1973 ዓ.ም ህንጻ ተፈጺሙ ትምህርቲ ጂመረ። ጂንሆይ መሪቕም ፈቐዱ ፡40.000 ቅርሺ ኢት. ዓመታዊ ሓገዝ ክረክብ ክኣ ወሰኑ። እንተኾነ ትምህርቲ ሚኒስቴር ክም ዩኒቨርሲቲ መጠን ምቕባሉ ኣበየ። ክሳብ አርዓት ሃይ ሉ ስሳሴ ዝወድቹ ክኣ ክምኡ ኢሉ ጸንሐ። ዒሓርግን ዒርረ ፈሰጦ።

ኽወዒናዊኦት መንፌሳዊኦት ሚስዮን ኣብ ክረን ናይ ዓባሳትን ጸማማ ትን ቤት-ትምህርቲ ከፊችም መሃሩ። ሓዲ ኣመሪካዊ ማሕበር ኣብ ክተማ ክረን ዘኽታማት ዘዕቑብ ናይ መባኣታ ቤት-ትምህርቲ ከፊችም መሃሩ። ና ይ መባኣታ ዒረፍ ኣብያተ-ትምህርቲ ኣብ ዘደብሱ ኣዉራጁታት ኣብያተ ትምህርቲ ንምስራሕ ፍርቂ ዋጋ ሓገዝ ንምሃብ መንግስቲ ኽወዒን ብዝገበ ሮ ለመምዕ ኣብ ዝተፈሳለያ ኣዉራጁታት ክበሳ በብዓዱ ብዙሕ ኣብያተ-ትምህርቲ ተስርሐ። ኣዉራጁታት ሰሜንን መታሕትን ግን በቲ ፍሱዮ ምኽንያ ት ናይ'ዚ ዕጽፅ'ዚ ተኽፊልቲ ክኾና ኣይክኣሳን።

ኣብ'ዝን ዝሓሰፋ ሰፍሳ ዓመታት እዚ ኣተን ኣብ ኤርትራ ትምህርቲ እና ማዕበለ ኣብ ዝኽዱሱ ማዕረ ማዕረኡ ፍጣ ሕብረተ-ሰብንወን ኤኮኖሚያው ን ፓለቲካው እግራት ብመጠኑ እናኽረረ ክዲ። ትምህርቲ ዝጨረሹ መ ንእሰያት ናይ ሃገረ-ሰብ ናብራ ነዚኦም ኣብ ክተማታት ለራሕ ብምርካብ ናይ ኤኮኖሚ ኩነታቱም ከመሓይሹ ይናደቑ።

እንተኾነ ኣብነት ብኤኮኖሚ ዝዳሓሩ ሃገራት ነጻም በብዓመቱ ካብ ቤት-ት ምህርቲ ተመሪቑም ዝወዱ መንእሰያት ኩሉም ዝኣኽለ ናይ ለራሕ ቦታ ለሰ ዘይር ኽብ እግርን ዕግርግርን የለዕብ። ኣነዳር መንግለቲ መቅሳለ ፡ንምፍጣር ፓለቲካ ዊ ምንትስቃለ ፡ ምኽንያት ይኽውን። ናይ መንእሰይ እግር ካብቲ ጠቕሳሳ ናይ ሃገር እግር ፊሊኻ ዝርእ ኣይኾነን። ሃገራዊ እግር ምኽኑ ተፈሊጡ መፍትሒ ክርክበሱ ይግባኣ ፡ሱሚ ክም ቀዲም ኣይኮነን "ስቕ በለ ኣታ ቁልዓ" ኢለ ን

ምኽባድ ተሪፉ እዩ። ብዝከንዳ መጠን ዝበቅዐ ባዴት ተመዲቡ ሥራሕ ምሃብ ጥራይ እዩ ዝግባኣ ።ዝተማህረ መንኣሰያት ጽሞም እናሓዱሩ መንግስቲ ሰላ ም ክረክብ ማሰት ዘበት እዩ።

እዚ ክበሃል ከሎ ግን ኩሉ ነገር ምስ'ቲ ናይ ሃገር ኤኮኖሚ ተመዛዚኑ ክኸይድ ኣለዎ። ንዓራዎ ከም ብጋይት ብዙሕ ጸባ ተሳሰቢ ማሰት ኣይከንዳ ን ። መንኣሰይ ናይ ሃገሮም ኩነታት ተኽታቲሎም ተቆባልነት ዝረክብ ሕጹ ከቕ ርቡ ይግባኣ። ዘይከዉን ምኻኑ እናፈሰጥካ እግር ምዎጣር ጉድኣት ብዓቢኡ ንሃገር ኢዩ ። ናይ መንግስቲ ቀዳማይ ግቡእ ንበዪሰኛ ምቕጻዕ ኣይከነን፡እነ ታይ ዱን ፡በዪልፊ ከይቆጻም ኣቑዱምካ ምክልኻል እዩ። መንግስትን መንኣ ሰያትን ክልተኡ ወገን ተሳጋጊዞም ብዛንዙ ስምዒት እንተሰርሑ ዘይዎታ ሕ እግር የልቦን።

መንኣሰይ ተመሃሮ ንናይ ሃገረ-ሰብ ናብራ ከምዝፈልጡዎ ምግባ ር እግር ንምዎታሕ ይሕግዝ እዩ ።ዝሕረስ መሬት እናዓዱልካ ዘድሊ ተክኒ ካዉን ናይ ገንዘብ ረድኤትን ብምሃብ ማሕረስ ከማዕብሉ ምሕጋዝ ነዚ ግድሳት ሃገር ብክፈለ ንምዎታሕ ይጠቅም። ትምህርቲ ንዘቕረቡ መንኣ ሰያት ከከም ዝምባሌኦም በብዓይነቶ ኢዱ-ጥበባት ምምህር ኣእምርኦም ንምስፋሕ ስለ ዝጠቅም ኣድሳዩ እዩ።

ብስርዓት እተጸንዐ ናይ ማሕረስ መዳብ ኣውጺእካ ንመንኣሰያት ዘመናዊ ናይ ማሕረስ ጥበብ ምምህር ክኢሳታት ሓረስቶት ክኾኑ ይሕግዞ ም፡እንተኾነ ምምህር ጥራይ ኣኻሊ ኣይከነን ፡ኣድሳዩ ዝኾነ ናይ መንግስ ቲ ሓገዛት ከም ናይ ማሕረስ መሳርሂ ፡ሰቓሕ ገንዘብ፡ተክኒካዊ ሓገዝ ከም ኡዉን ነቲ ዓብ ማሕረስ ዝተረክበ እቶች ብጽቡቕ ዋጋ ንምሸጥ ዕዳጋ ም ርካብ ናይ መንግስቲ ተገዳእነት ይሓትት።ቅድሚ ኾኑን ፈዕሪ ኾኑን ግን መንኣሰይ ናይ ሃገረ-ሰብ ናብራ ሰሚዱም ከምዝፈትዉዎ ምግባር እዩ።

እዚ ዕሳማ'ዚ ዓብ ግብሪ ንምውዓል ከኣ ንመንኣሰያት ብዛዕባ ማሕረስን ጥቕሙን ኣስተምህሮ ምሃብ ፡ናይ ማሕረስ ምትሕግጋዝ ማ ሕበሬት ምቕጻም ፡ነቲ እተመለተ ናይ ማሕረስ ማሕበራት በጺሖም ከም ዝዕዘቡ ምግባር ። ነቲ ብዓይኖም ዝረኣዩዎ ንከጽንዕዎን ኣጸበቕም ንኽ ርኽኡዎን ምእንቲ፡ዓብ ዝኽዱዎ ኣስተምህሮ ምሃብ። ናይ ማሕረስ መ ለኖታት ፡ሩባታት ጫንካታት ዓጽታት ካልኣ ንሃገረሰብ ዝምልከት ናብራ ኩሉ ተዓዚቦም ከምዝፈትዉዎ ምግባር የድሊ ። ናይ'ዚ ዕሳማ ኽላ ፡መንእ ሰያት ናይ መሬት ቍቕሪ ክሓድሮም እሞ ፡ናይ ሓመድን ገራብን እንእሰሳን ጠቕ ሚ ተረዲኦምን ዘድልዮም መማቢ ኣፍርዮምን ጽቡቕ ናብራ ከምዝነብሩ ን ምግባር ኢዩ ።

ዓብ መንጎ ናይ ሕርሻ ማሕበራት ርክባት እናዳሎ ኣለ፣ምህሮ ምሃብ። ዓብ መንጎ ሓረስቶት ናይ ሰውነት ምንቕስቓስ(ስፓርት)፡ናይ ሕርሻ ፎቲ ወድዒራ ትን ምቕጻም ፣ ናይ ማሕረስ ሰፈራት ምብጻሕ ንመንኣሰያት ናይ መሬት ትሕዝቶ ታት ከሰፊዮን ናይ ኣንስሳ ምርባሕ ቓልጠት ክረኽቡን ይጠቅም። ነቲ ብንምህር ቲ ዝረኽቡዎ ቓልጠትን ብዓይኖም ዝኣዮዎ ኩነታትን ብቕሊል ኣተዋህቦም ኣ ስተምህሮታትን ኣመዛዚኖም ብቕሊል ክርዱ እዎ ይሕግዞም።

ትምህርቲ ናይ ኣኽምሮን ሞራልን ዕብየት ዝፈጥር ኣገባብ ስለ ዝኾነ፡ና ይ ጠላይን ሓንገልን ብስለት የኽትል። ዕሳማኡ ዱማ መንኣሰይ ሓቂ ምቕጻም ግቡኡም ከምዝኾነ ከምዝርዱኡን ናይ ህይወትን ጽቡቕ ናብራን ጣዕሚ ከም ዝፈልጡን ንምግባር ኢዩ። ትምህርቲ ንሰብ በሊሕ ኣእምሮ ገይሩ ዓብ ናይ ሊ ቕነት ዒረኻ የብጽሓ ስለ ዝኾነ፡ሰብ ናይ ሊቕነት ጠቕሚ ከፍቅር ናይ ፍልጠ ት ዋጋን ሓይልን ክርዳኣ የዱሊ ። መጽናዕቲ ዓብ ዝነባየዱሉ ጊዜ ካብ ካልኣ ምሉቓሕ ጥራይ ዘይክነ ባዕሉ ንራቕቑ ብምጽናዕ ነቲ ክፈጥሮ ዝኽእምነ ነገ ር ወይ ሓሳብ ምምዕባፉ የዱልዮ ። መጽናዕቲ ምስ ጨረሸ ዱማ ብድፍረ ት ናይ ባዕሉ ሓሳብ፡በይኑ ዝኾነ ቓልጠት ክፈጥር ይግብኣ።

ጥንቲ ዓብ ኤርትራ ትምህርቲ ሓሳፍነት ናይ መራሕቲ ሃይማኖታ ነበረ። ገሉ ዱማ ዓብ ናይ ኣባዚዓብሔር ኣምነትን ቅኑዕ ስራሕን ዓብ ምቕጻም ኣተ መር ኮ፦ስ ኢዩ ።እዚ ክበሃል እንነነሱ ሳይንስ ንትምህርቲ ዘየዱሊ ኮይኑ ንይ ኮነን ፡ዓድሳዩ ኣካ ዱን ኢዩ። እንተኾነ ግን ሞራሳዊ ትምህርቲ ክጉድሉ እንከሉ ምሉ'ኣ ክኽውን ኣይክእልን ። ናይ ሞራሕ ዕሳማ ነንበይኑ ዝኾነር ኣይዱን ሓሳብን ዘለዎም ሰብ ጽቡቕ ቓቕዲ ዝኾኑ ህዝቢ ኣሕቢሩ ዘስማምዕ ኩነታት ንምዎጣር ዝጠቅም ትምህርቲ ኢዩ ።

ትምህርቲ ፊዱሳት ዓብ ምቕጻር ጥራይ ኣይውስንን ፡በብዓይነቶ ጥበባ ትን ናይ ሰውነት ምንቕስቓስን ናይ ሞራል ኣስተምህሮን ...ወዘተ ክነህሉ ግድ ነት ኢዩ ። ለእልታትን፡ብዕንጨይትን መሬትን ዝስራሕ ኣቑሑትን፡ቅርጽታ ትን ፡ምዎታልን ፡ሓዲን ምቕጥቃጥን፡ወርቅን ብሩርን ምስራሕን፡ ሙዚቃን ናይ መዝቃ መሳርሂታት ምስራሕ ምምህርን፡ከምኡዉን ንሱ ዓይነት ናይ እፓት መዴባትን ኣድሳዩ ኢዩ ። ንመንኣሰይ ዝዛንጽ ካብ ክባቢኡ ዝረ ኽቦ ትምህርቲ ስለ ዝኾነ ኣዚ ዓብ ግብሪ ክወዕል እንከሉ ዓብ መንጎ ህዝቢ ሰላምን ሓድነትን ናይ ሞራል ዱገፍን የለዕብ።

ምሁራት ፎልጠቶም ንህዝቢ ከካፍሉ ኣድሳዩ ምኻኑ ተረዲኦም ሓፋ ሽ ሕብረተ-ሰብ ንምለወጣን ምሕጋዝ ይግብኣም እምበር ፎልጠቶም ካብ ህዝቢ ሓቢኦም ወልቃዊ ናብራኡም ከማዕብሉ ጥራይ ምጽናር ኣይግቡኦን ን ኢዩ ። ካብ ህዝቢ እተወለዱ ኮይኖም፡ህዝቢ (ብቕጥታ ወይ ተዘዋዋሪ) ንኽመሃሩ ዝሓገዘ ምኻኑ ከይዘንግሉ ንጠቕሚ ህዝቦም ምስራሕ

ናይ ምሁራት ግቡኣ ምኽኑ ምቃሳጥ ኣሰቓምም።

ናይ ትምህርቲ መሰረት ባህሊ ኢዩ፡ ዝኽምረሉ ቦታ ኽነኣ ካብ ገዛኻ ኢዩ። ካብ ገዜ ቀልዕነትካ ኣትሒዝካ ምስ ቤተ ሰብካ ኸትገብሮ እሉኣ ነተርኣዮ ጠባይን ካብ ከባቢኻ ኸትወለዶን ኩሉ ቓልመ ትምህርቲ ይበሃል። ቀዳማይ ምዕባሌ ቓልጠቱ ካብ ገዛኻን ኣከባቢኻን ኽኽውን እንከሎ እቲ ቀጺሉ ዝመጽኣ ምዕባሌ ከኣ እቲ ካብ ሃገራዊ ቤት-ትምህርቲ ይኽውን። ቆልዓ ካብ ቓልመ ምዕባሌ ቓልጠቱ ኣትሒዙ ዝሓለፈን ዘሎን ታሪኽ ህዝቡ ከምዝፈልጦ ምግባር ኣገዳሲ ኢዩ።

መማህራን ኣብ ቅድሚ ህዝቦም ተጠየቕቲ ዝገብሮም ዓቢይ ሓላፍነት ኣሎ። ንሱ ድማ መንኣሰይ ተማሂሮም ንሃገሮም ዓበይቲ ነገሮት ንኽቃጽሙ ብጽቡቕ መንገዲ ምምርሓም እዩ። ትምህርቲ፡ቓልጠትን ኣማዕቢሉካ ንነቓለኻን ህዝብኻን እትሕግዙ ኣልቲ ስለ ዝኾነ ናይ መማህራን ግቡኣ፡ ተመሃሮ ንሃገሮም ቀዳምነት ብምሃብ ካብ ግሳዊ ጠቕሚ ርሒቕም፡ ንህዝቡይ ዝብል መንፈስ ኣሕዲሮም፡ ህዝቢ ንም ሕጋዝ ከምዝዕጠቕ ምግባር እዩ።

ናይ ትምህርቲ መሰረተ-ሓሳብ ህዝቢ ንምሕባር እዩ። ኣብ ኤርትራ ግን ህዝቢ ዝፈሳሰ ብምሁራት ምኻኑ ብግልጺ ተራእዩ ኣሎ። ሕብረት እታ ዝጓበየት ናይ መዲ-ሰብ ዓወት እኖ። ንምኣባር ከኣ ዋጋ መደ-ሰብ እንታይ ምኻኑ ምቃሳጥ የድሊ። ቅኑዕ ፓለቲካዊ መዳብ ኣዳሊኻ ህዝብን ንህዝቢ ዝመርሕን ተሰማሚዐ ንም ሓቢሮም ንረብሓ ሃገር ከምዝሰርሑ ምግባር ንሕብረት ይሕግዝ። ህዝቢ በብቀበሌኡ ጉዳዩ ባዕሉ ከምዘካይድ ምግባርን፡ትምህርትን ሓሳዊ-ጥዕናን ናይ ኤከኖሚ ምዕባሌን ከምዝረጋገጸሉ ምግባርን ንዓወት ሓድሕድ ዘረጋግጽ እዩ። መሰረት ናይ ሓዲ ሃገር ህዝቢ ስለ ዝኾነ፡ እቲ ህዝቢ ሕብረትን ዴሞክራሲያዊ መሰልን ኣነ ተሳትፎኻ ኸቲ መሰረት ስለ ዝጸንሪ ኣታ ሃገር ናብ ብልጽግና ትጉ ዓዝ።

ህዝቢ ንምምሃር፡ብቑሲኡ ዝርድኡ መዳሕፍቲ ምዃኑ ይፈሊጥ። ኣብ መንጎቲ ዝዓሉ መዳሕፍቲ ዘይተርፎ ናይ ሃገር መፈነዳ-መሬት (ቆጣሬፎ) ናይ ሃገር ጠቕሳሳ ታሪኽ፡ ጂጋኑን መሬሕቲ ሃገርን ዝረጻሙዎ ነገሮት፡ ማሕበራውን ፖለቲካውን ቀጠባውን ህጎታት ሃገርን፡ ባህልን ሕሳይ(ባጥሚ) ዲርቻታትን ብብዓይነቱ ኣነጽጽፋትን፡ ካብ ኣፍ ዓበይቲ እተወሰዱ ዛንታን ብቀዲማይ ዲሪሚ ክህሰው የድሊ።

ታሽዓይ ክፍሊ

ም ም ሕ ዳ ር

ህዝብን ጥሪቱን ብጽቡቕ ተሓልዩ ክነብር፡ ዝንዲሰ ክምሳኡ፡ ዝሓመቕ ከምዝመሓየሽ ንምግባር ዝዀዓም እሉኣ ኩሉ ብሓዳ ቃል ምምሕዳር ይበሃል። ምምሕዳር ዓቢይ ወይ ንኣሽቱ ክኽውን ይኽኣል ኣብነት ናይ ሃገር፡ናይ ቤተ-ሰብ፡ ናይ ንግዲ ማሕበር ...ወዘተ። ኣካይዳኡ ኩሉ ተመሳሳሊ ኢዩ።

ህዝቢ ኤርትራ ካብ ጥንቲ ጁሚሩ ብኣንዳ፡ ብዓዲ፡ ብቀበሌ (ገቢሕ) በብኣወራሪኡ (ዘባ) ተኽፋፈሉ ጉዳዩ ባዕሉ ምምሕዳር ዝሓመዳ ኢዩ። ጠቕሚ ምምሕዳር ኢዩ ተባሂሉ ዝኣመነሉ ከኣ ህዝቢ ጉዳዩ ብናጽነት ባዕሉ ክመሓድር ኣነነሉ ጥራይ ኢዩ። ብወገን መንግለቲ ናይ ምምሕዳኣ መገንዲ ምሕባርን ብተኽኒክን ገንዘብን ምሕጋዝን ምለ'ቲ ህዝቢ ሓቢርካ ምስራሕ ን ኣድሳዩ ኽኽውን ኣነነሉ ኣብ ክንዲ ህዝቢ ኩነ ምስራሕ ግን ኣይግባእ ን። ምኽንያቱ ቋማ ህዝቢ ጽዒሩን ዴቪሙን ብተመኩሮ ቓልጠት ክድፈብ ስለ ዝግባኣ። ኣብ ክንዲ ህዝቢ ምስራሕ፡ እቲ ህዝቢ ዴንቋሩ ዝኾነ ነገር ካብ መንግለቲ ክምዝጽበ ምግባር፡ንስልጣኔ ናይታ ሃገር ንድሕሪት ይጎትት።

ህዝቢ፡ኣፋቕኖታ ክምዘይብሉ ኣነለሳ ቅጺርካ ዓሻ፡ ዴንቅሮ፡ ኣይ ነቓሕካን፡ ዋጋ የብልካን ዝበልናካ ጥራይ እማዕ ማለት ኮነ ኢልካ ነቲ ህዝቢ ንምጽላልን ኣዴንቂርካ ንምጽቃጥን ዝዝዉተር ዘይሃገራዊ ተግባር ኢዩ። ነዚ ዕሳማ'ዚ ዝኽተሉ ሰብ-ስልጣን ከይተረድኡኦም ናታቶም ጽንቁርናን ስንፍናን ይገልጹ። ምኽንያቱ ኽኣ መሬሕነት ወይ መንግለቲ ዝቕዉም ንህዝቢ ኣብ ስልጣኔን ዕብየትን ክመርሕን ገናጽነት ሃገር ክከሳኽልን ኣምበር ነቲ ህዝቢ ከናኽሶን ከናኽዎን ኣይኮነን። ስለዚ ህዝቢ ኣንቲዲንቕሊ ክምህሮ፡ ኣንቲዲሓዊ ክሰብሞ፡ ኣንቲዲሓሪ ከሰልጥኖ ናይ በዓል ስልጣን ሓሳፍነት ኢዩ። ብሓዲሩ ናይ ሓዲ ሃገር ዕብየት ወይ ጥፍኣት ናይ ኣመሓዳሪቲ ክኽሰት ወይ ስፉና ይገልጽ።

ናይ ሕብረተ ሰብ ምዕባሌ ዝርከብ ብዲሞክራሲያዊ ኣመራርሓ ጥራይ ኪዩ። ህዝቢ ብሓዲ ማእከላዊ መሪሕነት ሓቢሩ ብምስራሕ ብዙሕ ጠቓሚ ሓፈሻዊ ነገራት ይፍጽም። እቲ መሪሕነት'ቲ ብሓይሉ ዘይከነስ ብህዝቢ እተመርጸ ምስ ዝኾነ ጥራይ ኪዩ ነዚ ኣወንታዊ ውጽኢት'ዚ ከመዝግብ ዝኽእል።

በዚ ዘመነ'ዚ ዝበዝሑ መሪሕቲ ወይ መንግስታት ዓሰም በቲ ባዕሉም ዝፈጥርዎ ፓሰቲካዊ ማሕበር እናተጠቕሙ ንህሳመ ናይ ካልኦት ማሕበራት ይውግዱ። ምኽንያቱ ቋማ ተወዳዳርቲ ናይ ፓሰቲካ ማሕበራት ኣብ ዘለዎ ሃገር እቲ ናይ ህዝቢ ዲንቋ ዘይብሉ መንግስቲ ክፍውና ስለ ዝኽእል ንሳቶም ግን ናይ ርእሶም ጥቅሚ ጥራይ ስለ ዝሕልውዎ ዘወትር ኣብ እልጣን ተቐሚጦም ከ ነብሩ ስለ ዝዲልዩ ኪዩ። እንተኾነ ዲሞክራሲ ክበሃል ብህዝቢ እተመስረተ መንግስቲ ማለት ስለ ዝኾነ በዚ መስረች'ዚ ብሕጊ እተፈቕዱ ተወዳዳርቲ ፓሰቲካዊ ማሕበራት ክህልውዎ ግድን ኣጽሳዮ ኪዩ። ዝቆጻጸሮ ተወዳዳሪ ዘይብሉ መንግስቲ ጸይቂ ካብ ምስራሕ ኣይቀጠብን።

ገሊኣም ምሁራት ሰባት ፡ ትምህርቲ ኩሉ ነገር ዘማልኣ ይመስሎም እሞ ከምኦም ክሓስብ ዝኽእል ሰብ ከምዘየሎ ገይሮም ብምግማት ሰ ብ ይነዕቑ ፡ ኣብ ርእሲ ካልኦት ጸብሰል ኢሎም ክረኣዩ ከነ ይጽዕሩ። ነቲ ሓፋሽ ህዝቢ ከምዘይሩዳም ገይሮም ካብኡ ይርሕቁ ፡ ምስቲ ዘይተማህረ ህዝቢ ምሕዋስ የሕቍሮም። ናይ ሓዳ ምሁር ግቡእ ግን ከምኡ ኣይከነን። ናይ ትምህርቲ ዕሳማ ንርእስኻ ተጠቒምካ ንህዝብኻ ምጥቓም ኪዩ።ም ሁር ትምህርቱ ንህዝቢ ከካፍል ይግብኦ። እዚ ንምፍዳም ከኣ ምስ ህዝ ቢ ተሓዊሱ ክእሰቱ ብዝፈቕዱ ግቡኡ ነገሪ ነገርኻ ኣሰዎ።

ሓዳ ገዛ ኣብ'ቲ ንተተማ ኣልቃህራ (ካይሮ) ዘእቱ ዋና መንገዲ "ንታ ሲቕ ጋሻ ብሊቅነትካ ኣይትመካሕ ኣብ ነተማ ብዙሓት ሊቃውንቲ ኣለዉ" ዝብል ጽሑፍ ነበረ ይበሃል። ንምሁራን ኤርትራውያን ክብሉም ዝዲሊ "ንታ ምሁር ብትምህርትኻ ኣይትመካሕ ፡ ኣብ ሃገረ-ሰባት ኤርትራ ብዙሓት ዘይ ተማህሩ ግን ካብ ምሁራት ዝበልጹ ሊቃውንቲ ኣለዉ" ኪዩ። ከይተማህሩ ሃገር ከመሓድሩ ዝኽእሉ ባህርያዊ ክእለት እተዓዱሉ ዓበይቲ ዓዲ ኣለ ዉ። ምሁር ፡ ትምህርትኻ ምሉእ ክኽውን ካብኣም ምኽሪ ውሰድ ፡ ኣብ ጸልማት ኣይትጉዓዝ።

ትምህርቲ ምሉእ ክኽውን ዝኽእል ናይ ህዝብኻ ባህልን ታሪኽን ሓ ፊኻዊ ማሕበራዊ ናብራን ኣዒሪኻ ምስ ፈሰጥካ ጥራይ ኪዩ። እቲ ዘዓበየ ዩኒቨርሲቲ ተመኩሮ ምዂኑ ምሁር ክፈልጦ ዝኽእል ምስ ሸምገሰ ኪ ዩ። "ፉቢ ጎበዝ ፡ ኣብ ዒቲ" ይብሉ ኣቦታትና። ትምህርቲ ንበይኑ ንወዲ-ስ ብ ብኩል ኣይገብሮን ኪዩ። ንኹሉ ነገራት ኣዕሚቑ ክርኣዮ ንክበቅዕ ዕዉመን ተመኩሮን ናይ ግድን ኣጽሳዩ ኪዩ።

ቅጽሚ ምቕሓቃል ግዝኣት ባዕዲ ፡ ህዝቢ ኤርትራ ኣብ ነፍሱ ንሚ ኑ ሃገሩ ባዕሉ የመሓድር ነበረ። ምሁራት እመሓዳርን ክኢሳነት ፖሊሽ ጦር ሰራዊትን ዘይብሉም እንከለዉ ብኽእለቶም ህይወቶምን ጥሪቶም ን ብምሕሳው ሃገራዊ ግዴታኦም ይፍጽሙ ነበሩ። በቲ ዘዬ'ቲ ህዝቢ ናይ ሓባር እምበር ናይ ብሕቲ ጥቕሚ ናይ ምምዕባል ዝምባሌ ስለ ዘይነበሮ መሰል ወዲ ሰብ ብዝበሰጸ ዝሕሉ ዝነበረ ኸዉ ኪዩ።

ብሓፈሻዊ ኣረኣእና ሱመሮ እቲ ዝሰልጠነ ሪዜን ትምህርቲ ዝ ማዕበለሉን እዋን ኪዩ ዝበሃል ፡ እዋም ኣብ ዝተፈላለየ ኮኒታት ሃገር ና ዝርከቡ መራሕትን እመሓዳርትን ምሁራት ኪዮም ፡ ክኢሳታት ዉተሄዲራትን መሪሕቲ ሰራዊትን እዉን ኣሰዉ ፡ እንተኾነ ግን ምምሕ ዳር ኮነ ጸጥታ ከምሉሙ ተበሳሽው ኣይፈልጥን ፡ ዴሞክራሲኒኖሮ መስል ህዝቢ ኤርትራ'ዉን ከም ሱመሮ ተሃላዞ ኣይፈልጥን። እዚ ዝኾነሉ ኾነ ናይ ሱመሮ ምሁራት ረብሓ ሃገር ረሲዓም ሃብቲ ንምፍሳ ብን ስልጣን ንወንሩ ንምጭባጥን እሉ ዝቃሰሉ ኪዩ።

ባዕልኻ ምምሕዳር ዝህበ ጥቕሚ ብዙሕ ኪዩ። ህዝቢ ባዕሉ ብዝመረጾም ፡ ቕንቋን ባህልን ናይ ሃገር ይኹን ናብራ ህዝቢ ኣዳርዮ ም ዝፈልጡ ሰባማት ዓበይቲ ዓዲ ክመሓዱር እንከሉ ዝበሰጸ ዕብየት ይርከብ። ንምዕባሌ ኣጽሰይቲ ካብ ዝኾኑ ነገራት ዝዓበየ ናይ ሓሳብ ም ግሳጽን ናይ ስራሕ ናጽነትን ምህሳዉ ኪዩ። ሓረስታይ ሓሪሱ ፡ ነጋዲይ ነ ገዱ ፡ ግብሮም እናኸፈሉ ብዘይ ስክፍታ ብነሳም ክነብሩ መሰል ኣለዎም ።

ማሕረስ ብሕብረት ዝብል ሓዲስ ኣተሓሳሰባ ፡ ጥቕምን ጉድኣትን ኣለዎ። ብዙሓት ሓረስቶት ሓቢሮም ክሰርሑ እንከሰው ከከም ክእለቓም ብተኽኒክን ገንዘብን ብጉልበትን ምኽርን ተሓጋገዞም ዝሓሸ ፍረ ክርኽቡ ይኽእሉ። እንተኾነ ግና ዝኾነ ናይ ምዕባሌ ነገር ምስ ባህሊ ዓዲ ተኣነሲሩ ስለ ዝኽይድ ኣቕዲምካ ናይቲ ህዝቢ ባህልን ናብራን ምጽናዕ ኣርኣዮ እ ዩ። ኣብ እርትራ ማሕረስ ብሕብረት ገና ዘይተለምዓ, ኣገባብ ኪዩ። ብግዲ ክስርሓሉ ምጽዓር ዘምጽኦ ሳዕቤን ነክኻ ቕሉዋ ኪዩ። ንሱ ኾነ ባእስነ ክሳ ራን ኪዩ። ኦሰ'ዚ እቲ ዝሓሸ መንገዲ ጽቡቕ እተጸገዐ መዳብ ኣወዲኡ ን ህዝቢ ምቕራብ ። ህዝቢ ጠቕሚ ናይ'ቲ መዳብ ተረዲኡ ባዕሉ ብጽሳዩ ከመዝቕበሎ ምግባር ኣብ ዓወት የብጽሕ ፡ ምጣዳድ ነገኻ የቕሽፅ።

ናይ ባዕዲ ሃገራት ዓይነት ኣመሓዳድራ ባህልን ልምድን ኣብ ሃገር ካ ኣእተኻ ህዝቢ ክቕበሎ ምግዳድ ካብ ጥቕሙ ጉድኣት የመዝን። ህዝብን መንግስትን ይፈላሊ ፡ ቅሳነት የጥፍኣ ። ሓረስታይ ምሉኣ ክረ ምቲ ክሓርስን ክዘርእን ክጽህን ክዓጽድን ከሪመሙ ኣኽሊ ንብ ዓዲዲ

ምስ ሰጽሐ ፡ በሳፊ ስልጣን መጺኡ ነቲ ኸቪሉ ወሲዱ ቀሰብ ክወሃ በከ ኣብ ቀበሌ መጺእከ ተርታኻ ሓዝ ክብሉ እገክሰ ክገዱይ ናይ ኤኮኖምን ሞራልን ሽግር ክምዘምጽኣሉ ሓሰፍቲ ክግንዘብዎ ኣጽ ሳዱ እዮ ። ናይ መዲ ሰብ መስፈ ምሕሳው ናይ በዓፊ-ስልጣን ሓሳፍን ትን ግቡእን እዮ ። እዚ ንምፍዳም ክኣ ህይወት መዲ ሰብን ጥሪቱን ክ ንዱይ ክሰርር ምኟኑ ምፍሳጥ የድሊ ።

ሓዱ ሃገር ክዓቢ ጥዑፃት ኣመሓዳርቲ ምፍጣር የድልዮ ። እዚ ንም ግባር ክኣ ክበርዱ ኣይክነን ። ብኣተሓሳስባእን ሃገራዊ ኣምዒቱን ብትዕግስቱን ን እተመስከረሉ ምሆር ብግብር ሞራልን ምድጋፍ ጥሪይ እዩ ። ንናይ ምምሕዳ ር ስራሕ ዝምዱብ ሰብ ብመጠን ክእሰቱ ንህዝቢ ዝበሰጸ ኣገልግሎት ክህ በሉ ኣብ ዝኽእሉ ናይ ሓሳፍነት ቦታ ምቕማጡ ። ንእተማህሩ ምድሃልን ኣብ ቅድሚ ህዝቢ ዋጋ ክምዘይብሉም ንምግባር ምጽዓርን ጉድኣቱ ብዓቢኡ ን ሃገር እዩ ።

ኣብ ዕብየት በጺሖም ዝርከቡ ሃገራት ንንቑሓት ዜጋታቶም ኣጽኒም ኣናበሉ ሓሳቦም ክለፍሑን ሓዲስ ፍልጠት ክፈጥሩን ለለ ዘተባብዑዎም እ ዩ ። ፊቃዉንቱ ዝድህሰ ሃገር ናይ ዕብየት ዕድሉ የጥፍኣ ። ሲቃዉንትን ጀጋ ኑን ሃገር ተዘኪሮም ዝነብሩሉ ኦርሓት ምቕም ፡ ታሪኽ ሂይወትም ምጽ ሓፍ ዓቢይ ዋጋ ኣለዎ ። እዚ ማለት ክኣ እቶም ዓበይቲ ንሃገር ዘበርክቱ ዎ ንገልግሎት ድሕሪኦም ንዝኽተሉ ትውልዲ ኣብነት ኮይኑ ሓዱኦቲ ሲቃዉንትን ጨጋኑን ንምፍጣር ይጠቅም ። ክምኡ እናበለ ናይ ሃገር ምምሕዳኽ ካብ ዘመን ናብ ዘመን ይቕጽል ።

ኣብ'ዚ ዘመን'ዚ ንመዲ ሰብ ዘይመለሱ ግን ሓቂ ዝኾነ ነገር ኣሉ፡ ገሉ ኽኣ ተንኰፉን ጥልመትን ሓለተን ቃቕሬ-ገንዘብን ዘይፈላለዩ ብጾት ናይ ጉድኣት መስረት ምኟነን እዩ ። "ክቡኣት ንተንኰፉ ጸኒሳ ንሓሰት መ ለዓት" ይብል ቅዱስ ዳዊት (መዝሙር ፯-14) ። ክምኡ'ውን ኣብ መዝ ሙር ፶፱-3 "ምስ'ቶም ጸዋፆት ገበርቲ ኽከይን ፡ ኣብ ልቦም ሓሰት ሒዘም ንብጻዮም ብዕርክነት ዝዛረቡን ኣይትለክመኒ" ይብል ። ሃገር ቦዘን ኣብ ሳዕኪ ተመልኪተን ዘለዋ እርባዕተ ነገር እዩ ዝጠፍኣ ። ዓወ ት ንምርካብ ካብ'ዚኣተን ምርሓኞ የድሊ ።

"ቅዱሚሂ ለጥበብ ፈቢሃ ኽግዚኣብሔር" ይብል ሰለሙን ። ፍር ዚ ኽግዚኣብሔር ካብ ክፋኽ ምህግር ኽተድሕን መንገዱ እዓ ። "ሪቢ ለ ኢፈርህ ውሳዴካ ኢተትፈዩ" ይብሉ ትግረ ። ንኽግዚኣብሔር ዘይፈርህ ውሳዴካ ኣይተማሳኣዮ ማለት እዩ ። ኣምሓራድማ "ጽድቅና ኩነኔ ቢኖ ራም ባይናሩም ፡ ነክፉት ዲግነት ሳይሸል ኣይቀርም !" ይብሉ ። ሲቃዉንቲ ነዚ ክብሉ እንነሰሰው ብኽንቱ ኣይኮነን ኸም ካብ ክፎኣት ምርሓኞ ካዝ

ሃገራዉን ውልቃውን ጠቀስ ኸማራት የድሕን ።

ናይ መንግስቲ ኣገልግሎት ዳርጋታት ፡ ህዝቢ ብብዝሒ ኣብ ዝሰ ፈረሱ ዘባታት ተተኺሉ ህዝባዊ ኣገልግሎቱ ክምዘውፈ ምግባር ይግባ ኸ ። ንኣብነት ቤት-ሕክምና ፡ ቤት-ትምህርቲ ፡ ቤት-ቡስጣ - ተሌፎን ፡ ባንክ፡ ፖሊስ ፡ ክፃሊ ሕርሻ ፡ ናይ ኣንስሳ ቤት-ሕክምና ፡ ህዝቢ ብዘይ ኽግር ክም ዝጥቀመሉ ምግባር ። ናይ ሲቅነት ምስክር ዘሰፃም ሓሰፍቲ ክፍልታት ኣብ ቤት-ጽሕፈቶም ካፍ ኢሎም መሳርሕቶም ዘምጽኡሉም ወረ ምቕባ ሉ ጥሪይ ዘይክነ ፡ ባዕሎም ኣብ ኦርሖም ዝምልክት ሰፈራት ኸናበጽሑ ክ ሬሕ ምምሪሕን ምቀጽጻረን ግቡኦም እዩ ። ምስ ህዝቢ ኸናተራክቡ ኽግሩ ምፍሳጥን ዘፍሲ ሓገዝ ምሳብን ፡ ናይ ሃገር ኤኮኖሚ ንምህናጽ ገስጋስ ኣብ ዝግበረሉ ጊዜ ነፎሲ ወከፍ ክፍሲ መጽናዕቲ ኣዓፊዩ ብምቕራብ ናይ ኩሉን ክፎልታት ብሓገር ተጸኒዑ ሓዱ ዓቢይ ሃገራዊ ናይ ምጣኔ ሃብቲ መዱብ ምውዳኽ የድሊ ።

ኣብ ምምሕዳር ሃገር ፡ ንፍሉር ኣገባግት መረዱ ምስ ጊዜ ዘ ይግለግለ ፡ ብቕጥታ ኾነ ብተዘዋዋሪ ብጓና ተጸቕጡ ይነብር ። ምኽንያቱ ክኣ እቲ ብስልጣኔን ብሃብትን ካባኻ ዝበልጽ መሰልጣ ኽሕልወልጣ ስለዘ ይዱኪ እዩ ። መራሕቲ ለሱስ ዓለም ሃገራዊ ሓሳፍነት ስለ ዘይስምዖም ጽ ሕረይ ዓለም ብማይ ኣይሂ ትጥፋኣ ብዝብሉ ናይ ዱለይቲ ጥቕሚ ርኣሶም ኣተሓሳስባ ፡ ንንዘብ ክኣኽቡን ስልጣኖም ክዱልድሩን ሃገናዑሉን ጥራ ይ ይቃለሱ ። በዚ ህርፋን'ዚ ተዱሪኽም ድማ ተወዳዳሪ ክዘይፍጠር ብም ፍራህ ንቕሓት ሃገራዉን የጥፍኡ ፡ ክምዚ'ሉ ኾነ ኸቲ ህዝቢ ንፍሕ ሪት ይተርፍ ብፍንቁርናን ጥሜትን ሕማምን ክኣ ክሳቐ ይነብር ።

ሓዱ ጊዜ ክፍተ ንቕሓት ኣፎሪቃውያን ብዛዕባ ናይ ኣፎሪቃ ብም ምሕዳር ኤኮኖምን ...ወዘተ ንድሕሪት ምትራፎ ይዛረቡ ነበሩ ይበሃ ል ። ሽዑ ሓዱኣም ንብጫዮ "ኣብ'ዚ ናይ ኦልጣኔ ዘመን'ዚ ኣፎሪቃ ንድ ሕሪት ምትራፋ ካብ ምንታይ ዝተሳዕሩ ይመስሉካ" ኢሉ ሓተቶ ። ን፡ኑ ምን ኸዘ ንምፎሳጥ ቀሊሕ ኣዩ "መራሕቲ ኣፎሪቃውያን ሰለስተ ርብዒ ናዩ ጊዜኣም ንጠቕሚ ርኣሶም ፡ ሓዱ ርብዒ ግን ንሃገር ለለ ዝነርሱ እ ዩ" ኢሉ መልሲ ሃቦ ይበሃል ። ኣፎሪቃውያን ብኣኽምሮ ካብ ካልኣ ህ ዝቢ ዓለም ብምንም ለለ ዘይጐድሉ ከምቲ እቲ ኣፎሪቃዊ ተዓዛባይ ዝበሎ እገተዘይከዉን'ሲ ድሕሪት ኣይምተረፈትን ።

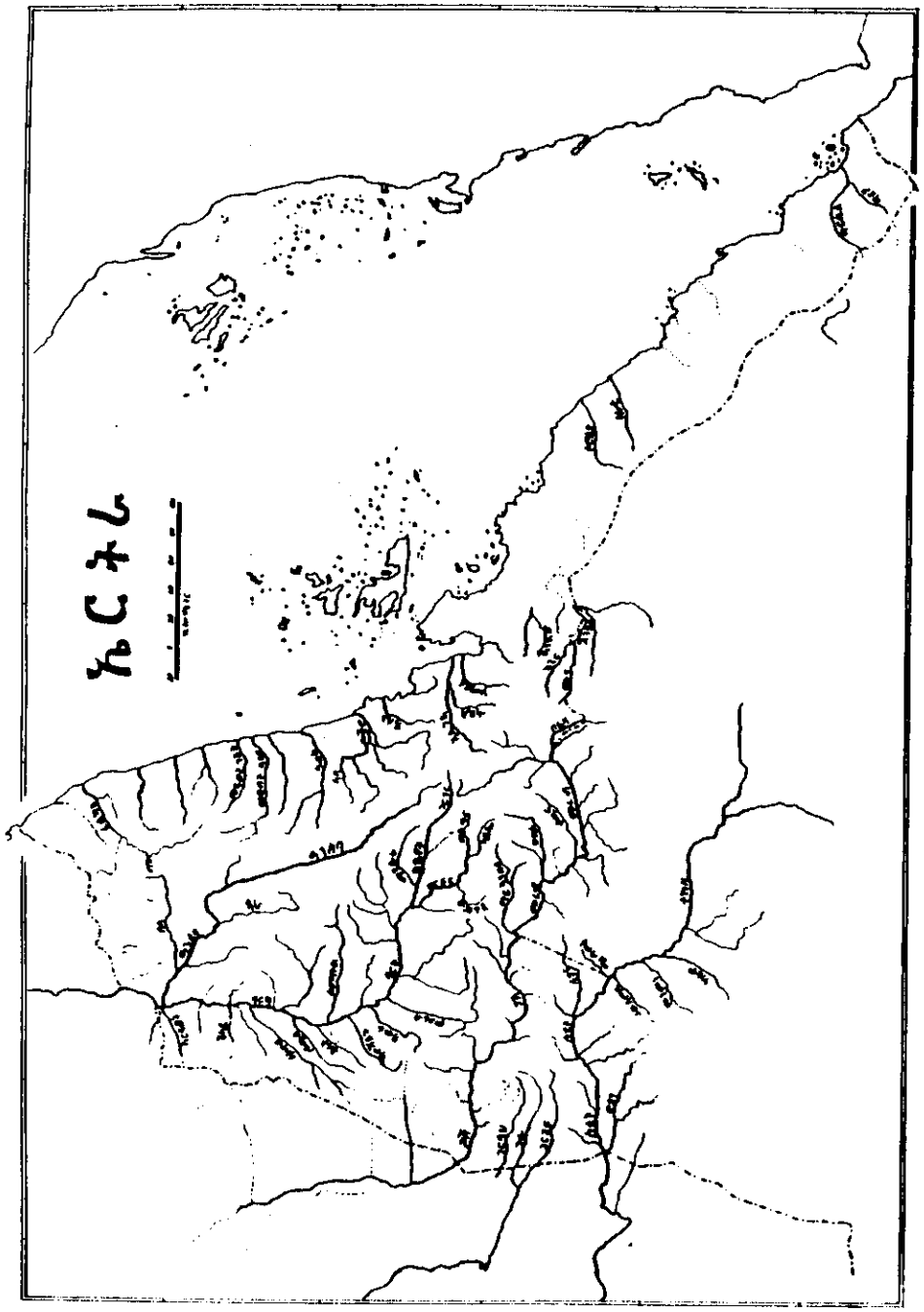

ዓሰራይ ክፍሊ

ልምዓት

መሰረታ ኤኮኖሚ ኤርትራ ማሕለለን ምርባሕ ከብትን ኢዩ። ጥንተ ብዘ ሕ ማይ ይዘንብ ምንባሩ ኧተ ዘሎ ዓበይቲ ኣግራብ ብቑዕ ምስክር ኢዩ። በዚ ማዚ ኧዚ ኣግራብ ኤርትራ ሓሰዋ ናይ መንግለቲ ብምስእነት ብነጋዱ ዕንጨይቲ በሱት ኧ ናጠፍ ኣ ይኸይድ ስለ ዘሎ ሃገር ብነቕጺ ይጠፍኧ ኣሉ። ቅድሚ ማዝኣት ጣሊ ኗን ኤርትራ ብማሕለለን ከብትን ምሱኧ ዘይጉዱፉ ሃብቲ ከምዝነበራ ዓበይቲ የዘንትው። ጣልኗን ካብ 1890 ክሳብ 1895 ዓ.ም. ዝፈጸሙዎ መጽናዕቲ ኧዉ ን ነዚ ይድግፎ።

ጣልኗን፡ ሓለለፍት ሃገሮም ኣብ ኤርትራ ንምስፋር መጺብ ስለ ዝነበሮም ካብ 1890 ክሳብ 1895 ዓ.ም. ናይ ሓሙሽተ ዓመት መጽናዕቲ ኣካይዱም ኣብ ዘቕረቡዎ ጸብጻብ ኣዉራጂታት ሓማሴንን ለራየን ከምኡ'ዉን ወረዳ መንሳዕ ሰምሰም ዝኽነ ባህርያዊ ሃብቲ ከምዝነበረን ይገልጽ። መንሳዕ ብኣየራን ብ ሃብታም መሬታን ምኾኧቲ ክዩና ስለ ዝርኸቡዎ፡ ርኤሊ ክተማ ኤርትራ ኣብ ገሉብ ገይሮም 500 ጣልኗን ሓለለፍት ቤተ ሰባት ካብ ኣዉራጂ ሮማኖ (ናይ ዓጹ ጣልኗን) ኣምጺኦም ኣብ መሬት መንሳዕ ክስእፍዎም ሓሳብ ቀረበ። ኧ ንተኽነ ኧዚ ሓሳብ'ዚ ናይ ጣልኗን ባይቶ ይርጋኧታ ክሊክብ ንባይቶ ምስ ተመ ሓሳሰፈ፡ ገና ናይ ሃገር ጸጥታ ዘይተረጋገጸ ስለ ዝነበረ ሰሳማዉኗን ህዝቢ ብዝ ዝሒ ምምህጻኧ ሓጺገኖ ኢዩ ተባሂሉ ንገዚኡ ብቑጸሬ ክጸንሕ ተመዲቡ።

ኧተ ናብ ባይቶ ጣልኗን ዝቀረበ ሓሳባት ካይተወሰነ ነዊሕ ገዜ ስለ ዝሓ ሰፈ ጽማ ኧቶምን ኤርትራ ክመጹ ተመዲቦም ዝነበሩ ሓለለፍት ንኣመሪካ ክዓዱ።[68] በዚ ክኣ ኧተ ዝነበረ መጺብ ኣብ ጣብሰ ኣይወዓለን። ናይ ኤርትራ ኧ ኮኖሚ ንምምዕባል ብመንግለቲ ጣልኗን ኧተወለዉ ሰፊሕ ጠጺብ የሰን።

---

68 I PRIMI TENTATIVI DI COLONIZAZIONE AGRICOLA E POPOLAMENTO DELL ERITREA 1830 - 1895 P. 195

ንምምዕባል ኤኮኖሚ ኤርትራ ዋጋ ነበደተዋህቦ ተሪፋ ፡ንነሮሕ ጊዜ ሰፊ ሕ መጽናዕቲ ነበደተንብረ ጸንሐ ። ኣገዳሲ ናይ ኤኮኖሚ ንኣሽቶ መዓባን ኹቱ ጸመ ብጊዜ ኧንግሊዝ ኢዮ ። እዚንህዝቢ ብሓቂ ኣነቓችሖ'ም ብማሕረስን ን ግድን መጕላዓዝዩን ከምዕብል ጁመረ ። ጥዑይ ምምሕዳር ሃገዩ ናይ ሃገር ቅሳነት ኧንተዝርነብ ኤክኖሚ ብዙሕ ምተመሓየሽ ዝብል ግምት ኣሎ ። ብ ጸጥታ ኦሰ ዝተበሳሸው ግን ኤኮኖሚ ሃገር ኣብ ዝሓመቹ ኑነታት ይርነብ ።

ናይ ህዝቢ ናብራን ናይ ሃገር ሓፈሻዊ ኤኮኖሚያዊ ኹነታትን ተጸኒዑ በብር ዜኡ ኧናተመሓየሽ ኣብ ግብሪ ዝውዕል ሃገራዊ መዳብ ምድሳውን ፡ህዝቢ ኣብ መንገዲ ዕብየት ምምራሕን ብኤኮኖሚ ርእሱ ነገምዝክኧል ምግባርን ናይ ሰ በ-ኦልጣን ሓሳፍነት ኢዮ ። ብመሰረቱ ናይ ኤኮኖሚ ዕብየት መዳብ ፡ናይ ህዝቢ ና ብራን ኑነታት ሃገርን ተኽቲሉ ክኽይድ ኧኳ ኧንተተገብኦ ፡ናይ ካልኦት ሃገራት ናይ ናብራ ሃነታት ምፍሳጥ ነቲ ናይ ሃገርካ ብዝበለጸ ንምርዳኧ ይሕግዝ ።

ናይ ሃገር ባህርያዊ ሃብቲ ፡ናይ ኦራሕ ክኧሰች ብዘለዎም ዱቂ ሃገር ክለራ ሕ ኧንነሱ ዝበለጸ ጥቕሚ ይህብ ፡ምክንያቱ ድማ ኧቲ ሃብቲ ኑሉ ኣብቲ ሃገ ር ኦለ ዝተርፍ ኢዮ ። ናይ ኤኮኖሚ ምዕባሌ ብትምኒት ኦለ ዘይርነብ ነፍሲ ወ ከፍ ሰራሕተኛ ናይ ኧተፈናለዩ ጥበባት ክኧሰት ክህልዎ የድሊ ፡ሓቅን ጌጋ ኣብ ርእሲ ምፍሳይ ናይ ኦራሕ ፆጹም ክኧሰች ዘለዎ ክኽዉን ይግባኧ ።

ቅጽሚ 30 ዓመት ኣቢሉ ኧተገብረ ናይ ሃገር ሃብቲ መጽናዕቲ ፡ኤርትራ ብ ማሕረስን ሚነራልን ዝኣክል ሃብቲ ከምዘለዋ ይገልጽ ። መሬታ ዝሃብከየ ዓይ ነት ዘሪኧቲ ዝቕበል ፈራዪ ኣብ ርእሲ ምኟኑ ወርቅን ኦሚንቶን ነሓስን (ከፐር) ኧብነ ባለዽን ነጠርሙዝ ዝኽዉን ጥሪ ነገርን ... ወዘተ ምህሳው ተረጋገጹ ኣብ ጠቕሚ ንምውዓሉ ኦሁሕ ምስተጁመረ በቲ ዘይርንኧ ሃብነታት ምኽንያት ኣቋ ረጸ ።

ሓረስቱኧ ኤርትራ ብዘመናዊ ናዉቲ ማሕረስ ኦለ ዘይጥቀሙ ኧየቖም ዉሑድ ኢዮ ። ብዙሕ ኧኽሊ ኣፍሪካ ንዕዓጋ ምቕራብ ኦለ ዘይሰመዱ ድማ ንዓመት ቀሰብ ዝኣክል ንምርካብ ጥራይ ይድዕሩ ብኹ ተሓጉሶም ነገ ይ ቕመጡ ። ሓረስታይ ኤርትራ ናይ ንግድ ጠቕሚ ተረዲኡ ክመሓየሽ ምስ ዝ ሰፍጠነ ሕብረተ ሰብ ምርኽብ የድልዮ ። ኣብኡ ንምብጻሕ ነገ ኣገዛብ ዴገፍን ተክኒካዊ ሓገዛን ዝህቦ መንግስቲ የድልዮ ።

ኤርትራ ብኢንዱስትሪ ዝማዕበሰት ሃገር ኢኖ ኧኳ ነበሃፋ ኧንተዘይተ ኻኧሰ ብመጠኑ ዉሑዱን ንኣሽቶ ኢንዱስትሪታት ኣለዋ ። እዘን ዱርጋ ኹሱን ኣብ ኣለመራ ኧተኣበባ ፋብሪካታት ፡ንሃገር ዝህባኦ ጥቕሚ ዘመዝን ኧኳ ኣ ንተኽነ ዘስዓቦኦ ጉድኣት'ዉን ኣይተሳኧነን ። ንሃገር ዘድልን ንወጻኢ ዝስኣኽን ኣቕሑት ንግድ ሰነሬሴን ንዕዓጋ ብምቕራብ ህዝቢ ብዝሓሸ ዋጋ ኣድሳዩ

ኣቕሑት ኽገዝእ ክእሰ ፡ንወዳኢ ዝሰኣኽ ኣቕሑት ክኣ ናይ ወዳኢ ሃገራት ኽቡር ገንዘብ (ሃርዱ ካረንሲ) ንሃገር ብምኧታው ጠቕመ ።

ሓዱ ካብቲ ዘኽተሎ ቀንዲ ጉድኣት ድማ ሰራሕተኛ ዝርኽቦ ዝነበረ ደሞ ዝ ንቀሰብ ቤተ ሱብ ኧኳ ዘይኣክል ስለ ዝነበረ ተጠቕኑ ተሳስየ ። ኧቲ ኩሉ ዝወረዱ ወጽዓ ክኣ መንግስቲ ነተን ፋብሪካታት ብተገዲእነት ተቆጻጺሩ ሰራሕተ ኛ ብዕቦኡ መጠን ዱሞዝ ክምዝረኽብ ብዘይምግባሩ ኢዮ ።

ፋብሪካታት ኤርትራ ዱርጋ ኩሉ ኣብ ሓዱ ቦታ ስለ ኧተጸፍጸፈ ህዝቢ ስ ራሕ ዴልቆ ካብ ዝተፈላለየ ቦታታት ናብቲ ፋብሪካታት ዘሎዎ ክተማታት ብብዝ ሒ ንምዉሓዝ ምኽንያቱ እለ ዝኽረዉን ናይ ገዛ ስኧነትን ምጽባብ ቤት-ትምህርትን ዋሕዲ ክንክን ጥዕናን ናይ መጕላዓዝዩን ጸጥታን ኽባራት.....ክፈጥር ይኽእል ።

ነፍሲ-ወክፎ ፋብሪካ ኣብቲ ንስራሕ ዝኽሰ ሃብቲ ማሕረስ ወይ ሚነ ራል ዝርክቦ ሰፈር ክቕውም የድሊ ። ክም ኣድሳይነቱ ኣብ ዘዝጥዕም ቦታ ክ ምዴብ ኧንክሉ ኧቲ ህዝቢ ኣብ ዘዝቕመጦ ቀበሌታት ወይ ኣወራጁታት ስራ ሕ ሪኪቡ ካብ ብዙሕ ናይ ዓበይቲ ክተማታት ኧባር ይኽሕን ። ስለዚ ፋብሪ ካታት ኣብ መንጎ ክተማታትን ገጠራትን ክፈልካ ህዝቢ ስራሕ ሪኪቡ ኣብ ዘዝሰመዱ ቦታ ክምዝነብር ምግባር ዓቢይ ጥቕሚ ኣለዎ ። ኣብ መሳኧ ኧታ ሃገር ኧዉን ዝተመጣጠነ ምዕብልናታት ይህሉ ።

ፋብሪካታት ንምቕጋም ዝምረጽ ነፈራት ዝጥዕም ወይ ዘይጥዕም ምኟ ኑ ኣቕዲምካ ምርግጋጽ ኣኽሳዪ ኢዮ ። ማይን ሓይሊ መብራህትን ዝኣክሉ ክ ኢሳታት ነስራሕተኛታትን ኣብ ዘይብሉ ቦታ ፡ምምሕዳር ነዚ ኧግራት'ዚ ንምፍ ታሕ ቅንዕ ሃገራዊ መዳብ ኣዳልዮ ዝግባኧ ስጉምቲ ክወስድ ሓሳፍነቱ ኢዮ ።

ብዚ ጊዜዚ ንምዕብልና ሃገር ኣኽሰይቲ ካብ ዝኾኑ ነገራት ሓዱ ናይ መጕ ላዓዚ መስመር ኢዮ ። ኣብ ወኽጠ ሃገርን ንወጻኧን ናይ ንግድ ኣቕሑትን ገኒኾ ን ንምምዕሳስ ዝሕግዝ ብስርዓት ዝተዳሰወ ናይ መጕላዓዚ ድርጅት ክንምዝ ህሉ ምግባር ጥቕሙ ብዙሕ ኢዮ ። ዝኾነ ኾይኑ ግን ሱሚ ኣብ ኤርትራ ነቲ ዘ ሰ ምጣኔ ሃብቲ ዘገልግል ኧኾፊ ናይ መሬትን ኣየርን ባሕርን መሰኾቢ ኣሎ ናይ ሃገር ምዕባሌ ተኽቲልካ በብኧዋኑ ምምሕዳሹ ጥራይ ኢዩ ዘድሊ ።

ኢዱ ጥበብ ናይ "ንዑቕ ግሌት ኦሁሕ" ተሓሊቡ "ጭዋ ኢየ" ዝብል ኢዱ ጥ በብ ምምዕባል ክምዘ ነዉሬ ኦለ ዝቕጸሮ ሃገር ንድሕሪት ተገ-ቲቱ ኢዩ ። ዝኾነ ኾይኑ ንኣገልግሎት ህዝቢ ብመጠኑ ዝወዓለ ካብ ሓጺንን መሬትን ዕንጨይ ትን ሳዕርን እተሰርሐ ኣቕሑት ክም ማሕረሻ ፡ፋስ ፡ምሳር ፡ቅርንቻስ ፡ካሁ ፡ኮሩን ፡ገራዲ ፡ወንበር ፡ሕሳብ ፡ቂጦ ፡ሰፍኢ ፡ኦግርፎኦ ፡ኦዋር ፡ግዳበት ፡ፃንኮበት ፡ኣሳት ፡ቅራርት ፡ዓሁት ፡መቕሶ ክልኧ ክምኡ ዝኣመሳሰሉ ኣቕሑት ብውሑዱ ን ቕሳት ህዝቢ ይለራሕ ነበረ ።

ኢዱ ጥበብ "ናይ ትሑት ዓሌት ኦሁሕ ኢዩ" ዝብል ኧምነት ኣብ ሓንጎል

ህዝቢ ተስሪጹ ንብዙሕ ዘመናት ነበርዝነብር ዝገበሮ ናይ ገለ ፖርትገዘውዳን ተን ኮሶኖ ፕሮፓጋንዳ ኢዮ ይበሃል። መሓመዱ ግራች ንኢትዮጵያ ምስ ወረ ፖርትገዛ ውዳን ንሓገዝ ክርስትንን መጺኡም ጽሕሪቲ ውግኣ ቅሩባት ካብኣቶም ኣብ ኣክሱም ተሪፎም ነበሮ ሰራሕ ወርቅን ብሩርን ምቕጥቃጥ ሓጺንን ምፍታልን ዝኣመስለ በብዓይነቱ ኢጓጥበባት ክስርሑ ጀመሩ። ሓበሻ ንነበይወዳዒራዎ ም ጽማ ናይ"ጭዋ ስራሕ" ኣይነነን ኢሉም ህዝቢ ነበሮ ዘጽየፍዎ ገበሩ ይበሃል።

መሬት ምዕራባዊ ቆሳ ኤርትራ ንማሕረስ ዝበቅዕ ሃብታም መሬት ም ጃት ብመጽናዕቲ ጥራይ ዘይነነስ ብግብሪ ኣውን ተራእዩ ኢዩ። ዳሕሪ ፲፱፶ዓ.ም. ጥቅሙ ተፈሊጡ ንቑሓት ኤርትራዉዳን ነባሮ ነተማታት ማሕረስ ነማዕ ብሩ ተዓጥቁ። ብዙሕ ረብሓዉን ክርክቡሉ ምነኣሉ ነይሮም ኣንተኾነ ንዓ ዕሮም ዝዕንቕፎ ኣግሬት ነባይተጓነፎም ኣይተረፈን።

ዝዝወተር ዝነበረ ዘራኣቲ ብኽቡር ዋጋ ንወዳኢ ይሸየጥ ነይሩ። በብዓ ይነቱ ኣእነሳልን ፍርታትን ንሕምልትን በጥጥን ኮምእምን ፉልን ባናናን ናይ ሃገርን ናይ ፈረንጁን በርበሬን ... ወዘተ ይሕፈስ ነበረ። ናይ ኤርትራ ፍርዳት ኩ ሉ ምቁር ስለ ዝኾነ ኣብ ናይ መጻኢ ሃገራት ዕዳጋ ብዝበሉጸ ተዳላቱ ኢየ። ብሕርኻ ዘርኢ ኤርትራ ዕጭሰኛ ሃገር ኢዩ።

ቀዳማይ ኽፃር ሓለንቶች ኤርትራ ርጡብ ምምሕዳር ን ተክነነሮ ሳ ገዝን ብዘይምርካቦም ዝኣክል ገንዘብ ምስኣኖምን ነበረ። ብሰንኪ'ዚ ኾነ ናይ ሃብታማት ዴቂ መጻኢ ናይ ኤኮኖሚ ባራዩ ክኾኑ ተገዲዱ። ኽዚ ማለት ጽማ ምሉኣ ዓመት ሓሪሰም ዘፎረዩዎ ብሕሱር ዋጋ ክሸጡዎ ይኽረቡ፡ እን ተዘይ ኽጡዎ ነነን ዋጋኡ ነባየኣተወ ተበሳኽዩ ይዳርበ። ገሊኣቶም ነነኣ ንዘ ርኢ መግዝኢ ዝኽወን ካብ ሃብታማት ዴቂ መጻኢ ይፅቅሑ፡ ቅድሚ ጊዜ ብዘተመለነሉም ዋጋ ኣቲ ዘኣችዉዎ ፎረ ንኽሸጡሉም ብዉዕል ይቆርጉዎ ም። ብገዜ ኣንች፡ ዋጋ ኣንተዳየበ፡ ድሮ ብዉዕል ኦስ ኣተእስሩ ወሰኽ ዋጋ ክጥይቑ መሰል የብሉም።

ናይ ሓለንቶች ኽፃር በዚ ጥራይ ነነይተወሰኑ ነቲ ኤርትራዉዳን ንዕዳጋ ዘ ቕርቡዎ ፎረ ቀዳማይ ካፍነይ ሳፍሳይ ዴረቕ ብምሃብ ኣብ ሰለስተ መቕሉም ብኡ መጠን ዋጋ የዉሕዱሉም። ብሓጺሩ ኣንም ሃብታማት ዴቂ መጻኢ ዋጋ ባዕሳንም ንበይኖም ይዉስኑ፡ ወዱ ዳጺ ሕሩይ ማለት ኣንተዘይነይኑ ካልኣ ምርጫ ኣይነበሮን።

ኽዚ ኩሉ ክነባዩ ኣንነስሉ ኣቲ ዝነበረ መንግስቲ ጥቅሚ ሓለንቶች ኤርትራ ንምሕላው ዝወሰዱ ስጉምቲ ዋሳሓንቲ ኣይነበረን። ለሰ'ዚ ኾነ ኤር ትራዉዳን ኣብ ገዛኣ ሃገሮም ብኤኮኖሚ ተፀንቁኖም ሃብቲ ሃገሮም ብ ዝበለጸ ዴቂ መጻኢ ይጥቀሙሉ ነበሩ። ሎሚ ኣውን ኣንተኾነ ዝተለወጠ ነገር ዋሳሓንቲ የልቦን።

ኣብ ኤርትራ ፡ ሃብታማት ዴቂ መጻኢ ኣውን ማሕረስ ነማዕብሉ መ ሬት ይወሃቦም ለሰ ዝነበረ ወይ ናይ ኤርትራዉዳን ሰብ-ለቋጣን (ነንተለዮነ) ዝሕረስ መሬት ለሰ ዝነብረዩ ኣሞ ምሉኣ ተኽነነገውን ናይ ገንዘብ ክንለሰት ን ለሰ ዝነበሮም ብብዘሕ ዝለዓለ የፎርዩ ነበረ። ለሰ'ዚ ነነኣ ናይ ኣርትራ ናይ ማሕ ረስ ፎረ ኣብ ቂሩብ ዓመታት ኣብ ዕዳጋ ዓለም ተፈልጠ። ኣዳሳይነት ም ዉሳኽ እኖት ማሕረስ ነነኣ ተራእየ።

ሓለንቶች ኤርትራ ኣብ ክፍተ ይምቀሉ ነበሩ። ብጥንታዊ ዘይለፈጠነ ናዉቲ ማሕረስ ዝጥቀሙ ተቕማጦ ሃገረ-ለብን፡ ብዘመናዊ መሳርያ ዝሳ ርሱ ተቕማጦ ነተማን ኢየም። እኖም ቀዳሞች ሓሳንሳብ ናይ ዓመት ቀለ ብ ዝኽውን ኣዉን ኣይረኽቡን፡ እኖም ዴሕረዎች ግን ቂጽሮም ብጣዕሚእ ተወሰነ ይነኣቱ እምበር ተክነነዊ ናይ ማሕረስ ኣገባብ ለሰ ዝኾተሉ እንኣም ዘሓጉስ ነበረ። ገንዘብ ዘለዎ ዓበይቲ መኻይን ምለ ተለሓቢኤን እናገዝኡ ካብ ምዕራባዊ ቆሳ ንኣስመራን ምጽዋዕን ፎረ ማሕረስ የጐዓዕዝ ነበረ። ለሰ እዚ ነነኣ ናይ ማሕረስ ፊምዓት ጥቅሚ ፈሊጡ ብዙሕ ሰብ ኣብኡ ዘንበሰ።

ናይ ማሕረስ ጽቡቕ እኖትን ንዕዳጋ መጻኢ ሃገራት ተጻሳይነቱን ምስ በርሄ፡ ብ፲፭፫፪ ዓ.ም ኣብ ምዕራባዊ ቆሳ ኤርትራ ማሕረስ ነማዕብሉ ፭,ሰሰ,ሰሰሰ ቕ. ኢት. ርኣሰ ማፊ ዝተመዓቦ ዓቢይ ድርጅት ቆመ። ሓፊ ሚሪዮን ብናይ መንግ ስቲ ኢትዮጵያ ሓገዝ ነነኽፈፍ ኣቲ ዝተረፈ ክፍተ ሚሪዮን ነነኣ ነማ ኣነለዮገ ንህዝቢ ክሸየጥ ተመዲቡ።

ወረ ናይ'ዚ መዳብ'ዚ ኣብ ኩሉ ለሰ ኣተዘርግሐ፡ ነገብ ናይ ወዳኢ ሃገራ ት፡ መንግስቲ ጣልያን ንገንዘብ ንምለቃቕን ዱሮድሳትን ንምለራሕን ነነለማምዑ ኣንነለሰው ናይ ሃገር ጣልያን ናይ ንግዱ ሃጣዊነት ነነኣ ናይ ምርባሕ ነብቲ ብ ቕዕ መዳባት ኣንተ ወጺኡ ብገንዘብ ነሕማዙን ማዕረ ፯,ሰሰሰ ብተይ ንውር ሒ ነገንዘቡን ዉዕል ነነንሮ ነነም ዝኽእሉ ንዋርጎጡ። ካልኦት ሃገራት'ውን ኣንተኾና ነዚ መዳብ'ዚ ዘዱሊ ነገራት ነሕግዛ ነነም ዝኽእኣሉ ለዋርጎጣ ኣውን ነበራ።

ኣቲ ናይ ፊምዓት መዳብቲ ኣብ መንነ ኤርትራዉዳን ኣውን ኣንተኾ ነ ዓቢይ ጽልዋ ለሰ ዝገበረ ምቕም ናይ ሕርኻ ማሕበራት ኣፋፎኖት ክርኣ ጁመረ። ጡረታ ዝኣተዉ ፓሊስ ናይ ሕርኻ ማሕበር ኣቈሞም መሬት ክወሃቦ ም ለዛተ። ጥያቄኣም ቅቡፅ ነባይኑ ኾነ መዳቦም ነገቕርቡ ተፈቕዱሎም። ብናይ ማሕረስ ፎረ ዝጥቀማ ናይ ጡጥን ዘይትን ካልኣነ ፋብሪካታት ኣቲ ና ይ ሃገር ወኻጥን ወዳኣን ናይ ዕዳጋ ጠሰብ ኣናበዝሑ ለሰ ዝነዉ ኣሞ ኣቲ ካብ ሓለንቶች ዝገዝኡዎ ለሰ ዘይኣኽሉም ዝነበረ ተወሳኺ ቀጥታ ባዕሳንም ኣፎርዮም ዝኣክፅ ኣቅሑት ብምለራሕ ዓማዊሉም ንምሕንስ መሬት ክወሃቦም ጠየቑ።

ኣብቲ ሽዋንቲ ሙዝን TTሮኒን ብብዝሒ ንዓዱ ማፍዓንን ምዕራብ ኽርመንን ይሸየጥ ነበር። ብናይ ዓለብን ኣስራኤልን ዉግሽምኽንያት መስ ኖ ስወጽ ምስ ተዓጽወ ብቻርተር ዓበይቲ ነፈርቲ ይንፈት ነበር። ብርቱኳ ንን መንዱራኒን ሰሚንን ሽጉርትን እምእምን እጋን ንማኣከላይ ምስራች ፉክ ዉማ ንኣመሪካ ይሸየጥ ነበር።

ንፉየጋት ማኡሪስ ኤርትራ ንምምዕባል ናይ ሓፃይ ሽግር ምፍታሕ ሓዱ ኣብቲ ቀንዱ ኣጽሳዮ ኢዩ። ይኹን እምበር ቅጉዕ መዱባት እንተጹን ተሓንጺጹስ እዚ ግድፅ እውን ዓርጋ ዘየሎ ክኽውን ቀሲል ኢዩ። ብረዜ ጣልያን ሩባ ዓንሰባ ኣብ ጸባብ እትበሳል ቦታ ተዓጊቱ ሩቲ ማይ ብጎል ገፍ መጋርሕ ኣቢልካ ትሕቲ መሬት (ቱነል) መሕሰፊ ስራሕን ገሓጋት ን ምፍሳስ መዱብ ተዓፊዩ ነባይተስርሐ ተረፈ። ናይዚ መዱብ ዕሳማ 20.000 ኤክታር መሬት ሕርሻ ኣብ ጎልጎል ሓጋት-ዓዕሮታይ ንምልማዕን ንኤርትራን ንሰሜን ኢትዮጵያን መብራህቲ ሓይሊ (ኤለክትሪሲቲ) ብሕሱር ዋጋ ንምዕዳል ን ነበረ።

ኣብ ኤርትራ በብኣውራጃኡ ተዓጊቱ መሬት ብመንኖታት ንምልማዕ ዝጠቕሙ ኽዘም ዝስዕቡ ወሓይዝ ኣሰው።

ጋሽ-ስቲት	ኣቓርዳት	ክረን	ሳሕል
ሩባ ጋሽ	ሩባ ባርካ	ሩባ ዓንሰባ	ሩባ ሳብካ
ሩባ ስቲት	ሩባ ሞጎራየብ	ሩባ ሳባ	ሩባ ሞጋዕ
ሩባ ኣንቶሪ	ሩባ ሽግሰት	ሩባ ግርግር	ሩባ ኣልገና
	ሩባ ሳዋ	ሩባ ዛራ	ሩባ ጋገት

ኣከሰ - ጉሃይ	
ሩባ ሓዓስ	ሩባ ማይ-ዓይኒ
ሩባ ኣንዱሊ	ሩባ ፀጨዓሉ

ብወገን ምእራቕ ንቀሳይ ዘርኢ መሬት ኩሉ ዓጉዓ ሓፀሓፅን ማርዓን ቡን ንምፍሪይ ብቑዕ መሬት እሰ ዝኽነ ብእርግት ተጻኒው ከ ም ዝሰምዕ ኣንተዝባበር እቓቱ ንዉኽጣዊ ዕዳጋ ኣኺሱስ ንወጻኢ እውን ብምኻኮ ናይ ሃገር ኤኮኖሚ ከማዕብል ምኽኣሉ።

እዚ ዝስዕብ ኣብ ብርኻ ዝበቁል ምቁርን መንዛ (ቪታሚን) ዘሰ ዎን በብዓይነቱ ዝኽነ ፍርታትን ሰራውርን ኣብ ገሊኤን ኣውራጃታት ብ ብዝሒ ዕማ ኣብ ኣውራጃ ክረን ይርከብ። ገሊኡ ብኽሪምቲ ገሊኡ ዕማ ብሓጋይ ዝፈሪ ኢዩ። ንሱ ክኣ ከም፡-

ምልዖ	ኣሽንቁጥ	ሕሪንካዕ	ሻሞት	ዓጋም	ዓዕሮ	ዕሰብ
በሉስ	ሮኩብ	ሕምባሻ	ሑመር	ኩዕንቲ	ዓይሮ	ሽንጦ
ሳግሳ	ሻሓጥ	ዓሳት	ስነጋ-ስነን	ዓጸዳ	ኣንባ	ጋባ
ኩሞፅ	ክስራ	ኣውሒ	ፅጨቕምጠ	ግርሳ	... ወዘተ ኢዩ።	

ኣብ ኤርትራ ቀጽረን ብርክት ዝበሳ ንኣኽቶ ኣብያተ-ፅዮ ኣሰዋ። ንሳተን ከን ነም ፋብሪካ ቢራን ነቢትን፡ ቤት-ዕዮ ዘይትን ሳምናን፡ ፋብሪካ ወረቕንን ዘንጎን መስማርን ጫማን ገመዱን ዓሰባን ክዳውንትን፡ ቤትዕዮ ባንን ሮርማጁን ጸ ባን ጠስምን ዓሳን ስጋ-ክብትን፡ ፋብሪካ ቆርበትን ፕላስቲክን ስሚንቶን ጠር ሙዝን ቍንጫፍን ኣብነ-በረድን ጡብን፡ቤት ዕዮ ሹራብን ክርቢትን ኣባት ንጫርን ዘይኣፍሃሳዊ መስተታትን ነምኡ'ዉን ዓበይቲ ናይ ኣክሲ መጥሳኒ መ ካይንን ናይ መጐዓዓዝዛ ኩባንያታትን ... ወዘተ ኢየን።

ኩሉን ዓበይቲ ፋብሪካታት ናይ ወዓኣተኛታት ስሰ ዝነበሩ ናይ ሃገር ኤኮ ኖሚ ብሙሉኡ ኣብ ኢዱም ኣኽትዮም ዒሳዮም ክገብሩ ነኣኡ። ክብ ዝበሰ ሓሳፍነት ንኤርትራውያን ከይህቡ ጸዓዱ ኣሕዋቶም እናምጽኡ የከርሑ። ሓዱ ዓይነት ስራሕ ዝስርሑ ኤርትራውያንን ጸዓዱን ዝተፈላለየ ዱሞዝ ይወስዱ። ንም ሳሉ ዓበይቲ መኻይን ምስተሰላቢኦን ዝዝውሩ ኤርትራውያን ካብቶም መሰርሕ ቓም ጸዓዱ ዝተሓተ ይኽፈሉ። ኣብቲ ኣዋንቲ ብኪሎሜትር መጠን ይኽፈል ስሰ ዝነበረ እቲ ዓዕዳ ንሓዱ ኪሜ. 70 ሳንቲም ነውሃብ እንነሰሎ እቲ ኤርትራ ዊ ግን 50 ሳንቲም ጥራይ ይኽፈል። እዚ ኩነታትዚ ንኽዕረ ኤርትራውያ ን ዱጋረ ሞም ጠረያም ግን ዝሕግዘም ኣይረኸቡን።

ህዝቢ ኤርትራ ኣንስሳ ምጥራይ ይፈቶ ኢዩ። ብብዝሒ ዕማ ክብት ን ጠሉ-በረዕን ኣግማፊን የርብሕ። ካፍኦት እንስሳታት ነም ኣዎራስን ኣብ ቅልትን ኣእዱግን ሸዉን የርብሕ። ኣብ ገሊኡ ኣውራጃታት፡ ክሳብ ቀረባ ሽዋ ን ካብ እንስሳ ብዝረኽብዎ ጥቅሚ ጥራይ ዝነብሩ ህዝቢ ነበሩ። ዝበሰጸ ዓይነት እንስሳ ኣብ ኣውራጃታት ባርካን ጋሽን-ስቲትን ይርከባ። እተን ክብቲ ንጇቓትን ብዙሕ ጸባ ዝሕሰባን ኢየን፡ብጋይት ክኣ ይበሃሳ። ኩሰን እንስሳ መዳሳኺ እውን ምሩጻት ዓሴት ኢየን። ናይ ካብኦት ኣውራጃታት ናይ ዓጹ እ ንስሳ መካዳ ይበሃሳ። ክብቲ ግን ብፍሳይ ዓራዱ ይበሃሳ። ቅንጹባት ጎሎትን ጸብኤን ዕማ ብመጠኑ ውሑድን ኢዩ።

ናይ ሃገር ኤኮኖሚ ዝመፅብል ህዝቢ ናይ ኣራሕ ናጽነት ምስ ዝርክብ ስሰ ዝኽነ ሓጺስ ናይ ኤኮኖሚ ሰውጢ ክሕሰብ እንክሎ ንህዝቢ ቀሪቡ ጥቕ ሙ ፍሕሪ ምርዳኽ ብምርጫኹ ክምዝሰሳማዓሉ ምግባር የጽሊ። በዓፀ እፅጣን ስሰ ዝዴሰዮ ብግጹ ኣብ ስራሕ ምውዓፅ ኣሰዎ ኢፅካ ኣንጻር ፍሳይ ህዝቢ ምኻፍ ኣዕናዊ ኽምበር ሃናጺ ኣይክውንን። ኣብ ሓዱ ሃገር ንነዊሕ

እዋን ዝጸንሐ ናይ'ኤነናሮሚ ኣገልጋሊ ሓይሊ ኣብ ውሽጢ ሓዱ ዓመት ገሸ ቢጥን ዘይቓሱን ናይ ባዕዱ ኣስራርሓ ምሽታው እንታይ ሳዕቤን ከምዘኽተ ል ብሩህ ኣእምሮ ንዘለዎ ነገይተርፍኡ ኣይተርፍን።

ሃገር-ምርኣይ (ቱሪዝም)

ኤርትራ ፈተውቲ ባህርይን ታሪኽን ክበጽሕዎ ዝግባኣ ምቑእ ዝኽነ ኣቀማ ምጣ ዘለዋ ዓዲ እዩ። ኣዒናቕ ታሪካዊ ኣስር ዘለዎ ስፈራት ከም ኣጹሲስን ቂሓይቶ ን ቓኽንዲዕን መጠሬን ሃምን ዓራቱኽን ዳብር-በዓትን ሃገረ-ገፅራምን (ነግራም) ን ረኣይኡ ዘዳስት ብቕሲፊ ዘይግመት እዩ። ኣብ'ዚ ዝተጠቕሰ ስፈራት በብዓይነ ቱ ኢዳ-ጥበባትን ጽሑፋትን ሓውፊትን ጥንታዊ ኣፍሑትን (ቅርስታት) ፍርስራ ኦ ዓበይቲ ህንጻታትን ይርከብ።

ናይ ሃገር-ምርኣይ ዕርኞት ብግቡኣ ተመስሪቱ ናይ'ዚ ስፈራት ኩኑታት ተጸኒዑ ዓሰም ከምዝፈልጦ ኣንተዝግበር ብዙሓት በጻሕቲ ኣብ'ዛ ሃገር ምኣተው። እቲ ጽቡቕ ኣብ ዱጉዓን መይነ ዱጉዓን ቆሳን ዝከፋፈል መሬት ኤርትራ ጥዑም ኣ የሩን ርኢኻየን ዘይጽገባ ዱስየታት ቀይሕ ባሕርን ብሓቂ ንዝዱኸመ ኣእምሮን ሰውነትን ዘሓዱሉ ኢዮም።

ድሕሪ 1973 ዓ.ም ኢትዮጵያዊ ዉጽኣት ዱቂ መጻእን ኣብ ዱሴታ ን መሰናስን ባሕርን ሆቴላትን ሞቴላትን ብምስራሕ ገፂሾ ክስሕቡ ኣሚሞም ፍቓዱ ክወሃቦም ጠየቑ ።ምስ'ዚ ኣተሓሒዙም መራኸቢ መሬትን ኣየርን ባሕርን መጉዓዓዚ ድርጂታቱ ንምቑም ንኣሽቱ ናይ ንግዱ ኣብያተ ቡንን ቤት-ሻህን ክገ ብሩ ሓሳብ ነበሮም፡ ሰቲ ዝነብረ መንግስታዊ ምግምጣፅ ናይ ኢትዮጵያ ምኽ ንያት ኣብ ግብሪ ኣይወዓለን ።

ዝበቕዕ ዕርጭት ኣዒሲኻ በጻሕቲ ሃገር ምስሓብ ዓቢይ ናይ ኤኮኖሚ ጠቕሚ ክህብ ይኽእል ። ብዙሓት ዱቂ-ዓዱ ኩም ኣጣየድቲ (ማነጂርስ) ማሕበርነ ዘወርቲ መኻይንን ኣስተርጉምትን ጸሓፍትን ሰራሕተ ምግብን ኣሰለፍትን ነዲ ቕትን ናይ ጉልበት ስራሕተኛታትን ዘወርቲ ነፂርትን ዘወርቲ ጁሳቡን ነገሮኡውን ናይ ግሲ ዘካይዱ ነጋዱን ናይ ሃገር ኣፍሑት ዝሰርሑ ጥበብኛታትን በዓፅ ታክ ሲን ኣወቓቡስን ምስናይ ቱሪስት ዕርጭት ሓቢሮም ብምስራሕ ኩናቕሙ ምኽኣሉ ። ብዙሓት ሃገራት ካብ ቱሪዝም ብዙኋ ኣቓት ዝርኽባ ኣሰዋ። ጽቡቕ ምምሕዳር ኣንተ ዝርከብ ኤርትራ ካብተን ዝበለዓ ናይ ቱሪስቲ ሰሓብቲ ምኽነኔ።

በጻሕ-ሃገር ኣቕዲሙ ናይቲ ክበጽሖ ዝዱሉ ሃገር ታሪኽ ተነረሉ ጥቕሙ

እንተዘይፈሰጠ ኣሰ ዘይመጽኣ ፡ ታሪኽ ሃገርን ንበጻሕ ሃገር ዘገድስ ነገራትን ኩሉ ብጽሑፎ ተዘርጊሑ ከምዝፍሰጥ ምግባር ብዙሕ ይሕግኣ ። ቱሪስት ንሃገር ምስ ኣተዉ ከን ኣብ ኩሉ ናይ ታሪኽ ስፈራት ኣናወስዱ መግሰጺ ዝ ሀቡዎም ኣስተርጉምቲ ክምዉቡሎም ይግባኣ ።

ኤርትራ፡ ኣብ ዝተፈላለየ ስፈራት ወሰነስን ቀይሕ ባሕሪ መሓምበሲ መደ መሕጸቢ ኣሰ ዘሰዋ ካብቲ ሪቪራ ዝበሃፉ ዉሩይ ኣብ ማኽክላይ ዉኃ ሪ ዝርከብ መሕጸቢ ብዝበለሰጸ ስሓቢት በጻሕቲ ሃገር ምኽነት ።

ኣብቲ ናይ ታሪኽ ስፈራት ዝርከብ ኣቕሑት ኣኪብካ ኣብ በቦትኡ ብጽቡቕ ምሕሳው ዝበለዓ ዋጋ ይህቦ ። ካብኡ ኣልዒፍካ ኣብ ካፊ ኣ ስፈር ምቕማጡ ግን ዋግኡ የትሕት ። ምኽንያቱ በጻሕቲ ሃገር ነቲ ኣ ቕሑት ምርንይ ጥሪይ ዘይኮነሉ ነቲ ስፈራት እውን እንተረኣዩ ብዝበለጸ ሃነነታቱ ክርድኡ እሰ ዝኽእል ኢዩ።

ዓሌታት ኤርትራ

ዓሌታት ኤርትራ ኣብ ኩሉን ኣውራጃታት ፋሕ ኢሎም ስለ ዝቕመ ጡ ብመውለቦ ተኣሳሲሮም ሓዱ ኸተሓዋወስ ኤርትራዊ ዓሌት ዝፈጠራ ም ንኖም ዘርድኽ እዘ ዝኽተል ተመልከት።

ዓሌት	ቕንቋ	ሃይማኖት	ዝቕመጡሉ ቦታ
1. በለው	ትግርኛ፡ትግረ	ክርስትያን፡ኣስላም	ኣብ ፀዮ ኣ መራጫታት
2. ባዛ ወይ ኩናማ	ኩናማ	ክርስትያን፡ኣስላም፡ ኣረሜን	ፖሽ - ሰቲት
3. ባርያ	ባርያ	ኣስላም	ፖሽ - ሰቲት
4. ሎጎ	ትግርኛ፡ትግረ፡ ቢሰን	ክርስትያን፡ኣስላም	ሓማሌን፡ሰሃ ኣከሉ-ጉዛይ ከረን፡ባርካ
5. ሰሓርቲ	ትግረ፡ትግርኛ፡ ቢሰን	ክርስትያን፡ኣስላም	ሓማሌን፡ከረን
6. ወቕርቲ	ትግርኛ፡ትግረ	ክርስትያን፡ኣስላም	ሓማሌን፡ከረን
7. ኽባዓት	ትግረ	ኣስላም	ከረን፡ባርካ ሳሕል
8. ዲቂ ዓገዱ	ትግርኛ	ክርስትያን	ከረን
9. ሰኣቡር (ሰብኣ-ቡር)	ትግረ	ኣስላም	ከረን፡ሳሕል ባርካ
10. ዲንከሰ	ትግረ	ኣስላም	ባርካ
11. ሩበት	ትግረ፡ሕዳረብ	ኣስላም፡ኣረሜን	ባርካ፡ሳሕል
12. ሩግባት	ትግረ	ኣስላም	ሳሕል፡ባርካ ከረን
13. ዓድ ሳይድ	ትግረ	ኣስላም	ሰምሃር
14. በኻ			
ኣፎሳንዓ	ትግረ	ኣስላም	ባርካ፡ሳሕል፡ ሰምሃር
ማዕቀቡ	ትግረ	ኣስላም	ከረን
ዋርዓ	ትግረ	ኣስላም	ሰምሃር
ሕዳረብ	ትግረ	ኣስላም	ከረን፡ባርካ
ዓገር	ትግረ	ኣስላም	ከረን
15 መዓዉዪ (መሓዊ)			
ሓዘ	ሻሆ	ኣስላም	ኣከሉ-ጉዛይ
ዓድ ዓምዱይ	ትግረ	ኣስላም	ሳሕል
ሱሩፍሰ	ሻሆ፡ትግርኛ	ክርስትያን	ዓጋመ
ኧንጋንኣ	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሉ-ጉዛይ
ቀይሕ (ዓዲ ቀይሕ)	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሉ-ጉዛይ
ጃርዓ	ሻሆ	ኣስላም	ኣከሉ-ጉዛይ፡ ሰምሃር
ጉንዱት	ትግርኛ	ክርስትያን	ሰራየ
ጠፋ-ንፋስ	ትግርኛ	ክርስትያን	ሰራየ
ኧገሳ-ሓጺን	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሉ-ጉዛይ
ዓዱ-ገሃዱ (ኧገሳ-ሓጺን)	ትግረ	ኣስላም	ሳሕል
ሮብራ	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሉ-ጉዛይ
ዓዲግሉ	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሉ-ጉዛይ
መንሳዕ	ትግረ፡ትግርኛ	ክርስትያን ኣስላም	ከረን፡ሓማሌን
ማርዓ	ትግረ፡ትግርኛ፡ ሕዳረብ	ኣስላም ክርስትያን	ከረን፡ሰራየ
ዲቂ ሸሓይ	ትግርኛ	ክርስትያን	ሓማሌን፡ከረን
ሳምዛ	ትግርኛ፡ትግረ፡ ብሰን	ክርስትያን ኣስላም	ሓማሌን፡ሰራየ፡ ሰምሃር፡ከረን፡ባርካ
ኧምዛኣ	ትግርኛ	ክርስትያን	ሰራየ
ዓዲ ኧምብርሃኑ	ትግርኛ	ኣስላም	ሰራየ
ሓሶባ	ኣፈር	ኣስላም	ዲንከሰን፡ጂቡቲ

ዓሌት	ቋንቋ	ሃይማኖት	ዝቅመጡሉ ቦታ
16. ኣገው			
ቤት ታርቀ (ሰንሕት)	ብሰገ	ክርስትያን፡ኣስላም	ከረን
ኣድከመ፡ምፈጋ	ትግርኛ	ክርስትያን	ሰራየ
ሲባን	ትግርኛ፡ትግረ	ክርስትያን፡ኣስላም	ሓማሴን፡ከረን
ዛውፊ	ትግርኛ፡ትግረ ብሰገ	ክርስትያን፡ኣስላም	ሓማሴን፡ከረን
ኣዲርባ	ትግርኛ	ክርስትያን	ከረን
17. መሮኒ			
ጹቂ-ተኽም	ትግርኛ	ክርስትያን	ሓማሴን
ጻምበዛን	ትግርኛ	ክርስትያን	ሓማሴን
ቤት ኣስገዳ	ትግርኛ፡ትግረ	ኣስላም፡ክርስትያን	ሓማሴን፡ሳሕል፡ ከረን
ቤት-ታዉቀ	ብሰገ	ኣስላም፡ክርስትያን	ከረን
ጹቂ-ዘርኡ	ትግርኛ፡ትግረ	ኣስላም፡ክርስትያን	ሓማሴን፡ከረን
ምሳድ-ዛናይ	ትግርኛ	ክርስትያን	ሓማሴን
ዓጹ ነኣምን	ትግርኛ	ክርስትያን	ሓማሴን
ዓጹ ብጹፊ (ቤት ብጁል)	ትግርኛ-ትግረ	ኣስላም፡ክርስትያን	ሓማሴን ጋሽ-ሰቲት
ወዲከሰ	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሰ-ጉዛይ
ደጉዛይ	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሰ-ጉዛይ
መሪታ	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሰ-ጉዛይ
18. ዓሳውርታ			
ሓሙሽተ ዓሳውርታ	ሳሆ	ኣስላም	ኣከሰ-ጉዛይ
ዜን	ትግርኛ፡ትግረ	ክርስትያን፡ኣስላም	ሓማሴን፡ከረን
ጹገዒን	ትግርኛ፡ትግረ፡ብሰገ	ክርስትያን፡ኣስላም	ኣከሰ-ጉዛይ፡ከረን
ኣንበሰነት-ገሰባ	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሰ-ጉዛይ
ዙኣምኒ፡ሓጸናሳዕዲ	ትግርኛ	ክርስትያን	ሰራየ
ዓሳውርታ ሰምሃር	ትግረ	ኣስላም	ሰምሃር
ሳሆን ዓሳውርታን	ትግረ	ኣስላም	ሳሕል
ኣስመዓ (4+ኣስመሰ)	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣስመራ

ዓሌት	ቋንቋ	ሃይማኖት	ዝቅመጡሉ ቦታ
19. ምዕራቡት			
ቤት·መዓሳ	ትግረ	ኣስላም	ሳሕል፡ባርካ
ኣብ ሓሸሳ	ትግረ	ኣስላም	ሳሕል፡ባርካ
ዘንገረን	ትግርኛ፡ትግረ፡ቢሰን	ኣስላም፡ክርስትያን	ሓማሴን፡ከረን
20. ሰዋ			
ባርጊሰ	ትግርኛ ትግረ	ክርስትያን ኣስላም	ሓማሴን ከረን
ጠቃር	ትግርኛ፡ትግረ፡ ብሰገ	ክርስትያን ኣስላም	ሓማሴን ከረን
ሳጉን	ትግርኛ፡ትግረ፡ ብሰገ	ክርስትያን ኣስላም	ሓማሴን ሰራየ ከረን
ኪዜን	ትግርኛ፡ትግረ	ክርስትያን ኣስላም	ሓማሴን፡ከረን፡ ሳሕል
21. ጹቪም			
ኧንዓ ጹቪም	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሰ-ጉዛይ
ጹቂ ጹቪም	ትግርኛ	ክርስትያን	ሓማሴን
ጹቪም	ብሰገ	ኣስላም ክርስትያን	ከረን
22. ኣፈመዓ	ትግረ	ኣስላም	ሳሕል፡ከረን፡ ባርካ፡ሰምሃር
ጻወራ	ትግረ	ኣስላም	ሳሕል፡ከረን፡ ባርካ፡ሰምሃር
23. ኣስረዓ	ትግርኛ፡ትግረ	ኣስላም፡ክርስትያን	ሓማሴን፡ሳሕል፡ ሰምሃር፡ባርካ
24. ኣግነ			
ኧገሳ ሓምለ	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሰ-ጉዛይ
ጹቂ ገብሪ	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሰ-ጉዛይ
ጹቂ ኣድመቆም	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሰ-ጉዛይ
ኧዒፈር (ጹፈር)	ትግርኛ፡ሳሆ	ኣስላም ክርስትያን	ኣከሰ-ጉዛይ፡ ሓማሴን

ዓሌት	ቋንቋ	ሃይማኖት	ዝቕመጡሉ ቦታ
25. ዓድ-ሸኽ			
ዓድ ሸኽ ሓምድ ትግሪ		ኣስላም	ባርካ፡ሳሕል
ዓድ ሸኽ መሓመድ ትግሪ		ኣስላም	ሰምሃር፡ክረን
ዓድ መዓልም ትግሪ		ኣስላም	ሰምሃር፡ክረን፡ ባርካ
26. ዛግር	ትግርኛ፡ትግሪ	ክርስትያን፡ኣስላም	ሓማሌን፡ክረን፡ ሳሕል
27. ሚናፈሪ	ሰሆ	ኣስላም፡ክርስትያን	ኣከሉ-ጉዛይ
28. ሰንዓፈ/ ቋባር ኣስላም	ትግርኛ	ኣስላም	ኣከሉ-ጉዛይ
29. ስመኛና	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሉ-ጉዛይ
30. ኣሽራፍ	ትግሪ፡ሕዳረብ	ኣስላም	ባርካ
31. ሳቕይቲ	ትግርኛ	ክርስትያን	ኣከሉ-ጉዛይ፡ ሓማሌን
32. ጭዋ	ትግርኛ	ክርስትያን	ሓማሌን፡ሰራየ
33. ቤት ዓወድ	ትግሪ፡ሕዳረብ	ኣስላም	ባርካ፡ሳሕል
34. ናብታብ	ትግሪ፡ሕዳረብ	ኣስላም	ባርካ

35. ዓድ ሹማ፣ ዓይሰት፣ ዓሱስ/ማምሆት፣ ዓድ ዓሸካር፣ ዓዓ ኣሓ/ቤት ጅምባሳ፣ ዓድ ተወክፊ/ቤት ቃዲ፡ ኣዘን ኩሉን ዓድታት ኣዚኣተን ካብ ኣተፈሳሰያ ዓሌታት ኣተኽናውና ኢየን። ኩሉን ኣብ ኣውራጂ ሰምሃር ይቕመጣ፡ ኣምነተን ምስልምና ቋንቋኤን ህኣ ትግሪ ኢዩ።

ከምዚ ተመልኪቱ ዘሎ፡ዓሌታት ኤርትራ በብኣውራጃኡ ብቋንቋን ሃይማኖትን ኣይዉሰገን ኢዩ። ኩሉን ዓሌታት ዓርጋ ኣብ ኩሉ ኣውራጃታት ፈ

ሕ ኢሉን ይቕመጣ። መብዛሕትኡን ናይቲ መናብርተን ዓሌት ባህልን ሃይማኖትን ቋንቋን ይስዕባ። ሱሚ ኣብ ኤርትራ ምስ ካልኣ ዓሌት ዘይተዓባለቐ ዓሌት ኣሎ ክበሃል ኣይክኣልን። ንባህሊ ዝሓውጠ ዓሌት ኣይኮነን፡ቦታን ኩነታት ናብ ራኡን ኢዩ። ዝኾነ ሰብ ጠባይ ጉረቤቱን መቀለብቱን መራኽብቱን ይወስድ።

ሰላምታ

ኤርትራዊ ሓወይ ትብጻሕካ ሰላምታ
ኣብ ዓዲ ኣብ መሮር ኣብ ጽምጽም በረኻ
ኣብ ገጽሲ ኣብ ለዓት ኣብ ዘሰናን ኣሊኻ
ኣጽኒዕካ ተጋዲልካ ንናጽነት ዓድኻ
ኸው ኢዩ ዝኽብር ሰብኣዊ መሰልካ
ታሪኹ ዘይጠፍኣ መዲ ጽንዕ መሰረት
ሓቢርካ ተጋዲልካ ንፍጹም ዓወት
ግዲፍ ኣፈሳሳይ ኣዉራጂይ ቁሽተይ ማለት
ኣዝለ ጌጋ ኢዩ ዝመርሕ ናብ ዕንወት
ፈዕሲ ኩሉ ኢዩ ናይ ኣቦታት መሬት
ኤርትራ ትቕዲም ፈዕሲ ኩሉ
ሰብ መዋቲ ኢዩ ቁዉም ነገር ነይብሉ
ታሪኽ ኢዩ ዝተርፍ ንሓዋሩ
ኣለካ ተዓዘቦ ሃይመት ህዝብና
ኣስተውዕል !ርኣ ! ዝወረዱ ኣብ ሳገርና
ካብ ፈክዕ ሓሲፉ ናይ ኣምሓራ ጭቆና
ቀታልን ንጹሃት ህዓናት ዘይብሉ ሕልና
ነባቤት ምስክር ኢዩ ኩርባ ዎና
ቀዲድ ጭኑሳት ዘይሓዉ ጊና
ሳሳይ ዉኹማት ዘይዓፍር ፍግና
ኣካ መጽኡዎም ኣዞም ኣድራና

ዓና ስም ሰወጠት ዳግም ሂሮሺማ
ናጋሳኪ ኮነት ዓዷይ ብስግዲራ
ገሰብ ክዝክር ኢሰ ምስ ሓወታዋራ
ቹግና ሠኪ ድባ ወፈየት ፅኽራ
ሕጂ ትዝ ይብሰኒ ህልቀት ኣስመራ

ጭቃኔ ኢትዮጵያ ዘይብሉ ዳብ
ንሓዲ ቹነራፊ ትሸዓተ ሚኸቲ ሰብ
ንጸሓት ሰኒቑ ክኾኑዎ ቀሰብ
መፊሲ እትወሳባ ኣሳትኒ ሕፃ
መንሄ ንህዝቢ ኤርትራ ዝፈሳሰየፃ
ክፃኣት'ያ ንተንኩፊ ጸኒሳ ንሓሰት ዝወሰዱፃ
ትኽዱ ዘሎኻ መንገዲ ኣስተውዒልካ ጠምህ
ተፋቒርካ ምስ ዘይትስርሕ ዓወት የፍጠን ክፃ

ወድበይ ውድብካ ስኢት ጠገሰ
ብባህልን ኣወራጁን ዝፍሰ
ካብ ዓባይ ኤርትራ ዝመርጽ ጉጅሰ
ጽባሕ ይርእዮ እዱት ምስ ዓብሰሰ
ግዲያ ፡ ሓቢርካ ዘቲ ተማኽር
ብጽፊኢ ተፈሳሲኻ ኣይትሕዱር
ንሃገርካ ክትገብር ቁውም ነገር

ኣብ ሜዳ ንእተስብሩ ረሲዕካዮም ድኻ
ኣበይ ኣሰው በዓፊ ገብረዝጊ -ዓብዴሰ መሳቱኻ
ንኣሽቱ ነይሮም ምፈተዉ ክነብሩ ኮማኻ
ሓቦ ክፍክሱም ኮይኑዎም ናይ ሓጺን ማሕሰኻ
ንሃገር ምማፃ መሪጹ መስዋኧቲ እናተዋጋኧካ
ረዲኻ ክተመፌ እነሆ ትዕዱም ኣሉኻ
ኣብ ዎጭርን ሓድነትን ተመሰለ ሕድርኻ
ለሰ ድሕነት ሃገር ኮሰ ቆሳነት ህዝብኻ ።

ተባፅ ታይ ኣንበሳ ወዲ ዋዕረ
ቀልጢፍካ ኣቑንዓዮ ኧምብዛ ከይተረረ
ዛንታ ኮይኑ ከይተርፍ ናይ ከንቱ ወረ ።

ኣ ር እ ስ ቲ

መቕድም	ገጽ ፮
ቀዳማይ ክፍሊ	
ጥንታዊ ታሪክ	ገጽ 1
ካልኣይ ክፍሊ	
ወራር ብቂ	11
ትግረ-ትግርኛ	15
በለዉ-ክለዉ	17
ነጻ ንኣሽቱ መንግስታት	20
ሳልሳይ ክፍሊ	
ናይ ሉሚ ዓሌታት ኤርትራ	29
ኩናማ ወይ ባዛ	30
ባርዓ	31
በለዉ	32
ሉጎ-ጭዋ	32
መሓዊ (ወማዓወዓ)	33
ሓዘ	37
ሱሩክሰ	39
ቓርዓ	41
መንሳዕ	42
ማርዓ	60
ሽገሳ-ሓጺን	63
ዓዷግሰ	64
ሮብራ	64
ዳቂ ሽሓይ	65
ሳምዛ	66
ዓጋመ	67
ትምዛኣ	69
ዓዳ ሾም ብርሃቱ	69
ዓሳዉርታ	70
መሮኒ ሓማሌን	73
ዳቂ ዘርኡ	74
ቤት ብጁፊ (ዓዲ ብዴፊ)	75
ቤት ጣዉቀ	ገጽ 75
ቤት ኣስገዲ	77
ቤት ጁክ	81
ዳቂ ኣፃ ሺም	82
ካርንሽም	85
መሮኒ ኣከሰ-ጉዛይ	87
ተድሮር	94
ዓዲ ጉሰቲ	94
ኣግዓዝያን	95
ሓበሻ	95
ሰሓርቲ	96
ኣገዉ	96
ገብረ ታርቀ	99
ዘዉፍ	102
ሲባን	103
ኣገዉ ሰራየ	103
ኣድከመ ምፊጋሽ	104
ጽባዓት	106
ዳቂ ዓንዱ	107
ሰሉስቱ ወቕርቲ	107
ኣማነ	108
ዳግዱገ	109
በሺ	110
ሰበች	110
ዋርዓ	111
ዓገር ነበብ	111
ዱንክፉ	112
ኣንካሳ	112
ዱግሬ	112
ዳሞሃዪቲ	113
ዳህመሳ	113
ዱንክፉ ሃዋኪፉ	113

ሓጻሪም 114
በሳለዋ 114
ዱንና 114
ሶማሓ ዓድ ሳሓሕ 115
ሓይሶ ማሳ 115
ሳጐን 115
ባርጊሶ 115
ሰብዱራች 116
ጠቀር ኳዘን 116
ዱሺም 117
አሐገዱን 117
ሓሰንጋ 118
ኤሲች ቢታማ 118
ሀዝቢ ሳሕሓ 119
አሐመዳ 119
አስፈዳ 120
መካሓ 121
ራሻይዳ 121
ሩግባች 122
ዓድ ዓመራ 122
ዓዳ መዓሓምም 123
ምዕራፎች 123
ዛግር 124
መነኹስይች 124
ሳቐይቱ 124
በኒ-ዓምር 124
ናብታብ 126
ዓድ ሸኽ 127
ዱብሪ መሳ 127
አንቲሶ ሸኽ ዓሪ 127
ቤች ከሲፋ ቤች ቃዲ -
-ቤች ሸኽ መሓመድ 128
ቤች ተመካሓ 128
ዓብዲሳ ሰንዓ 128
ጁበርቲ 128
ምጽዋዕ 129
ዓዲ ናይብ 129
ዓይሐች 130
ጉምሆች 130
ነበሁ 130
ገዱም እናታ 131
ዓሱስ 131
ዓድ ኣሓ 131
ዓድ ሹማ 132
ዓድ ዓሸከር 132
መስሓሲች 133
ዲና - ፋና 133
ራብዓይ ክፍሊ
ግዝአት ባዕዲ 135
ወተሃዳሪዊ ምምሕዳር
ሽንግሊዝ 144
ሓምሻይ ክፍሊ
ፓለቲካዊ ምንቅስቓስ 145
ሻድሻይ ክፍሊ
ፈዴሬሽን-ኤርትራ ኣተዋጽኦ 151
ትዕግስቲ 187
ሻብዓይ ክፍሊ
ስዲች 191
ሓድነት ኣረጋገጽካ መጽሔት 194
ሻምናይ ክፍሊ
ህዝብን ባህሉን 201
ትምህርቲ 208
ታሽዓይ ክፍሊ
ምምሕዳር 213
ዓስራይ ክፍሊ
ሐምዓች 219
ሃገር ምርኻይ 226
ዓሴታች ኤርትራ 228
ሰላምታ 233

11743
11713
RDC 1